

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Constructies en bronnen van veiligheidsbeleving bij burgers

Naar een andere benadering van een relatief fenomeen

Doctorandus:

Evelien Van den Herrewegen

Promotor:

Prof. dr. Paul Ponsaers

Academiejaar 2010 - 2011

Doctoraal proefschrift neergelegd
tot het verkrijgen van de graad van
Doctor in de Criminologische
Wetenschappen

En nu pas, nu de angst haar zelf bij het nekvel grijpt,
heeft ze door dat de bange mens niet per definitie dom is,
maar dermate complex en diepmenselijk in elkaar zit
dat hij op een aparte wijze benaderd dient te worden.
(Vanderstraeten, 2011)

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Constructies en bronnen van veiligheidsbeleving bij burgers

Naar een andere benadering van een relatief fenomeen

Doctorandus:

Evelien Van den Herrewegen

Promotor:

Prof. dr. Paul Ponsaers

Academiejaar 2010 - 2011

Doctoraal proefschrift neergelegd
tot het verkrijgen van de graad van
Doctor in de Criminologische
Wetenschappen

Promotor:

Prof. dr. Paul Ponsaers

Begeleidingscommissie:

Prof. dr. Tom Decorte

Prof. dr. René van Swaeningen

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	I
LIJST VAN FIGUREN	VII
HOOFDSTUK 1: INLEIDING	1
1 ORIËNTATIES INZAKE ‘VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS’	3
1.1 WETENSCHAPPELIJKE ORIËNTATIE: PERCEPTIES VAN RISICO EN (NIET-)CRIMINELE FACTOREN.....	3
1.2 BELEIDSMATIGE ORIËNTATIE: HOE DE VEILIGHEIDSBELEVING VAN BURGERS ERNSTIG NEMEN?	6
2 ONDERZOEKSDSIGN: ONDERZOEKSVRAGEN EN DE RELATIE MET HET ONDERZOEKSMATERIAAL	8
2.1 BEGRIJPEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING VAN BURGERS	9
2.1.1 Selectie van Wijk A: op zoek naar de doorsnee Vlaamse burger	10
2.1.2 Beschrijving en beleving van wijk A.....	11
2.1.3 Selectie van de bewoners van wijk A.....	13
2.1.4 Verloop van de interviewfase en het interview	14
2.1.5 KBS-interviews	16
2.2 PROBLEMATISEREN EN AANPAKKEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS	17
2.2.1 Inventarisatie van Vlaamse KBS-projecten.....	17
2.2.2 Selectie van Project A	19
2.2.3 Interviews met officiële instanties van Project A	20
2.2.4 Interviews met de leden van het Wijkcomité A.	21
3 SCHEMATISCH OVERZICHT VAN HET PROEFSCHRIFT	22

DEEL I: BEGRIJPEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS.....	25
---	-----------

HOOFDSTUK 2: WETENSCHAPPELIJKE BENADERING VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS: STAND VAN ZAKEN

27

1 CONCEPTUALISERING EN OPERATIONALISERING VAN VEILIGHEIDSBELEVING	27
1.2 KLASSIEKE COMPONENTEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING	27
1.2 NIEUWE PISTES IN HET METEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING	29
1.3 BESLUIT	32
2 ETIOLOGIE VAN VEILIGHEIDSBELEVING: VIER VERKLARINGSMODELLEN	32
2.1 SLACHTOFFERMODEL	34
2.1.1 Direct slachtofferschap: criminaliteit, verkeer en drugs	34
2.1.2 Private verhalen: “Mensen zetten elkaar aan”	35
2.1.3 Publieke verhalen: “Media als spiegel, vergrootglas of inspiratiebron?”	36
2.1.4 Besluit	38
2.2 KWETSBAARHEIDSMODEL	38
2.2.1 Geslacht versus gender: “Als vrouw word je gevisieerd”	38
2.2.2 Leeftijd versus ageisme: “Oud en afgeschreven?”	40

2.2.3	Sociale en economische achterstelling: “Armoede leidt tot onveiligheid”	41
2.2.4	Andere sociaal en culturele vooroordelen: “Onbekend en Onbemind”	43
2.2.5	Altruïstische veiligheidsbeleving: “Zorgen over en voor anderen”	44
2.2.6	Besluit	46
2.3	OMGEVINGSMODEL	46
2.3.1	De fysiek gebouwde omgeving	47
2.3.2	Fysieke en sociale overlast	48
2.3.3	Sociale integratie, sociale cohesie en informele sociale controle.....	50
2.3.4	Besluit	53
2.4	ONZEKERHEIDSMODEL	53
2.4.1	Laatmoderniteit en identitiële onzekerheid.....	53
2.4.2	Laatmoderniteit in de criminologie	55
2.4.3	Onderzoek naar onzekerheid en veiligheidsbeleving.....	56
2.4.4	Besluit	59
3	CONCLUSIE.....	59

HOOFDSTUK 3: NAAR EEN INTERPRETATIEVE BENADERING VAN VEILIGHEIDSBELEVING: HET SOCIAAL CONSTRUCTIONISTISCH PERSPECTIEF..61

1	VOORBEELDEN VAN KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS	61
1.1	VOORBEELD 1: AFRO-AMERIKAANSE VROUWEN IN STEDELIJKE BUURTEN	61
1.2	VOORBEELD 2: WELVARENDE INWONERS VAN EEN IDYLLISCH ENGELS DORPJE.....	63
1.3	VOORBEELD 3: VEILIGHEIDSBELEVING IN DE LAATMODERNITEIT	65
1.4	BESLUIT	69
2	INTERPRETATIEVE BENADERING EN HET SOCIAAL CONSTRUCTIONISTISCH PERSPECTIEF	70
2.1	DE KLASSIEKE VERSIE VAN DE OLIFANT EN DE ZES BLINDE MANNEN	70
2.2	DE INTERPRETATIEVE VERSIE VAN DE OLIFANT EN DE ZES BLINDE MANNEN	71
2.3	INTERPRETATIEVE PERSPECTIEVEN	73
2.3.1	Etnografisch perspectief van veiligheidsbeleving	74
2.3.2	Emotionalistisch perspectief van veiligheidsbeleving	76
2.3.3	Sociaal constructionistisch perspectief van veiligheidsbeleving.....	77
2.4	BESLUIT: VAN PRODUCT EN FACTOREN NAAR CONSTRUCTIES EN BRONNEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING .	81
3	ONDERZOEKEN VAN CONSTRUCTIES EN BRONNEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING	82
3.1	ZICHTBAAR MAKEN VAN DE CONSTRUCTIES EN BRONNEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING.....	82
3.1.1	Klassieke visies op het interview	83
3.1.2	De keuze voor het sociaal constructionistisch interview	84
3.1.3	Het actief interview: uitgangspunten.....	85
3.1.4	Het actief interview als een toneelstuk met een ontwikkelend plot.....	85
3.1.5	Stimuleren van diversiteit in de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving	86
3.1.6	Het verzadigingspunt in actief interviewen.....	86
3.1.7	Spontane associaties met ‘onveiligheid’	87
3.1.8	Activeren van andere constructies en bronnen van veiligheidsbeleving.....	88

3.2.	ANALYSEREN VAN CONSTRUCTIES EN BRONNEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING	90
3.2.1	Op zoek naar verhalen over onveilige ervaringen.....	91
3.2.2	Hoe-analyse: constructies van veiligheidsbeleving	92
3.2.3	Wat-analyse: contextualiseren van veiligheidsbeleving	92
3.2.4	Geloofwaardigheid en overdraagbaarheid van de inzichten	93
3.3	BESLUIT	95
4	CONCLUSIE.....	95

HOOFDSTUK 4: DAGDAGELIJKE CONSTRUCTIES EN BRONNEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS.....97

1	VIJF CONSTRUCTIES VAN VEILIGHEIDSBELEVING: CONTINUÛM VAN NORMALISERING	97
1.1	ONVOORZIENE VEILIGHEIDSBELEVING	100
1.2	ONREGELMATIGE VEILIGHEIDSBELEVING	101
1.3	ROUTINEUZE VEILIGHEIDSBELEVING	103
1.4	HANTEERBARE VEILIGHEIDSBELEVING	106
1.5	BESLUIT	109
2	BEGRIJPEN VAN DE CONSTRUCTIES: IDENTITEIT EN SOCIALE CATEGORISERING	111
2.1	SITUEREN IN DE DAGELIJKSE LEEFWERELD	112
2.2	ZICHTBAAR MAKEN VAN PROCESSEN VAN IDENTITEITSVORMING EN SOCIALE CATEGORISERING	113
2.3	VERKLAREN VAN VEILIGHEIDSBELEVING T.A.V. ONBEKENDE PLAATSEN EN PERSONEN.....	114
2.3.1	Tegenstrijdige constructies: (metro)stations en vreemden	114
2.3.2	Onbekend maakt Onbemind	119
2.3.3	Afbakenen en versterken van sociale en geografische grenzen	121
2.3.4	Vervagende sociale en geografische grenzen	123
2.4	BESLUIT	125
3	MAATSCHAPPELIJKE INBEDDING: GEDEELDE BRONNEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING	127
3.1	STABIELE CONSTRUCTIES VAN VEILIGHEIDSBELEVING.....	127
3.1.1	Moederschap: routineuze en stabiele veiligheidsbeleving.....	128
3.1.2	Professionele cultuur: hanteerbare en stabiele veiligheidsbeleving	134
3.1.3	Mishandelde vrouwen: onregelmatige en stabiele veiligheidsbeleving	139
3.2	VARIABELE CONSTRUCTIES VAN VEILIGHEIDSBELEVING	144
3.2.1	Pendelaars: routineuze en variabele veiligheidsbeleving	144
3.2.2	Jongeren: onregelmatige en variabele veiligheidsbeleving	146
3.3	NORMALISERING EN RESPONSABILISERING VERSUS FATALISME	151
3.3.1	De waakzame en verantwoordelijke burger: routineuze veiligheidsbeleving	151
3.3.2	De fatalistische burger: onderhouden van de waakzame veiligheidsbeleving	155
3.4	BESLUIT	158
4	CONCLUSIE.....	159

DEEL II: PROBLEMATISERING EN AANPAK VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS.....163
--

HOOFDSTUK 5: OFFICIËLE PROBLEMATISERING EN AANPAK VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS.....165

1	ONTSTAAN EN EVOLUTIE VAN OFFICIËLE VISIE VAN VEILIGHEIDSBELEVING	165
1.1	OFFICIËLE THEMATISERING: VEILIGHEIDSBELEVING ALS EEN AUTONOOM EN LEGITIEM DOEL.....	165
1.2	OFFICIËLE PROBLEMATISERING: DE KLOOF TUSSEN SUBJECTIEVE EN OBJECTIEVE VEILIGHEID	167
1.2.1	De irrationele of verkeerd geïnformeerde burger	168
1.2.2	De beperkte of verkeerd geïnformeerde overheid	169
1.2.3	De ontkoppeling van veiligheidsbeleving en criminaliteit.....	169
1.3	OFFICIËLE AANPAK: OVERBRUGGEN VAN DE KLOOF	170
1.3.1	Introductie van een integraal veiligheidsbeleid	171
1.3.2	Burgeractivering in functie van veiligheidsbeleving: focus op de burger	172
1.3.3	Corrigeren van de veiligheidsbeleving: focus op het lokale beleidsniveau....	174
2	STRATEGIEËN EN BURGERSIES IN DE AANPAK VAN VEILIGHEIDSBELEVING: KBS-PROJECTEN	176
2.1	Globale kenmerken.....	176
2.1.1	Lokaal gerichte focus	176
2.1.2	Problematiek: overlast en nog eens overlast	177
2.1.3	Initiatiefnemers: stedelijke diensten en de lokale politie	179
2.1.4	Bevoorrechte partners: stedelijke diensten en de lokale politie	179
2.1.5	Doelgroep: bewoners en jongeren.....	181
2.1.6	Strategieën: mobilisatie, sociale cohesie, sensibilisering, zelfredzaamheid ..	182
2.2	RESPONSABILISERING VAN DE BURGER.....	182
2.2.1	Corrigeren van de onwetende en onvoorspelbare burger	183
2.2.2	Integreren van de onzekere en onaangepaste burger	185
2.2.3	Mobiliseren van de burger als klant en partner	186
2.3	BESLUIT	188
3	PROBLEMATISERING EN AANPAK VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS: PROJECT A.	188
3.1	OFFICIËLE PROBLEMATISERING EN AANPAK VAN VEILIGHEIDSBELEVING IN PROJECT A.	189
3.2	GPZ ALS BRON VOOR DE OORSPRONG VAN HET PROJECT A. EN DE KEUZE VAN WIJK A.	192
3.2.1	Pilootzone voor GPZ	193
3.2.2	Een begeisterende korpsleiding	194
3.2.3	Een fervente wijkinspecteur	196
3.3	VERSCHILLEN IN PROBLEMATISERING EN AANPAK BIJ OFFICIËLE INSTANTIES IN PROJECT A.	199
3.3.1	Leefbaarheid: een normale veiligheidsbeleving.....	199
3.3.2	Samenlevingsproblemen: een bevattelijke veiligheidsbeleving	202
3.4	VERANDERING IN PROBLEMATISERING EN AANPAK BIJ OFFICIËLE INSTANTIES IN PROJECT A.....	207
3.4.1	Verkeer: een onterechte veiligheidsbeleving.....	207
3.4.2	Drugs: een variabele onterechte veiligheidsbeleving	208
3.4.3	Overlast en woonwageneigenaren: normale en onterechte veiligheidsbeleving	209

3.5	BESLUIT	211
4	CONCLUSIE.....	212

HOOFDSTUK 6: ‘ALLEN VOOR VEILIGHEID, VEILIGHEID VOOR ALLEN!’? BEDENKINGEN BIJ DE RESPONSABILISERING VAN BURGERS INZAKE ONVEILIGHEID.....215

1	“VEILIGHEID: EEN ZAAK VAN IEDEREEN, EEN TAAK VAN IEDEREEN!”	215
1.1	COMMUNITARISME: ‘ACTIEF BURGERSCHAP’ EN ‘SOCIALE COHESIE’ ALS ANTWOORDEN OP LAATMODERNITEIT	215
1.2	SOCIALE DESORGANISATIETHEORIE: ‘COLLECTIVE EFFICACY’	217
1.3	INTEGRAAL VEILIGHEIDSDENKEN: ‘COMMUNITY SAFETY’	217
1.4	EEN LOKALE BENADERING VAN ‘ACTIEF BURGERSCHAP’ EN ‘SOCIALE COHESIE’	218
2	ALLEN VOOR VEILIGHEID, VEILIGHEID VOOR ALLEN?	219
2.1	ASSUMPTIES OVER SOCIALE COHESIE	219
2.1.1	Sociale cohesie is in crisis	220
2.1.2	Sociale cohesie als een lokaal proces	220
2.1.3	Sociale cohesie is positief	221
2.1.4	Sociale cohesie is essentieel voor veiligheid	222
2.2	ASSUMPTIES OVER ACTIEF BURGERSCHAP	224
2.2.1	Actief burgerschap: “Yes, We can!”?	225
2.2.2	Actief burgerschap is essentieel voor sociale cohesie	225
2.2.3	Actief burgerschap is essentieel voor veiligheid	226
2.3	BESLUIT	229
3	OFFICIËLE GRENZEN BIJ DE ACTIVERING VAN BURGERS IN PROJECT A.	230
3.1	BEGRENZEN VAN BURGERACTIVERING	230
3.2	OFFICIEEL ONDSCHIED TUSSEN ‘GOEDE’ EN ‘SLECHTE’ BURGERACTIVERING	232
3.3	BESLUIT	235
4	ACTIVERING VOLGENS DE GEACTIVEERDE BURGERS IN PROJECT A.	236
4.1	PROBLEMEN EN DOELSTELLINGEN VAN HET WIJKCOMITÉ	236
4.2	INVULLEN VAN BURGERACTIVERING	238
4.2.1	Idealistische burgeractivering.....	238
4.2.2	Kritische burgeractivering.....	240
4.2.3	Ideaaltypes en mengvormen van activering	243
4.3	SPANNINGEN BIJ DE ACTIVERING	244
4.3.1	Spanningen met officiële instanties	244
4.3.2	Spanningen met andere bewoners	247
4.3.3	Spanningen tussen (ex-)leden	251
4.4	BESLUIT	254
5	CONCLUSIE.....	256

HOOFDSTUK 7: NAAR EEN ALTERNATIEVE PROBLEMATISERING EN AANPAK VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS.....259

1 IDENTIFICEREN VAN PROBLEMATISCHE EN NIET-PROBLEMATISCHE VEILIGHEIDSBELEVING260

1.2 TRADITIONEEL: FUNCTIONELE EN DISFUNCTIONELE VEILIGHEIDSBELEVING 260

1.2 ALTERNATIEF: PROBLEMATISCHE EN NIET PROBLEMATISCHE CONSTRUCTIES VAN VEILIGHEIDSBELEVING 261

1.2.1 Aandacht voor de overtuigingskracht van bronnen..... 262

1.2.2 Naar een concrete problematisering..... 263

2 AANPAK VAN VERSCHILLENDE CONSTRUCTIES VAN VEILIGHEIDSBELEVING264

2.1 ALTERNATIEVE AANPAK BINNEN DE INTEGRALE VEILIGHEIDSBENADERING 264

2.1.1 Gesitueerde aanpak..... 265

2.1.2 Burgergerichte aanpak 266

2.1.3 Reflexieve aanpak..... 268

2.2 ALTERNATIEVE PROBLEMATISERING EN AANPAK VAN PROBLEMEN IN PROJECT A. 269

2.2.1 Problematiek van spelende kinderen in wijk A. 270

2.2.2 Problematiek van verkeersnelheid in wijk A. 274

2.2.3 Problematiek van woonwagenbewoners in wijk A3. 277

2.2.4 Problematiek van rondhangjongeren en drugs in wijk A. 280

3 CONCLUSIE.....283

VI **HOOFDSTUK 8: ALGEMEEN BESLUIT287**

BIBLIOGRAFIE.....295

BIJLAGEN.....307

Lijst van figuren

Figuur 1: Schematisch overzicht van het proefschrift.....	23
Figuur 2: Driedimensionele classificatie van reacties op criminaliteit.....	28
Figuur 3: Verklaringsmodellen over veiligheidsbeleving bij burgers	33
Figuur 4: Klassiek verklaringsmodel versus Lupton's verklaringsmodel	68
Figuur 5: Schematische voorstelling van constructies van veiligheidsbeleving bij burgers ..	100
Figuur 6: Relatie 'onveiligheidsgevoelens' en problematieken in KBS-projecten.....	178
Figuur 7: Burgervisies in de KBS-projecten	183

Hoofdstuk 1: Inleiding

De voorbije decennia zijn burgers in de westerse samenleving zich in hun dagelijkse leven steeds meer gaan bezig houden met onveiligheid. Ogenschijnlijk is vanuit historisch en geografisch perspectief die preoccupatie met onveiligheid ongegrond want niet in overeenstemming met de welvaart, de politieke stabiliteit en de technische vooruitgang van de westerse samenleving. In vergelijking met hun voorouders en burgers uit andere ontwikkelde regio's in de wereld, lijkt het onlogisch dat westerse burgers zich zorgen maken over onveiligheid. Evenwel stellen wetenschappers en publieke opiniemakers vast dat de westerse burgers in de ban zijn van onveiligheid en dat deze obsessie terug te vinden is op alle niveaus van het dagelijkse leven zowel bij belangrijke beslissingen zoals de opvoeding van de kinderen, het kiezen van een partner of het kopen van een huis, als de kleine dingen des levens zoals eten maken, zonnebaden, reizen en mobiel telefoneren.

In zijn boek *'Cultuur van Angst'* (2006), argumenteert de Britse socioloog Frank Furedi dat we deze preoccupatie met onveiligheid en daaraan gekoppelde angsten niet mogen begrijpen als een reactie op directe dreigingen zoals ziektes, werkloosheid, rampen of criminaliteit, maar als een gevolg van een cultuur gekenmerkt door een groeiend wantrouwen in de mensheid en in zijn capaciteit om te kunnen omgaan met maatschappelijke veranderingen en te voorzien in een toekomst. Deze misantropische cultuur is, volgens Furedi, een product van een crisis in het causaliteitsdenken in de westerse samenleving, i.e. een gebrek aan consensus om te verklaren hoe daden en gevolgen met elkaar verbonden zijn. In tegenstelling tot vorige generaties en niet-westerse culturen, zijn de algemene en gedeelde kaders om gebeurtenissen zoals rampen, ziektes, slachtofferschap, te duiden en te handhaven, aan het afbrokkelen waardoor de westerse burgers teruggeworpen worden op zichzelf:

In plaats van dat zich een maatschappelijke consensus vormt omtrent een bepaalde dreiging, raken we nu vaak geïsoleerd door onze manier van reageren. (...) Onze reactie is zo privé en persoonlijk geworden omdat het ons ontbreekt aan grote verhalen waarin de gevaren waar wij aan blootstaan enigszins verklaard worden. (Furedi, 2006: 38)

Die onzekerheid verklaart, aldus Furedi, waarom de westerse preoccupatie met veiligheid terug te vinden is in allerlei aspecten van het dagelijkse leven: *"...als niet meer duidelijk is wat je ergens van moet vinden of hoe je je dient te gedragen, worden dingen die vroeger tamelijk ongecompliceerd waren opeens als riskant gezien. Dat is de sleutel tot een beter begrip van de obsessie met risico en veiligheid in onze maatschappij."* (Ibid: 120). Bovendien worden deze onzekerheid en dit onveiligheidsbewustzijn nog versterkt door de huidige politiek en moraal omtrent het afhandelen van onveiligheid waarin burgers aangemoedigd worden om voorzichtig en zelfbeperkend gedrag te vertonen en tegelijkertijd burgers worden veroordeeld indien ze zichzelf en/of anderen blootstellen aan onveiligheid: *"Voorkomen is beter dan genezen' luidt het devies tegenwoordig. En als zo'n preoccupatie met veiligheid eenmaal routine en doodnormaal is geworden, dan is niets meer veilig."* (Ibid: 45).

Een gelijkaardige analyse vinden we ook terug bij de socioloog en criminoloog David Garland, die in zijn befaamde boek *'The Culture of Control'* (2001) zich meer toespitst op de criminologische implicaties van deze westerse preoccupatie met onveiligheid. De kern van

zijn analyse is gericht op het beschrijven en begrijpen van de politieke, sociologische en culturele transformaties inzake criminaliteitscontrole in de laatste 30 jaar. Samengevat stelt Garland een verschuiving vast van een expert geïnspireerd beleid dat gericht was op de reïntegratie en rehabilitatie van (potentiële) daders, i.e. ‘penal welfarism’, naar een beleid dat zich enerzijds kenmerkt door een populistische eis voor een strengere aanpak en uitsluiting van (potentiële) daders, en anderzijds de nadruk legt op een ‘governance’ georiënteerd beleid gericht op het ontwikkelen van situationele preventiestrategieën. Alhoewel Garland erkent dat de toegenomen media-aandacht voor criminaliteit, het populistisch discours van bepaalde politici en het neoliberale gedachtegoed een belangrijke ondersteunende rol hebben gespeeld, argumenteert hij evenwel dat deze factoren onvoldoende zijn om de verschuiving te verklaren. Deze actoren en processen kunnen immers slechts floreren in een aangepaste voedingsbodem. Net zoals Furedi, situeert Garland de oorzaak in *nieuwe culturele praktijken* inzake het omgaan met criminele en onveilige ervaringen, die veroorzaakt worden door laatmoderne veranderingen:

the policies that have emerged over the last few decades have their roots in a new collective experience of crime and insecurity, an experience that is itself structured by the distinctive social, economic and cultural arrangements of late modernity. (Garland, 2001: 137)

Volgens Garland is het voornamelijk de middenklasse wiens attitude ten aanzien van criminaliteit is veranderd. In de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw kwam deze groep slechts sporadisch in contact met criminaliteit. Samen met hun beschermende sociaaleconomische positie verklaart dit hun vrij gematigde en begripvolle houding ten aanzien van criminaliteit en het succes van ‘penal welfarism’. In de jaren '70 en voornamelijk in de jaren '80 verdwijnt echter dit begrip. Alhoewel de balans van crimineel slachtofferschap niet is overgeslagen van de ene klasse op de andere of in evenwicht is gekomen, is criminaliteit ook deel uit gaan maken van het dagelijkse leven van de middenklasse: *“within a single generation, crime became a prominent fact of life not only for the urban middle classes, but for many middle-class suburbanites as well.”* (Ibid: 152). Bijgevolg wordt bezorgdheid over veiligheid ook voor de middenklasse een routineuze dagelijkse bezigheid:

...fear of crime became an established part of daily existence. What were once, for much of the middle-class population, fleeting, occasional fears, linked to particular situations and unusual circumstances, now became much more routine, much more part of the *habitus* of everyday life, particularly in large cities. (Ibid: 152-153).

Dit verhoogd criminaliteitsbewustzijn gecombineerd met een toenemende behoefte aan controle over de (laatmoderne) risico's en onzekerheden, aangevuld met (de perceptie van) een falende en terugtrekkende overheid, de opkomst van private antwoorden en burgerinitiatieven inzake veiligheid, en aangewakkerd door populistische discours en mediaberichtgevingen over criminaliteit, hebben ervoor gezorgd dat de preoccupatie met onveiligheid uitgroeide tot een geïnstitutionaliseerde culturele ervaring. Garland omschrijft deze culturele ontwikkeling als de *'crime complex'* van de laatmoderniteit die bij burgers tot twee ambivalente houdingen leidt. Enerzijds lijken burgers zich aan te passen aan de nieuwe situatie en nemen ze hun verantwoordelijkheid op door allerlei beveiligingsstrategieën en routines uit te werken om zichzelf en anderen te beschermen tegen onveiligheid. Anderzijds brengt de nieuwe situatie ook irritatie, frustratie en ergernis

met zich mee die zich uiten in een onbegrip tegenover de daders en een ongenoegen ten aanzien van de lakse of inadequate beleidsmatige reacties.

In dit proefschrift willen we verder analyseren hoe burgers in hun dagdagelijkse leven reageren en handelen ten aanzien van onveiligheid. Is een preoccupatie met onveiligheid voor burgers een dagelijkse en routineuze bezigheid geworden? Zijn burgers bereid om zelf verantwoordelijkheid op te nemen inzake onveiligheid of richten ze zich gefrustreerd en geïrriteerd naar de daders en officiële instanties? Heeft die preoccupatie met onveiligheid en daarmee gepaard gaande gevoelens van verantwoordelijkheid en ergernis een problematische impact op hun dagelijkse leven? Kortom, zijn burgers inderdaad in de ban van onveiligheid? Door de politieke wereld, door de media en door gewone burgers wordt dit thema meestal aangeduid als ‘onveiligheidsgevoelens’. Binnen de wetenschappelijk wereld wordt dit soort onderzoek dan weer ondergebracht onder de notie ‘angst voor criminaliteit’ (fear of crime). In dit proefschrift hebben we echter gekozen voor de term ‘*veiligheidsbeleving*’ omdat die heel duidelijk de doelstelling van het onderzoek omvat, i.e. *een onderzoek naar hoe burgers in hun dagelijkse leven veiligheid beleven*. Enerzijds impliceert dit dat we, in tegenstelling tot de term ‘onveiligheidsgevoelens’ niet enkel geïnteresseerd zijn in de gevoelens van burgers, maar ook in de andere reacties en handelingen die geassocieerd worden met onveiligheid. Anderzijds, willen we, in tegenstelling tot de traditionele wetenschappelijke term, ons niet enkel beperken tot reacties ten aanzien van criminaliteit, maar zijn we ook geïnteresseerd in andere associaties zoals bijvoorbeeld veiligheid in het verkeer. We stellen immers vast dat zowel sociologische als criminologische werken aangeven dat de preoccupatie met onveiligheid doorgedrongen is in allerlei aspecten van het dagelijkse leven (zie supra).

Dit proefschrift over veiligheidsbeleving bij burgers bestaat uit twee grote delen. In Deel I gaan we na hoe we op een wetenschappelijke manier veiligheidsbeleving bij burgers kunnen *begrijpen*. Deel II betreft een beleidsmatige analyse van hoe we veiligheidsbeleving bij burgers kunnen *problematiseren en aanpakken*. We zullen hierbij aantonen dat zowel wetenschap als beleid de culturele analyse van Furedi en Garland opnemen. In deze inleiding zullen we verder de kern van deze wetenschappelijke en beleidsmatige oriëntaties overlopen en aangeven op welke problemen en dilemma’s dit proefschrift een antwoord wil formuleren. Vervolgens verduidelijken we het onderzoeksdesign waarin we aangeven in welke volgorde en op welke wijze onderzoeksvragen beantwoord zullen worden.

1 Oriëntaties inzake ‘veiligheidsbeleving bij burgers’

1.1 Wetenschappelijke oriëntatie: percepties van risico en (niet-)criminele factoren

Volgens Furedi en Garland moeten we de preoccupatie met veiligheid bij westerse burgers niet zozeer begrijpen als een reactie op concrete feiten, maar als een gevolg van een nieuwe cultuur omtrent het identificeren, verklaren en afhandelen van onveiligheid. Deze analyse wordt ook erkend door de reeds 50-jarige onderzoekstraditie inzake ‘fear of crime’, waarbinnen we Deel I van dit proefschrift situeren. Vrij snel na de ‘ontdekking’ van het fenomeen in de jaren ’60 werd immers vastgesteld dat veiligheidsbeleving, i.e. ‘fear of

crime', niet altijd in overeenstemming is te brengen met criminele ervaringen en/of de objectieve kans op slachtofferschap gemeten op basis van criminaliteitsstatistieken (Lee, 2007)(Lee, 2007). Deze vaststelling, beter gekend als de 'fear of crime' paradox, lokt(e) een debat uit over de rationaliteit van de belevingen en angsten van burgers. De wetenschappelijke wereld heeft evenwel vrij snel dit *rationaliteitsdebat* verlaten en erkent dat veiligheidsbeleving een *relatief* fenomeen is, i.e. de beleving mag niet enkel begrepen worden als een reactie op criminaliteit, maar ze staat ook in relatie tot andere factoren die worden ondergebracht in vier verklaringsmodellen: het *slachtoffermodel* met een focus op de directe maar ook indirecte ervaringen van criminaliteit, het *kwetsbaarheidsmodel* waarin de fysieke en sociale kwetsbaarheid van individuen centraal staat, het *omgevingsmodel* met aandacht voor zowel fysieke kenmerken als sociale processen in de directe (leef)omgeving van burgers, en tenslotte het *onzekerheidsmodel* waarin de invloed wordt nagegaan van veranderende culturele attitudes ten aanzien van risico's en onzekerheden in de laatmoderne samenleving. In *hoofdstuk 2* van dit proefschrift gaan we uitgebreid in op deze modellen.

De erkenning van het relatief karakter van veiligheidsbeleving houdt bovendien in dat naast de geregistreerde officiële criminaliteit en de 'objectief' structurele factoren (e.g. socio-economische status van een individu of een buurt), ook rekening wordt gehouden met hoe burgers onveilige situaties ervaren en hoe ze deze verklarende factoren zelf waarnemen. Met andere woorden in welke mate *percipiëren* burgers onveilige situaties en factoren, zoals hun omgeving, als problematisch? In deze materie is de definitie die Ferraro geeft aan "fear of crime" belangrijk : "*an emotional reaction of dread or anxiety to crime or symbols that a person associates with crime.*" (*Ibid*: 6). Zich baserend op het symbolische interactionisme van Blumer (1969), benadrukt Ferraro het belang van de *individuele perceptie en interpretatie* van een situatie of een factor als risicovol met nefaste gevolgen om te begrijpen waarom burgers al dan niet angst ontwikkelen. Kortom, om de reacties of handelingen ten aanzien van een onveilige situatie te begrijpen, is het belangrijk na te gaan welke *betekenis* burgers aan die situatie geven. Die betekenis is het resultaat van een interpretatief proces dat tot stand komt doorheen sociale interactie met anderen. Het objectief officiële risico maakt deel uit van die interpretatie, maar verwijzend naar het Thomas theorema¹ besluit Ferraro dat enkel wat het individu percipieert als belangrijk, vorm geeft aan zijn overtuigingen en gedragingen.

Symbolisch interactionisme wijst erop dat die individuele perceptie echter een interactief proces is en dus ontwikkelt Ferraro een model waarin deze percepties van risico's op microniveau gerelateerd worden aan hoe burgers factoren op macroniveau percipiëren. Enerzijds wijst hij op het belang van de *percepties van fysieke en sociale overlast* van burgers bij het inschatten van hun risico's en het vormen van hun veiligheidsbeleving. Anderzijds argumenteert hij, zich baserend op de *gelegenheidstheorie* van Cohen & Felson (1979), dat burgers als potentiële slachtoffers niet enkel rekening houden met de criminaliteit of overlast in de buurt, maar bij hun risico-inschatting ook een evaluatie maken van de sociaal-economische positie en reputatie van de setting, de mate van informele controle door

¹ If men define situations as real, they are real in their consequences.

burgers of de aanwezigheid en bescherming van officiële instanties. In navolging van Ferraro's *'risk interpretation model'* zijn dan ook talloze onderzoeken verschenen waarin risicopercepties worden gemeten en verklaard aan de hand van percepties van overlast ('signal crime perspective' van Innes, 2004b) en de manier waarop burgers de sociale cohesie en de status van hun (leef)omgeving beleven (Bellair, 2000; Rountree, 1996, 1998). Bovendien wordt het model ook uitgebreid met andere percepties zoals mediavorkeur (Elchardus, Smits & Kuppens, 2003), de attitudes ten aanzien van de veranderende samenleving (Jackson, 2006) en sociaalpsychologische processen (Hollway & Jefferson, 1997).

Samengevat wordt in de 'fear of crime' onderzoekstraditie erkend dat individuen kunnen verschillen in hun reacties ten aanzien van onveiligheid, en dat we die veiligheidsbeleving bij burgers kunnen herkennen en verklaren door na te gaan hoe burgers zichzelf, hun (leef)omgeving en/of de samenleving inschatten. De onderliggende algemene veronderstelling (hypothese) is dat een problematisch zelfbeeld of beeld van de omgeving en/of de samenleving aanleiding geeft tot een problematische veiligheidsbeleving. Dit was evenwel niet de bedoeling van Blumer wanneer hij opriep om de overtuigingen en handelingen van mensen te begrijpen als een interpretatief en interactief proces. Blumer argumenteert inderdaad dat we de betekenis die mensen geven aan een fenomeen niet mogen negeren of reduceren tot een reactie op factoren:

The position of symbolic interactionism (...) is that the meanings that things have for human beings are central in their own right. To ignore the meaning of the things toward which people act is seen as falsifying the behavior under study. To bypass the meaning in favor of factors alleged to produce the behavior is seen as a grievous neglect of the role of meaning in the formation of behavior. (Blumer, 1969: 3).

Met andere woorden, Blumer geeft aan dat we de betekenis die mensen geven aan een fenomeen niet mogen begrijpen vanuit een stimulus-respons model waarbij de aanwezigheid van het fenomeen het individu aanzet tot bepaalde reacties en gedragingen. In die zin zou Blumer akkoord gaan met de stelling dat criminaliteit niet automatisch aanleiding zal geven tot een problematische veiligheidsbeleving, i.e. 'fear of crime', maar hij zou net hetzelfde argumenteren voor de percepties van andere sociale factoren en processen die door de huidige onderzoekstraditie gerelateerd worden aan veiligheidsbeleving. Immers, net zoals bij criminaliteit, ligt de betekenis van mediaberichtgeving, individuele eigenschappen, de fysieke kenmerken van een buurt of de sociale, culturele en politieke processen in een buurt of een samenleving niet vast. Het is niet omdat mensen luisteren naar sensationele mediaberichtgeving, zich ergeren aan gedragingen van overlast, zich zorgen maken over de tanende sociale cohesie of onzeker zijn over de sociale, culturele en politieke processen in de samenleving, dat ze die automatisch als nefast ervaren voor hun dagelijkse leven. In die zin is het o.i. niet zomaar evident te veronderstellen dat een problematische veiligheidsbeleving in functie staat van een problematisch zelfbeeld of een problematische beleving van de eigen buurt of de samenleving. Het is immers perfect mogelijk dat burgers ongenoegen voelen, zich ergeren aan het zwerfvuil en rondhangjongeren in de buurt of zich zorgen maken over de politieke en financiële situatie van het land, zonder dit te relateren aan hun eigen onveiligheid, maar

deze wrevel motiveren bijvoorbeeld vanuit een wens om anders te leven of de behoefte om te wonen in een propere en rustige buurt of in een politiek en economisch stabiel land.

In dit proefschrift erkennen we het relatief karakter van veiligheidsbeleving en het belang van percepties om te begrijpen waarom burgers een situatie als onveilig beleven. Evenwel menen we dat we die veiligheidsbeleving niet kunnen begrijpen door enkel zichtbaar te maken *wat* en in welke mate (problematisch of niet) burgers iets als onveilig ervaren om dit vervolgens te verklaren met andere factoren en processen die burgers (ook als problematisch) percipiëren. In dit proefschrift is het de bedoeling op zoek te gaan naar een alternatieve wetenschappelijke benadering waarin de interpretatieve praktijk van burgers niet gereduceerd tot *wat* ze waarnemen, maar grondig nagaat welke *betekenis* burgers geven aan die onveilige situatie. Deze analyse impliceert alleszins een *interpretatieve onderzoeksbenadering* die de veiligheidsbeleving situeert in het dagelijkse leven van burgers. Uiteraard erkennen we ook dat die betekenisvorming niet gebeurt in een sociaal vacuüm en daarom is een tweede vereiste dat deze alternatieve onderzoeksbenadering aandacht moet hebben voor de sociale en historische *context* waarin die betekenis tot stand komt. In die zin zullen de ‘factoren’, die we terugvinden in de klassieke verklaringsmodellen, ook terugkomen in dit proefschrift. We willen evenwel de invloed van deze ‘factoren’ niet overschatten, maar ze eerder beschouwen als *bronnen* die burgers *kunnen* gebruiken bij het interpreteren van een onveilige situatie. In *hoofdstuk 3* zetten we de zoektocht verder naar een alternatieve wetenschappelijke benadering die op evenwichtige wijze aandacht heeft voor zowel de *construerende* interpretatieve praktijken van individuen als de contextuele *bronnen* die ze daarbij hanteren. In *hoofdstuk 4* testen we deze alternatieve benadering concreet uit op empirische data en gaan we na in welke mate die benadering ons in staat stelt om veiligheidsbeleving bij burgers beter te begrijpen.

1.2 Beleidsmatige oriëntatie: hoe de veiligheidsbeleving van burgers ernstig nemen?

In zijn boek ‘Inventing Fear of Crime’ geeft Lee (2007) aan dat sinds de ‘ontdekking’ van veiligheidsbeleving bij burgers de beleidsmatige en wetenschappelijke oriëntaties nauw met elkaar verbonden zijn geweest. In die zin vinden we het dan ook belangrijk om in Deel II van dit proefschrift uitgebreid stil te staan bij de problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers.

Vanaf het begin van de jaren '60 en voornamelijk de laatste decennia zijn beleidsmakers het zinvol gaan vinden de standpunten van burgers over onveiligheid te begrijpen en zelfs te betrekken in het ontwikkelen en implementeren van een veiligheidsbeleid, ofwel omwille van democratische reflexen en de ontwikkeling van nieuwe (management)modellen die aangeven dat het bevragen van belanghebbenden noodzakelijk is, ofwel vanuit de veronderstelling dat het niet reageren op het ongenoegen van burgers schadelijk is voor eigen politieke legitimiteit en een aantasting inhoudt van de maatschappelijke stabiliteit (e.g. overgaan tot eigenrichting) (Van den Herrewegen & Verfaillie, in review, Vanderveen, 2006). Het is daarom niet verwonderlijk dat de beleidsmatige wereld een beroep deed op de nieuwe statistische technieken (surveys) en inzichten van de wetenschappelijke wereld om veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen

(Lee, 2007). Door de verstrengeling met de wetenschappelijke oriëntatie hebben ook beleidsmakers vrij snel veiligheidsbeleving erkend als een relatief fenomeen waarbij een aanpak uitsluitend gericht op criminaliteitsbestrijding onvoldoende is. In *hoofdstuk 5* gaan we uitgebreid in op hoe die aanpak er dan concreet uitziet.

We zullen in hoofdstuk 5 echter ook vaststellen dat de aanpak van veiligheidsbeleving geen vanzelfsprekende oefening is, maar gepaard gaat met ambivalente houdingen tegenover de burgers. Officiële instanties weten immers niet altijd hoe ze moeten omgaan met veiligheidsbelevingen van burgers die niet overeenstemmen met de eigen officiële analyse van de situatie. In welke mate kunnen beleidsmakers meegaan in de publieke verontwaardiging en de roep om een (strengere) aanpak? Het negeren van de veiligheidsbeleving kan immers schadelijk zijn voor het vertrouwen van de bevolking in officiële instanties:

There arises a situation wherein the public start to distrust their government, whilst, at the same time, some engaged in the work of the government view the public as placing undue pressure on policymaking processes, calling for overly punitive policies simply on the basis of their own misunderstanding and lack of knowledge (Farrall, Jackson, & Gray, 2009: 16).

Bovendien stellen officiële instanties vast dat de strategieën van aanpak niet altijd werken of het gewenste effect hebben:

What can be done by the primary actor in the provider of ‘safety and security’, namely the State, when so much of what they do appears only to exaggerate fears (Lee, 2001, 2007) or appear to have limited or short-lived outcomes? (Farrall, et al., 2009: 265).

Bovenop deze beleidsmatige vraagstukken, zijn er ook wetenschappers die zich vragen stellen bij de huidige problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers. Lee (2001) argumenteert dat de beleidsmatige focus op veiligheid een manier is om burgers te responsabiliseren voor hun eigen veiligheid (en die van anderen): *“fear is used as a tactic of governance. By this I mean that we are expected to govern our risks of becoming a victim of crime through being subjected to images and narratives of the results of poor self-governance – we are imagined as, and indeed asked to become, fearing subjects.”* (Lee, 2001: 481-482). In die zin, voegt Garland eraan toe, versterkt deze oproep tot responsabilisering opnieuw de culturele preoccupatie met veiligheid. Nog andere auteurs (o.a. Young, 1999b, 2007) waarschuwen ervoor dat het problematiseren en aanpakken van veiligheidsbeleving geen neutrale onderneming is, maar onvermijdelijk het onderscheiden van individuen en groepen als ‘veilig’ en ‘onveilig’ stimuleert en versterkt, en uiteindelijk kan leiden tot het uitsluiten en demoniseren van de deviante en criminele ‘Anderen’. In de loop van het proefschrift maar voornamelijk in *hoofdstuk 6* gaan we uitgebreid in op de spanningen en grenzen die gepaard gaan met de huidige problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving.

In dit proefschrift erkennen we dat de problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving een complexe aangelegenheid is. Enerzijds stimuleert de erkenning van het relatief karakter van het fenomeen een differentiële aanpak waarin verschillende oorzaken en methoden worden onderzocht en toegepast, en wordt er ingespeeld op de gevoeligheden van de doelgroep en de setting. Anderzijds houdt het relatief karakter van veiligheidsbeleving o.i. ook risico's in. Het ontbreken van concrete aanwijsbare oorzaken zorgt ervoor dat het fenomeen vaak beschouwd wordt als een ‘zwarte doos’ waarbij het niet

echt duidelijk is hoe oorzaken en gevolgen op elkaar zijn afgestemd en onder welke omstandigheden ze invloed uitoefenen of tot uiting komen. Op die manier riskeert veiligheidsbeleving uit te groeien tot een on(be)grijpbaar en oncontroleerbaar fenomeen, en in die zin een (beleidsmatig) excuus om belevingen, die niet stroken met de officiële analyse, te negeren en er niet naar te handelen (Van den Broeck & Eliaerts, 1997). Een tweede risico is dat door de erkenning van het relatief karakter van het fenomeen, veiligheidsbeleving beschouwd wordt als een *'lege doos'* waaraan talrijke oorzaken en gevolgen worden gekoppeld, waardoor het gevaar bestaat dat allerlei sociale problemen in functie van de veiligheidsbeleving worden herdacht, i.e. criminalisering van sociale problemen (Crawford, 1999), en sociale beleidsactoren opgezogen worden in een veiligheidsdenken, i.e. instrumentalisering van sociaal beleid in functie van de algemene veiligheid. (Goris, 2000, 2002).

In dit proefschrift willen we ons echter niet beperken tot het in kaart brengen van de risico's, maar ook concrete aanwijzingen geven hoe we kunnen omgaan met het relatieve karakter van veiligheidsbeleving waarbij we zowel willen tegemoet komen aan de dilemma's van beleidsmakers als aan de kritieken van wetenschappers. Dit houdt niet in dat we het relatieve karakter van veiligheidsbeleving ontkennen of definitief oplossen. Integendeel, in *hoofdstuk 7* zullen we argumenteren dat de alternatieve wetenschappelijke benadering ontwikkeld in Deel I ons in staat stelt om te komen tot een alternatieve problematisering van veiligheidsbeleving bij burgers waarbij in de analyse aandacht is voor de verschillende belevingsvormen van *alle* betrokken partijen (burgers én officiële instanties). Een analyse die vervolgens aangeeft wanneer een officiële interventie noodzakelijk is en tot concrete aanwijzingen leidt over hoe officiële instanties op een positieve manier kunnen bijdragen tot het ondersteunen (indien niet problematisch) of veranderen (indien problematisch) van de veiligheidsbeleving bij burgers.

2 Onderzoeksdesign: onderzoeksvragen en de relatie met het onderzoeksmateriaal

De doelstelling van dit proefschrift is dus een tweeledige zoektocht. Eerst ondernemen we een zoektocht naar een alternatieve manier van begrijpen van veiligheidsbeleving bij burgers. Vervolgens zoeken we naar een alternatieve probleemanalyse en aanpak van het fenomeen. In beide zoektochten wordt het relatief karakter van veiligheidsbeleving erkend en als uitgangspunt genomen, maar geven we aan dat, ondanks het relatieve karakter, we heel concreet kunnen onderzoeken en begrijpen waarom burgers een bepaalde veiligheidsbeleving ontwikkelen zonder daarom die burgers te reduceren tot 'cultural dopes' (Garfinkel, 1967) die passief slachtoffer zijn van de invloeden van hun eigen kenmerken en ervaringen, en die van hun omgeving of de algemene 'Cultuur van Angst'. Dit alternatief begrijpen stelt ons vervolgens in staat om te komen tot een problematisering waarin verschillende veiligheidsbelevingen van burgers (en officiële instanties) worden betrokken en serieus genomen, zonder daarom in de aanpak één bepaalde partij gelijk te geven en anderen te negeren.

In dit proefschrift hebben we er dus voor geopteerd om de wetenschappelijke en beleidsmatige oriëntatie inzake veiligheidsbeleving bij burgers uit elkaar te halen en in twee

delen te bespreken. In het onderzoeksdesign overlopen we concreet welke vragen deze wetenschappelijke en beleidsmatige zoektocht begeleiden en op basis van welk onderzoeksmateriaal we die vragen willen beantwoorden. We beginnen met de vragen en het materiaal die aan de basis liggen van Deel I en daarna bespreken we die van Deel II. De lezer zal opmerken dat, voornamelijk inzake het eigen empirisch materiaal, deze indeling niet de chronologie van het *onderzoek* volgt, i.e. de keuze voor het materiaal van Deel I (e.g. interviews met de bewoners van Wijk A) is immers gebeurd op basis van gegevens en analyses die pas in Deel II aan bod zullen komen (e.g. analyse van de KBS-projecten). Om die reden staan we in de inleiding reeds uitgebreid stil bij de achtergrond van het onderzoeksmateriaal en op welke wijze de materialen zijn geselecteerd en verzameld en hoe ze in relatie staan tot elkaar. Bepaalde aspecten van dataverzameling en -analyse zijn echter sterk gekleurd door de keuze voor een alternatieve wetenschappelijke benadering van veiligheidsbeleving bij burgers, en worden daarom later in hoofdstuk 3 verder uitgewerkt.

We hebben ervoor gekozen om de betrokken wijk en het project anoniem te houden. In de analyses zal blijken dat we vaak op een heel gedetailleerde manier rapporteren over de kenmerken van de respondenten en hun persoonlijke ervaringen met onveiligheid. Omwille van die details vonden we het daarom noodzakelijk niet alleen de respondenten een alias te geven, maar ook om de setting niet bij naam te noemen. Op die manier willen we de beloofde anonimiteit garanderen. We zullen evenwel voldoende achtergrondinformatie meegeven zodat de lezer zich een goed beeld kan vormen van de wijk en het project.

2.1 Begrijpen van veiligheidsbeleving van burgers

Deel I van dit proefschrift is een zoektocht naar een beter begrip van de veiligheidsbeleving bij burgers. In hoofdstuk 2 stellen we ons de vraag *hoe veiligheidsbeleving bij burgers traditioneel wordt benaderd en verklaard*. Op basis van literatuur geven we een overzicht van de belangrijkste tradities en de huidige stand van zaken om de veiligheidsbeleving bij burgers zichtbaar te maken, i.e. conceptualisering en operationalisering van het fenomeen, en overlopen we de belangrijkste pistes om die beleving te verklaren, i.e. etiologie van veiligheidsbeleving bij burgers.

In hoofdstuk 3 gaan we na *hoe we veiligheidsbeleving anders kunnen benaderen en begrijpen*. Aan de hand van een aantal onderzoeken naar veiligheidsbeleving bij burgers geven we aan dat de klassieke benadering op grenzen stoot, en dat een interpretatieve benadering alternatieven biedt. De interpretatieve benadering kent echter diverse perspectieven en op basis van methodologisch literatuur, voornamelijk het werk van Gubrium & Holstein *'The New Language of Qualitative Method'* (1997), trachten we een gegronde keuze te maken welk van deze perspectieven uitwegen biedt om een relatief fenomeen als veiligheidsbeleving te begrijpen en welke implicaties dit heeft voor het verzamelen en analyseren van data.

In het laatste hoofdstuk van Deel I gaan we aan de hand van deze nieuwe benadering na *hoe burgers veiligheid beleven in hun dagelijkse leven*. We doen dit voornamelijk op basis van interviews met bewoners uit Wijk A., maar vullen dit ook aan met interviewfragmenten uit een grootschalige studie naar veiligheidsbeleving bij burgers georganiseerd door de

Koning Boudewijn Stichting (KBS). We staan uitgebreid stil bij de keuze van Wijk A, de selectie en het interviewen van de bewoners, en tenslotte geven we de achtergrond mee van de KBS-studie en op welke wijze we deze studie meenemen in het eigen onderzoek.

2.1.1 *Selectie van Wijk A: op zoek naar de doorsnee Vlaamse burger*

Wijk A. is een gemiddelde Vlaamse wijk gelegen in de middelgrote en vrij welvarende stad A. De keuze voor Wijk A. is tot stand gekomen op twee manieren. Eerst werd vrij snel in het onderzoek beslist dat de focus zou liggen op hoe onveiligheid beleefd wordt door de doorsnee Vlaamse burger. Volgens Garland is het immers voornamelijk in de middenklasse dat de veranderende culturele praktijken ten aanzien van onveiligheid tot uiting komen (zie supra). Bovendien is het begrijpen van de ‘gewone’ burgers, zeker de laatste decennia, ook een belangrijke politieke doelstelling geworden (zie supra) en fungeert hun veiligheidsbeleving als een maatstaf voor het nemen en evalueren van beleidsmatige initiatieven. In navolging van de studie van Girling, Loader & Sparks (2000), ‘*Crime and social change in Middle England*’ hebben we daarom ervoor gekozen op zoek te gaan naar burgers die leven in ‘Midden-Vlaanderen’.

Om die doorsnee burger te vinden, hebben we ons gebaseerd op een analyse van Vlaamse projecten (in totaal 72) die in het jaar 2004 of 2006 financiële ondersteuning ontvingen in kader van een oproep van de Koning Boudewijnstichting om initiatieven te nemen rond veiligheidsbeleving. De keuze voor deze projecten, en in het bijzonder voor het project in Wijk A. (Project A.), maakt onderdeel uit van Deel II van dit proefschrift en bespreken we verder in deze inleiding. Belangrijk voor de keuze van Wijk A. is dat de inventarisatie van de KBS-projecten duidelijk aangaf dat dergelijke projecten vaak plaatsgrijpen in woonwijken en daarom wordt in dit onderzoek ervoor gekozen burgers te bestuderen die in een vaste geografische locatie wonen, i.e. een *woonwijk*.

Bij de keuze van de woonwijk lieten we ons leiden door de vaststelling dat de meerderheid van de Vlaamse bevolking (70%) in een suburbaan woonmilieu leeft (Kesteloot, 2003) en daarom sterk verstedelijkte buurten of wijken in plattelandsgemeenten niet in aanmerking komen. Het gebruik van de Dexia-studie² (2007: zie Bijlage 8: Tabel 1) liet ons toe de steden en gemeenten van de KBS-projecten te typeren en uiteindelijk de keuze³ te maken voor Wijk A. gelegen in stad A. Stad A. is een middelgrote stad (net geen 25.000 inwoners) met een sterke centrumfunctie, gecombineerd met een grote economische activiteit (vooral in de tertiaire sector), een beperkte verstedelijking, een vergrijzing die groter is dan het regionaal gemiddelde en een minder gunstige demografische evolutie dan

² De Dexia-studie is een statistische analyse met als onderliggend doel de gemeenten met een vergelijkbare sociaaleconomische omgeving onder te brengen in zo homogeen mogelijke klassen om op die manier een geschikt referentiekader te creëren om de financiële aspecten van de gemeenten te vergelijken (zoals de belastingcapaciteit, het investeringsniveau, de uitgaven voor sociale bijstand, ...). Bij deze classificatie zijn meer dan 150 variabelen betrokken afkomstig uit officiële statistische bronnen (NIS, ECODATA, regionale statistische diensten) die het grondgebied, de bevolking en de economische activiteit van de 589 gemeenten in België omschrijven. De studie is te raadplegen op: <http://www.dexia.be/Nl/smallsites/research/PublicFinance/typo/>

³ Bij die keuze spelen ook de kenmerken van Project A. een rol, maar zoals reeds gezegd maakt dit onderdeel uit van de bespreking van het onderzoeksmateriaal van Deel II.

andere gemeenten in de regio. Normaal gezien is in het subtype ‘middelgrote stad’ het inkomen en het socio-professionele karakter gevoelig lager dan het regionale gemiddelde, maar de stad in kwestie vormt hierop een uitzondering (X, 2007). kenschetsen

Naast deze formele keuzes, spelen in de selectie van Wijk A. ook een aantal praktische overwegingen mee. Aangezien de onderzoekster de wijk gedurende een tweetal jaar meermaals zou bezoeken, werd gekozen voor een woonwijk die vrij snel en gemakkelijk te bereiken was. Bovendien is de onderzoekster ook vrij goed gekend met de stad waarin de wijk zich situeert, i.e. ze heeft in het verleden in de stad gewoond, evenwel niet in Wijk A. Deze voorkennis over de stad is een voordeel aangezien het de onderzoekster in staat stelt om veel sneller lokale vergelijkingen (e.g. met andere wijken) te begrijpen en reeds een notie heeft van de gevoeligheden van de stad. Evenwel zijn we er ook steeds bewust van geweest dat vertrekken met voorkennis ook nadelen heeft en gevaren inhoudt. Maar, zoals Pitcher aangeeft, is onderzoek doen sowieso geen neutrale onderneming:

...the researcher is not simply an objective 'go-between' and interpreter in the process, but brings his or her own baggage to the development of theory, method and interpretation. Thus, it is argued, there is need for reflexivity on the part of the researcher in order to question his or her own assumptions, which can feed back into the research and bring a greater accountability to the process. (Pitcher, 2006: 72).

Die reflexieve houding houdt in dat de onderzoekster duidelijk en openlijk communiceert hoe het onderzoek, in het bijzonder de dataverzameling en –analyse, is verlopen (Seale, 1999b; Maesschalck, 2009) (zie hoofdstuk 3). De gekendheid met de stad kan echter ook de relatie tussen respondent en interviewer benadelen (e.g. respondent houdt informatie achter). Om die reden werd deze informatie enkel gecommuniceerd wanneer de respondent hier expliciet naar vroeg. Evenwel is het onze ervaring dat deze communicatie eerder de relatie met de respondent bevorderde dan schade toebracht. Bovendien zullen we in hoofdstuk 3 argumenteren dat interviewen sowieso geen neutraal gebeuren is, maar een interactief proces is tussen interviewer, respondent en de (interview)omgeving, en dat het voornamelijk van belang is om tijdens de analyse van data en het formuleren van inzichten bewust te zijn van de ‘invloed’ van de eigen kenmerken en uitspraken. In die zin is het onze indruk dat de vooraf bestaande band van de onderzoekster met de stad minder van belang is geweest dan andere kenmerken (e.g. zelf geen moeder zijn) en uitspraken van de onderzoekster (e.g. tijdens interview met Emma geeft de onderzoekster aan dat ze wel bang zou zijn indien een agressief persoon haar zou bedreigen).

2.1.2 Beschrijving en beleving van wijk A.

Wijk A. is een niet organisch gegroeide wijk, maar werd verkaveld begin jaren '70 als een sociale woonwijk met eerst enkel sociale huurwoningen (113) en later ook koopwoningen (161). Begin jaren '90 werden hieraan 15 sociale verkavelingen toegevoegd. Tussen 2000 en 2005 werd de wijk uitgebreid met 36 sociale huurwoningen waardoor vandaag het totaal aantal woningen 334 bedraagt⁴, en de verhouding tussen koop- en huurwoningen dichter bij elkaar ligt (zie Bijlage 2; Grafiek 1). In de nabije toekomst zal de wijk een serieuze uitbreiding kennen (de voorbereidingen zijn volop bezig en vaak onderwerp van discussie bij de

⁴ Zie Bijlage 1 voor een kaart van de wijk en een aanduiding van de verschillende delen van de wijk.

respondenten) met 20 huurwoningen, 26 koopwoningen en 48 sociale verkavelingen. In de toekomst zou de wijk dus bestaan uit 428 woningen waarvan ongeveer 60% in eigendom zou zijn (koopwoning of sociale verkaveling)⁵. In die zin is Wijk A. qua woningtype een sociale mix van zowel sociale huurders als eigenaars. De meeste woningen in de wijk hebben een eigen tuintje en zijn van het bungalowtype (geen verdieping) of hebben één verdieping.

Volgens de KBS-fiche, opgesteld in 2004 door de lokale officiële initiatiefnemers bij de kandidaatstelling van hun Project A. (zie infra), omvat het oudere gedeelte van Wijk A. zowel huurwoningen die hoofdzakelijk worden bewoond door jongere bewoners, als eigen woningen die eerder betrokken worden door oudere bewoners. In het midden van de wijk bevinden zijn voornamelijk woningen in volle eigendom die bewoond worden door bewoners uit arbeiders- of ambtenarenmiddens. In de buitenzones van de wijk situeren zich vooral woningen die gehuurd worden door gezinnen met kinderen tot 10 jaar.

Het aantal bewoners schommelt sinds 2000 rond de 800. Demografisch kent de wijk een zeer sterke vergrijzing: in 2000 loopt het aantal bewoners van 55 jaar en ouder ongeveer gelijk met het stadsgemiddelde (rond 31%), maar in 2010 is de helft van de bewoners van Wijk A. een 55-plusser⁶ (zie Bijlage 1: Grafiek 2 en 3). Evenwel wordt in de KBS-projectfiche aangegeven dat de huizen die momenteel vrijkomen voornamelijk ingenomen worden door jonge gezinnen of alleenstaanden en er dus op lange termijn mogelijk een evolutie is naar een verjonging van de wijk. Ook de uitbreiding van de wijk zal, althans volgens de bewoners, het aantal jonge gezinnen in de wijk doen toenemen.

Zowel officiële instanties als de bewoners omschrijven doorgaans de wijk als rustig en aangenaam. De wijk heeft dan ook hoofdzakelijk een woonfunctie met weinig andere voorzieningen. Vlakbij is er een grootwarenhuis en de wijk is ook verbonden met een parkje waar zich een klein cafeetje situeert dat verhuurd wordt door de sociale huisvestingmaatschappij. Zowel het park als het café worden voornamelijk bezocht door de lokale inwoners of habitués, en trekken weinig buitenstaanders aan⁷. De wijk ligt heel dicht bij het centrum van Stad A., andere grootwarenhuizen (GB, Zeeman, Lidl, Doe-het-zelf zaak) en heeft een vlotte aansluiting met het station en verschillende uitvalswegen. Het rustige en groene karakter van de wijk in combinatie met de nabijheid van andere faciliteiten en voorzieningen wordt door de meeste geïnterviewde bewoners geapprecieerd en vaak vermeld als een reden om de wijk als woonomgeving te kiezen. Andere vermelde redenen zijn: de nabijheid van andere familieleden, woonzekerheid (vermeld door de sociale huurders) en de opportuniteit om tegen een gunstig tarief een woning of bouwgrond te kopen (vermeld door eigenaars van koopwoningen en inwoners die gebouwd hebben op een sociale verkaveling).

⁵ Cijfers verkregen van de vertegenwoordiger van de sociale huisvestingmaatschappij.

⁶ In 2010 is 10,5% van de bewoners van Wijk A. tussen de 55 en 59 jaar, 14,2% tussen 60 en 64 jaar, 17,4% tussen 65 en 74 en is 7,2% een 75-plusser (Cijfers verkregen van de Bevolkingsdienst van Stad A.)

⁷ Tijdens de bezoeken aan dit café (o.a. voor het observeren van wijkcomitévergaderingen, zie infra) stelde de onderzoekster vast dat de meeste cafébezoekers elkaar kennen.

2.1.3 Selectie van de bewoners van wijk A

De doelstelling van dit proefschrift is nagaan hoe doorsnee Vlaamse burgers onveiligheid beleven in hun dagelijkse leven. We hebben ervoor gekozen om die beleving via interviews zichtbaar te maken. De keuze voor interviews is heel nauw verbonden met de alternatieve benadering waarmee we veiligheidsbeleving beter willen begrijpen en daarom wordt deze verantwoording verder uiteengezet in hoofdstuk 3.

De basis waaruit we respondenten selecteren, zijn de *+18-jarige inwoners* van Wijk A. Met die beperking ontkennen we niet dat ook minderjarigen bezig zijn met veiligheid en hieromtrent maatregelen nemen. Maar omwille van hun minderjarigheid is hun initiatiefruimte inzake veiligheid beperkt. Bovendien zijn we van mening dat veiligheidsbeleving bij minderjarigen een apart onderzoeksdomein is dat specifieke technieken en onderzoeksbenaderingen vereist (o.a. toestemming vragen aan de ouders). Om die redenen hebben we ons in dit proefschrift beperkt tot meerderjarige burgers.

Buiten de beperking van meerderjarigheid, hebben we in de selectie van bewoners in eerste instantie *diversiteit* nagestreefd. Dit houdt in dat we zowel variëren in het demografisch (geslacht, leeftijd) en socio-economisch profiel (gezinsamenstelling, beroepsactiviteit) van de respondenten, als zorgen voor een geografisch evenwichtige verspreiding van de respondenten in Wijk A. (zie Bijlage 1). Bovendien is er ook variatie in hun verblijfjstijd in de wijk (e.g. recent ingetrokken in de wijk versus de eerste bewoners van de wijk). Met die diversiteit streven we echter niet naar een selectie van bewoners die representatief is voor de onderzoekssetting. Diversifiëren in de kenmerken van de respondenten en hun relatie met de omgeving, beschouwen we eerder als een middel om zoveel mogelijk vormen van veiligheidsbeleving bij burgers zichtbaar te maken. In die zin wordt selectie ook afgewisseld met analyse waarbij bevindingen gevonden bij de eerste respondenten als basis dienen om nieuwe respondenten te selecteren (theoretical sampling). In hoofdstuk 3 komen we hierop terug en bekijken we wat dit impliceert voor het punt van saturatie.

Voor de selectie van bewoners hebben we gekozen voor de *sneeuwbalmethode*: *"One respondent is located who fulfils the theoretical criteria, then that person helps to locate other through her or his social networks."* (Warren, 2001:87). Doorgaans wordt de sneeuwbalmethode gebruikt om moeilijk bereikbare of identificeerbare respondenten op te sporen. Maar o.i. is de methode ook geschikt om op een niet intrusieve manier geïntroduceerd te worden bij nieuwe respondenten die in een kleine setting vaak wantrouwig staan ten overstaan van buitenstaanders. Om te vermijden dat enkel respondenten uit hetzelfde sociale netwerk worden bereikt, hebben we een beroep gedaan op vier verschillende kennissen van de onderzoekster die bekend zijn met de wijk (er hebben gewoond) of bewoners van Wijk A. kennen. Op basis daarvan hebben we zeven eerste contactpersonen geselecteerd en geïnterviewd die verschillen in leeftijd (van 22 tot 68 jaar), het aantal jaren dat ze wonen in de wijk (van 4 tot 38 jaar) en de woonplaats in de wijk (zie kaart Bijlage 1). Vervolgens hebben we die personen gevraagd om ons door te verwijzen naar andere respondenten. Naarmate de interviews vorderden, vroegen we de respondenten om ons door te verwijzen naar personen met specifieke kenmerken (e.g. leeftijd, geslacht, woonplaats in de wijk). Op die manier hebben we personen uit diverse

netwerken willen bereiken en hebben we in totaal 25 bewoners aangesproken. Vijf respondenten werden gecontacteerd omwille van hun (vroeger) lidmaatschap van het wijkcomité. Drie respondenten werden voorgedragen door de wijkagent naar aanleiding van onze vraag om ons door te verwijzen naar personen waarmee hij omwille van problemen vaak in contact komt. Eén respondent werd voorgedragen door de burgemeester en één respondent hebben we zelf aangesproken.

Bijlage 3 bevat een volledig overzicht van de aangesproken bewoners (37 in totaal) met een onderverdeling naar geïnterviewde en niet-bereikte bewoners. Met twee van de aangesproken bewoners zijn we, ondanks verschillende pogingen, er niet in geslaagd contact te leggen of tot een concrete afspraak te komen. Acht van hen hebben formeel geweigerd: het meest voorkomend excuus is het gebrek aan tijd, maar ook desinteresse voor het onderwerp. Uiteindelijk hebben we in totaal 27 mensen concreet bevroegd naar hun beleving van onveiligheid waarvan 14 vrouwen en 13 mannen. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 47 jaar; de oudste is 77 en de jongste 21 jaar oud. De meeste geïnterviewde bewoners zijn eigenaar van hun woonst (14 koopwoningen en 6 verkavelingen) en 7 respondenten huren een sociale woning. De meeste respondenten zijn getrouwd (17), 4 respondenten zijn gescheiden moeders, 3 respondenten zijn twintigers die nog thuis wonen, 2 respondenten zijn weduwen waarvan één samenwoont met haar volwassen zoon, en één respondent is een alleenstaande man van middelbare leeftijd die nooit getrouwd is geweest. In totaal zijn er 13 respondenten met een diploma van secundair onderwijs (middelbaar onderwijs), 12 van hen hebben een diploma hoger onderwijs (universitair of hogeschool) en 2 respondenten studeren nog of opnieuw. De meest voorkomende beroepsactiviteiten zijn ambtenaar (13) en bediende (8); 3 van hen zijn arbeider en 1 van hen is huisvrouw. Belangrijk is dat 10 respondenten met pensioen zijn en twee met ziekteverlof. Samen met de twee studenten wil dit zeggen dat bijna de helft van de respondenten nog niet of niet meer arbeidsactief zijn.

2.1.4 Verloop van de interviewfase en het interview

Het contacteren van bewoners verliep in drie stappen. In de eerste stap werd de respondent via brief aangeschreven met daarin uitleg over het doel van het onderzoek en de vraag om deel te nemen aan een gesprek (zie Bijlage 4). Vervolgens ging de onderzoekster, met de brief in de hand, persoonlijk langs bij de bewoners met de vraag of ze bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek. Indien de bewoner instemde, werd een concrete datum afgesproken om het interview af te nemen. Deze werkwijze kan vrij omslachtig worden bevonden; ze vergt inderdaad minstens drie contactopnames van de onderzoeker (brief posten, afspraak maken, interview afnemen). De ervaring leert echter dat door de brief de eerste persoonlijke contactopname vrij vlot verliep, en ook de geïnterviewde respondenten gaven aan deze werkwijze te appreciëren⁸.

Vooraleer te beginnen met het interview, verduidelijkt de onderzoekster aan de respondenten hoe het interview zal verlopen (Bijlage 5). Nogmaals wordt aangegeven wat

⁸ Het pasfotootje van de onderzoekster op de brief was zeker nuttig aangezien sommige respondenten toegeven dat ze normaal de deur niet open doen voor vreemden (niet perse uit veiligheidsoverwegingen maar vooral om lastige leurdere of vertegenwoordigers te vermijden)

de bedoeling is van het onderzoek, i.e. het in kaart brengen wat mensen als onveilig beschouwen, hoe ze daarmee omgaan en op welke manier dit veranderd is in hun leven. Hierbij wordt benadrukt dat de onderzoekster in het bijzonder geïnteresseerd is in hun persoonlijke ervaringen met onveiligheid en dat er geen goede of foute antwoorden bestaan. Vervolgens geeft de onderzoekster aan dat ze het interview graag wil opnemen, met de garantie dat dit uitsluitend bedoeld is voor het onderzoek. Niemand van de respondenten heeft dit geweigerd. Tenslotte wordt de respondent gevraagd om formeel toestemming te geven (informed consent) (Bijlage 6).

Als leidraad bij het interview werd gebruikt gemaakt van een *interviewgids*. In haar boek raadt Evers (2007) aan om de thema's die zeker aan bod moeten komen vooraf uit te schrijven als vragen. Dit in tegenstelling tot een checklist of een topiclijst waarin enkel een lijst van thema's wordt opgesteld maar niet verbonden worden met concrete uitgeschreven vragen. In dit onderzoek wordt gekozen voor de strategie van Evers omdat op die manier de onderzoekster op voorhand rustig kan "*nadenken over een zo open mogelijke formulering zonder evaluatieve toon*" (Evers, 2007: 62).

Bij de start van de interviewfase van het onderzoek werd even overwogen om de criminologische achtergrond van de interviewer verborgen te houden en het onderzoek voor te stellen als een algemene studie naar de woonomgeving. Bij het uittesten van deze werkwijze op twee personen die niet in de wijk wonen (maar wel in de omgeving ervan), werd echter duidelijk dat door te beginnen met de wijkbeleving, de overstap naar het thema 'veiligheidsbeleving' moeilijk wordt en zeer sterk verbonden blijft met de eigen wijk. Het doel van dit proefschrift is echter nagaan wat burgers spontaan relateren aan onveiligheid. De leefomgeving kan hierin een rol spelen en het eerst aan bod komen, maar het linken van onveiligheid met de leefomgeving is dan de verantwoordelijkheid van de respondent en wordt niet geïnitieerd door de interviewer. Na aanpassing van de interviewgids werd dit nogmaals uitgetest op twee personen die echter wel in de wijk wonen en die twee keer minstens anderhalfuur werden bevraagd. Na deze twee uitgebreide interviews werd de vragenlijst opnieuw licht aangepast (voornamelijk ingekort), maar deze twee testinterviews werden wel opgenomen in de analyse. Deze twee interviews buiten beschouwing gelaten, duurde een interview gemiddeld 1u53, met een minimum van 1u10 en een maximum van 2u56.

De thema's die in het interview aan bod komen zijn enerzijds gegroepeerd rond veiligheidsbeleving in het algemeen en anderzijds de (veiligheids)beleving t.a.v. de woonomgeving (i.f.v. Deel II van dit onderzoek). In de introductie van het interview wordt deze tweedeling ook zo aangekondigd aan de respondent. Er wordt echter niet gezegd dat het tweede deel inzoomt op de wijk om te vermijden dat respondenten onmiddellijk onveiligheid situeren in de woonomgeving (zie supra). De reden waarom de onderzoeker toch twee delen aankondigt, is om de respondent een bepaalde indicatie te geven over hoelang het interview nog zal duren. De overgang naar het tweede deel wordt expliciet vermeld door de interviewer zodat de respondent weet dat het einde van het interview nadert en de ervaring leert ons dat de respondent vaak een tweede adem vindt en/of gemotiveerd wordt om nog een laatste inspanning te doen.

De interviewgids bestaat dus uit twee grote delen. In Bijlage 7 geven we een overzicht van de vragen (vet gedrukt) en de mogelijke doorvragen. Inzake veiligheidsbeleving vragen we eerst naar spontane associaties rond onveiligheid. Hiermee wordt zichtbaar met welke situaties, personen of plaatsen de respondent het woord ‘onveiligheid’ linkt. Na deze spontane associaties wordt verder uitgediept waarom de respondent dit onveilig vindt, met welke concrete (eigen) ervaringen dit gepaard gaat, welke gevolgen deze ervaringen hebben (gehad) en op welke manier de respondent hiermee omgaat/is omgegaan. Vervolgens, wordt, ter controle, de respondent nogmaals aangemoedigd om verder na te denken welke situaties, personen of plaatsen hij/zij nog onveilig vindt. Daarna wordt het thema verandering aangekaart: de respondenten worden gevraagd na te gaan hoe zijn/haar beeld van onveiligheid is veranderd in vergelijking met vroeger, en op welke manier dit in de toekomst nog zou veranderen.

In het tweede deel van het interview wordt nagegaan hoe de respondent zijn eigen leefomgeving beleeft. Daarbij wordt de respondent eerst gevraagd de wijk te beschrijven, en zijn/haar mening te geven over hoe Wijk A. is geëvolueerd en in de toekomst eruit zal zien. Vervolgens, indien nog niet aan bod gekomen, wordt gepeild naar de problemen in Wijk A., en in het bijzonder naar onveilige situaties. Daarna bevragen we, voornamelijk in functie van Deel II, wat de bewoners vinden van het wijkcomité in de buurt, en peilen we naar hun opinie over de wijkagent.

2.1.5 KBS-interviews

Om na te gaan hoe burgers onveiligheid beleven in hun dagelijkse leven doen we niet enkel een beroep op resultaten van het eigen empirisch onderzoek, maar ook op gegevens verzameld in het kader van een grootschalig kwalitatief onderzoek naar onveiligheidsgevoelens bij burgers uitgevoerd in opdracht van de Koning Boudewijn Stichting (KBS-studie). In dit onderzoek waren zes onderzoeksteams van vier verschillende universiteiten en twee consultancy bureaus betrokken. De belangrijkste thema's en conclusies werden opgenomen in een rapport: *“Luisteren naar mensen over onveiligheid. Algemeen verslag over onveiligheidsgevoelens.”* (Albers & Teller, 2006).

Om de complexiteit en verscheidenheid van onveiligheidsgevoelens beter te begrijpen, werden in deze studie 34 verschillende situaties geselecteerd. Elk van deze situaties heeft een specifieke relevantie voor het thema onveiligheid, zonder dat het daarom perse gaat om zeer onveilige omgevingen. Voor elke situatie werden focusgroepen samengesteld – behalve in specifieke gevallen zoals deze van geïsoleerde bejaarden – waarbij er werd over gewaakt dat de samenstelling zeer divers was en dat ieder zijn/haar eigen visie of aanvoelen ten aanzien van onveiligheid kon naar voor brengen. In die zin heeft deze grootschalige studie een groot aantal diverse groepen kunnen bereiken: zowel mannen als vrouwen, zowel jongeren als bejaarden, zowel autochtonen als allochtonen. In dit onderzoek vonden luisterprocessen plaats met jongeren in scholen of verloederde buurten, met oudere mensen in sociale woningen, met bewoners van probleebuurtten én van rustige buurten, met plattelandsbewoners. Er werden gesprekken gevoerd met slachtoffers van economische herstructurering, met pendelaars in grote trein- en metrostations, met personeel van het openbaar vervoer en een Dienst spoedgevallen. Maar er werd ook

gesproken met zeer kwetsbare personen zoals daklozen, asielzoekers en slachtoffers van huiselijk geweld. Tenslotte werden ook negen rondetafelgesprekken georganiseerd waar experts, praktijkprofessionals en ervaringsdeskundigen van gedachten wisselden om de bevindingen van de luisterprocessen in een breed kader te plaatsen.

In het kader van dit proefschrift is het onmogelijk om een dergelijk grootschalig onderzoek te hernemen, maar dit is ook niet de intentie van dit onderzoek. Het KBS-rapport is echter zeer waardevol omdat het een uitgebreid overzicht geeft van de verschillende situaties die burgers als onveilig ervaren en de verschillende sociale en culturele factoren waarmee burgers onveiligheid trachten te verklaren en te controleren. In die zin vormt het KBS-rapport voornamelijk een materiaalbron die de veiligheidsbeleving van de eigen respondenten bevestigen, ondersteunen en aanvullen. Uiteraard zijn dit interviewfragmenten die niet door de onderzoeker zijn verzameld en bovendien ontbreekt in een kort interviewfragment de rijke informatie over de achterliggende context van het interview en kenmerken van de respondent (e.g. leeftijd, geslacht). In die zin worden deze data beschouwd als *secundaire data* en zullen ze voornamelijk gebruikt worden ter ondersteuning van resultaten en inzichten die primair gevormd zijn op basis van het eigen empirisch materiaal. Het breed sociaal en cultureel spectrum van de KBS-studie maakt het echter interessant om na te gaan in welke mate de resultaten en inzichten ook terug te vinden zijn in interviews met personen uit gelijkaardige situaties (e.g. pendelaars) of andere situaties die binnen het eigen onderzoeksdesign niet of weinig aan bod komen (e.g. slachtoffers huiselijk geweld, personeel van de Dienst spoedgevallen, bestuurders van het openbaar vervoer). De interviewfragmenten uit de KBS-studie kunnen in die zin beschouwd worden als toetsingstenen die bijdragen tot de externe geldigheid/veralgemeenbaarheid van de gevonden resultaten en inzichten gevonden op basis van het eigen empirisch materiaal.

2.2 *Problematiseren en aanpakken van veiligheidsbeleving bij burgers*

Deel II van dit proefschrift focust op hoe we veiligheidsbeleving bij burgers kunnen problematiseren en aanpakken. In hoofdstuk 5 geven we eerst aan *hoe veiligheidsbeleving officieel wordt geproblematiseerd en aangepakt*. We doen dit aan de hand van literatuur en een aantal beleidsdocumenten, i.e. Federaal Veiligheidsplan van 2000 en de Kadernota Integrale Veiligheid van 2004. Naast dit discours, zoomen we voornamelijk in op hoe die problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers in de praktijk verloopt. Het belangrijkste onderzoeksmateriaal in dit hoofdstuk zijn dan ook de KBS-projecten en het Project A.

2.2.1 *Inventarisatie van Vlaamse KBS-projecten*

Om zicht te krijgen hoe in de praktijk wordt omgegaan met veiligheidsbeleving bij burgers, hebben we vooreerst een analyse gedaan van projecten die specifiek inzoomen op die problematiek. We hebben hiervoor een beroep gedaan op de Vlaamse projecten die in 2004 of 2006 financiële steun ontvingen van de Koning Boudewijn Stichting (in totaal 72 projecten). Voorwaarde voor deze ondersteuning was dat het project zich richtte op het bestrijden van onveiligheidsgevoelens en (de beleving van) burgers hierbij nauw betrokken

werden. Op de website van de Koning Boudewijn Stichting luidt de oproep van 2006 als volgt:

De (Koning Boudewijn) Stichting zal haar steun verlenen aan projecten die vertrekken vanuit concrete situaties uit het dagelijkse leven – op straat, in de wijk, op weg naar het werk of naar school, in het bedrijf, op openbare plaatsen of in het openbaar vervoer – en die:

- **een dialoog opzetten over** het onveiligheidsprobleem waarbij de mensen over hun onveiligheidsgevoel praten en zelf op zoek gaan naar oplossingen. De klemtoon zal liggen op initiatieven die uitmonden in een constructieve dialoog met de verantwoordelijke besturen en de beleidsmakers: burgemeester of schepenen, plaatselijke, regionale of federale overheid, school- of bedrijfsdirecties, vertegenwoordigers van politie of gerecht,...
- **originele initiatieven nemen die inspelen op de verwachtingen van de burgers** en die het onveiligheidsgevoel aanpakken door een **samenwerking met de verschillende partners**⁹ (originele aanduiding in het vet overgenomen).

Het bijzondere aan de KBS-projecten is dat zowel publieke als private instanties als niet-gouvernementele organisaties en individuele burgers een verzoek tot subsidie konden indienen. Een mogelijk alternatief is een analyse van de *veiligheids- en preventiecontracten* en/of de *zonale veiligheidsplannen*, maar hierdoor beperken we ons onmiddellijk tot de aanpak van stedelijke en politionele instanties. Met de analyse van de Vlaamse KBS-projecten streven we ook niet naar representatief beeld van de aanpak van veiligheidsbeleving in Vlaanderen, maar de inventarisatie van KBS-projecten verruimt wel onze kijk doordat ook andere actoren en instanties (buiten de stedelijke overheid en politie) initiatieven kunnen formuleren om de veiligheidsbeleving bij burgers te verbeteren.

De gegevens van de inventarisatie zijn afkomstig van aanvraagformulieren (*Projectfiches*) waarin kandidaat-initiatiefnemers een vrij groot aantal verplichte maar open vragen over het project beantwoorden (doelgroep, doelstelling, aanleiding, partners, ...). Voor de projecten uit 2004 beschikken we ook over de evaluatieformulieren (*Evaluatiefiches*), weliswaar opnieuw ingevuld door de initiatiefnemers van het project. We analyseren de projecten dan ook doorheen de bril van de initiatiefnemers: het geeft ons inzicht in hun perspectieven en verwachtingen en indien evaluatieformulieren beschikbaar zijn, krijgen we ook zicht hoe ze terugblikken op het project en welke successen en teleurstellingen zij identificeerden.

We zijn er ons van bewust en willen de lezer er ook op wijzen dat een inventarisatie gebaseerd op informatie van de projectbeheerders niet hetzelfde resultaat oplevert als een inventarisatie gebaseerd op de interpretaties en belevingen van individuele bewoners of andere doelgroepen binnen het project. De informatie is bovendien bedoeld om financiering aan te vragen of te verantwoorden en in functie daarvan zullen projectbeheerders de situatie meer of minder rooskleurig voorstellen. Toch is de informatie waardevol omdat ze aangeeft op welke wijze de initiatiefnemers hun projecten trachten te verantwoorden; op welke manier ze veiligheidsbeleving bij burgers problematiseren en welke aanpak ze hier tegenover plaatsen.

De inventarisatie van de KBS-projecten gebeurde vooreerst gestructureerd. In een SPSS-bestand werd van elk project volgende gegevens geïnventariseerd: de

⁹ Onveiligheidsgevoel: onze zaak, ook onze taak - projectoproep 2006: <http://www.kbs-frb.be/call.aspx?id=209802&LangType=2067> [6/01/2009].

initiatiefnemer(s), de betrokken partners, de locatie (stad en setting), de doelgroep (zowel slachtoffers als veroorzakers), de problematiek en de gebruikte strategie. Vervolgens werden deze gegevens met elkaar gekruist (zie Bijlage 8; Tabellen 2, 3 en 4). Naast deze gestructureerde analyse, zijn we ook op kwalitatieve wijze nagegaan op welke manier in de Projectfiches en eventuele Evaluatiefiches de beleving van burgers wordt geproblematiseerd en aangepakt.

2.2.2 Selectie van Project A

In hoofdstuk 5 wordt ook ingezoomd op één van deze KBS-projecten. Het Project A. wordt echter niet enkel gebruikt om de officiële problematisering en aanpak meer in detail in kaart te brengen, maar speelt ook een rol in hoofdstuk 6 waarin we nagaan met *welke grenzen en spanningen de traditionele problematisering en aanpak gepaard gaat*, en zal ook aan bod komen in hoofdstuk 7 ter illustratie van de *alternatieve benadering om veiligheidsbeleving van burgers te problematiseren en aan te pakken*.

Bij de keuze van het Project A. hebben meerdere overwegingen meegespeeld. Onder andere de voorwaarde (zie supra) dat het een project betreft dat gericht was op de doorsnee Vlaamse burgers en dus niet enkel bedoeld was voor één specifieke doelgroep en/of bijzondere setting (e.g. ouderen wonende in een stedelijke omgeving of gebruikers van het openbaar vervoer). Andere voorwaarde is dat het gekozen project zowel qua initiatiefnemer, betrokken partner en locatie, als qua problematiek en doelstelling niet te sterk mocht afwijken van een doorsnee KBS-project. Op basis van de Project- en Evaluatiefiches is dan uiteindelijk gekozen voor het Project A. dat volgende kenmerken heeft:

- de doelgroep van het project zijn bewoners van een sociale woonwijk
- het initiatief wordt genomen door een officiële instantie (lokale politie)
- de belangrijkste partner van de initiatiefnemer is de bestuurlijke overheid en ook andere officiële instanties (sociale huisvestingmaatschappij)
- het project grijpt plaats in een kleine geografische setting (sociale woonwijk)
- de problemen in de wijk hebben zowel betrekking op criminaliteit (vandalisme, druggebruik en -dealen, sluikestorten), overlast (lawaaï, hondenpoep, zwerfvuil, samenscholing jongeren, verkeer) als samenlevingsproblemen (burentwisten)
- de bewoners worden beschouwd als partner en worden zowel geconsulteerd via een bevraging en een mobiliserende vergadering als gevraagd om zich te organiseren in een wijkcomité dat actief meewerkt aan het leefbaar maken van de wijk.

In de formulering van de doelstelling van het project leeft bij de officiële instanties van Project A. de verwachting dat door het Project A. het aantal interventies en klachten in de wijk zullen dalen en dat de bewoners onderling tot oplossingen zullen komen:

Tegen midden 2005 het veiligheidsgevoel en leefbaarheid van Wijk A. herstellen. Indicatoren zullen zijn: sterke daling van geregistreerde feiten en tussenkomsten door overheidsdiensten, sterke afname van het aantal klachten, stijging van het aantal positieve reacties binnen de wijk en verhogen van de zelfredzaamheid door het onderling bemiddelen in conflicten. (Projectfiche)

Een belangrijk kenmerk van Project A. is dat de politiezone een meergemeentezone is die fungeerde als pilootproject voor de implementatie van de *filosofie van de*

gemeenschapsgerichte politiezorg. We zullen in hoofdstuk 5 zien dat deze filosofie aan de basis ligt van de oorsprong van het Project A. en de keuze voor Wijk A.

Bij de verdere analyse van Project A. hebben we naast de Project- en Evaluatiefiches ook gebruikt gemaakt van andere *documenten* zoals de statuten van het wijkcomité¹⁰. Daarnaast hebben we de lokale politie gevraagd naar een overzicht van het soort meldingen uit de wijk en de belangrijkste resultaten van een positionele bevraging van de bewoners van Wijk A. (zie Bijlage 9). Gedurende de empirische onderzoeksperiode (lente 2008 tot winter 2010) hebben we via elektronische regionale nieuwsbrieven (Nieuwsblad) en een lokale krant ook de *lokale mediaberichtgeving* inzake onveiligheid in de politiezone, in het bijzonder betreffende stad A., opgevolgd. Het belangrijkste materiaal waarop we ons baseren voor de analyse van Project A. zijn echter de interviews met de officiële instanties en de bewoners die lid zijn van het wijkcomité.

2.2.3 Interviews met officiële instanties van Project A.

De belangrijkste officiële instantie is uiteraard de lokale politie aangezien zij aan de basis lag van het project (zie supra). In totaal hebben we 5 personen van de lokale politie geïnterviewd verspreid over 4 interviews:

- een interview met de toenmalige korpschef (Ex-korpschef)
- een interview met de toenmalige beleidsofficier (Ex-beleidsadviseur)
- een interview met de nog steeds actieve wijkinspecteur van de wijk (Wijkinspecteur)
- een driekoppig interview met de huidige teamchef wijkwerking (afkorting TW), de beleidsadviseur (afkorting BA) van de huidige korpschef en wederom de wijkinspecteur (afkorting WI). Naar dit interview verwijzen we met de term 'politieoverleg'.

Daarnaast werden er nog 2 interviews uitgevoerd met de andere instanties die in de projectfiche als partner werden aangeduid, i.e. de toenmalige en ook huidige burgemeester van de stad (en tevens voorzitter van de politiecollege) en een vertegenwoordiger van de sociale huisvestingmaatschappij (SHM) die zowel nu als toen verantwoordelijk is voor de wijk

Ook voor het interviewen van de officiële instanties hebben we een interviewgids opgesteld (zie Bijlage 10). Na enkel introducerende vragen over hun functie en de relatie met de stad A., hebben we de officiële instanties gevraagd naar hun mening over onveiligheid en op welke wijze ze veiligheidsbeleving problematiseren en aanpakken. Daarna werd er specifiek ingezoomd op Wijk A. en het Project A. Tijdens deze interviews stelden we vast dat officiële instanties vaak vergelijkingen maken met problemen en initiatieven elders in de meergemeente politiezone, en meer specifiek werd vaak verwezen naar het Horecaproject in Wijk A2 en het actiecomité in Wijk A3.

Het *Horecaproject in Wijk A2* is nauw verbonden met het Project A en Wijk A. Enerzijds is het Horecaproject, net zoals Project A., geïnitieerd door de lokale politie in het kader van de implementatie van de filosofie van de gemeenschapsgerichte politiezorg. Dit project had betrekking op overlast veroorzaakt door dancings waarbij een

¹⁰ Omwille van de anonimiteit van het Project A. hebben we dit document niet opgenomen in de bijlagen.

vertegenwoordiging van buurtbewoners, uitbaters van de dancings en officiële instanties samen overleggen welke problemen en oplossingen mogelijk zijn. Anderzijds grenst Wijk A2 geografisch aan Wijk A. waardoor er in het weekend vaak jongeren, meestal in groep, door Wijk A. trekken en allerlei overlast veroorzaken (vernielingen, zwerfvuil, lawaaihinder)

Wijk A3 is net zoals de eigen bestudeerde wijk een woonwijk (alhoewel geen sociale woonwijk) en ligt aan de rand van het centrum van de stad A. Tijdens de onderzoeksperiode werd Wijk A3 niet enkel vermeld door officiële instanties, maar komt deze ook vaak voor in de lokale mediaberichtgeving en tijdens de interviews met de bewoners. Wijk A3 is namelijk een wijk die paalt aan een recreatieve zone met een groot aantal voorzieningen, i.e. een zwembad, voetbalstadion en een feestzaal, die wekelijks voor heel wat overlastproblemen veroorzaken, i.e. vandalisme, lawaai-overlast, parkeeroverlast, verkeersonveiligheid. Bovendien worden in die zone ook vaak evenementen georganiseerd, o.a. een groot muzikfestival. Recent wordt Wijk A3 ook geconfronteerd met de problematiek van woonwagendwoneers die regelmatig op het parkeerterrein van de recreatiezone verblijven. Naar aanleiding van die leefbaarheids- en samenlevingsproblemen hebben de bewoners van de wijk zichzelf georganiseerd en een actiecomité opgericht.

Aangezien beide wijken, voornamelijk Wijk A3, vaak als referentiepunt werden gebruikt zowel door officiële instanties als de bewoners van Wijk A, leek het ons interessant om deze vergelijkingen en verwijzingen ook op te nemen in de analyse naar hoe veiligheidsbeleving van burgers wordt geproblematiseerd en aangepakt.

2.2.4 Interviews met de leden van het Wijkcomité A.

Een belangrijke strategie in de officiële problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving in Project A. is het rechtstreeks betrekken van de bewoners van Wijk A. Het oprichten van een wijkcomité speelt daarin een belangrijke rol en daarom hebben we in dit onderzoek dan ook bijzonder veel aandacht voor de leden van dit comité. Hun belevingen van onveiligheid in de wijk komen voornamelijk naar voor in hoofdstuk 6 waarbij we nagaan *op welke manier burgers invulling geven aan hun inschakeling in het veiligheidsbeleid en met welke spanningen die verantwoordelijkheid gepaard gaat*. Als onderzoeksmateriaal maken we gebruik van *eigen observaties* van enkele activiteiten van dit wijkcomité, i.e. paaseierenraap in 2010 en het wijkfeest in augustus 2008 en 2010, en het bijwonen van wijkcomitévergaderingen (in oktober 2009 en maart, mei en augustus 2010). Het kernmateriaal zijn echter de individuele interviews met de leden van het wijkcomité.

Het wijkcomité van wijk A. is opgericht in januari 2005. Het comité is gestart met 10 leden waarvan er nog 6¹¹ overblijven. De dochter en zoon van twee leden zijn nadien lid geworden van het comité. In totaal zijn er dus 8 leden waarvan er 5¹² werden geïnterviewd.

¹¹ Twee van de vier ex-leden werden ook geïnterviewd (Rik en Xavier); de twee andere voormalige leden hebben geweigerd om deel te nemen aan het onderzoek.

¹² Eén lid werd gevraagd als respondent maar weigerde om deel te nemen. Zijn dochter kwam niet in aanmerking als respondent aangezien ze niet meer woonachtig is in de wijk A. (één van de voorwaarden om geselecteerd te worden als respondent). De zoon van één van de geïnterviewde leden werd ook niet apart geïnterviewd, maar hij was wel aanwezig tijdens het interview. Zijn inbreng was evenwel beperkt.

De gemiddelde leeftijd van de vijf geïnterviewde leden is 52,4 jaar (tussen 63 en 48 jaar). Het wijkcomité wordt voorgezeten door het 'jongste' comitélid, Willy, hij werkt als magistraat en woont 15 jaar in de wijk A. Guido is de nestor van het wijkcomité: hij is een gepensioneerd stadsbediende die reeds 25 jaar in de wijk woont, hij is tevens ook penningmeester van het wijkcomité. Jenny is één van de twee vrouwen in het comité; zij is een alleenstaande moeder van bijna 50 jaar; zij werkt als bediende in Brussel en woont sinds 8 jaar in een sociale huurwoning. Franky en Michel werken allebei in een arbeidersstatuut. Michel is 50 jaar en woont 14 jaar in de wijk. Franky is 52 jaar en huurt sinds 10 jaar een sociale woning.

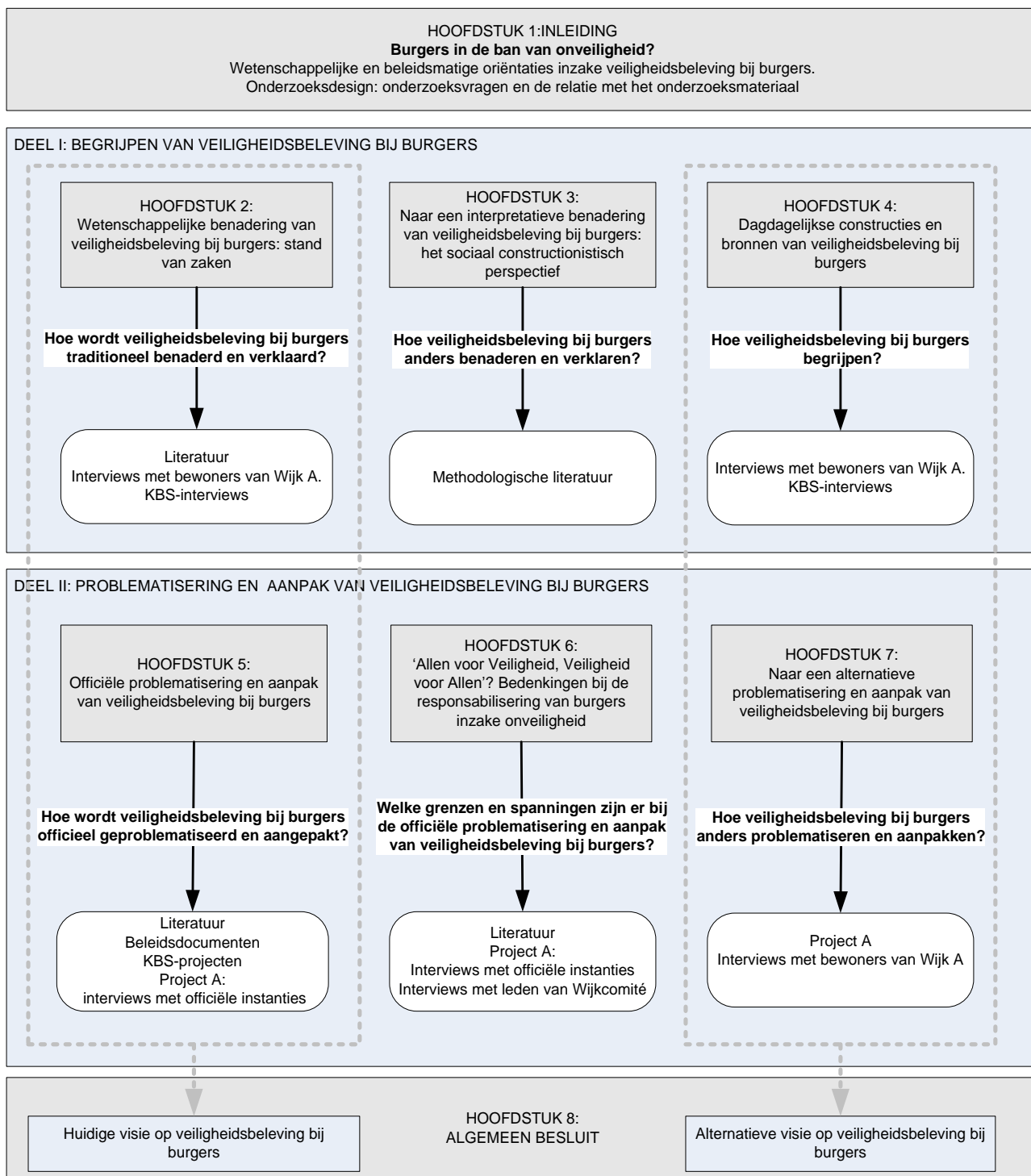
Net zoals bij de andere respondenten kreeg elk lid eerst een introductiebrief toegestuurd en werd nadien langsgedaan om te vragen of ze bereid waren om mee te werken. Twee interviews werden afgenomen nadat de onderzoeker reeds een wijkcomitévergadering had bijgewoond. Jenny, Franky en Willy werden daarvoor geïnterviewd. De interviewgids bij de wijkcomitéleden is dezelfde als bij de andere bewoners van de wijk. Daarna werd specifiek doorgevraagd naar het ontstaan, de doelstellingen en het functioneren van het wijkcomité, en de problemen die ze ondervinden bij het organiseren van activiteiten en het leefbaar maken en houden van de wijk (zie Bijlage 7).

Op basis van de interviews, observaties en documenten zijn drie schema's opgesteld die terug te vinden zijn in Bijlage 11. De schema's hebben betrekking op het ontstaan en de doelstellingen van het wijkcomité (schema 1), de problemen in de wijk (schema 2) en de relatie tussen het wijkcomité en de andere bewoners en officiële autoriteiten (schema 3). Tijdens één van de wijkcomitévergaderingen (mei 2010) werden deze drie schema's aan de leden voorgelegd met de vraag om eventuele correcties en aanvullingen aan te brengen. Door deze thematische analyse terug te spelen naar de leden van het wijkcomité heeft de onderzoeker de interne validiteit van de verzamelde informatie willen versterken (validering door de onderzoekssubjecten).

3 Schematisch overzicht van het proefschrift

We besluiten deze inleiding met een schematisch overzicht waarin we nogmaals concreet aangeven welke onderzoeksvraag in elk hoofdstuk centraal staat en op basis van welk onderzoeksmateriaal we die beantwoorden. Het schema maakt ook duidelijk hoe het proefschrift kan gelezen worden. Enerzijds kan de lezer opteren voor een horizontale lezing waarbij de chronologie van de hoofdstukken wordt gerespecteerd en eerst wordt stilgestaan bij de wijze waarop we veiligheidsbeleving bij burgers wetenschappelijk kunnen benaderen en begrijpen, en vervolgens wordt nagegaan hoe we die beleving beleidsmatig kunnen problematiseren en aanpakken. Evenwel kan het proefschrift ook deels verticaal gelezen worden waarbij hoofdstukken 2 en 5, en hoofdstukken 4 en 7, ingaan op de respectievelijke huidige en alternatieve wetenschappelijke en beleidsmatige visies van veiligheidsbeleving bij burgers.

Figuur 1: Schematisch overzicht van het proefschrift

DEEL I: BEGRIJPEN VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS

In het eerste deel van het proefschrift staat centraal hoe we veiligheidsbeleving bij burgers wetenschappelijk kunnen benaderen en begrijpen. Eerst gaan we na hoe veiligheidsbeleving klassiek benaderd en verklaard wordt (hoofdstuk 2). Daarna gaan we op zoek naar een alternatieve benadering van veiligheidsbeleving (hoofdstuk 3) die we vervolgens testen op interviews met bewoners uit Wijk A. en interviewfragmenten van de KBS-studie (hoofdstuk 4).

Hoofdstuk 2: Wetenschappelijke benadering van veiligheidsbeleving bij burgers: stand van zaken

Zoals aangekondigd in het eerste hoofdstuk is het de bedoeling om veiligheidsbeleving te benaderen vanuit een alternatief onderzoeksdesign. Om de lezer duidelijk aan te tonen wat het verschil is met het klassieke, voornamelijk kwantitatief, onderzoeksdesign, staan we in dit hoofdstuk eerst stil bij de belangrijkste tradities en bevindingen inzake onderzoek naar veiligheidsbeleving bij burgers. Vooreerst bekijken we de klassieke conceptualisering en operationalisering van veiligheidsbeleving, die recent ook een nieuwe wending heeft aangenomen. Daarna overlopen we de verschillende modellen die werden ontwikkeld om de veiligheidsbeleving bij burgers te verklaren, en staan we in het bijzonder stil bij het vierde verklaringsmodel waarbij veiligheidsbeleving wordt beschouwd als een product van laatmoderne processen.

We hebben hier niet de bedoeling een exhaustief overzicht te geven van de wetenschappelijke stand van zaken inzake onderzoek naar veiligheidsbeleving, maar de lezer eerst kort inleiden in de belangrijkste ‘klassiekers’, en daarna informeren over de meest recente inzichten in het meten en verklaren van veiligheidsbeleving. Voor dit overzicht maken we dankbaar gebruik van belangrijk internationaal overzichtswerk (Ditton & Farrall, 2000; Hale, 1996) en recente onderzoek in het Nederlandstalig taalgebied inzake veiligheidsbeleving (Pleysier, 2009; Vanderveen, 2006).

1 Conceptualisering en operationalisering van veiligheidsbeleving

Een eerste belangrijke focus in het klassiek onderzoek naar veiligheidsbeleving is de conceptualisering en operationalisering van het begrip veiligheidsbeleving. We bekijken eerste de klassieke componenten van veiligheidsbeleving en geven vervolgens weer welke nieuwe pistes er recent worden geëxploreerd om veiligheidsbeleving bij burgers beter te meten.

1.2 Klassieke componenten van veiligheidsbeleving

Alhoewel conceptualisering nu een klassieke focus is, stond dit in de beginjaren van onderzoek naar veiligheidsbeleving niet bovenaan de onderzoeksagenda; een gevolg van de politiek getinte ontstaansgeschiedenis van de aandacht voor veiligheidsbeleving bij burgers waardoor vage beleidsmatige termen zonder nadenken werden overgenomen in wetenschappelijke werken. (Pleysier, 2009; Hale, 1996) Door deze ‘atheoretische opstelling’ werden de wetenschappelijke definiëring en analyse beperkt tot wat voorhanden was, nl. de gebruikte enquêtevragen en de traditionele vraagstelling: “*How safe do you feel walking in your neighbourhood at night?*”(Hofman, 1991).

Het is pas met Fürstenberg (1971) dat hierin verandering kwam. Fürstenberg wou voornamelijk reageren op een merkwaardige vaststelling die voortvloeide uit de eerste bevolkingsenquêtes die peilden naar de veiligheidsbeleving bij burgers, i.e. de vaststelling

dat de subjectieve beleving van bepaalde bevolkingsgroepen, voornamelijk vrouwen en ouderen, niet in overstemming te brengen is met hun objectieve kansen op crimineel slachtofferschap. Deze vaststelling staat beter gekend als de ‘fear of crime’ paradox. Volgens Fürstenberg was dit slechts een schijnparadox die veroorzaakt wordt door een conceptuele verwarring over de verschillende mogelijke reacties op criminaliteit. Die paradox werd volgens hem immers wel begrijpbaar door een onderscheid te maken tussen enerzijds ‘angst voor criminaliteit’ (fear of crime) die refereert naar een *emotionele component* die wordt gemeten door het individu te laten schatten wat zijn/haar slachtofferkans is, en anderzijds ‘bezorgdheid over criminaliteit’ (‘concern about crime’) die verwijst naar een *cognitieve component* die wordt gemeten door te peilen naar de mate waarin het individu criminaliteit waarneemt als een algemeen maatschappelijk probleem. Beide dimensies zijn reacties op criminaliteit die – relatief – onafhankelijk zijn van elkaar en in die zin de ‘fear of crime’ paradox opheffen. Door deze conceptuele opdeling is het immers perfect mogelijk dat een individu zich ernstige zorgen maakt over criminaliteit (en dus hoog scoort op een vraag die peilt naar zijn/haar veiligheidsgevoel ’s nachts in de eigen buurt), maar helemaal geen angst vertoont om zelf slachtoffer te worden. Beide concepten werden in onderzoek echter niet altijd duidelijk van elkaar gescheiden, kregen andere benamingen en werden verkeerd geoperationaliseerd. Dit amalgaam van alternatieve namen en het ontbreken van een duidelijk verband tussen het concept en de uiteindelijke operationele definitie, heeft de conceptuele verwarring nog versterkt. (Pleysier, 2009)

Als antwoord op die verwarring ontwikkelen Ferraro & LaGrange (1987) de tweedimensionele classificatie van criminaliteitspercepties, die deels voortbouwt op de indeling van Fürstenberg, maar verdere verfijningen introduceert waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen emotionele, cognitieve en normatieve componenten. Onderstaande figuur vat de classificatie samen:

Figuur 2: Driedimensionele classificatie van reacties op criminaliteit

Level of Reference	Type of Perception		
	<i>Cognitive Judgements</i>	<i>Normative Values</i>	<i>Affective Emotions</i>
General	A: risk to others; crime or safety assessments	B: concern about crime to others	C: fear of others’ victimization
Personal	D: risk to self; safety of self	E: Concern about crime to self; personal intolerance	F: fear for self victimization

Bron: Ferraro & LaGrange (1987): 72

De *verticale dimensie* verwijst naar het referentieniveau van de perceptie gaande van persoonlijk georiënteerd tot meer algemeen of maatschappij georiënteerd. De *horizontale dimensie* geeft de verschillende types van perceptie weer. In de horizontale dimensie vinden we de dichotomie – cognitieve en emotionele componenten – van Fürstenberg terug, maar ook een derde *normatieve component* waardoor de classificatie toch een iets andere vorm aanneemt. Voor het meten van de emotionele reactie op criminaliteit bevroeg Fürstenberg immers de kans op slachtofferschap. In het model van Ferraro & LaGrange wordt risico op

slachtofferschap echter bij de cognitieve dimensie gerekend. De cognitieve component is de inschatting over de kans op slachtofferschap; voor anderen (cel A) of voor zichzelf (cel D). De emotionele component omvat angstgevoelens die criminaliteit oproept wanneer die gericht is op anderen (Cel C) of op zichzelf (cel F). Volgens de auteurs kan een individu zichzelf of anderen een hoge kans op slachtofferschap toekennen, maar dit houdt niet in dat dit individu zich angstig voelt voor die anderen of voor zichzelf. De normatieve component, tenslotte, is een waardeoordeel dat uiting geeft aan een bezorgdheid over de criminaliteit: ofwel via de publieke opinie (Cel B) ofwel via een eigen persoonlijke intolerantie ten aanzien van criminaliteit (Cel E).

Deze classificatie vormt de klassieke multidimensionele indeling van de verschillende mogelijke percepties over criminaliteit. ‘Angst voor criminaliteit’ vormt hier een onderdeel van en heeft betrekking op de emotionele reactie op criminaliteit of andere symbolen die mensen associëren met criminaliteit. Het probleem is echter opnieuw dat deze classificatie niet altijd correct wordt gevolgd: niet zelden worden één of meerdere componenten (zoals perceptie van risico) gebruikt om de emotionele component (angst voor criminaliteit) te verklaren. (Pleysier, 2009).

1.2 *Nieuwe pistes in het meten van veiligheidsbeleving*

Het gebrek aan conceptuele duidelijkheid heeft vaak geleid tot *ad hoc* operationaliseringen en *a posteriori* conceptualiseringen: het beschikbare meetinstrument bepaalde de operationalisering en vormde dan ook de basis van de conceptualisering van het fenomeen. (Pleysier, 2009). Maar ook over de operationalisering van veiligheidsbeleving i.e. de standaardvraag voor het meten van veiligheidsbeleving: “*How safe do you feel walking in your neighbourhood at night?*” en mogelijke varianten hierop, zijn er punten van kritiek. De belangrijkste en meest algemene kritiek inzake operationalisering is de gewoonte om een complex fenomeen als veiligheidsbeleving te meten aan de hand van één enkele vraag. Deze gewoonte wordt in stand gehouden met het argument dat vergelijking in de tijd en tussen groepen moet mogelijk blijven. Het meten van een complex fenomeen aan de hand van een single-item instrument is echter niet alleen nefast voor de validiteit, maar maakt het instrument ook bijzonder gevoelig voor allerhande meetfouten (betrouwbaarheid) waardoor vergelijking – het belangrijkste pro argument – onmogelijk wordt (Pleysier, 2009).

Een belangrijk gevolg van de meetfouten is dat de reactie op criminaliteit overschat wordt¹³. Brits onderzoek van Farrall en zijn collega’s (Farrall & Gadd, 2004; Gray, Jackson, & Farrall, 2008) komt immers tot de vaststelling dat de traditionele vraagstelling die peilt naar hoe bezorgd of angstig iemand is om slachtoffer te worden van bepaalde delicten, geen oog heeft voor hoe vaak iemand zich daarover bezorgd of angstig voelt:

The results of fear of crime surveys appear to be a function of the way the topic is *researched*, rather than the way it *is*. The traditional methods used are methods which seem consistently to over-emphasise the levels and extent of the fear of crime. It seems that levels

¹³ We staan uitgebreid stil bij deze vaststelling omdat dit ook een belangrijk gegeven is dat we willen meenemen in het eigen onderzoek (in het bijzonder hoofdstuk 7 dat gaat over de problematisering van veiligheidsbeleving).

of fear of crime, and to a lesser extent, of victimization itself, have been hugely overestimated. (Farrall, Bannister, Ditton, & Gilchrist, 1997: 676).

Door enkel te focussen op de *intensiteit* van de bezorgdheid of de angst, en geen rekening te houden met de *frequentie* ervan, wordt de veiligheidsbeleving bij burgers problematischer ingeschat dan ze werkelijk is. Een meetprobleem dat zich ook voordoet in de Belgische Veiligheidsmonitor waarbij veiligheidsbeleving gemeten wordt aan de hand van één vraag: “*Gebeurt het dat u zich soms onveilig voelt?*” en aan de hand van vragen die peilen naar mijddedrag (vermijden van bepaalde plaatsen in de gemeente, niet open doen van de deur ’s avonds, verbergen van waardevolle voorwerpen en vermijden om in het donker naar buiten te gaan). (Hardyns & Pauwels, 2010).

In hun verdere studies ontwikkelen Farrall en zijn collega’s een nieuw meetinstrument om die overschatting te corrigeren. Concreet focust het onderzoek op de bezorgdheid (Gray, et al., 2008) of de angst (Farrall & Gadd, 2004) van de respondent om slachtoffer te worden van een crimineel feit. Enkel in het onderzoek van Gray et al (2008) wordt het feit gespecificeerd: autodiefstal, inbraak of overval, en wordt ook een vergelijking gemaakt met de oude traditionele meetinstrumenten door zowel het oude als het nieuwe instrument voor te leggen aan dezelfde respondenten. Het oude meetinstrument peilt enkel naar de intensiteit van de bezorgdheid/angst om slachtoffer te worden : “*How worried/fearful are you about [being robbed, burgled or having your car stolen]?*”. In het nieuw meetinstrument wordt eerst een filtervraag gesteld die de prevalentie van de bezorgdheid of angst nagaat: “*In the past year, have you ever felt worried about being robbed, burgled or having your car stolen/fearful about the possibility of becoming of victim of crime? [no, yes, cannot remember]*”. Enkel de respondenten die aangeven dat ze bezorgd of angstig zijn, wordt vervolgens gevraagd om de frequentie van hun bezorgdheid/angst aan te geven: “*How frequently have you felt like this in the last year? [n times recorded]*”. Pas daarna wordt aan de respondenten gevraagd om bij zichzelf de intensiteit na te gaan van de laatste keer dat ze bezorgd/angstig waren over slachtofferschap: “*On the last occasion how worried/fearful did you feel? [not very worried/fearful, a little bit worried/fearful, quite worried/fearful, very worried/fearful, cannot remember]*”.

De resultaten van de studies zijn opmerkelijk. Beide onderzoeken geven aan dat angst of bezorgdheid over slachtofferschap heel beperkt is. In de studie van 2004 wordt vastgesteld dat slechts een derde van de respondenten zich in het afgelopen jaar angstig heeft gevoeld en dat ongeveer de helft daarvan die angst maar 1 tot 4 keer in dat jaar voelde. In totaal vertoont slechts 15% van het totaal aantal respondenten een matig tot hoog angstniveau. Indien echter rekening werd gehouden met zowel de intensiteit als de frequentie van de angst, stellen de onderzoekers vast dat minder dan een tiende (8%) vaak (5 of meer keer per jaar) een matige tot hoge angst heeft om slachtoffer te worden.

In het onderzoek van 2008 wordt bovendien ook het verschil met het oude traditionele meetinstrument geïllustreerd. We zoomen hier in op het delict inbraak, maar de conclusies gelden ook voor de andere delicten. Met het oude instrument geeft 47 % van de respondenten aan dat ze matig (35%) tot heel (12%) bezorgd zijn over inbraak (12% maakt zich geen zorgen en 41% een klein beetje). Het nieuwe instrument geeft aan dat net geen derde (32%) zich het voorbije jaar zorgen maakte over inbraak. Maar die bezorgdheid komt

vrij infrequent voor: 59% van alle bezorgde respondenten geeft aan dat bezorgdheid over inbraken zich maar 1 tot 11 keer per jaar voordeed (minder dan één keer per maand), en slechts 12% maakt zich hierover meer dan 1 keer per week zorgen. Bovendien, is de intensiteit van die bezorgdheid bij de grote meerderheid van de bezorgde respondenten (83%) heel beperkt (klein beetje of matig bezorgd). Indien alle respondenten worden samengenomen, dan komen de onderzoekers tot de vaststelling dat enkel 3% van de respondenten hun bezorgdheid als ernstig aanduiden (zeer bezorgd).

In beide studies besluiten de onderzoekers dat de oude meetinstrumenten de veiligheidsbeleving, hier geconceptualiseerd als angst of bezorgdheid over slachtofferschap, bij burgers overschatten. Het nieuwe instrument toont immers aan dat de frequentie van die angst of bezorgdheid vrij beperkt is. In een onderzoek met een gelijkaardige opzet, komen Hardyns & Pauwels (2010) tot dezelfde conclusie. Met het oude meetinstrument van de Veiligheidsmonitor wordt vastgesteld dat bijna 40% van de respondenten aangeven dat zich soms, vaak of altijd onveilig voelen; en dat 44% soms, vaak of altijd mijddedrag vertonen. Het nieuwe instrument geeft echter aan 79% zich nooit onveilig heeft gevoeld het voorbije jaar; en dat slechts 5% zich vaak (5 of meer keer) zeer angstig voelden.

In het onderzoek van 2004 suggereren de onderzoekers in hun conclusie dat vragen die de frequentie meten van de reactie op criminaliteit meer specifiek (verfijnder) zijn dan vragen die peilen naar de intensiteit van de reactie, i.e. de traditionele standaardvragen zouden meer een vaag gevoel van onbehagen en risicobewustzijn oppikken, terwijl het nieuwe instrument meer gevoelig is voor concrete ervaringen met criminaliteit. Op die manier borduren de onderzoekers voort op hun veronderstelling dat veiligheidsbeleving meer is dan enkel een reactie op ervaringen met criminaliteit (experience), maar ook uiting geeft aan een hedendaags onbehagen en de onzekerheden van de laatmoderniteit (expression) (zie infra Jackson, 2004).

Een gelijkaardige verfijning van het meten van veiligheidsbeleving vinden we ook terug bij Pleysier (2009). Pleysier baseert zich hierbij op een de conceptualisering van veiligheidsbeleving door de psychologen Gabriel & Greve (2003) die de classificatie van Ferraro & LaGrange op een hoger niveau tillen. Ze herkennen de multidimensionele aard van de percepties over criminaliteit en maken een onderscheid tussen een cognitieve, affectieve en gedragsmatige component. Maar net zoals Farrall en zijn collega's voegen ze hier ook een temporele dimensie aan toe door een onderscheid te maken tussen een 'toestandsangst' (state anxiety) en een 'dispositionele angst' (trait anxiety). De *toestandsangst* is een transitoire ervaring die wordt opgeroepen door bepaalde stimuli die situationeel en tijdsgebonden zijn. De *dispositionele angst* daarentegen is een algemene aanleg of geneigdheid van het individu om zich angstig te voelen in specifieke situaties ongeacht de specificiteit van die situatie. Het wordt beschouwd als een relatief stabiele eigenschap van het individu. Om dit onderscheid te maken argumenteren Gabriel & Greve om te peilen naar de frequentie of incidentie van bepaalde ervaringen van angst (Hoe vaak ben je bang dat je slachtoffer wordt van ...?), en niet naar de intensiteit van de ervaren angst (Hoe angstig ben je dat je slachtoffer wordt van...?).

In zijn eigen alternatief empirisch onderzoek stelt Pleysier voor om een instrument te ontwikkelen dat peilt naar de toestandsangst van burgers en hij conceptualiseert dit als een

“anticipatorische angst voor situaties waarin het individu een hypothetische criminaliteitsgerelateerde dreiging ontwaart.”. Door deze conceptualisering van veiligheidsbeleving als een anticipatorische angst voor een hypothetische situatie, kiest Pleysier, in navolging van van der Wurff en zijn collega’s (1988, 1989), voor een operationalisering aan de hand van een *vignettenonderzoek* waarbij de respondenten moeten reageren op situaties die een dwarsdoorsnede vormen van situaties die relevant zijn voor de beleving van onveiligheid en die iedereen in principe mogelijk heeft meegemaakt of zou kunnen meemaken, of zich er tenminste in kan verplaatsen. Alhoewel Pleysier een ander meetinstrument hanteert, is zijn conclusie gelijkaardig aan die van Farrall en zijn collega’s: een vignettenonderzoek met heldere en duidelijke scenario’s is beter voor het in kaart brengen van concrete en situationele ervaringen van onveiligheid, en laat minder ruimte voor bredere en expressievere uitingen van onveiligheid.

1.3 Besluit

Met dit overzicht naar de klassieke componenten van veiligheidsbeleving en de nieuwe pistes inzake het meten van veiligheidsbeleving, hebben we willen illustreren dat het klassiek onderzoek voornamelijk gefocust is op een betere conceptualisering en het ontwikkelen van nieuwe meetinstrumenten die op een meer correcte (verfijnde) manier de veiligheidsbeleving bij burgers weergeven. Het klassiek design gaat er dus van uit dat in het meten van veiligheidsbeleving fouten sluipen die gecorrigeerd en/of gecontroleerd moeten worden. Recent worden daarom bijvoorbeeld vragen opgenomen die peilen naar de frequentie van angst of bezorgdheid met als doel de overschatting van reacties op onveiligheid te corrigeren.

In het volgende hoofdstuk zullen we echter zien dat deze ‘fouten’ in het interpretatief design juist als waardevol worden beschouwd. De manier waarop burgers de interview vragen interpreteren is niet iets dat moet gecontroleerd of gecorrigeerd worden door de onderzoeker, maar juist meegenomen moet worden in de analyse. De keuze van de respondent om zijn/haar ervaringen te brengen op een cognitieve of emotionele wijze, de verwijzing naar concrete ervaringen of het spreken over onveiligheid in diffuse termen, zijn immers alle waardevolle aanwijzingen hoe burgers in hun dagelijkse leven onveiligheid vorm geven (construeren).

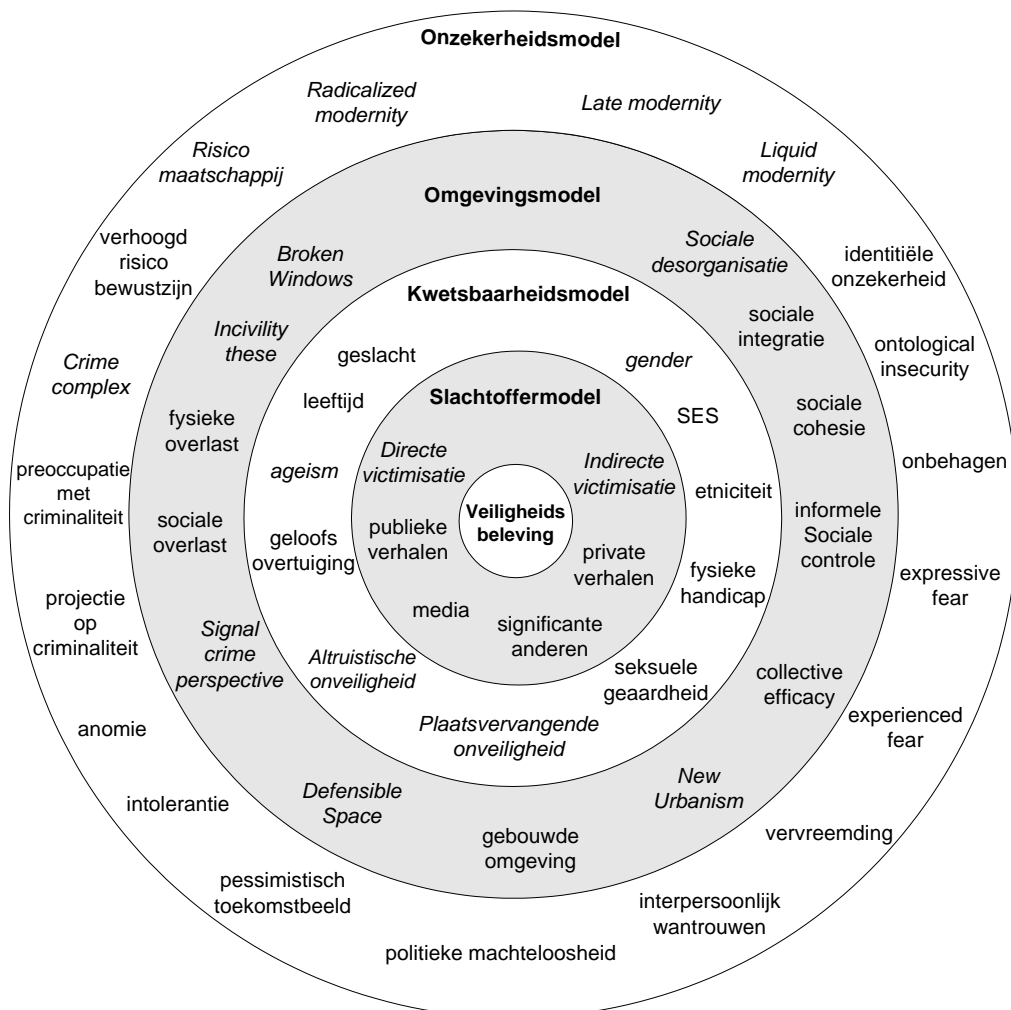
2 Etiologie van veiligheidsbeleving: vier verklaringsmodellen

In tegenstelling tot de conceptualisering en operationalisering van de veiligheidsbeleving, is de zoektocht naar de oorzaken van de beleving een focus geweest die reeds in de begindagen aanwezig was, en nog steeds het onderzoeksdomein domineert. Zoals aangekondigd in de inleiding is het niet de bedoeling een exhaustief overzicht te geven van de verklaringen voor het fenomeen veiligheidsbeleving, maar de lezer kennis te laten maken met de belangrijkste inzichten en recente ontwikkelingen. Net zoals andere onderzoekers voor mij, zal ik de oorzaken indelen volgens de structuur van Hale’s toonaangevend werk uit 1996. In dit overzichtswerk worden de mogelijke oorzaken ingedeeld in vier verklaringsmodellen: het slachtoffermodel, het kwetsbaarheidsmodel, het omgevingsmodel

en het sociaal-psychologisch model. Aan de hand van resultaten uit zowel het KBS-rapport (2006) als uit het eigen empirisch onderzoek zullen we vaststellen dat deze wetenschappelijke verklaringen impliciet of expliciet ook terug te vinden zijn bij de verklaringen die burgers zelf geven voor hun veiligheidsbeleving.

Alhoewel Hale (1996) begint met het kwetsbaarheidsmodel, starten wij dit overzicht met het slachtoffermodel waarin veiligheidsbeleving wordt beschouwd als een reactie op criminele ervaringen. Met dit overzicht hebben we immers ook de bedoeling aan te geven dat in de pogingen om te verklaren waarom burgers zich onveilig voelen, onderzoek steeds meer het fenomeen heeft losgekoppeld van criminaliteitsfactoren en hierdoor een zoektocht is gestart naar factoren, bij het individu en/of in de omgeving, die op directe of indirecte wijze veiligheidsbeleving beïnvloeden. Deze loskoppeling van criminele factoren heeft geleid tot een *autonomisering van veiligheidsbeleving*, die reeds zichtbaar is in de eerste drie modellen, maar pas heel prominent wordt met de introductie van het vierde, meeste recente verklaringsmodel waarbij veiligheidsbeleving wordt beschouwd als een gevolg van onzekerheid en onbehagen veroorzaakt door laatmoderne processen. We zullen dan ook iets langer stilstaan bij het laatste model, dat we, in lijn met de recentste ontwikkelingen, het onzekerheidsmodel noemen.

Figuur 3: Verklaringsmodellen over veiligheidsbeleving bij burgers

2.1 Slachtoffermodel

Binnen het slachtoffermodel maken we, zoals Hale, een onderscheid tussen directe vormen van slachtofferschap, i.e. criminele ervaringen waarmee de burger rechtstreeks geconfronteerd wordt, en indirecte vormen van slachtofferschap, i.e. ervaringen en verhalen van andere mensen of uit de media.

2.1.1 Direct slachtofferschap: criminaliteit, verkeer en drugs

Om veiligheidsbeleving te verklaren wordt bijna 'intuïtief' verwezen naar crimineel slachtofferschap, i.e. de beleving wordt verklaard aan de hand van officiële criminaliteitsgraden en/of de slachtoffer- en criminaliteitservaringen van burgers. Reeds vrij snel na de afname van de eerste bevolkingsenquêtes, werd echter duidelijk dat de relatie tussen een onveilige ervaring en de beleving ervan niet altijd eenvoudig is (cfr. de fear of crime paradox). Omwille van zowel methodologische als inhoudelijke bedenkingen wijzen de bevindingen in onderzoek op een verre van eenduidige relatie tussen slachtofferschap en veiligheidsbeleving, en als een relatie wordt gevonden is die doorgaans zwak tot zeer zwak (Elchardus, De Groof, & Smits, 2003; Hale, 1996; Pleysier, 2009). Een belangrijke bedenking is het probleem van de causaliteitsbepaling, i.e. de vraag of victimisatie tot meer angst of bezorgdheid over onveiligheid leidt, of weegt de impact van victimisatie zwaarder door bij mensen die reeds vóór het slachtofferschap angstig waren (Pleysier, 2009), of nog: verloopt de relatie indirect via de cognitieve dimensie, i.e. leidt slachtofferschap niet tot een hogere risicoperceptie die zich vervolgens uit in angst voor criminaliteit (Elchardus, De Groof, et al., 2003). Samengevat, stelt men vast dat slachtofferschap alleen onvoldoende is om veiligheidsbeleving te verklaren en dat er andere factoren uit andere modellen, zoals de kwetsbaarheid van individuen en de mate waarin het slachtoffer over sociale ondersteuning beschikt, van belang zijn om de impact van slachtofferschap op veiligheidsbeleving te begrijpen. (Pleysier, 2009).

Criminaliteit wordt ook door de burgers vermeld als een belangrijk element in hun veiligheidsbeleving. In het KBS-rapport wordt voornamelijk gewezen op diefstal in al zijn vormen (handtasdiefstal, zakkenrollerij, autodiefstal, woninginbraak, home- en carjacking, ramkraken), maar ook agressie tegen de persoon (verbale agressie, achtervolging, geweld en seksuele misdrijven). Ook in het eigen empirisch onderzoek associëren respondenten onveiligheid spontaan met criminele gedragingen waarbij *woninginbraak* als belangrijkste categorie naar voor komt, maar er wordt ook gewezen op handtasdiefstal, zakkenrollerij, roofoverval, stalking, pedofilie, ontvoering, bedreigingen en fysiek geweld. Het is echter opvallend dat zowel in het KBS-onderzoek als in het eigen onderzoek, burgers ook verwijzen naar *verkeer* en *drugs*. Verkeer en drugs worden niet zozeer gerelateerd met criminaliteit (verkeersagressie of drugsdealing), maar eerder beschouwd als risicovolle situaties die de samenleving (en in het bijzonder jongeren en kinderen) bedreigen en die burgers verontrusten.

I: En waaraan denkt u spontaan bij het woord onveiligheid?

Martine: Onveiligheid, dan denk ik vooral aan diefstal bijvoorbeeld. (...). Ook onveilig naar mijn dochter toe zo van de drugsmentaliteit. Tegenwoordig als ze uit gaan, dat is vooral ook iets dat mij bang maakt. Dat is toch ook onveiligheid, alle ja. Maar ook zo als de kinderen

weg zijn met de fiets naar school denk ik ook wel vaak zo van: “t Is te hopen dat ze wel voorzichtig zijn, zo dat wel.”

2.1.2 *Private verhalen: “Mensen zetten elkaar aan”*

Om de relatie tussen slachtofferschap en veiligheidsbeleving beter te begrijpen, wordt het slachtoffermodel vaak ook uitgebreid met indirecte ervaringen van slachtofferschap. In de eerste plaats wordt hiermee verwezen naar *ervaringen van significante anderen*. Enerzijds zijn dit ervaringen van intimi, zoals partners, kinderen en de dichte omgeving, waarbij de persoon emotioneel nauw betrokken is en die een negatief effect hebben op de eigen veiligheidsbeleving. Anderzijds kunnen dit ook onbekenden of vage bekenden zijn met wie men zich sociaal (leeftijd, geslacht, etniciteit) en/of geografisch identificeert (buren, pendelaars, schoolgenoten). (Pleysier, 2009; Vanderveen, 1999). Doorgaans wordt echter verondersteld dat de bedenkingen en kritieken over de effecten van direct slachtofferschap, ook gelden voor slachtofferervaringen van significante anderen, i.e. andere factoren uit andere modellen zijn van belang om te begrijpen waarom bepaalde ervaringen, direct of indirect, als veilig of onveilig worden ervaren. (Pleysier, 2009).

In het eigen onderzoek stellen we echter vast dat respondenten heel vaak naar ervaringen van anderen verwijzen op de vraag waarom ze een bepaalde situatie als onveilig ervaren. Meestal zijn het ervaringen van personen uit het eigen sociaal netwerk zoals familie en vrienden. De impact ervan op de eigen veiligheidsbeleving lijkt afhankelijk te zijn van hoe dicht (sterk) de relatie is tussen de verteller en de luisteraar. De ervaring van Evi, een slachtoffer van een woningbraak, heeft bijvoorbeeld een belangrijke indruk nagelaten op haar goede vriendin Virginie:

Virginie: (...) Over laatst in onze wijk A, bij een vriendin van mij (Evi) daar is er wel ingebroken in haar huis. Terwijl dat ze allemaal thuis waren. Op dat moment had ik ook eventjes iets van 'Woh!'.

Bepaalde burgers zijn zich ook bewust van de impact van verhalen van significante anderen. Evi, bijvoorbeeld, erkent dat haar slachtofferverhaal een impact heeft op haar vriendin, en geeft aan dat verhalen van anderen haar eigen slachtofferbeleving versterkt heeft:

Evi: Ik had dat ook tegen Virginie (vriendin van Evi) gezegd. En zij voelde zich ineens ook direct minder veilig. Omdat ze dat ook niet meteen gedacht had, dat dat hier zou gebeuren. De meeste reageren wel wat geschokt. Eigenlijk het grappige is wat de mensen altijd doen als je zoiets zegt van een onveiligheidsgevoel, dan gaan de mensen ook hun gevoelens van onveiligheid gaan vertellen van toen zij zoiets hadden meegemaakt. Maar eigenlijk verergert dat uw gevoel op dat moment. (lacht). Dat zijn echt heel veel mensen die dat eigenlijk doen en ik betrap mezelf daar ook op. Als er iemand nu iets zou zeggen van een inbraak dan zou ik zeggen: ‘Bij ons is dat ook gebeurd!’. Maar dat is eigenlijk niet zo positief voor diegenen die het juist heeft meegemaakt. (Evi, slachtoffer van woninginbraak)

Het effect van een privaatprivaat verhaal kan dus toenemen als er een aansluiting is met de eigen slachtofferervaring. Een uitwisseling van private verhalen over slachtofferschap kan ook de eigen beleving opnieuw oprakelen:

Het [onveiligheidsgevoel] was juist heel slecht weer. Ik was het een beetje aan het te boven komen, maar bij mijn broer hebben ze dan effectief op klaarlichte dag ingebroken. Ze hebben gewoon een steen door zijn raam gegooid. (Monique, slachtoffer van een poging tot woninginbraak)

2.1.3 Publieke verhalen: “Media als spiegel, vergrootglas of inspiratiebron?”

Naast verhalen van significante anderen, wordt ook vaak onderzocht wat de relatie is tussen individuele veiligheidsbeleving en de media, i.e. publieke berichtgeving over criminaliteit en de aanpak ervan. Maar, net zoals bij persoonlijke ervaringen of die van anderen, zijn de empirische bevindingen over de effecten van media zeer ambigu en soms contradictorisch (Plesyier, 2009; Hale, 1996).

De *cultivatietheorie* van Gerbner en Gross (1976) heeft een belangrijke rol gespeeld in het onderzoek naar de effecten van de media (televisie) op de veiligheidsbeleving bij burgers. Deze theorie veronderstelt dat de invloed van de media niet tot stand komt via een stimulus-respons-model, maar via de cultivatie van een bepaald wereldbeeld, i.e. de media reiken de mediagebruikers een bepaald kader aan over hoe ze de wereld kunnen interpreteren. In hun onderzoek stellen ze vast dat door veel televisie kijken burgers worden gesocialiseerd en gecultiveerd in een beeld van de wereld als onveilig en vol met misdaad en geweld. (Elchardus, De Groof, et al., 2003; Plesyier, 2009). In latere studies werd deze theorie verder verfijnd, i.e. om de invloed op veiligheidsbeleving te begrijpen moet niet enkel het aantal uren mediagebruik in kaart worden gebracht, maar ook rekening worden gehouden met enerzijds *het soort media* (e.g. televisie versus geschreven pers, rioolpers versus kwaliteitskranten, commerciële media versus openbare omroep; het volgen van journaals versus algemeen entertainment) en de stijl van de berichtgeving (focus op sensationele gebeurtenissen, het slachtoffer als kwetsbaar voorstellen en de stereotypering van de dader). (Elchardus, De Groof, et al., 2003). In hun onderzoek stellen Elchardus, Smits & Kuppens (2003) bijvoorbeeld vast dat in Vlaanderen de zendervoorkeur (openbaar versus commercieel) veel meer effect heeft op een negatieve veiligheidsbeleving dan televisiekijken op zich.

Anderzijds moet er echter ook rekening worden gehouden met de kenmerken van de mediagebruiker en *de interpretatieve gemeenschap* waartoe hij/zij behoort, i.e. mensen die op basis van gelijkaardige kenmerken (SES, interesse, waarden en normen, ...) een gelijkaardig interpretatiekader hanteren en daarmee het aanbod van de media op een bepaalde manier interpreteren. In die zin wordt de cultivatietheorie voor een stuk losgelaten en aangevuld, i.e. het zijn niet de media die een interpretatiekader aanreiken maar interpretatiekaders ontstaan uit een wisselwerking van het media-aanbod enerzijds, en de biografie van de mediagebruiker anderzijds. (Elchardus, De Groof, et al., 2003). In die zin concluderen Elchardus, Smits et al. (2003) dat in Vlaanderen mensen met een voorkeur voor de commerciële zenders wellicht behoren tot *“een interpretatieve gemeenschap die meer belangstelling heeft voor de sensationele en angstinducerende berichtgeving over veiligheid en criminaliteit (waar en onder welke vorm ze die ook zien, lezen of horen).”* (Ibid: 123).

Net zoals bij de andere directe en indirecte ervaringen van onveiligheid lijkt er een consensus te bestaan dat mediaberichtgeving geen deterministische invloed heeft op de veiligheidsbeleving van burgers, maar dat deze vorm krijgt in interactie met direct slachtofferschap, private verhalen en voorafgaande veronderstellingen en bezorgdheden over de samenleving (de interpretatieve gemeenschap) (Elchardus, Smits, et al., 2003; Plesyier, 2009). Zowel het KBS-rapport als het eigen onderzoek lijken deze consensus te bevestigen. Vaak zijn burgers bewust van de ambigue effecten van media op hun

veiligheidsbeleving. Enerzijds worden de media geapprecieerd als een belangrijke *informatiebron* die burgers waarschuwt over de mogelijke gevaren en risico's in de samenleving. Anderzijds zijn de burgers er ook van bewust dat de media vaak fungeren als een *vergrootglas* door ervaringen uit te vergroten of voortdurend te herhalen en hierdoor een vertekend beeld geven van de realiteit. In die zin vinden burgers dat de media door hun berichtgeving en focus op criminaliteit verantwoordelijk kunnen zijn voor een negatieve veiligheidsbeleving. Dit dilemma tussen 'weten' en 'niet weten' vinden we goed verwoord in de getuigenis van Jenny:

I: Versterken de media de onveiligheidsgevoelens?

Jenny: Ja, doordat je door de media er meer mee geconfronteerd wordt. Enerzijds is dat een geluk dat het maar door de media is en niet persoonlijk. Maar anderzijds, het is weer zo dubbel. Ik vind dat heel moeilijk, ik vind dat heel dubbel. De media geven langs de ene kant een soort waarschuwing naar mensen en je kan je dan daarop instellen of op voorbereiden. Maar langs de andere kant, terwijl je je daarop voorbereidt, creëert dat een beetje een onveilig gevoel toch. Het is niet zo dat je een struisvogelpolitiek moet gaan toepassen en zeggen van: ik wil van niets weten en dan voel ik mij wel veilig. Dat gaat ook niet: dat is dan te cru langs de andere kant.

Over het algemeen nuanceren burgers ook de media-invloed. In de eerste plaats wordt de impact van een eigen (toekomstige) slachtofferervaring meestal als groter ingeschat op de eigen veiligheidsbeleving dan publieke verhalen:

I: Spelen de media een rol in je veiligheidsgevoel?

Evi: Goh, ja, toch wel redelijk. Als je hoort dat er dingen gebeuren zoals met Joe Van Holsbeek en dan die daar van in het kinderdagverblijf: De Gelder. Dan denk je er eventjes bij na. Op een bepaalde manier wel maar het heeft nooit zo'n groot effect dan als je het zelf meemaakt. (...) de confrontatie is daar niet groot genoeg voor. Voor mij persoonlijk dan. Je kan dat ook beter relativeren omdat het niet bij jezelf is gebeurd. Het is bij iemand anders. Je vindt dat erg, heel erg. Maar, ja, het is niet dat mijn leven daardoor enorm beïnvloed wordt.

In diezelfde zin wijzen burgers ook op het (interactie)effect van individuele kenmerken (cfr. de leeftijd) en biografie, e.g. oudere en/of geïsoleerde mensen.

Evi: Als je continu binnenzit en er gebeurt iets op tv dan denk je al dat het naast uw deur ook kan gebeuren. Terwijl dat je eigenlijk in een heel rustige buurt woont. (...) Ik merk dat voornamelijk bij mensen die zich isoleren. Daarom niet oudere mensen, maar gewoon mensen die te weinig buiten komen.

Naast het effect van informatiebron te zijn en vergrootglas, worden de media verweten dat ze bijdragen tot een effectieve verhoging van onveiligheid doordat ze een (*inspiratie*)bron zijn die criminelen informeert en/of aanzet tot crimineel en deviant gedrag (copy cat behaviour).

Robert: De media kunnen soms zo ook iets publiceren dat wij zeggen: "Allez, moeten ze dat nu publiceren? Nu weten de dieven en criminelen dat ook, hoe het werkt.". (...) soms kunnen zij zo iets publiceren dat ik vind: "Allez, moeten zij dat nu in geuren en kleuren gaan uitleggen hoe dat werkt?". Of dat je op internet bijvoorbeeld het recept kunt vinden om een bom te maken bijvoorbeeld? Ik zeg nu maar iets. Allez ja, dat vind ik dat dat allemaal te ver gaat eigenlijk. (...) Dus de media kunnen eigenlijk de mensen op het verkeerde been zetten. (...) Allez ja, ik vind dat de media veel macht hebben op dat vlak.

2.1.4 Besluit

Het mag duidelijk zijn dat in hedendaags onderzoek (in)directe ervaringen met criminaliteit of onveiligheid als onvoldoende worden beschouwd om veiligheidsbeleving bij burgers te verklaren, en dat om te begrijpen wie, waar, wanneer en waarom gevoeliger is voor die ervaringen, het onderzoek moet worden uitgebreid met nieuwe factoren uit de andere modellen.

2.2 Kwetsbaarheidsmodel

Het tweede model dat reeds in de beginjaren het onderzoek naar veiligheidsbeleving domineerde, is het kwetsbaarheidsmodel, i.e. de fysieke, sociaal-economische en culturele kwetsbaarheid van bepaalde bevolkingsgroepen (Hale, 1996, Pleysier, 2009), m.a.w. individuen en groepen die omwille van fysieke kenmerken (geslacht, leeftijd, fysieke handicap), socio-economische status (SES) (inkomen, opleiding, arbeidsstatuut) en sociaal-culturele achtergrond (etniciteit, seksuele geaardheid, religieuze overtuiging) meer kwetsbaar zijn voor onveilige ervaringen.

2.2.1 Geslacht versus gender: "Als vrouw word je geviseerd"

Het meest onderzochte en bekendste kenmerk is zonder meer *geslacht*. Alhoewel vrouwen statistisch gezien (zowel uit criminaliteitstatistieken als slachtofferenquêtes) minder risico lopen, is hun veiligheidsbeleving problematischer dan die van mannen (de eerste specificatie van de fear of crime paradox (Pleysier, 2009)). Het is een bevinding die terug te vinden is alle leeftijdscategorieën, doorheen alle socio-economische categorieën en in verschillende culturen en landen. (Hale, 1996, Ditton & Farrall, 2000).

Een eerste verklaring voor deze paradox is de *schaduwhypothese* waarbij verondersteld wordt dat vrouwen meer angst vertonen dan mannen omdat bij vrouwen elke vorm van bedreiging of gevaar gepaard gaat met een angst voor seksuele agressie, voornamelijk verkrachting (Pleysier, 2009; Vanderveen, 1999): "*sexual assault may "shadow" other types of victimization among women. Rape may operate like a "master offense" among women, especially younger women who have the highest rate of rape, heightening fear reactions for other offenses* (Ferraro, 1996: 669).

Een tweede belangrijk antwoord op de paradox en een commentaar op de schaduwhypothese komt uit feministische hoek (zie o.a. Stanko, 1995) en vertrekt vanuit een kritiek op de focus en de manier waarop de 'objectieve' slachtofferkans van vrouwen wordt berekend. In het berekenen van die kans wordt immers gebruik gemaakt van gegevens (meestal criminaliteitsstatistieken) die onderhevig zijn aan fouten (vertekening door aangiftebereidheid, registratiefouten, dark number) en wordt er weinig of geen rekening gehouden met de dagelijkse fysieke en seksuele opmerkingen en aanrakingen waarmee vrouwen worden geconfronteerd zowel in het openbaar als in hun professionele of privéomgeving. "*By categorizing rape as the only understandable, abhorrent sexual intrusion that could reasonably frighten women, ordinary events, such as receiving sexual comments in public or in familiar work settings from clients or coworkers, experienced as threatening, often private encounters, are overlooked by most crime surveys because they are not*

considered events serious enough to contribute to women's fear of crime." (Stanko, 1995: 51).

Vanuit deze feministische kritiek wordt er ook geargumenteed om meer oog te hebben voor het concept *gender*, i.e. de sociale en culturele processen waardoor zowel vrouwen als mannen gesocialiseerd worden in een bepaalde veiligheidsbeleving. Alhoewel er voldoende voorbeelden zijn die aantonen dat ook mannen slachtoffer worden van fysiek en seksueel geweld (o.a. mannelijke gevangenen, homoseksuelen), domineert in de dagelijkse interacties en gedragingen een zeer sterk discours waarin vrouwen als kwetsbaar en mannen als potentieel gevaarlijk en relatief onkwetsbaar worden geconstrueerd. (Hollander, 2001) Deze sociale en culturele rollen en verwachtingen hebben verregaande gevolgen voor de manier waarop vrouwen en mannen zich voelen en gedragen, i.e. vrouwen zien zichzelf als hulpeloos ten aanzien van geweld en vermijden of zijn op hun hoede voor vreemden en in publieke ruimtes. Mannen daarentegen vertonen (publiek althans) geen zwakheid, i.e. *'Boys don't cry'* (Goodey, 1997), en worden verwacht zichzelf en anderen (voornamelijk vrouwen) te beschermen en te verdedigen tegen mogelijke gevaren. Deze sociaal-culturele codering wordt niet alleen meegegeven in de opvoeding (socialisatieproces), maar wordt ook voortdurend gereproduceerd in de media, voornamelijk via fictieprogramma's (Elchardus, De Groof, et al., 2003).

Omwille van die sociale wenselijkheid wordt verondersteld dat de veiligheidsbeleving bij mannen onderschat wordt (Sutton & Farrall, 2005). Alhoewel in een herhalende studie (Hardyns & Pleysier, 2010) deze veronderstelling niet bevestigd wordt, en de onderzoekers tot de opmerkelijke vaststelling komen dat sociale wenselijkheid negatief correleert met angst en vermijdingsgedrag bij vrouwen, i.e. vrouwen die sociaal wenselijk antwoorden, rapporteren minder angst en vertonen minder vermijdingsgedrag. Hierdoor suggereren de onderzoekers voorzichtig dat een bepaalde vorm van feminisme vrouwen aanzet tot sociaal wenselijk gedrag en daarom hun angst en vermijdingsgedrag onderrapporteren.

Samengevat kunnen we stellen dat, alhoewel het verschil in veiligheidsbeleving bij mannen en vrouwen zo goed als universeel wordt vastgesteld, er nog steeds geen consensus is waarom dit verschil bestaat, i.e. is dit een biologische gegeven dat voortvloeit uit een grotere fysieke kwetsbaarheid van vrouwen of is die kwetsbaarheid een sociaal en cultureel geconstrueerd verschil dat steeds opnieuw gereproduceerd wordt in het dagelijkse discours tussen mensen? De eigen interviews bevestigen althans dat 'geslacht' een belangrijke en bijna vanzelfsprekende factor is voor het verklaren van hun veiligheidsbeleving en dat de impact ervan, in tegenstelling tot bijvoorbeeld mediaberichtgeving, niet in vraag wordt gesteld of genuanceerd. Toch merken we dat aan 'geslacht' niet automatisch de traditioneel verwachte emoties of gedragingen worden gekoppeld, i.e. angst en/of vermijdingsgedrag. In het onderstaand fragment vertelt Chantal hoe haar vrouw-zijn het (onveilig) gedrag van andere chauffeurs beïnvloedt (dicht rijden), maar dat ze weigert om toe te geven aan die druk:

Chantal: Als je met de auto rijdt bijvoorbeeld ook, dat je niet rap genoeg rijdt naar hun zin. Je weet wel. Een beetje te dicht komen rijden en van "Eij". (...) Zeker **als vrouw** word je nog meer geviseerd. **Maar ik laat me nog niet rap van slag brengen.**

2.2.2 Leeftijd versus ageïsme: "Oud en afgeschreven?"

Een tweede belangrijk en prominent onderzocht kenmerk is de impact van leeftijd op de individuele veiligheidsbeleving. Net zoals bij geslacht stelt men vast dat, alhoewel objectief (statistisch) gezien senioren minder kans maken op slachtofferschap, hun veiligheidsbeleving problematischer is dan die van jongeren (de tweede specificatie van de fear of crime paradox (Pleysier, 2009)). Maar, in tegenstelling tot geslacht, is de impact van leeftijd op veiligheidsbeleving niet altijd eenduidig (Ditton & Farrall, 2000; Pleysier 2009).

Een mogelijk verklaring voor deze inconsistentie ligt bij de manier waarop veiligheidsbeleving wordt gemeten en verklaard. De problematische veiligheidsbeleving moet volgens Greve (1998) enerzijds beschouwd worden als een gevolg van een focus op gedragsmatige aspecten van veiligheidsbeleving (beveiligings- en misdgedrag) en dat indien rekening wordt gehouden met de cognitieve of affectieve componenten van veiligheidsbeleving de veiligheidsbeleving minder problematisch is. Anderzijds, argumenteert Gerve, is een *gerontopsychologisch perspectief* noodzakelijk om veiligheidsbeleving bij oudere mensen te begrijpen, i.e. hun verhoogd beveiligings- en misdgedrag mag niet zozeer beschouwd worden als een irrationele reactie, maar als een logische en adequate voorzichtigheid die voortvloeit uit hun verhoogd bewustzijn van hun (fysieke) kwetsbaarheid voor criminaliteit.

Deze verhoogde kwetsbaarheid is enerzijds, net zoals bij vrouwen, een gevolg van een beperkte (en afnemende) fysieke weerbaarheid waardoor ouderen minder controle kunnen uitoefenen op bedreigingen, en de gevolgen van slachtofferschap ernstiger worden ingeschat omdat de fysieke recuperatie minder snel verloopt dan bij jongeren. Anderzijds wordt hun kwetsbaarheid ook socio-economisch ingevuld. In de eerste plaats zorgt hun verminderde mobiliteit dat ouderen meer geïsoleerd leven en hierdoor minder toegang hebben tot een sociaal netwerk dat hen beschermt tegen angst of opvangt bij slachtofferschap. Daarnaast wordt aangenomen dat ouderen vaak ook financieel en economisch minder beschermd zijn en dus slachtofferschap een belangrijke impact heeft op hun bestaanszekerheid. (Greve, 1998; Pleysier, 2009). Elchardus, De Groof et al. (2003) suggereren bovendien dat deze kwetsbaarheid zich ook psychologisch uit in gevoelens van machteloosheid, hulpeloosheid en weerloosheid ten aanzien van de veranderende samenleving, en dat dit onbehagen zich veruitwendigt in een problematische veiligheidsbeleving (zie infra, het onzekerheidsmodel).

Maar net zoals bij onderzoek naar de veiligheidsbeleving bij vrouwen, zijn er ook onderzoekers die vragen om veiligheidsbeleving bij ouderen niet te beschouwen als louter een reactie op fysieke, socio-economische of psychologische kwetsbaarheid, maar als een gevolg van de manier waarop 'ouder worden' sociaal en cultureel wordt geconstrueerd. Net zoals seksisme en racisme, is er volgens Pain (1997a) ook sprake van *ageïsme* waarbij veiligheidsbeleving (zowel emotioneel als gedragsmatig) van oudere mensen eerder een gevolg is van de systematische wijze waarop ouderen worden gestereotypeerd als een 'gemakkelijk doelwit' en gediscrimineerd als burgers die fysiek en/of cognitief geen meerwaarde meer hebben voor de samenleving. Opvallend is echter dat Rachel Pain in haar onderzoek vaststelt dat bepaalde senioren zich actief verzetten tegen ageïsme en zich blijven positioneren als volwaardige burgers die recht hebben om zich vrij te bewegen in de

publieke ruimte. Eenzelfde vaststelling vinden we nog meer uitgesproken terug bij Tulloch (2000b) (zie hoofdstuk 3).

Ook in het eigen onderzoek vermelden respondenten 'leeftijd' bij het verantwoordelijk van de veiligheidsbeleving, en wordt de problematische veiligheidsbeleving beschouwd als gevolg van hun fysieke, sociale en/of cognitieve beperkingen.

Chantal: Dat merk ik wel bij oudere mensen. Echt de oudere generatie. Dat die mensen zich niet meer veilig voelen. Of ze (jongeren) rijden er met hun fiets er recht naar toe. Of zo van "Eij, ouwe zak!". En dat zijn dan wel degelijk jongeren van 14. En die zo voor hun komen staan want ja als je ouder wordt, hebt je niet meer de kracht eigenlijk van ook om u te verzetten. Of durf je niet meer.

Maar in de interviews merken we dat, net zoals sommige niet-senioren, oudere respondenten (65plussers) cognitief meer risico's en onveiligheid in de samenleving opmerken, en daaromtrent maatregelen nemen (extra slot plaatsen, uitkijken voor louche figuren), maar dat ze dit niet noodzakelijk beschouwen als iets dat hun dagelijkse leven ondermijnt:

I: Zijn er dan dingen die je als jonge gast zou gedaan hebben, dat je nu denkt van: "Dat doe ik niet meer"?

John: Neen, neen. Door die onveiligheid schrap ik niets. Ik leef gewoon mijn leven verder. Als ik ergens moet naartoe gaan zal ik maatregelen nemen. Als ik weet dat ik ginder moet voorbij komen waar het geen goede naam heeft, zal ik maatregelen nemen dat ik daar goed voorbij kom. (...) Neen, neen. mijn doel blijft! Daar ga ik naartoe, maar ja, met een veiligheidsmarge ingebouwd.

2.2.3 *Sociale en economische achterstelling: "Armoede leidt tot onveiligheid"*

Alhoewel minder frequent onderzocht, is *de sociaal en economische status* (SES) van het individu een derde belangrijk kenmerk in het verklaren van veiligheidsbeleving. De basisassumptie is opnieuw kwetsbaarheid en veronderstelt dat socio-economische achtergestelde individuen en groepen een meer problematische veiligheidsbeleving hebben omdat ze minder middelen hebben om zichzelf te beschermen tegen risico's (e.g. aanschaffen van een inbraakalarm) en dat de gevolgen van slachtofferschap ernstiger worden ingeschat (e.g. ontbreken van verzekering). Bovendien worden ze ook meer geconfronteerd met bedreigende en risicovolle situaties (e.g. leven in buurten met overlast en hoge criminaliteit, meer gebruik maken van het openbaar vervoer) en beschikken ze vaak niet over het juiste sociaal en/of cultureel kapitaal om toegang te hebben tot de conventionele middelen of personen die instaan voor de veiligheid (e.g. minder gemakkelijk toegang tot de politie en justitiële overheden). (Pantazis, 2000).

Kortom, kansarmen hebben een problematischere veiligheidsbeleving omwille van een hogere socio-economische kwetsbaarheid. In tegenstelling tot gender en leeftijd, is er hier geen sprake van een fear of crime paradox, i.e. de problematische veiligheidsbeleving van individuen en groepen met een lage SES is coherent met hun 'objectief' hoog slachtofferrisico. (Hale, 1996; Elchardus, De Groof et al., 2003). Maar de relatie tussen veiligheidsbeleving en de socio-economische positie is echter ook niet altijd eenduidig. Veel is blijkbaar afhankelijk van de manier waarop SES wordt geoperationaliseerd. Indien het enkel het 'inkomen' wordt gebruikt dan komt men meestal tot dezelfde effecten, in dezelfde richting, i.e. een hoger inkomen vermindert het risico op een problematische

veiligheidsbeleving. Voor de andere meest gebruikte indicatoren, zoals het arbeidsstatuut (beroepsactief of niet) en het opleidingsniveau, zijn de bevindingen minder duidelijk, i.e. soms is er een positief effect, dan weer geen of zelfs een negatief effect. (Elchardus, De Groof et al., 2003).

Elchardus en collega's geven echter aan de sociaal-economische positie niet uitsluitend te interpreteren als een gebrek aan middelen om crimineel slachtofferschap te vermijden of te verwerken. Maar om de SES te verbinden met factoren uit het onzekerheidsmodel, i.e. andere niet-criminele bezorgdheden en onzekerheden waarmee lage socio-economische categorieën dagelijks worden geconfronteerd en die zich projecteren op criminaliteit en uiteten als onveiligheidsgevoelens. Eenzelfde pleidooi vinden we terug bij Pantazis (2000: 424): *"anxiety about crime and victimization can be seen as part of a long chain of insecurities, which may be experienced more acutely by people living in poverty"*. Elchardus, De Groof et al. (2003) menen dat de indicator 'opleiding' naast het in kaart brengen van de SES, ook beschouwd kan worden als een reflectie van een bepaalde sociaal-culturele houding en opvatting. Indien Elchardus, Smits et al. (2003) vervolgens vaststellen dat, zelfs na het controleren van allerlei socio-economische en financiële onzekerheden, laaggeschoolden een problematischere veiligheidsbeleving vertonen, is hun besluit dat dit erop wijst dat 'laaggeschoolden' kwetsbaarder en onzekerder zijn door de evolutie naar een kenniseconomie, en dat ze deze onzekere houding trachten te verwerken *"door haar te projecteren op criminaliteit en te vertalen naar onveiligheidsgevoelens. (...) De sociaal zwakkere ervaart een gevoel van bedreiging omdat hij onzeker is over de toekomst en die onzekerheid dan vertaalt in een algemeen onbehagen en in gevoelens van onveiligheid (de projectie van onbehagen en onzekerheid op criminaliteit)*. (Elchardus, De Groof et al., 2003: 33).

In het eigen onderzoek merken we dat ook burgers naar socio-economische achterstelling verwijzen om hun veiligheidsbeleving te verantwoorden. Respondenten verwijzen naar de *beperkte scholingsgraad of inkomen* van de andere inwoners om bepaalde problemen in de buurt te verklaren, i.e. burenruzies, zwerfvuil en rondhangjongeren.

Willy: Maar er zijn een aantal ja (stille), doordat het een sociale wijk is, zijn er aantal mensen die inderdaad, ik ga niet zeggen dat er echt armoede is, maar toch weinig bemiddeld zijn. Die waarschijnlijk geen geld hebben om veel huisvuilzakken te kopen en (...) die dan eerder het huisvuil, dat kan groot huisvuil zijn, daar gewoon achter een omheining kiepen.

Bovendien geven de respondenten aan dat socio-economische kwetsbaarheid ook aanzet tot crimineel gedrag en dat de toenemende armoede hun veiligheidsbeleving in negatieve zin heeft veranderd:

Emma: (...) De maatschappij verandert en de tijden veranderen. Ik denk eerder dat het de economie is. Er zijn van langs of meer mensen die hun werk kwijt zijn, die niet meer toekomen, die niet meer rondkomen, die willen...boven hun stand leven, als je het zo wil, en dat dat eigenlijk een beetje het probleem is van: 'Ik val er een ander voor aan, zodat ik het ook heb.' Ik denk dat het meer dat is, dan dat eigenlijk de mensen slechter zijn geworden.

I: *Jajaja, de mensen hebben het moeilijker.*

Emma: Ja, als je dat hoort. Het is constant. En die autofabrieken die sluiten. Mensen met duizenden die op straat komen (ontslaan worden) die toch een ander leven gewoon zijn dan te moeten gaan doppen of eigenlijk niets meer... Allez ja. Ik denk dat dat een beetje het

probleem is eigenlijk. Dus, anders over gaan denken? Ja, ik denk wel dat er meer criminaliteit is ja. Zeker met pakweg 20 jaar geleden. Ik denk wel dat dat wel een beetje de oorzaak is zo. Respondenten gebruiken echter een lage SES ook in positieve zin, i.e. volgens hen minimaliseert hun eigen *beperkte inkomen* en/of die van andere inwoners hun kansen op victimisatie, in het bijzonder inbraak:

Alice: (...) Het is hier nu niet echt een buurt ook waar...Ja, er wonen hier geen rijke mensen hé. Allez ja, om zo dingen te komen stelen... Of dure auto's of zo..ja...

I: *Het is hier een veilige buurt?*

Alice: Ja

2.2.4 *Andere sociaal en culturele vooroordelen: "Onbekend en Onbemind"*

Een vierde kwetsbaarheidsfactor is de sociaal-culturele achtergrond van individuen. Voornamelijk wordt hier verwezen naar de *etnische achtergrond* van een individu. In het maatschappelijk discours worden etnische minderen (of allochtonen) bijna exclusief gelabeld als 'veroorzakers' van criminaliteit en overlast, en wordt de etnische achtergrond beschouwd als een angstinducerende factor. (Pleysier, 2009). Het belang van etnische achtergrond merken we ook bij de eigen respondenten, die allemaal van Belgische afkomst zijn, en waarvan een aantal, sommige zeer expliciet, naar personen uit vreemde culturen en met andere huidskleuren als individuen die bij hen gevoelens van ongemak, angst en/of alertheid opwekken.

Vivian: Er zijn wel straten (in Brussel) waar (...) ik mij toch niet veilig voel.

I: *Wat gebeurt er dan in die straten?*

Vivian: Ja, je wordt bekeken. Je bent ook een vreemde. Allez, zo voel ik dat. Je wordt bekeken als een vreemde. Dus het zijn allemaal ander mensen van andere origine. En het kan maar een gedacht zijn hoor, misschien is dat niet zo, maar ik voel (...) me bekeken. (...). En ik wil daar zo vlug mogelijk weg eigenlijk. Ik voel mij daar niet veilig.

Maar er is echter ook belangstelling voor etniciteit die loskomt van het stereotiepe beeld van de etnische minderheid als veroorzaker van een problematische veiligheidsbeleving. Voornamelijk in Amerikaans onderzoek vinden we resultaten die aangeven dat de veiligheidsbeleving bij Afro-Amerikaanse burgers problematischer is dan die van blanke Amerikaanse burgers (Pleysier, 2009). Alhoewel beperkt, is er ook in eigen land een groeiende interesse voor de veiligheidsbeleving bij etnische minderheden. Onderzoek wijst uit dat Turkse allochtonen meer angst hebben voor verschillende delicttypes dan autochtone Belgen (Hebberecht, 1994) en dat Turkse allochtonen in de praktijk vaker slachtoffer worden dan autochtonen (Van Craen & Ackaert, 2005). Niet alleen worden Turkse allochtonen meer slachtoffer van discriminatie, maar ook hun graad van slachtofferschap van fietsdiefstal, verkeersagressie en stalking is hoger dan dat van autochtonen. Bovendien storen Turkse allochtonen zich ook meer aan geluidsoverlast van het uitgangleven en dreigende dieren, en rapporteren ze ook meer uit de hand gelopen familieruzies en vechtpartijen¹⁴. (Van Craen & Ackaert, 2005). Nog een ander onderzoek wijst uit dat Turkse allochtonen zich vaker onveilig voelen in hun woonbuurt (14% versus 5% van de Marokkaanse respondenten en 12% van de autochtonen), en dat het onveiligheidsgevoel bij zowel Marokkaanse als Turkse

¹⁴ De impact van (de perceptie van) overlast wordt pas besproken in het omgevingsmodel (zie infra), maar de veronderstelling is dat (het percipiëren van) fysieke (e.g. zwerfvuil) en sociale (e.g. vechtpartijen) overlast leidt tot een problematische veiligheidsbeleving.

allochtonen stijgt naarmate ze zich meer storen aan overlast (Vancluysen, Van Craen, & Ackaert, 2010).

Een mogelijke verklaring voor deze causaliteit tussen etniciteit en een problematische veiligheidsbeleving is de vaak zwakke socio-economische positie van etnische minderheden. Maar er zijn ook onderzoekers die suggereren dat hun veiligheidsbeleving een gevolg is van hun gebrek aan vertrouwen in het optreden van politie (Hale, 1996) en eventuele andere overheden, en/of hun machteloosheid of negatieve toekomstverwachtingen (Covington & Taylor, 1991; Elchardus, De Groof, et al., 2003). Zoals reeds vermeld, zijn in het eigen onderzoek geen burgers opgenomen met een andere nationaliteit of etnische afkomst. Maar in het KBS-rapport vinden we wel getuigenissen van allochtone jongeren die zich omwille van discriminatie en xenofobie bedreigd of onveilig voelen en zich daarom terugtrekken in de eigen gemeenschap en/of zich afzetten ten aanzien van de Belgische maatschappij:

Ook al deden we niets, iedereen bekijkt je en dan is de zin om op café te gaan al direct over.

Al die ogen zijn op u gericht, ik voel me daar niet veilig. (KBS-rapport, Jongeren Ronse: 58).

Naast de traditionele kenmerken van geslacht, leeftijd, SES en etniciteit, willen we tenslotte ook een aantal minder onderzochte sociaal-culturele kenmerken vermelden die echter ook aanleiding kunnen geven tot een problematische veiligheidsbeleving. Meer specifiek hebben we het hier over een fenomeen dat in de literatuur gekend staat als ‘*hate crime*’ of ‘*bias crime*’ (zie Gerstenfeld, 2011; en Perry, 2003 voor een overzicht) waarbij personen omwille van hun *religieuze overtuiging*, hun *seksuele geaardheid* of *invaliditeit* slachtoffer worden van geweld (zie ook Spalek, 2008). Onderzoek naar het effect van ‘*hate crime*’ op de veiligheidsbeleving van deze individuen en groepen is nog vrij beperkt¹⁵, en vraagt een specifieke benadering die niet in het bestek van dit proefschrift ligt.

2.2.5 Altruïstische veiligheidsbeleving: “Zorgen over en voor anderen”

Een kleine maar toch belangrijke zijsprong in het kwetsbaarheidmodel is de *altruïstische veiligheidsbeleving*, i.e. de angst of de bezorgdheid voor de veiligheid van anderen. Alhoewel de term ‘altruïstische veiligheidsbeleving’ pas recent expliciet wordt gebruikt (Warr & Ellison, 2000) is de aandacht voor veiligheidsbeleving t.a.v. anderen reeds aanwezig in de beginjaren van onderzoek naar veiligheidsbeleving bij burgers (Vanderveen, 2006). Altruïstische veiligheidsbeleving wordt enerzijds van belang geacht omdat ze bijdraagt tot een betere en meer verfijnde meting van veiligheidsbeleving bij burgers (zie Vanderveen, 2006), in die zin dat het de overschatting en/of onderschatting van veiligheidsbeleving bij respectievelijk vrouwen en mannen corrigeert. Anderzijds kan de altruïstische veiligheidsbeleving ook beschouwd worden als een verbijzondering van het kwetsbaarheidmodel omdat bij de verklaring van deze veiligheidsbeleving wordt nagegaan wat de invloed is van de individuele kenmerken (geslacht, leeftijd, etniciteit) van zowel het

¹⁵ Zie o.a. Stiles, Halim & Kaplan (2003) over veiligheidsbeleving bij fysiek gehandicapten; Zie o.a. Herek, Gillis, Cogan & Glunt (1997), maar ook Tulloch (2000) over veiligheidsbeleving bij homo- en biseksuelen; zie o.a. D. Phillips (2006) over hoe angst voor racisme en pesterijen leidt tot geografische zelf-segregatie bij Britse Aziatische moslims.

individu dat zich zorgen maakt als het subject van zijn/haar zorgen en angsten. Om die reden hebben we ‘altruïstische veiligheidsbeleving’ opgenomen in het kwetsbaarheidsmodel.

In een onderzoek naar genderverschillen en altruïstische veiligheidsbeleving geven Warr & Ellison (2000) aan dat ‘persoonlijke angst’ minder voorkomt dan ‘angst voor anderen’ en dat, inzoomend op respondenten met een gezin, mannen meer bezorgd zijn over de veiligheid van hun echtgenotes dan voor zichzelf, en dat zowel mannen als vrouwen hun altruïstische bezorgdheid meer richten op hun dochters dan op hun zonen. Bovendien argumenteren de onderzoekers dat bepaalde beveiligingsmaatregelen niet louter te verklaren zijn als een gevolg van de persoonlijke veiligheidsbeleving, maar ook, en soms zelfs meer, gericht zijn op het beschermen van anderen.

In een meer recent kwalitatief onderzoek maakt Snedker (2006) een onderscheid tussen ‘altruïstische veiligheidsbeleving’ en ‘plaatsvervangende veiligheidsbeleving’ (*vicarious fear*). Bij een ‘plaatsvervangende veiligheidsbeleving’ kan iemand bezorgd zijn om de veiligheid van anderen, maar in tegenstelling tot een altruïstische veiligheidsbeleving, heeft de plaatsvervangende bezorgdheid geen implicaties op het eigen gedrag, e.g. het nemen van maatregelen of het wijzigen van het eigen gedrag om de andere persoon te beschermen. In het onderzoek werd daarbij ook nagegaan naar wie die bezorgdheid gericht is, waarbij een onderscheid werd gemaakt tussen verwanten en niet-verwanten. De belangrijkste conclusie uit het onderzoek is opnieuw dat mannen meer bezorgd zijn over de veiligheid van anderen dan om zichzelf. Bovendien is die bezorgdheid altruïstisch van aard, maar wel beperkt tot het eigen gezin, i.e. de echtgenote en/of de eigen kinderen. In tegenstelling tot mannen is de veiligheidsbeleving bij vrouwen vaker een mix van bezorgdheid over de eigen veiligheid en die van anderen. Net zoals bij mannen is die bezorgdheid om anderen enerzijds altruïstisch wat betreft de eigen kinderen (minder t.a.v. de echtgenoot), maar anderzijds neemt die ook bredere proporties aan en is deze ook gericht naar anderen buiten het eigen gezin, e.g. de kinderen in de buurt, de eigen ouders, broers en zussen. Deze bredere focus in bezorgdheid voor anderen is echter meestal plaatsvervangend van aard en gaat dus doorgaans niet gepaard met concrete maatregelen of gedragingen.

In het eigen onderzoek melden de respondenten heel vaak dat ze bezorgd zijn om de veiligheid van anderen. Meestal is dit gericht naar de eigen kinderen en die bezorgdheid vinden we voornamelijk terug bij moeders met kleine kinderen of tieners. We gaan hier in hoofdstuk 4 verder in detail op in. Respondenten melden echter ook bezorgdheid over de eigen kleinkinderen en kinderen in de buurt of in het algemeen. Meestal worden kinderen beschouwd als heel kwetsbaar omdat ze nog onvoldoende bewust zijn van de risico’s en gevaren in de samenleving (e.g. verkeer). In die zin wordt ook verwezen naar oudere mensen (eigen grootouders, of hoogbejaarden in de buurt) die omwille van hun afnemende fysieke of mentale veerkracht kwetsbaarder voor onveiligheid of overlast (e.g. rondhangjongeren). Daarnaast merken we dat mannen, voornamelijk oudere mannen, bepaalde handelingen stellen omwille van de veiligheidsbeleving van hun vrouw en/of hun vrouw aanmanen om bepaalde handelingen niet te stellen:

- Guido: Omdat ze vroeger zeiden: uw cilinderslot steekt een beetje buiten de wand van de deur. Ik heb daar een beveiliging opgezet. Ook achteraan. (...) voor hetgeen dat het kost: allez kom. De vrouw voelt zich veiliger daardoor en dan doe je dat hè.
- *Vrouw van John: ik heb een wrede schrik hoor, mij krijg je niet buiten als het avond is...*
John: Ach ja, maar dat is normaal. Dat heeft geen enkele vrouw.
Vrouw van John: Goh, ik weet het niet. Je hebt er genoeg die...
John onderbreekt haar: Awel, dan riskeren die...Die zijn niet voorzichtig en ik heb gezegd dat je voorzichtig moet zijn. Wat moet een vrouw 's avonds nog in het donker (doen)? (...) Nee, dat moet je niet doen hé. Dat zijn stomiteiten.
Vrouw van John (instemmend): Je moet het niet gaan zoeken hé.

2.2.6 Besluit

Het kwetsbaarheidsmodel met een focus op de kwetsbaarheid van individuen en groepen kent een lange traditie en heeft belangrijke inzichten gegenereerd. Toch waarschuwen bepaalde auteurs om de focus op kwetsbaarheid in perspectief te plaatsen. In de eerste plaats houdt dit in om niet eenzijdig te focussen op enkelvoudige samenhangen tussen de klassieke individuele kenmerken en veiligheidsbeleving, maar ook oog te hebben voor *multiple jeopardy*, i.e. het *composition effect* waarbij een accumulatie van kwetsbare kenmerken met elkaar interageren en *“waarvan de invloed van de som der delen op ‘angst voor criminaliteit’ groter is dan de delen afzonderlijk”* (Pleysier, 2009: 123).

Daarnaast roept Pleysier (2009) op om bij het meten van veiligheidsbeleving ook concreet rekening te houden met de diversiteit tussen sociale groepen, i.e. bij het vergelijken van veiligheidsbeleving tussen groepen moet eerst worden aangetoond dat de meetinstrumenten op een equivalente wijze geïnterpreteerd worden door de verschillende subgroepen die men wenst te vergelijken. Binnen een interpretatief design, dat we in het volgende hoofdstuk zullen ontwikkelen, wordt dit verschil in interpretatie echter niet aanzien als een te corrigeren meetfout, maar juist als een belangrijk element dat moet meegenomen worden in de analyse naar hoe burgers in hun dagelijkse leven vorm geven aan hun veiligheidsbeleving.

In de bespreking van de verschillende kwetsbare kenmerken hebben we reeds gemerkt dat bepaalde auteurs (o.a. Elchardus en zijn collega's) argumenteren om deze individuele kenmerken niet los te zien van andere lokale, nationale en globale processen in de samenleving. Rachel Pain (2000) argumenteert in die zin voor een holistische benadering waarbij veiligheidsbeleving wordt benaderd als *“a phenomenon which varies between individuals; which has geographical, economic, social, cultural and psychological dimensions; which is influenced by a whole range of processes and relations scaled from the global, national and local to the household and the body; and which is rooted in place and variable between places. (Ibid: 381).* Dit kunnen we lezen als een oproep om ook rekening te houden met factoren uit het omgevingsmodel en/of het onzekerheidsmodel.

2.3 Omgevingsmodel

Voorstanders van het omgevingsmodel argumenteren dat een focus op de individuele ervaringen en/of kenmerken het sociale karakter van onveiligheid en de beleving ervan negeert en dat om veiligheidsbeleving te begrijpen we moeten rekening houden met de

directe en indirecte effecten van de omgeving (Hale, 1996; Pleysier, 2009). Alhoewel we hiermee de historische chronologie van het omgevingsmodel grondig in de war sturen, beginnen we de bespreking met een korte schets over onderzoek en theorievorming die dateert uit de jaren '70 en '80 en gaat over de impact van de fysiek gebouwde omgeving op onveiligheid(sbeleving). Pas daarna gaan we over op de sociaal-ecologische theorieën die stemmen uit het begin van de 20ste eeuw, maar in de jaren '80 aan een revival zijn begonnen en waarbij de focus ligt op hoe mensen die omgeving percipiëren en hoe ze binnen die omgeving met elkaar interageren. In die zin is het o.i. verantwoord om sociaal-ecologie, alhoewel historisch ouder, te beschouwen als een nieuwe aanvullende cirkel op de puur architecturale theorieën.

2.3.1 De fysiek gebouwde omgeving

Onderzoek en theorievorming over de impact naar de fysiek gebouwde omgeving kende voornamelijk in de jaren '70 en '80 een belangrijke revival. De ideeën van Jane Jacobs (1961) en Oscar Newman (1976) leggen daarbij opnieuw de focus op de architectonische eigenheid van de omgeving en het belang van 'natuurlijk' toezicht. Hun uitgangspunt verschilt evenwel: *“Daar waar Jacobs uitgaat van de vitaliteit en diversiteit van het grootstedelijke leven, en daarbij zowel bewoners als ‘vreemden’ beschouwt als cruciale actoren in een actief en natuurlijk controlemechanisme, is het pleidooi van Newman eerder gericht op het uitsluiten van vreemden – als bron van criminaliteit en onveiligheid – door ‘bekende bewoners.’* (Pleysier, 2009: 146). Newman's concept 'Defensible Space', letterlijk vertaald 'verdedigbare ruimte', gaat er immers vanuit dat een goede planning van de gebouwde ruimte, voornamelijk de woonomgeving, een buffer kan zijn tegen zowel criminaliteit als gevoelens van onveiligheid bij de bewoners. Alhoewel Newman niet de bedoeling had om de woonomgeving om te bouwen tot een versterkte burcht, is het niet verwonderlijk dat dit gedachtegoed ook tot extreme uitwassen heeft geleid, o.a. in de vorm van *gated communities*. (Pleysier, 2009). Jacobs gedachtegoed, daarentegen, vertrekt vanuit de stelling dat de publieke ruimte een diversiteit aan functies moet herbergen en de sociale interacties tussen zowel bewoners als voorbijgangers moet stimuleren. (Pleysier, 2009). Haar ideeën vinden we dan ook terug bij het hedendaagse 'New Urbanism' (Talen, 1999) waarbij verondersteld wordt dat de gebouwde omgeving de frequentie en de kwaliteit van de sociale contacten kan verhogen en op die manier aanleiding geeft tot groepsvorming en sociale ondersteuning.

Deze theorieën veronderstellen dat architecturale ingrepen de sociale interacties en controlemechanismen bij de inwoners en de gebruikers van de omgeving kunnen manipuleren en op die manier de veiligheid en de beleving van die veiligheid beïnvloeden. Een belangrijke kritiek is het 'architectonisch determinisme' dat uitgaat van dergelijke theorieën waarbij een te eenvoudig causaal verband wordt gezocht tussen fysieke elementen en de veiligheid(sbeleving) van een omgeving. (Pauwels, 2002; Pleysier, 2009). Ook in het eigen onderzoek en in de KBS-studie merken we dat burgers in specifieke ruimten en tijdscontexten onveiligheid ervaren. Voornamelijk de grootstedelijke context wordt geïdentificeerd als een anonieme ruimte die voornamelijk 's avonds en 's nachts als onveilig wordt beleefd. Respondenten hebben daarbij vaak concrete plaatsen in gedachten zoals het

treinstation van Brussel-Zuid, de omgeving van Brussel-Noord en het Brusselse metrostelsel. Maar in een aantal gevallen wordt ook verwezen naar de eigen stad of de eigen woonbuurt, naar niet-stedelijke gebieden zoals parken, bossen en velden en zelfs naar private ruimtes zoals de eigen woning. In die zin zijn we het eens met de kritiek dat niet zozeer de omgeving op zich, maar de manier waarop burgers die omgeving interpreteren van belang is om veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen.

2.3.2 Fysieke en sociale overlast

Een eerste theorie die inzoomt op de manier waarop burgers een omgeving interpreteren is theorievorming en onderzoek waarbij de perceptie van fysieke en sociale overlast wordt beschouwd als een *'trigger'* voor een problematische veiligheidsbeleving. Oorspronkelijk werd *'overlast'* voornamelijk beschouwd als een uitweg voor de fear of crime paradox, i.e. niet een criminele ervaring, maar het percipiëren van storende omgevingselementen, is verantwoordelijk voor een nefaste veiligheidsbeleving bij burgers. Deze omgevingselementen zijn gekend onder verschillende benamingen¹⁶, maar de meest bekende term is *'incivilities'* die door Hunter in 1978 voor het eerst expliciet verbonden werd met veiligheidsbeleving (Hale, 1996):

"Fear in the urban environment is above all a fear of social disorder that may come to threaten the individual. I suggest that this fear results more from experiencing incivility than from direct experience with crime itself. Within areas of a city incivility and crime may in fact be empirically correlated. As such, incivility would then be a symbolic cue to the heightened possibility for more serious criminal victimization. Independent of this empirical question, incivility may still produce greater variation in fear than does crime because of its relative frequency in daily experience of urban dwellers." (Hunter, 1978: 9 geciteerd in LaGrange, et al., 1992:313)

48

Ook Garofalo & Laub (1978) stelden zich de vraag: *"Is 'fear of crime' simply fear of crime?"* (*Ibid*: 243), i.e. is veiligheidsbeleving een reactie op criminaliteit of eerder een uitdrukking van een bezorgdheid over de *'quality of life'* in de buurt? Traditioneel wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen enerzijds fysieke overlast, i.e. *'untended property'* (e.g. verwaarloosde en leegstaande huizen, graffiti, zwerfvuil) en anderzijds sociale overlast, i.e. *'untended people and behavior'* (e.g. daklozen, prostituties, druggebruikers, rondhangjongeren) waarbij empirisch onderzoek doorgaans uitwees dat sociale overlast meer invloed had op veiligheidsbeleving dan fysieke overlast. (LaGrange, et al., 1992).

Deze focus op overlast leidde in de jaren '80 tot de zeer gekende *'Broken Windows hypothese'*, ook gekend als de *'incivility these'* waarin het niet aanpakken van herhaaldelijk ongewenste gedragingen of visuele vervuiling, andere storende (f)actoren aantrekt en hierdoor de buurt terecht komt in een neerwaartse spiraal van verval, wat uiteindelijk leidt tot ernstige criminele gedragingen en tot gevoelens van onveiligheid. Broken Windows is een metafoor voor deze analyse: *"It argues that just as a broken window left untended is a sign that nobody cares and leads to more damage, so disorder left untended also signifies that nobody cares and leads to fear of crime, more serious crime and urban flight and*

¹⁶ 'signs of crime', 'early signs of danger', 'urban unease', 'broken windows', 'perceived neighbourhood problems', 'cues to danger', 'disorder', 'environmental clues', 'signal crimes', 'signal disorders'. (Hale, 1996; Innes, 2004a; LaGrange, Ferraro, & Supancic, 1992)

decay." (Kelling, 2001: 120). De Broken Windows theorie werd voornamelijk invloedrijk omwille van zijn bruikbaarheid op beleidsmatig niveau en allerlei beleidsinitiatieven kunnen ondergebracht worden in deze theorie, i.e. een focus op het werken aan leefbaarheid (vernieuwingsprojecten, opruimacties), de organisatie van burgerinitiatieven (e.g. Neighbourhood Watch Schemes, Buurtinformatienetwerken), de inschakeling van sociaal georiënteerde projecten en actoren bij het controleren van overlast veroorzaakt door specifieke groepen (e.g. straathoekwerk, jongerenwerking), maar ook de ontwikkeling van nieuwe politiemodellen, i.e. een *community oriented policing* (gemeenschapsgerichte politiezorg) waarbij politie zich niet enkel richt op criminaliteit, maar ook aandacht heeft voor de kleine problemen en irritaties waarmee burgers dagelijks geconfronteerd worden.

Maar de Broken Windows theorie wordt echter ook fel bekritiseerd. In de eerste plaats omdat (opnieuw) de empirische bevindingen over de relatie tussen overlast en veiligheid(sbeleving) niet eenduidig zijn (Innes, 2004b) en erop wijzen dat de relatie tussen overlast en criminaliteit niet opgaat voor alle delicten (enkel overval) (Harcourt, 2001); dat er slechts een zwak verband is voor de longitudinale relatie dat overlast angst veroorzaakt en tot meer criminaliteit leidt (R. B. Taylor, 2001) en dat de veronderstelde kettingreactie tussen overlast, stedelijk verval, angst en criminaliteit niet onvermijdelijk is omdat overlast ook andere emoties dan angst oproept (e.g. onverschilligheid, opstand, woede, frustratie, verontwaardiging, walging) en leidt tot andere reacties dan vermijden (e.g. protesteren, terugduwen, staren, waarschuwen van autoriteiten) (Carvalho & Lewis, 2003; Farrall, et al., 1997; T. Phillips, 2006; Phillips & Smith, 2003, 2004, 2006). Andere onderzoekers gaan ervan uit dat de relatie tussen overlast en veiligheidsbeleving mogelijk een schijnverband is (van Dijk, Flight, & Oppenhuis, 2000) en beide het gevolg zijn van een andere achterliggende problematiek, m.n. een gebrek aan sociale cohesie (Sampson & Raudenbush, 1999) (zie infra). Wetenschappers stellen zich ook vragen bij de praktische vertaling van de Broken Windows theorie, en meer specifiek het succes van *zero tolerance policing*. Er is immers niet onomstotelijk bewezen dat het New Yorkse succesverhaal van de jaren '90 een gevolg is van dit nultolerantie-beleid, maar dat wellicht andere structurele veranderingen verantwoordelijk zijn voor de daling in de criminaliteitscijfers (Innes, 1999; R. B. Taylor, 2001). Bovendien houdt zero tolerance policing risico's in omdat ze leidt tot een (verdere) marginalisering en uitsluiting van bepaalde groepen in de samenleving en de structurele oorzaken van criminaliteit, i.e. armoede en werkloosheid, negeert (Ponsaers, 2000; Young, 1999a).

Omwille van deze bedenkingen en kritieken argumenteert Martin Innes (2004) voor een nieuwe benadering van overlast, i.e. het *signal crime perspective*. Op basis van een kwalitatief onderzoek besluit Innes dat niet alle elementen van overlast of criminaliteit uit de leefwereld van mensen evolueren tot signalen van onveiligheid, en dat bovendien niet iedereen dezelfde elementen zal verheffen tot een signaal van onveiligheid en daarom steeds moet rekening worden gehouden met de context waarin de betekenisverlener leeft en zijn/haar individuele kenmerken. Innes' onderzoek is waardevol omdat het wijst op het belang van interpretatie en sociale interactie bij de manier waarop burgers veilige en onveilige omgevingselementen construeren. Het geeft echter o.i. onvoldoende antwoord op *waarom* bepaalde omgevingselementen in de ene context uitgroeien tot signalen van

onveiligheid ('signal crimes') en in een andere context worden genegeerd of niet opgemerkt of zelfs fungeren als signalen van veiligheid. Een goed voorbeeld hiervan vinden we terug in het KBS-rapport waarin, met enige verbazing, wordt vastgesteld dat "*daklozen en clochards, die traditioneel gezien worden als enigszins onrustwekkende figuren, (...) een veiligheidsfactor [worden] louter door hun aanwezigheid op die late uren! Dat is althans wat meerdere gebruikers van het Noordstation (in Brussel) melden.*" (Ibid: 83).

Laat op de avond hangen er buiten altijd vagebonden rond, maar op dat moment denk ik: het is tenminste een aanwezigheid, en door hen te zien voel ik me geruster. Zelfs tegen middernacht zijn er nog mensen. Niet alleen staan op het perron, dat is ook een geruststellend element." (KBS-rapport, Noordstation: 83).

In hoofdstuk 4 zullen we argumenteren dat niet de aanwezigheid noch de frequentie of de ernst van fysieke of sociale omgevingsfactoren verklaren waarom een situatie als onveilig wordt ervaren, maar de mate waarin de factor een al dan niet *normale storing* vormt in het dagelijkse leven van mensen. Vanuit dit *normaliseringsperspectief* is de inconsistentie van 'clochards' niet zo verbazend. Overdag worden daklozen immers beschouwd als een anomalie in die zin dat hun gedrag en aanwezigheid een inbreuk vormt op het *normale patroon* van het station, i.e. ze maken geen gebruik van het openbaar vervoer en vormen daarom een vreemde en eventueel bedreigende actor. Maar 's avonds wordt de veiligheidsbeleving anders geconstrueerd, i.e. de verlatenheid vormt de anomalie, en de aanwezigheid van andere personen, ook al zijn het daklozen, vormt een manier om de situatie te *normaliseren* en minder dreigend te maken.

2.3.3 *Sociale integratie, sociale cohesie en informele sociale controle*

Een andere sociaal-ecologische benadering die belang hecht aan de manier waarop omgevingsfactoren worden geïnterpreteerd is de *sociale desorganisatie theorie*. De theorie kent een rijke geschiedenis die afstamt van de Chicago School in het begin van de 20ste eeuw met als belangrijke namen Robert Park en Ernest Burgess. De 'founding fathers' van de sociale desorganisatietheorie zijn echter Shaw & McKay die vaststelden dat structurele kenmerken, zoals etnische heterogeniteit, lage sociaal-economische status en hoge residentiële mobiliteit, de sociale organisatie van een buurt ernstig verstoren; waardoor de sociale cohesie en integratie, i.e. het delen van gemeenschappelijke waarden en normen, en daarmee verbonden informele sociale controlemechanismen afzwakken, en hierdoor antisociaal en deviant gedrag niet wordt afgeremd en de criminaliteit in de buurt toeneemt. (voor een uitgebreid overzicht verwijzen we naar Pauwels, 2002).

Na WO II geraakt de sociaal-ecologische stroming en de sociale desorganisatietheorie op de achtergrond, maar sinds midden jaren '80 kent de theorie een belangrijke revival. Het zijn voornamelijk Sampson & Groves (1989) die erin slagen om de 'oude' theorie opnieuw leven in te blazen, enerzijds door een (betere) conceptualisering en operationalisering van het concept sociale desorganisatie, i.e. het meten van sociale cohesie en integratie via indicatoren zoals de aanwezigheid van sociale netwerken in de buurt en de mate waarin inwoners participeren in lokale formele en/of informele organisaties (buurtbetrokkenheid). Anderzijds leveren ze baanbrekend werk door voor het eerst te onderzoeken op welke wijze deze indicatoren de relatie tussen structurele kenmerken en criminaliteit mediëren.

In deze theorie worden fysieke en sociale overlast dan ook niet beschouwd als oorzaken van onveiligheid, maar als signalen van sociaal ontwrichting (sociale desintegratie). Deze theorie werd verder uitgetest voor het verklaren van zowel criminaliteit (Ralph, 1996; Sampson & Groves, 1989) als veiligheidsbeleving (Hale, Pack, & Salked, 1994; Marlowitz, Bellair, Liska, & Liu, 2001; R. B. Taylor & Covington, 1993). Doorheen de jaren werd ook de relatie tussen sociale cohesie en informele sociale controle verder verfijnd en uitgewerkt met het concept '*collective efficacy*', i.e. "*the linkage of cohesion and mutual trust with shared expectations for intervening in support of neighbourhood social control.*" (Sampson & Raudenbush, 1999: 612-613) (zie ook Sampson, Morenoff, & Gannon-Rowley, 2002; Sampson, Raudenbush, & Earls, 1997). Concreet betekent dit dat wordt nagegaan in welke mate inwoners vertrouwen hebben dat hun medebewoners bereid zijn om te interveniëren bij hachelijke situaties, e.g. het aanspreken van balorige jongeren. De sociale desorganisatietheorie kent ook een beleidsmatige vertaling waarbij de focus niet ligt op het aanpakken van overlast of criminaliteit, maar een preventief effect wordt verondersteld van initiatieven die het sociaal weefsel in een buurt versterken of herstellen. (van Dijk, et al., 2000). Ook in de analyse van de KBS-projecten in hoofdstuk 5 zal blijken dat werken aan sociale cohesie een belangrijk strategie is in de aanpak van een problematische veiligheidsbeleving.

Maar ook op deze theorie zijn er een aantal bedenkingen te formuleren. Vooreerst hebben die betrekking op de veronderstelde causale relatie tussen de elementen van de theorie. Sociale desorganisatie wordt voorgesteld als de oorzaak van onveiligheid(sbeleving), maar de relatie kan evengoed andersom liggen, i.e. onveiligheid en de beleving ervan kan immers ook de oorzaak zijn van een verminderde sociale cohesie en controle en in die zin verantwoordelijk zijn voor de sociale ontwrichting van de buurt. (Marlowitz, et al., 2001; Pauwels, 2002). Bovendien zijn er ook auteurs (Elchardus, De Groof, et al., 2003; Pauwels, 2002; Veysey & Messner, 1999) die aangeven om de sociale desorganisatietheorie te combineren met *criminal opportunity theory*, *routine activity theory* en *lifestyle exposure theory*, i.e. niet enkel rekening te houden met de socio-economische status van de buurt, maar ook met de functies van de buurt (e.g. woonfunctie versus uitgaansbuurt) en oog te hebben voor de mate waarin individuen zich blootstellen aan criminaliteit (levensstijl) en rationele inschattingen maken van hun kans op slachtofferschap en/of routines ontwikkelen om die kansen te managen. Tenslotte, en o.i. de meeste belangrijke bedenking, is er opnieuw het risico van 'fysisch determinisme' dat deze theorie inhoudt. Zelfs de 'founding fathers' van de theorie, Shaw & McKay waarschuwden er reeds voor de structurele kenmerken als indicaties, maar niet als oorzaken van onveiligheid(sbeleving) voor te stellen: "*It should be clearly understood that this study is not an attempt to show that delinquency is caused by the simple external fact of location. We are pointing out there that delinquency tends to occur in characteristic types of area.*" (Shaw, 1929, geciteerd in van Soomeren, 1991: 9). Daarbij aansluitend, is het dan ook belangrijk om bij een geografische *manifestatie* van (veiligheids)problemen op een bepaald schaalniveau (e.g. in een buurt) niet onmiddellijk te veronderstellen dat zowel de *oorzaak als de oplossing* ook op dat schaalniveau kan worden beslecht (Duyvendak, 1998; Vande Walle, 1999), i.e. naast lokale elementen, moet

veiligheidsbeleving dus ook in een context van nationale en internationale processen worden gesitueerd (cfr. het onzekerheidsmodel).

Ook in het eigen empirisch onderzoek als in het KBS-onderzoek merken we dat de respondenten impliciet refereren naar factoren zoals 'sociale integratie', 'sociale cohesie' en 'sociale controle' in het verantwoorden van hun veiligheidsbeleving. Regelmatig wordt dan ook verwezen naar het klassieke voorbeeld van informele sociale controle, i.e. de burens die bij afwezigheid een oogje in het zeil houden. Burgers lijken ook een link te leggen tussen hun veiligheidsbeleving en een verminderd samenhangsgevoel en buurtbetrokkenheid.

Jenny: Ik vind het toch onveilig geworden. Ik vind dat de mentaliteit van de mensen ook veranderd is. En dat dat ook een onveiligheidsgevoel meebrengt. Ik herinner mij mijn ouders....mijn ouderlijk huis, gans de straat, iedereen kende iedereen en 's avonds, de zomeravonden werd er al eens buitengezeten en mensen praten meer met mekaar en die hielpen elkaar ook als het nodig was. En nu is dat meer een maatschappij van ieder voor zich. We hebben zo'n maatschappij gekregen van: ik in mijn huis, en ik met mijn problemen en ik ga zeker niet de problemen van mijn buur er niet bijnemen of proberen op te lossen. Of, die heeft wel hulp nodig maar ik doe alsof ik het niet zie. **Het egoïstische, egocentristische aan onze maatschappij. Dat is ook iets dat de onveiligheid in de hand werkt vind ik.** (...) sommige mensen weten niet eens wie dat er links of rechts van hen woont. Omdat ze dat niet willen weten. Zonderlingen zijn dat niet meer want dat komt meer en meer voor... Dat iedereen zo strikt op zijn eigen is. Maar dan kan je ook geen hulp of geen steun verwachten van uw burens. (Jenny)

Tegelijk merken we echter ook dat, alhoewel bepaalde respondenten onveiligheid spontaan associëren met buurtproblemen zoals verkeer en rondhangjongeren, burgers onveiligheid ook vaak situeren buiten de buurt (e.g. de grootstad) of het probleem niet beschouwen als iets eigen aan de buurt (e.g. zwerfvuil of burenruzies zijn problemen die overal voorkomen). Bovendien zijn de respondenten ook voorzichtig in hun relaties met burens, i.e. goed opschieten met de burens is belangrijk, maar omwille van privacy en om spanningen te vermijden, houden ze ook afstand ten aanzien van hun burens. Hieronder Eddy, die graag een praatje slaat met zijn burens, maar nooit binnengaat bij hen in huis:

Eddy: Maar ik zeg het: Niet in huis hé.! Nooit nooit nooit. Ik begin daar niet mee want je mag van een buur niet teveel weten ook. Bepaalde dingen moet je privé houden. Pffff, nee nee nee...zo van die koffiekletsen en al, ik moet dat niet weten. Ik begin daar niet aan...(...) Van uw privé moet je niet teveel bloot geven en anderzijds moet je van een ander niet teveel weten want het is waar ze veel te veel weten dat je hoort dat er ruzies zijn ...

I: Ach ja...dus dat zou kunnen leiden tot conflicten?

Eddy: Ja, ja,ja en dat is in vele gevallen de oorzaak: waar het te wit is, is het achteraf zeer zwart.

I: Dus, een beetje afstand houden om eigenlijk goede vrienden te blijven?

Eddy: Om goed relaties te blijven behouden. En dat is zeker niet slecht, dat is zeker niet slecht.

In hoofdstuk 6 komen we uitgebreid terug op deze ambivalente relatie tussen sociale cohesie en veiligheidsbeleving en argumenteren we dat sociale cohesie geen essentiële voorwaarde is voor de veiligheid(sbeleving) van burgers, en zelfs potentieel de spanningen tussen burgers verhoogt en schade toebrengt aan de veiligheidsbeleving van burgers.

2.3.4 *Besluit*

In het omgevingsmodel merken we dat omwille van de kritiek op het deterministisch denken over omgevingsfactoren, steeds meer de focus is komen te liggen op de manier waarop burgers deze kenmerken interpreteren, i.e. de subjectieve perceptie van de fysiek gebouwde omgeving, de fysieke en sociale overlast, en de gevolgen van die perceptie op de sociale cohesie en informele sociale controlemechanismen in de setting. In die zin is het dan ook niet verwonderlijk dat onderzoek zich niet is gaan beperken tot de perceptie en beleving van de onmiddellijk (leef)omgeving van burgers, maar ook er belang is gaan aan hechten hoe veiligheidsbeleving wordt beïnvloed door de manier waarop burgers de samenleving in haar geheel percipiëren.

2.4 *Onzekerheidsmodel*

In de drie voorgaande verklaringsmodellen is reeds goed zichtbaar hoe de zoektocht naar het verklaren van veiligheidsbeleving zich steeds meer loskoppelt van criminele factoren. Dit autonomiseringproces komt echter pas ten volle tot uiting in het laatste model waarbij veiligheidsbeleving zich volledig loskoppelt van criminele ervaringen, en beschouwd wordt als een product van laatmoderne processen die leiden tot gevoelens van onzekerheid en onbehagen die zich vervolgens uiten in een preoccupatie met veiligheid. Dit ontkoppelingproces wordt gestimuleerd en ondersteund door een aantal zeer invloedrijke sociale theorieën die de samenleving beschrijven als ‘late modernity’ (Beck, 1992), ‘liquid modernity’ (Bauman, 2000) or ‘radicalized modernity’ (Giddens, 1990). Vooraleer we overgaan tot de criminologische implicaties van laatmoderniteit, overlopen we kort de essentie van deze sociologische theorieën.

2.4.1 *Laatmoderniteit en identitiële onzekerheid*

Alhoewel hun analyse vertrekt vanuit verschillende achtergronden, vormen de theorieën van sociologen zoals Ulrich Beck, Zygmunt Bauman en Anthony Giddens voornamelijk een kritiek op voorstanders van postmoderne theorieën die proclameren dat het moderniseringsproces ten einde loopt en een nieuw tijdperk is aangebroken. Ze argumenteren, daarentegen, dat de hedendaagse moderniteit een *continuering* en zelfs een *radicalisering* is van het *moderniseringsproces*: “*we are witnessing not the end but the beginning of modernity – that is, of a modernity beyond its classical industrial design.*” (Beck, 1992: 10). In die zin wordt de term ‘laatmoderniteit’ geprefereerd omdat het beter aansluit bij het idee van een continuering van moderne ideeën en projecten. Alhoewel deze laatmoderniteit geen revolutie of een radicale breuk met het verleden inhoudt, leidt deze continuering van moderniteit niet alleen tot bevrijding en het creëren van nieuwe opportuniteiten, maar produceert het ook nieuwe risico’s en onzekerheden:

Continuity becomes the ‘cause’ of discontinuity. People are set free from the certainties and modes of living of the industrial epoch – just as they were ‘freed’ from the arms of the Church into society during the age of the Reformation. (...) The system of coordinates in which life and thinking are fastened in industrial modernity – the axes of gender, family and occupation, the belief in science and progress – begins to shake, and a new twilight of opportunities and hazards comes into existence. (Beck, 1992: 14-15).

Technologische en sociale vooruitgang heeft mensen bevrijd van traditionele bindingen en stelt het individu in staat om zelf beslissingen te nemen. Deze nieuwe vrijheid om zelf keuzes te maken is echter niet zonder risico omdat ze gepaard gaat met een verhoogd bewustzijn dat elke individu zelf verantwoordelijk is voor de gevolgen en beperking van zijn/haar keuzes. Of zoals Bauman (2000: 37-38) het verwoordt:

Individualization brings to the ever-growing number of men and women an unprecedented freedom of experimenting - but (...) - it also brings the unprecedented task of coping with their consequences. The yawning gap between the right of self-assertion and the capacity to control the social settings which render such self-assertion feasible or unrealistic seems to be the main contradiction of fluid modernity (...).

Deze kloof tussen enerzijds individuele vrijheid gecombineerd met een *verhoogd risicobewustzijn* en anderzijds een gebrek aan voorgekauwde antwoorden en formules om deze risico's te controleren, leidt tot een gevoel van *onzekerheid en onbehagen (anxiety)* over het eigen bestaan (*ontological insecurity*) en identiteit (*identitiële onzekerheid*) (Giddens, 1990; Boutellier, 2002). Omwille van die reden wordt laatmoderniteit gekenmerkt door een continue nood aan zekerheid en veiligheid, en wordt dit de basis voor sociale actie en solidariteit:

The driving force in the class society can be summarized in the phrase: *I am hungry!* The movement set in motion by the risk society, on the other hand, is expressed in the statement: *I am afraid!* The commonality of anxiety takes the place of the commonality of need. The type of the risk society marks in this sense a social epoch in which solidarity from anxiety arises and becomes a political force. (Beck, 1992:49).

Maar terwijl Beck nog twijfelt in welke mate dit verlangen naar 'veiligheid' mensen kan verbinden, is Bauman (2000) stellig overtuigd dat het veiligheidsverlangen de stimulans en drijvende kracht is voor collectieve actie en beleidsvorming. Bauman's these is dat het onvermogen van zowel burgers als overheid om de toekomst te controleren (onvoorspelbaarheid/*uncertainty*) en hun gebrek aan middelen om deze risico's te managen (machteloosheid/*insecurity*) gekanaliseerd worden in bezorgdheid over de veiligheid (*safety*) van het individu, zijn/haar familie, en eigendom. Deze preoccupatie met 'veiligheid', argumenteert Bauman (2001), is echter inefficiënt omdat het niet ten gronde de oorzaken van onzekerheid en machteloosheid aanpakt. Omwille van een gebrek aan middelen om onzekerheid aan te pakken, lijken zowel burgers als overheid hun focus te richten op angsten die wel identificeerbaar zijn. Niet geheel onverwacht, is deze focus dan ook gericht op sociale groepen die verschillen van 'ons':

Strangers are unsafety incarnate and so they embody by proxy that insecurity which haunts your life. In a bizarre yet perverse way their presence is comforting, even reassuring: the diffuse and scattered fears, difficult to pinpoint and name, now have a tangible target to focus on, you know where the dangers reside and you need no longer take the blows of fate placidly. (Bauman, 2001: 145).

In die zin fungeert 'angst voor criminaliteit' als een kapstok (peg style) waaraan burgers hun onzekerheden en angsten van hun bestaan aan kunnen ophangen of nog: "*Veiligheid is het Leitmotiv geworden van een maatschappij die intolerant is tegenover elke vorm van risico en onzekerheid.*" (Pleysier, 2009: 173). Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze sociologische theorieën ook terug te vinden zijn bij criminologen.

2.4.2 Laatmoderniteit in de criminologie

Geïnspireerd door deze nieuwe sociologische inzichten, analyseren criminologen wat deze laatmoderniteit betekent in het veld van criminaliteitscontrole en veiligheidsbeleving bij burgers. Een vaak geciteerd en internationaal gelauwerd boek in de criminologie is de *'The Culture of Control'* (2001) waarin de auteur David Garland nagaat wat de relatie is tussen laatmoderne processen en veranderingen in het veiligheidsdomein, i.e. de manier waarop politici en beleidsmakers nadenken over misdaad en straf en de aanpak van criminaliteit organiseren. Garland argumenteert dat deze beleidsmatige veranderingen voornamelijk mogelijk zijn (geweest) omwille van sociaal-culturele veranderingen ten aanzien van criminaliteit(scontrole) die hij omschrijft als de *'crime complex'* van laatmoderniteit waarbij *"high crime rates are regarded as a normal social fact and crime-avoidance becomes an organizing principle of everyday life. (...) A high level of 'crime consciousness' comes to be embedded in everyday social life and institutionalized in the media, in popular culture and in the built environment."* (Garland & Sparks, 2000: 16)..".

Dit verhoogd criminaliteitsbewustzijn leidt volgens Garland enerzijds tot een laatmodern discours van *'criminology of everyday life'* waarin criminaliteit wordt beschouwd als een onderdeel van het dagelijkse leven, en de overheid maar ook individuele burgers de verantwoordelijkheid dragen om deze risico's zoveel mogelijk te voorkomen of te vermijden. In dit discours wordt criminaliteit genormaliseerd, maar worden burgers wel opgeroepen tot *responsabilisering*, i.e. ze worden verantwoordelijkheid geacht om zelf actief in te staan voor hun eigen veiligheid. Anderzijds, onderscheidt Garland, naast dit laatmodern 'normaliseringsdiscours', ook een antimodern discours van de *'criminology of the other'*, waarin crimineel gedrag toegeschreven wordt aan gevaarlijke 'anderen' en gepaard gaat met een populistische pleidooi voor strengere straffen en meer controle. Alhoewel beide discours inhoudelijk verschillen, bevestigen en versterken beide het verhoogd criminaliteitsbewustzijn en de culturele preoccupatie met veiligheid(scontrole). Het is dan ook niet verwonderlijk dat hedendaagse burgers meer angst vertonen en zich positioneren als crimineel slachtoffer:

Citizens became crime-conscious, attuned to the crime problem, and many exhibit high levels of fear and anxiety. They are caught up in institutions and daily practices that require them to take on the identity of (actual or potential) crime victims, and to think, feel and act accordingly. (Garland, 2001: 164).

Eenmaal dit *'crime complex'* zich heeft geïstitutionaliseerd, is dit niet gemakkelijk te veranderen, en dit verklaart volgens Garland ook de *'fear of crime paradox'*:

Our attitudes to crime – our fear and resentments, but also our common sense narratives and understandings – become settled cultural facts that are sustained and reproduced by cultural scripts and not by criminological research or official data. (Garland, 2001: 164).

Ook andere criminologen menen dat veiligheidsbeleving van burgers niet louter een reactie is op een criminele ervaring, maar een uiting is van een bezorgdheid over afbrokkelende traditionele denkkaders:

'Fear of crime' thus intersects with the larger consequences of modernity, and finds its lived social meaning among people's senses of change and decay, optimism and foreboding in the neighbourhoods, towns, cities and wider political communities in which they live and move. Sometimes the question of fear seems chronically enmeshed with the dynamics of de-

traditionalisation and an accompanying sense of disruption of formerly settled moral and customary orders. (Hope & Sparks, 2000: 5).

In die zin moeten we veiligheidsbeleving begrijpen als een dialectiek tussen enerzijds een reactie op en bezorgdheid over de risico's in hun dagelijkse leven en hun onmiddellijke leefomgeving, en anderzijds een uiting van bezorgdheid over sociale en culturele transformatie op nationaal en globaal niveau (Hope & Sparks, 2000; Loader, Girling, & Sparks, 1998; Pleysier, 2009; Sparks, Girling, & Loader, 2001).

Tegelijk zijn er criminologen die voornamelijk waarschuwen voor de risico's en excessen van deze nieuwe manier van denken over criminaliteit(scontrole). Enerzijds leidt een laatmodern discours, dat de nadruk legt op responsabilisering, niet enkel tot een problematische veiligheidsbeleving, maar kan het ook culpabiliserend werken ten aanzien van burgers die niet de 'juiste' veiligheidsmaatregelen hebben genomen (Raes, 2007). Anderzijds waarschuwen andere auteurs dat de laatmoderne risico's niet gelijk verspreid zijn, en dat een problematische veiligheidsbeleving meer prominent is bij individuen en groepen die over onvoldoende middelen beschikken om die risico's te counteren en/of effectief responsabiliseringsstrategieën te implementeren (Pleysier, 2009). Tenslotte zijn er ook criminologen (o.a. Young, 1999b, 2007) die waarschuwen voor demonisering en uitsluitingsmechanismen als gevolg van het antimodern populistisch discours waarbij onzekerheid geprojecteerd wordt op zogezegd deviante en criminele 'anderen'.

Ook in het eigen taalgebied vertonen criminologen (en sociologen) interesse voor de relatie van laatmoderniteit en het hedendaags veiligheidsdenken en roepen ze op om veiligheidsbeleving te verklaren vanuit een *welzijnsgeoriënteerd kader* (zie o.a. Pleysier, Vervaecke, & Goethals, 2002) of een *symbolisch paradigma* (Elchardus, De Groof, et al., 2003) waarin veiligheidsbeleving beschouwd wordt als een veruitwendiging van *onbehagen en onzekerheid* veroorzaakt door snel veranderende maatschappelijke condities (globalisering en individualisering) en eroderend traditionele interpretatiekaders. Toonaangevend op dat vlak is het boek '*De Veiligheidsutopie*' waarin Nederlands criminoloog Hans Boutellier (2002) op basis van Beck en Bauman, argumenteert dat het huidige moreel onbehagen een gevolg is van de wens om twee verlangens te combineren: enerzijds een streven naar een eerder nooit gekende individuele vrijheid, i.e. vitale vrijheid, en anderzijds een nostalgisch verlangen naar bescherming, geborgenheid, zekerheid en veiligheid. Die twee verlangens, i.e. vrijheid en veiligheid, zijn echter niet verzoenbaar: "*Meer vrijheid gaat gepaard met meer onzekerheid; en meer zekerheid gaat ten koste van de individuele vrijheid.*" (Boutellier, 2002: 42). Dit onhaalbaar verlangen naar een optimale samenhang tussen vitaliteit en veiligheid omschrijft Boutellier als de veiligheidsutopie.

2.4.3 Onderzoek naar onzekerheid en veiligheidsbeleving

Omwille van zijn recente theoretische ontwikkeling is empirisch onderzoek naar de impact van laatmoderniteit op de veiligheidsbeleving bij burgers nog vrij schaars. Een vaak geciteerd kwalitatief onderzoek is van de hand van Hollway & Jefferson (1997). Hun onderzoek is baanbrekend omdat ze één van de eersten zijn die vanuit een psychologische invalshoek¹⁷

¹⁷ Sociaal-psychologische factoren worden vermeld als vierde verklaringsmodel in de overzichtswerken van Hale (1996) en Ditton & Farrall (2006) en daarbij wordt verwezen naar het

de relatie bestuderen tussen laatmodern onbehagen en de veiligheidsbeleving bij burgers. Aan de hand van twee contrasterende respondenten illustreren ze het belang van de individuele biografie in het verklaren van veiligheidsbeleving bij burgers.

Beide respondenten, Bob en Joe, zijn van middelbare leeftijd, werkloos en wonen in dezelfde sociale woonwijk. Beiden geven ook aan zich bewust te zijn van de criminaliteit in de buurt, maar de impact ervan op hun dagelijkse leven is duidelijk verschillend. Bob is heel bezorgd over inbraken en vertoont een sterk vermijdings- en beveiligingsgedrag. Volgens de onderzoekers is zijn preoccupatie met criminaliteit echter een *onbewust* verplaatsen van andere ongrijpbare angsten en onzekerheden in zijn leven, i.e. onrust over zijn zwakke gezondheid, ontevredenheid over zijn huidig leven en angst voor de ongekende en potentieel gevaarlijke buitenwereld. Criminaliteit, daarentegen, vormt voor Bob een bedreiging die wel gekend is (e.g. lokale jeugd) en waartegen hij concrete maatregelen kan nemen (e.g. sluiten van deuren, niet buiten gaan). De tweede respondent, Joe, is zich ook bewust van de criminaliteit en neemt ook maatregelen, maar in tegenstelling tot Bob, is hij niet bezorgd om slachtoffer te worden en durft hij 's avonds en 's nachts in de buurt rondlopen. Kortom, Joe is iemand die zich fysiek goed voelt, die actief is in zijn buurt en zich gekend en gerespecteerd voelt. In die zin, argumenteren de onderzoekers, is Joe's veiligheidsbeleving geen projectie van andere minder grijpbare onzekerheden in zijn leven.

Parallel aan Baumans these, argumenteren Hollway & Jefferson (1997) dat de preoccupatie met criminaliteit onbewust fungeert als een copingmechanisme: in tegenstelling tot de alomtegenwoordige maar onzichtbare risico's van de laatmoderniteit, is het veiligheidsdomein een relatief vertrouwd terrein, i.e. de slachtoffers en daders zijn identificeerbaar en er zijn duidelijke voorzorgsmaatregelen te nemen. In die zin, fungeert het veiligheidsdomein "*unconsciously as a relatively reassuring site for displaced anxieties which otherwise would be too threatening to cope with.*" (Hollway & Jefferson, 1997: 264). Vanuit deze psychologische invalshoek, is veiligheidsbeleving een gevolg van laatmoderne processen die leiden tot ambigue gevoelens van onzekerheid over de eigen identiteit en die onbewust worden geprojecteerd op onveiligheid.

Ook in kwantitatief onderzoek is er duidelijk een pleidooi om onderscheid te maken tussen enerzijds veiligheidsbeleving in 'enge' zin (Pleysier, 2009) of '*experienced fear*' (Jackson, 2004), i.e. een directe reactie op een tijdelijke en situationele ervaring (crimineel slachtofferschap) en het gebrek aan individuele weerbaarheid (kwetsbaarheid) en/of middelen (sociaal netwerk) om met deze ervaringen om te gaan; en anderzijds veiligheidsbeleving in 'brede' zin (Pleysier, 2009) of '*expressive fear*' (Jackson, 2004), i.e. een vrij stabiele geneigdheid of algemene aanleg van het individu die een reflectie is van zijn/haar attitudes en percepties van de samenleving en zijn/haar positie in die samenleving. Concreet heeft dit onderscheid implicaties op het meten van veiligheidsbeleving en worden

werk van van der Wurff, Van Staalduinen & Stringer (1988, 1989) en het replicatieonderzoek door Farrall et al. (2000). Pleysier (2009) voegt er in zijn overzicht nog een aantal onderzoeken aan toe. Het is echter pas in het laatste decennium dat deze sociaal-psychologische factoren nadrukkelijk in verband worden gebracht met de theoretische (macro)sociologische literatuur over de laatmoderne maatschappij. Om die reden hebben we dan ook gekozen voor de term 'onzekerheidsmodel' en niet de term 'sociaal-psychologisch' model.

nieuwe meetinstrumenten ontwikkeld die, naast de intensiteit, ook peilen naar de frequentie van de bezorgdheid of angst van burgers (zie supra) waardoor empirisch een onderscheid wordt gemaakt tussen de 'enge/experienced/tijdelijke' veiligheidsbeleving en de 'brede/expressive/stabiele' veiligheidsbeleving. Tegelijk wordt een integratie van de verklaringsmodellen nagestreefd die rekening houdt met zowel de 'klassieke' sociologische factoren van de eerste drie modellen, als de houdingen en attitudes van burgers ten aanzien van allerlei maatschappelijke thema's en veranderingen. Concreet wordt dit empirisch getest aan de hand van sociaal-psychologische concepten zoals anomie, politieke machteloosheid, vervreemding, interpersoonlijk wantrouwen, intolerantie, pessimistisch toekomstvisie, sociale ontevredenheid, ... (zie onderzoek van Farrall, et al., 2009; Pleysier, 2009).

Zowel in het KBS-rapport als in het eigen onderzoek merken we dat burgers bij het verantwoorden van hun veiligheidsbeleving niet enkel verwijzen naar hun criminele ervaringen, maar ook refereren naar veranderende attitudes en houdingen in de samenleving. Burgers stellen vast dat er nog maar *weinig respect* is voor de regels (e.g. in het verkeer) en dat mensen, voornamelijk jongeren (respondenten verwijzen zelfs naar hun eigen (klein)kinderen), nog maar weinig respect hebben voor autoriteit of weinig gedisciplineerd zijn:

I: Zie je dan onveiligheid, in het algemeen dan, veranderen in onze samenleving?

Monique: (stilte). God ja, ik denk dat wel. Ik vind dat tegenwoordig... Ik heb dat al dikwijls gedacht qua naar discipline van die gasten op school of gelijk wat. En respect voor anderen. Dat vind ik dat het heel triestig is. Dat in de school ook nog heel weinig geleerd wordt dat er moet respect zijn voor ouderen, ... Als je dat zo ziet, die jeugd, alles is vanzelfsprekend.

Tevens vinden burgers dat het samenleven zich steeds meer kenmerkt door *cocooning, egocentrisme en onverschilligheid* en burgers twijfelen in welke mate mensen nog bereid zijn om elkaar te helpen, maar ze stellen ook vast dat mensen niet altijd appreciëren dat ze geholpen of gewaarschuwd worden. Hieronder het antwoord van Jenny op de vraag of ze andere openbaar vervoergebruikers er zou op attent maken dat hun handtas of portefeuille zichtbaar is:

Ik ga dat zeggen bij mensen die ik ken. Alleeja, als dat nu iemand is van het werk (...) als dat iemand is die ik ken van zien, dan zal ik die aanspreken daarover. Als dat een heel vreemd iemand is dan niet. (lacht). Omdat je dan ook niet weet wat voor reactie dat je van sommige mensen kan krijgen hè. Er zijn toch mensen die zouden reageren: 'Moei u met uw eigen zaken!' (Jenny)

Burgers menen dat mensen ook meer *assertief en mondiger* zijn geworden, maar ook *onder druk staan om te presteren en te consumeren* en deze cocktail leidt tot stressvolle en gespannen relaties en situaties die in agressie en criminaliteit kunnen uitmonden. Hieronder Chantal over verkeeragressie door een vrouwelijke chauffeur:

Maar ik dacht in mijn eigen: "Awel meisje, als je jezelf nu eens moest bezig zien: hoe gemeen dat je nu aan het doen bent". En uiteindelijk: ja, waarom? Ik denk dat die mensen allemaal gestresseerd zitten op zo'n momenten: het is al gebeurd hè dat ze mensen de pas afsnijden of uitstappen. (Chantal)

In die zin merken we dat ook burgers verwijzen naar sociale en culturele veranderingen in het verantwoorden van hun veiligheidsbeleving.

2.4.4 Besluit

Er zijn echter ook auteurs die enkele bedenkingen formuleren over de veronderstelling dat laatmoderne (macro)sociologische veranderingen aanleiding geven tot onbehagen en onzekerheid, en een preoccupatie met onveiligheid.

Vanderveen (2006) argumenteert dat, alhoewel de aard van de risico's en de controlestrategieën wellicht veranderd zijn, een preoccupatie met risico's en bedreigingen niet een exclusieve bezigheid is van de laatmoderne samenleving: *“Modern, current or contemporary society does not have the exclusive right to dangers, nor to attitudes towards dangers, whether they are referred to as risk or risk perceptions or not. Naming something a ‘risk’ or a ‘danger’ and coping with it are not social activities characterizing solely the ‘present’.”* (Ibid: 174). In die zin besluit Vanderveen dat het nostalgisch verlangen naar orde en veiligheid enerzijds, en de huidige gelatenheid over de ambivalentie van risico's anderzijds, een onterecht onderscheid is: *“there does not seem to be a contrast between the ‘premodern’ need for a universe that is inherently orderly and the ‘modern’ acceptance of danger and contingency as irremovable facets of an uncertain world after all.”* (Ibid: 174).

Meer genuanceerde bedenkingen vinden we terug bij Boutellier (2007) die, alhoewel hij erkent dat er een onoverbrugbare kloof is tussen de verlangens naar vrijheid en veiligheid (zie supra), minder pessimistisch is dan Bauman en de 'vitaliteit' in de laatmoderne samenleving beschouwt als een bron van mogelijkheden, nieuwe verhoudingen en een mogelijke nieuwe ordening. Tegelijk geeft Boutellier (2002) aan dat de laatmoderne veranderingen en daarmee gepaarde risico's minder uitgesproken en vaag zijn dan beschreven door Beck en Bauman, en dat moderne en zelfs premoderne condities nog steeds zichtbaar zijn in de huidige samenleving. Een zelfde redenering, maar meer uitgewerkt, vinden we terug bij Tulloch (2000) die op basis van een kwalitatief onderzoek bevestigt dat in het verantwoordelijk van hun veiligheidsbeleving burgers gebruik maken van een *laatmodern responsabiliseringsdiscours*, i.e. zichzelf verantwoordelijk achten om risico's te vermijden. De onderzoeker stelt echter ook vast dat, in tegenstelling tot de Bauman these en het onderzoek van Hollway & Jefferson, burgers criminaliteit niet altijd als voorspelbaar en controleerbaar ervaren, en een *premodern fatalistisch discours* activeren om op die manier te vermijden dat een preoccupatie met onveiligheid hun dagelijkse leven gaat domineren. In hoofdstuk 3 komen we uitgebreid terug op dit onderzoek, en ook in het eigen onderzoek zullen we verder analyseren hoe burgers omgaan met hun verhoogd criminaliteitsbewustzijn.

3 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we de lezer beknopt rondgeleid in de wereld van onderzoek naar veiligheidsbeleving bij burgers. Een wereld waarin voornamelijk verondersteld wordt dat in het meten en verklaren van veiligheidsbeleving fouten sluipen en die dan ook voornamelijk gericht is op het steeds verder verfijnen of uitbreiden van concepten, factoren, theorieën en modellen om veiligheidsbeleving bij burgers te verklaren. Inconsistenties in de veiligheidsbeleving en zogezegd irrationele reacties op criminaliteit worden gecorrigeerd door het verfijnen van de meetinstrumenten en/of verklaard door het opnemen van niet

criminele factoren zoals indirecte vormen van slachtofferschap, individuele kwetsbare kenmerken, fysieke en sociale omgevingsfactoren en tenslotte laatmoderne processen. Deze manier van werken heeft een proces van autonomisering in gang gezet waarbij veiligheidsbeleving steeds meer losgekoppeld wordt van criminele ervaringen.

Het is echter onze mening dat deze autonomisering van veiligheidsbeleving risico's inhoudt omdat het de deur opent om veiligheidsbeleving (verder) af te schilderen als een zwarte en/of lege doos. Voornamelijk de meest recente ontwikkelingen waarbij veiligheidsbeleving beschreven wordt als een product van een laatmodern onbehagen dat al dan niet bewust op onveiligheid en criminaliteit wordt geprojecteerd en uitkristalliseert in een problematische veiligheidsbeleving, lijken enerzijds het idee te voeden dat veiligheidsbeleving voornamelijk een individuele verantwoordelijkheid is die buiten het bereik ligt van externe maatregelen. Anderzijds, loopt o.i. het onzekerheidsmodel voornamelijk het risico om, alhoewel wellicht goed bedoeld, het veiligheidsdenken uit te breiden naar of te introduceren in domeinen die oorspronkelijk 'veiligheid' niet als doelstelling hebben, i.e. huisvesting, jeugdwerking, minderhedenbeleid, sociaal beleid.

Omwillen van die risico's, houden we in het volgend hoofdstuk een pleidooi voor een alternatief onderzoeksdesign, i.e. een sociaal constructionistisch perspectief, waarin veiligheidsbeleving niet gedetermineerd wordt door een externe (e.g. omgeving) of interne (e.g. psyche) werkelijkheid, maar beschouwd wordt als sociaal construct en waarin een evenwicht wordt gezocht tussen enerzijds het individu als een autonoom interpreterend subject en anderzijds de context waarin dit interpretatief proces tot stand komt.

Hoofdstuk 3: Naar een interpretatieve benadering van veiligheidsbeleving: het sociaal constructionistisch perspectief

Het overzicht van de huidige stand van onderzoek naar veiligheidsbeleving bij burgers, leert ons dat er in de loop van 50 jaar de focus voornamelijk gericht was op *wat* burgers als onveilig beleven en op het identificeren van de factoren die mogelijk van belang zijn om de veiligheidsbeleving bij burgers te verklaren. Deze klassieke benadering focust op het registreren, turven en indelen van onveilige situaties en ervaringen (criminaliteit, overlast, verkeer enz) en op het identificeren van de oorzaken die voorlopig ingedeeld worden in vier verklaringsmodellen. Deze klassieke benadering houdt echter o.i. ook risico's in die het beeld van veiligheidsbeleving als zwarte en/of lege doos stimuleren en versterken. In dit hoofdstuk houden we dan ook een pleidooi voor een alternatieve benadering, i.e. de sociaal constructionistische benadering, die met respect voor de relativiteit van de veiligheidsbeleving, toch leidt tot een beter begrijpen en onderzoekbaar maken van *hoe* en *waarom* burgers tot een bepaalde veiligheidsbeleving komen.

Eerst demonstreren we aan de hand van drie kwalitatieve onderzoeken dat de klassieke verklaringsmodellen niet altijd opgaan, en dat er alternatieve antwoorden zijn om die veiligheidsbeleving bij burgers toch te begrijpen. Vanuit deze voorbeelden verantwoorden we verder onze keuze voor een interpretatieve benadering en in het bijzonder de keuze voor het sociaal constructionistisch perspectief. Tenslotte gaan we na welke implicaties deze onderzoeksbenadering heeft voor het verzamelen en analyseren van data.

1 Voorbeelden van kwalitatief onderzoek naar veiligheidsbeleving bij burgers

Aan de hand van drie kwalitatieve onderzoeken illustreren we hoe veiligheidsbeleving niet altijd begrepen kan worden als een reactie op factoren die in de vier traditionele verklaringsmodellen aan bod komen. De eerste twee voorbeelden zoomen in op de modellen die slachtofferschap, kwetsbaarheid en omgevingsfactoren als verklarende factoren gebruiken¹⁸. In het laatste voorbeeld wordt er meer gefocust op de relatie tussen veiligheidsbeleving en de risico's van de laatmoderniteit.

1.1 Voorbeeld 1: Afro-Amerikaanse vrouwen in stedelijke buurten

Vanuit de vaststelling dat traditioneel onderzoek naar veiligheidsbeleving zich voornamelijk focust op angstreacties, ontwikkelden Carvalho & Lewis (2003) een onderzoek naar alternatieve reacties op criminaliteit en overlast bij 69 willekeurig geselecteerde uitkeringsgerechtigden die wonen in achtergestelde buurten in en rond Chicago. Op basis

¹⁸ Deze twee voorbeelden werden eerder reeds elders besproken (Van den Herrewegen & Verfaillie, in review), maar worden hier verder uitgewerkt..

van materiaal verzameld via veldobservaties en diepte-interviews stellen de onderzoekers vast dat de grote meerderheid van die bewoners zich veilig voelt, ondanks het feit dat ze in buurten wonen met hoge criminaliteitscijfers, illegale activiteiten en overlast. Bovendien behoort de meerderheid van de respondenten tot groepen waaraan traditioneel in onderzoek een hoog onveiligheidsgevoel wordt toegeschreven, m.n. vrouwen van Afro-Amerikaanse achtergrond die leven van een uitkering. Op basis van het kwetsbaarheidsmodel zouden deze sociaal en fysiek kwetsbare vrouwen zich onveilig moeten voelen omdat ze meer blootgesteld worden aan criminaliteit en/of niet in staat zijn zichzelf te verdedigen of te recupereren van eventuele fysieke en financiële schade. De resultaten uit de studie van Carvalho & Lewis tonen echter een ander beeld. De meerderheid van de respondenten (52 of 70%) voelt zich altijd veilig, i.e. ze spreken op een neutrale wijze over lokale criminaliteit en overlast, en reageren ironisch, lachend of verrast op de vraag in welke mate ze zich onveilig voelen. Slechts 9 respondenten (13%) voelen zich wel onveilig en spreken met angst en ontzetting over criminaliteit en overlast. Een ander minderheid van 12% respondenten (8) vertoont een uitgesproken irritatie, woede en onvrede t.a.v. de criminaliteit en overlast. Een gevoel van onveiligheid lijkt dus niet de dominante reactie te zijn. Bovendien is dit gevoel niet af te bakenen naar fysieke en/of socio-economische kenmerken: in de vrij homogene groep van Afro-Amerikaanse vrouwen met een laag inkomen zijn zowel onveilige als veilige en geïrriteerde reacties op te tekenen.

In de studie werden ook het slachtoffer- en het omgevingsmodel getest door rekening te houden met criminaliteit en overlast in de woonomgeving van de respondent. Aan de hand van observaties en percepties van respondenten werd een onderscheid gemaakt tussen vier type buurten: (1) buurten met regelmatige gewelddadige criminaliteit (vechtpartijen, bendegerelateerde schietpartijen), (2) buurten met frequente illegale maar geweldloze activiteiten (drugdealing, druggebruik, prostitutie), (3) buurten met voornamelijk overlast (rondhangende jongeren, openbaar dronkenschap, druggebruik, leegstaande of vervallen gebouwen en verkavelingen) en (4) rustige buurten zonder geweld, illegale activiteiten of overlast. De resultaten uit de studie volgen echter niet de veronderstellingen van de modellen. De diverse reacties verlopen onafhankelijk van de criminaliteit en overlast in de buurt aangezien de meerderheid van de bewoners van gewelddadige buurten en buurten met illegale activiteiten zich niet onveilig voelt: amper een vijfde van deze inwoners (7/38) voelt zich onveilig. In buurten met overlastproblemen (in totaal 10 bewoners) is er bovendien niemand die zich onveilig voelt. De overige twee onveilige respondenten zijn woonachtig in rustige buurten (in totaal 21 bewoners). Kortom, besluiten de auteurs, veiligheidsbeleving is noch rechtstreeks verbonden met overlast en criminaliteit (cfr. Broken Windows these), noch het gevolg van een onrechtstreeks mechanisme waarbij overlast en criminaliteit functioneren als signalen van een tanende sociale orde en een terugval van de informele sociale controle (cfr. de sociale desorganisatietheorie).

Carvalho & Lewis (2003) stellen vast dat 'veilige' respondenten het bestaan en het gevaar van de problemen in hun buurt niet ontkennen. Deze problemen zijn echter deel geworden van hun dagelijkse routine en domineren hun leven niet. De aanwezigheid van criminaliteit en overlast introduceert niet meer onzekerheid dan andere problemen in het leven zoals werkloosheid, het verlies van een partner, de schoolprestaties van een kind. De

dagelijkse confrontatie met overlast en criminaliteit zorgt niet alleen voor gewenning, maar maakt ook zichtbaar hoe deze gedragingen zich volgens een bepaald patroon in tijd en ruimte verspreiden en hierdoor voorspelbaar en minder bedreigend worden in de ogen van de respondenten. Deze gewenning betekent niet dat de respondenten zich zorgeloos bewegen in buurten met veel overlast en geweld. Integendeel, ook respondenten die zich veilig voelen nemen voorzorgsmaatregelen, maar de strategieën die ze ontwikkelen om zich veilig te voelen worden door hen ervaren als doelgerichte en efficiënte manieren om met de problemen en bedreigingen in de buurt om te gaan.

De respondenten die zich onveilig voelen, daarentegen, beleven criminaliteit en overlasterisituaties als zeer onvoorspelbaar. Bijgevolg wordt de confrontatie met geweld en overlast ervaren als een ernstige impact op het dagelijkse leven en veroorzaakt meer onzekerheid dan om het even welk ander probleem in hun leven. De strategieën die zij ontwikkelen leiden duidelijk niet tot een veilig gevoel. Carvalho & Lewis (2003) menen dat de verhoogde waakzaamheid bij respondenten die zich onveilig voelen gericht is op het reduceren van hun persoonlijke angst maar niet bijdraagt tot een verhoogd veilig gevoel, integendeel: *"...it seems that when precaution is enacted because of fear, it may be ineffective in targeting the sources of danger and in decreasing fear"*. Daarentegen neemt het onveilig gevoel niet toe als *"precaution directly addresses potential sources of danger (not fear)"* (Carvalho & Lewis, 2003: 805). In die zin besluiten de onderzoekers dat *"...not only the uncertainties of a situation (its extraordinary and random nature), but also the uncertainties of how to address it properly can contribute to fear"* (Carvalho & Lewis: 807).

1.2 Voorbeeld 2: Welvarende inwoners van een idyllisch Engels dorpje

In het volgende voorbeeld stellen de onderzoekers een gelijkaardige ontkoppeling vast tussen de factoren uit de klassieke verklaringsmodellen en de veiligheidsbeleving van mensen, zij het in een heel andere context. De respondenten uit het onderzoek¹⁹ van Girling, Loader en Sparks (2000; Loader, Girling, & Sparks, 2000) zijn inwoners en lokale politici van het welvarende²⁰ dorpje Prestbury in Midden-Engeland²¹. Volgens de klassieke theoretische verklaringsmodellen zouden de inwoners een toonbeeld moeten zijn van veiligheid. In de eerste plaats omdat de meeste inwoners goed zijn opgeleid, een hoog inkomen genieten en beroepsmatig succesvol zijn (geweest): *"...this is a place for those who are climbing up, or who have prospered in or retired from, the worlds of global finance, enterprise and the*

¹⁹ Prestbury is een naburig dorpje van 5 000 inwoners vlakbij Macclesfield, een provinciestad van 50.000 inwoners in het noordwesten van Groot-Brittannië. Het onderzoek in Prestbury maakt deel uit van een tweejarig etnografisch onderzoek naar 'crime talk' in Macclesfield (Girling, Loader & Sparks, 2000). Later in dit hoofdstuk komen we uitgebreid terug op dit onderzoek.

²⁰ In de Belgische context is Prestbury wellicht vergelijkbaar met Sint-Martens-Latem in Gent en Brasschaat in Antwerpen.

²¹ Het onderzoeksmateriaal bestaat uit 5 focusgroepen met volwassen bewoners (gepensioneerde zakenmannen, leden van het Vrouwen Instituut, managers van een farmaceutisch bedrijf, buurtpreventiecoördinatoren en ouders met kinderen in een lagere school), 2 focusgroepen met tieners lid van de lokale jeugdclub, een groepsgesprek met lokale politici en observaties in de lokale jeugdclub.

professions.” (Loader et al., 2000: 65). De respondenten beschikken bijgevolg over voldoende sociaal en/of economisch kapitaal om zich te beschermen tegen bedreigingen van buitenaf en/of te recupereren van eventuele schade. Ten tweede is het criminaliteitsprobleem in deze enclave heel minimaal, en beamen de bewoners dat in vergelijking met andere dorpen en steden, het onveiligheidsprobleem heel beperkt is. Ten derde wordt het dorp alom geloofd om zijn esthetische kwaliteiten en ook de inwoners omschrijven het dorp als aantrekkelijk, pittoresk, goed onderhouden, mooi en schilderachtig. Tevens geven de inwoners aan tevreden te zijn over de faciliteiten in het dorp, i.e. de aanwezigheid van een postkantoor, treinstation, scholen, restaurants, cafés; en prijzen ze het lokale verenigingsleven en de amicale verhoudingen tussen de inwoners. Tenslotte is de sociaal-economische status en/of sociale inbedding van de bewoners meer dan voldoende om te zorgen dat ze weinig of geen hinder ondervinden van de laatmoderne transformatieprocessen die de doorsnee burgers bedreigen met economische uitsluiting en/of sociale isolatie. Kortom, Prestbury vormt een schoolvoorbeeld van veiligheid en ook de welgestelde bewoners koesteren heel erg het beeld van een typisch traditioneel Engels dorp dat een groene oase van orde en sociale harmonie vormt ver weg van de chaos, de anonimiteit en het geweld in de stad en de rest van de samenleving.

Maar het theoretisch ‘veilige’ Prestbury, lijkt toch ook gebukt te gaan onder een aantal problemen die zorgen voor onrust en onveiligheid bij de bewoners. De twee belangrijkste problemen waar de inwoners naar verwijzen zijn rondtrekkende inbrekers enerzijds en overlast en druggebruik bij rondhangjongeren anderzijds. De inbrekers worden omschreven als gelegenheddieven en/of professionele dieven die niet afkomstig zijn van het dorp of van nabijgelegen dorpen en steden, en die aangetrokken door de rijkdom in het dorp hun kans wagen. De rondhangjongeren, daarentegen, zijn afkomstig uit het dorp zelf en veroorzaken onrust en ergernis bij de bewoners. In het dorp circuleren talloze verhalen waarin deze jongeren verantwoordelijk worden gesteld voor zwerfvuil, vandalisme, en het hinderen en naroeppen van voorbijgangers. Tevens worden deze jongeren in verband gebracht met druggebruik en zijn er geruchten dat hierdoor het dorp regelmatig wordt bezocht door drugdealers (wat overigens door de jongeren zelf wordt ontkend). Hoewel inbraken en balorige gedragingen van jongeren op zich (psychologische en fysische) schade kunnen veroorzaken en ofschoon de bewoners bewust zijn van de kleinschaligheid van deze problemen in vergelijking met andere steden, merken de onderzoekers op dat de lokale manifestatie van deze problemen voornamelijk teleurstelling, frustratie en onrust teweeg brengen omdat beide problemen een flinke deuk toebrengen aan het gekoesterde beeld van het dorp als een veilige haven voor de amorele, gewelddadige en onveilige invloeden van buitenaf; een beeld waarvoor de bewoners bovendien zware financiële en emotionele inspanningen hebben geleverd.

Dit wordt bijzonder goed geïllustreerd door de reacties van lokale politici van het dorp (Parish Council) die naar aanleiding van deze verhalen en geruchten over drugs, besluiten het advies in te roepen van de politionele autoriteiten om zich te informeren over het drugsprobleem in het dorp en na te gaan welke acties er mogelijk ondernomen kunnen worden. In een vergadering (geobserveerd door de onderzoekers) communiceren de politiediensten dat Prestbury niet kampt met een uitgesproken drugsprobleem. Ondanks

deze – althans door politie bedoelde – geruststellende informatie stellen de onderzoekers vast dat de onrust bij de lokale politici niet afnam. Ze begrijpen wel dat de politie het probleem relativeerde omdat de drugsgerelateerde problemen elders wellicht veel ernstiger zijn dan in Prestbury en dat een verhoogde politie-inzet bijgevolg niet te verantwoorden is. Toch overtuigt het politiediscours hen niet en heel wat politici lijken de verhalen en bekommernissen van de bewoners te delen over wat de aanwezigheid van drugs doet met de leefbaarheid en het typische karakter van het dorp.

In hun onderzoek tonen de auteurs meermaals aan dat het beeld van een ‘veilige haven’ en het verlangen naar een toevluchtsoord heel sterk meespeelt in de interpretatie van problemen. Volgens Loader et al (2000) verklaart deze schrik voor de teloorgang van het dorp tevens waarom de rondhangjongeren veel meer ergernis en woede opwekken dan de inbraken. Inbraak mag dan een wel een ernstige overtreding vormen op de persoonlijke eigendom en privacy die voor wat heel wat schade, ongemak en onrust kan zorgen, toch wordt het probleem gepercipieerd als een enigszins aanvaardbaar en controleerbaar risico aangezien men zich hier tegen kan verzekeren en voorzorgsmaatregelen kan treffen (inbraakalarm, extra sluitingswerk). Bovendien zijn de daders buitenstaanders met wie de bewoners weinig affiniteit hebben. In die zin, menen de auteurs dat inbraak fungeert als een ‘reassuring threat’ die de bestaande sociale categorieën en verwachtingen bevestigt en versterkt. De inbraken herinneren de bewoners immers aan de gevaarlijke en bedreigende invloeden van buitenaf, maar tegelijk ondersteunen en bevestigen deze inbraken het beeld van het dorp als een ‘veilige haven’ en zorgen ze voor stabiliteit en bekrachtiging van de grenzen met de ‘gevaarlijke’ buitenwereld.

De problematiek van de rondhangjongeren, daarentegen, is allesbehalve geruststellend. De sociaal en economisch kapitaalkrachtige bewoners zouden heel gemakkelijk een aantal beschermingsmaatregelen kunnen nemen (plaatsen van camera’s, gesloten luiken, hekkens), maar twijfelen om deze maatregelen te implementeren omdat ze schadelijk zijn voor het imago dat ze juist heel erg koesteren en willen beschermen, i.e. het schilderachtig en landelijk karakter van het dorp. Bovendien zijn deze jongeren geen buitenstaanders, maar maken ze deel uit van het dorp en kunnen ze niet zomaar genegeerd of uitgesloten worden. Ondanks het feit dat de jongeren deel uitmaken van het dorp, ervaren de bewoners het gedrag van de jongeren als heel bevreemdend en onbegrijpelijk. In tegenstelling tot de inbrekers, die af en toe het dorp binnendringen maar hierdoor de grens met de buitenwereld bevestigen, zorgt het afwijkend gedrag van de rondhangjongeren voor vervagende grenzen. De bewoners verwijten de rondhangjongeren dat ze de chaotische buitenwereld in het dorp introduceren en hierdoor de sociale en economische categorisering in gevaar brengen. Kortom, het gedrag van de probleemjongeren brengt ernstige schade toe aan het idyllische dorpsbeeld en wekt bijgevolg meer ergernis, woede en onrust op dan de inbraken.

1.3 Voorbeeld 3: Veiligheidsbeleving in de laatmoderniteit

Het laatste voorbeeld is een onderzoek van Deborah Lupton (2000) waarin wordt onderzocht welk verband er is tussen de risicoperceptie van burgers en hun

veiligheidsbeleving. Het onderzoek vond plaats in Australië waarbij 148 respondenten werden geïnterviewd hetzij individueel hetzij in een focusgroep.

Vooreerst werd op kwantitatieve wijze gemeten hoe de respondenten een inschatting maken van enerzijds hun persoonlijk risico om slachtoffer te worden van bepaalde delicten (hoog risico tot helemaal geen risico) en anderzijds hun bezorgdheid om in hun dagelijkse leven slachtoffer te worden van deze delicten (heel bezorgd tot helemaal niet bezorgd). Hieruit bleek dat het risico en de bezorgdheid om slachtoffer te worden van een woninginbraak en autodiefstal, en in iets mindere mate fysieke agressie, hoger werd ingeschat dan delicten zoals overval, seksuele agressie en moord. Er was echter wel een opvallend verschil tussen de risicoperceptie van de respondenten en hun bezorgdheidsniveau, i.e. 68% gaf zichzelf een hoog of gemiddeld risico om slachtoffer te zijn van woninginbraak, maar slechts 39% was zeer of gemiddeld bezorgd dat dit delict hun zou overkomen in hun dagelijkse leven. Hetzelfde geldt voor autodiefstal: 58% gaf zichzelf een hoog of gemiddeld slachtofferrisico, maar slechts 28% van hen voelde zich daar zeer of gemiddeld bezorgd over. Dit verschil tussen risicoperceptie en bezorgdheid kwam terug bij elk delict. Net zoals Ferraro & LaGrange (1987) ook vaststelden, geven de resultaten aan dat risicoperceptie niet noodzakelijk gecorreleerd is met een bezorgdheid om slachtoffer te worden: *“Individuals may feel that they are highly likely to be a victim of a particular crime, but may not be particularly worried or fearful about the possibility, and vice versa.”* (Lupton, 2000: 23).

Om de relatie tussen risico en bezorgdheid beter te kunnen begrijpen werd vervolgens aan de hand van open vragen de respondenten uit de individuele interviews gevraagd om hun antwoorden te verantwoorden. In de analyse van deze antwoorden werd nagegaan welke dominante discours naar voor kwamen bij het verklaren van hun eigen risicoperceptie en hun bezorgdheidsniveau. In de verantwoordingen van de respondenten onderscheidde de onderzoekster twee belangrijke maar paradoxale discours over hoe iemand slachtoffer wordt: *“They moved between the notion that victims may in some way held responsible for the crime, by not engaging in proper defensive strategies or having the ‘wrong attitude’, and the fatalistic notion that crime is random and unpredictable, and could happen to anyone, regardless of the efforts they took to prevent it.”* (Ibid: 30).

Enerzijds is bij de respondenten een discours zichtbaar waarbij wordt aangenomen dat criminaliteit voorspelbaar en dus controleerbaar is en dat mensen zelf verantwoordelijkheid moeten opnemen om zichzelf te beschermen: *“I just don’t draw attention to myself.”* (23-jarige vrouw uit Sydney; Ibid: 30). Anderzijds geven de respondenten ook aan dat bepaalde criminaliteit zo regelmatig voorkomt (zoals woninginbraak), dat het vaak een kwestie van ‘geluk’ is dat men nog geen slachtoffer is geworden:

[It’s] part of living in the late twentieth century I think. It’s just one of those things that sooner or later happens to a lot of people, and I just feel I’ve been lucky so far. (43-jarige man uit Wollongong over inbraak; Ibid: 31).

Voor andere delicten die minder vaak voorkomen zoals moord en fysieke agressie geven respondenten aan dat de kans op slachtofferschap zeer onwaarschijnlijk is, maar toch duiden ze ‘laag risico’ aan en niet ‘helemaal geen risico’ omdat ze weten dat zulke delicten soms gebeuren en dat het dus evengoed hen kan overkomen:

Well, I mean, every day you hear on the news about somebody getting murdered, or somebody got a gun and went on the rampage. And there's obviously road rage, where people run over pedestrians or something like that. So I would say it's going to be a low risk, but it's hard to say. (21-jarige man uit Sydney; *Ibid*: 31).

Deze willekeur en onvoorspelbaarheid van criminaliteit kan leiden tot een verhoogde bezorgdheid van slachtofferschap.

I don't know that it will happen to me but it happens to some people, so chances are that, like, you might win the lottery. You might win, you might be a victim of crime, a violent crime. It's the same odds. (50-jarige vrouw uit Sydney over fysieke agressie; *Ibid*: 31).

Maar die willekeur kan ook juist leiden tot een relatief lage bezorgdheid omdat een fatalistisch discours in actie treedt die zorgt dat de dagelijkse bezorgdheid vrij laag blijft:

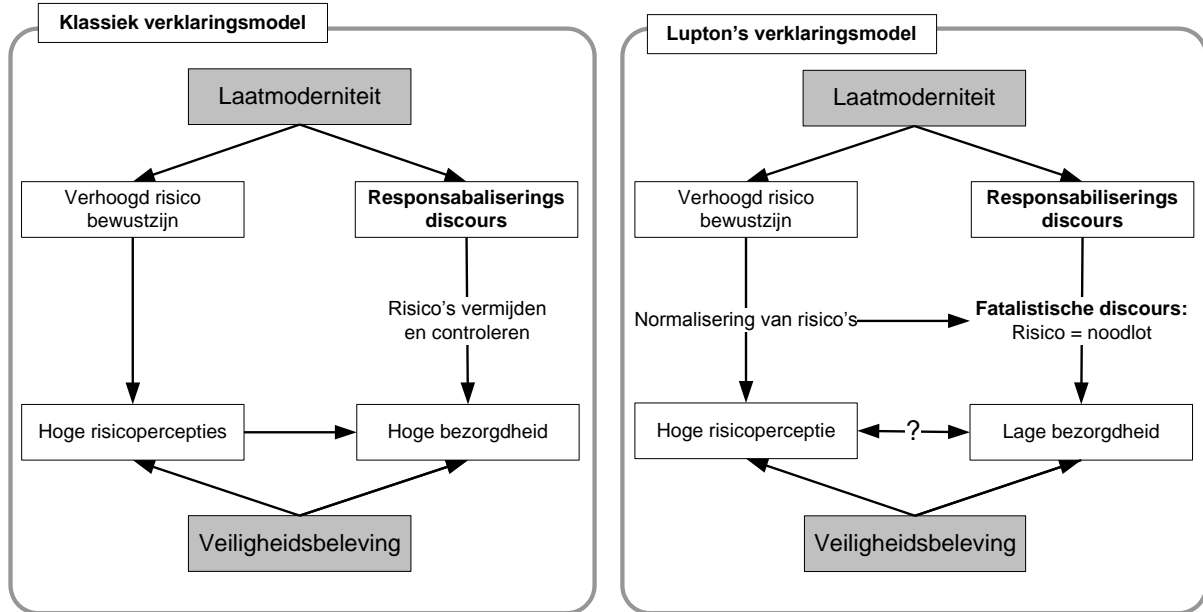
As long as I take care, there's no real point in worrying. There's not much I can do about it if it suddenly just happens. If I've taken every precaution I can, then worrying about it before it's happened, isn't going to make any difference. (22-jarige vrouw van Wollongong over overval en fysieke agressie; *Ibid*: 31).

Deze getuigenis suggereert dat in het dagelijkse leven bepaalde mensen bewust hun bezorgdheid omtrent slachtofferschap en criminaliteit verdringen en op die manier, ondanks hun hoge risico-inschatting, toch een relatief lage bezorgdheid aanduiden. Een ander treffend voorbeeld hiervan is het verhaal van een 75-jarige vrouw uit Sydney die heel erg bewust is van haar fysieke kwetsbaarheid voor potentiële aanvallers en omwille van die reden erg bang is om alleen in haar buurt rond te lopen. In de loop van het interview geeft ze zichzelf echter een 'laag risico' op alle delicten en, alhoewel ze zich bewust is van haar kwetsbaarheid, gaf ze aan niet bezorgd te zijn voor slachtofferschap omdat ze een aantal maatregelen ondernam om risico's te vermijden:

I'm not at all worried, not about any of [those crimes]. I really don't think about it. I do take the precaution of seeing I'm locked in and I don't open the door to anyone. (...) ...if you've done everything you think is possible to avoid a situation, then if it happens, it happens, doesn't it? I'd probably say: "Well, it was written". (75-jarige vrouw uit Sydney; *Ibid*: 32).

De resultaten geven aan dat alhoewel ze bewust zijn van de criminaliteitsrisico's en maatregelen ondernemen om zichzelf te beschermen, mensen ook geloven dat deze maatregelen niet waterdicht zijn omdat criminaliteit niet altijd voorspelbaar is en dus niet altijd voorkomen kan worden.

Met deze resultaten reageert Lupton vooreerst op laatmoderne theorieën (zie o.a. Bauman, 2001) en andere onderzoeken (Hollway & Jefferson, 1997, 2000) waarin gesuggereerd wordt dat criminaliteit fungeert als een copingmechanisme waarbij individuen onbewust de minder traceerbare en oncontroleerbare angsten in hun leven projecteren naar het domein van veiligheid omdat daar de oorzaken of schuldigen immers wel identificeerbaar, zichtbaar en dus controleerbaar zijn. De resultaten uit het onderzoek van Lupton tonen echter aan dat dit niet altijd het geval is. We hebben de inzichten van het onderzoek samengevat in onderstaande schema's.

Figuur 4: Klassiek verklingsmodel versus Lupton's verklingsmodel

Uit het onderzoek naar het verantwoord en managen van risico en bezorgdheid blijkt inderdaad dat het laatmoderne discours aanwezig is (samengevat in het linkse schema), i.e. de respondenten vertonen een verhoogd risicobewustzijn en daarom schatten ze het risico op crimineel slachtoffer vrij hoog in. Bovendien zijn ze ook vatbaar voor het *responsabiliseringsdiscours* waardoor ze allerlei mechanismen inbouwen om die risico's zoveel mogelijk te vermijden en te controleren. In de laatmoderne theorieën wordt verondersteld dat dit verhoogd risicobewustzijn leidt een verhoogde bezorgdheid over criminaliteit en nefast is voor de veiligheidsbeleving van burgers.

In haar onderzoek stelt Lupton (rechtse schema) echter vast dat dit verhoogd risicobewustzijn ook samen kan gaan met een *fatalistisch discours* waarbij enerzijds een *normalisering* optreedt waarbij respondenten beseffen dat, ondanks hun voorzorgsmaatregelen, bepaalde veel voorkomende criminaliteitsvormen, zoals inbraak en autodiefstal, een onvermijdelijk onderdeel vormen van de hedendaagse samenleving en dat zij misschien ook ooit slachtoffer zullen worden. Anderzijds treedt dit fatalistisch discours ook op ten aanzien van slachtofferschap van weinig voorkomende delicten zoals moord en gewelddadige agressie, i.e. alhoewel de respondenten weten dat de kans heel klein is, zijn ze bewust dat dergelijke delicten gebeuren, maar de prevalentie ervan is zo willekeurig en onvoorspelbaar dat slachtofferschap ervan een kwestie is van brute pech. Eigen aan dit fatalistisch discours is dat, alhoewel het criminaliteitsrisico als onvoorspelbaar en oncontroleerbaar wordt ervaren, de respondenten deze risicoperceptie niet laten domineren in hun dagelijkse leven.

Lupton erkent dat een verhoogd risicobewustzijn en een vrij goede veiligheidsbeleving op het eerste zicht een vrij paradoxale vaststelling is. Maar dit is niet paradoxaal wanneer men het responsabiliseringsdiscours (her)bekijkt, i.e. in dit discours wordt het individu immers gestimuleerd om zelf actief zijn/haar leven in handen te nemen, en geen passief slachtoffer te zijn/worden van zijn/haar angsten. Het premodern fatalistisch discours helpt de laatmoderne burger om dit risicobewustzijn te managen en niet te laten

domineren in hun dagelijkse leven: “*in the late modern era a series of notions about subjectivity and crime converge to produce a context in which awareness about and the desire to control crime risk is intensified. (...) This greater awareness (...), however, does not necessarily lead to high levels of fear of crime. (...) some people have resorted to pre-modern notions of fate and destiny to help them cope with the burden of fear and personal responsibility for self-protection.*” (Lupton, 2000: 34-35).

1.4 Besluit

De drie bovenstaande voorbeelden tonen aan dat de factoren uit de vier verklaringsmodellen niet altijd de veiligheidsbeleving bij burgers verklaren.

In het eerste voorbeeld hebben we aangetoond dat fysieke en sociale kwetsbaarheid (Afro-Amerikaanse vrouwen met een uitkering) en criminaliteit en overlast niet perse leiden tot een nefaste veiligheidsbeleving. Het onderzoek leert ons dat we veiligheidsbeleving beter begrijpen door naar de *dagelijkse leefwereld* te kijken van burgers, i.e. in welk mate wijkt de ‘onveilige’ ervaring af van het *normale leven* van de burgers; in welke mate is de ervaring onvoorspelbaar voor de burgers en in welke mate hebben burgers strategieën ontwikkeld om met die dagelijkse onveiligheid om te gaan?

Het voorbeeld van de veiligheidsbeleving van de sociaal, cultureel en financieel kapitaalkrachtige inwoners van het idyllische Prestbury illustreert treffend het belang van *interpretatie* en hoe belangrijk het is dit proces in kaart te brengen om te begrijpen hoe de inwoners bepaalde situaties en groepen identificeren en problematiseren als onveilig, i.e. in welke mate bevestigen of bedreigen de situaties en de daarmee geassocieerde *sociale categorieën* het ideale beeld van het dorp als een ‘veilige’ haven in een transformerende en chaotische samenleving?

Het laatste voorbeeld van Deborah Lupton geeft aan dat het meten hoeveel keer en in welke mate burgers hun risico op crimineel slachtofferschap inschatten (cognitieve dimensie), angst vertonen voor criminaliteit (emotionele dimensie), zich bezorgd maken over onveiligheid in de samenleving (normatieve dimensie) en/of handelingen stellen om slachtofferschap en onveiligheid te voorkomen (gedragmatige dimensie) weinig bijdragen tot het beter begrijpen van veiligheidsbeleving bij burgers. Het maken van deze inschattingen, het vertonen van deze emoties, het poneren van deze opinies en het stellen van deze handelingen leert ons immers niets over *waarom* burgers tot een bepaalde interpretatie van onveiligheid komen. Om de veiligheidsbeleving van burgers te begrijpen is het voornamelijk belangrijk om te analyseren hoe mensen die risico’s, bezorgdheid, angst en/of handelingen *verantwoorden*, i.e. naar welke *discours* verwijzen burgers om hun veiligheidsbeleving te verklaren en te managen.

In het volgende deel argumenteren we voor een alternatieve onderzoeksbenadering waarin een evenwicht wordt gezocht tussen enerzijds de interpretatieve praktijk van het individu en anderzijds het belang van de context waarin het individu gesocialiseerd is.

2 Interpretatieve benadering en het sociaal constructionistisch perspectief

In dit deel verantwoorden we de keuze om het onderzoek te laten verlopen volgens een interpretatief design, en meer specifiek het sociaal constructionistisch perspectief. Om die keuze te verduidelijken en om een goed beeld te vormen wat deze benadering inhoudt, plaatsen we deze tegenover de klassieke onderzoekstraditie van het fenomeen, i.e. het kwantitatief design. Hierbij lopen we het risico te vervallen in een zwart-wit beeld waarin het ene als ‘slecht’ en het ander als ‘goed’ wordt afgeschilderd. Binnen zijn paradigma heeft het kwantitatief onderzoek naar ‘veiligheidsbeleving’ zeker zijn merites. Het doel is echter een pleidooi te houden voor het interpretatief design en om de contouren van deze benadering duidelijk te maken is het o.i. noodzakelijk om dit te contrasteren met het kwantitatief design.

2.1 De klassieke versie van de Olifant en de Zes Blinde Mannen

In het klassiek design ligt de focus op *wat* burgers als onveilig ervaren en anderzijds welke factoren hiervoor verantwoordelijk zijn. Met deze analysefocus wordt echter vastgesteld dat burgers vaak diverse en soms tegenstrijdige visies hebben inzake onveiligheid. Het is dus niet eenvoudig om op een eenduidige en afdoende manier onveiligheid te bepalen en te verklaren. In die zin wordt dan ook algemeen aangenomen, ook in het kwantitatief design, dat veiligheidsbeleving een relatief fenomeen is, i.e. het is onmogelijk om de definitieve kenmerken en oorzaken vast te leggen. Het KBS-rapport (2006) start zelf met deze vaststelling: *‘Veiligheid en onveiligheid: een kwestie van perspectief’* (KBS-rapport: 15).

Omwille van het relatief en complex karakter wordt veiligheidsbeleving in het klassiek design graag vergeleken met de Indiase anekdote van de *Zes Blinde Mannen en de Olifant*. De olifant staat voor onveiligheid en elk van de zes mannen geven aan hoe ze de olifant ‘zien’, maar elke van hen betast een ander deel van de olifant - de poten, de staart, de slurf, de slagtang, de oren en de flank – en zo komen de blinde mannen tot zes uiteenlopende beschrijvingen van wat een olifant (onveiligheid) is: respectievelijk een boom, een touw, een slang, een speer, een waaier en een muur. De anekdote illustreert dat veiligheid voor iedereen anders is: afhankelijk van hun positie ten aanzien van de olifant (hun positie in de maatschappij) wordt de olifant (onveiligheid) op een andere manier beleefd. Hieruit besluit o.a. Vanderveen (2006) dat burgers uiteenlopende versies hebben van wat de werkelijkheid (olifant/onveiligheid) is en dat: *“there is not one fear of crime”* (Vanderveen, 2006: 314-315).

Toch blijft Pleysier (2009) hoopvol. Door de aanpak van twee lacunes moet volgens hem het onderzoek naar veiligheidsbeleving toch mogelijk blijven en tot resultaten en inzichten leiden. Enerzijds houdt hij een pleidooi om via inhoudelijke theorieën uit de sociale psychologie, te komen tot een betere conceptualisering en operationalisering van het fenomeen. Anderzijds is er op het vlak van etiologie een integratie van verklaringsmodellen noodzakelijk om te kunnen komen tot een betere kijk op de oorzaken van veiligheidsbeleving bij burgers. Niettegenstaande zijn optimisme, geeft Pleysier echter ook aan dat, ondanks de evoluties in de kwantitatieve methoden (Farrall, 2004; Pleysier, 2009;

Vanderveen, 2006), we nooit de complexiteit van het fenomeen kunnen vatten: *“Uiteraard, dit is onvermijdbaar, zal en kan de complexiteit van het thema en de ‘werkelijkheid buiten het onderzoek’ nooit in zijn volledigheid kunnen worden gevat.”* (Pleysier, 2009: 97-98). In die zin waarschuwt Pleysier toekomstige onderzoekers nuchter en realistisch te blijven en niet te veel illusies te koesteren want het voorwerp van ons tasten is geen eenvoudige olifant: *“het voorwerp van ons ‘tasten’ – fear of crime – [is] verregaand complex en vaag, en nagenoeg letterlijk ‘ongrijpbaar’ of ‘ontastbaar’.”* (Ibid: 181).

Alhoewel we begrip hebben voor deze bescheiden en genuanceerde houding menen we dat deze benadering ook risico's inhoudt die het beeld van veiligheidsbeleving als een zwarte en/of als lege doos bevestigen en versterken. Het probleem bij het onderzoeken en begrijpbaar maken van veiligheidsbeleving is o.i. niet te situeren in een gebrekkige techniek of een verwarrende conceptualisering, maar een problematische visie op causaliteit tussen de wereld waarin burgers leven en hun perceptie van die wereld. Het klassiek (kwantitatief) design focust immers op een externe werkelijkheid en veronderstelt dat het de basis vormt van menselijk handelen. Concreet wordt verondersteld dat door grondige analyse van de werkelijkheid, het mogelijk is dé factoren (individuele kenmerken, omgevingsfactoren, criminaliteitservaring, sociale processen) te identificeren die de basis vormen waarop burgers reageren, hetzij emotioneel (angst), hetzij cognitief (risicoperceptie), of normatief (opinievorming), al dan niet gecombineerd met een bepaald gedrag (vermijden, beveiligen). Door echter naderhand aan te geven dat die 'werkelijkheid buiten onderzoek' nooit volledig te kennen is en dat dus veiligheidsbeleving voor een stuk on(be)grijpbaar en ontastbaar zal blijven, stimuleert men ofwel het idee om de veiligheidsbeleving van burgers te negeren ofwel het excuus om veiligheidsmaatregelen te implementeren in domeinen waar dat niet nodig is. Zeker wanneer een dergelijke uitspraak bovendien nog aangevuld wordt met elkaar tegensprekende onderzoeksresultaten over welke factoren in welke mate al dan niet een rol spelen in de veiligheidsbeleving van burgers.

In die zin hebben we o.i. nood aan een alternatieve benadering waarin niet uitgegaan wordt van een mechanische relatie tussen 'beleving' en de 'werkelijkheid'. Onvermijdelijk zijn burgers verbonden met de wereld waarin ze leven, en uiteraard kan die leefwereld opvattingen en overtuigingen veroorzaken. Maar wat burgers waarnemen, dicteert niet hoe ze over die wereld moeten denken, spreken of voelen, i.e. burgers zijn causaal verbonden met de wereld, maar die wereld reikt hen geen voorgekauwde betekenissen aan. (Van den Herrewegen & Verfaillie, in review).

2.2 De interpretatieve versie van de Olifant en de Zes Blinde Mannen

Om de nieuwe benadering in te leiden, keren we terug naar de Indiase anekdote van de Zes Blinde Mannen en de Olifant. In het kwantitatief design is de moraal van het verhaal dat als de mannen samenwerken en hun interpretaties samenvoegen de werkelijkheid (olifant/onveiligheid) zo dicht mogelijk benaderd zal worden. Alhoewel er erkend wordt dat we de werkelijkheid (olifant/onveiligheid) nooit volledig zullen kennen, fungeert het nog steeds als een objectief ijkpunt waartegen de veiligheidsbeleving van burgers wordt afgewogen. De focus ligt dus steeds op de werkelijkheid (olifant) en de veronderstelling is

dat we naarmate we de werkelijkheid (olifant) beter kunnen meten en in kaart brengen, we steeds beter de veiligheidsbeleving van burgers zullen begrijpen, voorspellen en veranderen.

Het verhaal kan o.i. ook op een andere manier gelezen worden. Het kwantitatief design focust op de werkelijkheid (olifant) en veronderstelt dat de veiligheidsbeleving een reactie of product is van (factoren in) de werkelijkheid. In de interpretatieve traditie (zie o.m. Blumer, 1969; Garfinkel, 1967; Goffman, 1959; Mead, 1934) wordt verondersteld dat menselijke fenomenen, opvattingen, processen en belevingen zich op een heel andere manier ontwikkelen. Mensen *interpreteren* de wereld rondom hen, ze reflecteren en praten over die wereld op een bepaalde manier, en belangrijk: ze doen dit samen met de mensen waarmee ze die wereld delen (Van den Herrewegen & Verfaillie, in review). Om veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen is het dus niet zinvol om na te gaan wat zich 'buiten' die beleving afspeelt, maar moeten we focussen op *hoe* burgers in hun dagelijkse leven betekenis geven aan onveiligheid. In het interpretatief design wordt dus een ander deel van het verhaal interessant m.n. de alledaagse voorwerpen en dieren waarmee de zes blinde mannen de olifant *vergelijken*, i.e. een speer, een touw, een slang, een boom. Het zijn deze vergelijkingen die ons veel leren over hoe burgers de olifant (onveiligheid) benaderen en welke betekenis ze die geven in hun leven. De focus ligt dan ook niet op een werkelijkheid (olifant/onveiligheid) en in het nagaan in welke mate de vergelijking (beleving) al dan niet afwijkt van de werkelijkheid (olifant/onveiligheid), maar de focus ligt op *hoe* burgers vanuit hun dagelijkse leven vorm geven aan onveiligheid (de vergelijkingen die de zes mannen maken).

Het interpretatief design verlaat de idee dat veiligheidsbeleving kan begrepen worden in termen van (een combinatie van) factoren, intern (e.g. psychologische kenmerken) of extern (e.g. de buurt) aan het individu, en die het individu aanzetten tot een bepaald gedrag en dat gedrag verder sturen tot een vooraf bepaald einddoel. (Blumer, 1969: 20). De belevingen en opvattingen van mensen ontstaan doorheen een *interpretatief interactieproces* met andere mensen en met de wereld waarin ze leven. Het interpretatief design verzet zich dus tegen wetenschappelijke benaderingen die uitgaan van een rigide stimulus-respons model en stelt dat wie mensen wil begrijpen, in de eerste plaats dat interactief interpretatieproces moet bestuderen en leren begrijpen. (zie ook Van den Herrewegen & Verfaillie, in review). In het interpretatief design wordt het individu niet gereduceerd tot een speelbal van een externe werkelijkheid die onafhankelijk staat van menselijk handelen. Integendeel, de interpretatieve benadering ondersteunt een *actief mensbeeld* dat het individu een belangrijke slagkracht toekent (agency) in het bepalen, vormen en ordenen van wat hij/zij ziet en meemaakt.

Het erkennen van individuele 'agency' betekent echter niet dat het interpretatief design ervan uitgaat dat elke betekenis mogelijk en/of willekeurig is. Het loslaten van een 'externe werkelijkheid' houdt immers niet in dat de werkelijkheid geen plaats meer heeft in de interpretatieve benadering. De 'werkelijkheid' wordt echter wel elders gesitueerd: de werkelijkheid is niet de olifant, maar de *dagelijkse leefcontext* van de zes blinde mannen. In de anekdote hebben we gemerkt dat de zes blinde mannen de olifant vergelijken met dagelijkse voorwerpen of dieren uit hun leefwereld. Naargelang de leefcontext van de mannen zal echter de vergelijking anders verlopen. Veronderstel dat de zes blinden geen

Indiërs, maar Inuïts waren, dan zouden de betaste delen wellicht met andere voorwerpen of dieren vergeleken zijn. Ook bij het googlen van deze anekdote wordt het belang van context prachtig geïllustreerd: de betaste onderdelen van de olifant zijn in alle online versies gelijk (staart, oren, poten, flank, ...), maar de vergelijkingen kunnen sterk variëren. Zo wordt op verschillende websites het oor vergeleken met ofwel een waaier²², ofwel een tapijt²³, ofwel een zeef of een wang²⁴. Nagaan wat die vergelijkingen betekenen in de leefwereld van de mannen, biedt een indicatie welke betekenis het 'oor' heeft voor de mannen: wordt het beschouwd als een belangrijk gebruiksvoorwerp (zeef) of is het slechts een decoratiemiddel (tapijt)?

De interpretatieve benadering ontkent dus niet dat burgers verschillende betekenissen kunnen geven aan eenzelfde onveilige ervaring. In die zin wordt het relatief karakter van veiligheidsbeleving erkend. Maar het relatieve karakter van veiligheidsbeleving maakt de beleving daarom niet onaantastbaar, on(begrijp)baar of ononderzoekbaar. De interpretatieve benadering die wij hier nastreven, ontkent immers niet de context waarin de interpretatie van mensen tot stand komt. In die zin verwerpen we relativisme ('alle opvattingen en belevingen zijn gelijkwaardig') maar ook scepticisme ('we kunnen niets met zekerheid weten'). Interpretatie komt immers niet tot stand in een sociaal vacuüm, maar wordt opgebouwd in interactie met anderen en wordt gevoed door voor handen zijnde sociale en culturele kaders. Daarom is veiligheidsbeleving relatief, maar ook onderzoekbaar, i.e. we kunnen het fenomeen begrijpen door het contextueel te situeren.

Het erkennen van het belang van zowel individuele agency als contextuele gevoeligheid impliceert echter ook dat interpretatief onderzoek nooit voor eens en voor altijd zal kunnen vastleggen wat een fenomeen 'echt' is, i.e. we zullen nooit definitief uitsluitel geven over dé definitie en dé oorzaken van veiligheidsbeleving. Maar dat is ook niet de doelstelling van interpretatief onderzoek: het doel is om zichtbaar te maken *hoe en waarom burgers in hun dagelijkse leven tot een bepaalde veiligheidsbeleving komen*.

In dit proefschrift streven we naar een onderzoeksdesign waarin het individuele interpretatieproces op een evenwichtige manier in relatie wordt gebracht met de context waarin die interpretatie tot stand komt. Aan de hand van een aantal bestaande interpretatieve onderzoeken zullen we onze voorkeur voor het sociaal constructionistisch perspectief verantwoorden.

2.3 Interpretatieve perspectieven

Hieronder overlopen we aantal onderzoeken die op een interpretatieve manier de veiligheidsbeleving bij burgers hebben benaderd. We bekijken telkens hun uitgangspunt, onderzoeksopzet en hun belangrijkste conclusies waarna we ook eventueel kritieken formuleren en/of aanduiden wat we meenemen in het eigen onderzoek. Een andere reden

²² <http://sitegenerator.bibliotheek.nl/jeugdbibliotheekwerk/img/docs/Deblindemanendeolifant.doc> [18/01/2010]

²³ http://www.jop.nl/coach/site/uploadedDocs/Een_God_en_vele_beelden_%E2%80%93_Verhaal_d_e_blinden_en_de_olifant.pdf [18/01/2010]

²⁴ <http://www.kimbervie.nl/divers/benares.htm> [18/01/2010]

voor de keuze van deze onderzoeken is hun gemeenschappelijke inhoudelijke focus, i.e. de recente sociologische theorievorming over laatmoderniteit en de impact ervan op de veiligheidsbeleving van burgers.

2.3.1 *Etnografisch perspectief van veiligheidsbeleving*

Etnografisch onderzoek is wellicht één van de oudste tradities binnen de interpretatieve benadering. Het doel van etnografisch onderzoek is de interpretaties en belevingen van mensen te begrijpen door op een rijke en accurate manier het dagelijkse leven van een groep of cultuur te beschrijven. Voor etnografen is het belangrijk dat ze participeren in het dagelijkse leven en op een discrete manier mensen, gebeurtenissen en interacties observeren zonder onnodig in te grijpen in die leefwereld want dit zou de data die worden verzameld kunnen vertekenen. Om die onderzochte leefwereld accuraat te kunnen weergeven aan derden is het essentieel dat de etnograaf dichtbij die leefwereld staat ('being there') en toegang krijgt tot en deelneemt aan die wereld ('to be part of their world'). Bovendien is het belangrijk dat de rapportering gebeurt in de taal van de geobserveerden. In die zin is het analytisch werk van de etnograaf beperkt omdat hij fungeert als een doorgeefluik van ervaringen, interpretaties en verklaringen van de onderzochte subjecten (Holstein & Gubrium, 1997).

Ter illustratie bekijken we de etnografische studie van de Britse onderzoekers Girling, Loader & Sparks (2000): *'Crime and Social Change in Middle England'*. Het doel van de studie is om via het criminaliteitsdiscours ('crime talk') van individuen de gevolgen van de laatmoderne ontwikkelingen te bestuderen. Bij het spreken over criminaliteit komen immers ook moeilijk bespreekbare problemen en onzekerheden naar voor omdat criminaliteit doorgaans verbonden wordt met andere aspecten van het economische, sociale en morele leven.

Om de speculatieve aard van de grote sociale theorieën te vermijden, vonden de onderzoekers het noodzakelijk om een specifieke setting als casestudie op te nemen. Aangezien de onderzoekers wilden aantonen dat laatmoderniteit overal in een bepaalde vorm wordt ervaren, kozen de onderzoekers niet voor een (buurt in de) grootstad, maar onderzochten ze het criminaliteitsdiscours²⁵ in Macclesfield, een vrij typisch Engels provinciestedje van 50.000 inwoners in het noordwesten van Engeland, ongeveer 25

²⁵ Het onderzoeksmateriaal bestond uit *participerende observaties* in de stad (Evi Girling en Ian Loader verbleven in Macclesfield gedurende de onderzoeksperiode, en Richard Sparks woonde vlakbij), *observaties* bij de politie en bij allerlei verenigingen (bewonersvergaderingen, jeugdclubs), *statistische informatie en documenten* over de economische, sociale en demografische veranderingen in de stad en een analyse van lokale mediaberichtgeving. Centraal in het onderzoek waren *18 focusgroepen* met verschillende bewonersgroepen in Macclesfield (26 indien we het onderzoek van Prestbury meetellen –zie supra): 10 met inwoners uit de 'middenklasse', vijf focusgroepen met inwoners van de vijf sociale woonwijken van de stad, één focusgroep met leerlingen van een lokale private school, één focusgroep met scholieren uit een publieke school, één focusgroep met jongeren geregeld via jeugdwerk en één focusgroep met mannelijke volwassenen met een probatiemaatregel. Daarnaast werden ook *9 individuele interviews* en *6 groepsgesprekken* gehouden met vertegenwoordigers van officiële instanties zoals politieambtenaren, magistraten, jeugdwerkers, lokale politici en leraars.

kilometer ten zuiden van de grootstad Manchester. De veronderstelling was dat het criminaliteitsdiscours is opgebouwd uit theorieën, gissingen, anekdotes en voorbeelden die gebaseerd zijn op persoonlijke ervaringen maar ook beïnvloed worden door verhalen en beelden uit de media en de politieke wereld: *"In these respects crime figures at almost every point in our culture from the most general to the most intimate."* (Girling, et al., 2000:5). Hun studie is dan ook *etno-grafisch*, in die zin dat er bestudeerd wordt hoe lokaal gesitueerde individuen praten over criminaliteit, maar tegelijk breiden ze de context ook uit door na te gaan in welke mate nationale en globale tendensen aanwezig zijn in hun discours.

Een eerste belangrijke conclusie uit het onderzoek is dat ondanks de maatschappelijke processen van globalisering en individualisering de eigen leefomgeving een belangrijke functie behoudt in de manier waarop criminaliteit wordt beleefd. Ten tweede stellen de onderzoekers echter vast dat reacties op criminaliteit niet alleen opgebouwd zijn op basis van lokale gebeurtenissen maar dat mensen zich ook informeren via andere kanalen en dat deze informatie een invloed heeft op de beleving van hun eigen leefomgeving. *"...people's everyday talk about crime and order (its intensity, the vocabularies used, the imagery mobilised, the associations that are made) both depends upon, and helps to constitute, their sense of place; that it takes the form of stories and anecdotes that fold together elements of personal biography, community career and perceptions of national change and decline."* (Sparks, et al., 2001:896).

Uit dit onderzoek weerhouden we dat binnen eenzelfde locatie er verschillende vormen van perceptie en aanpak van criminaliteit en orde kunnen bestaan: *"people can share the same locality, but live in different worlds."* (Loader, et al., 1998:395). Deze verschillen zijn in grote mate afhankelijk van de mate waarin men zich verbonden voelt en identificeert met de (lokale) omgeving: iemand die zowel materieel (vb: inkomen) als emotioneel (vrienden en familie buiten de buurt) onafhankelijk is van de buurt kan gemakkelijker afstand nemen ten aanzien van problemen in de buurt dan iemand die sterk sociaal gebonden is aan de buurt en/of financieel niet in staat is om te verhuizen. Tegelijk waarschuwen de onderzoekers ervoor de invloeden van buitenaf niet te negeren en in onderzoek naar veiligheidsbeleving rekening te houden met de meer algemeen beschikbare informatiekanalen (media, politiek, ...) die de eigen ervaringen en percepties kaderen of betekenis geven.

De meerwaarde van dit onderzoek is de aandacht voor de manier waarop leken hun kennis over criminaliteit opbouwen waarbij de onderzoekers aantonen dat in de laatmoderniteit het grote publiek gevoelig is voor zowel traditionele kaders (de ervaringen van de buurt) als nieuwe referentiekaders (processen van sociale verandering zoals individualisering en globalisering). In de rapportage van hun onderzoek blijven de onderzoekers echter vaag over de manier waarop ze veiligheidsbeleving hebben onderzocht. Vanuit hun etnografische invalshoek hebben ze verschillende methodes gehanteerd om data te verzamelen, maar in hun analyse lijkt de nadruk te liggen op de aanwezigheid van context (lokaal of globaal) in het criminaliteitsdiscours van respondenten. De rapportage is dan ook beperkt tot het weergeven en theoretisch contextualiseren van die lokale of globale context in het discours van de respondenten. Het onderzoek is interpretatief in die zin dat onderzocht werd op welke manier respondenten context interpreteren, maar hierdoor

wordt context nog altijd gezien als een onafhankelijke factor die het interpretatieproces beïnvloedt. In die zin geloven we dat een etnografische benadering met een uitsluitende focus op een geografische context ontoereikend is om het individueel interpretatief proces in kaart te brengen.

2.3.2 *Emotionalistisch perspectief van veiligheidsbeleving*

Het emotionalistisch perspectief heeft voornamelijk kritiek op onderzoeken die de 'beleving' van mensen plaatsen binnen een rationeel kader en houdt daarom een pleidooi voor meer aandacht voor emoties. Emotionalistisch onderzoek veronderstelt dat interpretatie en beleving niet gestuurd worden door de 'rede' maar door passie en gevoelens. De expressie van die beleving kan gerationaliseerd worden, maar de ultieme drijfveer zijn steeds de diepste verlangens en passies. Het doel van de onderzoeker is om die diepste gevoelens en belevingen bloot te leggen, maar dit vergt een grote inspanning van zowel onderzoeker als het onderzoekssubject. Belevingen zijn immers niet zomaar af te leiden uit de sociale werkelijkheid en kunnen niet zomaar gecommuniceerd worden. De beleving wordt goed afgeschermd door het subject en/of het subject is zich niet altijd bewust van zijn diep verborgen drijfveren. "*Subjects cannot articulate what they feel or deeply know without help and empathy from the researcher. Even then, subjects' words may not adequately disclose what dwells within.*" (Gubrium & Holstein, 1997: 104). Het is de taak van de onderzoeker om een vertrouwensrelatie uit te bouwen met het subject zodat die onbelemmerd durft te spreken over zijn/haar emotionele drijfveren, zodat de onderzoeker in staat is om eventuele rationalisering te doorprikken. Maar ook de onderzoeker loopt het risico deze belevingen te rationaliseren met academische termen waardoor hij/zij de essentie van de beleving van de respondent in de kiem dreigt te smoren. De uitdaging is dan ook om rapporteringstechnieken te vinden die zo getrouw mogelijk de gevoelens en belevingen weergeven. Het is daarom dat bepaalde emotionalistische onderzoekers zich wagen aan experimentele vormen van rapportering zoals poëzie en dramaturgie. (Gubrium & Holstein, 1997).

Ter illustratie van een emotionalistisch perspectief bekijken we meer in detail het onderzoek van de psychologe Wendy Hollway en criminoloog Tony Jefferson (1997, 2000). In hun boek '*Doing Qualitative Research Differently*' (2000) bespreken ze gedetailleerd de methodologische uitgangspunten van hun onderzoek naar de veiligheidsbeleving van individuele burgers. Het boek is dan ook eerder een methodologische handleiding waarin onderzoek naar 'fear of crime' als voorbeeld wordt genomen.

De onderzoekers uiten voornamelijk kritiek op kwantitatief en kwalitatief onderzoek waarin wordt verondersteld dat de beleving van mensen direct meetbaar is en ze houden een pleidooi om bij de studie van veiligheidsbeleving aandacht te hebben voor het *individueel interpretatieproces*. Vanuit deze interpretatieve benadering richten ze hun kritiek op het idee van een 'rationeel' subject dat op basis van objectieve informatie zijn/haar risico op slachtofferschap berekent. Vanuit de psychodynamische theorie argumenteren ze dat respondenten niet altijd kennis hebben over hun eigen gevoelens en acties, of directe toegang hebben tot die kennis. Ze vragen daarom aandacht voor het *onderbewustzijn* dat als

primaire drijfveer fungeert voor de interpretatie van bepaalde ervaringen. Door intens contact met de respondenten en door verhalen te ontlocken die direct inspelen op de ervaringen met criminaliteit en veiligheid wordt die individuele psyche zichtbaar voor de onderzoekers en kunnen ze analyseren hoe die psyche construerend is voor hun beeld over veiligheid.

Hun belangrijkste conclusie, die we ook al uitgebreid bespraken in hoofdstuk 2 en ook in dit hoofdstuk al aan bod kwam, is dat criminaliteit fungeert als een copingmechanisme waarbij individuen onbewust hun dagelijkse maar vage laatmoderne onzekerheden uiten in onveiligheidsgevoelens omdat die angsten meer concreet en hanteerbaar zijn. Uit dit onderzoek onthouden we voornamelijk dat de beleving van respondenten niet direct waarneembaar is. De kritiek geldt zowel voor kwantitatief als kwalitatief onderzoek. De betekenis van ervaringen blootleggen is moeilijk met de stringente structuur (vaste vragen en antwoordcategorieën) van survey onderzoek. Maar ook met kwalitatieve interviews is voorzichtigheid geboden want zelfs in kwalitatief onderzoek blijft het mogelijk dat de respondent de interviewvragen op een andere manier interpreteert dan de onderzoeker, dat de respondent niet altijd kennis heeft van zijn eigen acties en gevoelens en/of dat de respondent niet altijd bereid is om die kennis te delen met anderen.

In de analyse van hun verzameld materiaal hebben Hollway & Jefferson aandacht voor het individueel interpretatieproces en hoe het vormt geeft aan de manier waarop de context wordt beleefd. Maar hun onderzoek hanteert voornamelijk een psychologische invalshoek waarbij de focus ligt op het onbewuste karakter van het interpretatieproces en hierdoor hanteren ze een vrij passief mensbeeld: het individu wordt er voorgesteld als slachtoffer van zijn/haar onderbewustzijn waarover hij/zij geen controle kan uitoefenen. Hollway & Jefferson vervangen in feite de invloed van de 'externe werkelijkheid' door de 'dieper liggende verlangens en angsten' van het individu. In die zin wordt het individueel interpretatieproces opnieuw een afhankelijk gebeuren en is er weinig of geen aandacht voor de bewuste strategieën van een actief handelend individu die zijn/haar leefwereld ordent en op die manier betekenis verleent aan zijn/haar veiligheidsbeleving.

Bovendien volgen Hollway & Jefferson niet helemaal trouw het emotionalistisch perspectief door in hun analyse en rapportage de 'onbewuste zielroerselen' van hun respondenten terug te evalueren op basis van een door de onderzoekers bepaalde objectieve maatstaf: opnieuw wordt door experts (hier de onderzoekers) bepaald welk risico elke respondent loopt en wordt schematisch weergegeven in welke mate dit verschillend is van het risico aangegeven door de respondent. In die zin wordt door Hollway & Jefferson een objectief expert bepaalde 'externe werkelijkheid' terug tot leven geroepen die een maatstaf vormt voor de subjectieve percepties van de leken en dreigen ze opnieuw te vervallen in een debat over de rationaliteit van veiligheidsbeleving (Lupton & Tulloch, 1999).

2.3.3 Sociaal constructionistisch perspectief van veiligheidsbeleving

Het sociaal constructionistisch perspectief distantieert zich sterk van de idee dat er etnografische of psychologische observeerbare 'contexten' zijn die op een bepaalde manier vorm geven aan de 'beleving' van mensen. Integendeel, sociaal constructionistisch onderzoek gaat er vanuit dat de werkelijkheid vorm krijgt doorheen de interpretatieve

praktijken van individuen. Het is een uitgangspunt dat ook gedeeld wordt door de etnomethodologie, sociale fenomenologie, het symbolisch interactionisme en de labelling theorie:

These approaches depart radically from the naturalistic view that the social world is “out there”, separate and distinct from acts of perception or interpretation, available to be observed and described if the researcher has adequate access, proximity, and technology. [They] confer (..) much greater agency and responsibility upon society’s members by attributing the very existence of an apparently real world to their interactional and interpretive skills. (Gubrium & Holstein, 1997: 39-40).

In sociaal constructionisme is beleving dus geen product van ‘externe factoren’ noch van ‘interne psychologische processen’, maar is de beleving een *construct van interpretatieve praktijken* van individuen. Dit betekent niet dat de interpretaties die mensen geven aan hun ervaringen zomaar voor waar worden overgenomen door de onderzoeker of ingekleed in een wetenschappelijke theorie of terminologie (e.g. in het verhaal van de olifant houdt dit in dat de vergelijking en benaming ‘speer’ van de ene blinde man wordt overgenomen). De interpretaties worden ook niet geridiculiseerd of in vraag gesteld, want er is immers geen externe werkelijkheid die aangeeft in welke mate de betekenis die mensen geven aan een ervaring juist of fout is. In het sociaal constructionistisch perspectief wordt geanalyseerd hoe interpretaties zich ontwikkeld hebben en zich al dan niet verder ontwikkelen.

Concreet wordt in de analyse nagegaan hoe belevingen geconstrueerd worden (e.g. welke vergelijking wordt gemaakt: met een speer of een borstel?) en waarom die constructie zinvol is voor het individu (e.g. waarom vergelijkt de ene blinde man met een speer en niet met een borstel?) door na te gaan wat die constructie betekent in de dagelijkse leefwereld van het individu, i.e. wat zeggen de sociale en culturele kaders en discours over die constructie (e.g. wijst de vergelijking met een speer dat de olifant gevaarlijk is of wordt het juist gezien als iets dat bescherming biedt?). Een dergelijke analyse toont niet alleen aan hoe en waarom individuen tot bepaalde belevingen komen, maar het maakt ook zichtbaar waarom individuen tot bepaalde *gedeelde belevingen* komen (e.g. waarom wordt op een bepaald moment in een bepaalde context het sociaal zinvol om te vergelijken met een speer, en niet met een borstel?).

De Australische sociale wetenschappers Deborah Lupton, John Tulloch en Marian Tulloch hebben op een intensieve manier onderzoek gedaan naar zowel ‘fear of crime’ als naar het concept ‘risico’. Ze hanteren hierbij een sociaal constructionistische benadering waarin elke kennis over veiligheid, zowel die van de expert als die van de leek, een constructie is die gesitueerd is in sociale en culturele processen. In die zin is het volgens de onderzoekers niet zinvol om een onderscheid te maken tussen een objectief veiligheidsrisico en een subjectieve inschatting van onveiligheid: *“if risk and fear are understood as products of perception and cultural understanding, then to draw a distinction between ‘real’ and ‘false’ risks or fear is irrelevant. It is the ways in which these understandings are developed and acted upon that is considered important, not the extent to which one perspective may be considered to be more ‘accurate’ or less ‘biased’ than the other.”* (Lupton, 2000: 23).

Lupton en J. Tulloch (1999) verzetten zich tegen het idee van een passief individu dat op een rationele manier informatie van buitenaf overneemt en verwerkt of dat slachtoffer is

van zijn eigen onderbewustzijn. Daartegenover plaatsen ze een *reflexief subject* dat actief ervaringen en gebeurtenissen interpreteert en evalueert en daarbij gebruikt maakt van rationale en emotionele argumenten die sociaal en cultureel beschikbaar zijn. Door de interpretatie van een ervaring te situeren in een sociaal en cultureel kader, ontkennen de onderzoekers niet de contextgevoeligheid van de veiligheidsbeleving van mensen: ervaringen met onveiligheid worden onvermijdelijk geëvalueerd en geïnterpreteerd (krijgen betekenis) doorheen de verklaringen en de vergelijkingen die aanwezig zijn in de leefwereld van het subject. De onderzoekers tonen aan dat veiligheidsbeleving een construct is van directe dagdagelijkse ervaringen, ervaringen van anderen en andere informatiekkanalen en dat die beleving afgestemd is op de bredere verhalen (discours) over de huidige samenleving: "...*fear of crime operates at a number of different levels of meaning and consciousness, emerging from and constantly reactive to direct personal experiences, knowledge about others' experiences and mediated sources of information, and also fitting into broader narratives concerning anxieties about 'the way society is today'*" (Lupton & J. Tulloch, 1999: 521).

Volgens Lupton & J. Tulloch heeft een correcte studie van veiligheidsbeleving zowel aandacht voor de invloed van context op voorwaarde dat die niet als determinerend wordt beschouwd, als voor de persoonlijke tussenkomst ('agency') op voorwaarde dat het individu niet gereduceerd wordt tot een louter rationeel of emotioneel subject. In hun analyse willen ze zeker vermijden dat de onderzoekers optreden als experts die kunnen bepalen of een onderzoeksobject al dan niet op een gepaste manier reageert op onveiligheid. (Lupton & J. Tulloch, 1999). De focus van hun analyse is begrijpen hoe mensen hun beleving van veiligheid ontwikkelen en welke sociale en culturele verklaringen of verwijzingen ze gebruiken bij het verantwoorden van hun beleving. Ze gaan er vanuit dat de verklaringen en verwijzingen die mensen gebruiken een beeld geven van hoe ze zichzelf en de anderen zien en welke plaats veiligheid daarin heeft (Tulloch, 2000a).

Een onderzoek dat tot heel interessante inzichten leidt is een studie uit 2003 waarin Marian Tulloch (2003) een kwantitatief en een interpretatief design combineert. Het doel van het onderzoek is na te gaan in welke mate er een verschil is in verantwoording tussen mensen uit de verschillende clusters van risico-angst profielen die opgesteld zijn op basis van een kwantitatieve analyse: "*The present analysis examines whether those who respond differently to a standard set of questions about the treat of criminal attack explain and justify their responses in different way with different constructions of themselves and their social world.*" (Tulloch, 2003: 463). Op basis van dit onderzoek komt Marian Tulloch tot twee conclusies.

Ten eerste is het perfect mogelijk dat een individu verscheidene *veiligheidsbelevingen* hanteert. Marian Tulloch illustreert dit aan de hand van een vrouw die zich enerzijds onveilig voelt in haar buurt en dit koppelt aan belangrijke sociale veranderingen in haar wijk (bouw van nieuwe sociale woningen) waardoor ze zich zorgen maakt over de waarde van haar woning. Anderzijds, zegt deze vrouw op een bepaald moment dat ze zich geen zorgen maakt over crimineel slachtofferschap omdat ze zichzelf positioneert als iemand die zichzelf kan verdedigen en angst kan overwinnen. Via een kwantitatief design kan die variabiliteit in beleving niet tot uiting komen of zou dit

beschouwd worden als inconsistent. Dit zijn echter geen uitingen of verantwoordingen die toevallig of grillig zijn, maar opnieuw zinvol worden als men ze plaatst binnen een bepaalde context en identiteit die belangrijk zijn voor het onderzoekssubject. In dit geval is de veiligheidsbeleving van de vrouw gesitueerd in enerzijds een verhaal van een buurtbewoner die bezorgd is over de sociale teloorgang in haar buurt, en anderzijds een verhaal van een sterke en zelfstandige vrouw die voor zichzelf opkomt. In die zin kan iemand op basis van twee verschillende interpretatieve praktijken komen tot twee andere maar even zinvolle constructies van veiligheidsbeleving.

De tweede conclusie uit dit onderzoek van 2003 is dat de constructie van die veiligheidsbeleving niet gereduceerd kan worden tot de individuele biografie of als een product van sociale variabelen (geslacht, socio-economische positie, leeftijd, leefomgeving, ...). De onderzoekster stelt vast dat mensen binnen éénzelfde cluster van 'risico-angst' toch een andere levensstijl hanteren en/of andere sociale kenmerken vertonen. Ze geeft daarbij het voorbeeld van twee personen met hetzelfde clusterprofiel: 'weinig risico – weinig angst'. De ene is echter een bejaarde en bemiddelde vrouw die woont in een weinig problematische omgeving en zich veilig voelt als ze alleen thuis is of alleen op straat loopt. De andere, daarentegen, is een jonge mannelijke arbeider met een groot vertrouwen in zijn eigen kracht en zijn 'street knowledge' waardoor hij zich vrij en zorgeloos voortbeweegt in de publieke ruimte. De constructie van veiligheidsbeleving kan dus niet louter beschouwd worden als een reflectie van sociale positie van het individu (cfr. de positie t.a.v. de olifant); integendeel: geslacht, leeftijd, etniciteit en socio-economische status zijn ook sociale constructies die moeten onderworpen worden aan analyse omdat ze deel uitmaken van de leefwereld van waaruit het individu zijn beleving over veiligheid vormt.

Een andere onderzoek waarin wordt geïllustreerd dat veiligheidsbeleving niet mag begrepen worden als een gevolg van sociaal-economische kenmerken is het onderzoek van Marian Tulloch (2000) naar leeftijdsverschillen in veiligheidsbeleving, toegepast in de context van het openbaar vervoer. In dit onderzoek stelt de onderzoekster vast dat zowel oudere mensen als jonge mannen bij het construeren van hun veiligheidsbeleving zichzelf en anderen op een bepaalde manier identificeren. Doorgaans zullen oudere mensen zichzelf zien en beschrijven als 'kwetsbaar' en daarom ook risicovolle situaties vermijden (de bus nemen, 's avonds buiten gaan) en anderen, voornamelijk jongeren, identificeren als gevaarlijk en roekeloos en dus als bedreigend voor hen. De jonge mannen daarentegen verwijzen naar zichzelf als competent en krachtig, maar beschouwen bepaalde jonge subculturen (bendes) als een bedreiging voor hun fysieke integriteit. Opvallend is dat M. Tulloch ook vaststelt dat bepaalde oudere respondenten zich actief verzetten tegen wat gekend staat als 'normaal' gedrag en beleving van onveiligheid bij ouderen. Een kleine subgroep van ouderen weigert immers om de sociale categorie 'leeftijd' te gebruiken om hun veiligheidsbeleving op te bouwen, maar maken een onderscheid tussen de grote meerderheid 'gewone' transportgebruikers die zich niet mogen laten terroriseren door een kleine groep van 'vervelende' openbaarvervoer gebruikers. Het wij-zij contrast van 'leeftijd' wordt hier dus verlaten en vervangen door een andere vorm van categorisering, m.n. die van de gehoorzame burgers versus de probleemveroorzakers.

Met deze onderzoeken illustreren Lupton, Tulloch & Tulloch *het belang van identiteit* en sociale categorisering in de constructie van veiligheidsbeleving, i.e. om te begrijpen waarom individuen tot een bepaalde veiligheidsbeleving komen, moeten we nagaan hoe het individu anderen ziet, hoe hij/denkt anderen hem/haar zien en ook hoe hij/zij zichzelf ziet: *“When people feel a potential threat the major consideration is an assessment of safety or risk and in making these ongoing assessments people draw on their system of social categories. (...) In deploying in-group and out-group categories an individual not only characterizes others but also themselves.* (M. Tulloch, 2000: 461). Samengevat, geven deze onderzoeken aan dat we veiligheidsbeleving niet mogen reduceren tot gevolgen of reacties op interne of externe kenmerken van het individu of de omgeving. Maar dat de constructie van veiligheidsbeleving het resultaat is van een creatief en actief gebruiken van identiteiten en sociale categorieën die op dat moment en die plaats zinvol zijn om zichzelf en anderen in te schatten. Op die manier slagen Lupton, Tulloch & Tulloch erin veiligheidsbeleving te onderzoeken waarbij een evenwicht wordt gevonden tussen ‘agency’ en ‘context’, i.e. waarbij aandacht is voor de interpretatieve praktijk van het reflexief individu dat op een actieve manier vorm geeft aan zijn/haar veiligheidsbeleving en niet gedetermineerd wordt door sociale positie of door andere factoren; maar waarbij ook het belang van context wordt erkend die sociale en culturele scripts aanlevert die ter beschikking staan van het individu om invulling te geven aan zijn/haar beleving van veiligheid.

2.4 Besluit: van product en factoren naar constructies en bronnen van veiligheidsbeleving

Met de interpretatieve benadering hebben we voornamelijk een alternatief willen formuleren op het klassiek (kwantitatief) design dat veronderstelt dat veiligheidsbeleving een *product is van externe of interne factoren* en waarin voornamelijk wordt getracht om te begrijpen in welke mate en waarom die beleving al dan niet overeenstemt met die factoren. Het risico van een dergelijke benadering is dat indien wordt vastgesteld dat de beleving niet overeenstemt met de feitelijke werkelijkheid, ofwel de beleving beschouwd wordt als irreëel en oncontroleerbaar ofwel de zoektocht wordt geopend naar nieuwe factoren die mogelijk een invloed uitoefenen op de beleving. In beide gevallen loopt dit design het risico om de beelden van veiligheidsbeleving als een zwarte en lege doos (net widening) te bevestigen en te versterken in plaats van ze meer begrijpbaar te maken.

Om die reden kiezen we voor een interpretatieve benadering, en in het bijzonder voor het sociaal constructionistisch perspectief, waarin veiligheidsbeleving wordt beschouwd als een *construct van de interpretatieve praktijken* van een actief, reflexief individu dat in interactie met anderen en de omgeving zijn/haar veiligheidsbeleving opbouwt. Om die veiligheidsbeleving te begrijpen is het dus niet zinvol om te focussen op wat zich ‘buiten’ die beleving afspeelt en in welke mate een beleving al dan niet afwijkt van die werkelijkheid, maar moeten we nagaan *hoe* burgers in het dagelijkse leven betekenis en vorm geven aan onveiligheid.

De constructie van veiligheidsbeleving verloopt niet in een sociaal vacuüm, maar wordt opgebouwd in interactie met anderen en wordt gevoed door sociale en culturele

kaders. Om te begrijpen *waarom* burgers tot een bepaalde veiligheidsbeleving komen, moeten we dus de beleving steeds situeren in de sociaal-culturele context waarin het individu opgroeit en/of woont. Die context bevat *bronnen* die het individu gebruikt om zijn/haar beleving te ontwikkelen, te verantwoorden en te reproduceren. De voorkeur gaat naar de term ‘bronnen’ omdat we geenszins de context beschouwen als een vat met determinerende factoren, maar eerder als een kader met sociale en culturele scripts die het individu kan gebruiken bij het interpreteren van bepaalde ervaringen en gebeurtenissen. In het volgende deel overlopen we hoe we in dit proefschrift deze constructies en bronnen van veiligheidsbeleving zichtbaar maken en analyseren.

3 Onderzoeken van constructies en bronnen van veiligheidsbeleving

In dit deel willen we nagaan hoe we vanuit een sociaal constructionistisch perspectief veiligheidsbeleving kunnen onderzoekbaar maken, i.e. hoe kunnen we in de eerste plaats die veiligheidsbeleving zichtbaar maken en hoe gaan we vervolgens de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving analyseren?

3.1 Zichtbaar maken van de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving

Om de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving te kunnen analyseren, moeten we eerst de veiligheidsbeleving van burgers zichtbaar maken. We hebben dus nood aan een methode die zichtbaar maakt hoe burgers onveiligheid in hun dagelijkse leven identificeren en welke bronnen ze gebruiken bij het verantwoorden van hun veiligheidsbeleving. Een analyse van *documenten* lijkt dan ook niet aangewezen. Er zijn immers weinig documenten waarin burgers expliciet uiting geven aan hun veiligheidsbeleving. Ook *observaties* lijken ons niet toepasbaar aangezien een beleving niet (altijd) direct observeerbaar is via dagdagelijkse handelingen. Bovendien beschouwen we de gesproken taal als een belangrijk element voor het analyseren van constructies van veiligheidsbeleving (zie infra).

Niet alleen is veiligheidsbeleving ook niet direct zichtbaar, onveiligheid is ook een onderwerp dat in gewone conversaties bij gewone burgers (gelukkig) zelden spontaan en/of weinig frequent voorkomt. Het is dan ook moeilijk om gebruik te maken van *natuurlijke conversaties* (naturally occurring talk and interaction) waarbij de onderzoeker spontane gesprekken tussen burgers meevolgt en op geen enkele manier interfereert. Onveiligheid is dus een onderwerp dat aangebracht moet worden door de interviewer zelf. Dit kan gebeuren in een groeps- of individueel interview.

In een *groepsinterview* worden zes à tien personen gelijktijdig geïnterviewd. Doorgaans wordt de term ‘focusgroep’ gebruikt en dit houdt in dat de beoogde respondenten door de onderzoeker zijn geselecteerd rond bepaalde gedeelde kenmerken (zoals bijvoorbeeld hun beroep of geslacht of inkomen) (Evers, 2007). Het voordeel van de focusgroep is dat deze gesprekken zeer goed weergeven hoe de interactie tussen gewone burgers verloopt. Maar de groepsdynamiek maakt het ook moeilijk om achteraf te reconstrueren hoe elke individuele deelnemer zijn/haar veiligheidsbeleving construeert en verantwoordt. Het is daarom dat we in dit onderzoek uiteindelijk gekozen hebben voor *het*

individueel interview waarbij de onderzoeker het onderwerp aanbrengt en één respondent bevaart die de ruimte krijgt om uit te weiden – in eigen woorden – over zijn/haar ervaringen over onveiligheid (Evers, 2007). Omdat een gestandaardiseerde vragenlijst weinig inzicht biedt in hoe respondenten hun beleving verantwoorden, hebben we gekozen voor een niet gestructureerde vorm van interviewen. In de volgende delen verantwoorden we de keuze voor een sociaal constructionistische benadering van het interview en overlopen we welke implicaties dit concreet heeft voor het uitvoeren van het interview.

3.1.1 *Klassieke visies op het interview*

Onveiligheid en het verantwoorden ervan is een gevoelige thematiek die vaak ook verbonden is met gevoelige en/of taboeonderwerpen, i.e. eigen slachtofferervaringen, racistische denkbeelden enz. Respondenten kunnen daarom met opzet elementen verzwijgen of juist overdrijven. Maar respondenten kunnen ook enkel spreken over ervaringen waar ze zich expliciet bewust van zijn, en bovendien moeten ze dan ook nog over termen en woorden beschikken om die ervaring tot uitdrukking te brengen. Met andere woorden als interviewer en onderzoeker is men afhankelijk van wat mensen willen en/of kunnen zeggen (De Wree, Vander Beken, & Ponsaers, 2006). Deze problemen worden enkel ‘als storingen’ beschouwd indien men vertrekt vanuit de klassieke sociaalwetenschappelijke visie van het interview als een zoek-en-ontdekkingsmissie, met de interviewer als de ontdekkingsreiziger die allerlei methodes en technieken gebruikt om te extraheren wat al aanwezig is binnen de respondenten. (Holstein & Gubrium, 1995)

In de eerste plaats vinden we deze klassieke visie terug bij het *positivistisch interview* waarin verondersteld wordt dat interviews direct toegang geven tot persoonlijke ervaringen of opinies die voortvloeien uit een feitelijke werkelijkheid. De antwoorden worden beschouwd als onbetrouwbaar indien de antwoorden beïnvloed worden door de interviewer en/of door de interviewomstandigheden. De positivistische benadering vraagt daarom een neutrale interviewer, die zijn mening onderdrukt, die vermijdt om in stereotypen te denken en zorgt dat het interview plaatsgrijpt in een rustige en private omgeving. Bovendien wordt van de interviewer verwacht de antwoorden van de respondent te corrigeren en/of aan te vullen met ervaringen van anderen (vb: andere respondenten, raadplegen van experts) of door andere methodes (vb: observaties, documentanalyse). (Silverman, 2001 (2nd ed)).

De idee van de respondent als een vat van ervaringen die moet geëxploreerd worden door de interviewer, vinden we ook terug bij emotionalistische benadering van interviews. Het doel van het *emotionalistisch interview* is echter niet het verkrijgen van een objectief relaas van wat feitelijk is gebeurd, maar wel om te zorgen dat de respondent op een authentieke wijze praat over zijn/haar ervaringen. De focus is dus niet op wat er gebeurd is, maar op hoe de respondent de ervaring heeft beleefd. Emoties staan dan ook centraal in dit soort interview. Deze emotionalistische benadering vraagt een meegaande en geïnteresseerde interviewer die een vertrouwde omgeving tracht te creëren waarin de respondent het gevoel krijgt dat hij/zij onbelemmerd zijn ervaringen en belevingen kan uitwisselen met de interviewer. Dit kan betekenen dat ook de interviewer zijn/haar ervaringen deelt om dit vertrouwen bij de respondent te stimuleren. Het interview is mislukt wanneer door externe storingen en/of gebrek aan ‘rapport’ met de respondent, er geen

vertrouwen is en dus geen uitwisseling is van ervaringen en belevingen. (Silverman, 2001 (2nd ed)).

Door zijn focus op beleving lijkt het emotionalistisch interview geschikt voor een onderzoek naar de veiligheidsbeleving van burgers. Toch wordt dit perspectief niet de leidraad voor het organiseren van interviews. Het emotionalistisch interview volgt immers in essentie dezelfde redenering als het positivistisch interview, i.e. alhoewel ze beide op zoek zijn naar een ander soort kennis en andere methoden gebruiken, zijn beide ook op zoek naar een waarheid: een feitelijk of een emotionele waarheid. Zowel het positivistisch als het emotionalistisch interview gaan ervan uit dat de respondent een passief vat is van opinies of belevingen dat opengaat mits de interviewer de juiste technieken aan de dag legt (juiste vragen, op het juiste moment, met de juiste houding). Beide interviewmethodes veronderstellen dat de opinies of gevoelens over het onderwerp reeds concreet gevormd aanwezig zijn bij de respondent en dat het de taak is van de interviewer om deze zichtbaar te maken. In deze klassieke visies wordt het interview zelf vaak beschouwd als een potentiële vorm van vertekening: de vragenlijst of interviewgids, de houding van de interviewer en de interviewomstandigheden kunnen die exploratie van vooraf gevormde opinies en gevoelens verstoren. (Holstein & Gubrium, 1995).

3.1.2 De keuze voor het sociaal constructionistisch interview

Tegenover het positivistisch en het emotionalistisch interview plaatst Silverman (2001 (2nd ed)) het *sociaal constructionistisch interview*. In het sociaal constructionistisch perspectief is men het eens met de emotionalistische interviewers dat interviewdata geen rechtstreekse weergave zijn van de gebeurtenis of ervaring zoals die zich feitelijk heeft voorgedaan, maar dat de respondent vanuit zijn leefwereld deze ervaring op een bepaalde manier interpreteert en betekenis verleent. Maar het sociaal constructionistisch perspectief maakt dezelfde bedenking voor het emotioneel als voor het positivistisch interview: net zoals 'opinionen of feiten' niet waar te nemen zijn of te corrigeren zijn met een feitelijke werkelijkheid, zijn ook 'emoties en belevingen' niet te toetsen aan een 'emotionele werkelijkheid'. Met andere woorden, 'authentieke gevoelens' zijn al even moeilijk (misschien zelfs moeilijker) te 'ontdekken' dan 'feitelikheden'. Het sociaal constructionisme verlaat deze focus op de 'werkelijkheid' en gaat er bovendien van uit dat het zoeken naar een feitelijke of authentieke werkelijkheid niet zinvol is om de beleving van respondenten te begrijpen.

In het sociaal constructionisme ligt de focus op de manier waarop de respondent kiest zijn beleving onder woorden te brengen. Net zoals opinies zijn ook emoties beperkt tot wat de respondent kent, en wat hij/zij wil en kan vertellen. Maar in tegenstelling tot het positivistisch of emotionalistisch interview, wordt dit niet beschouwd als een probleem, een tekortkoming of een storing die moeten vermeden of gecontroleerd worden. Integendeel: de woorden, termen, vergelijkingen, metaforen en handelingen die respondenten gebruiken (of juist niet gebruiken) maken (niet) deel uit van hun leefwereld en geven aan welke betekenis 'onveiligheid' in hun leven (niet) heeft. Interviewdata zijn dus geen '*simply representation of the world*', maar '*are part of the world they describe*' en het is in die zin dat

interviewdata benaderd moeten worden en ook zeer waardevol kunnen zijn. (Silverman, 2001 (2nd ed): 95).

In zijn boek blijft Silverman echter zeer vaag hoe we dit sociaal constructionistisch interview moeten opzetten. Het is onze mening dat Holstein & Gubrium in hun boek *'The Active Interview'* (1995; zie ook 1997) zeer goede aanwijzingen geven hoe we vanuit een sociaal constructionistisch perspectief een interview kunnen organiseren.

3.1.3 *Het actief interview: uitgangspunten*

Het belangrijkste uitgangspunt van het actief interview is dat elk interview, hoe geformaliseerd en gestandaardiseerd ook, een interactioneel gebeuren is tussen de participanten van het interview, i.e. de interviewer(s) en de respondent(en) en dat elk interview onvermijdelijk een momentopname is van interacties tussen die participanten. In tegenstelling tot de klassieke visie, gaat het actief interview er niet vanuit dat de opinies en de gevoelens van de respondent ten aanzien van een bepaald thema (zoals onveiligheid) vooraf gevormd zijn en dat de interviewer louter weergeeft wat reeds aanwezig is bij de respondent. In het actief interview wordt verondersteld dat de beleving vorm krijgt tijdens het interview, i.e. het is in de interactie met de interviewer dat de respondent actief bezig is met het construeren van zijn beleving: *"Respondents are not so much repositories of knowledge – treasuries of information awaiting excavation – as they are constructors of knowledge in collaboration with interviewers."* (Holstein & Gubrium, 1997: 114).

In het actief interview wordt het idee losgelaten van de respondent als een vat van gevormde opinies of emoties dat door de interviewer moet doorgrond worden en dat door fouten in zijn/haar gedrag en door 'verkeerde' interviewomstandigheden kan verstoord worden. In het actief interview krijgen opinies en emoties juist vorm tijdens het interview. In die zin kunnen noch de interviewer noch de respondent dit vormingsproces storen. Integendeel, beiden staan aan de basis van dit proces. Holstein & Gubrium willen met hun actief interview de kwalitatieve interviewers gerust stellen: het is zinloos en onmogelijk om de interactionele ingrediënten die aanwezig zijn in elke vorm van interview, gestructureerd of niet, te vermijden of te corrigeren. Ze raden de interviewer en de onderzoeker aan om bewust te zijn van die interacties en die mee te nemen in de productie maar zeker ook in de analyse van interviewdata (zie infra).

3.1.4 *Het actief interview als een toneelstuk met een ontwikkelend plot*

De veronderstelling dat de beleving vorm krijgt tijdens het interview, betekent echter niet dat de beleving alle richtingen kan uitgaan of dat de inhoud van de beleving enkel geldt voor dat moment en die plaats. Holstein & Gubrium (1995, 1997) gebruiken graag de *dramaturgische metafoor* bij het beschrijven van het actief interview. Het interview is zoals *een toneelstuk met een ontwikkelend plot*. Het toneelstuk is voor een deel gefixeerd: er is een format gekozen (drama of komedie), een thema bepaald (liefde of oorlog) en de rollen zijn verdeeld (hoofd- en bijrollen). In het interview is het voornamelijk de interviewer die bepaalt welke structuur en richting het interview (het plot) zal volgen: hij/zij initieert en organiseert het interview, kadert het interview in een bepaalde context en introduceert het thema bij de respondent. Het interview is echter ook constant in ontwikkeling waardoor het

format, het thema en de rollen kunnen aangepast en gewijzigd worden. De respondent is immers geen passieve deelnemer aan het interview (het toneelstuk). De respondent beschikt over een grote voorraad aan ervaringen (bronnen) die aangesproken kunnen worden tijdens het interview en op die manier kan de respondent het plot een andere richting geven. Het eigen levensverhaal is bijvoorbeeld een belangrijk bron waaruit de respondent kan putten, maar ook verhalen van anderen of uit de media. Welke bronnen de respondent gaat gebruiken is echter niet vooraf bepaald en in die zin is het interview (het toneelstuk) voor een stuk ook improvisatie. Dit improviseren gebeurt echter wel binnen de parameters bepaald door de interviewer en is zo ruim als de bronnen waarover de respondent beschikt. Bijgevolg is de beleving niet richtingloos, maar gekaderd binnen een bepaalde context. Hieronder bekijken we enkele concrete implicaties van de keuze van het actief interview om de veiligheidsbeleving bij burgers zichtbaar te maken.

3.1.5 Stimuleren van diversiteit in de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving

Het actief interview veronderstelt dat, alhoewel de interviewer het interview organiseert en de vragen stelt, de respondent vanuit zijn eigen bronnen van kennis, ervaringen en praktijken actief mee bepaalt op welke manier hij/zij zijn beleving opbouwt. Deze constructies en bronnen worden niet spontaan, accuraat of volledig weergegeven, maar worden tijdens het interview in interactie met de interviewer geconstrueerd en aangesproken, i.e. de respondent zal de bron aanspreken die hij/zij op dat moment belangrijk vindt en op basis daarvan een beleving opbouwen die voor hem/haar zinvol is. Naargelang de vraag zal de respondent dus een bepaald perspectief innemen en dit verantwoorden aan de hand van zijn/haar bronnen. Mensen beschikken echter vaak over meerdere bronnen en kunnen dus tot meerdere constructies van veiligheidsbeleving komen. Het doel van het actief interview is niet om te gaan bepalen welke constructie en bron meer of minder van belang of juist is dan een andere constructie en bron, maar om zoveel mogelijk van die constructies en bronnen zichtbaar te maken. Concreet impliceert dit dat de taak van de interviewer erin bestaat, zowel in de selectie van respondenten als tijdens het interview, zoveel mogelijk de diversiteit in de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving te stimuleren.

3.1.6 Het verzadigingspunt in actief interviewen

In de presentatie van het onderzoeksmateriaal in hoofdstuk 1 hebben we aangegeven dat we in de selectie van respondenten diversiteit nastreefden: er wordt dus gezorgd voor variatie bij respondenten, zowel in hun demografisch als sociaal profiel, als in hun relatie met de omgeving en hun actieve inzet in het wijkcomité. De selectie is echter ook theoretisch gestuurd (theoretical sampling) waarbij de selectie beschouwd wordt als een doelgericht en cyclisch proces en de onderzoeker op basis van eerdere bevindingen bij de eerste respondenten actief op zoek gaat naar andere respondenten die deze bevindingen bevestigen of zich juist richt op het vinden van uitzonderingsgevallen die eerdere

bevindingen mogelijk uitdagen²⁶ (Boeije, 2005). In het eigen onderzoek werd bijvoorbeeld na enkele interviews vastgesteld dat bepaalde respondenten naar ‘moederschap’ verwezen bij het verantwoorden van hun veiligheidsbeleving. Het leek ons dan ook logisch om na te gaan in welke mate ‘vaderschap’ ook een bron is van veiligheidsbeleving en dus zorgden we dat we ook een aantal mannen interviewden met (minderjarige) kinderen.

Deze focus op diversiteit in constructies en bronnen van veiligheidsbeleving heeft ook gevolgen voor het punt van *saturatie of verzadiging*. In de klassieke visie loopt de selectie door tot blijkt dat bij de analyse van nieuw geselecteerde gevallen geen nieuwe informatie meer te verkrijgen is (Boeije, 2005). Volgens Holstein & Gubrium (1995) stopt in een actief interview de selectie van nieuwe respondenten wanneer er geen nieuwe constructies en/of bronnen zichtbaar worden. Een groot aantal respondenten kan hierbij zinvol zijn, maar aangezien respondenten diverse constructies en bronnen van veiligheidsbeleving kunnen hanteren, kan het verzadigingspunt ook bereikt worden met een beperkt aantal respondenten.

In het eigen onderzoek bewandelen we een middenweg tussen diversiteit en verzadiging. We zijn vooreerst op zoek gegaan naar zoveel mogelijk diversiteit in de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving en in die zin is de selectie gericht op respondenten met verschillende ervaringen van onveiligheid. Maar we hebben ook bepaalde constructies en verantwoordingen van veiligheidsbeleving willen bevestigen door respondenten te selecteren met gelijkaardige ervaringen van onveiligheid. Concreet betekent dit dat we voor bepaalde onveilige situaties die terugkwamen bij verschillende respondenten, zoals onveiligheid ten aanzien van de eigen kinderen en onveiligheid door inbraken, een vrij volledig beeld hebben van hoe en waarom burgers tot die beleving komen. Andere ervaringen die minder aan bod kwamen of waarvan we slechts enkele getuigenissen van hebben, zoals mishandeling door de eigen partner en onveiligheid op het werk, zijn omwille van beperking in tijd en context echter minder volledig uitgewerkt. We hebben immers geen specifiek onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld partnermishandeling of veiligheidsrisico's bij bepaalde beroepen. Toch zijn deze ervaringen interessant omdat ze bijdragen tot de diversiteit in de beleving van onveiligheid, maar ook illustreren dat, alhoewel de ervaring of de situatie minder frequent voorkomt, de constructie gelijkaardig verloopt aan die van meer voorkomende ‘onveilige’ situaties en ervaringen.

3.1.7 Spontane associaties met ‘onveiligheid’

Diversiteit in veiligheidsbeleving wordt niet enkel nagestreefd door de selectie, maar wordt ook verder in de loop van het individueel interview gestimuleerd. In eerste instantie wordt nagegaan hoe de respondent ‘onveiligheid’ spontaan beschrijft en verantwoordt.

In het tweede hoofdstuk hebben we gezien dat in een klassiek (kwantitatief) onderzoek veiligheidsbeleving wordt gemeten aan de hand van verschillende dimensies: cognitieve, emotionele, normatieve en gedragsmatige dimensies. In dit proefschrift wordt

²⁶ Omwille van het cyclisch proces is de theoretische steekproeftrekking dan ook nauw verbonden met de systematische data-analyse (Silverman, 2001 (2nd ed)) waarbij op basis van een klein aantal interviews inzichten worden geformuleerd die daarna worden geconfronteerd met interviewfragmenten van nieuwe respondenten (zie infra).

ervoor geopteerd die keuze in eerste instantie expliciet over te laten aan de respondent. De hoofddoelstelling van dit proefschrift is immers achterhalen welke plaats 'onveiligheid' heeft in het dagelijkse leven van burgers. Door burgers op voorhand te informeren hoe ze onveiligheid kunnen kadren, missen we informatie over welke positie de burgers spontaan zelf zouden hebben ingenomen. De keuze van de respondent om onveiligheid te uiten in opinies (cognitief kader), angsten (emotioneel kader), waardeoordelen (normatief kader) of handelingen (gedragmatig kader) wordt daarom een onderdeel van de analyse. In geen geval wordt in de analyse één bepaald kader boven een ander geplaatst, e.g. cognitieve redeneringen worden niet boven (of onder) emoties geplaatst. Binnen een sociaal constructionistisch perspectief fungeert de keuze voor een bepaald kader als een indicatie voor de manier waarop de beleving van de respondent moet begrepen worden: is het iemand die zich graag positioneert als een rationeel en beredeneerd individu en daarbij verwijst naar ervaringen en gebeurtenissen als iets feitelijk, of is het iemand die veel meer belang hecht aan emoties of normen en waarden, of verwijst men onmiddellijk naar concrete gedragingen?

De kadring van de beleving vormt dus een belangrijk onderdeel van de analyse en wordt zoveel mogelijk overgelaten aan de respondent. Daarom wordt in het begin van het interview de respondent gevraagd naar spontane associaties met onveiligheid: "*Waarom denkt u spontaan bij het woord 'onveiligheid'?*". Maar ook in de voorbereiding van het interview, i.e. in de brief en het voorafgaand gesprek, als in de rest van het interview wordt erop gelet dat het woord 'onveiligheidsgevoelens' zo weinig mogelijk wordt gebruikt, tenzij het zo wordt aangedragen door de respondent. Een tweede reden waarom we het woord 'onveiligheidsgevoelens' nog vermijden, is omdat bepaalde respondenten, meestal mannen, moeite hebben om hieraan invulling te geven en in eerste instantie reageren dat ze helemaal geen onveiligheidsgevoel hebben. Het is een vaststelling die we ook terugvinden bij andere onderzoeken (Lupton, 2000). Met meer neutrale termen zoals 'beeld van onveiligheid' trachten we dan een patstelling te vermijden.

3.1.8 Activeren van andere constructies en bronnen van veiligheidsbeleving

In de loop van het interview wanneer de respondent voldoende is aangemoedigd om na te denken over spontane associaties met onveiligheid, wordt vervolgens deze voorzichtige houding verlaten, en stimuleert de interviewer de respondent om het kader van zijn/haar beleving te veranderen en na te denken over andere constructies en bronnen van veiligheidsbeleving. Deze activering van constructies en bronnen kan op verschillende wijzen gebeuren.

De interviewer kan dit heel subtiel aanpakken. De vragen die *peilen naar verandering* in het beeld van onveiligheid zijn hiervan een voorbeeld. Vragen naar verandering heeft dubbele doelstelling. Het eerste doel is expliciet na te gaan in welke mate er verandering is opgetreden/zou optreden in de veiligheidsbeleving van respondenten. Ten tweede 'dwingt' het teruggaan in de tijd of hypothetisch nadenken over de toekomst, de respondent tot zelfreflectie waardoor hij/zij ook opnieuw begint na te denken over zijn/haar huidige veiligheidsbeleving, en mogelijk nieuwe constructies en bronnen worden geopend. Door de

respondent bijvoorbeeld te vragen hoe hij als jongeman over onveiligheid nadacht, kan ook zichtbaar worden welke rol jongeren vandaag spelen in zijn veiligheidsbeleving.

De interviewer moet tijdens het interview ook steeds *alert zijn voor bepaalde situaties en ervaringen* (zoals beroep, een hobby) die mogelijk een nieuw perspectief kunnen bieden, maar die de respondent niet verder uitwerkt. In die zin werd bijvoorbeeld gevraagd aan een ex-beroepsmilitair, die niet spontaan zijn vroeger werk als onveilig vermeldde, om na te gaan in welke mate hij als militair in contact kwam met onveilige situaties. Hetzelfde werd ook gedaan bij een man die als hobby met wapens schiet, maar ook bij een respondent die vroeger vrijwilliger was bij de brandweer. Achteraf, in de analyse, is het echter zeer belangrijk toch mee te nemen dat de respondent niet spontaan zelf deze associaties heeft gelegd.

Dit meenemen in de analyse is zeker ook van toepassing bij andere ingrijpendere activeringsmaatregelen, m.n. de door de interviewer of door omstandigheden gestuurde vragen of opmerkingen die zorgen dat de respondent nieuwe constructies en bronnen aanboort en/of oude herbekijkt. In dit onderzoek heeft de interviewer weleens gebruik gemaakt van *ervaringen en belevingen van andere respondenten* (of van zichzelf) om de respondent verder te laten uitweiden over zijn/haar constructies en bronnen. In het eigen onderzoek gaf de interviewer bijvoorbeeld aan dat onveiligheid over de eigen kinderen ook vaak vermeld werd door andere respondenten, gevolgd door een wens van de interviewer om dit beter te begrijpen (als niet moeder zijnde). Deze opmerking gaf de respondent het vertrouwen en de ruimte om er uitgebreider op in te gaan hoe 'ouderschap' een belangrijk keerpunt is geweest in haar veiligheidsbeleving. De interviewer kan zich hiervoor ook baseren op *informatie verzameld via andere methoden zoals documentanalyse of observaties*. Deze techniek werd echter voornamelijk toegepast bij het bevragen van de wijkcomitéleden en de officiële instanties over de oorsprong, doelstellingen en problemen van het wijkcomité (zie hoofdstuk 5 en 6).

Verschuivingen in de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving kunnen echter ook geïnduceerd worden door de interviewomstandigheden: de tv die aanstaat, een kind dat binnenkomt, de aanwezigheid van de echtgeno(o)t(e) of een familielid of vriend die langskomt. Het zijn omstandigheden die ervoor kunnen zorgen dat de respondent zijn constructies en bronnen aanvult of herziet. Hieronder een fragment van een interactie tussen de 75-jarige John en zijn vrouw die dit goed illustreert. Het fragment begint met John die vertelt waarom onveiligheid in de samenleving is toegenomen. Hij verwijst hierbij expliciet naar allochtonen:

John: (...) Wanneer is dat begonnen dat onveiligheidsgevoel? Over 30 jaar misschien? Als de eerste zwarten hier zijn toegekomen en dan beginnen tonen zijn wie ze zijn die zwarten....dat ze kleine bandietjes waren en al...van dan is dat begonnen...

Cynthia (zijn vrouw roept uit de keuken): Niet allemaal hé vader! Er wonen er hier rechtover ons deur en dat zijn geen ...

John: Nee nee tuurlijk niet! Op alles zijn er uitzonderingen hé. Euh...je gaat toch moeten bij ons komen zitten hé (tot zijn vrouw)

Cynthia: Nee, nee! Nee, maar je mag ze niet allemaal over dezelfde kam scheren.

John: Jammaar dat zeg ik niet...Cynthia?

Cynthia: Allez, doe maar voort!

John: Jammaar ja...Allez, we zullen er 10% afdoen van die zwarte. (...)

Omwillen van de tussenkomst zal John in navolgende fragmenten genuanceerder, maar ook gedetailleerder praten over de relatie ‘onveiligheid’ en ‘vreemdelingen’. Dankzij de terechtwijzing van zijn vrouw krijgen we dus meer informatie over hoe John zijn veiligheidsbeleving opbouwt en verantwoordt. Bovendien wordt voor de interviewer ook bijkomende informatie zichtbaar, i.e. John heeft namelijk ‘allochtone’ burens en voor de interviewer wordt het heel interessant om in de loop van het interview John te vragen waarom hij zijn ‘allochtone’ burens niet associeert met onveiligheid.

In de klassieke visies op het interview zouden deze ‘aanmoedigen’ van de interviewer en de ‘tussenkomsten’ van de interviewcontext beschouwd worden als storingen die op een onaanvaardbare manier de interviewdata vertekenen. Uiteraard is het ook niet de bedoeling dat de interviewer of de omgeving van de respondent antwoorden gaat voorfluiseren of gewenste antwoorden uitlokt. De interviewer heeft als taak de respondent te activeren, maar niet te gaan controleren. In die zin moet de interviewer zich bescheiden opstellen, zeker in het begin van het interview, en wordt ook gekozen niet te werken met een topiclijst of checklist, maar om vooraf de belangrijkste vragen uit te schrijven omdat op die manier de onderzoeker op voorhand rustig kan “*nadenken over een zo open mogelijke formulering zonder evaluatieve toon.*” (Evers, 2007: 62).

Het is echter een illusie te veronderstellen dat de interviewer of de context volledig neutraal kunnen zijn. In het actief interview zijn de keuze en de schikking van de bronnen door de respondent altijd de uitkomst van een momentaan proces dat gebeurt in interactie met de interviewer en de context van het interview. Vanuit dat perspectief is het misschien naïef te veronderstellen dat de taak van de interviewer beperkt is tot het stellen van vragen en het registreren van antwoorden. Zelfs een eenvoudige overgangsvraag die de transitie van de ene vraag naar de andere voorbereidt en vaak zo neutraal mogelijk wordt opgesteld, kan het perspectief van de respondent doen verschuiven. Het is daarom zinloos te veronderstellen dat we die ‘invloeden’ volledig kunnen controleren, en meer zinvol om als onderzoeker bewust te zijn van die ‘aanmoedigen’ en ‘tussenkomsten’ en die mee te nemen in de analyse. Om die reden zijn in de interviewfragmenten soms ook ‘vragen’ en ‘tussenkomsten’ van de interviewer opgenomen, en is in de analyse en/of in de rapportage rekening gehouden met de invloed van bepaalde eigen kenmerken (e.g. zelf geen moeder zijn) of eigen uitspraken (e.g. toegeven dat de onderzoekster bang zou zijn indien een agressief persoon haar zou bedreigen).

3.2. Analyseren van constructies en bronnen van veiligheidsbeleving

In het klassiek (kwantitatief) design ligt de analysefocus steeds op ‘wat’, i.e. er wordt nagegaan welke situaties burgers het meest als onveilig ervaren en vervolgens welke factoren van de onveilige situatie zelf, maar ook factoren van het individu, de omgeving en/of de samenleving deze veiligheidsbeleving veroorzaken. Dergelijke analysefocus maakt duidelijk welke onveilige situaties het meest voorkomen en geeft aan wat de kracht is van de factor of een combinatie van factoren in het verklaren van veiligheidsbeleving bij burgers. Een dergelijke analyse vertrekt echter van een opdeling tussen factoren in de werkelijkheid en de beleving van burgers en veronderstelt dat het eerste een invloed uitoefent op het

tweede. In een sociaal constructionistisch perspectief wordt deze opdeling en causale relatie tussen ‘werkelijkheid’ en ‘beleving’ echter in vraag gesteld, i.e. een beleving is niet een rechtstreeks af te leiden product van interne of externe factoren, maar is het resultaat van interpretatieve praktijken van het individu die in interactie met anderen en de leefomgeving zijn/haar veiligheidsbeleving opbouwt.

Veiligheidsbeleving benaderen als enerzijds een construct van individuele interpretatieve praktijken en anderzijds als een contextueel verbonden fenomeen, impliceert volgens Gubrium & Holstein (1997; zie ook Holstein & Gubrium, 2000) een dubbele analysefocus waarbij aandacht voor *hoe* burgers hun veiligheidsbeleving opbouwen (focus op het constructieproces) afgewisseld wordt met een focus op *wat* die beleving betekent in hun leefwereld (focus op context). Met deze analytische vorm van tussenhaakjes zetten (analytical bracketing²⁷), willen Gubrium & Holstein een antwoord bieden op de kritiek dat sociaal constructionisme zich teveel zou focussen op *hoe* een fenomeen wordt geconstrueerd en daarom blind is voor *wat* het fenomeen betekent in de dagelijkse realiteit van de onderzochte respondenten. In die zin houden ze een pleidooi voor een analyse waarbij hoe- en wat-analyse elkaar afwisselen: *The objective is to move back and forth between constitutive activity and substantive resources, alternately describing each, making informative references to the other in the process. Either the activity or the substantive context becomes the provisional phenomenon, while interest in the other component is temporarily deferred but not forgotten. The constant interplay between the analysis of the two components mirrors the interplay between artfulness and substantive resources that characterizes interpretive practice.*” (Gubrium & Holstein, 1997: 119)

3.2.1 Op zoek naar verhalen over onveilige ervaringen

Om zowel een analyse te kunnen doen naar het constructieproces (hoe?) als de context (wat?) van veiligheidsbeleving moeten we in eerste instantie op zoek gaan naar interviewfragmenten waarin beide aanwezig zijn. Gubrium & Holstein (1997) raden ons aan op zoek te gaan naar fragmenten waarin de respondent een verhaal vertelt over zijn onveilige ervaring, i.e. het is immers in een *narratief* dat de respondent zowel vorm geeft aan zijn beleving als bronnen gebruikt uit zijn/haar leefwereld om die constructie te verantwoorden en te managen: *“While not neglecting the plots of narratives (the whats), qualitative researchers are increasingly attempting to understand the ways in which stories about experiences are presented, structured, and made to cohere (the hows).”*(Gubrium & Holstein, 1997: 147; zie ook Riessman, 1993). Om constructies en bronnen van veiligheidsbeleving te kunnen analyseren, moeten we dus interviewfragmenten selecteren

²⁷ Gubrium & Holstein waarschuwen ervoor om analytical bracketing niet te verwarren met bracketing in de etnomethodologie. Etnomethodologisch bracketing gebeurt *vóór de analyse* en is een techniek om tijdelijk alle inhoudelijke vooronderstellingen over het fenomeen opzij te schuiven om op die manier beter in kaart te brengen hoe een fenomeen wordt geconstrueerd: *“...it is a means of temporarily suspending belief in the substantial (the whats) in order to better view the processes (the hows) by which substantiality is produced.* (Gubrium & Holstein, 1997: 119). Analytical bracketing daarentegen gebeurt tijdens de analyse en houdt een afwisseling in van de ‘whats’ en de ‘hows’ van het fenomeen om op die manier een vollediger beeld te vormen van wat het fenomeen betekent in het leven van mensen.

met *verhalen over onveilige ervaringen*. Meestal zijn dit lange verhalen, want in korte antwoorden en zinnen is het niet altijd mogelijk om constructies en verantwoordingen terug te vinden. Opdat de lezer zelf de kans zou hebben om te oordelen over de constructies en verantwoordingen, zullen we op regelmatige basis interviewfragmenten meegeven (vorm van interne betrouwbaarheid, zie Seale, 1999b). Maar vaak zal het niet mogelijk zijn om het hele verhaal, dat verspreid is over een aantal bladzijden, letterlijk weer te geven. We zullen echter de lezer zo goed mogelijk begeleiden²⁸ in het begrijpen van het verhaal door hem/haar te informeren over wat vooraf gaat, tussenin gebeurt en/of nadien volgt.

3.2.2 *Hoe-analyse: constructies van veiligheidsbeleving*

Om veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen, focussen we er in eerste instantie op *hoe* burgers hun veiligheidsbeleving construeren. Om dit constructieproces bloot te leggen, volgens we een aantal kerninzichten uit de *etnomethodologie* (Garfinkel, 1967). De etnomethodologie gaat na *hoe* mensen doorheen interpretatieve interacties met anderen orde en structuur creëren (zie ook Blommaert & Verfaillie, 2009). Toegepast op veiligheidsbeleving betekent dit dat we in de analyse *tijdelijk* afstand nemen van *wat* burgers ervaren als onveilig (wat beschrijven ze als onveilig), maar nagaan *hoe* burgers vanuit hun dagelijkse leven vorm geven aan onveiligheid.

Het *gebruik van taal* speelt hierin een belangrijke rol. Taal is immers één van de belangrijkste interactiemiddelen en wordt hier niet beschouwd als een weerspiegeling van wat zich in de werkelijkheid afspeelt, maar als een instrument dat ons is aangeleerd en ons in staat stelt om vorm te geven aan de wereld rond ons. Het is namelijk dankzij taal dat we over de wereld kunnen praten, nadenken, overtuigingen ontwikkelen en ons verstaanbaar maken ten aanzien van anderen in die wereld. (Blommaert & Verfaillie, 2009; Van den Herrewegen & Verfaillie, in review). Toegepast op dit onderzoek betekent dit dat we nagaan hoe burgers in hun dagelijkse leven het woord 'onveilig' mobiliseren, en in kaart brengen op welke verschillende manieren 'onveiligheid' concreet wordt opgebouwd door de burgers, i.e. welke constructies van veiligheidsbeleving komen hierdoor tot stand? Een goede techniek die in dit onderzoek vaak wordt gebruikt, is nagaan welke woorden en termen burgers gebruiken om de overgang te beschrijven van een veilige naar een onveilige situatie. In het volgende hoofdstuk zullen we op basis van deze techniek vier constructies van veiligheidsbeleving onderscheiden, i.e. onvoorziene, onregelmatige, routineuze en hanteerbare veiligheidsbeleving.

3.2.3 *Wat-analyse: contextualiseren van veiligheidsbeleving*

Uiteraard gebeurt de constructie van veiligheidsbeleving niet in een sociaal vacuüm. De etnomethodologische focus op interactie en in het bijzonder het gebruik van taal hanteren we slechts tijdelijk om na te gaan hoe burgers in hun dagelijkse leven vorm geven aan onveilige ervaringen. Om te begrijpen *waarom* burgers tot een bepaalde constructie komen,

²⁸ Om die reden zullen we ook bepaalde passages of woorden in het 'vet' zetten. Op die manier willen we benadrukken wat o.i. belangrijke uitspraken of stellingen zijn van de respondent. Evenwel kunnen we dit belang vaak enkel begrijpen door het te plaatsen in relatie met andere uitspraken en daarom wordt doorgaans een groter stuk interviewfragment weergegeven.

moeten we echter de analysefocus opnieuw omdraaien en de constructie situeren in de dagdagelijkse *context* van burgers.

In die zin maken we ook gebruik van een aantal belangrijke bevindingen uit de *kritische disocursanalyse* die suggereert dat betekenis context gevoelig is en vorm krijgt doorheen interacties die plaatsgrijpen op specifieke plaatsen en tijdstippen in het leven van mensen (Blommaert & Verfaillie, 2009; Van den Herrewegen & Verfaillie, in review). Om te begrijpen waarom burgers veiligheidsbeleving op een bepaalde manier construeren, dienen we dus de beleving te situeren in het dagelijkse leven van burgers. Concreet betekent dit dat we nagaan *hoe burgers hun veiligheidsbeleving verantwoorden*, waarbij duidelijk zal worden dat veiligheidsbeleving onlosmakelijk verbonden is met 'identiteit', of de manier waarop mensen zichzelf en anderen omschrijven en categoriseren.

De contextualisering van veiligheidsbeleving zal ook duidelijk maken dat burgers tijdens het verantwoorden en managen van hun beleving diverse *bronnen* gebruiken, i.e. ze verwijzen naar sociale en culturele rollen, institutionele regels, normen, waarden en verwachtingen om hun beleving coherent en geloofwaardig te maken, en naar allerlei handelingen, praktijken en strategieën om hun beleving te versterken of juist te veranderen. Het is niet de bedoeling deze bronnen van respondenten over te nemen of te turven hoe vaak deze bronnen voorkomen en/of te bepalen welke van deze bronnen meer of minder invloed hebben op de veiligheidsbeleving van burgers. Het is ook niet de bedoeling deze bronnen te verheffen tot factoren die buiten menselijk handelen staan (reïficatie), i.e. als oorzaken die los staan van menselijke interpretatie. Het is wel de bedoeling om na te gaan in welke mate deze bronnen sociaal en cultuur ingebed zijn, en ervoor zorgen dat de constructie van veiligheidsbeleving al dan niet stabiel is in tijd en context.

Samengevat: de contextualisering van de constructies van veiligheidsbeleving moet ons in staat stellen beter te begrijpen welke impact de beleving heeft op het dagelijkse leven van burgers en in welke mate die beleving stabiel is of onderhevig aan verandering.

3.2.4 *Geloofwaardigheid en overdraagbaarheid van de inzichten*

Een belangrijke kritiek op kwalitatieve analyse is dat ze heel vatbaar is voor *anecdotalisme* (Silverman, 2001 (2nd ed)), i.e. de neiging om te focussen op sterke voorbeelden of op zeer bijzondere voorbeelden en weinig of geen aandacht te hebben voor minder dramatisch maar meer typerend empirisch materiaal. Dergelijke focus kan verkeerdelijk de indruk wekken dat de geselecteerde fragmenten exemplarisch zijn voor de hele dataset en mogelijks leiden tot verkeerde of simplistische conclusies. Om de *geloofwaardigheid* van de inzichten te verhogen wordt vaak gebruik gemaakt van triangulatie²⁹ en validering door onderzoekssubjecten³⁰ (member validation). Silverman (2001 (2nd ed)) argumenteert

²⁹ *Triangulatie* houdt in dat verschillende databronnen (e.g. interview combineren met observaties) en/of onderzoeksmodellen (e.g. kwalitatief onderzoek met kwantitatieve data) met elkaar vergeleken worden en waarbij wordt nagegaan in welke mate ze elkaar bevestigen. (Maesschalck, 2009).

³⁰ Bij *validering door de onderzoekssubjecten* vraagt de onderzoeker aan de respondenten om feedback te geven over de data, de analyseresultaten en/of het gehele onderzoeksrapport om vervolgens na te gaan in welke mate de respondenten deze ondersteunen. (Maesschalck, 2009).

echter, dat deze strategieën niet compatibel zijn binnen een sociaal constructionistische benadering, aangezien verondersteld wordt dat de verschillende data, methodes, modellen of visies van respondenten allemaal convergeren naar één bepaalde werkelijkheid. We volgen daarom ook Silvermans (zie ook Seale, 1999a; Seale, 1999b) advies en beschouwen informatie van officiële personen of documenten (e.g. criminaliteitscijfers) en/of ervaringen van andere burgers eerder als technieken om andere constructies en bronnen van veiligheidsbeleving te activeren, dan als toetsstenen voor de manier waarop burgers hun veiligheidsbeleving opbouwen (zie ook supra).

Om de geloofwaardigheid van de eigen inzichten te verhogen argumenteert Silverman voor *analytische inductie*. In oorsprong is deze strategie te situeren in een positivistische logica en een zoektocht naar universeel toepasbare sociale wetten (Seale, 1999b). Toch is deze techniek ook nuttig binnen interpretatief en sociaal constructionistisch onderzoek. Analytische inductie vat Silverman samen in twee technieken die onderdeel uitmaken van een *systematische data-analyse*, i.e. op een diepgaande manier nagaan in welke mate een bepaald inzicht geformuleerd op basis van een klein aantal interviews ook van toepassing is op andere, nieuwe interviewfragmenten.

Concreet werden in eerste instantie op basis van interviews met vijf respondenten (kleine dataset) inzichten geformuleerd over hoe en waarom burgers veiligheidsbeleving construeren. Vervolgens werd nagegaan in welke mate deze constructies ook terugkomen bij andere respondenten (de rest van de dataset). Indien een bepaald verhaal over een onveilige ervaring niet ondergebracht kon worden in één van deze constructies werd ofwel de constructie aangepast of werd de ervaring nogmaals bekeken. Op basis van dit *iteratief proces* (W. B. Stiles, 1993), waarbij constant werd afgewisseld tussen het formuleren van inzichten (constructies van onveiligheid) en het grondig analyseren van de interviewfragmenten (verhalen over ervaringen met onveiligheid), werden de constructies, gevonden op basis van de eerste 5 respondenten, steeds verder verfijnd.

Systematische data-analyse houdt ook in dat actief gezocht wordt naar data die de resultaten tegenspreken, i.e. tegenvoorbeelden (*deviant cases, outliers*) die niet passen binnen het inzicht. Deviante cases lijken bedreigend voor het onderzoek, maar het zijn juist de uitzonderlijke gevallen die de onderzoeker helpen om te bepalen onder welke omstandigheden het inzicht geldt. (Miles & Huberman, 1994 (2nd ed)). Het is dus belangrijk om deviante cases niet te negeren, maar te kaderen en te leren begrijpen waarom die afwijkende constructie of bron opduikt.

Systematische data-analyse heeft voornamelijk betrekking op het valideren van de inzichten op basis van eigen onderzoeksdata. Een andere manier om de geloofwaardigheid van de eigen data te verstevigen, is nagaan in welke mate de inzichten ook van toepassing zijn op data die verzameld werden in andere onderzoeken, i.e. de overdraagbaarheid (transferability) van inzichten naar andere contexten en tijdstippen (Seale, 1999b; Maesschalck, 2009). In het eigen onderzoek wordt dit nagestreefd door gebruik te maken van de interviewfragmenten uit het KBS-rapport (2006). Alhoewel de achtergrondinformatie van de interviews en de respondenten ontbreekt in dit rapport, is deze studie interessant omdat ze niet alleen interviews bevat met respondenten die dezelfde situaties aankaarten (e.g. pendelaars), maar ook getuigenissen weergeeft die binnen het eigen onderzoekskader

niet of weinig aan bod komen (e.g. slachtoffers van huiselijk geweld en bestuurders van het openbaar vervoer). In die zin hopen we dat de KBS-interviews de lezer kunnen overtuigen van de veralgemeenbaarheid van de inzichten gevonden op basis van eigen materiaal.

3.3 Besluit

In dit deel hebben we willen verduidelijken hoe we vanuit een sociaal constructionistische benadering de veiligheidsbeleving van burgers zichtbaar kunnen maken (organisatie van de interviews) en hoe we vervolgens deze veiligheidsbeleving kunnen analyseren. Zowel in het interview als in de analyse wordt erover gewaakt dat de veiligheidsbeleving steeds benaderd wordt als een construct van individuele interpretatieve praktijken dat opgebouwd wordt op basis van de contextuele bronnen die ter beschikking staan van het individu, maar die op geen enkele wijze de constructie op deterministische wijze beïnvloeden.

Concreet betekent dit dat in het interview veiligheidsbeleving niet benaderd wordt als een vooraf gevormde opinie, emotie, oordeel of handeling van de respondent die door de interviewer naar boven moet gehaald worden, maar als een construct dat samengesteld wordt op het moment van het interview in interactie met de interviewer en op basis van de achterliggende bronnen die de respondent op dat ogenblik zinvol vindt om te gebruiken. De ‘aanmoedigingen’ en ‘tussenkomen’ van de interviewer en/of de omgeving die in de klassieke visies op interviewen beschouwd worden als te vermijden ‘storings’, worden in het sociaal constructionistisch interview juist beschouwd als onvermijdelijk en als mogelijk interessante pistes die andere constructies en bronnen van veiligheidsbeleving activeren.

In de analysefase betekent het benaderen van veiligheidsbeleving als een sociaal construct dat een dubbele analysefocus noodzakelijk is waarbij eerst de context tijdelijk wordt opzij gezet en wordt nagegaan hoe burgers onveiligheid gebruiken om hun wereld te ordenen en betekenis te geven (hoe-analyse), om daarna vervolgens de constructie duidelijk te situeren in de context (wat-analyse) om inzicht te krijgen waarom burgers tot deze constructie komen. Deze dubbele analysefocus laat o.i. toe om met respect voor de complexiteit van veiligheidsbeleving in het dagelijkse leven, een genuanceerd maar ook duidelijk beeld te vormen over de betekenis en de stabiliteit van veiligheidsbeleving bij burgers, zonder daarom het risico te lopen het beeld van veiligheidsbeleving als zwarte of lege doos te versterken.

4 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we geargumenteed voor een interpretatieve benadering van veiligheidsbeleving en aangetoond waarom we hebben gekozen voor het sociaal constructionistische perspectief omdat deze benadering een evenwicht zoekt tussen het actief en reflexief interpreterend individu (agency) die in interactie met anderen en de omgeving (context) zijn veiligheidsbeleving opbouwt. Op die manier hebben we een antwoord willen bieden op de risico's van klassieke designs waarbij verondersteld wordt dat de veiligheidsbeleving een reactie is op interne of externe factoren die buiten de interpretatieve praktijk van het individu staan, en die de beleving als irreëel of (nog)

on(be)grijpbaar beschouwen wanneer die beleving niet in overeenstemming te brengen is met deze factoren.

Meteen hebben we hiermee ook de grenzen van dit onderzoek afgebakend. Het erkennen van het belang van zowel individuele agency als contextuele gevoeligheid impliceert dat we de relatieve aard van veiligheidsbeleving niet ontkennen en beseffen dat ook sociaal constructionisme nooit definitief uitsluitsel zal geven over dé definitie en dé oorzaken van veiligheidsbeleving. Sociaal constructionisme veronderstelt immers dat de werkelijkheid niet te vatten is één model, maar dat de werkelijkheid zich kan presenteren in diverse vormen. Dit impliceert echter niet dat we veiligheidsbeleving niet onderzoekbaar kunnen maken en dat de wetenschappelijke inzichten niet meer waarde hebben dan bijvoorbeeld de dagelijkse uitspraken bij de bakker of in de media. Dit *empirisch nihilisme* hebben we willen counteren door *reflexief* te zijn (Seale, 1999b; Maesschalck, 2009), i.e. door open en duidelijk te communiceren welke stappen in dit proefschrift werden gevolgd en door telkens de gemaakte keuzes te verantwoorden. In hoofdstuk 1 hebben we dit reeds gedaan door de oorsprong, de keuze en het gebruik van diverse onderzoeksmaterialen toe te lichten. In dit hoofdstuk hebben we dit verder aangevuld door uitgebreid stil te staan bij de keuze voor een sociaal constructionistisch design, door te verduidelijk hoe het verzamelen en de analyse van het eigen empirisch materiaal (interviews) is verlopen en door aan te geven wat de verhouding is ten aanzien andere onderzoeksmaterialen (documenten, observaties, KBS-data). Op die manier hebben we een ‘*auditspoor*’ willen creëren die andere onderzoekers tijdens³¹ of na het onderzoek³² kunnen volgen en kritisch evalueren (Seale, 1999; Maesschalck, 2009). Het is dit *methodologisch zelfbewustzijn*, argumenteren diverse kwalitatieve auteurs (Seale, 1999b; Silverman, 2001 (2nd ed); Gubrium & Holstein, 1997) dat zorgt voor het onderscheid tussen wetenschappelijk onderzoek enerzijds en goede journalistiek of het schrijven van non-fictie anderzijds.

In het volgend hoofdstuk wordt uitgebreid ingegaan op de wetenschappelijke resultaten en inzichten van een sociaal constructionistische benadering van veiligheidsbeleving.

³¹ In het geval van een doctoraal proefschrift zijn dat voornamelijk de promotor en het begeleidingscomité, maar ook opmerkingen van medecollega’s, reacties na een congrespresentatie of peer-gereviewde publicaties.

³² Het lees- en examencomité van een doctoraal proefschrift.

Hoofdstuk 4: Dagdagelijkse constructies en bronnen van veiligheidsbeleving bij burgers

In hoofdstuk 2 hebben we laten zien dat de ‘klassieke’ verklaringsmodellen inzake veiligheidsbeleving bij burgers ook terug te vinden zijn in het eigen empirisch materiaal of dat van de KBS-studie. In dit hoofdstuk gebruiken we hetzelfde materiaal, maar ijveren we voor een alternatieve, o.i. meer zinvolle, lezing ervan waarbij het individuele interpretatieproces op een evenwichtige manier in relatie wordt gebracht met de context waarin die interpretatie tot stand komt. Om veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen, biedt o.i. het sociaal constructionistisch perspectief de juiste analysetools.

In de eerste analysefase zetten we de sociale leefcontext (tijdelijk) opzij en gaan we na hoe burgers via ‘onveiligheid’ hun dagelijkse leefwereld ordenen, i.e. *welke constructies van veiligheidsbeleving vinden we terug?* Op basis van deze analyse zullen we komen tot vier verschillende constructies van veiligheidsbeleving die zich op een continuüm van normalisering voortbewegen. Vervolgens, analyseren we waarom burgers tot een bepaalde constructie van veiligheidsbeleving komen, i.e. *hoe verantwoorden burgers hun veiligheidsbeleving?* In deze analyse illustreren we het belang van het *situeren van de constructie in de dagdagelijkse context* van burgers en dat bij het verantwoorden ervan burgers zichzelf en anderen indelen in bepaalde categorieën (veilig, gevaarlijk, kwetsbaar). Dit *proces van identiteitsvorming en sociale categorisering* is essentieel om te begrijpen waarom burgers hun veiligheidsbeleving op een bepaalde manier construeren. Tenslotte, overstijgen we in de laatste analyse het individueel niveau, en analyseren we de maatschappelijke inbedding van de constructie, i.e. *welke sociale en culturele bronnen (discours) gebruiken burgers om hun veiligheidsbeleving te onderhouden of te wijzigen*. Deze analyse geeft weer waarom een sociale en culturele inbedding van de constructie zorgt voor een stabiele constructie van veiligheidsbeleving, maar laat ook zien dat er sociale en culturele kaders en bronnen bestaan die juist zorgen dat de constructie transformeert.

Voor deze analyse naar de dagdagelijkse constructies en bronnen van veiligheidsbeleving maken we voornamelijk gebruik van interviewfragmenten van de bewoners van wijk A. Maar zoals aangekondigd, zullen we die ook aanvullen met materiaal uit het KBS-rapport (2006) omdat dit toelaat om na te gaan in welke mate de eigen inzichten bevestigd worden en/of van toepassing zijn in andere maatschappelijke contexten die niet in het eigen onderzoekskader aan bod kunnen komen.

1 Vier constructies van veiligheidsbeleving: continuüm van normalisering

In de eerste analyse negeren we tijdelijk *wat* burgers onveilig vinden, i.e. de focus ligt dus niet op de kenmerken van de onveilige situaties die burgers beschrijven. Deze focus levert immers inzichten op (e.g. hiërarchie van meest voorkomende situaties) die echter ook gepaard gaan met talrijke inconsistenties, i.e. geïdentificeerde onveilige situaties vertonen vaak tegengestelde kenmerken (cfr. hfst 2: grootstedelijke context versus parken, bossen en velden) of eenzelfde kenmerk wordt als veilig en als onveilig ervaren (cfr. hfst 2:

aanwezigheid van clochards). Het zijn deze inconsistenties die er verantwoordelijk voor zijn dat veiligheidsbeleving van burgers als relatief wordt omschreven en er wordt geargumenteed dat “er (...) *dus geen sluitende definitie [bestaat] van onveiligheid, omdat mensen eenvoudigweg niet steeds gelijkaardige definities hanteren.*” (De Wree, et al., 2006: 26). Het sociaal constructionistische perspectief ontkent niet het relatieve karakter van veiligheidsbeleving, maar beschouwt het eerder als een startpunt voor analyse en niet als een eindconclusie. We zijn niet zozeer op zoek naar een overkoepelende definitie van onveiligheid, maar leggen de focus in deze analyse op *hoe* burgers hun dagelijkse leefwereld ordenen (construeren) in veilig en onveilig. De sleutel tot die constructies is taal. Taal is geen weerspiegeling van de werkelijkheid, maar een instrument om de wereld rondom ons vorm te geven (te construeren) (zie hfst 3). In deze analyse zullen we dus nagaan hoe burgers een onveilige situaties identificeren en hoe dit verschilt van de identificatie van veilige situaties.

Een eerste belangrijk onderscheid is dat onveilige situaties geassocieerd worden met *(een bedreiging van) schade aan de fysieke en/of psychische integriteit van een persoon*. Voornamelijk wordt verwezen naar de eigen fysieke integriteit:

- Ik had wel schrik. Hij kwam agressief naar mij. En ik had eigenlijk wel schrik dat ik een tik op mijn kop ging krijgen. Schelden zou nu nog gaan, dan zou ik wel antwoorden. (...) Ik had eigenlijk **meer schrik dat hij zou geslagen hebben**. Zoals hij uit die auto sprong... (Chantal, slachtoffer verkeersagressie)
- Van aangevallen te worden. Dat ze uw handtas proberen te stelen of **dat ze u gewoon in elkaar smijten voor uw handtas**. U beroven. (Monique over onveiligheid in de metro)

Maar respondenten maken zich ook zorgen over de fysieke veiligheid van anderen, zoals eigen (klein)kinderen, kinderen in het algemeen, bejaarden, vrouwen (cfr. hfst 2: altruïstische veiligheidsbeleving):

En nu het verkeer. Ik heb één kleinkind, (...) daar ben je wel mee bezig dat die iets zou kunnen overkomen (...) Verkeer vind ik heel gevaarlijk (...) Hij wordt vijf jaar en hij wil al eens lopen, wat nogal evident is. Ja, dan heb je altijd schrik (...). De auto is heer en meester in het verkeer. (...) Kleine kinderen, dat is levensgevaarlijk dat die hier alleen op weg zijn. (...) **kinderen en oudere mensen die worden door de verkeersoverlast toch wel bedreigd.**” (Marc).

Maar de dreiging of schade kan zich ook mentaal manifesteren. Die mentale onrust gaat van tijdelijk slecht slapen of wantrouwen van mensen:

- Ik heb een periode **heel slecht geslapen**. Heel moeilijk gehad om te slapen. Eigenlijk had ik er wel alleen maar 's nachts last van. Gewoon als ik weer in mijn bed lag. Overdag kon ik daarover praten en lol over maken bij manier van spreken. (Monique, slachtoffer inbraakpoging).
- Maar dat was vooral de eerste dagen dat **je iedereen zou kunnen verdenken**. Iemand die misschien iets tegen u heeft of gewoon ja,dat is heel raar. (...) Die eerste dagen dan vertrouwde ik eigenlijk bijna niemand meer. (Evi, slachtoffer woninginbraak)

Maar het kan ook fundamentele gevolgen op lange termijn hebben, zoals twijfelen aan zichzelf:

Die slachtofferrol heeft mij inderdaad wel **lange tijd** er van bewust van gemaakt dat de wereld...dat **ik twijfel aan mezelf**. Van te beseffen of dat het wel veilig is, ja of neen. Dat ik het zelf niet zie. Dat wel. (Jane, slachtoffer van partnergeweld).

Ook respondenten die zelf nog geen slachtoffer zijn geweest, geven aan dat een dergelijke ervaring wellicht ernstige gevolgen zou hebben voor hun leven:

(...) Stel nu dat het zo'n extreem geval zou zijn, een moordpoging of zo, dan zou dat misschien wel vergaande gevolgen voor mijn leven kunnen hebben. **Misschien zou ik mijn werk niet meer kunnen doen**, eigenlijk, of toch niet meer in Brussel of zo. **Misschien zou ik in een depressie geraken**, ik weet het niet. (Robert over onveiligheid in Brussel).

Schade aan of bedreiging van de integriteit kan op zich al voldoende zijn om als onveilig beleefd te worden. Er zijn echter ook situaties die leiden tot schade zonder dat die beschouwd worden als onveilig (cfr. sportblessure) of die eng zijn maar niet onmiddellijk geassocieerd worden met onveiligheid (cfr. een horrorfilm bekijken). Bedreigende of schadelijke situaties worden door respondenten als onveilig geïdentificeerd indien ze ervaren worden als *een storing van het normale dagdagelijkse patroon*. Deze storing kan opvallend zijn zoals Chantal die via haar dochter verneemt dat pendelaars in Brussel overdag overvallen worden:

Mijn dochter die werkt in Brussel en ja ik ben altijd blij dat ze terug is. Want er worden regelmatig mensen die 's morgens naar het werk gaan letterlijk aangevallen hè. Er zijn er al verschillende [collega's] die bij haar werken aangevallen. (...) Ik zeg nu niet 's avonds in de metro's. Je moet het nu ook niet gaan zoeken. Maar **in het gewoon naar het werk gaan**, op weg naar het centraal station. Het is wel een drukke weg met allemaal pendelaars en dat het toch niet echt veilig is. (Chantal)

We vinden dit ook terug bij Robert die overdag op een overvol perron getuige is geweest van een gevecht tussen allochtone jongeren:

Dat was overdag eigenlijk, in de namiddag. **En er stond heel veel volk op het perron** (...) En dan is de spoorwegpolitie daar ook bijgekomen eigenlijk en die ene had al een serieuze bloedneus. (...). En dan begin je toch eens te denken: waar leven wij eigenlijk nu al? Allez ja, dat er zo **gewoon op klaarlichte dag gevochten wordt** zo. (Robert)

Maar de storing kan ook heel subtiel zijn zoals familieleden die opvallend afwijken van hun normaal gedrag. Hieronder de verhalen van Alice en Michel. Alice die heel ongerust was (klaar om met een foto naar de politie te gaan) omdat haar toen 15-jarige dochter, die normaal altijd heel stipt is of minstens verwittigt als ze later zal zijn, niet op tijd thuis was. Een belangrijk verschil met haar zoon waarvan de moeder weet dat hij nonchalanter is en verwacht dat hij niet op tijd zal zijn:

Ja, heel ongerust (lacht). **Maar dat was van haar gewoonte niet hé**. Caroline (dochter van Alice), als er iets is, zal ze bellen of verwittigen. (...) Als ze zegt, om 10u zal ik er zijn, is ze daar en als ze er dan niet is mag je al denken van oei oei! Maar, als Michaël (zoon) zegt dat hij er om 10u gaat zijn en hij is er om 11u nog niet...**Ja, dan is het gewoon**: hij heeft geen horloge aan, hij is het uur uit het oog verloren. Zie je?

Ook de echtgenote van Michel was heel ongerust toen haar man op een avond wel heel lang wegbleef van zijn wandelingetje:

...gisteravond, tot groot ongenoegen van mijn echtgenote, heb ik eens buiten gewandeld. Gewoon heel alleen in de pikken donker. Iedereen was in paniek. (...) Ja, dat wandelingetje heeft nogal tamelijk lang geduurd. (3 uur) (...) Gewoon paniek. **Omdat ze dat niet gewoon is van mij**. (...) Als ik zeg: ik ga eens pintje drinken dan is dat voor een half uurtje. (Michel).

Uiteraard is de grens tussen 'normaal' en 'abnormaal' ook een 'kwestie van perspectief', maar het is, zoals reeds meermaals vermeld, niet de bedoeling om de relativiteit van veiligheidsbeleving in vraag te stellen. Integendeel, de bedoeling is juist verder uit te diepen op welke diverse wijzen een onveilige situatie kan afwijken van het normale patroon. Op die manier kunnen we vier constructies van veiligheidsbeleving onderscheiden: onvoorziene, onregelmatige, routineuze en hanteerbare veiligheidsbeleving (zie schema).

Figuur 5: Schematische voorstelling van constructies van veiligheidsbeleving bij burgers

ONVOORZIENE VEILIGHEIDSBELEVING	Oncontroleerbaar	Onverklaarbaar	Onverwacht
ONREGELMATIGE VEILIGHEIDSBELEVING	Oncontroleerbaar	Onverklaarbaar	Verwacht
ROUTINEUZE VEILIGHEIDSBELEVING	Oncontroleerbaar	Verklaarbaar	Verwacht
HANTEERBARE VEILIGHEIDSBELEVING	Controleerbaar	Verklaarbaar	Verwacht

1.1 Onvoorziene veiligheidsbeleving

Een *onvoorziene veiligheidsbeleving* doet zich voor wanneer de onveilige situatie ervaren wordt als een *onverwachte* situatie die op een *plotselinge* manier het dagelijkse leven onderbreekt en die (voorlopig) *onverklaarbaar* en *oncontroleerbaar* is. Onvoorziene constructies van veiligheidsbeleving komen in vergelijking met de andere constructies minder vaak voor, althans bij de respondenten uit het onderzoek, en meestal vinden we die terug bij respondenten die (bijna) slachtoffer zijn geworden of getuige zijn geweest van een misdrijf. Het belangrijkste element is dat de burger niet had verwacht of voorzien dat er zich een situatie kon voordoen die een bedreiging of schade inhield van de integriteit van zichzelf of iemand anders.

Het is eigenlijk door zoiets mee te maken (woninginbraak) dat je angst krijgt. Je denkt altijd: "Dat gaat bij ons niet gebeuren.". Blijkbaar wel. (Evi, slachtoffer woninginbraak).

Het gaat om situaties waarin anderen zich niet houden aan de normale regels en gedragingen. Zoals Franky die vertelt over zijn zoon die een fervent wielertoerist is en die recent ontsnapt is aan verkeersagressie. Volgens Franky hield zijn zoon zich echter aan de regels, i.e. hij reed op het fietspad en hij wou een voetganger op het fietspad waarschuwen om uit de weg te gaan, en was de reactie van de voetganger buiten proportie:

Franky: Omdat hij (zoon van Franky) juist zei: 'Pas op!' omdat hij kwam afgereden met zijn fiets en om te waarschuwen zodat hij niet op hem ging rijden. Hij (man op het fietspad) springt in zijn auto en hij erachter en hij doet zijn deur open. **Alle, wat voor een mentaliteit is dat?**

I: *Dat was verkeersagressie?*

Franky: Vaneigens. Hij kon dat niet af dat hij (zoon) zei: Pas op! Hij zou op straat moeten gaan rijden voor meneer. Het is toch een fietspad.

Ook Heidi, ex-buschauffeur in Gent, vertelt over een incident met een dreigende passagier dat uiteindelijk de doorslag gaf om met dit werk te stoppen. Niet zelden hebben buschauffeurs te maken met negatieve opmerkingen van passagiers of andere weggebruikers en ook Heidi bevestigt dit (zie infra), maar het incident woog zwaarder door omwille van twee onverwachte factoren: enerzijds was ze van mening dat ze niets verkeerd had gedaan en de passagier plots achter haar stond en haar bedreigde, anderzijds kwam de dreiging ook uit onverwachte hoek, i.e. doorgaans ondervond ze problemen met allochtonen, maar deze keer was het een autochtone man:

...hij komt bij mij en begint echt van zijn neus te maken: 'En wat denk jij wel wie je bent! (...). En je gaat met mijn voeten niet spelen. Ik ga op je smoel slaan. Ik ga je wat kleiner maken.' Maar echt dat was zo constant en ik had de kans niet om er tussen te komen. **Ik was al enorm verschoten. Ik had volgens mij niets misdaad.** (...) het was een gast, een jaar of 24, denk ik. (...) Hij kwam van zijn werk. En dat je nu zou zeggen: het was een vreemdeling waar je ook dikwijls ambras mee hebt. Maar het was dan nog een rasechte Belg. (...) **Van een vreemde, ja, ok, daar kan je het van verwachten. Dat is niets nieuws meer.** Maar als zij (autochtonen) dan ook zo al beginnen, dat was de druppel die mijn emmer liet overlopen. En dan heb ik gezegd: 'Ik stop ermee, ik stap niet meer op de bus.'. (Heidi)

Ook in het KBS-onderzoek vinden we voorbeelden van situaties die leiden tot fysieke schade en/of psychische onrust en die de respondenten duidelijk niet hadden voorzien of bewust van waren:

- Twee gasten vroegen aan mijn vriendin wie haar lief was. Ze wees naar mij en **zonder enige verdere reden** doken ze op mij om me in elkaar te timmeren. – Een onbekende vroeg mij vrij bruuft om een beker bier voor hem te halen. Ik weigerde en **het volgende moment** lag ik met een gebroken neus op de vloer. (Scholen Aarschot, KBS-rapport: 54).
- **Tot dan was ik vrij naïef**, ik zoude nogal wat zakken mee, die hield ik niet altijd bij me, enz. Toen ben ik me gaan bedenken dat zoiets (een overval) wel eens kon gebeuren. **Ik heb de indruk dat zolang je het niet hebt gezien of zelf meegemaakt, je denkt dat het niet kan gebeuren.** (Metro Brussel, getuige gewapende overval, KBS-rapport: 127).

1.2 Onregelmatige veiligheidsbeleving

Bij een *onregelmatige veiligheidsbeleving* is er wel een zekere anticipatie dat er mogelijk iets verkeerd kan lopen. Deze verwachting is meestal gebaseerd op eigen ervaringen of afgeleid uit verhalen van anderen of de media. Maar, alhoewel men verwacht dat er iets kan gebeuren, is de onveilige situatie een *onverstaanbare* storing in het normale dagdagelijkse patroon, i.e. de burger weet niet goed hoe de situatie in te schatten (*onvoorspelbaar*) en er zijn (nog) geen gedragingen, houdingen of richtlijnen ontwikkeld om met de situatie om te gaan. Onregelmatige veiligheidsbeleving is een constructie die vrij vaak voorkomt bij de respondenten, en respondenten hebben vaak meerdere situaties die ze als onvoorspelbaar beleven. Het betreft enerzijds situaties die *nieuw* zijn en (nog) niet tot het dagelijkse leven behoren zoals voor het eerst alleen de trein nemen naar Brussel (zie infra Celine), of situaties die niet vaak voorkomen zoals 's avonds alleen thuis zijn. (zie infra Virginie). Jenny, bijvoorbeeld, heeft, als moeder van een tiener, moeten leren hoe ze haar zoon beschermt tegen de gevaren van nieuwe media zoals het internet:

Je hebt ook internet: dat kan ook onveilig zijn. **Dat is iets dat vroeger niet bestond. Het was er niet. Je kan niet zeggen: het was veilig of onveilig. Het was er gewoonweg niet. Dat komt er allemaal bij.** Dan moet je je kinderen ook zeggen: 'Ga niet op verkeerde sites, of pas op als je chat met onbekenden die dan zeggen: zet u webcam aan en doet iets voor mij ofzo. **Dat zijn nieuwe dingen** die voordelen meebrengen maar die dus langs de andere kant ook nadelige gevolgen hebben. **Dat is ons maatschappij die evolueert, die verandert en je moet daarin mee.** (Jenny)

Anderzijds betreft het ook situaties of gedragingen die, alhoewel ze misschien vaak voorkomen, de burger niet kan verklaren of begrijpen, i.e. het gaat om situaties of gedragingen die *onduidelijk* of *verdacht* zijn. Chantal die nog nochtans aangeeft dat ze niet snel in paniek slaat, herinnert zich nog goed hoe ze als 19-jarige dacht dat ze achtervolgd werd:

En die reed maar achter mij en ik dacht: **Potverdorie, dat is zo raar!** En ik had zo altijd dezelfde route dat je neemt. (...). Ik ga toch een andere route nemen en die bleef maar achter mij rijden. (...) **En dat vond ik nu zo raar.** (...) Maar dat ben ik nooit vergeten. **Ik denk, ik kan misschien mis zijn, maar ik denk toch dat het iets was dat niet normaal was.** Dat kan zijn dat je zo een heel eind, dat er iemand achter u rijdt, maar op een zeker punt moeten uw wegen toch (scheiden). (...) En die bleef dus [volgen]. (Chantal)

Franky vindt dat geld afhalen in een selfbank³³ onveiliger is geworden. Voorheen konden enkel personen binnenkomen met een kaart, maar nu is het onveiliger omdat het niet meer duidelijk is wat de intenties zijn van personen in een selfbank:

Ik heb wel al vreemdelingen gehad en die bleven altijd draaien rond u, tot je gedaan hebt. (...). **Ze hadden niets gedaan in de bank, maar ze bleven wel rond hangen.** (...) Dat is wel een probleem: dat iedereen er binnen kan. **Wie geen kaart heeft, kan niet binnen hè.** (...) Dat geeft toch een veiliger gevoel. Je weet, die mensen kunnen er binnen, die mensen komen voor iets. Dat is wel een veiliger gevoel. Anders, wie nu binnenkomt... **je komt niet binnen in een bank om een sigaret te roken.** (Franky)

Het gaat ook vaak om personen waarvan men niet goed weet hoe ze zullen reageren zoals druggebruikers en rondhangjongeren. We vinden dit ook terug in het KBS-rapport.

- Ik weet niet, mensen die aan drugs zitten, die dan echt, allez, goed weg zijn, die zijn toch niet 100% te vertrouwen, dus **je weet niet waartoe die mannen in staat zijn.** (Lise).
- Doordat er meer gebruik is van drugs dan vroeger, ik denk dat toch, dat het ook de onveiligheid vergroot heeft: als een gebruiker onder invloed is, denk ik, dat **hij vlugger gaat flippen en wapens trekken.** (Jenny)
- Door drugsgebruik komt er vandalisme. Waarom? Iemand die ooit van zijn leven een eerste keer een jointje rookt, **die weet niet meer van welke parochie hij is.** (...) (Liedekerke, KBS-rapport: 67)
- Het probleem is dat de jongens in hoekjes staan; ze doen niets, ze doen geen kwaad, het is gewoon...**wat doen ze daar?** (KBS-rapport, jonge allochtone meisjes in Ronse: 50)

Onvoorspelbaarheid hoeft echter niet noodzakelijk gelinkt zijn aan louche of onbekende figuren, zoals blijkt uit de getuigenissen van Vivian en Jane. Vivian heeft bijvoorbeeld een nare ervaring met Israëlische soldaten aan een controlepost aan de grensovergang tussen Israël en bezet gebied. Zij en haar familie waren al regelmatig op die manier gecontroleerd, maar bij deze controle was de agressie uitzonderlijk en was het heel onduidelijk hoe de controle ging aflopen:

Vivian: En dan was ik echt bang, dat voelde ik mij bedreigd, en onveilig. Die onveiligheid van: "Ga ik hier nu door mogen? Gaan ze mij opnemen? Ga ik vastzitten?" Niemand had iets gedaan! Niemand had iets gedaan! (...) **Er was eigenlijk geen aanleiding.** (...) Je stopt daar en je moet er allemaal uit. Alles wat je mee hebt, moet eruit. Uw papieren afgegeven. Je hebt niets meer bij u. Je kunt ook niet meer bewijzen wie je bent. Dat is een gevoel van onveiligheid ook hè. Zo heb ik dat ervaren. (...) Want we hadden het al nog gedaan en zonder problemen. En die keer. Ja, het was nacht en het was donker en misschien...(...) ze waren anders dan overdag.

I: En wat was het verschil dan?

Vivian: Agressiever. **Agressief, tegen iedereen:** zowel tegen ons als tegen andere mensen (Palestijnen). (...) Ja, vooral omdat het donker was. 's Nachts en dat is zeer beangstigend. Je ziet ook niet wie dat er uw papieren afneemt, je ziet het niet want ze houden die zaklamp

³³ Sinds 2006 zijn in België de zogenaamde 'selfbanks' (geld- en overschrijvingsautomaten in een bankkantoor, aanvankelijk enkel voor de eigen klanten) toegankelijk voor klanten van andere banken, zij het enkel voor geldopname en Proton.

boven en je ziet hun gezicht niet. Je ziet niet wie dat het is. Je hoort alleen een stem. Dat is zeer vreemd.

Het verhaal van Jane, die al bijna drie jaar wordt gestalkt door haar ex-vriend, geeft aan dat een onregelmatige veiligheidsbeleving niet alleen wordt veroorzaakt door onbekenden. Het gedrag van haar ex-vriend is niet alleen onvoorspelbaar maar ook heel tegenstrijdig:

Dat is dus constant hè. Het ene moment is het bedreigingen en vol venijnigheid en kwaad. Direct daarachter is het weer de grootste liefdesverklaring van... Dus die is totaal, voor wat mij betreft, **ontoerekeningsvatbaar. Dat is een regelrechte zot.** Ik zeg het: Dat is nu al twee jaar en half dat het (de relatie) gedaan is, en (spreekt wat zachter, maar toch nog scherp) die laat me niet gerust! (Jane, slachtoffer van stalking)

Een onregelmatige veiligheidsbeleving kan dus heel diverse situaties omvatten: centraal is dat de onveiligheid verwacht wordt, maar dat de burger (nog) niet beschikt over verklaringen die de situatie of het gedrag begrijpbaar en voorspelbaar maken, laat staan controleerbaar.

1.3 Routineuze veiligheidsbeleving

Bij een *routineuze veiligheidsbeleving* is de onveiligheid verwacht maar ook enigszins *voorspelbaar* en *begrijpbaar*. Toch wordt de situatie wel nog steeds als potentieel schadelijk ervaren omdat ze (nog) niet controleerbaar is. Deze vorm van veiligheidsbeleving komt vrij vaak voor bij de respondenten. Het betreft enerzijds situaties die niet vreemd zijn aan het dagelijkse leven. Meestal zijn het situaties die men zelf heeft ervaren en die deel uitmaken van een dagelijkse *routine* of die *herkenbaar* zijn. Een typisch voorbeeld hiervan zijn personen die dagelijks omwille van hun beroep naar de grootstad reizen met de trein (zie infra pendelaars) of met de auto, zoals Rik. Als dagelijkse pendelaar naar de hoofdstad is hij zich bewust dat er gevaren zijn (zoals sacjakcing³⁴) die dagelijks gebeuren en neemt hij automatisch hiervoor maatregelen zonder dat deze zijn leven beheersen:

Rik:...als ik Brussel binnenrijd, **sluit ik mijn deuren**. Omdat men er u voor waarschuwt en zegt: "je moet er rekening mee houden, als je ergens aan een kruispunt staat te wachten aan een licht. Moet je er rekening mee houden dat ze ineens naast u kunnen opdagen en uw deur openrukken, uw vest meenemen". **Dat zijn dingen die dagelijks gebeuren. Dus op die manier stel je u daar wel een beetje op in.** (...) Dat zijn zo van die dingen, ja, ik denk dat iedereen tegenwoordig zoiets meemaakt.

I: (...) *Wat voor impact heeft dat op uw leven?*

Rik: Ik denk, niet dat ik er mij van bewust ben. (...) als ik in Brussel kom, ga ik niet lopen rondkijken van: "Zijn ze mij hier aan het achtervolgen?". Dus ik heb niet de indruk dat ik daardoor anders leef of mij onveilig voel. Het is gewoon dat je weet dat het bestaat. (...) Dus ik ben er niet mee bezig, maar je weet alleen dat het de realiteit is.

Een ander voorbeeld toont hoe burgers de onveiligheid in het verkeer construeren. Robert geeft aan extra voorzichtig te zijn bij verkeerspunten waarvan hij weet dat ze gevaarlijk zijn en indien mogelijk zal hij een alternatieve baan nemen, zonder dat die situatie en dat vermijdingsgedrag zijn leven domineren:

I: *Wat is voor u een gevaarlijk punt?*

Robert: Waar al veel ongevallen gebeurd zijn. Waar ik zelf persoonlijk vind: Oei oei, dat is hier gevaarlijk of daar heb ik al nipt eens een ongeval kunnen vermijden of zo. Allez ja, dan ga ik dat niet meer gaan opzoeken. Het is niet dat ik daar schrik van heb dat ik dat

³⁴ Diefstal uit de auto, terwijl iemand in de auto zit.

nooit meer ga nemen, die baan. Dat niet. Maar als ik een andere baan kan nemen, dan zou ik misschien wel een andere baan nemen eigenlijk.

Ook een slachtofferervaring kan omwille van het regelmatig karakter routineus worden geconstrueerd. Inbraak of poging ervan wordt bij de meeste burgers beleefd als een ervaring die niet tot de dagelijkse routine behoort, en wordt meestal geconstrueerd als een onvoorziene (zie supra Evi) of onregelmatige veiligheidsbeleving. Maar Stef die recent slachtoffer is geworden van een poging tot inbraak, reageert meer gelaten en construeert het voorval wegens zijn ervaringen als politieman routineus:

I: En hoe heb je daarop gereageerd? Wat was uw eerste reactie?

Stef: Pfff, ik word er alle dagen mee geconfronteerd. (...) Ik denk dat andere mensen dat toch nog ingrijpender zullen ervaren. (...) Dat ik vroeger, (...) als ik nog bij de interventie zat, dan heb ik, ik ga niet zeggen dagelijkse kost, maar toch, heel regelmatig. En dan moest je vaststellingen doen van inbraak en sommige mensen zijn dan toch wel emotioneel heel aangedaan. (...)

I: Dus jij reageerde eigenlijk...

Stef: Ok, ja, ze hebben geprobeerd. Ik ben daar nuchter bij gebleven zal ik maar zeggen.

Een routineuze veiligheidsbeleving geldt echter niet enkel voor situaties die vaak voorkomen, maar ook voor situaties die voor de burgers *verklaarbaar* zijn. Chantal die op 19-jarige leeftijd in een café fysiek werd aangevallen door een andere vrouw, kon op dat moment de aanval niet vermijden (*Die was gewoon gek*), maar kan achteraf wel de situatie kaderen (*Die stond ervoor gekend*) en dat helpt haar om die fysieke aanval routineus te construeren:

Chantal: Dat was echt een crazy gevoel. (...) Maar ik gaat dat nooit vergeten. Trouwens ze heeft mijn kled kapot gescheurd. (...) **Die was gewoon gek.** (...) **Maar die stonden er wel voor gekend – gans die familie** (van die vrouw). En ik moet iets gezegd hebben dat haar niet aan stond zeker. En ze begon mij aan te vallen. En ik dacht: "Gij niet hè." want ik stond ook mijn mannetje. En dan begon die aan mijn kled te trekken en bam, de helft van mijn kled, zo'n gans stuk uit. Ik dacht: 'Oeioeioei, wat krijgen we nu?!' Ik weet dat er dus zotte vrouwen zijn. (lacht). (...) Ik had dat dus nog nooit meegemaakt.

I: Je wist wel een beetje van haar reputatie af?

Chantal: Neen. Toen niet. Maar daarna was er iemand die zei: "Jajaja, die staan gekend als...". Die had twee of drie broers zeker en die stonden ook wel **gekend als vechtersbazen**. En die doen een beetje hun toer hè: eens hier en eens daar. En als ze overal eens hun goesting gedaan hebben, blijven ze terug buiten zeker.

Het kunnen voorspellen van en/of voorhanden zijn van een verklaring voor de onveilige situatie is het belangrijkste verschil tussen een onregelmatige en routineuze veiligheidsbeleving. Zelfs al gaat het om strafbare en ernstige feiten, toch zullen ze anders worden geconstrueerd. Illustratief in die zin is de veiligheidsbeleving van Willy. Beroepshalve, als ex-onderzoeksrechter, kwam hij veel in contact met ernstige criminaliteit, maar ten aanzien van bepaalde feiten construeert hij een routineuze veiligheidsbeleving omdat het feiten betreft die een individu eenmalig en/of onder bepaalde omstandigheden heeft gepleegd, zoals stalking en slagen en verwondingen:

Ik moet wel zeggen dat ik heel veel begrip, héél véél begrip is moeilijk, maar in sommige gevallen kon ik begrijpen waarom dat (...) een dader in een bepaalde situatie die feiten had gepleegd. Wat dat niet wil zeggen dat je het goed praat. (...) **Ik kon dan in die zin dan soms wel de beslissing nemen van: Wat de dader gedaan heeft, kan ik begrijpen vanuit zijn standpunt.** En ik heb er ergens wel vertrouwen in dat het niet opnieuw gaat gebeuren. Of dat hij het nu beseft. (...) **Maar dat gaat dan meestal om individuele gevallen.** Individuele gevallen, in de zin van stalking, slagen... (Willy)

In dezelfde zin heeft hij ook begrip voor mensen die slachtoffer zijn van mensenhandel en die onder druk (bedreiging van familie) worden gedwongen criminele feiten te plegen. Daarentegen, heeft hij een onregelmatige veiligheidsbeleving ten aanzien van georganiseerde criminaliteit die willekeurig opereert en steeds opnieuw herbegint waardoor hij deze criminaliteit, zoals homejacking en carjacking, maar ook zakkenrollerij, ervaart als iets dat iedereen continu overal bedreigt en op geen enkele manier te voorspellen en te stoppen is.

I: Welke dingen die je dan hoort, geven u een onveilig gevoel?

Willy: Eigenlijk meer de georganiseerde criminaliteit die dus **willekeurig** binnen breekt, die willekeurig mensen in een huis...de homejackings en carjackings. **Omdat het ook iets is, dat niet stopt.** Je neemt soms een bende op (...) en dan is dat een paar maand veilig maar na een zekere periode begint dat terug omdat de organisatoren toch terug geld nodig hebben en dat men terug mensen bereid vindt om daarin mee te draaien. (...) ...dat is met golven eigenlijk. **En dan is niemand veilig in zijn huis hè. Het kan u altijd gebeuren.** Of dat je nu in een sociale woning woont, of ergens in een rijkere buurt. (...) Uiteindelijk is het wel het gevoel van: **het kan iedereen overkomen tegenwoordig. Zowel op straat als thuis.** En dat is bij mij soms wel... Zelfs in een drukke winkelstraat: zakkenrollers. Dat is ook beroepshalve dat ik weet dat je daar goed moet opletten. Ik let daar dus ook op. Niet altijd. Maar je leert op den duur daarvoor meer bang te zijn precies of meer op te letten.

Ook burgers, niet werkzaam in de veiligheidssector, lijken verklaarbare feiten, alhoewel ernstig en oncontroleerbaar, te construeren als routineus. Dit blijkt goed bij Emma, een moeder van twee tienerzonen, wiens ongerustheid over een poging tot kidnapping in een naburige wijk afneemt wanneer blijkt dat het ging om een familiaal dispuut en niet om een *ad random* ontvoering:

Emma: Ik heb dat één keer gehoord in wijk A3, een paar jaar geleden, (...) dat er eens een camionette rondgereden heeft die drie of vier kinderen per fiets had aangesproken en proberen meenemen. Maar achteraf heb ik horen zeggen dat het een vergelding was (...) een vader en een moeder die uiteen waren, en dat zou die vader geweest zijn die de kinderen wou meenemen. Dus dat was niet echt iets dat je zou zeggen van...(valt stil)

I: Het was geen nieuwe Dutroux³⁵

Emma: Ja, ze gaan de onze (eigen kinderen) niet lastig vallen!

Familiale drama's of passionele misdrijven lijken dus omwille van hun eenmalig en doelgericht karakter geconstrueerd te worden als een routineuze onveiligheid. Een gelijkaardige redenering vinden we ook terug in het KBS-rapport:

Het gevoel van onveiligheid, dat heb je niet door het vernemen dat bijvoorbeeld iemand zijn partner heeft gedood. Dat is zijn probleem. Een dergelijke misdaad kan mij niet opzadelen met een gevoel van onveiligheid omdat ik er niets mee te maken heb." (Borgerhout, KBS-rapport: 125).

In het KBS-rapport vinden we nog een mooie illustratie van het verschil tussen een routineuze en onregelmatige veiligheidsbeleving die ook zeer goed aantoonde dat een veiligheidsbeleving niet altijd volgt wat juridisch (en criminologisch) als ernstiger wordt ingeschat:

R(espondent): Drugs zijn een slecht voorbeeld voor de jongeren. Maar het is makkelijker leven met dealers en gebruikers dan met die groepen die op straat rondhangen.

I(nterviewer): Nochtans heb je me gezegd dat die groep jongeren niet agressief was. Terwijl drugs toch een reëel probleem vormen, in menig opzicht.

³⁵ Marc Dutroux werd in 1996 opgepakt voor de ontvoering van zes meisjes, van wie slechts twee het overleefden. De zaak kende in België heel wat politieke, politonle en justitiële gevolgen.

R: Je ziet de transactie, je loopt er voorbij en dat is het. Loop je langs die op straat hangende jongeren, dan heb je al snel de neiging je zak wat dichterbij je te houden. Ze zullen je niets doen, maar je hebt nu eenmaal die reflex.

(KBS-rapport, bewoonster van een kwetsbare wijk in Luik: 67).

In het begin van het fragment geeft de vrouw aan dat ze de drugsproblematiek niet ontkent, maar in het dealen ervan erkent ze een normale 'businesstransactie' die verder geen problemen veroorzaakt en in die zin construeert ze een routineuze veiligheidsbeleving ten aanzien van drugs in haar buurt. De interviewer tracht de vrouw nog te corrigeren door er op te wijzen dat drugs toch een 'echter' probleem is dan de blijkbaar niet-agressieve rondhangjongeren. Toch blijft de vrouw bij haar standpunt: het rondhanggedrag is voor haar meer onbegrijpelijk en onvoorspelbaar (onregelmatige veiligheidsbeleving) dan een normale transactie tussen een drugsverkoper en zijn klant.

1.4 Hanteerbare veiligheidsbeleving

Bij een hanteerbare veiligheidsbeleving, tenslotte, is de onveilige situatie verwacht, verklaarbaar of voorspelbaar, maar is ze ook *controleerbaar*, i.e. er zijn handelingen, houdingen en regels beschikbaar of ontwikkeld waardoor de situaties onder controle is of blijft. Vaak zijn het situaties die de respondenten niet spontaan associëren met onveiligheid wanneer ze daar naar gevraagd worden, en daarom komt deze constructie in dit onderzoek niet zo vaak voor. Gaandeweg in het interview komen echter soms bepaalde gegevens over de respondent naar boven – een beroep, een hobby, een reiservaring – die de interviewer oppikt als een situatie die door andere burgers eventueel wel als onveilig zou ervaren worden. Het is pas als de interviewer hen daarmee confronteert en er over doorvraagt, dat deze constructie zichtbaar wordt. In die zin kan geargumenteed worden dat dit geen constructie van onveiligheid is. Toch nemen we deze constructie op omdat, alhoewel de respondenten dit niet spontaan associëren met onveiligheid, ze (gaandeweg) wel erkennen dat aan de situatie risico's zijn verbonden en dat er bepaalde voorwaarden zijn opdat de situatie onder controle, en dus veilig, blijft.

Hanteerbare veiligheidsbeleving komt typisch voor bij respondenten die in het kader van hun professionele activiteiten of hobby's potentieel in aanraking komen met risicovolle situaties. Deze respondenten ontkennen niet dat er risico's zijn, maar vaak verwijzen ze naar hun jarenlange *ervaring* waardoor de situatie voor hen onder controle is. Als werfarbeider heeft Franky geen problemen om zelfs te lopen op stellingen:

I: *Dat is toch ook geen veilig beroep hè.*

Franky: Neen, dat is geen veilig beroep. Maar je bent dat zodanig gewoon. Je voelt u veilig. Ik loop op die stelling. Dat ben je gewoon. (...) Van dat heb je geen schrik.

Stef, reeds 23 jaar politiemans, is zich steeds bewust van de risico's, maar geeft aan dat hij nog nooit een situatie heeft meegemaakt waarbij hij volledig de controle is verloren:

I: *Heb je in uw beroep nooit iets onveilig meegemaakt?*

Stef: (stille). Neen, niet echt. Ik ben nog nooit in situaties terecht gekomen dat ik zei van...

Wel dat je weet, en ja, dat zit altijd in uw achterhoofd: 'Dat kan hier gevaarlijk zijn of dat kan hier gevaarlijk worden'. Dat wel. Maar echt concreet zo van: 'Wat is dat hier?' Neen.

In dezelfde zin is ook Guido, een voormalig commandant bij de vrijwillige brandweer, bewust van de risico's van zijn 'hobby', maar geeft hij ook aan dat continu alert zijn voor gevaar deel

uitmaakt van de job en essentieel is om de veiligheid van anderen, in het bijzonder zijn eigen manschappen, te garanderen. De regels zijn duidelijk: mensenlevens komen eerst en daarna ervoor zorgen dat de brand niet overslaat:

I: Als je bij een situatie komt... De meeste situaties zijn toch onveilig als je toekomt.

Guido: Altijd. In iedere brand (...) Maar kom ja...**dat weet je dat er risico's zijn. Soms zie je ze aan komen, soms niet.** We hebben hier een beschutte werkplaats gehad. Het is daar binnen aan het branden en je ziet die gevel die begint (te vallen). 'Ja, jongens kom, iedereen hier weg'. **Dat zijn dingen die je in de gaten moet hebben allemaal. De risico's inschatten. Maar je mag de risico's voor je mensen...dan mag je geen risico lopen in feite.** Die muur is dan gevallen. Ja, goed, tot daar toe. Er stond ginder een camion die niet meer weg kon, maar...ook nog tot daar toe. Er zat niemand niet onder, er was niemand gekwetst. Dat moet je proberen. Dus ook, als je ergens toekomt: hetgeen dat brandt, dat is verloren. Maar hetgeen dat er naast ligt, tracht je af te schermen en trachten dat dat niet in brand vliegt. Dat zijn taken. **Allez, ja, dat weet je.**

Risicobewustzijn lijkt dus een essentieel onderdeel te zijn van een hanteerbare veiligheidsbeleving en moet vaak worden aangeleerd en/of neemt toe door ervaring:

Die werfjob (aan de spoorweg) heb ik toch een acht jaar gedaan en ik kan mij herinneren dat eerste jaar (...) dan liep ik ook onveilig die stelling op. Ik besef dat nu. En moest ik die job nu doen, **ik zou meer voorzichtig zijn omdat je meer ervaring hebt, je weet wat er kan gebeuren, je ziet meer onveilige situaties.** (Robert)

Een ander belangrijk element in de hanteerbare veiligheidsbeleving is het zich houden aan de *voorschriften en regels* die zorgen dat de situatie onder controle is en blijft. Michel, een wapenliefhebber, hanteert strikte regels over het bewaren van wapens in huis:

Munitie en wapens zijn gescheiden en die staan achter slot en grendel. Mijn dochter kan er niet aan (...). Zelfs niemand niet. Mijn vrouw kan er ook niet aan. (...) Ik alleen kan er aan. (Michel).

Maar ook Victor, een ex-beroepsmilitair, verwijst naar de briefing en veiligheidsvoorschriften om zijn veiligheidsbeleving hanteerbaar te construeren:

Victor: Heb ik me onveilig gevoeld? Bah neen, ik heb me niet onveilig gevoeld. (...) Ja, **je bent gebriefd, je weet wat je moet doen in zulke situaties.**

I: Moest je dan nooit naar het buitenland op missie?

Victor: Ja, toch wel. (...) Als je duizend mensen op missie stuurt, dat er dan iets kan misgaan... Ja, dat risico zit er altijd in. Het is niet risicoloos, maar **als je de veiligheidsvoorschriften naleeft...**en je zit er niet alleen hè. België zit er niet alleen. België is zo [klein] en Big Brother zit naast ons.

Zoals Victor reeds aangeeft, is, naast het volgen van regels, het kunnen rekenen op de *steun van anderen* (cfr. collega's) een belangrijk element waardoor een situatie als hanteerbaar wordt ervaren. Ook Franky, die ooit ober en uitbater was van een dancing, verwijst hiernaar:

I: Voelde jij je daar soms onveilig? In die dancing?

Franky: Bah, neen. In die dancing niet. Daar lieten ze u met rust. Dat was een ander cliënteel. En ze lieten je daar met rust. Er waren daar rijke typen bij. Daar lieten ze u met rust. (...) Als ze boel maken, er waren erbij die binnen kwamen om embras te maken, die moesten buiten. Dat mocht binnen niet gebeuren. (...) Dat waren dikwijls mannen die één kwamen zoeken. (...) Daar had ik geen schrik van, om zulke gasten uiteen te doen. **Je stond er ook niet alleen voor.** (...) Als je daar één buiten deed, dan waren er nog die gereed stonden om te kijken, van de garçons. Die wisten dat hè. **Als er iets gebeurt, dan allemaal samen.**

Ook in de Dienst Spoedgevallen wordt naar het belang van 'teamwork' verwezen:

Er is ook het feit dat we nooit, nu ja, dat we **het gevoel hebben dat we nooit alleen zijn.** En het is waar dat op de zeldzame ogenblikken waarop er onverwachts iets ergs bij komt en

waarop je alleen bent, dat er dan deze tien seconden zijn waarop je moet reageren en waarop je bij jezelf zegt: daar is er onveiligheid, want dat kan misgaan. **Maar ik heb altijd het gevoel dat er iemand is om op terug te vallen**, dat er iemand bij me is die misschien meer ideeën gaat hebben dan ik, die misschien een snellere reactie gaat hebben, ofwel ikzelf, ik heb bepaalde vaardigheden en hij heeft er andere, dus we vullen elkaar vrij goed aan, zie je. (Dienst spoedgevallen, KBS-rapport: 104).

Een ander element, dat we ook terugvinden in andere constructies, maar prominent aanwezig is bij een hanteerbare veiligheidsbeleving is *fatalisme*. Het laat hen toe om toch hun werk of hobby uit te oefenen:

- In de 15 jaar dat ik ondertussen bij de recherche zit, ik dweil gans het land af, en ik kom soms ook wel in situaties dat je zegt van: Eigenlijk was dat hier best gevaarlijk. Allez, gevaarlijk, dat er bepaalde risico's aan verbonden zijn. (...) Om u een voorbeeld te geven. In 2006 heb ik een onderzoek gedraaid en dan heb ik regelmatig mensen tegenover mij gehad, huiszoeking gaan doen, die diep in het maffiamilieus rond Charleroi zaten. Maar dan ga je ook...Allez ja, je gaat er naartoe en eigenlijk ja, **sta je daar niet echt bij stil**. Je probeert uw job te doen en ja. Loopt het anders af, dan is het aan u om te anticiperen. (Stef, politieagent)
- Je loopt altijd risico's. Dat is het niet. Bij iedere interventie loop je in feite risico. Maar ja... (...). **Je moet zoveel mogelijk trachten dat van u weg te zetten**. (Guido, ex-brandweerman)
- Het zijn zaken waar je helemaal niets aan kunt doen. Het laat je even nadenken, maar je blijft er niet voor thuis. Je moet ermee leren leven en hopen dat het beter zal gaan. (Openbaar vervoer Leuven, KBS-rapport: 125)

Deze combinatie van alert zijn voor risico's en berusten in die risico's vinden we niet enkel terug bij personen die in 'normale' risicovolle jobs werken. Martine, kleuterleidster bij de allerkleinsten, geeft eerst aan dat ze in haar dagelijkse leven niet vaak geconfronteerd wordt met onveiligheid en daarbij verwijst ze ook naar haar job: *"...ik, heb eigenlijk nog een heel veilige job. (...) je bent eigenlijk met kinderen bezig die zo onschuldig zijn. (...)".* Maar dan begint Martine na te denken: *"wat ik soms ook wel heb in de school is dan - dat is ook veiligheid - dat ik soms denk van: je mag niet denken wat je allemaal met die kinderen kan tegenkomen."* Vervolgens somt Martine een aantal situaties op die onveilig kunnen zijn: een kind dat met een schaar in het oog van een ander kind steek, het vallen van de frituurpot als je frietjes maakt, tijdens een wandeling een kind dat een ander kind een stamp geeft en op straat valt:

Die dingen, daar kan ik soms wel mee bezig zijn. (...). Dan denk je van: Ja, eigenlijk sta je er niet bij stil, maar zijn er 1001 onveilige dingen, dat je met je kind - dat niet van u is - kan tegenkomen. **Soms denk je daar eens aan, maar eigenlijk niet veel, want dan, als je er aan denkt, dan zou je onmiddellijk stoppen met werken**. Allez ja. (...) Dan is dat zo even van (haalt die adem): Ah ja, dat is onveilig en dat is onveilig en, en dat zou anders moeten en er kan een kleuter wegllopen van school of zoiets. Ah ja uiteindelijk, dat zijn allemaal dingen, 1001 onveilige dingen, maar **je staat daar eigenlijk, allez ja, niet bij stil. Je mag daar niet aan denken ook, allez ja**. (Martine)

In die zin stellen we vast dat, gelijkaardig aan het onderzoek van Lupton (2000) (zie hfst 3), een discours van een verhoogd risicobewustzijn gecombineerd kan worden met een fatalistisch discours. We komen hier later uitgebreid op terug. Samengevat, stellen we vast dat een hanteerbare veiligheidsbeleving terug te vinden is ten aanzien van situaties waarvan wordt verwacht dat er risico's aan verbonden zijn maar die personen door eigen ervaring, door het volgen van regels en voorschriften, en het werken in teamverband als verklaarbaar én controleerbaar ervaren.

1.5 *Besluit*

In deze eerste analyse zijn we nagegaan hoe burgers onveiligheid construeren. Een onveilige situatie houdt een (bedreiging met) schade in van de fysieke en/of psychische integriteit van een persoon én wordt ervaren als een inbreuk op het normale patroon. Naargelang van die storing van het normale patroon onderscheiden we vier constructies die zich voortbewegen op een *continuüm van normalisering*. In de eerste constructie (onvoorziene veiligheidsbeleving) is de situatie een grote afwijking van het dagdagelijkse normale patroon. Vervolgens treedt een zekere normalisering en in de laatste constructie (hanteerbare veiligheidsbeleving) zijn regels en gedragingen ontwikkeld die controlerend werken waardoor de situatie min of meer als veilig wordt beleefd. We spreken van een continuüm omdat de constructies niet één bepaalde richting volgen: het is geen evolutie van onverwacht naar hanteerbaar. Constructies veranderen naargelang de omstandigheden, en dit kan vrij snel zijn. Dit wordt heel mooi geïllustreerd door het verhaal van Jenny die slachtoffer is geweest van een verkeersagressie.

Ik heb zo eens verkeersagressie meegemaakt. (...) ik reed door de bochten (...) aan 50 per uur omdat je daar maar 50 per uur mag. Ik had dus gezien in mijn achteruitkijkspiegel dat er een tamelijk snelle wagen afkwam en die ging dus echt gaan bumperkleven. Ik heb daar op zich al een hekel aan. Als ik kan, zet ik mij op kant. Ik voel me daar zo lastig van worden.

In dit eerste fragment is de veiligheidsbeleving van Jenny routineus: ze is niet onbekend met het fenomeen ‘bumperkleven’ en heeft daaromtrent een aantal strategieën ontwikkeld: als ze kan, gaat ze opzij om de ‘bumperklever’ door te laten.

Maar die ging dus gaan bumperkleven maar ik kon daar niet weg. Er was niets om rechts uit te wijken en die is dan beginnen met zijn lichten flitsen, toeteren en van die gebaren doen enzo. Ik keek dan op mijn snelheidsmeter en ik dacht: ik rij wat ik hier mag rijden, dus ik ben toch niet verplicht om overdreven snelheid te gaan halen omdat er een halfgebakken achter mij rijdt. Dus ik reed gewoon verder.

In het tweede fragment merken we dat Jenny’s veiligheidsbeleving een onregelmatig karakter krijgt: de baan is te smal om haar normale strategie – opzij gaan – toe te passen, en de chauffeur van de andere wagen lijkt dit niet te snappen, integendeel, hij gedraagt zich abnormaal (toeteren, lichten flitsen, gebaren maken) en Jenny begrijpt het niet want zij houdt zich aan de verkeersregels.

En op een bepaald moment is die naast mij komen rijden. Hij kwam zo'n beetje duwen, dan moest ik wel een beetje naar rechts of hij ging mij aanrijden. **En dan is hij voor mij komen rijden en heeft hij dus op zijn rem geduwd** en is hij in ene keer weer vertrokken. En dan ben ik wel langs de kant gaan staan en heb ik eventjes tien minuten moeten bekomen. Ik zat dan alleen in de wagen en dat waren volgens wat ik gezien heb twee, misschien waren er meer personen aan boord, jongeren ook, en **ik had zoiets van: als die zich nu maar niet omdraaien straks en terugkeren**. Ik ben dan blijven staan aan een huis want ik had dan hartkloppingen en ik zweette dan echt van angst. Van angst.

In het derde fragment heeft de veiligheidsbeleving van Jenny een onverwacht karakter gekregen: de chauffeur dreigde haar aan te rijden waardoor ze opzij moest, maar in plaats van daarna door te rijden – zoals Jenny verwachtte – begon hij voor haar te rijden en te remmen. Daarna rijdt de auto weg, maar Jenny blijft zeer ongerust en angstig achter: na die reactie, vreesde ze immers dat deze chauffeur in staat zou zijn om terug te keren.

Het continuüm van constructies van veiligheidsbeleving laat ons ook toe om een aantal inconsistenties vanuit het traditioneel onderzoeksdesign anders te duiden. Ten eerste hebben we hierboven reeds voldoende aangetoond dat *elke constructie verbonden kan worden met diverse situaties*. Een routineuze veiligheidsbeleving, bijvoorbeeld, kan betrekking hebben op zowel ervaringen in het verkeer, maar ook met drugsdealen en zelfs ernstige criminaliteit (partnermoord). Deze vaststelling vormt dan ook een antwoord op de inconsistentie dat *onveilige ervaringen tegengestelde kenmerken vertonen*. Onbekenden, bijvoorbeeld, die zich vreemd en verdacht gedragen worden meestal ervaren als onvoorspelbaar en te mijden. Maar de ervaringen van Vivian en Jane (zie supra) geven aan dat die onvoorspelbaarheid ook gelinkt kan zijn aan autoriteitsfiguren (Israëlische soldaten) en bekenden (ex-partners). Deze tegenstellingen worden echter vrij logisch vanuit een analyse die zich niet focust op *wat*, maar op *hoe* die ervaring wordt opgebouwd, i.e. in welke mate de ervaring een storing vormt op het normale dagdagelijkse patroon.

Ten tweede hebben we kunnen vaststellen dat *eenzelfde situatie kan verbonden worden met diverse constructies van veiligheidsbeleving*. Slachtofferschap, om een extreem voorbeeld te nemen, kan zowel beleefd worden als een onvoorziene onveiligheid (cfr. Evi, slachtoffer woninginbraak) maar evengoed als een routineuze onveiligheid (cfr. Stef, de politieagent die slachtoffer werd van een poging tot inbraak). Deze vaststelling vormt een antwoord op de inconsistentie dat *eenzelfde situatie verschillend beleefd kan worden*. Deze inconsistentie verdwijnt immers door na te gaan in welke mate de situatie een storing vormt op het normale patroon. Een goed voorbeeld hiervan is de paradox van de aanwezigheid van clochards in het Brusselse Noordstation vermeld in het KBS-rapport (2006, 83) (zie ook hfst 2): daklozen worden traditioneel gezien als onrustwekkende figuren maar 's avonds beschouwd als een veiligheidsfactor. Een analyse die puur focust op de aan- of afwezigheid van kenmerken of personen, zal dit inderdaad omschrijven als een paradox, maar vanuit een analyse die bekijkt *hoe* de situatie een storing vormt op het normale dagdagelijkse patroon, wordt dit wel begrijpbaar. Overdag vormen daklozen een anomalie en in die zin maken ze deel uit van een onregelmatige veiligheidsbeleving. 's Avonds echter, vormt de verlatenheid van het station de anomalie, en is de aanwezigheid van mensen, ook al zijn het clochards, een manier om de situatie te normaliseren.

Deze analyse maakt ook duidelijk dat het moeilijk, en misschien zelfs zinloos is, om veiligheidsbeleving te begrijpen door een hiërarchie op te stellen op basis van 'objectieve kenmerken' van diverse onveilige ervaringen. Het voorbeeld van Willy, de ex-onderzoeksrechter, en zijn indeling tussen individuele, eenmalige en verontschuldigbare delicten versus de willekeur en continue dreiging van georganiseerde criminaliteit; maar ook de vrouw die de drugsdealers prefereerde boven de rondhangjongeren, zijn voorbeelden die aangeven dat de juridische/criminologische ernst van misdrijven niet perse een rol speelt in de manier waarop burgers onveiligheid beleven.

Met deze analyse naar hoe onveiligheid wordt geconstrueerd, ontkennen we niet de relativiteit van veiligheidsbeleving, maar hebben we ook een antwoord willen bieden op de stelling dat veiligheidsbeleving hierdoor willekeurig zou zijn. De inconsistentie van een traditionele wat-analyse worden immers consistent door deze ervaringen te plaatsen op het continuüm van normalisering. Deze constructies en dit continuüm geven echter nog niet aan

waarom burgers tot een bepaalde veiligheidsbeleving komen. Om die vraag te beantwoorden moeten we de constructies situeren in de leefcontext van de burgers.

2 Begrijpen van de constructies: identiteit en sociale categorisering

In de traditionele benadering van veiligheidsbeleving wordt erkend dat veiligheid (de olifant) op verschillende manieren kan worden gepercipieerd. In hoofdstuk 2 hebben we gezien dat om te begrijpen waarom burgers een bepaalde veiligheidsbeleving ontwikkelen, we moeten rekening houden met verschillende factoren en hoe burgers die factoren percipiëren. In die zin wordt bijvoorbeeld aangenomen dat niet overlast op zich, maar de manier waarop burgers die overlast percipiëren belangrijk is om te verklaren waarom de ene burger dit niet als een 'signal crime' (Innes, 2004a) ervaart en een andere burger wel. Dezelfde redenering geldt ook voor andere factoren: in welke mate percipieert iemand zichzelf als kwetsbaar, in welke mate schat de burger in dat andere inwoners zullen ingrijpen bij een onveilige situatie (collective efficacy), in welke mate voelt iemand zich politiek machteloos, voelt hij/zij zich onzeker over de toekomst of wantrouwt hij/zij etnische minderheden. Kortom, niet de werkelijkheid op zich, maar de perceptie van die werkelijkheid is belangrijk om te verklaren waarom iemand een bepaalde veiligheidsbeleving ontwikkelt, en aangenomen wordt dat het integreren van die verschillende factoren en de percepties ervan ons beter in staat stelt om veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen.

De sociaal constructionistische benadering is het ermee eens dat de werkelijkheid op zich geen verklarende factor is, maar geeft ook aan dat we veiligheidsbeleving niet beter zullen begrijpen door terug te grijpen naar hoe burgers andere factoren in die werkelijkheid percipiëren. Net zoals er reeds een consensus is dat criminaliteit op zich of de perceptie ervan geen verklaring is voor de veiligheidsbeleving (cfr. fear of crime paradox), zullen ook andere factoren zoals individuele kenmerken, omgevingskenmerken, laatmoderne processen en de percepties ervan, ons niet beter in staat stellen om te begrijpen waarom burgers een bepaalde beleving construeren. Om te begrijpen waarom burgers een situatie als onvoorzien, onregelmatig, routineus of hanteerbaar construeren, moeten we die constructie (vergelijking) steeds situeren in de dagelijkse leefwereld van die burgers en nagaan welke betekenis die constructie heeft in die dagelijkse leefwereld (een decoratiemiddel of een gebruiksvoorwerp?). Contextualisering is dus een essentieel onderdeel in de analyse naar waarom burgers een bepaalde veiligheidsbeleving construeren.

In deze analyse argumenteren we dat om te begrijpen waarom burgers een bepaalde veiligheidsbeleving construeren, we deze constructie steeds moeten situeren in de dagelijkse leefwereld van het individu, en dat niet een focus op factoren of de perceptie ervan, maar de manier waarop burgers zichzelf en anderen identificeren en categoriseren als veilig of onveilig, essentieel zijn om de constructie te begrijpen. Om dit te illustreren zoomen we in op ervaringen die respondenten zowel in het eigen onderzoek als in de KBS-studie vaak vermelden, i.e. onveiligheid in grootsteden, in het bijzonder (metro)stations, en ten aanzien van vreemden, in het bijzonder personen van een andere etnische origine.

2.1 Situeren in de dagelijkse leefwereld

Aan de hand van een eenvoudig voorbeeld, geven we aan hoe belangrijk het is om veiligheidsbeleving steeds te situeren in de dagelijkse leefwereld van het individu. Een respondent, die we voorlopig niet bij zijn alias noemen, zegt enerzijds dat hij geen onveiligheidsgevoel heeft: *“Over het algemeen heb ik eigenlijk geen onveiligheidsgevoel.”*. Niet veel later (20 sec) zegt hij anderzijds dat hij, meer dan andere burgers, alert is voor verdachte bewegingen in zijn buurt: *“Ik denk dat ik wat meer oog heb zoals: 'Dat is één die ik niet ken. Wat loopt die hier te doen? Of dat is een auto met twee of drie man die hier traagjes rondrijden.”*. In de traditionele (kwantitatieve) benadering van veiligheidsbeleving zouden beide uitspraken als tegenstrijdig worden ervaren: hoe kan nu iemand beweren dat hij zich veilig voelt (emotionele component) en tegelijk aangeven dat hij meer beveiligingsgedrag vertoont dan andere burgers (gedragscomponent). De emotionele component lijkt onverenigbaar met de gedragscomponent en leidt tot een discussie welke component beter de beleving van de respondent benadert. Welke is meer waar: de emotie of het gedrag? In tegenstelling tot de traditionele (kwantitatieve) benadering, kunnen we de emotie en het gedrag situeren in de dagelijkse leefwereld van de respondent waardoor we over bijkomende informatie beschikken die onmiddellijk de tegenstrijdigheid opheft en waardoor beide componenten perfect naast elkaar kunnen staan (even waar zijn): de uitspraken zijn immers afkomstig van Stef die politiemans is van beroep. Als politiemans is het mogelijk dat Stef alert is voor verdachte gedragingen én tegelijk daar geen gevoel van onveiligheid aan koppelt:

Het is niet dat ik op straat kom en dat ik zeg: Oei, wat gaat er hier gebeuren! ... ik denk dat het ook ergens normaal is dat ik gewoon altijd als politiemans rond kijk.

Het voorbeeld toont o.i. op een eenvoudige manier aan dat bij het louter registreren van de componenten van veiligheidsbeleving, zonder deze te situeren in de leefwereld van het individu, de beleving van Stef beschouwd zou worden als minstens onbegrijpbaar en misschien wel als irrationeel. De betekenis van zijn veiligheidsbeleving wordt echter wel duidelijk door de *identiteit* van Stef als politieagent mee in de analyse te nemen, i.e. *de manier waarop het individu zichzelf ziet, is dus een belangrijk element om de veiligheidsbeleving van een individu te begrijpen*. Stefs identiteit als politiemans verklaart waarom hij in zijn buurt, maar wellicht ook elders, waakzaam is voor verdachte figuren, en hij moedigt deze alertheid ook aan bij gewone burgers:

We (politiemensen) zeggen dat dikwijls: mensen zien eigenlijk wel veel, maar ten eerste realiseren ze zich dat niet altijd, en ten tweede zouden ze veel meer naar de politie moeten bellen. Dat is een raad die in het algemeen al jaren gegeven wordt. Je bent beter dan je 10 keer zelfs 50 keer nodeloos belt naar de politie, en dan 1 keer helemaal niet.

In de hierna volgende voorbeelden zoomen we verder in op het belang van de processen van identiteitsvorming en sociale categorisering, maar tonen we ook aan dat we deze processen steeds moeten situeren in de dagdagelijkse leefwereld van burgers en dat we die niet zomaar kunnen afleiden van individuele kenmerken of attitudes van personen.

2.2 Zichtbaar maken van processen van identiteitsvorming en sociale categorisering

Het belang van identiteitsvorming wordt reeds lang erkend als een belangrijk proces om te begrijpen waarom burgers tot een bepaalde veiligheidsbeleving komen, i.e. het ondersteunt de aanname dat verschillende aspecten van sociale identiteit en hun interacties leiden tot diverse vormen van veiligheidsbeleving (Pain, 2001), en dat de unieke levensbiografie van individuen een impact heeft op de manier waarop ze veiligheidsbeleving ontwikkelen (Hollway & Jefferson, 1997). Identiteit wordt doorgaans geoperationaliseerd aan de hand van bepaalde sociologische kenmerken (e.g. geslacht, leeftijd, etniciteit, ...) of sociaal-psychologische kenmerken (e.g. opinies en attitudes ten aanzien van de samenleving zoals ethnocentrisme). Met een eenvoudig voorbeeld kunnen we echter illustreren dat we identiteitsvorming en sociale categorisering niet mogen reduceren tot een statisch concept van één of meerdere kenmerken en factoren.

Emma is een 43-jarige alleenstaande moeder die een paar jaar terug bedreigd werd door haar buurman. Emma beschrijft de man als heel agressief: hij zou zijn vrouw en kinderen slaan, hij zou zijn hond hebben doodgeschoten en ze beschuldigt hem ervan twee katten van haar vergiftigd te hebben. Emma is toen naar de dierenbescherming en de politie gestapt en vervolgens zou hij haar bedreigd hebben, maar Emma was niet bang, integendeel:

Hij ging mij vinden en hij ging mee kapot maken. Maar pfff, eerlijk gezegd, **de eerste voor wie ik bang ben, die moet denk ik nog geboren worden.** Ik ben eens 's morgens, als de gasten op de bus stapt, hij stond daar buiten die man. Ik, in mijn roze pyjamaatje, naar buiten van: 'Ging je mij niet kapot maken?! Allez, kom jongen. Hier ben ik!'. En sedertdien heb ik daar niks meer van gehoord (lacht hartelijk). (Emma)

De interviewer geeft vervolgens aan dat zichzelf en de meeste mensen toch wel bang zouden zijn indien een agressief persoon hen zo zou bedreigen. Emma gaat vervolgens nuanceren:

I: Als er iemand mij bedreigt. Ik weet niet. De meeste mensen zijn dan bang.

Emma: Ja, het is te zien. **Het is te zien wie dat je voor u hebt.** Er zijn effectief wel...maar dan moeten het al heel slimme mensen zijn. **Dat ik denk van: Ik kan er niet tegen op.** Ze kunnen mij op één of andere manier liggen hebben. Maar, zo van die zever. Neen, ik ben daar niet echt bang van (lacht). Neen.

I: (...) het hangt er van af wie dat je voor je hebt?

R: Ja, natuurlijk. (...) Euh, ik zeg maar nu iets. Je hebt bijvoorbeeld de burgemeester van A. tegenover u en die zegt: Ik ga u kapot maken! Eerlijk? Ja, dan zou ik mij wel eens durven omdraaien in mijn zetel en zeggen van: 'Ai, dat zou wel eens verkeerd kunnen aflopen'.

Emma gaat dus eenzelfde situatie (een bedreiging) anders construeren doordat ze de relatie tussen haar en de bedreiger anders ziet: ze voelt zich in staat om de bedreiging van een niet bijster slimme en machteloze buurman te controleren (hanteerbare veiligheidsbeleving), maar diezelfde bedreiging leidt tot onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid (onregelmatige veiligheidsbeleving) indien geuit door iemand die ze slimmer of machtiger inschat dan zichzelf, zoals de burgemeester. Het verhaal van Emma toont aan dat om veiligheidsbeleving te begrijpen we niet alleen moeten kijken hoe het individu zichzelf identificeert (Emma ziet zichzelf als iemand die niet vlug bang is), maar ook *hoe het individu in relatie staat tot anderen: hoe positioneert men zich ten aanzien van anderen, maar ook: hoe denkt het individu dat anderen hem/haar identificeren.* Het voorbeeld illustreert ook

heel goed dat we identiteit niet mogen reduceren tot bepaalde kenmerken of attitudes, maar dat het een sociaal proces is dat gebeurt in interactie met anderen. Het impliceert dat als we willen begrijpen waarom een bepaalde veiligheidsbeleving geconstrueerd wordt, we moeten nagaan hoe het individu op dat moment en op die plaats zichzelf en anderen identificeert. We zullen dit nog verder uitwerken en illustreren aan de hand van de onveilige ervaringen die heel vaak vermeld worden door respondenten, i.e. veiligheidsbeleving in grootsteden en het openbaar vervoer, en ten aanzien van vreemden, meer specifiek personen met een andere etnische achtergrond.

2.3 Verklaren van veiligheidsbeleving t.a.v. onbekende plaatsen en personen

2.3.1 Tegenstrijdige constructies: (metro)stations en vreemden

Zowel de inwoners van wijk A. als de respondenten in het KBS-rapport, situeren onveiligheid meestal in grote anonieme publieke ruimtes in grootsteden en/of associëren dit met de aanwezigheid van vreemden, doorgaans onbekende (jonge) mannen met meestal een andere etnische achtergrond. Traditioneel wordt verondersteld dat een individu een bepaalde perceptie heeft ten aanzien van die plaatsen en die personen, en dat als we iemands houding tegenover die ruimtes en die personen meten, we kunnen verklaren waarom iemand een bepaalde veiligheidsbeleving ontwikkelt. Deze algemene percepties ten aanzien van ruimtes of personen verklaart o.i. onvoldoende waarom burgers een bepaalde veiligheidsbeleving construeren: het verklaart bijvoorbeeld niet waarom eenzelfde persoon het ene moment een bepaalde ruimte of personen als zeer bedreigend beleeft en op een ander moment deze ruimtes of personen minder of helemaal niet als onveilig ervaart. Met een aantal voorbeelden zullen we aangeven dat, om te begrijpen waarom een plaats of een persoon als veilig of onveilig wordt beleefd, we niet zozeer moeten focussen op de (algemene percepties van de) kenmerken van de potentieel bedreigende plaats of personen, maar de manier waarop respondenten zich op dat moment in die specifieke ruimte verhouden ten opzichte van deze plaatsen of deze personen.

Illustratief in die zin, zijn de ervaringen van Vivian, een 57-jarige gepensioneerde kleuterjuf die op het eerste zicht tegenstrijdige belevingen heeft ten aanzien van (metro)stations en allochtonen. We zoomen eerst in op haar ervaringen in de Brusselse en Parijse (metro)stations. Het eerste verhaal gaat over Brussel. Vivian, die regelmatig de trein nam naar haar dochter en daarbij de Noord-Zuid verbinding van Brussel moest nemen, heeft op een avond, op de terugweg naar huis, een situatie meegemaakt die ze duidelijk als onregelmatig construeert: ze zag een aantal jongeren wiens gezichten verborgen waren onder capuchons, die niets zeiden en één voor één op- en afstappen van de treinwagon:

Die (jongeren) zeiden niets eigenlijk en die dreigden niet of zo. (...) Allez ja, ik vond dat niet normaal eigenlijk. Ik zeg: Allez, rijden ze nu mee? Maar dat was het dus niet. Het was gewoon even op die trein op en af.

Bovendien was Vivian ook helemaal alleen in de treinwagon: er waren geen andere passagiers en ze zag niemand van het personeel. Door het vreemd gedrag begint Vivian te denken aan een bomaanslag: *“En ik dacht zo, maar dat is eigenlijk absurd, straks vliegt die trein hier in de lucht. (lacht) Ontploft er hier iets of weet ik veel.”*. Ze voelde zich heel onveilig op dat moment:

Ik was machteloos en ik kon zo, niets doen. Niettegenstaande dat er eigenlijk niets gebeurd was. Dus er was niets gebeurd. Maar ik had dat slecht gevoel dus van: 'Ja, dat kan hier misgaan, op een bepaald moment misschien'. (stilte) Ik kan dat eigenlijk niet uitleggen: dat ik dat dus elders niet heb.

De Brusselse ervaring heeft ertoe geleid dat Vivian, zelfs overdag, zelfs in gezelschap van haar man, geen treinen meer durft te nemen die over de Noord-Zuid verbinding gaan: *“En sindsdien ben ik nooit meer met de trein naar daar gereden. Ik rijd nu altijd met de auto. (...) En ook niet met mijn man of zo. Ik ben ook bang dan.”*. Het tweede verhaal van Vivian speelt zich af in de Parijse metro waar zij en andere passagiers bedreigd werden:

Eén keer zaten we op de metro (lacht) dan was er ook (een man die zei): **“Il va se passer une agression”**. Dan was ik ook wel even bang. ja. Die zat wel vol die metro, maar die zei dat. (...) Hij was (...) **er erg aan toe (euh) geestelijk heel zeker wel, psychisch. Ja, misschien geen geld meer of zo. Ik weet niet, geen werk en zo.** Maar er zaten ook van alle mensen op. Ik dacht: ‘Als hij hier een mes of zo bovenhaalt, of wie weet wat?’. Maar niemand zei iets, iedereen bleef mooi zitten. En dat was muisstil. (...) Maar kijk, wij hebben dan nog een ganse week de metro genomen en geen agressie meer gezien (lacht). Maar hij heeft toen niets gedaan hoor.

In vergelijking met het vreemd maar niet agressief gedrag van de jongeren was de bedreiging in de metro van Parijs heel expliciet, maar toch heeft het niet geleid tot vermijdingsgedrag zoals bij de Brusselse ervaring. De ervaring in Parijs wordt immers routineus geconstrueerd omdat Vivian een verklaring heeft voor het gedrag van de man (psychologisch niet in orde) en via het gedrag van de andere passagiers maakt ze een inschatting in welke mate haar constructie fout of juist is. De verschillende constructies van Vivian zijn niet zozeer te begrijpen door te focussen op de percepties van de kenmerken van de ruimte (beide spelen zich af in het openbaar vervoer in een grootstad) of de situatie (bedreiging meer expliciet in Parijs dan in Brussel), maar worden wel begrijpbaar door na te gaan in welke mate Vivian erin slaagt om de bedreigende personen en hun gedrag te categoriseren en hoe anderen in de ruimte haar categorisering bevestigen of ontkennen (passagiers slaan niet in paniek). De op het eerst zicht tegenstrijdige ervaringen in Brussel en Parijs worden wel begrijpbaar wanneer we de constructies contextualiseren en hoe Vivian er al dan niet in slaagt om, in interactie met anderen in die ruimte, de bedreiging voor zichzelf te identificeren als verklaarbaar.

Een tweede voorbeeld zoomt in op hoe Vivian een verschillende constructie heeft ten aanzien van allochtonen in Brussel en in Gent. In Brussel voelt Vivian zich niet veilig wanneer ze in straten loopt met een grote aanwezigheid van ‘mensen van andere origine’:

Er zijn wel straten (in Brussel) waar (...) ik mij toch niet veilig voel. Als je door bepaalde straten stapt, loopt, wandelt. (...) **Je wordt bekeken. Je bent ook een vreemde. Allez, zo voel ik dat. Je wordt bekeken als een vreemde.** Dus het zijn allemaal mensen van andere origine en het kan een gedacht (...) zijn van mij hoor, maar ik voel, als je daar doorloopt, voel je je bekeken ook. (...) **En ik wil daar zo vlug mogelijk weg eigenlijk. Ik voel mij daar niet veilig.** Nochtans, ja, misschien is dat daar veilig. Ik weet het niet. (...) Ze gaan geen ‘goede dag’ zeggen ofzo, maar ja, wij ook niet precies hè (lacht). (...) Maar ja, (...) als ze praten tegen elkaar, je verstaat dan ook niet wat ze zeggen. (...) **Ja, vreemd. Het vreemde. Het onbekende eigenlijk.**

Het is duidelijk dat Vivian een onregelmatige veiligheidsbeleving construeert ten aanzien van Brusselse allochtonen. Gelijkaardige getuigenissen vinden we terug in de KBS-studie:

- Ik voel men niet op mijn gemak 's avonds, want dan zijn er alleen nog maar vreemdelingen op straat. Ik heb het gevoel niet meer in Antwerpen te zijn. Waar zijn de mensen naartoe die ik overdag zie? (Antwerpse Kaaien, KBS-rapport: 82).
- Ik ben daar zondag geweest, in 't stad en op die plaats, dat was kort daar aan de zoo, ik weet niet hoe het noemt, en ik zeg dat is helemaal veranderd, allemaal vreemdelingen, ik voelde mij daar niet goed en ik zeg: kom we zijn hier weg (Vrouwen Overpelt, KBS-rapport: 107).

Het is echter opvallend dat Vivian niet dezelfde constructie maakt ten aanzien van allochtonen in andere Vlaamse steden zoals Gent, Leuven of Kortrijk, of zelfs ten aanzien van een multiculturele miljoenenstad als Parijs:

Vivian: (...) **Ik voel mij daar veilig in Gent.** Ik ga graag naar Gent ook. Mijn zoon woont daar ook trouwens, dus ... Ik heb daar zeker geen onveiligheidsgevoel. In Brussel wel. In Brussel en bij het station en omgeving daar, daar wel. **En nochtans, in Gent qua bevolking. Er is zijn veel allochtonen - vreemde mensen.** Maar ik weet niet. Dat is anders. Je ziet dat gewoon, ik zie dat gewoon niet. **Allez ik bedoel: ik zie de mensen zoals wij, wij en zij. We zijn, ja, gewoon de mensen van Gent.** Maar daar in Brussel had ik dat niet. (...) In Gent heb ik dat (onveiligheidsgevoel) niet. Nochtans ja, de bevolking is daar ook gemixed hè? Je hebt daar ook van alles. En het zijn gewoon de mensen, ja, wij. (...) **Een wij-gevoel.**

I: Dus mensen van Gent die dan van een andere origine zijn, die zijn je niet aan het bekijken?

Vivian: Neen, ik vind dat niet. Ik vind dat niet. In Gent (...) het is anders. Maar ja, misschien omdat ik Gent beter ken dan Brussel. Ik weet het niet. En **Leuven** is ook zo. Leuven is ook veel mensen van andere origine. Heel veel. In Leuven heb ik dat ook niet. (...) **Parijs**, ook enorm. Goh, een mix van culturen ongelofelijk in Parijs en dat is ook niet. Ik heb daar ook geen onveiligheidsgevoel. (...) Bij mijn zus in Kortrijk. (...) In **Kortrijk** zitten er ook heel veel allochtonen, maar (...) dat is bij mij daar nog nooit opgekomen van: "Allez, ik ben hier bang of ik moet hier opletten.". Neen, nog nooit.

Het belangrijkste verschil is dat in Brussel Vivian, in interactie met de gedragingen van allochtonen (die haar bekijken), zichzelf identificeert als een 'vreemde' die er niet thuishoort, en dat ze deze interactie en identificatie niet ervaart wanneer ze in contact komt met allochtonen in andere steden, integendeel, in Gent heeft ze zelfs een wij-gevoel. Uiteraard, helpt het ook dat Vivian meer bekend is met de andere Vlaamse steden (haar zoon woont in Gent, haar dochter in de buurt van Leuven en haar zus in Kortrijk, waar ze zelf ook nog een tijdje heeft gewoond). Maar ook in Parijs, dat ze erkent als een zeer multiculturele stad, heeft Vivian niet het gevoel dat ze een 'vreemde' is tussen de vreemdelingen. Dit interactief proces van identificatie en sociale categorisering van allochtonen in Brussel en andere steden, verklaart waarom Vivian haar constructies zo verschillend opbouwt. Bij een analyse die louter peilt naar Vivian's algemene houding ten aanzien van allochtonen, weten we niet goed wat Vivian zou antwoorden: zowel een negatieve als positieve houding ten aanzien van allochtonen zijn immers mogelijk en correct, en beide zijn belangrijk om haar veiligheidsbeleving te begrijpen. Het is echter heel moeilijk en misschien zelfs onmogelijk om met standaardvragen en latente concepten op een genuanceerde wijze de tegenstrijdigheid in de veiligheidsbeleving van Vivian te begrijpen.

De identiteit van het individu en de interactie met andere identiteiten en de daaraan gekoppelde veronderstellingen en verwachtingen, spelen dus belangrijke rol om te begrijpen hoe veiligheidsbeleving wordt geconstrueerd. Dit wordt ook mooi aangetoond door de verhalen van Chantal over onveiligheid in de grootstad. Chantal is een 54-jarige gehuwde vrouw met één uithuizige dochter van 27 jaar die elke dag naar Brussel pendelt en die haar

vertelt over medecollega's die op klaarlichte dag door jonge allochtonen overvallen worden op hun weg van en naar het werk:

I: Is er moment geweest dat u bezorgd was over de veiligheid van iemand in uw nabije omgeving?

Chantal: Awel ja. Mijn dochter, dan denk je er wel aan. Als ze zo 's morgens naar Brussel gaat. Niet het feit dat ze naar Brussel gaat, maar dat feit dat je denkt: 'Oei, het (overval) kan haar altijd ook overkomen.'. Ze hadden een periode gesproken om een late dienst te doen. Dat was dan om acht uur gedaan en dan nog de trein. Dan ben je wel degelijk alleen om naar het station te gaan. En dan heb ik wel gezegd - **ik trek me niets aan van haar leven, het is haar leven – maar dan heb ik wel gezegd: 'Dat heb ik toch wel niet zo graag'.**

I: En zeg je dat tegen haar?

Chantal: Jajaja.

I: En wat was haar reactie?

Chantal: Dat ik wel gelijk had. Dat is dus niet doorgedaan. Niet door mijn dingen. Maar zelf ook, ze besepte ook...en **haar vriend trouwens ook**: die had dat ook gezegd: "Dan kom ik u halen hè!". Dat is (zo). Natuurlijk als je jong bent is dat altijd anders dan als je een zekere leeftijd hebt. Dan krijgt je er soms minder mee te maken dan als je jong bent hè qua van lastig gevallen ofzo.

Door de verhalen van overvallen op klaarlichte dag construeert Chantal een *onregelmatige veiligheidsbeleving* ten aanzien van haar pendelende dochter waarbij ze haar adviseert om geen late dienst op te nemen. Haar constructie ziet ze bovendien ook bevestigd in de reactie van haar dochter om uiteindelijk af te zien van de late dienst en de ongerustheid van de vriend van haar dochter. Deze constructie van onveiligheid in Brussel kunnen we begrijpen vanuit de identiteit van Chantal *als een moeder* die ongerust is over haar dochter. Onmiddellijk na dit verhaal construeert Chantal echter een heel andere beeld over onveiligheid in Brussel waarbij ze verwijst naar de tijd dat zijzelf als *jonge vrouw* ging werken in Brussel en geconfronteerd werd met allochtone mannen:

Chantal: (...) als ik jong was heb ik ook in Brussel gewerkt en dat was in Vorst. In het begin dat in de Volvo en Volkswagen dat die mannen, dus wel degelijk de vreemden, de Marokkanen enzo, dat die hier bij ons waren. En dan als jong meisje is dat wel niet interessant van op een tram te stappen als al die mannen daar stonden. Die stonden zo allemaal rond ons de jongeren op de tram dan. Ik heb dat nog wel al gehad dat ze zo met hun zak tussen uw benen komen zwaaien. **Negeren denk je dan, negeren. (...) Je moet niet provoceren.** (...) Misschien dat het nu al verbeterd is. Want dan dacht ik: **Ja, die mannen die zijn hier ook eigenlijk maar alleen en dan ziet je wat jonge meisjes met blote benen dat ze nooit gezien hadden!** Nu is dat allemaal veel veranderd, maar toch... Dat was wauw denk ik voor hen. Een openbaring waarschijnlijk. **Maar echt onveilig? Onwennig zou ik eerder zeggen dan niet veilig. Naarmate dat je daar beter mee omgaat. Ik denk dat je dat meer relativeert. Dat je dat eerst zwarter ziet dan dat het eigenlijk is.**

Op basis van haar eigen ervaringen *als jonge vrouw* die dagelijks pendelde naar de hoofdstad Brussel, construeert Chantal geen onregelmatige maar een *routineuze veiligheidsbeleving*: de allochtone mannen deden vervelend, maar hun gedrag was verklaarbaar en gaandeweg heeft Chantal geleerd om hiermee om te gaan (negeren, niet provoceren, relativieren). Identiteitsvorming en sociale categorisering verklaren niet alleen waarom bepaalde publieke ruimtes en personen als onveilig worden beleefd, maar zijn ook belangrijk om te begrijpen *waarom bepaalde burgers deze ruimtes en personen niet als onveilig beleven*. Marc bijvoorbeeld is een gepensioneerde docent aan de sociale hogeschool die jarenlang de trein heeft genomen naar Leuven en die zich nooit onveilig heeft gevoeld in de Brusselse stations:

Marc: Ik ben meer dan 25 jaar met de trein naar Brussel...van A. naar Leuven gereden. Dag en nacht, bij manier van spreken. Ik heb in stations overnacht (...) ook in het zuidstation en noordstation in Brussel. **Ik ben eigenlijk nooit bang geweest.** (...) Ik heb dat (onveiligheid) eigenlijk nooit echt ondervonden. **Ik kwam daar dagelijks bijna.** (...) **Dat was routine.** (...) Ik ben daar nooit eigenlijk blijven bij stil staan dat daar iets gevaarlijk zou kunnen gebeurd zijn.

I: Bent u een type dat rap bang is?

Marc: Niet rap denk ik. Ik ben wel geen held hoor nochtans. Helemaal niet. Fysiek geweld enzo daar ben ik...nee. Nee, ik ben geen held, helemaal niet. **Maar ik heb wel een heel groot vertrouwen in mensen.** (stilte).

I: En nooit voorzichtig geweest, geen voorzorgsmaatregelen nemen...

Marc: Ik zoek geen gevaar op. Maar extra voorzichtig...ik werkte, ik deed mijn werk enne...

I: Je stond daar niet bij stil.

Marc: Neen, ik ben daar niet blijven bij stilstaan.

In de loop van het interview geeft Marc aan dat er in het Brusselse zuidstation ooit een overval is geweest en dat criminaliteit in de grootsteden wellicht groter is dan in zijn eigen stad, maar net als andere pendelaars construeert hij zijn veiligheidsbeleving toch als routineus, bijna hanteerbaar. In tegenstelling tot die van andere pendelaars is deze veiligheidsbeleving echter niet specifiek verbonden met bepaalde tijdstippen of het nemen van voorzorgsmaatregelen (zie infra), maar meer algemeen en stabiel. Marc³⁶ positioneert zich immers als iemand die een groot vertrouwen heeft in zijn medemens en in die zin vindt hij het niet zinvol om anderen als potentieel gevaarlijk of onveilig te identificeren. Later in het interview zal Marc echter een andere constructie aannemen ten aanzien van onveiligheid in metrostations in buitenlandse grootsteden zoals Parijs en Londen. De constructie vertrekt evenwel vanuit een andere identiteit. Het interview begint met Marc die verantwoordt waarom hij zal vermijden om de metro te nemen in grootsteden

Marc: [Ik neem] geen metro. Wat daar wel meespeelt, is de herinnering aan die Algerijnse bommen campagnes in Parijs. (...) De weerstand van Algerije ten aanzien van Frankrijk. En dan werden de metro's...zoals ze dat nu doen in London, of gedaan hebben in London en Madrid. (...) Ik zal bijvoorbeeld ook niet zo rap naar London gaan. De mogelijkheid dat daar...door de hele politiek van Blair ten aanzien van Irak enzoverder is dat toch een kwetsbaar gegeven.

I: Je hebt ook mensen die zich daar juist niet willen doen door afschrikken. Die zeggen van: die terroristische bedreiging gaan mij niet beïnvloeden. Is dat bij u wel?

Marc: Neen, ik ben nooit een grote reiziger geweest en in die zin stelt zich dat eigenlijk niet feitelijk. Ik hou zoveel van het leven dat ik geen gevaren ga zoeken. Er zijn zoveel andere mogelijkheden.

In tegenstelling tot het station van Brussel-Zuid, construeert Marc het nemen van de metro in Londen en Parijs als een onregelmatige veiligheidsbeleving. Deze constructie vertrekt echter niet vanuit de identiteit van de doorgewinterde pendelaar die vertrouwen heeft in mensen, maar is gebaseerd op iemand die politiek bewust is van de spanningen tussen landen én als iemand die van het leven houdt en geen behoefte heeft om af te reizen naar gevaarlijke grootsteden.

Met de bovenstaande tegenstrijdige constructies van Vivian, Chantal en Marc over hun veiligheidsbeleving ten aanzien van (metro)stations en allochtonen, hebben we willen

³⁶ Deze positionering stemt ook overeen met andere aspecten in zijn leven: sinds zijn jeugd was hij actief als vakbondslid en hij engageert zich ook politiek. Hij is zeer begaan met sociaal-economische ontwikkelingen die zwakkeren uitsluiten of diaboliseren.

duidelijk maken dat om deze constructies te begrijpen, een focus op de algemene kenmerken en de percepties van die ruimtes en personen niet voldoende is, maar dat deze wel begrijpbaar worden als we nagaan hoe het individu zich op een bepaald moment in een bepaalde ruimte verhoudt ten aanzien van de personen die deze ruimte gebruiken en er zich voortbewegen. (zie ook Lupton, 1999).

2.3.2 *Onbekend maakt Onbemind*

De bovenstaande getuigenissen van Vivian, Marc en Chantal geven aan dat de associatie van onveiligheid met onbekende plaatsen en vreemden uiteraard veel te maken heeft met de mate waarin men bekend is met de ruimte en de mate waarin men erin slaagt gedragingen van vreemden in te schatten en te verklaren. Het is wellicht omwille van bekendheid en herkenbaarheid dat burgers hun eigen stad of buurt als minder onveilig identificeren dan andere (groot)steden en andere buurten. Zelfs een handelaar in Menen, een stadje aan de Franse grens dat regelmatig geconfronteerd wordt met grenscriminaliteit, voelt zich toch minder onveilig dan in een grote stad:

Nee [ik voel me niet onzeker], en zeker hier in Menen niet. (...) Er zijn bijvoorbeeld bepaalde plaatsen in bepaalde steden die ik zal mijden. Dit zijn plaatsen die niet deugen, vooral in grootsteden. Dus eigenlijk is onveiligheid voor mij veeleer iets van de grootsteden, en niet van Menen.” (Handelaars Menen, KBS-rapport: 80)

Een goed voorbeeld van het principe ‘Onbekend maakt Onbemind’ is John, die spontaan vreemdelingen verantwoordelijk stelt voor de onveiligheid in de Belgische samenleving:

I: Waaraan denkt u spontaan bij het woord onveiligheid? Wat komt er in u op?

Robert: Euh, mensen, inlanders en vooral buitenlanders, migranten dus. Mensen waarvan we we weten dat die problemen scheppen of die er normaal dikwijls bij betrokken zijn bij problemen. Ja, kort en goed: het zijn dus buitenlanders die het onveilig maken.

In onderstaand fragment geeft John zelf toe dat hij weinig contact heeft met andere culturen en hij verantwoordt zijn hele veiligheidsbeleving op basis van informatie uit de media.

I: En waarom associeert u die mensen dan met onveiligheid?

John: **Ten eerste ze zijn onbekend. Je kent ze niet en je weet niet.. Je kent de inhoud niet van die mensen. En je leert ze wel kennen langs TV, radio** en het zijn die mensen die u een onveiligheidsgevoel geven en versterken en dat gaat niet weg hé. Je blijft ze in de gaten houden die gasten hé. **Dus, die kunnen nooit je vertrouwen terugwinnen. Zonder van racist te spreken. Dat komt er niet aan te pas. Het gaat over veiligheid.** Die mensen hebben dat lichtjes of misschien wel meer dan licht kapot gemaakt en dat komt niet meer goed. (...) Bij die mensen voel je je altijd, ik ga niet zeggen onveilig, maar op je hoede. Je weet nooit wat er gebeurt en opletten met die mensen. **Die situatie hebben ze zelf geschapen hé.** We moeten het op niemand anders steken. Ze moeten niet zeggen dat ze gediscrimineerd worden. **Zij zorgen voor dat negatief beeld dat we van hen hebben. Zij hebben dat geschapen.**

John is van oordeel dat niet racisme de oorzaak is van zijn veiligheidsbeleving, maar dat de ‘vreemdelingen’ zelf verantwoordelijk zijn voor hun negatieve beeldvorming. Vervolgens gaat John, alhoewel hij eerder aangaf geen contact te hebben met ‘vreemdelingen’, zijn wantrouwen en alertheid verantwoorden door te verwijzen naar allerlei ervaringen die volgens hem aantonen dat de ‘vreemdeling’ iemand is die je niet verstaat, waar je niet op kan rekenen (als je bijvoorbeeld de weg vraagt) en die dreigt om de eigen cultuur boven die van ‘ons’ te zetten:

Ik neem soms de metro in Brussel en ik zit rechtover een zwarte of zo, ik heb geen schrik, maar ik let op. (...) **Je spreekt er niet tegen, ze kennen je taal niet.** Soms als er één iets

vraagt, vraagt hij dat in een taal dat je moet zeggen: ‘Comment s’il vous plaît, qu’est-ce que tu dis?’ **Je kunt er moeilijk een band mee (hebben).** Je kent ze eenvoudig niet, dat is volledig een andere cultuur. Dat is de oorzaak waarschijnlijk en ze passen zich moeilijk aan hier hé. Ze komen met hun eigen cultuur en ze zouden ze nog promoten **en ze zouden hun cultuur hier nog boven de onze zetten** en ja dat allemaal. Een beetje onwil van hen ook. Ja, dat is mijn gedacht. (...) **Ze integreren zich niet in de maatschappij.** Ik laat ze gerust. Als ik iets moet vragen zal ik dat altijd aan een blanke vragen een inlichting of zo. Aan een zwarte niet. **Nu ik heb er geen schrik van, maar datgene wat je vraagt, weten ze soms ook niet. Ze kunnen er niet op antwoorden.**

Het is duidelijk dat John een onregelmatige veiligheidsbeleving heeft ten aanzien van allochtonen en dat deze constructie gebaseerd is op het identificeren van de ‘vreemdeling’ als ongekend, onverklaarbaar, onvoorspelbaar en dus onbetrouwbaar en onveilig. John staat zeker niet alleen met deze constructie, zoals blijkt uit onderstaand fragment uit de KBS-studie:

En dan ook, ik heb niks tegen vreemdelingen, maar dat is het juist, die mengeling maakt de mensen anoniem. Vroeger kende iedereen iedereen (...). Vandaag zijn er enorm veel vreemdelingen en je kent er geen één en je wordt achterdochtig, enfin, je twijfelt (Hoogbejaarden Luik, KBS-rapport: 108)

Net zoals bij John zijn het vaak details die zorgen dat ‘vreemdelingen’ als onverklaarbaar en onvoorspelbaar worden geïdentificeerd:

- Maar ’t zijn er gewoon die naar u zitten kijken. Geen goeiedag, gewoon naar u staren, uitdagend. (Liedekerke, KBS-rapport: 108)
- Typisch is dat zij (allochtonen) de hele weg van het wandelpad altijd inpalmen. En denk je dat zij uit de weg gaan? Is dat niet duidelijk genoeg? (Park Kessel-Lo, *Ibid*: 108)
- Het contact met allochtonen gaat goed zolang dat je ze niet vraagt om iets te tonen of om te betalen als ze niet willen. Als de bus volledig gratis zou zijn, dan zouden er misschien geen problemen meer zijn. (Openbaar vervoer Leuven, *Ibid*: 108).

Bij John gaat deze onregelmatige veiligheidsbeleving echter niet op voor het verleden, i.e. de eerste generatiemigranten die in de steenkoolmijnen kwamen werken: “*Mensen uit het buitenland die hier in de koolmijnen komen werken zijn in de Limburg, waar er Italianen bij waren en heel ‘den boel’.* Die mensen hebben hier geen problemen geschapen”, en het geldt ook niet ten aanzien van de eigen ‘brave zwarte’ burens die wel gekend en voorspelbaar zijn (o.a. omdat ze gaan werken):

Je bekijkt dan heel die bende als onbetrouwbaar. Het is zoals mijn vrouw zegt: **‘Ze zijn niet allemaal zo.’. Dat weet ik ook. Hier rechtover zijn het zwarte en dat zijn brave mensen, heel goede mensen en heel den boel, die werken.** Maar euh, er zijn natuurlijk uitzonderingen. Op alles zijn uitzonderingen. **Uitzonderingen bevestigen de regel hé.** (John)

Ook in het KBS-rapport merken we dat nabijheid en gekendheid belangrijk zijn en dat positieve uitlatingen over de multiculturele samenleving voornamelijk voorkomen bij respondenten die in hun dagelijkse leven vaak in contact komen met het ‘vreemde’, zoals inwoners van stedelijke buurten met een hoge concentratie aan allochtonen (Borgerhout, Antwerpse Kaaien, ouderen in de Rabotwijk Gent) of zoals scholieren en leerkrachten in concentratiescholen en buschauffeurs in Brussel:

- Ik vind dat de tofste mensen op onze bussen de vreemdelingen zijn. Het duurt even om het contact met die mensen te bewerkstelligen, maar dan zijn dat zeer spontane mensen. (Openbaar vervoer Leuven, KBS-rapport: 105).

- Ik rijd ook veel naar Brussel. Dat zijn nog de plezierigste ritten. Die mensen (buitenlanders) zijn nog blij dat er een bus rijdt en dat ze mee kunnen. En als ze niet willen betalen, dan blijft dat maar zo." (Openbaar vervoer Leuven, KBS-rapport: 105).

Het gewoon zijn aan en het kennen en kunnen voorspellen hoe 'vreemden' zich gedragen of zullen reageren, is dus een belangrijk element in het construeren van de veiligheidsbeleving. Zolang echter die onvoorspelbaarheid niet verdwijnt, blijft de 'vreemde' een bedreigend figuur: *"The figure of the 'stranger' is disquieting because it can not yet be categorized as either friend or enemy and is therefore disorderly, blurring boundaries and divisions. 'Undecidables' such as strangers paralyse knowledge and action"* (D Lupton, 1999). Het associëren van onveiligheid met 'vreemden' is geen proces dat eigen is aan Vlaamse of Belgische autochtonen, maar ook zichtbaar is bij personen met een andere etnische origine, zoals bijvoorbeeld de asielzoekers uit het KBS-rapport: *"Asielzoeker zijn bang om zich op straat te begeven in Beersel. Ze zien er anders uit, ze zijn vaak niet taalvaardig genoeg en ze denken dat ze altijd geviseerd worden. Ze kennen niemand. Onbekend maakt onbemind, maakt gevreesd, dat is zo voor Belgen tegenover vreemdelingen en voor vreemdelingen tegenover Belgen en andere etnische groepen."* (KBS-rapport, 2006: 27): *"Wij zijn bang van Belgische mensen, en zij van ons."* (Asielzoeker Alseberg, *Ibid*: 27).

Het is echter opvallend dat vooroordelen niet gemakkelijk weg te nemen zijn. Eigen ervaringen die op het eerste zicht de onregelmatige veiligheidsbeleving ten aanzien van 'vreemden' tegenspreken, zoals John en zijn veilige 'zwarte' burens, worden zelfs gebruikt om de onregelmatige veiligheidsbeleving te bevestigen: *'Uitzonderingen bevestigen de regel'*. Voor John is de 'zwarte familie' in de buurt wel voorspelbaar en vertrouwd en in die zin blijft zijn oorspronkelijke constructie die gebaseerd is op de niet voorspelbare en onbetrouwbare 'vreemdeling' volledig intact, en werkt het zelfs bevestigend.

2.3.3 Afbakenen en versterken van sociale en geografische grenzen

Verschillende kwalitatieve onderzoekers suggereren dat de hardnekkigheid van een veiligheidsbeleving ten aanzien van ongekende plaatsen en 'vreemden', niet alleen moet begrepen worden vanuit het principe 'Onbekend maakt Onbemind', maar dat de identificatie van onbekenden als bedreigend een manier is om de grenzen van de eigen gekende (woon)plaats en de eigen identiteit en die van de eigen sociale groep af te bakenen, te onderhouden en te reproduceren: *"Without Others to define ourselves against, we cannot retain a strong idea of self and group membership."* (Lupton, 1999). Loader en zijn collega's (2000) hebben zo aangetoond dat de inbraken in het idyllische Prestbury de inwoners herinneren aan de gevaarlijke en bedreigende buitenwereld, maar tegelijk ondersteunt en bevestigt deze veiligheidsbeleving het beeld van hun dorp als een 'veilige haven' en bekrachtigen ze de grenzen tussen het dorp en de 'gevaarlijke' buitenwereld. In die zin werkt deze veiligheidsbeleving als een *reassuring threat*. (zie hfst 3). Het construeren van ongekende plaatsen en vreemden als onveilig, is dan een manier om de eigen geografische en sociale grenzen te bestendigen en te versterken. Dit sociaal en geografisch afbakenen verklaart wellicht ook waarom inwoners van kleine steden onveiligheid situeren in grootsteden, en grootstedelingen op hun beurt verwijzen naar nog grotere metropolen:

Ik vind trouwens dat Antwerpen geen onveilige stad is. Werkelijk onveilig is Chicago, en dan nog sommige buurten, of sommige buurten van New York. In Brussel zelfs zijn er buurten waar het onveilig is. (Antwerpse Kaaien, KBS-rapport: 81).

Het identificeren van die 'Andere' als tegengesteld en vreemd aan 'Ons', draagt dus bij tot het ontwikkelen, onderbouwen en versterken van de eigen identiteit en die van de sociale groep waartoe men behoort. Lupton (1999) suggereert dat dit de reden is waarom onveiligheid weinig of zelden gesitueerd wordt in gekende ruimtes of bij bekenden. Meermaals hebben (feministische) onderzoekers erop aangedrongen om bij het in kaart brengen van de veiligheidsbeleving rekening te houden met het dagdagelijkse fysieke en psychologische geweld dat vrouwen ondervinden binnen de private ruimte (thuis, op het werk) veroorzaakt door personen die ze kennen (hun partner, familie, collega's) (zie hfst 2). Toch wordt zelden of nooit, onveiligheid spontaan geassocieerd met de eigen thuisomgeving en de eigen buurt, of met familie, vrienden en burens. Het situeren van onveiligheid in de private ruimte en bij bekenden, i.e. binnen de vertrouwde sociale en geografische grenzen, zou immers eigen identiteit ernstig ondermijnen, wat zelfs kan leiden tot ontologische onzekerheid: *To position them as 'Other', as people to be wary and afraid of, is to make a conceptual leap that is threatening to ontological security and cherished and well-established notions of symbolic boundaries"* (Lupton, 1999:16). De radeloosheid bij vrouwen die slachtoffer zijn (geweest) van geweld en misbruik door hun partner of andere familieleden, is hiervan een goede illustratie. In het eigen onderzoek is er één vrouw die openhartig vertelt over hoe seksueel misbruik door een familielid, fysiek geweld door haar ex-man en de huidige stalking door haar ex-vriend, ertoe heeft geleid dat haar zelfvertrouwen werd aangetast en ze niet meer vertrouwde op haar eigen intuïtie om na te gaan wat veilig en onveilig is:

I: Dat moet heel confronterend geweest zijn. Mannen die je eigenlijk vertrouwt.

Jane: Dat is afschuwelijk. (...) **Ik vertrouw mijzelf niet. Nu begint dat weer te beteren, maar ik heb een lange periode gehad dat ik gewoon mezelf niet meer vertrouwde.** (...) ik heb eerst Martin (gewelddadige ex-echtgenoot) gehad, waar dat ik mij totaal aan mispakt heb. Direct daarna Max (stalkende ex-vriend). (...) **En dat je dan begint te denken van: Ja, dat ligt aan mij. Ik moet hier waarschijnlijk zoiets op mijn voorhoofd hangen hebben van: deurmat, of dweil of weet ik veel wat. En niet meer vertrouwen op mijn eigen intuïtie.** Maar nu begint dat weer te beteren. (...) Die slachtofferrol heeft mij inderdaad wel lange tijd er van bewust van gemaakt dat de wereld...**dat ik twijfel aan mezelf. Van te beseffen of dat het wel veilig is, ja of neen. Dat ik het zelf niet zie. Dat wel.**

Gelijkaardige getuigenissen vinden we terug in het KBS-rapport:

Mensen die in het begin gewelddadig zijn, weten dat ok, je weet niet waar naartoe, wat je moet doen of hoe, waar je moet gaan aankloppen en hoe je je moet verdedigen, **want je verlies aan de ene kant je zelfvertrouwen en aan de andere kant weet je echt niet tot wie je je kent wenden.** (Vrouwen, slachtoffers van huiselijk geweld, KBS-rapport: 22).

Het verhaal van Jane en andere slachtoffers van geweld door bekenden, suggereert dat 'ontologische onzekerheid' ontstaat wanneer de sociale en geografische grenzen en daaraan gekoppelde veronderstellingen en verwachtingen niet meer lijken te kloppen. Het situeren van onveiligheid in plaatsen en bij personen die niet binnen die sociale en geografische grenzen behoren, gaat daarentegen de ontologische en identitaire zekerheid bevestigen.

2.3.4 Vervagende sociale en geografische grenzen

Het voorbeeld van mishandelde vrouwen geeft aan dat problemen ontstaan wanneer er binnen de vertrouwde sociale en geografische grenzen, houdingen, gedragingen en beelden ontstaan of binnendringen die de gewoontes en verwachtingen bedreigen. In Prestbury, stellen de onderzoekers vast dat het rondhanggedrag en het vermeend drugsgebruik van de eigen dorpsjongeren meer ergernis, woede en onrust opwekt dan inbraken door buitenstaanders, omdat deze probleemjongeren met hun gedrag de 'gevaarlijke en chaotische' buitenwereld binnenhalen en de grenzen van het pittoreske en veilige dorpje doen vervagen. Iets gelijkaardig vinden we ook terug ten aanzien van woonwagenbewoners in de wijk A3, en de rondhangjongeren in wijk A. In hoofdstuk 7 gaan we op beide problemen verder in.

Het vervagen van de vertrouwde sociale en geografische grenzen stelt ons ook in staat stelt om de vaak voorkomende associatie tussen onveiligheid en 'vreemdelingen' niet enkel te begrijpen als een angst voor het onbekende of als een gevolg van een racistische of ethnocentrische houding. Bij John maar ook bij andere respondenten stellen we immers vast dat ondanks hun positieve ervaringen met 'vreemdelingen' en/of de proclamatie dat ze niet racistisch zijn, ze toch onveiligheid blijven linken met 'vreemdelingen'. Dergelijke ervaringen en uitspraken spreken elkaar tegen, maar komen vrij vaak voor:

- Robert: Als er ergens een inbraak is of zo, het zijn toch altijd allochtonen eigenlijk. **Het is niet dat ik een racist ben, hé.** Je mag me niet verkeerd verstaan.
- Martine: **Ik ben geen racist**, maar als ik zo al die culturen zo zie, heb ik soms zoiets van... Goh, ja, dan denk ik toch soms eens aan al die aanslagen, die dingen ah zo, ja.
- Lise: het waren vreemdelingen (die een fiets hadden gestolen in de buurt). **Goh, ik kom precies racistisch over.**
- Eddy: ...anders mogen wij zeggen dat wij hier volgens mij wel vrij veilig wonen. Dat is hier rustig. Zeer rustig. Er wonen hier een paar vreemdelingen. Ach ja, je mag die mensen ook niet anders bekijken want bij iedere bevolking zijn er goede en mindere. Zo is het hé. **Je mag ze niet allemaal over dezelfde kam scheren.**
- Victor: Meer dan 30 jaar geleden (was het veiliger). Tuurlijk, hoe komt dat dan? Minder werkloosheid misschien, minder vreemdelingen. **Je moet niet alles op de vreemdelingen steken.**
- I: *Vroeger waren het Belgen (die inbreken) nu zijn het eigenlijk gewoon andere groepen.*
Stef: **Zonder dat je daarom hoeft bestempeld te worden als racist.** Je kan dat niet ontkennen.

Op het eerste zicht lijkt het moeilijk te verklaren waarom iemand de associatie onveiligheid – vreemdelingen maakt en tegelijk erkent dat men niet mag veralgemenen en/of zich niet wenst te positioneren als racist. Om dit beter te begrijpen zoomen we in op een extreem voorbeeld, i.e. Heidi, een jonge vrouw die zich, in tegenstelling tot de andere respondenten, wel positioneert als racistisch, "*Ik was eigenlijk niet racistisch, maar nu ben ik het wel*", en uitgebreid verantwoordt waarom. In eerste instantie verwijst ze naar haar voormalig beroep als buschauffeur waarbij ze zich dagelijks ergerde aan allochtonen die geen Nederlands kennen of weigeren het te praten en die zich niet houden aan de regels van het busgebruik en er zich niets van aantrekken wanneer zijzelf of de controleurs hierover opmerkingen maakten:

Ze zijn allemaal lichtgeraakt, je moet er allemaal niet veel tegen zeggen of doen, of het is: "Je bent racist!". Tegenwoordig heb ik wel de neiging om te zeggen: "Ja, eigenlijk wel". Vroeger

was dat van "Nee". Nu zou ik wel eens durven zeggen: "Ja, eigenlijk wel. Hoe zou het komen?" (Heidi)

Op bepaalde momenten in het interview geeft Heidi echter toe dat ze ook wel begrijpt waarom mensen naar België komen en vindt ze het erg dat ze racistisch is geworden:

- Heidi: **Ik kan het ergens begrijpen**, je hebt een slecht leven ginder, dat je naar hier komt, omdat het hier beter is. Dat is algemeen geweten, ik kan er in komen. Ik zou dat ook doen, moest ik ginder geboren zijn. Ik zou ook willen naar hier komen. **Maar pas je aan! Zo simpel is het. Pas je kleren aan, pas je taal aan. Doe wat je moet doen en alles komt in orde.**
- Heidi: **Pas op, soms vind ik het wel erg, dat ik zo racistisch ben, maar het is gewoon door het feit dat je het allemaal ziet. Je krijgt het allemaal onder je neus geschoven.**

I: Waarom vind je dat soms erg dan?

Heidi: Tja, als je dan rekent dat er zo... Het is onlangs geweest dat er mensen in de kou zitten en dit en dat. Maar ja, **het zijn ook maar mensen, ik weet dat ook wel. Maar ik kan daar niet aan doen. Ga dan terug van waar je komt, het is ginder even erg en je bent dan hier de boel niet aan het verzieken. En wij moeten er dan niet voor betalen.** Voilà, zo simpel is het. Ze moeten ginder buiten slapen, hier ook, wel ga dan terug van waar je komt. Het is een ganse hoop papier minder en een ganse hoop miserie minder. Ja, je wordt er een beetje hard in, denk ik.

In bovenstaande fragmenten wordt duidelijk dat de zelfverklaarde 'racistische' Heidi ook wel begrip heeft voor mensen die op zoek zijn naar een betere toekomst, en dat we haar associatie voornamelijk moeten begrijpen als een onrust over wat de aanwezigheid en komst van deze personen betekent voor haar levensgewoontes en -standaard en dat van andere Belgen/Vlamingen. De veiligheidsbeleving van Heidi ten aanzien van allochtonen is dus sterk verbonden met een onrust over een vervaging van de eigen sociale en culturele gewoontes en het sociaaleconomisch draagvlak van de Belgische/Vlaamse samenleving. Volgens haar zijn er dan ook maar twee opties: ofwel volledige integratie en adaptatie, ofwel terugkeren. We hebben niet de indruk dat Heidi overtuigd is dat haar levensstijl superieur is (racisme) of de norm moet zijn (etnocentrisme), maar ze is wel van mening dat wie wil leven binnen de sociale en geografische grenzen van een bepaalde samenleving, de gewoontes en voorwaarden van die binnengrenzen moet aanvaarden. Om die reden wordt die stelling ook vaak gecombineerd met de redenering dat ook Belgen, wanneer ze elders wonen of reizen, zich moeten houden aan de gewoontes en gebruiken van het land:

- Je moet jij eens als Belg naar Turkije gaan en zeggen van "Kijk, ik wil hier leven". Ze gaan je daar toch eens scheef bekijken, denk ik. En je moet dan eens zeggen: "Ik wil stempelgeld hebben, en ik wil dat, en dat. En ik wil van het OCMW leven. (Heidi)
- Wie zich wil aanpassen, kan blijven. Maar zij moeten zich wat aanpassen hè. Als ik 'den Belg' zou gaan uithangen in Marokko, ik zou daar wat meemaken, hoor! Men moet een beetje serieus blijven hè. (Belgische kust, KBS-rapport: 112).

Heidi en de andere respondenten die onveiligheid met vreemdelingen associëren, hebben duidelijk een onregelmatige veiligheidsbeleving ten aanzien van allochtonen, niet omdat ze inherent racistisch en etnocentrisch zijn of omdat ze onbekend zijn met deze culturen, maar omdat ze overtuigd zijn dat de bestaande maatschappelijke voorzieningen hier onvoldoende of inefficiënt op reageren en (zullen) tekortschieten. Het is om die reden dat respondenten de associatie onveiligheid en vreemdeling vaak verantwoorden of verklaren door te verwijzen naar het gebrek aan werk en de hoge werkloosheidsgraad bij allochtonen:

Ik weet niet in hoeverre België verplicht is om er (vreemdelingen) laten binnen te komen. Maar in ieder geval, **voor werk is dit het Beloofde Land toch niet meer hé?** (...) Er is geen

werk meer. Dagdagelijks worden er bedrijven gesloten en **dan nog altijd vreemden bijpakken? Dat is toch ook geen oplossing. Dat is toch geen oplossing hé?** Ik ben er niet bevoegd in (...), maar waarom altijd maar laten komen en laten komen en laten komen en die mensen hebben hier toch geen toekomst (Eddy).

Heidi linkt haar ergernis t.a.v. allochtonen met een gebrek aan sociale voorzieningen en illustreert dit heel concreet door te verwijzen naar een collega wiens minderjarige dochter op het slechte pad is terechtgekomen (in een bende, aan de drugs) maar die niet kan worden opgenomen in een jeugdinstelling:

Heidi: Maar dan heb je zoiets van ja, laat al die (vreemde) mannen uit die instellingen teruggaan van waar ze komen en er is onmiddellijk plaats vrij. Voor eigen volk te helpen.

I: Om de Belgen met problemen te helpen?

Heidi: Ja. Al die daklozen. Dat ze eerst eens alle Belgen helpen. Eerst eigen volk, dan de rest eens. Maar dat gaat al veel veranderen. Sociale woningen, eerst de Belgen, dan de rest.

Geenszins willen we met deze analyse de associaties, verantwoordingen en suggesties van Heidi en andere respondenten vergoelijken, maar hebben we willen aantonen dat de associatie 'onveiligheid-vreemdelingen' ook kunnen begrijpen als een bekommernis en de drang tot beschermen van de eigen identiteit en levensstijl. Wellicht leeft eenzelfde bekommernis ook bij de etnische minderheden, i.e. een onrust in welke mate hun sociaal en culturele identiteit kan overleven in een westerse samenleving. Dit verklaart wellicht ook waarom beide groepen zich terugtrekken in een stellingenoorlog en langs beide zijden radicalisering optreedt. Deze bekommernis over vervagende grenzen impliceert echter dat werken aan verdraagzaamheid, het stimuleren van intercultureel contact en het integreren van personen met een andere cultuur, hun doel voorbij schieten wanneer dit niet gecombineerd wordt met een duidelijk en geloofwaardig project van een multiculturele samenleving met een gedegen sociaaleconomisch beleid (sociale huisvesting, werkgelegenheid, enz), en een concreet asiel- en migratiebeleid. In hoofdstuk 7 zullen we via de veiligheidsbeleving ten aanzien van woonwagengewoners en lokale rondhangjongeren op meer kleinschalig maar daarom concreter niveau weergeven hoe een analyse naar de vervagende sociale en geografische grenzen toelaat veiligheidsbeleving bij burgers serieus te nemen, zonder hen daarom gelijk te geven.

2.4 **Besluit**

In deze tweede analyse hebben we willen aantonen dat wie wil begrijpen waarom burgers hun veiligheidsbeleving op een bepaalde manier construeren, deze constructie steeds in de dagdagelijkse leefwereld van het individu moet situeren en nagaan hoe burgers op dat moment, in die plaats, in interactie met anderen, zichzelf en anderen identificeren en categoriseren. Dit belang van situeren en identiteitsvorming hebben we voornamelijk geïllustreerd aan de hand van veiligheidsbeleving ten aanzien van stedelijke ruimtes en vreemden.

De tegenstrijdige constructies ten aanzien van onbekende plaatsen en vreemden, toonden aan dat, alhoewel het gaat om dezelfde respondent en om gelijkaardige ruimtes en personen, de constructie verschillend verloopt omdat het proces van identiteitsvorming en sociale categorisering, een sociaal proces is dat gebeurt in interactie met anderen die op dat moment in die ruimte (niet) aanwezig zijn. Het begrijpen van deze tegenstrijdige constructies

is o.i. niet mogelijk door een analyse waarin identiteit en sociale categorisering gereduceerd worden tot een statisch gegeven, gemeten aan de hand van één standaardvraag of latente concepten.

Het identificeren van onbekende plaatsen en vreemden als onveilig, is enerzijds te verklaren doordat burgers (nog) niet vertrouwd zijn met deze ruimtes en personen (Onbekend maakt Onbemind), maar geïnspireerd op kwalitatief onderzoek van Lupton (1999) en Loader et al (2000), hebben we anderzijds aangetoond dat het situeren van onveiligheid in ongekende plaatsen en onbekenden, een manier is om de eigen vertrouwde sociale en geografische grenzen af te bakenen en te versterken. Dit verklaart waarom, alhoewel onderzoek heeft aangetoond dat onveiligheid ook, en soms vaker, huist in gekende ruimtes (werk, thuis) en bekenden (partner, familie), de associatie onveiligheid en ongekende plaatsen en onbekenden meer voorkomt. De ervaringen van mishandelde vrouwen leren ons immers dat een vervaging van deze grenzen, kan leiden tot het in vraag stellen van niet alleen de vertrouwde omgeving en intimi, maar ook van zichzelf. Deze vervagende grenzen laat ons ook toe om de associatie vreemdelingen en onveiligheid niet enkel te begrijpen als een angst voor het onbekende, of als een gevolg van een racistische of ethnocentrische houding, maar ook als een ongerustheid over de gevolgen van de aanwezigheid en komst van deze nieuwe 'inwijkelingen' voor de eigen gewoontes en voorzieningen binnen de gekende sociale en geografische grenzen.

Het belang van het proces van identiteitsvorming en sociale categorisering bij het begrijpen van de veiligheidsbeleving bij burgers, doet ons echter ook vraagtekens plaatsen bij de verklaringen in het onzekerheidsmodel. De veronderstelling in dit laatste verklaringsmodel is dat onder invloed van desintegrerende laatmoderne processen, burgers geconfronteerd worden met onzekerheid over het eigen bestaan (ontologische onzekerheid) en de eigen identiteit (identitiële onzekerheid), en dat deze ongrijpbare onzekerheden en angsten gekanaliseerd worden op situaties en personen die wel zichtbaar en identificeerbaar zijn, i.e. criminaliteit en vreemden (Bauman these, zie hfst 2). In dit opzicht wordt verondersteld dat veiligheidsbeleving begrepen moet worden als een onbewuste projectie van deze diffuse gevoelens van onbehagen en onzekerheid (Hollway & Jefferson, 1997) en dat we deze brede/expressieve/stabiele vorm van veiligheidsbeleving kunnen verklaren aan de hand van van sociaal-psychologische attitudes ten aanzien van de transformaties in de samenleving. (Pleysier, 20009, Jackson, 2004, zie hfst 2).

In de eigen analyse van de reden waarom burgers tot een bepaalde veiligheidsbeleving komen, vinden we echter dat in het identificeren van onveiligheid, burgers zeer goed bewust zijn van hun eigen identiteit en die van anderen. In die zin hebben we bedenkingen bij de stelling dat veiligheidsbeleving een uiting of een projectie is van een identitiële en ontologische onzekerheid. Zelfs wanneer we veiligheidsbeleving begrijpen als een vervaging van sociale en geografische grenzen, dan nog vertrekt dit niet vanuit een onzekerheid over de eigen identiteit en die van anderen, maar integendeel, vanuit een goed bewustzijn van de eigen identiteit en de sociale groep waartoe men behoort, en de veronderstelde verwachtingen en voorzieningen die aan die identiteit gekoppeld zijn. Mishandelde vrouwen hebben minder zelfvertrouwen omdat ze geschonden zijn in de sociaal-culturele verwachting dat partners of familieleden betrouwbaar zijn en hen juist

moeten beschermen tegen geweld. Autochtonen zijn ongerust over de multiculturele samenleving omdat ze twijfelen in welke mate zulke samenleving levensvatbaar is zonder dat de eigen leefgewoontes en de sociaaleconomische voorzieningen ten onder gaan. Deze voorbeelden geven aan dat veiligheidsbeleving uiteraard gelinkt kan zijn aan onzekerheid over de eigen identiteit en het eigen bestaan, maar dat die onzekerheid niet diffuus of ongrijpbaar is, en zeer concreet wordt indien we de constructie van veiligheidsbeleving situeren in het dagelijkse leven van burgers en nagaan welke grenzen en verwachtingen er werden geschonden.

Tot nu toe hebben we voornamelijk ingezoomd op hoe individuen, op een bepaald moment, op een bepaalde plaats, in interactie met anderen, hun constructie van veiligheidsbeleving opbouwen en verantwoorden. In de laatste analyse overstijgen we het individueel niveau, door aan te tonen dat die constructie en dit identificeren en categoriseren van zichzelf en anderen niet gebeurt in een sociaal vacuüm, maar dat burgers bepaalde constructies en categorisering met elkaar delen.

3 Maatschappelijke inbedding: gedeelde bronnen van veiligheidsbeleving

Het belang van het situeren in de dagelijkse leefwereld van het individu en het nagaan welke grenzen het individu trekt bij het identificeren van veilige of onveilige plaatsen en personen, betekent niet dat we enkel iets kunnen zeggen over de veiligheidsbeleving van het individu, op dat moment en op die plaats. Het construeren van veiligheidsbeleving gebeurt immers niet in een sociaal vacuüm. Bij de constructie ervan wordt verwezen naar sociale en culturele kaders en bronnen die het individu deelt met anderen. De analyse naar de maatschappelijke inbedding van constructies laat ons toe om op een meer algemene wijze te praten over veiligheidsbeleving bij burgers. Om na te gaan in welke mate een constructie maatschappelijk verankerd is, gaan we na naar welke rollen, institutionele regels, normen, waarden, verwachtingen en veronderstellingen burgers verwijzen om hun beleving te verantwoorden, en welke handelingen, praktijken en strategieën ze gebruiken om hun beleving en verantwoording ervan te bevestigen, te versterken of juist te veranderen. De overtuiging of de twijfel waarmee deze sociale en culturele bronnen worden aangewend om constructies te verantwoorden en te managen, laat ook toe om de duurzaamheid van constructies te evalueren, i.e. in welke mate deze bronnen onveranderlijk zijn, en niet in vraag worden gesteld (stabiele constructie), of toch onderhevig zijn aan fluctuaties (variabele constructie).

3.1 Stabiele constructies van veiligheidsbeleving

Het bestaan van gedeelde constructies en bronnen van veiligheidsbeleving kunnen we het best illustreren aan de hand van constructies die vrij stabiel zijn in tijd en in ruimte. Een typisch voorbeeld van een stabiele maatschappelijk inbedding is de manier waarop moeders en professionelen hun routineuze en hanteerbare veiligheidsbeleving verantwoorden en managen. Met het voorbeeld van de mishandelde vrouwen tonen we aan dat stabiliteit van een veiligheidsbeleving niet perse positief is.

3.1.1 Moederschap: routineuze en stabiele veiligheidsbeleving

Veiligheidsbeleving van moeders is een typisch voorbeeld van een sterk maatschappelijk ingebedde constructie. Moeders erkennen ook vaak expliciet hoe hun ‘moeder worden en zijn’ hun veiligheidsbeleving heeft veranderd, en een prominente rol speelt in hun dagelijkse constructie van veiligheidsbeleving. We illustreren dit aan de hand van Monique, een gehuwde vrouw van 40 met twee kinderen: een zoon van 16 en een dochter van 8. Als we haar vragen naar haar spontane associaties met onveiligheid, verwijst ze naar verkeer en kinderontvoering:

I: Wat komt er spontaan in uw op bij het woord onveiligheid?

Monique: (...) De kinderen die op weg zijn met hun fiets in het verkeer, de verkeerssituatie momenteel, die is wel (lacht) niet echt te onderschatten.

I: Ja, er zijn veel mensen die dat opmerken

Monique: Tegenwoordig hoor je ook veel meer van (...) kinderen die meegelokt worden.

Ter verantwoording van haar bezorgdheid over kinderontvoering verwijst Monique naar mediaberichtgeving en vervolgens praten de interviewer en Monique een tijdje over media en de invloed van mediaberichtgeving op haar veiligheidsbeleving. Vervolgens vraagt de interviewer het volgende:

I: En vroeger was dat (mediaberichtgeving over criminaliteit) minder?

Monique: Ja. Ofwel ligt dat natuurlijk aan het feit dat je nu zelf kinderen hebt van die leeftijd, dat je daar meer gefocust bent op die berichtgeving. **Een mens is toch zo: je reflecteert dat meestal wel op je eigen situatie die dingen die je hoort.**

Monique maakt hier een heel interessante opmerking: niet het verkeer of mediaberichtgeving op zich maken haar onveilig, maar wat deze ervaringen en verhalen betekenen voor haar dagelijkse leven als moeder. Het illustreert heel goed hoe zogezegd objectieve feiten (verkeer, kinderontvoering, media) pas betekenis krijgen omdat Monique moeder is. We kunnen de veiligheidsbeleving van Monique en haar verwijzing naar media, verkeer, en kinderontvoering, niet begrijpen zonder haar identiteit als moeder mee te nemen. In het fragment is ook duidelijk dat Monique haar veiligheidsbeleving niet ervaart als abnormaal. Integendeel, ze vindt het heel normaal wat ze doet: “Een mens is toch zo”. Beide elementen, vinden we ook terug bij andere moeders: bij het verantwoord zijn ze zich vaak expliciet bewust van hun ‘moeder zijn’ en reflecteren ze hier luidop over, en bovendien vinden ze deze veiligheidsbeleving een heel normale ontwikkeling (“*automatisch*”, “*natuurlijk*”, “*sowieso*”):

- *I: Gaat u op een andere manier om met onveiligheid dan vroeger?*

Jenny: Euhm, een andere manier niet echt. **Misschien iets bewuster.** Ik denk dat dat **automatisch** komt met het iets ouder worden en **met het kinderen hebben en u verantwoordelijk te voelen, naar hen toe ook.** Van hen ook trachten veilig te stellen. En doordat je hen moet wijzen op de gevaren die er allemaal kunnen zijn, ga je daar zelf **automatisch** een beetje meer over nadenken hè. Maar ik ben daar bewuster mee bezig.

- *I: Had je een ander beeld van onveiligheid als je jonger was?*

Martine: Ah, als je jonger bent, denk je daar zeker niet aan. (...) Terwijl nu, ja, **als ouder** heb je meer een verantwoordelijke taak en (euh) dan denk je daar **natuurlijk** veel meer aan. (...) Je bent veel meer verantwoordelijk voor alles. Je denkt er in je achterhoofd wel veel meer aan.

- *I: Zijn er dingen die je vroeger veilig vond, en nu onveilig?*

Kitty: (...) Ik denk, als je jonger bent, denk je daar zo niet over na, maar **als je dan moeder, allez ja, als je kinderen hebt, is dat heel anders**. Je hebt een grotere verantwoordelijkheid. (...) ik denk dat het meer, ja, **het moedergevoel** is hè. Ik denk dat veel moeders dat hebben. Allez ja, als ik dat zo hoor. Ik denk dat een vader daar eerder gemakkelijker in is. (...)

- *I: Ben je op een andere manier gaan nadenken over onveiligheid?*

Lise: (...) Ja, **sowieso**, als er kinderen zijn ga je gemakkelijker over alles anders nadenken. (...) Ik zal me meer inhouden, ook nu omwille van de kinderen. Alles gaat nu in functie van hen. (...) **Ik denk nu nog steeds op hetzelfde niveau van onveiligheid, maar dan meer in functie van de kinderen.**

Niet elke burger zal bij het verantwoorden van de eigen veiligheidsbeleving zo expliciet verwijzen naar een identiteit. Zoals in de tweede analyse werd aangetoond, is het doorgaans de taak van de onderzoeker om te analyseren welke identiteiten een rol spelen bij het construeren van een veiligheidsbeleving. Het feit dat moeders dat spontaan zelf doen, is voor ons reeds een sterke indicatie dat 'moederschap' een gekende identiteit is om veiligheidsbeleving te construeren en te verantwoorden. Een identiteit die bovendien ook heel wijdverspreid is zoals blijkt uit de getuigenissen van jonge vrouwen die nog geen moeder zijn, en van allochtone moeders uit de KBS-studie:

- *I: Hoe denk je dat je later over onveiligheid zal nadenken?*

Evi: Ik denk vanaf het moment dat je zelf kinderen hebt, dat je je nog meer gaat focussen op **veiligheid. Normaal gezien toch. Omdat het iets is van u en je krijgt zoveel meer verantwoordelijkheid** ineens. Het is toch de bedoeling dat je het tot een goed einde brengt, bij wijze van spreken (lacht). (...) Ik denk dat het gewoon in het **algemeen moedergevoel** noemt.

- *I: Denk je dat je ooit anders zal denken over onveiligheid?*

Virginie (*bang om alleen thuis te zijn*): Goh, ik weet dat eigenlijk niet. Ik denk misschien als ik een echt vast huis zou hebben met mijn man dan, en kindjes enzo, **dan moet ik wel die veiligheid uitstralen tegenover uw gezin**. Want als jij u al niet veilig voelt in uw eigen huis en je straalt dat uit op uw kinderen ofzo dat kan ook niet gezond zijn. Als je echt zo gesetteld bent en uw eigen huisje, tuintje hebt **dat dan wel vanzelf goed komt**. Denk ik. Hoop ik.

- Als ik in het park ben, hoor ik vaak Marokkaanse moeders tegen hun kinderen zeggen: niet te ver weglopen, anders gaat iemand u pakken. Zo bang zijn wij. **Maar ik denk dat dat bij de Belgische moeders ook zo is**: dat is één van de akeligste dingen die u kan overkomen. (Allochtone moeder, Borgerhout, KBS-rapport: 39).

- **Als je moeder bent**, ook al heb je vertrouwen in de mensen, moet je toch wantrouwig zijn. (Allochtone moeder, Luik, KBS-rapport: 39)

Alhoewel de respondenten het heel normaal vinden dat ze als moeder bezorgd zijn en hun kinderen beschermen tegen de risico's en gevaren in de samenleving, merken we dat het een veiligheidsbeleving is die moeders niet helemaal onder controle hebben. In die zin heeft de veiligheidsbeleving bij moeders eerder een *routineus* dan een hanteerbaar karakter. Moeders zijn zich bewust dat ondanks hun bescherming, het onmogelijk is om alles te controleren en dat er altijd iets kan gebeuren.

- Zoals in de tijd van Dutroux. Ja, als je dan zelf kinderen hebt, dat je dan denkt van: 'Oeioei, stel je voor dat het mijn kind is!'. In hoeverre dat je dat allemaal kan vermijden? **Je kan ze toch moeilijk altijd in huis houden.** (Alice)
- Ik zeg tegen de kinderen ook: 'Was uw handen goed (Mexicaanse griep). Wees voorzichtig als je met uw fiets rijdt, probeer dan een helm op te zetten.'. Maar ja, ze worden dan puber, dan lukt dat zo niet meer. (...) Maar voor de rest, ja, kan je niet zo veel. Heb je dat allemaal niet in handen eigenlijk. **Je denkt er wel aan, maar je hebt dat eigenlijk allemaal niet in handen**

zoiets vind ik. Ook qua veiligheid. Je kan zeggen: Allez, wees voorzichtig, rijdt voorzichtig'. Maar voor de rest heb je dat niet in handen hé. (Martine)

Bovendien beseffen moeders ook dat, ondanks hun wens om hun kinderen te beschermen tegen alle onheil, ze hun kinderen niet mogen opvoeden in angst zodat ze opgroeien tot zelfstandige volwassenen. Dit komt goed naar voor wanneer we kijken naar hoe moeders hun veiligheidsbeleving trachten te managen. Het onderstaand fragment begint nadat Monique heeft aangegeven dat ze zich zorgen maakt over haar 8-jarig dochtertje die met de fiets op kamp gaat:

Ik heb dat nog niet graag (...). Ik heb lang getwijfeld of dat ik haar dat zou laten doen of haar toch met de auto te voeren. **Maar je moet toch loslaten hè.** Zij mocht toch niet de enige zijn, **zij mocht wel niet het slachtoffer zijn van mijn schrik**, vond ik (lacht) en daarom heb ik ze toch laten gaan. Kinderen loslaten is niet gemakkelijk. (Monique)

Ook Marian Tulloch (2004) stelt in haar onderzoek vast dat voornamelijk ouders van adolescenten, alhoewel ze nog steeds bezorgd zijn, ook beseffen dat ze hun kinderen moeten loslaten en dat je kinderen niet mag opvoeden in angst. Jenny, een gescheiden vrouw van bijna 50 jaar met een zoon van 13 jaar, formuleert het als volgt:

Je kan ze niet in een glazen kooi stoppen, **je moet ze loslaten** maar ik heb toch altijd iets als hij terug thuiskomt in één stuk zonder ongelukken dat ik blij ben. (...) Je kan daar niet altijd veel aan doen hè want soms weet je het ook niet hè. Nu is hij bijna 13. Nu heb je daar nog een goed zicht op wat hij doet, waar dat hij gaat, bij wie dat hij is. Maar eens ze ouder worden, dan worden ze zelfstandiger, ze scheuren zich meer los en dan heb je niet altijd zicht... (Jenny)

Evenwel, stelt Marian Tulloch, dat dit discours van loslaten van kinderen niet zozeer een fatalistisch discours is (zie infra), maar eerder gebed is in een goede voorbereiding en de hoop dat kinderen de continu herhaalde waarschuwingen, adviezen en voorzorgen in acht nemen. Dit komt goed tot uiting wanneer moeders praten over hun bezorgdheid dat hun kinderen in contact zouden komen met drugs:

- (...) naar het schijnt is dat (drugs) nu schering in inslag, dat ze dat gewoon komen aanbieden of dat ze dat gewoon in uw flesje of in uw glas doen in de discotheek ofzo. (...) **En dan probeer je je kinderen daar wel voor te waarschuwen. (...) Je kan dat natuurlijk alleen maar meegeven.** Ik weet niet of hij zo zal reageren, maar dat is hetgeen dat je je kinderen meegeeft als goede raad. Een beetje bagage. (...) Je kan niet blijven meegaan en overal naast hun lopen. Ze moeten zelf aan de gevaren kunnen weerstaan. (Jenny)
- **En dan zeg ik met handen en voeten van: Ja, en kom daar niet aan en zie dat je dat niet doet!** Maar uiteindelijk, allez ja, heb je dat ook niet in handen als ze onder slechte invloed zijn van vrienden en ze zijn gemakkelijk beïnvloedbaar. (Martine)

Moeders zorgen er dus voor dat hun kinderen goed geïnformeerd en voorbereid de wijde wereld intrekken. Zelfs Martine, een 43 jarige moeder met een zeer sterke altruïstische veiligheidsbeleving ten aanzien van haar zoon (13) en dochter (16), vermijdt overbescherming omdat ze meent dat het kan leiden tot excessen indien op een dag die bescherming wordt weggenomen:

Ik vind ook, ja, je kan uw kinderen niet vastbinden. (...) Allez ja, ik heb zo iets van: je kan ze niet overbeschermen. **Uiteindelijk, hoe minder dat je ze misschien in confrontatie brengt, hoe slechter misschien.** Van mij mogen ze. En hij mag ook van mij naar Gent gaan met de trein. (haalt diep adem). Ah ja, je wijst hem erop dat ze moeten voorzichtig zijn. **Maar uiteindelijk, vind ik, je kan ze niet, allez ja, vastbinden. Allez ja, en je kan ze ook niet overbeschermen want ik denk dat het dan nog slechter is. (...) Want ik denk als ze dan loskomen dat het dan zeker... Als dan alle remmen loskomen. Als je zegt van: Ja, nu mag je**

wel een keer. Ik denk dat het dubbel zo gevaarlijk is. Of kennen ze ook de gevaren niet.
(Martine)

Emma, een 43 jarige alleenstaande moeder van twee tienerzonen (9 en 13 jaar) gaat nog een stap verder, en vindt dat een confrontatie met de harde buitenwereld een essentieel onderdeel is van de opvoeding. Ze maakt zich zorgen dat haar 'domme' en bemoeizieke burens haar kinderen zullen aanvallen (zie hfst 7), maar toch laat ze haar kinderen buiten spelen:

Ja. Dat kan je niet binnen houden (lacht). Ze moeten leren groot worden. Ze moeten met alle situaties leren leven. **Van ze op te sluiten, dat is ook geen avance (oplossing).** Ze moeten naar school gaan ook. Er is daar ook wel eens een kleintje die zegt van: 'Moet je een boks hebben!' Of 't één of 't ander. **Ze moeten daarmee leren leven. Ze moeten daar leren mee omgaan.** (Emma)

Deze houding stemt ook overeen met Emma die zich positioneert als een sterke vrouw die zichzelf kan verdedigen (zie supra en zie ook hfst 7) en in die zin praat ze dan ook heel serieus en bezorgd over haar timide oudste zoon die braaf is en helemaal anders is dan zijn stoere leeftijdsgenoten, en vertelt ze lachend en schertsend over haar jongste zoon die altijd in de problemen komt op school (vechten, uitschelden van de juffrouw), en die ze wel terechtwijst maar waarin ze zichzelf erkent en gerust is dat hij voor zichzelf zal opkomen. Het zijn redeneringen die we niet snel terugvinden bij andere moeders. Maar ook Marian Tulloch illustreert met twee 'afwijkende' moeders, dat moederschap geen vaste sociale en culturele richtlijnen volgt, en dat er ook alternatieven zijn om moederlijke bezorgdheid te uiten en om kinderen voor te bereiden op de gevaren van de buitenwereld.

Bij het verantwoorden en managen van hun veiligheidsbeleving vinden we bij moeders dus twee discoursen terug die gelijktijdig gebruikt worden en op het eerste zicht tegenstrijdig zijn aan elkaar: enerzijds vinden ze het normaal dat ze zich zorgen maken over de veiligheid van hun kinderen, en zien ze het als hun taak om hun kinderen te *beschermen* tegen onveiligheid, anderzijds beseffen deze moeders dat ze niet alles kunnen controleren en vinden ze het ook normaal dat je kinderen, evenwel geïnformeerd en voorbereid, moet *loslaten*. Het zijn deze tegengestelde discours die zorgen dat moeders hun veiligheidsbeleving als routineus construeren, i.e. ze ervaren het als normaal maar ook als oncontroleerbaar. Bovendien zijn het twee discours die we zien terugkeren bij alle moeders die we ondervraagd hebben. In die zin is de routineuze veiligheidsbeleving bij moeders een maatschappelijk zeer sterk ingebedde constructie. Dit wordt nogmaals goed geïllustreerd in het onderstaand fragment dat voortbouwt op het verhaal van Moniques 8-jarig dochtertje die met de fiets op kamp gaat:

Monique: Deze week belde mij een mama op: "Goh, dat is met de fiets dat ze naar dat park gaan! Mag Kathleen (dochter van Monique) met de fiets?". Ik zei: "Ja, ik heb getwijfeld, maar ik dacht: **ik sta toch altijd alleen met mijn domme dingen**, van mijn kinderen mogen dat niet, en mijn kinderen mogen dat niet." (lacht). Maar die mevrouw was er ook niet echt gerust in. En dan heb ik zoiets van: "Oef, toch nog iemand!". (lacht). (...). Dan heb ik toch iets van: "Allez, ik ben toch niet alleen."

In dit fragment gebeuren er twee dingen die duidelijk maken dat Monique op geen enkel moment behoefte heeft om haar veiligheidsbeleving te veranderen. Integendeel, met haar verhaal over de wildvreemde moeder met dezelfde reactie, *versterkt* Monique haar eigen routineuze veiligheidsbeleving. Bevestiging zoeken bij anderen komt vaak terug bij moeders:

meestal verwijzen ze naar hun eigen moeder, of vrouwelijke familieleden, buren of vriendinnen die op dezelfde bezorgde manier reageren en handelen ten aanzien van hun kinderen. Monique durft bovendien ook haar eigen beleving belachelijk te maken, “*mijn domme dingen*”, ten aanzien van een onbekende interviewer, wat aangeeft dat ze in feite weinig twijfels heeft ook haar identiteit als moeder en dit illustreert opnieuw dat haar routineuze constructie heel sterk en stabiel is. Ook andere moeders durven wel eens verontschuldigend of vertwijfelend praten over hun bezorgdheid t.a.v. hun kinderen, maar dit moet eerder beschouwd worden als een gevolg van de spanningen tussen de twee tegengestelde discours dan als een twijfel over hun identiteit als bezorgde moeder.

Dat de routineuze veiligheidsbeleving bij moeders vrij stabiel is, is uiteraard geen vreemde vaststelling: een ‘bezorgde moeder zijn’ is immers sociaal en cultureel gezien een heel normale en wijdverspreide identiteit met daaraan zeer duidelijk vastgekoppelde verwachtingen, i.e. moeders verwachten dat ze bezorgd zijn over hun kinderen, maar ook de samenleving verwacht van hen die bezorgdheid. Moeders die niet bezorgd zijn om hun kinderen worden juist beschouwd als abnormaal en hun onbezorgdheid als een teken van slecht moederschap.

Je moet er een beetje de hand op leggen want anders... Allez ja, **ik zie dat bij bepaalde jongeren hier (in de buurt) die compleet vrijgelaten worden, maar dan vraag ik me af: wat wordt daar dan van later?** Die hebben geen structuur, geen grenzen die hebben niemand die hen corrigeert. Hij (eigen zoon) maakt ook fouten, iedereen maakt fouten, maar dan moet je zeggen: ‘Kijk, dat is fout en dat is fout daarom. En daarom mag je dat niet meer doen.’. Maar **bepaalde kinderen hier die worden helemaal niet in banen geleid.** Dat zijn dan ouders die zoiets hebben van: ‘Hoe meer ze op straat zijn, hoe meer dat wij op ons gemak in de zetel zitten.’. Die kinderen ontsporen. (Jenny)

132

Het kunnen en durven identificeren en verwijzen naar tegengestelde voorbeelden illustreert ook dat er weinig twijfel is over de rol en invulling van moederschap, en in die zin is dit opnieuw een indicatie van een vrij sterke en stabiele veiligheidsbeleving. De getuigenissen van de moeders geven aan dat ze hun beleving als weinig problematisch ervaren: het is een routineuze veiligheidsbeleving gebaseerd op een zeer sterke, sociaal en cultureel verankerde identiteit, i.e. ‘de bezorgde moeder’, die zowel door moeders als door de samenleving als normaal wordt ervaren. Het is een identiteit en dus een beleving die niet snel in vraag wordt gesteld. Moeders zijn echter ook vrij actief bezig om te zorgen dat hun beleving routineus blijft, i.e. ze trachten zichzelf te relativiseren, ze vinden ook steun bij elkaar, ze waarschuwen hun kinderen en/of ze informeren zichzelf over de leefwereld van hun kinderen en de gevaren die daarmee gepaard gaan. Jenny, bijvoorbeeld, informeert zich over drugs omdat ze hier niets van kent en op die manier probeert ze haar veiligheidsbeleving routineus te houden en vermijdt ze machteloosheid:

I: Je bent wel goed op de hoogte zo van drugs...

Jenny: **Ik ga dus naar infoavonden** als er een infoavond is van het school uit dan ga ik daar naartoe omdat ik zelf daar nooit mee geconfronteerd ben geweest. En als ik daar dan hoor wat voor soorten drugs er allemaal op de markt zijn dan...de eerste keer had ik zo'n ogen! Dan dacht ik van: “Amai, wat voor een winkel is dat hier?!”. (...) **Ik vind dat meer dan normaal dat je daar naartoe gaat.** Ik heb daar in elk geval interesse voor want je kan nooit teveel weten. Ik weet nu ook via die infoavond dat er hier in A (naam van stad) een maatschappelijk werkster is die zich daarmee bezighoudt en als je dan denkt, of je vermoedt van mijn kind zou daar eventueel mee bezig zijn dat je die kan aanspreken. Dat weet ik via

zo'n infoavond. **Als je daar niet naartoe gaat, dan weet je dat niet en dan sta je ook zo'n beetje machteloos.**

Moeders vinden het ook heel evident dat ze elke keer opnieuw dezelfde waarschuwingen meegeven, en dat ze zich informeren over nieuwe ontwikkelingen:

Martine: **Elke keer als ze vertrekt:** 'Erika (haar dochter), heb je je gsm mee? Heb je je slot mee voor je fiets? (...) Ga met niemand mee. Neem niets aan. Zeker geen pillen of iets. Ook als je uitgaat: Pak water of als je het in je hand hebt, drink het eerst uit, zet het daar niet. Zo ja, die dingen.

I: Hoe weet je dat allemaal? Waar haal je die informatie dat ze daar moeten voor opletten?

Martine: Pfff, allez, **dat weet je toch automatisch?** (lacht). Als je tegenwoordig de kranten leest. Je hoort (ook) veel van mensen en vrienden, die ook kinderen (hebben) van die leeftijd of ouder. Je hoort van alles eigenlijk.

De evidentie waarmee moeders hun routineuze veiligheidsbeleving onderhouden, geeft aan dat moeders weinig externe ondersteuning nodig hebben. Wanneer het routineuze wegvalt echter, bijvoorbeeld omdat het kind zich niet houdt aan de gemaakte afspraken, krijgt veiligheidsbeleving wel een onregelmatige karakter:

Alles is ook altijd goed, zolang ze op het juiste en gepaste moment...Als je zegt: 'Om elf uur thuis, dan zijn ze om elf uur thuis. Maar als het erover gaat dan pas begint het [onveiligheidsgevoel]. (Monique)

Wanneer op dat moment de situatie zich niet opnieuw normaliseert (routine wordt) en de moeders het gevoel hebben dat de normale sociale en culturele bronnen van moederschap niet meer werken, is het belangrijk dat ze een beroep kunnen doen op externe hulp. Zoals een moeder³⁷ die een aantal jaren terug haar anorectische dochter een jaar heeft laten hospitaliseren. Dit was zeker geen gemakkelijke beslissing en de impact op het gezinsleven was groot, en nu nog steeds blijft de moeder waakzaam en alert, en laat ze haar dochter controleren:

Dat is ook zoets van, allez ja, je hebt dat ook niet in handen zoets. En ook wel dat veiligheidsgevoel, die angst, zo van: Hopelijk komt dat nooit terug. Dat is ook wel zoets wel waar je waakzaam over blijft, ja.

Het is dus niet omdat 'moeder zijn' een sociaal en cultureel verankerde identiteit is dat de stabiele routineuze veiligheidsbeleving immuun is voor verandering en niet problematisch kan zijn. Om zicht te krijgen op de problematische aard van een veiligheidsbeleving is het dus belangrijk om na te gaan wanneer de sociale en culturele bronnen van moederschap (of ouderschap in het algemeen) geen antwoord meer bieden, en hierop in te spelen. Desalniettemin blijft moederschap ook een sterke identiteit, en kan zelfs een impuls geven aan verandering van andere constructies van veiligheidsbeleving. Zoals ook blijkt bij de moeder met de anorectische dochter, die haar onregelmatige veiligheidsbeleving ten aanzien van autorijden in een grootstad overwint om haar dochter te kunnen bezoeken:

Vroeger zou ik bijvoorbeeld niet durven met mijn auto naar Antwerpen rijden, zo door die Kennedytunnel enzo. Maar dan door het gevolg dat (naam dochter) zwaar ziek was en daar was, moest ik constant mijn grenzen verleggen. (...) je hebt geen andere keus, je staat ervoor en dan doe je dat maar.

Een gelijkaardige maatschappelijk ingebedde veiligheidsbeleving vinden we terug bij professionelen die dagelijks in contact komen met onveilige situaties en bij het

³⁷ Omwille van de gevoeligheid van de thematiek, vermelden we hier ook geen alias.

verantwoorden en managen van onveiligheid terugplooien op heel specifieke bronnen, i.e. de professionele cultuur (houding, attitude) en structuur (richtlijnen, methoden).

3.1.2 *Professionele cultuur: hanteerbare en stabiele veiligheidsbeleving*

In de eerste analyse naar de constructie van veiligheidsbeleving, hebben we vastgesteld dat burgers met een hanteerbare veiligheidsbeleving bewust zijn van de risico's, maar door eigen ervaring, het bestaan van regels en veiligheidsvoorschriften en het samenwerken met anderen, de situatie toch verklaarbaar en controleerbaar ervaren. Deze strategieën komen ook voor bij andere constructies (zie moeders, en pendelaars infra), maar het belangrijkste verschil is dat burgers met een hanteerbare veiligheidsbeleving overtuigd zijn dat deze strategieën de situatie *controleerbaar* maken. Deze overtuiging is vaak niet door individuele burgers zelf opgebouwd, maar wordt expliciet met anderen gedeeld, en gesymboliseerd in een bepaald *ritueel of een traditie*. In die zin gebruiken we de term *cultuur*. Zo getuigt Michel, de wapenliefhebber, dat er specifieke toegangsrituelen zijn opdat iemand toegelaten wordt tot de schietclub:

I: Dat is met peterschap en voordragen enzo?

Michel: Ja, **bij ons was dat**. In onze schietstand kon je dus niet binnenkomen en zeggen: Voilà, ik ga me lid maken. (...) **Dat was zo de traditie**. Je kon altijd iemand meebrengen en die mocht dan drie keer komen, en de derde keer moest hij beslissen. (...) **Je had toen ook al een papier nodig van goed gedrag en zeden**. (...) iemand die ergens een tijdje geslagen heeft (gevangenis). Ja die komt er niet in.

I: En waarom deden ze dat?

Michel: Om hun eigen ook te beschermen hè. En ook om de naam (reputatie van de club). (...)

Bovendien wordt aan het overtreden van die regels en gewoontes vaak heel zwaar getild:

Maar als ze bij ons (een overtreding begaan), dan kan je ook maar drie keer een verwittiging krijgen. En dan is het de deur voor altijd. (...) Er waren serieuze richtlijnen. (Michel)

Aan die cultuur hangen niet enkel regels vast, maar er wordt ook verwacht dat de leden zich een *bepaalde rol en houding* eigen maken. Deze socialisering is niet enkel belangrijk voor de interne dynamiek, maar evenzeer om de interactie met buitenstaanders te modereren. Voor Stef, de politieagent, is het niet tonen van onzekerheid en twijfel essentieel voor een goed verhoor:

Ik doe nu al 15 jaar onderzoek (recherche). Ik ga niet zeggen dagelijks, maar het zal niet veel schelen, zitten er mensen tegenover mij om verhoord te worden. **Als ik aan dat verhoor ging, en ik ben niet zeker van mijn stuk, ik straal dat ook uit**. Hoe zou jij u voelen. Als je daar zit als verdachte en je voelt dat de mannen die u moeten verhoren: Ja, ze weten niet veel, ze zijn onzeker. Dan ben je op uw gemak hè. Snap je wat ik bedoel? Buiten als ik, in het omgekeerde geval, zou je zeggen: Phew! Ik ga het hier precies niet gemakkelijk hebben.

De hanteerbare veiligheidsbeleving is dus gebaseerd op een identiteit die ingebed is in een gedeelde (professionele) cultuur en structuur met duidelijke bronnen (richtlijnen) voor het hanteerbaar houden van de onveiligheid, waardoor de veiligheidsbeleving vrij stabiel is zowel in tijd als in ruimte. De sterkte en stabiliteit van de hanteerbare veiligheidsbeleving bij professionelen blijkt ook uit de manier waarop ze dan wel onveiligheid construeren. In de eerste plaats identificeren ze onveiligheid bij personen die *onvoldoende getraind en bewust zijn van de regels en houdingen die eigen zijn aan het beroep of de hobby*. In die zin wordt

onveiligheid gelinkt aan onervaren nieuwkomers die uit onwetendheid voor onveilige situaties zorgen:

Wat onveilig was... In de tijd van de CCC³⁸, als je moest wacht lopen dan was je gewapend. En dat was de tijd dat er nog miliciens³⁹ waren en het onveiligheidsgevoel was dat zij kogels op hun wapen zitten hadden, dat het per ongeluk kon afgaan. Niet het feit dat het CCC ergens iets gaat doen, maar de onveiligheid was meer, en dat is gebeurd, van de eigen manschappen. (...) **Zeker een gast, een milicien, die de manipulatie van die wapens zeker niet beter kan** (Victor, ex-beroepsmilitair)

Ten tweede moeten de professionelen niet enkel kennis hebben van, maar *zich ook houden aan de regels en houdingen*. Ook ervaren personen maken zich hier schuldig aan, doordat ze bijvoorbeeld *onder druk* staan:

I: Wanneer ontstaan er onveilige situaties?

Michel: **Als het soms te snel moet gaan**. Vlug nog dit en vlug nog dat. Je moet een deadline halen. (...) Stress. **En meestal is dat uw eigen fout hoor: onvoorzichtig te werk gaan**. (ex-arbeider in een houtmagazijn)

Onveiligheid is niet enkel een gevolg van onervarenheid of stress, maar wordt ook veroorzaakt door een te grote routine die leidt tot onoplettendheid:

Onervaren ja, of soms té ervaren. Zo van: 'Mij gaat dat niet overkomen! Te rap...de routine...**Dat zijn gevaarlijke situaties. Routine**. Mijn wapen, mijn kogels zitten erop, maar ik vergeet dat er nog één in de kamer zit. Paf, hij gaat af. Of soms situaties dat je moet gaan schieten en je wapen hapert, de kogel gaat er niet uit en dat is een ketser⁴⁰ die daar in zit. Die kan 5 seconden, 10 seconden, die kan misschien nooit af gaan, maar dan moet je het wapen blijven richten naar een doel en dan mag je het wapen niet draaien. **Dat zijn gevaarlijke situaties. En dat gebeurt. Maar of dat het daarom een gevaarlijk beroep is? Pfff, ik weet het niet**. (Victor, ex-beroepsmilitair)

Ook Michel ergerde zich aan de beroepsmilitairen die op hun schietstand kwamen oefenen, maar die uit zelfzekerheid een aantal belangrijke regels van de schietclub overtraden (tijdens het schieten naar voor lopen om de schietkaart te vervangen):

I: Was dat omdat ze de regels niet goed kenden?

Michel: Maar jawel. Ze kennen wel de regels. Nog beter dan wij. Maar gewoon te nonchalant. **Op de lange duur ben je zo zelfzeker dat er toch niks kan gebeuren**.

Het geloof in de professionele bronnen (cultuur en structuur) bij het stabiel houden van de hanteerbare veiligheidsbeleving, wordt ook mooi geïllustreerd door het verhaal van Xavier, een gepensioneerd beroepsmilitair die, ondanks zijn ernstige verwondingen tijdens een missie in Libanon eind jaren '70 waarbij zes doden vielen, toch volhoudt dat het leger geen onveilig beroep is:

I: Het leger. Allez, voor veel mensen is dat onveilig. Allez, is dat toch een onveilig beroep?

Xavier: Dat is niet onveilig. (vertelt over hinderlaag in Libanon, waar hij zelf zwaar gewond is geraakt en zes Italianen het leven hebben verloren).

I: Dat is toch onveilig?

Xavier: **Dat was mijn fout. Niet genoeg opgelet. Je kan achter de rotsen niet kijken hè. (...) Maar wij wisten het gevaar daar en wij wisten de risico's dat we daar liepen. (...) Het was**

³⁸ Cellules Communistes Combattantes (CCC) (Strijdende Communistische Cellen): een extreem linkse terreurgroep die in 1984 en 1985 veertien aanslagen pleegde in België.

³⁹ Term die wordt gebruikt om te verwijzen naar dienstplichtige, lees niet professionele, militairen.

⁴⁰ Ketser komt van het werkwoord ketsen, i.e. het niet afgaan van een vuurwapen.

ons eigen fout hè. Niet genoeg gekeken. (...) Je bent er al 50 keer gepasseerd op dat stuk: niks, niks, niks. Je mag kijken en de 51ste keer patat, dat was het, dan waren ze daar.

Dit lijkt een paradox: ondanks het ervaren van een levensbedreigende situatie, blijft Xavier overtuigd dat zijn beroep niet onveilig was. Xavier stelt echter op geen enkel moment de militaire organisatie of de missie in vraag, integendeel: de regels en houdingen van het leger hadden hem en zijn manschappen kunnen beschermen, en het verzaken van die regels (*Niet genoeg gekeken*) zorgt ervoor dat Xavier de fout bij zichzelf legt. Het verhaal van Xavier illustreert heel goed hoe een onveilige ervaring, toch een versterking en (her)waardering kan inhouden van de professionele identiteit en de daaraan verbonden bronnen (regels en houdingen), en op die manier de hanteerbaarheid van de professionele veiligheidsbeleving bevestigen en reproduceren. Een sterke en stabiele hanteerbare veiligheidsbeleving kenmerkt zich dus door onveiligheid te construeren als een gevolg van individuele onoplettendheid, en niet als iets dat voortvloeit uit het beroep of de situatie:

Als er iets gebeurt, dan **zal het eerder een ongeluk zijn van (...) gewoon van routine**. Altijd hetzelfde en op en den duur ben je niet meer behoedzaam of let je niet meer op en dan gebeuren er ongevallen. (...) **Dat het eigenlijk meer aan de mens gelegen is dan de situaties**. (Victor, ex-beroepsmilitair)

Om te vermijden dat die stabiele hanteerbare veiligheidsbeleving wordt bedreigd door onervarenheid en routine, ontwikkelen burgers een aantal strategieën. Robert vindt het bijvoorbeeld belangrijk om andere collega's en ondergeschikten erop te wijzen wanneer ze de veiligheidsvoorschriften niet of onvoldoende naleven:

Ik ben zelf ook nogal ordelijk ingesteld en ik ben zo iemand, op het werk ook, ik heb graag dat de mensen zich houden aan de reglementen enzo. Dus aan de spoorweg hebben wij ook een **uitgebreid veiligheidsconsigne**, vooral iemand die in de sporen moet lopen ofzo, dus **het is toch belangrijk dat iedereen zich daaraan houdt. (...) als ik zie dat mijn collega dat niet aan heeft (fluogeel jasje en veiligheidsschoenen), dan zal ik daar wel eens een opmerking over maken eigenlijk**. (Robert, ex-werfcontroleur bij de spoorweg).

Nog anderen wijzen op de noodzaak van opleidingen en officiële toezichthouders die controleren op het naleven van de professionele veiligheidsregels:

We kregen regelmatig **bijscholingen**. Om de drie maand. (...) We hadden **veiligheidscoördinatoren**. Als die zagen dat er iets onveilig was, dan was dat gedaan. Als je met een toestel aan het werken was dat niet stabiel was, (...) hup weg. (Michel, ex-arbeider in een houtmagazijn).

Naast het aanleren en controleren van het naleven van de regels en houdingen, wordt bij het managen van een hanteerbare veiligheidsbeleving ook gerelativeerd door te verwijzen naar andere meer 'normale' risico's die ook de niet-professioneel kan overkomen:

Als er iemand een pintje teveel gedronken heeft en hij heeft een ongeval met een dodelijk afloopt. Is dat gevaarlijk voor militairen? **Ja, maar dat kan een burger ook tegenkomen**. Alle dagen gebeuren er ongevallen, dat er mensen zichzelf doodrijden door onder invloed te zijn. Wat moet je dan zeggen? Geen alcohol meer verkopen ofzo? (Victor, ex-beroepsmilitair)

De hanteerbare veiligheidsbeleving wordt echter onregelmatig wanneer de beroepsmatige bronnen geen antwoorden bieden. Dit wordt goed geïllustreerd door Guido die vertelt hoe de brandweer werd opgeroepen voor een gaslek, maar dat ze niet goed wisten waar het lek zich situeerde en hoe het gas zich had verspreid:

Ik heb het één keer geriskeerd, als ik daar pech had gehad, dan nam je geen interview af van mij. (...) **Je hoort dat gas ontsnappen maar je weet niet hoe dat het gas zich verspreid heeft**.

(...) En het was een serieus lek hè. Dat je daar risico loopt dat weet je. (...) Ik sta daar met twee mensen bij mij. **Je weet niet wat er gaat gebeuren.**

Zodra echter het begint te branden, verdwijnt het onvoorspelbare en wordt duidelijk hoe ze verder moeten handelen:

Dus in feite, het is misschien raar om zeggen, **waren wij content dat het beginnen branden is.** Alhoewel dat het een fameuze brand was. Maar **dan zie je wat er gebeurt.** Tuurlijk, die woningen...het is spijtig dat dat moet gebeuren, maar voor de veiligheid van iedereen was het misschien best dat het beginnen branden is. **Ja, want die massa gas die blijft ontsnappen. Ja, je weet niet hoe ver en wat er kan gebeuren. Dan weet je waar dat je staat hè. Eens dat het brandt, gaat het niet meer verlopen in feite.**

De onregelmatige veiligheidsbeleving bij Guido was slechts tijdelijk, maar het was voldoende voor Guido om het te catalogiseren als één van de meest onveilige situaties uit zijn brandweercarrière. Problematischer wordt het wanneer niet de situatie onvoorspelbaar is, maar de professionelen de professionele bronnen beginnen in vraag te stellen, i.e. wanneer ze niet meer overtuigd zijn van de regels en strategieën, en/of niet meer het gevoel hebben dat hun collega's of oversten hen steunen bij het managen van hun veiligheidsbeleving. Dit is heel duidelijk het geval bij Heidi, die als buschauffeur wel wist hoe om te gaan met lastige of gewelddadige passagiers:

Heidi: '...ze maken je uit voor 'vorte' (rotte) vis waar je bij staat. (...) Ja, wat doe je als je reageert? Hen uitlokken en dan heb je het aan je been, dan krijg je slaag, en jij hebt het uitgelokt. Dat krijgen wij van de De Lijn uit als mede van: **'Gebeurt er iets op je bus, kom er niet tussen, laat ze doen.'**

Haar man (nog steeds buschauffeur in Gent vult aan): Doe u deuren open.

Negeren en niet uitlokken is een richtlijn die wordt ondersteund door de directie van De Lijn, en we vinden het ook terug bij buschauffeurs uit de KBS-studie:

- Verbale intimidatie kom je wel tegen, natuurlijk. In de begin jaren reageerde ik daar wel op. Nu ben ik daar meer gelaten in . Zo perk je dat in. Dat is een gewoonte geworden. Dat is routine. Ik zet de knop om. Ik reageer meestal: het ene oor in, het andere uit, of ik heb het niet gezien (Openbaar vervoer, Leuven, KBS-rapport: 126).
- We hebben vaak agressieve reacties, maar dat maakt deel uit van de job. In het algemeen blijft het bij woorden, het ontaardt zelden verder." (Noordstation, KBS-rapport: 98)
- Ze doen er alles aan om het bloed onder uw nagels te pesten. (...) De kunst is om je niet te laten intimideren. (Openbaar vervoer Leuven, KBS-rapport: 51).

Andere buschauffeurs gebruiken een mengeling van vastberadenheid en humor die het hun mogelijk maakt om bijvoorbeeld het gedrag van te rumoerige jongeren in bedwang te houden (KBS-rapport: 104):

De jeugd moet op mijn bus niks proberen. Dan grijp ik snel in. Dan vraag ik op een vriendelijke manier dat ze ophouden. Je moet dat een beetje op een lachende manier zeggen. Niet op een strenge manier, dat komt meestal niet goed. Ze zijn daar minder vatbaar voor. Er zijn altijd wringers, maar hun vriendjes reageren dan meestal wel anders. (Openbaar vervoer Leuven, KBS-rapport: 104).

Ook Heidi wist zich te redden in penibele situaties: door zelf op voorhand te reageren en zich voor te bereiden, trachtte ze controle te hebben over de situatie:

Heidi: Het moment zelf ga ik mij daar boven stellen. **Maar achteraf.** Als er iets erg is, op het moment zelf ga ik wel voortdoen. Dat is geen probleem. (...) Het is ook zo, als ik van mijn neus maak, dan weet ik van: 'Ik kan een weerbots verwachten', halen ze dan uit, dan kan je je er aan verwachten en kan je je enigszins voorbereiden.

In tegenstelling tot andere chauffeurs, begint Heidi echter nadien te twijfelen over haar aanpak waaruit blijkt dat Heidi niet echt overtuigd is dat deze strategieën werken:

I: En hoe ging jij daarmee om?

Heidi: Ik weet niet. Op het moment zelf valt dat nog mee, **maar achteraf**...Ik heb soms wel het gedacht gehad van: 'Nu heb ik hier geluk gehad'. (...)

Bovendien uitte die twijfel zich ook in stress en fysieke klachten, een probleem dat ook wordt erkend door andere professionelen:

- Heidi: Het feit was, het is frustrerend en dat geeft je veel stress en ik had het probleem dat die stress zich op mijn darmen zette waardoor ik opstoppingen en buikpijn (kreeg).
- We hebben een collega die daar een depressie door heeft gehad. Uiteindelijk zit ze niet meer achter het loket omdat ze het contact met het publiek niet verdraagt. (Noordstation, KBS-rapport: 98)

Maar niet alleen twijfelt Heidi aan de efficiëntie van de normale strategieën, maar ze heeft ook heel wat bedenkingen over de ondersteuning vanuit de directie:

Wij mogen niet tussenkomen. Komen wij er tussen, en zijn wij werkonbekwaam, is het onze eigen fout. Raar hè. **Dus welke steun krijg je van uw baas? Juist niets:** 'Trek je plan. We komen wel ter plekke.' Maar als jij aan die kant van Gent zit, en zij zitten die kant, tegen dat ze er ooit zijn, ben je al 'bolleke af'.

Ze twijfelt ook in welke mate andere collega's (controleurs), in staat zijn om op te treden tegen het 'balorig' gedrag van jongeren:

"Maar zelfs tegen controleurs, dat zijn nu eigenlijk controleurs, maar **die kunnen er zelfs niets tegen doen**. Ze (jongeren) weten dat ook goed, ze moeten in principe hun abonnement bij hebben. Hebben ze het niet bij, onder de 18 jaar kan je ze niet van de bus smijten. Die mogen dat niet doen. (vertelt over incident waarbij controleurs jongeren toch uit de bus hebben gezet). Maar achteraf komen ze (controleurs) dus wel zeggen: 'Als ze nu willen, dienen ze klacht in en zijn wij onze job kwijt.'. Zover kunnen ze dat drijven.

Bovendien heeft ze ook twijfels over de bescherming aangeboden door politie:

Zelfs aan de Zuid in Gent patrouilleren ze (politie). (...) Om de veiligheid van de mensen te waarborgen (lacht). **Maar ze zitten dan wel in hun combi, ze durven er niet uitkomen**. Aan de ene kant versta ik dat wel, dat ze er ook schrik van hebben. Maar ja, wat doe je er tegen? Iedereen heeft een leven, iedereen heeft een gezin, dus als je moet uitpakken voor zoiets en dat steekt je neer. Ik bedoel, ja, je denkt ook altijd van: 'Wat met mijn gezin?'. En niemand die gaat zeggen: 'Ik ga er naartoe en ik denk aan niets.', want dat is geen waar. Dat kan niet.

Tenslotte gaat Heidi haar twijfels ook opentrekken naar de manier waarop de samenleving omgaat met straffen⁴¹:

Waar sta je dan als chauffeur? Waar sta je als controleur? Waar sta je als politieagent? Nergens. Je kan het allemaal op één lijn gooien. Een agent mag niets doen voordat er iets erg gebeurd is. Pakken ze die op, na een uur zijn ze weer vrij. Ze kunnen ze maar 2 uur vasthouden. Proces verbaal. Ja. Plek en instellingen zijn er niet. Dus wat gaan ze er mee doen? Als je dat leest: gevangenisstraf 34 jaar. Na 9 jaar komen ze vrij. Voor het doden van een politieagent. Welke boodschap geven ze mee?: 'Doe gerust zo verder.'

⁴¹ Het enten van korte maar vervelende contacten en problemen op een meer algemeen maatschappelijk discours is ook iets dat ook Ruth Soenen (2010) heeft vastgesteld tijdens haar observaties op Tram 12 in Antwerpen: "*Een ergerniswekkend kort contact (met vreemdelingen) plugt vervolgens in op een gepolariseerd klimaat ten aanzien van etnisch-cultureel andere groepen met de daarbij horende simplistische opvattingen over elkaar.*" (Soenen, 2010: 133). Heidi plugt haar ervaringen als buschauffeur in op zowel het discours 'vreemdelingen zorgen voor onveiligheid' als het discours over 'justitie en politie falen in het aanpakken van onveiligheid'.

Het voorbeeld van Heidi toont aan dat bij professionelen de veiligheidsbeleving problematisch wordt wanneer het gevoel heerst dat de professionele cultuur en structuur hen onvoldoende wapent of ondersteunt bij het omgaan met dagdagelijkse problemen. Professionelen voelen zich in de steek gelaten wanneer de directie vanuit commerciële belangen systematisch de partij kiest voor de gebruiker, tegen zijn eigen bediende:

Het is de maatschappij (de TEC⁴²) die ons agressief behandelt. Ze vragen ons zelfs niet hoe het gaat en ze doen ons uitstappen. **De TEC slikt te makkelijk wat de klant zegt, en ze geloven ons niet genoeg.**” (TEC-bussen Wallonië, KBS-rapport: 98-99)

De twijfels en het ongenoegen over de professionele bronnen om veiligheid te managen blijkt ook uit de oplossingen die professionelen aanreiken. Enerzijds vragen ze om meer en duidelijker te communiceren over de interactieregels tussen de reizigers, het personeel en andere weggebruikers:

- De uitlatingen van de verschillende actoren tonen aan dat de bus op sommige ogenblikken **een plaats wordt waar geen regels zijn** en waar de indruk overheerst dat, als er dan wel een chauffeur is, er toch geen ‘baas’ meer aan boord is. Waarom dat dit zo is, moet, tenminste gedeeltelijk, gezocht worden in het systeem van vrije toegang tot de bussen...(Verslag TEC-bussen Wallonië, KBS-rapport: 95)
- Bussen zouden **een betere doorgang** moeten hebben. (...) Ze zouden moeten zorgen voor een apart busvak en er ook beter op toezien dat dat vrij blijft (Openbaar vervoer Leuven, KBS-rapport: 49)

Anderzijds vinden professionelen dat er meer tijd en geld moet vrijkomen voor een (permanente) vorming in klantenonthaal en agressiebeheer (nu beperkt tot een halve dag bij de eerste opleiding), en:

Op het vlak van interne relaties zou het goed zijn om praatgroepen op te richten die de chauffeurs de gelegenheid geven over problemen te spreken. **Zo krijgen ze het gevoel beter begrepen te worden door hun oversten.** (Verslag TEC-bussen Wallonië, KBS-rapport: 104).

Het in vraag stellen van de professionele bronnen bij buschauffeurs illustreert niet alleen dat ook een hanteerbare veiligheidsbeleving ingebed in een professioneel kader niet immuun is voor verandering, maar het toont ook opnieuw aan dat veiligheidsbeleving problematisch wordt wanneer er vervaging optreedt van de sociale en culturele grenzen die normaal de identiteit en de daaraan gekoppelde verwachtingen en gewoontes afbakenen. Met het voorbeeld over mishandelde vrouwen tonen we aan dat inbedding in een bepaald kader echter niet altijd positief is.

3.1.3 Mishandelde vrouwen: onregelmatige en stabiele veiligheidsbeleving

In de vorige analyse hebben we de veiligheidsbeleving bij mishandelde vrouwen gebruikt om aan te tonen dat ‘ontologische onzekerheid’ ontstaat wanneer een vervaging optreedt van de normale sociale en geografische grenzen, i.e. onveiligheid veroorzaakt door bekenden kan leiden tot onzekerheid omdat ze een schending inhouden van de sociaal en culturele verwachting en veronderstelling dat intimi en gekende ruimtes veilig zijn. Zowel in onderzoek als in de praktijk wordt echter vastgesteld dat ondanks die onzekerheid, het verlaten van de misbruikende partner een moeizaam en traag proces is, en dat zelfs nadat de mishandelde partner klacht heeft ingediend, en een beroep heeft gedaan op

⁴² Transport En Commun (TEC) is de openbare vervoersmaatschappij in Wallonië (De Lijn in Vlaanderen, en STIB-MIVB in Brussel)

professionele hulp (e.g. opvangcentrum), het heel vaak voorkomt dat de vrouw terugkeert naar de partner. (Bell, Goodman, & Dutton, 2007; Chang, et al., 2009). Reeds tal van factoren en theorieën werden geïdentificeerd om te verklaren waarom vrouwen (zolang) bij hun misbruikende partner blijven of naar hem terugkeren. (Anderson & Saunders, 2003; Rhatigan, Street, & Axsom, 2006). De problematiek is dan ook een proefschrift op zich waard.

Binnen de context van dit proefschrift, willen we met deze problematiek illustreren dat er ook stabiele constructies van veiligheidsbeleving bestaan die niet enkel positief zijn, en dat een analyse naar de constructie van de veiligheidsbeleving ten aanzien van hun partner en de buitenwereld, mogelijk aanwijzingen geeft waarom het (definitief) verlaten van de gewelddadige partner zo moeizaam verloopt. We doen dit op basis van enerzijds de ervaringen van een eigen respondent, Jane, die slachtoffer is geweest van seksueel misbruik door een familielid, fysieke mishandeling door haar ex-man (Martin) en die op het moment van het interview nog steeds gestalked wordt door zowel haar ex-man als haar voormalige vriend (Max); we vullen haar verhaal aan met KBS-interviewfragmenten van mishandelde vrouwen. Anderzijds trachten we de eigen bevindingen aan te vullen en te staven met inzichten van diepgaande kwalitatieve onderzoeken naar de verschillende fases en keerpunten waarop mishandelde vrouwen beslissen om hun man te verlaten (Chang, et al., 2009; Enander & Holmberg, 2008).

We hebben reeds opgemerkt dat partnermishandeling dramatische gevolgen kan hebben voor de ontologische zekerheid van een vrouw. Maar onderzoek stelt ook vast dat deze vrouwen deze onzekerheid niet passief ondergaan, maar dat er op een bepaald moment een zeker normaliseringsproces optreedt waarbij de vrouwen actief op zoek gaan naar strategieën om het geweld te vermijden (*adaptatie*) en in die zin bepaalde visies en eisen van de man *internaliseren*.

This adaptation (...) leads to her (the victimized woman) gradually changing her conceptions of the situation and internalising “*the man’s violence, his motive(s) for violence and thus his demands on the woman*” and “*the man’s conceptions of how a woman should be*”, following which the woman “*starts to regard herself with his eyes*”. (Lundgren, 1991: 20, our translation).” (Enander & Holmberg, 2008: 203).

Ook in de verhalen van Jane merken we dat ze zich trachtte aan te passen aan de wensen van haar man om op die manier conflict te vermijden.

En ik had zuurkool gedaan, met stoempattaten en rookworst. (...) Dus ik had de zuurkool in de pot gedaan en de worst er boven op gelegd om op te warmen. En hij had mij al een keer gezegd dat hij dat eigenlijk zo goed niet vond. Hij had liever dat het apart was anders...allez, dat vet en die zuurkool, allez, een hele uitleg. Goed, die middag, ik had me heel erg moeten haasten, en fluut allemaal in dezelfde pot, dan gaat het nog zo rap. Goed. Hij komt toe, ik schep op, ik geef hem zijn bord, hij pakt één hap en opeens: ‘Ik heb u godverdomme gezegd!’ En hij smijt dat bord zo tegen de muur. Dus van de ene second perfect normaal: ‘Hi schat, hoe was je dag?’ En opeens, fwiet, gedaan. En dat heeft zo jaren geweest dat ik echt zo...dat ik mij in mijn eigen huis niet meer veilig voelde. **Ik liep constant op eierschalen. Van: Ok, zou ik dat zeggen? En als ik het ga zeggen, hoe ga ik het zeggen? Dat was altijd wikken en wegen.**

Meermaals geeft Jane aan dat ze het gevoel had (en nog soms heeft) dat niet zij, maar die mannen haar leven leiden: “*Die leven mij. Ik word geleefd. Door die mannen.*”. Zelfs nadat ze uiteen waren, blijft haar ex-man commentaar geven op hoe ze haar leven organiseert:

Dus we waren toen al 7 jaar uit elkaar, dat hij (ex-man) nog naar mijn kop gesmeten heeft van: **'Ik moest aan hem de toelating vragen van een man in mijn huis te halen!'** (stille). En hoe lang dat het geduurd heeft vooraleer ik mij dat gerealiseerd heb? Mmm. Veel te lang eigenlijk. Maar ik bekijk dat zo: Dat hangt allemaal aan elkaar. Als incestslachtoffer heb je zoiets van: **Je bent niet veel meer waard. Dus ze hebben allemaal macht over u. Je voelt alsof dat je... Je hebt geen rechten. Dus ja, je slikt dan maar hè. En op den duur begin je dat te geloven.**

Jane vertelt hoe ze gaandeweg ervan overtuigd raakte dat haar mening er niet toe deed, of dat zij, en niet hij (ex-man of ex-vriend), abnormaal dacht of handelt. Nadat ze aan haar ex-man vertelde hoe ze voor zichzelf is opgekomen ten aanzien van een vervelende buurman, werd hij zeer kwaad op haar:

Wat een container stront (roept) dat ik over mijn kop heb gehad van die vent (haar ex-man). Van: 'Hoe heb jij dat gewaagd van uw mond open te doen!?' Een half uur aan een stuk tot als ik mij mijn verontschuldigen aangeboden heb aan (hem), van: **'Sorry, ik zal het nooit meer doen. Ik zal nooit meer mijn mond open doen'**. En dan is hij gekalmeerd. **En dat is pas jaren later dat ik mij dat gerealiseerd heb dat ik dacht van: Maar alleez! Dat was toch niet normaal?** (fluistert). Maar op die moment, ik had zoiets van: **Ja, ok, ik ben verkeerd geweest. Het zal aan mij liggen. Ik mag dat niet doen.**

De internalisering gaat dus heel ver en heel diep: *"a victimized woman may internalise the abuser's concept of reality in a much broader sense. She may come to regard not only herself, but the whole world, with his eyes, resulting in her questioning herself and her own concept of reality."* (Enander & Holmberg, 2008: 208).

En dat heb ik hetzelfde gehad met Max (ex-vriend). **Dat was ook constant de meest normale, achteraf bekeken, normale dingen, daar maakte hij dan een drama van, of was dat eigenlijk precies alsof dat ik de zotte was, die ze niet alle vijf had, dat ik abnormaal was.** (vertelt over 12 jarig dochtertje van een vriendin die graag bij haar bleef slapen. Haar ex-vriend insinueerde dat ze een seksuele relatie had met het meisje). En dan heb ik er grote bovenarmse boel gehad daarover, want 'Dat was niet normaal dat het kind nog een nacht wou blijven.'. **Dat ik op den duur begon te denken: 'Het zal wel aan mij liggen zeker hè.' Op den duur ben je daarvan overtuigd.**

In het geval van Jane zijn het bovendien niet enkel de misbruikers die haar overtuigen dat zij abnormaal en schuldig is, maar wordt dit proces ook versterkt door de eigen familie (zus, ouders) die haar niet geloven of haar overtuigen dat zij de oorzaak is van het misbruik:

In de tijd, als ik dat (incest) aan hen (ouders) gezegd had en **dat ze dat dan op mij gestoken hebben van: Ja, het is was mijn fout.** Ik heb daar drie uur op de grond gezeten (...) gewoon zitten wenen en van: 'Neen, het is mijn fout niet. Het is mijn fout niet.'. 'Maar misschien toch wel een beetje, meisje? Misschien toch wel een beetje?'. **En op den duur geloof je dat. Dat is een soort van brainwashing en op den duur ga je dat gaan geloven van: Ja, het zal dan toch wel mijn fout geweest zijn zeker?**

Enander & Holmberg argumenteren dat door deze internalisering de vrouw op een traumatische maar zeer sterke wijze verbonden is met de misbruiker: ze is ervan overtuigd dat enkel deze relatie voor haar mogelijk is. In die zin argumenteren we dan ook dat deze vrouwen het misbruik van hun partner construeren als een *routineuze veiligheidsbeleving*, i.e. alhoewel deze vrouwen geen controle hebben over het misbruik van hun partner, ervaren ze deze problematische situatie als normaal en ontwikkelen ze strategieën om binnen de context van de relatie het misbruik te verantwoorden en te managen. Bovendien is deze beleving ook vrij *stabiel*: de binding met de partner gaat heel diep en zelfs daden van protest en verzet (e.g. terugslaan, terugroepen, weggaan) moeten volgens Enander &

Holmberg begrepen worden als strategieën om zich aan te passen aan de situatie en staan in functie van het behouden van de relatie: *“An abused woman puts up the resistance she can, within the framework of her relationship, but does not manage to break the framework itself.”* (Ibid: 211). Door het verzet percipiëren ze zichzelf niet als slachtoffer, hebben ze het gevoel dat ze controle hebben over de situatie en hopen ze dat de misbruiker zal veranderen. Het normaliseren van de beleving tot een routineuze en stabiele constructie via strategieën van adaptatie en het internaliseren van de denkbeelden van de misbruiker, verklaart waarom deze vrouwen zo moeizaam loskomen van hun misbruik.

Alhoewel we niet ontkennen dat mishandeling ernstige fysieke en psychologische trauma's met zich meebrengt, menen we dat deze vrouwen voornamelijk een problematische veiligheidsbeleving ontwikkelen ten aanzien van de buitenwereld, i.e. ze zijn ervan overtuigd dat ze enkel kunnen (over)leven binnen de relatie. Bij Jane komt dit goed naar voor in het volgende fragment:

Martin (ex-man) die heeft mij daar... En die is daar in geslaagd! Dat vind ik nog het toppunt van al. (...) **Dat hij erin geslaagd is om mij van te overtuigen dat hij de enigste man was die mij ooit zo graag zou zien, en dat ik nooit nog een vent ging vinden die mij graag ging zien. Nooit meer! Hij was zagezegd de enigste (fel)!** En, op den duur (geloof je dat).

Door hun sterke band met de misbruiker en de overtuiging dat zij enkel binnen de relatie kunnen functioneren en overleven, construeren deze vrouwen een *onregelmatige veiligheidsbeleving* ten aanzien van de buitenwereld, i.e. niet de mishandelende partner, maar de buitenwereld wordt als onvoorspelbaar en onbetrouwbaar ervaren. Ook de getuigenissen van mishandelde vrouwen in het KBS-rapport geven aan hoe vrouwen een routineuze veiligheidsbeleving construeren ten aanzien van het misbruik, en zich voornamelijk zorgen maken over wat ze gingen verliezen, en een onregelmatige veiligheidsbeleving vormen ten aanzien van de buitenwereld die ze niet kennen, niet begrijpen en als zeer onvoorspelbaar ervaren:

Ik wilde niet in een situatie terecht komen dat ik, wel, dat ik alles kwijt was, zelfs mijn appartement, mijn echtgenoot, mijn leven, mijn vrienden. **Ik heb zo al veel verloren en dan verlies ik nog meer. Dus ook dat maakt je bang. Zelfs als je geslagen wordt en alles, voel je je toch beter in je eigen huis, want je weet niet wat je buiten te wachten staat.** (Vrouwen, slachtoffers van huiselijk geweld, KBS-rapport: 22).

Ook nadat deze vrouwen de stap gezet hebben om hun partner te verlaten, blijven ze zich onveilig voelen; deels omdat door het verlaten van de man, de vrouwen hun routine verliezen en niet meer kunnen voorspellen waar en wanneer de partner nog kan opdagen:

Je zit ergens in een heel slechte situatie, maar ze is gekend. **Buiten, eens dat hij (ex-man) weg was (stilte), je weet niet waar dat hij zit hè.** En dat is altijd mijn grote angst geweest die eerste jaren, van...Ik wist waartoe hij in staat was, euh, hij kon afkomen wanneer dat hij wou hè. Ik zou het niet geweten hebben. En het is zo geweest. (Jane)

Anderzijds is die onveiligheid een gevolg van een angst om alleen de buitenwereld te trotseren omdat deze vrouwen emotioneel nog niet compleet gebroken hebben met de relatie:

't Is een beetje raar wat ik ga zeggen, sommige mensen zullen er woedend van worden. Ik werd geslagen, opgesloten, hij had me afgesneden van mijn familie, mijn vrienden, hij had me belet te gaan werken. (...) **Maar ik voelde me toen veiliger dan nu. Ik was bang, mijn grote angst was wanneer ik bij hem was, maar ik was nog bang als ik niet bij hem was.**

Het bewijs dat ik me niet vergis: het (angstgevoel) blijft duren hè. (KBS-rapport, vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld: 22)

Volgens Enander & Holmberg is het opgeven van de relatie de enige manier waarop vrouwen kunnen loskomen van het misbruik, i.e. wanneer de opgebouwde grenzen van het kader van de relatie doorbroken worden. In veel gevallen wordt dit getriggerd door bepaalde gebeurtenissen, i.e. keerpunten: *“Turning points are specific incidents, factors, or circumstances, that permanently change how the women view the violence, their relationship, and how they wish to respond.”* (Chang et al, 2010: 252). Deze keerpunten kunnen vrij groots zijn e.g. een bijna doodervaring of het besef dat de relatie een bedreiging is voor iemand anders (meestal eigen kinderen), maar ook subtiel en klein zijn zoals realiseren dat buitenstaanders bezorgd zijn en willen helpen: *“Just with a simple caring word, you feel you are really worthwhile”* (Ibid: 254). Het keerpunt kan voor iedere vrouw anders liggen, maar het belangrijkste is dat het de vrouw doet beseffen dat de relatie geen toekomst meer heeft en dat er mogelijkheden zijn om zonder deze man verder te gaan. Om mishandelde vrouwen te helpen is het dus niet voldoende om de mishandelde partner uit te schakelen of de vrouw weg te halen, maar moet zeker, misschien zelfs meer, geïnvesteerd worden in een hulpverlening die deze vrouwen assisteert in het ontdekken van hun keerpunten zodat ze definitief kunnen breken met hun stabiele en routineuze, maar verstikkende en traumatiserende relatie, én in het voorzien van voldoende ‘empowerment’ strategieën en initiatieven waardoor deze vrouwen de buitenwereld minder als onvoorspelbaar en vreemd ervaren (Chang et al, 2010).

Ook Jane tracht met hulp van buitenstaanders (psychologen, zelfhulpgroepen) de ervaringen een plaats te geven en langzamerhand te bouwen aan een nieuw leven:

En ik zeg het: ik hoop dat ik ooit eens zal kunnen zeggen van: Nu is het gedaan. Eerlijk gezegd, ik denk niet dat ik daar ooit volledig uitgeraak. **Je legt dat nooit volledig achter u. Dat blijft een stuk van mij. Ik denk dat het altijd zo zal zijn.** Maar je moet dat ergens wel dan zijn plaats geven en vooruit kunnen. Dat het nu nog te veel mijn leven bepaalt. En dat wil ik niet meer.

Omwille van haar ervaringen is Jane zowel fysiek als psychisch heel zwak (ze kan niet gaan werken) en heeft ze een permanente achterdocht en wantrouwen ten aanzien van mannen die sociaal en cultureel als betrouwbaar en beschermend worden beschouwd, i.e. mannelijke familieleden, maar ook dokters, priesters⁴³ en leraren. Jane tracht echter ook de negatieve ervaringen te construeren in een positief kader:

Ok, je neemt beslissingen in uw leven en...Spijt, ja, dat heeft geen zin om daar spijt over te hebben, **het is zo en het heeft mij gevormd, het heeft mij de kracht gegeven en ik ben wie dat ik ben, dankzij en ondanks dat.** De twee. (...) Maar goed, het is zo en ik kan het niet veranderen. En ik denk.. **ik wil dat ook niet, het is een stuk van mij,** en het heeft mij gemaakt wat dat ik ben. **En uiteindelijk denk ik dat ik wel mag trots zijn dat ik ben wie dat ik ben, en wat dat ik graag ben.** Ondanks alles. Dus, prtt.

Soms vraagt ze zich weleens af in welke mate ze haar angsten aan het projecteren is op haar kinderen, maar ook dit ziet ze niet perse als iets negatief: omwille van haar ervaringen is ze zich meer bewust van de gevaren die uitgaan van bekenden waardoor ze, misschien zelfs beter dan andere moeders, haar kinderen kan beschermen en waarschuwen:

⁴³ Interview afgenomen voor het losbarsten van de pedofilieschandalen in de Belgische Kerk.

En dan vraag ik mij af van: Ben ik nu mijn angsten aan het projecteren op mijn kinderen? Ik weet het niet, misschien. **Ik denk eigenlijk dat het geen slechte zaak is.** Ik hoop dat het geen slechte zaak is. Ik weet het niet. Ik vraag me dat soms wel af. (...) ik vraag me af in hoeverre dat, vooral incestslachtoffers in het algemeen, dat die **heel erg beschermend op dat gebied gaan zijn.** En heel erg wantrouwig gaan zijn euh (stilte). (...) **Ik denk niet dat het ooit gaat veranderen. Dat is iets waar dat ik eigenlijk van overtuigd ben...**Omdat je daar vraagt naar verandering. Ik ben daar vrij van overtuigd dat het iets is dat in mij nooit gaat veranderen.

Het voorbeeld van veiligheidsbeleving bij mishandelde vrouwen geeft aan dat een stabiele veiligheidsbeleving niet altijd positief is, en dat we bij het analyseren van veiligheidsbeleving zeer goed moeten nagaan hoe bepaalde identiteiten en interacties ingebed zijn in een problematisch sociaal en cultureel kader.

3.2 Variabele constructies van veiligheidsbeleving

Gedeelde constructies van veiligheidsbeleving en het gebruik van dezelfde sociale en culturele bronnen om dit te verantwoorden en te managen, zijn niet enkel terug te vinden bij stabiele vormen van veiligheidsbeleving. Er zijn immers ook sociale en culturele bronnen die aanzetten tot verandering. Instabiliteit van de constructie wordt meestal beschouwd als te vermijden (cfr. de pendelaars), maar het voorbeeld van veiligheidsbeleving bij jongeren leert ons dat er omstandigheden zijn waar we die verandering juist moeten aanmoedigen.

3.2.1 Pendelaars: routineuze en variabele veiligheidsbeleving

In de vorige analyse hebben we gezien hoe Paul vanuit een groot vertrouwen in zijn medemens een vrij stabiele routineuze, bijna hanteerbare, veiligheidsbeleving construeert ten aanzien van onveiligheid in stations in grootsteden. De veiligheidsbeleving van andere pendelaars in het onderzoek is echter niet zo stabiel. Door hun dagelijkse pendel naar de hoofdstad, zijn pendelaars bewust van de gevaren en de risico's, en zijn ze meer op hun hoede.

I: Zijn er bepaalde plaatsen die u een onveilig gevoel geven?

Monique: Ik ga in Brussel meer op mijn hoede zijn dan hier in A (naam van stad). Maar een echt onveilig gevoel of schrik...?

I: Meer op uw hoede?

Monique: Ja, meer opletten, zoals mijn handtast korter bij houden. **Maar dat is een gewoonte.** Van iedere dag naar Brussel en iedere dag dat plakkaatje te lezen in het station van pickpockets. En het is ook een realiteit: er wordt meer gepiekt (gestolen) op de metro.

Om hun beleving te verantwoorden verwijzen pendelaars naar allerlei bronnen; waarschuwingsplaatjes om op te letten voor gauwdiefstallen, maar ook heel vaak naar ervaringen van anderen (meestal collega's) die overvallen zijn. Bij Robert wordt dit ook bevestigd door zijn werkgever die private beveiliging inschakelt om de werknemers te beschermen:

- Het is een soort criminaliteit die daar rond hangt eigenlijk. Ik weet niet goed hoe ik moet omschrijven maar ik voel me daar...alléén voel ik me daar niet zo veilig eigenlijk. **Dus er zijn ook al een paar overvallen gebeurd daar. Dus collega's van mij die gewoon buiten komen uit het gebouw en die overvallen worden.** (...) het gevoel hebben zo, dat er altijd iets kan gebeuren om de hoek, dat ze u kunnen overvallen ofzo. **Want van ons werk zijn er ook al maatregelen genomen, als je u helemaal niet veilig voelt op dat traject, kan de security u begeleiden daar naartoe,** dus... Er zijn al meerdere malen mensen overvallen. (Robert)

- Verscheidene collega's op het werk die dus ook aangevallen zijn. Dat hoor je dan en dan ben je uiteraard extra op je hoede. (Jenny)

Ondanks eigen ervaringen of de waarschuwendes verhalen van anderen, blijven pendelaars echter dezelfde weg gebruiken, en geven ze aan dat dit geen grote impact heeft op hun dagelijkse leven:

- *I: Van wat ben je dan precies bang?*
Monique: Van aangevallen te worden. Dat ze uw handtas proberen te stelen of dat ze u gewoon in elkaar smijten voor uw handtas. U beroven. **Ik heb al collega's gehad die het al voor gehad hebben.** In het metrostation waar dat wij opstappen 's avonds. **Tja, toch zijn we blijven langs daar gaan. Ok, swoit ja.**
- **Ik neem nog altijd die weg natuurlijk. Daar is geen andere weg. (...) Maar het is niet dat ik daar met schrik rondloop ofzo, dat niet. Ik vind niet dat het veel invloed heeft op mijn leven eigenlijk.** (...) Dat is een momentopname waar je je even onveilig voelt, maar eens op het werk denk ik daar niet meer aan. (...) Maar het is niet dat dat mijn leven bepaalt eigenlijk, of een grote negatieve invloed heeft op mijn leven. (Robert).

Criminaliteit op het openbaar vervoer wordt door de pendelaars dus duidelijk als oncontroleerbaar ervaren, maar uit de verantwoording blijkt dat door de dagelijkse pendel ze een aantal strategieën (houdingen, regels) hebben ontwikkeld om voor zichzelf de situatie voorspelbaar en verklaar te maken. Pendelaars construeren dus een *routineuze veiligheidsbeleving*. De strategieën zijn vrij divers, gaande van kleine gewoontes zoals het goed bijhouden van handtassen en boekentassen, het vermijden van slecht verlichte en weinig bevolkte plaatsen, tot actievere strategieën zoals het uitstippelen van een alternatief traject (e.g. metro nemen i.p.v. te voet gaan), het ontwijken van bepaalde personen, of het zich verplaatsen in groep:

- *I: Dus u neemt heel wat maatregelen om uzelf wat veiliger te voelen?*
Jenny: Ja, soms wel. Het hangt er ook van af. Ik denk er bijvoorbeeld aan als ik in de trein zit, dat ik dus altijd mijn handtas bij mij moet houden, niet op de grond zetten naast mij of boven in het bagagerek. In Brussel: altijd goed zien dat de handtas goed dicht is, onder de arm geklemd. (...) we proberen altijd in een groepje naar het station te gaan.
- Neen, wij gaan daar niet naast zitten, in geen geval. Want als wij zien dat die mannen in die wagon zitten, dan gaan wij een beetje verder zitten, zo simpel is het. Want het zijn ook altijd dezelfde die dat doen. (Pendelaars Wezemaal, KBS-rapport: 96).

Het zijn bronnen die bijna als vanzelfsprekend worden toegepast en die opgebouwd zijn op basis van eigen ervaringen en die anderen, of die afgeleid zijn uit mediaberichten:

- Ik zal **natuurlijk** altijd proberen om zo veel mogelijk overdag, als het licht is eigenlijk, daar naar toe te gaan, en toch mij altijd trachten onder de menigte te houden. Zeker geen smal straatje dan in gaan. Dus op die manier hou ik daar wel rekening mee. (...) **Ik zal geen oogcontact zoeken met die mensen** (allochtonen), want ik heb al vernomen **uit de media** dat dat ook een aanleiding kan geven tot...hoe moet ik dat zeggen, een agressiviteit of zo bij die mensen uitlokken. (Robert)

De vanzelfsprekendheid om voorzichtig te zijn, blijkt ook uit de manier waarop ze andere medereizigers onzorgvuldigheid verwijten:

Nu constateer ik dat zelf: als ik op de markt loop of soms in Brussel ook op de metro, dat ik iemand zie, een vrouw met haar handtas open en dat je die portemonnee zo ziet zitten. Dat je dan denkt: **Aiaiaiai, die zoeken er precies naar van bestolen te worden.** Maar die zijn dan ja, daar niet echt attent op of ja, verstrooid. (Jenny).

Ondanks hun dagelijkse routine is de constructie van hun veiligheidsbeleving bij pendelaars echter niet zo stabiel:

I: En je gaat alle dagen naar Brussel? Ook in de metro?

Respondent knikt instemmend.

I: En daar ben je gewoon op uw hoede?

Monique: Schrik niet. Niet speciaal. Ik moet wel zeggen het is altijd spitsuur. Je loopt er ook nooit alleen. **Ik zeg niet dat ik daar op mijn gemak zou zijn, moest ik daar alleen lopen, 's avonds ofzo. Dan niet.**

In dit fragment wordt duidelijk dat de veiligheidsbeleving van Monique, en andere pendelaars, verbonden is aan een aantal specifieke condities, i.e. hun routineuze veiligheidsbeleving is verbonden aan bepaalde voorwaarden (e.g. bepaalde uren, als men niet alleen is), zodra echter deze condities niet vervuld zijn (e.g. de metro nemen buiten de spitsuren), wordt de situatie een onnatuurlijke en onvoorspelbare omgeving en wordt een *onregelmatige veiligheidsbeleving* geconstrueerd:

Ik gebruik geregeld de metro, maar dat hangt af van mijn bestemming en van het moment van de dag. Ik neem hem niet 's avonds, want dat geeft een onveilig gevoel. (Metro Brussel, KBS-rapport: 82).

In tegenstelling tot de routineuze veiligheidsbeleving van moeders die ingebed is in een zeer sterk maatschappelijk kader met heel duidelijke sociale en culturele bronnen om hun kinderen te beschermen en te waarschuwen, zijn de sociale en culturele bronnen (houdingen, regels) van het 'pendelaar zijn' beperkter en sneller onderhevig aan verandering waardoor de routineuze veiligheidsbeleving zich heel snel kan wijzigen in een onregelmatige vorm. Het voorbeeld van de routineuze veiligheidsbeleving bij pendelaars toont aan dat burgers een bepaalde grens van onveiligheid kunnen aanvaarden en niet steeds de behoefte hebben om alles te controleren. Het toont evenwel ook aan dat een routineuze veiligheidsbeleving niet altijd stabiel is, en dat pendelaars constant afweden van, en op zoek zijn naar bronnen die hun variabele veiligheidsbeleving routineus houden. Een officiële instantie kan hiertoe bijdragen door heel duidelijk en op voorhand te communiceren wanneer er bepaalde veranderingen op til zijn die de condities en strategieën van pendelaars kunnen bedreigen zoals infrastructuurwerken in en rond het station, het afschaffen van treinen en metro's, en door concrete en veilige alternatieven aan te bieden.

3.2.2 Jongeren: onregelmatige en variabele veiligheidsbeleving

Als het voorbeeld van veiligheidsbeleving bij mishandelde vrouwen illustreert dat stabiliteit niet altijd na te streven is, geeft het voorbeeld van veiligheidsbeleving bij jongeren aan dat instabiliteit ook positief kan zijn. Als we nagaan hoe burgers nadenken over hun veiligheidsbeleving vroeger als ze jong/kind waren en hoe dit geëvolueerd is hun leven dan stuiten we weer op een merkwaardige paradox. Enerzijds zijn burgers van mening dat jongeren en kinderen zich minder onveilig voelen omdat ze zich minder bewust zijn van de risico's en gevaren in de samenleving:

- Ah, als je jonger bent, denk je daar zeker niet aan. Ik zie dat bij mijn dochter nu ook, dat is de fiets op, jup. Dat is uitgaan, dat is (euh) allez ja, weg zijn. (Martine)
- Vroeger, in het begin had ik toch een veiliger gevoel. Misschien omdat ik ook jonger was en dat je daar minder bij stil staat. (Jenny)
- Vroeger deed me dat niets om alleen te voet te gaan – nu nog niet. Je verbetert wel, je verslimt. Met ouder worden denk je: 'Ergens is dat toch niet veilig.' (Chantal).

Anderzijds zijn er ook burgers die aangeven dat, alhoewel ze met volwassen worden meer bewust zijn van onveiligheid, hun veiligheidsbeleving daarom niet problematischer is geworden:

I: Je zegt dat je als jong meisje je onveiliger voelde dan nu?

Jane: Normaal gezien wel. Toen niet. **Over het algemeen zal ik maar zeggen, voel ik mij veel zekerder.** Weet je? Als ik op de trein zit, of ik ga naar Brussel, **ik ben er mij veel meer van bewust in principe. Vroeger was ik gewoon bang, en zou ik niet geweten hebben wat ik moest doen.** Buiten dat ik nu zoiets heb van: Neen, neen, neen. Kijk, ik heb zelfs zo een alarm ding dat ik kan doen afgaan als het moet, dat ik normaal gezien mee heb als ik ergens naar toe ga. **Dus ik ben mij daar veel meer van bewust.**

Met het voorbeeld van veiligheidsbeleving bij jongeren zullen we illustreren dat volwassen worden inderdaad gepaard gaat met een hoger risicobewustzijn, maar dat dit bewustzijn niet noodzakelijk ingebed is in een problematisch kader, integendeel: indien het gepaard gaat met een overtuiging dat het sociaal en cultuur verwacht wordt, kan dit bewustzijn zelfs leiden tot een betere veiligheidsbeleving. We zullen dit duidelijk maken aan de hand van twee jonge vrouwen (vriendinnen) die een onregelmatige veiligheidsbeleving construeren, maar die dit (zullen) veranderen door het te kaderen in een proces van volwassen worden.

Virginie is een 21 jarige regentaatstudente die nog thuis woont, maar in de week 'op kot' (op kamers) is in Gent. Zowel in Gent als in A. voelt Virginie zich niet veilig als ze 's avonds alleen thuis is. Bij het verantwoorden van die beleving geeft Virginie aan dat 'alleen thuis zijn' voor haar een ongewone ervaring is en in die zin construeert ze haar veiligheidsbeleving als onregelmatig:

Ik denk dat ik gewoon veel mensen rondom mij nodig heb. En als ik dan alleen ben, dan heb ik altijd schrik dat er iets gaat gebeuren en dat er niemand mij gaat kunnen helpen. (...) Nu heb ik de gewoonte dat er altijd mensen rondom mij zijn en dan plotseling vallen die weg (...) **Gewoon omdat ik dat niet gewoon ben.** Dat komt misschien één keer per maand voor dat ik hier alleen zou slapen. (Virginie).

Bovendien verwijst ze naar ervaringen van anderen die haar beleving bevestigen o.a. één van haar huisgenotes voelt zich ook niet veilig alleen, maar ze vertelt ook over de woningbraak bij haar goede vriendin Evi. Virginie is zich echter bewust dat andere mensen hier blijkbaar geen probleem mee hebben:

Hoeveel mensen wonen er niet alleen? Als ze werken. Echt zo alleen wonen. Niet meer naar huis gaan terug. Misschien ook geen vriend of vriendin hebben. Die echt gewoon op een appartementje alleen zitten en ja, **dan is zo een leven gewoon.** En ik heb dat zo totaal nog niet. Ik moet echt nog veel leven rond mij hebben om mij goed te voelen. (...) En ik denk dat dat nog **het jeugdige is dat nog in mij zit:** dat ik echt nog genoeg leven rond mij moet hebben. Ik denk dat als je volwassen bent en als je werkt en zo een vast ritme hebt, denk ik, ik weet dat niet zeker, **dat je daar minder behoefte** aan hebt. Je komt thuis en: 'Goh, rust' en gewoon eventjes alleen zijn kan deugd doen. Heb ik het gevoel. (...) Ik denk dat je **als 'werkmens' dat het deugd kan doen om eventjes alleen te zijn.** (Virginie)

In dit fragment wordt duidelijk dat Virginie een onderscheid maakt tussen enerzijds 'jong/kind zijn' en behoefte hebben aan mensen, en anderzijds 'volwassen zijn' en behoefte hebben aan alleen zijn. Voorlopig identificeert Virginie zich nog steeds met de eerste categorie:

Misschien is dat ook gewoon omdat ik daar nog niet, in mijn hoofd, volwassen voor ben. Ik weet het niet. Dat nog iets...iets kinds, maar... Ik weet het niet. Ik hoop dat het niet gaat blijven. (Virginie)

Virginie construeert dus een onregelmatige veiligheidsbeleving die ingebed is een sociaal en culturele notie dat jongvolwassen nog veel behoefte hebben aan andere mensen, en nog niet gewoon zijn om 'alleen zijn' te appreciëren. Ze hoopt echter wel dat dit niet zo gaat blijven: *"Ik denk wel dat het gaat verbeteren. Als ik dan echt gewoon ben...als ik echt die gewoonte heb van veel alleen te zijn, denk ik niet dat dat kan blijven"*. Virginie ziet haar onregelmatige veiligheidsbeleving wijzigen zodra ze eenmaal de routine heeft om alleen thuis te zijn, maar ze koppelt dit ook aan andere elementen van volwassenheid, i.e. een eigen huis hebben, werken, kinderen hebben:

...als James (haar vriend) en ik zouden samenwonen en hij heeft bijvoorbeeld late shifts, en ik ben dat al gewoon dat ik drie dagen in de week alleen ben. (...) Ik denk misschien, als ik een echt vast huis zou hebben, met mijn man dan en kindjes enzo. Dan moet ik wel die veiligheid uitstralen tegenover mijn gezin.

De inbedding van de onregelmatige veiligheidsbeleving van Virginie is dus van tijdelijk aard, i.e. Virginie verwacht dat zodra ze een meer volwassen bestaan zal leiden, haar veiligheidsbeleving een meer routineus karakter zal moeten aannemen. Dat de onregelmatige veiligheidsbeleving bij jongeren zeer veranderlijk is, wordt nog beter geïllustreerd door het verhaal van Evi, een 20 jarige jonge vrouw die recent voor de eerste keer alleen de trein nam naar Brussel en die in het station van Brussel-Zuid tot tweemaal toe werd lastig gevallen door vreemde mannen:

Een paar maand geleden ging ik naar Brussel. Ik was helemaal alleen. In het station kwam er iemand mij in het Frans lastig vallen en ik deed gewoon dat ik hem niet kon verstaan en dat was wel ambetant (vervelend). Op dat moment voelde ik mij heel onveilig. (...) Twee keer op een kwartier ben ik dan die eerste keer lastig gevallen. Eerst in het station zelf en dan op de tram. Ik dacht nog: "Dit is de eerste keer en ik word hier onmiddellijk twee keer lastig gevallen.". Want 's avonds ben ik kunnen meerijden met iemand. Want ik wou echt niet meer met de trein terug. (Evi)

Dit fragment toont aan dat, in tegenstelling tot de geroutineerde pendelaars, het station voor Evi een ongewone situatie is en dat ze nog geen strategieën heeft ontwikkeld om vervelende situaties (ambetante mannen) te ontwijken, daarom neemt haar veiligheidsbeleving een onregelmatige vorm aan. In eerste instantie vermijdt ze om terug de trein te nemen, maar naderhand tracht Evi haar beleving beter te begrijpen:

Maar dan had ik dat voor mezelf eens geanalyseerd van hoe komt dat? Voor hen (de mannen die haar lastig vielen) was ik waarschijnlijk een heel gemakkelijke prooi omdat ik daar toe kwam en het was de eerste keer dat ik alleen in Brussel-Zuid liep. (...) en je kijkt dan rond: "Waar moet ik naartoe?" en ze zien dat ook direct. (...) als je je angstig gaat opstellen, zij zien dat ook en dat is voor hen gemakkelijker want dan weten zij zeker van dat zij snel de bovenhand kunnen nemen. (Evi)

Evi analyseert zichzelf en komt tot de conclusie dat haar onzekere en zoekende houding wellicht een signaal was voor die mannen dat ze een zwakke en 'gemakkelijke prooi' was, i.e. Evi heeft de indruk dat haar onzekere houding haar heeft geïdentificeerd als een 'gemakkelijke prooi' en op die manier verklaart Evi voor zichzelf waarom ze werd lastig gevallen en zich niet veilig voelde. Evi is het echter niet eens met de identiteit dat de

vreemde mannen haar geven en ze verzet zich tegen de identiteit ‘gemakkelijke prooi’. Ze zoekt een oplossing, niet bij de mannen of de situatie, maar bij zichzelf:

(...) de week nadien, moest ik teruggaan (naar Brussel) voor dezelfde cursus en dan dacht ik van: “Ik ga hier gewoon doen of ik hier alle dagen loop.” en ik liep eigenlijk op mijn gemak met mijn handen in mijn zakken zo rond en ik voelde mij ook direct veel veiliger omdat anders straalt je gewoon uit van: “Ik ken hier mijn dingen (weg) niet!”. Eigenlijk moet je als je angstig bent, juist het tegenovergesteld doen: doen alsof dat je geen angsten hebt. (Evi)

Evi beseft dat ze geen vat heeft op de mannen, maar ze heeft wel vat op de manier waarop zichzelf gedraagt en hoe ze op die mannen overkomt. Evi neemt een meer zekere houding aan en met succes: door meer zelfzeker te handelen, heeft ze de indruk dat de mannen haar niet meer identificeren als een ‘gemakkelijke prooi’ en voelt ze zich ook meer veilig. Op een vrij eenvoudige en relatief snelle manier slaagt Evi erin om strategieën te ontwikkelen die haar onregelmatige veiligheidsbeleving verandert in een meer routineuze vorm. Hetzelfde doet ze met haar ervaring als slachtoffer van een inbraak. Initieel construeert ze deze ervaring als een onvoorziene veiligheidsbeleving (zie supra), maar in het interview zegt ze ook het volgende:

Evi: Ik denk dat langs de ene kant moest dat ook eens gebeuren want ik was daar te los in. Mijn fiets gewoon los laten staan aan het station. En de deuren laten open staan. Je kan nu in deze maatschappij niet iedereen meer vertrouwen. En ik denk dat ik daar ook meer volwassen in ga worden. Sterker. Je kan dat meer controleren.

I: Je ziet het als een leerproces. Een ervaring rijker en iets minder naïef. Mag ik dat zeggen?

Evi: Ja. Je hebt het mee in je rugzak, dat zeg ik altijd. Alles wat je tegenkomt, daar leer je iets uit. Positief of negatief.

In dit fragment is Evi duidelijk bezig haar ervaring en identiteit als slachtoffer te veranderen door ze te kaderen in een proces van volwassen worden. Zowel Virginie en Evi worden geconfronteerd met situaties die ze niet gewoon zijn, maar deze confrontatie wordt niet perse als problematisch ervaren, zowel Virginie en Evi, plaatsen deze situatie in het positief kader van volwassen worden, i.e. ze verwachten van zichzelf, maar ook de samenleving verwacht van hen dat ze zich niet meer identificeren als onzekere meisjes die continu nood hebben aan bescherming, maar dat ze gewoontes en gedragingen inbouwen waardoor ze zich meer positioneren als onafhankelijke volwassen vrouwen die voor zichzelf (en anderen) kunnen zorgen en opkomen.

Van kinderen en tieners wordt sociaal en cultureel verwacht dat ze nog niet in staat zijn om risico's en gevaren te detecteren. Het is daarom dat men ze ook een minder onveiligheidsgevoel toekent. Bij volwassenen wordt echter aangenomen dat ze zich minder naïef opstellen en meer bewust zijn van de risico's.

Ik denk dat je nu meer de onveilige situaties aanziet dan vroeger, omdat je kalmer bent, omdat je natuurlijk ook nog meer volwassener geworden bent buiten vroeger. Dus je hebt ook meer ervaring eigenlijk en op die manier kun je vlugger de onveilige situaties opmerken eigenlijk. (Robert)

Ook jongvolwassen erkennen dit maatschappelijk discours en vereenzelvigen zich daarmee:

Ik denk dat hoe ouder dat je wordt, hoe meer dat je daar begint op te letten. Denk ik. (...) Eigenlijk door allemaal zo dingen te doen, zo impulsief te zijn als je jong bent, en zo een kick willen ervaren, maar dan een tegenslag te hebben (ze is van een rots gesprongen en heeft zich daarbij ernstig geblesseerd), begin je daar gewoon op te letten en dan **word je daar volwassener in en je ziet die risico's meer.** (...) Ja, op het moment dat je meer verantwoordelijkheid krijgt (ze is chiroleidster), begin je meer schrik te krijgen dat er iets gaat

gebeuren omdat je ook risico's kent. Omdat je dingen hebt zien gebeuren, je neemt dat ook wat volwassener op dan zoveel jaren geleden. (Evi, 20 jaar)

Dit verhoogd risicobewustzijn van (jong)volwassenen, is echter geen vrijgeleide om zich onveilig te voelen. Integendeel, van volwassenen wordt ook verwacht dat dit bewustzijn gepaard gaat met een betere risico-inschatting en -aanpak. Dit wordt ook heel duidelijk bij Pablo, een 24 jarige architect die vergelijkt hoe hij vroeger en nu omgaat met donkere steegjes en bossen:

ik heb misschien niet veel meer waar ik nu bang voor ben, toch niet als oudere, als volwassene. Maar, je hebt dat misschien, denk ik nu ook nog onbewust, dat als je daar zo passeert dat je dan toch even terug weer nadenkt aan dat gevoel dat je **vroeger** altijd had. Maar dat je **nu** zegt: '**Allez, stop met zeveren. Stap gewoon door hè.**' (lacht). Weet wel. (...) Ja, ik zou zelfs 's nachts in de bos kunnen gaan lopen, bij manier van spreken. **Pas op, ik zou er wel nog aan denken hoor. Maar ik zou het wel gewoon doen.** (Pablo)

Als we dan aan Pablo vragen uit te leggen waarom hij nu wel door de bossen of steegjes zou lopen, dan wordt duidelijk dat hij ervan overtuigd is dat hij, in tegenstelling tot vroeger, een betere risicoinschatting kan maken van wat er kan gebeuren, en dat hij zich fysiek ook beter kan verdedigen dan als kind:

Gewoon omdat ik weet dat, de **kans** dat er daar iemand uit dat 'boske' springt gewoon **miniem** is. Allez ja, als kind besef je die kans gewoon niet. Ik denk, nu besef je dat wel, van, dat er geen monsters bestaan. Allez ja. En nu ga je je kunnen verweren, **als volwassene kan je je verweren**. Als kind, als er dan een volwassene je vast heeft, allez ja. Dan ga je je hoogstwaarschijnlijk niet kunnen verweren hé. (Pablo)

Het verhoogd risicobewustzijn van volwassenen, gaat dus gepaard met een beter beoordelingsvermogen van wat veilig is en wat niet: "*Je bent meer bewust ja, maar je weet dan ook wat er kan gebeuren en wat er niet zal gebeuren.*"(Pablo), al dan niet gecombineerd met aantal mechanismen en strategieën om die onveiligheid te vermijden en af te weren (zie supra Jane die een alarm meedraagt in haar tas) of te relativeren:

Dus je bent wel bewust dat er één of ander risico is. Die dat je **nu** eigenlijk minder gaat (euh) goh, hoe zal ik zeggen, **minder gaat opblazen** dan vroeger. Nu ga je die gewoon zeggen, ga je daar lichtjes over. Vroeger zal je effectief daar al om gegaan zijn. Als het een obstakel was, waar dat je je niet veilig bij voelde dan ging je daar gewoon rond, nu ga je daar gewoon door. (Pablo)

Pablo, maar ook andere burgers, zijn van oordeel dat dit vermogen om risico's in te schatten of af te weren ook weer afbrokkelt bij ouder (bejaard) worden:

Dat het eerder dan weer, dat jeugdige veiligheidsgevoel, dat onzekerheidsgevoel, dat het dan wel terugkomt. Omdat (...) je ook die zekerheid ook zo verliest hè. Als je ouder bent, dan kan je je ook **minder goed verweren**. En zal je ook, als oudere, als je dan een slecht paadje of zo tegenkomt, zal je dan ook eerder geneigd zijn (om het te **vermijden**) (...) **En gaat zo alles weer beginnen, ga je uzelf weer beginnen bang maken.** (Pablo)

Een uitspraak waarmee de twee 70-plussers in het onderzoek, John en Rose, het echter niet eens zouden zijn. Alhoewel ze beseffen dat ze fysiek minder weerbaar zijn en beschouwd worden als een gemakkelijke prooi (Rose is op de wekelijkse markt zelfs slachtoffer geworden van een handtasdiefstal), verhindert dit hen niet om verder te doen met hun dagdagelijkse activiteiten:

I: *En sindsdien (sinds handtasdiefstal) let je wel op?*

Rose: Ja natuurlijk! ja ja ja...

I: *Maar je gaat wel nog naar de markt?*

Rose: Ja ja! Dat laat ik niet. De markt is mijn dinsdagvoormiddag en de kapper is de vrijdagvoormiddag. **Dat zijn twee dingen die ze me voor niets kunnen afpakken, buiten door ziekte en zo.**

Ook in haar onderzoek stelt Marian Tulloch (2000) vast dat, alhoewel ouderen doorgaans zichzelf identificeren als kwetsbaar en vermijdingsgedrag vertonen, er ook een kleine subgroep bestaat die op een actieve manier verzet voert tegen de veronderstelling en verwachting dat oud worden een inperking moet betekenen van het eigen gedrag. Ook bij Rose en John merken we dat deze 70'ers hun voorzorgsmaatregelen niet beschouwen als een teken van zwakte en onveiligheid veroorzaakt door hun leeftijd, maar als teken van een gezond risicobewustzijn en –aanpak. John bijvoorbeeld neemt een aantal veiligheidsmaatregelen, niet als een reactie op zijn ouder wordend lichaam, maar uit een overtuiging dat de wereld steeds onveiliger wordt en dat ieder, oud of jong, de verantwoordelijkheid heeft om zichzelf te beschermen tegen die onveiligheid (zie ook infra) :

I: Zijn er dan dingen die je als jonge gast zou gedaan hebben, dat je nu denkt van dat doe ik niet meer?

John: (...) Nee nee, door die onveiligheid schrap ik niets. **Ik leef gewoon mijn leven verder.** Als ik ergens moet naartoe gaan zal ik maatregelen nemen (...) Zeker niet. Nee nee. **Mijn doel blijft!** Daar ga ik naartoe, **maar ja, met een veiligheidsmarge ingebouwd.**

Het voorbeeld van de veranderende onregelmatige veiligheidsbeleving bij jongeren toont aan dat een verhoogd risicobewustzijn niet perse problematisch is wanneer dit ingebed is in een sociaal en cultureel proces waarin wordt verondersteld en verwacht dat jongeren opgroeien tot volwassen personen die risico's kunnen inschatten en ermee kunnen omgaan.

3.3 Normalisering en responsabilisering versus fatalisme

151

Het voorbeeld van de veiligheidsbeleving bij jongeren leert ons dat een verhoogd veiligheidsbewustzijn en daarmee gepaarde responsabilisering een onderdeel vormt van de sociale en culturele verwachting dat volwassenen niet blind mogen zijn voor onveiligheid en op een bedachtzame manier met die onveiligheid moeten omgaan. In dit laatste voorbeeld geven we aan dat dit soort verantwoording ook terug te vinden is bij andere burgers. De laatmoderne these veronderstelt dat dit bewustzijn en deze responsabilisering aanleiding geven tot een problematische veiligheidsbeleving (zie hfst 2). Net zoals Lupton (2000, zie hfst 3) stellen we vast dat burgers vanuit de identiteit van de 'waakzame burger' eerder een routineuze veiligheidsbeleving construeren ten aanzien van onveiligheid in de samenleving, en dat bij het managen van die beleving mogelijk een fatalistisch discours wordt gebruikt.

3.3.1 De waakzame en verantwoordelijke burger: routineuze veiligheidsbeleving

De analyse naar hoe burgers hun veiligheidsbeleving verantwoorden en managen bevestigt de laatmoderne these waarin wordt verondersteld dat burgers een verhoogd veiligheidsbewustzijn hebben, i.e. de meeste respondenten zijn van mening dat onveiligheid in de samenleving toeneemt of dat we minstens meer bewust zijn van onveiligheid:

- Als ik jong was dan was dat allemaal niet. Dat woord bestond zelfs nog niet, denk ik, onveiligheidsgevoel. Dus pfff, dat was onbezorgd door het leven stappen. (Stef)
- Vroeger als wij jong waren (...) dan werd er niet aan gedacht om een voordeur af te sluiten. (...) (Guido)

- Ja, inderdaad, er zit toch een zekere schrik bij de mensen. Je wordt voorzichtiger. Je denkt meer na. Je hebt iet gehoord van criminaliteit: daar binnen gevallen of daar. In sommige gevallen zit toch wel de schrik er in bij de mensen (Chantal).
- Helemaal veilig ben je nooit meer. Je moet dat niet overdrijven, maar er kan altijd wel iets gebeuren. Kijk, maar wat je allemaal hoort en ziet op tv. (Belgische kust, KBS-rapport: 114).
- Ik zeg niet dat het vroeger beter was allemaal: toen werd er ook veel informatie achtergehouden en je leefde ook in een stulp. Ik vind niet dat het nu echt veel verbeterd is (...) men jaagt het in het sensationele. (Marc).

In die zin bevestigen de getuigenissen het 'crime complex' van Garland (2000) waarbij criminaliteit wordt beschouwd als een onderdeel van het dagelijkse leven:

- Ik weet dus wel dat het in Brussel niet zo veilig is. (vertelt dat hij slachtoffer is geweest van een autokraak). Ja, ik denk dat **iedereen tegenwoordig zoiets meemaakt**. (Rik)
- Ik denk dat je het **nu** niet meer kan permitteren om een deur open te laten. Of een raam laten open staan. Ik denk dat je meer jezelf moet beveiligen. Of uw woning moet beveiligen. Je ziet zelf: **er zijn dagelijks inbraken hier**, inbraken daar. Je moet toch zelf een klein beetje het initiatief nemen om uw woning te beveiligen. (...). **In feite is dat door de jaren wel veranderd ja.** (...) Die kans (op **inbraak**) bestaat. Ja, Het is in feite niet moeilijk. **In feite die kans bestaat overal.** Het is hier in feite simpel: iemand die erop uit, kan gemakkelijk hier veel huizen binnendringen. (...) Het verkeer is drukker. Ik bedoel: meer kans op ongelukken. (Guido).

Bovendien wordt het normaliseringsdiscours gecombineerd met een responsabiliseringsdiscours, waarbij burgers zich verantwoordelijk stellen voor hun eigen veiligheid(sbeleving):

- Ik heb er altijd al voor gezorgd dat als we gaan slapen of als we weggaan van ja: 'Is alles vast?' En niet te veel aanleiding geven tot. (Stef)
- (...) Je kan je niet meer permitteren om uw auto onafgesloten voor de deur te laten staan. Ik denk dat je **veel kans hebt** dat de radio eruit is 's anderdaags of dat de auto volledig weg is. (Guido)

Bepaalde respondenten beschouwen het vooreerst hun eigen verantwoordelijkheid om strategieën te ontwikkelen die hun veiligheidsbeleving onderhoudt:

- John: (...) **daar ben ik zelf verantwoordelijk voor, voor dat onveiligheidsgevoel.** (...)
I: Daar kan je zelf voor zorgen?
John: Ah, dat zal wel zijn! 't Zal wel zijn! Wie gaat er mij hier anders een veiligheidsgevoel geven? Een agent? (...) Nee, nee, **je moet er zelf voor zorgen voor veiligheid**, middelen genoeg, kopje gebruiken en lessen trekken uit wat je ziet op tv en heel den boel.
- Chantal: (...)de veiligheid, god ja, dat is... **Uiteindelijk zijn wij het die moeten voor de veiligheid zorgen. Wijzelf, de burgers zelf hè.** De politie is er om alles in goede banen te leiden, maar als ik aan de school 80 per uur rijd in plaats van 30. Ja, wat kan de politie eraan doen of de politici? Niemand niets hè.
I: Veel mensen wijzen nochtans naar de politiek en beleid dat fout loopt.
Chantal: Neen, ik denk dat de mensen beter naar hun eigen...en aan hun eigen gedrag iets doen dan dat onmiddellijk op een andere zijn nek te schuiven, want dat is wel gemakkelijk.

De sterke inbedding van de identiteit van de 'waakzame en verantwoordelijke burger' blijkt ook uit de vanzelfsprekendheid waarmee burgers over onveiligheid en hun voorzorgsmaatregelen praten:

- **Ik denk dat iedereen die het normale leven meemaakt, weet dat de wereld een groot stuk onveilig is** en daarom moet je je niet ongelukkig voelen, of met geen schrik lopen. Zet daar zaken tegenover. Voilà. Wees voorzichtig. Neem maatregelen en loop niet waar je weet op voorhand dat is ginder gevaarlijk, blijf daar weg dan.. Loop niet in de donker. Laat je deur 's

nachts niet openstaan. Heel den boel. En dan heb jij een goed, normaal en gelukkig leven. Voilà. (John)

- Ik denk dat het een algemene tendens is. Dat er nu meer en meer inbraken gebeuren. Dus **automatisch** krijg je die reactie: 'Ik moet zien dat dat afgesloten is'. Ik denk dat dat een **logisch gevolg** is van een totale evolutie dat we nu meemaken. (Guido)

Ondanks deze verhoogde waakzaamheid en dit verantwoordelijkheidsgevoel stellen we vast dat dit niet automatisch gekoppeld wordt aan een problematische veiligheidsbeleving:

- Ik voel me goed. **Ik weet dat de situatie bestaat, die onveiligheid**, en ik weet wat ik er kan tegenover zetten. Ja, de situatie kan verslechteren, maar voor mij het gevoel...**ik heb dat gevoel zo niet.** (...) de mensen hebben gelijk: 'Wees voorzichtig'. (...) Dat onveiligheidsgevoel is er, bij iedereen, en ook ik ontsnap daar niet aan, maar ik stel daar zaken tegenover en dat onveiligheidsgevoel beïnvloedt mijn leven nul (niet). (...) Integendeel, (...) **veiligheidsmaatregelen verhogen de kwaliteit van het leven.** (John)
- *I: Ben je meer bezig met veiligheid dan vroeger?*
Guido: Meer? Neen. (...) **ik voel me zeker niet onveilig.** (...) Nee, ik ben er zeker niet mee bezig. Neen. **We leven gans normaal.** Als wij graag vertrekken, dan vertrekken we. Dan ga je uw voordeur afsluiten en daarmee gedaan. Onveilig, neen. Zeker niet. Neenneen.
- Stef: (...) ik heb er (bij het alert zijn) niet direct een gevoel van onveiligheid bij. **Ik pak dat niet persoonlijk.**
- (Ik heb me) nooit onveilig gevoeld. Neen. **Het is onveilig.** Ik zelf voel me niet... **Ik heb er geen problemen mee ook.** Moest er iets zijn, ik kan me nog altijd zelf verdedigen of gelijk hoe of wat. Of als er iets gebeurt, of als ik iets zie, ik mijd het. (Xavier)
- **ik heb niet de indruk dat ik daardoor anders leef of mij onveilig voel.** Het is gewoon dat je weet dat het bestaat. (Rik.)

De identiteit van de waakzame en verantwoordelijke burger gaat dus gepaard met een aantal duidelijke strategieën en maatregelen die burgers in staat stellen om, ondanks hun perceptie dat onveiligheid in de samenleving toeneemt, hun veiligheidsbeleving 'normaal' te houden. '*Je moet het niet gaan zoeken*' is daarbij een vaak gehoorde uitspraak:

Tja, **ik ga natuurlijk niet de risico's gaan zoeken.** Zoals ik daarjuist zeg: als je Brussel nu een beetje kent, dan ga je niet aan het Noord-station om twee of drie uur 's nachts in de kleine straatjes gaan lopen. **Dat is misschien het lot een beetje uitdagen** (lacht). Ik zeg dat je niet moet wegblijven uit die buurten in normale omstandigheden overdag, maar **'s nachts moet je het niet gaan zoeken.** (Victor)

Het nemen van voorzorgsmaatregelen mag dus niet louter beschouwd worden als een teken van een problematische veiligheidsbeleving:

ik zal natuurlijk niet 's nachts om 12 u naar Brussel gaan rijden en ginder gaan passeren in die straten waar het levensgevaarlijk is. Dat de politie zelfs niet durft passeren hè. Daar ga ik niet naartoe gaan hè. **Maar mijn dagelijkse leven lijdt dus niet onder onveiligheid, neen.** (...) (...) We hebben een zekere veiligheid ingebouwd, en ik voel me daar goed mee. Goed luisteren heb ik gezegd, goed kijken, geen zaken doen waar je niet goed van weet hoe het zal aflopen. (John)

In die zin menen we dat de processen van normalisering en responsabilisering niet automatisch verbonden mogen worden met een problematische veiligheidsbeleving. Maar dat integendeel, burgers vanuit de identiteit van de 'waakzame en verantwoordelijke burger' actief deze discours en bronnen gebruiken om hun veiligheidsbeleving verklaarbaar en voorspelbaar te maken en te houden, i.e. als routineus te construeren. Het is evenwel niet altijd even duidelijk hoe duurzaam deze routineuze veiligheidsbeleving is. Burgers geven zelf

aan dat, alhoewel onveiligheid in het algemeen geen impact heeft op hun leven, slachtofferschap daar wel verandering in zou kunnen brengen:

- *I: Ben je zelf al slachtoffer geweest?*
Victor: Neen. Het is misschien ook daarom (dat onveiligheid geen impact heeft). **Moest je mensen interviewen die wel slachtoffer zijn geweest dat die er effectief mee bezig zijn.** (...) Het is misschien allemaal een 'ver-van-mijn-bed-show' tot het bij u effectief gebeurt en moest dat (inbraak) hier nu natuurlijk gebeuren dan weet ik zeker dat ik de dag nadien hier ga moeten detectors hangen
- Als je niet echt zo iets meemaakt...allez ja...**ik denk dat je eerst eens iets moet meemaken vooraleer je frank valt..van oei oei...** (Alice)
- En ik denk dat dat bij veel mensen zo is: 't is maar als je iets ernstig tegenkomt, dat je daar met je voeten in staat, dat je, allez ja, pas beseft wat het is. (...) **ik denk wel dat als je iets ernstig tegenkomt dat dat dan pas echt je leven verandert.** (Martine)
- (...)moest ik dat meemaken dat er iemand inbreekt, dus 's nachts dat je wakker gemaakt wordt en dat er iemand binnen is. **Ik denk dat dat toch iets is dat niet meer uitgewist wordt.** (Eddy)

De getuigenis van Emma, die slachtoffer is geweest van een gewelddadige overval, toont echter aan dat slachtofferschap niet noodzakelijk leidt tot het in vraag stellen van de routineuze veiligheidsbeleving van de 'waakzame en verantwoordelijke' burger. Net zoals Xavier met zijn bijna-doodervaring in Libanon, gaat Emma het voorval beschouwen als haar eigen schuld:

Eén keer ben ik aangevallen. (...) Heb ik de **dommigheid** gehad van de zaterdagavond nog achter geld te moeten gaan om naar het carnaval te gaan. Toen stond er iemand achter mij, **niet echt opgelet:** ik dacht dat het iemand was die ook geld moest hebben. Maar ik ben buiten gekomen en die persoon is achter mij buiten gekomen, zonder geld op te nemen, en toen stonden er nog drie voor mij. (stille). (...) Maar ja, ik ben ook wel niet diegene die gaat zeggen: 'Alstublieft hè!' Dat was zo van: 'Je gaat er toch iets voor moeten doen!' **Dat is misschien de fout geweest.** Met vier dat was wat veel (lacht). (...) Ik stond daar gans mijn alleen (lacht). **Dat was niet erg wree slim.** Maar allez kom, ik had toch zoiets van: Neen, ik geef dat zomaar niet af, ik moet daar ook voor werken. Euh. Pff. Voor hetzelfde geld schrikt dat af en zijn ze weg als je het zo wilt, maar ja, dat was nu een beetje verkeerd uitgedraaid. Maar ja, ze waren met wat veel hè, om mij te verdedigen. (lacht). (Emma)

Emma weet dus heel goed hoe ze dergelijke situaties kan vermijden (op zaterdagavond geen geld gaan afhalen, opletten als je het toch doet) en hoe ze eigenlijk had moeten reageren (geen weerstand bieden aan de overvallers als je alleen bent). In die zin suggereren we dat de routineuze veiligheidsbeleving van de 'waakzame en verantwoordelijke burger' problematisch wordt wanneer ondanks de verhoogde waakzaamheid en ondanks alle mogelijk voorzorgsmaatregelen en veiligheidszorgen, slachtofferschap toch plaatsgrijpt.

Problematische veiligheidsbeleving wordt dus niet enkel getriggered door slachtofferschap, maar ontstaat wanneer waakzaamheid en beveiliging niet efficiënt worden geacht. Een goed voorbeeld hiervan is (opnieuw) Heidi die heel ongerust is over inbraken en de gevolgen ervan zeer ernstig inschat (niet meer kunnen gaan werken, onmiddellijk verhuizen). Zelf is ze nog geen slachtoffer geweest, maar ze verwijst wel naar ervaringen van collega's en familie. Indien financieel mogelijk zou Heidi graag een aantal beveiligingsmaatregelen installeren (rolluiken plaatsen), maar voorlopig tracht ze via het bedenken van vluchtroutes zichzelf gerust te stellen, ook de nabije aanwezigheid van de burens (informele sociale controle) ziet ze als een pluspunt. Tot op dit punt verschilt het

verhaal van Heidi niet zoveel van een groot aantal andere respondenten, i.e. indringers in huis en inbraken worden in het algemeen, ook bij niet-slachtoffers, vaak geïdentificeerd als onveilige situaties. In tegenstelling tot deze andere respondenten, die in meer of mindere mate ook waakzaam zijn en beveiligingsmaatregelen nemen, slaagt Heidi er echter niet in om haar beleving inzake inbraken een routineus karakter te geven. Integendeel, Heidi slaapt niet goed en als haar man 's avonds uit werken is, dan moet haar zus haar gezelschap houden. Ze vindt dit zelf heel vervelend:

Ja, natuurlijk. Anders zou je zeggen "het is een moment voor jezelf". Je kijkt naar wat je wil. Je doet wat je wil. En dan heb je zoiets van "er komt iemand". Dan moet je ook altijd rekening houden met iemand. **Kijk, deze week heb ik wel alleen gezeten. Maar je zit dan met een hartklopping.** (Heidi)

In tegenstelling tot de andere 'waakzame en verantwoordelijke' burgers, construeert Heidi dus een onregelmatige veiligheidsbeleving ten aanzien van inbraak omdat ze niet overtuigd is dat haar beveiligingsmaatregelen zullen werken, en bovendien ervaart ze de maatregelen die ze wel neemt, in het bijzonder haar zus die haar gezelschap moet houden, als zeer belastend voor haar dagelijkse leven. Iets gelijkaardig vinden we terug bij het onderzoek van Carvalho & Lewis (2003, zie hfst 3): onveilige situaties, zoals geweld en overlast, worden problematisch beleefd (geconstrueerd) wanneer de burgers niet (meer) overtuigd zijn dat de ontwikkelde strategieën hen zullen helpen bij managen van deze problemen, en ervaren worden als belasting voor hun dagelijkse leven. Bij het analyseren van responsabiliseringsgedrag is het dus belangrijk goed na te gaan in welke mate de burger overtuigd is dat de genomen maatregelen zullen helpen. Bij deze analyse is het echter belangrijk dit gebrek aan overtuiging niet te verwarren met het fatalistisch discours dat burgers soms gebruiken om hun routineuze veiligheidsbeleving te onderhouden.

3.3.2 *De fatalistische burger: onderhouden van de waakzame veiligheidsbeleving*

De identiteit en het discours van de 'waakzame en verantwoordelijke' burger' houdt in dat wordt aangenomen dat onveiligheid voor een stuk controleerbaar is en dat mensen de verantwoordelijkheid hebben om zichzelf niet in gevaar te brengen, i.e. het '*Je moet het niet gaan zoeken*'-discours. In die zin wordt dan ook soms meewarig verwezen naar burgers die door hun onverantwoord gedrag meer onveiligheid creëren of slachtoffer worden:

- **Dat is het eigenlijk zoeken hè.** Als het zo is dat mensen meer geld afhaken en in huis houden, dan is de kans groter dat ze een buit (binnenhalen) en zullen er meer inbraken gebeuren hè. (Chantal).
- **Maar je moet ook zien wat je allemaal vertelt ook hé.** (vertelt over buurman die veel op café zit. Op een dag heeft hij een grote som geld in huis om de dag erna een nieuwe slaapkamer te kunnen kopen, die nacht is hij bestolen geweest) Maar dat is iets dat hij zelf **door zijn eigen dommigheid** gezegd heeft. En dat is van kameraden dat hij hier bestolen geweest is of van cafékennis. (André)

Anderzijds hebben we in deze analyse kunnen vaststellen dat constructies van veiligheidsbeleving meestal niet controleerbaar/hanteerbaar zijn en dat burgers daar niet altijd behoefte aan hebben, e.g. moeders en pendelaars hanteren bepaalde discours en bronnen waarin een bepaalde mate van oncontroleerbaarheid wordt aanvaard. Maar ook in het discours van de 'waakzame en verantwoorde burgers' merken we dat burgers ook niet altijd geloven dat hun waakzaamheid en voorzorgen waterdicht zijn, omdat onveiligheid niet

altijd te voorkomen is en vaak een zaak is van pech en lotsbestemming. Net zoals bij het onderzoek van Lupton (2000) merken we dat hierbij zowel verwezen wordt naar veel voorkomende onveiligheidsrisico's zoals inbraken en diefstal, maar ook overvallen:

- Ik denk dat het allemaal weinig uithaalt. **Als ze willen binnen zijn, dan breken ze binnen.** (...) Maar ik denk dat het een gegeven is dat **inherent geworden is aan onze samenleving.** En waar we waarschijnlijk zullen moeten leren mee leven. (Rik)
- Goh, die (overval en inbraak) zijn bij de statistieken het meest voorkomend, als je denkt aan onveiligheid. Misschien omdat je dat het ook meest in de krant leest. Hoe meer dat je dat ziet, dat je die cijfers ziet of als je daarvan hoort, dat je dan denkt: **ja, dat kan mij ook overkomen.** Als dat de hoogste criminaliteit is, dan is de kans ook misschien iets groter dat het met u gebeurt. (Victor)

Maar evengoed wordt ook verwezen naar uitzonderlijke situaties, in het bijzonder naar algemeen gekende publieke verhalen:

- (...) met die moord op Joe Van Holsbeeck⁴⁴ en al, zoals nu met die jongen in die kindercrèche ook (Kim van Gelder⁴⁵). Meestal zijn dat toch mensen die niet helemaal normaal denken. Zijn dat toch maar enkelingen en **in hoeverre is dat te vermijden? Wat is er daar...er is daar toch weinig aan te doen hé?** (Alice)
- Ook met 9/11⁴⁶ (...) En ok, dat gebeurt, maar alleej, en dat is recht tegenover de NATO dat ik werkte daar in Brussel en niemand die gaat zeggen: er gaat hier een vlieger op ons hoofd vallen! **Gebeurt dat, dan zal dat wel gebeuren zeker, maar daar kan je ook niets aan veranderen?** Als ze dat willen, als er daar een bomaanslag zou zijn, ok ja, dat zal wel zeker. Misschien kan je dat naïef noemen of ik weet niet wat: maar **als het moet zijn, zal het wel zijn. Pfff, je kan er niet veel aan veranderen.** (Victor)

Deze bevindingen bevestigen ook Luptons bedenkingen over de verklaringen in het onzekerheidsmodel waarin wordt verondersteld dat onveiligheid/criminaliteit fungeert als een copingmechanisme voor het laatmodern onbehagen, omdat in het veiligheidsdomein de oorzaken en schuldigen wel identificeerbaar, zichtbaar en controleerbaar zijn. Zowel Luptons onderzoek als de eigen resultaten geven aan dat burgers criminaliteit en onveiligheid niet altijd beschouwen als voorspelbaar en controleerbaar. Uiteraard trachten burgers oncontroleerbaarheid en onvoorspelbaarheid te minimaliseren en kan falen daarin leiden tot een problematische veiligheidsbeleving (zie Heidi supra). Maar uit bovenstaande fragmenten blijkt dat burgers ook in staat zijn om daar op een meer gelaten en fatalistische wijze over te praten. Zoals Lupton (2000) vaststelde gaat dit fatalistisch discours een vreemde alliantie aan met het laatmodern discours. Enerzijds vormt dit fatalisme onderdeel van het normaliseringsproces (e.g. inherent aan de samenleving) en anderzijds merken we dat, net zoals bij professionelen (zie supra), een gelaten houding een manier is om te vermijden dat het responsabiliseringsdiscours (voortdurend waakzaam en verantwoordelijk zijn) hun leven en dat van anderen gaat domineren:

- Maar zo effenaf voor te zeggen voor te vergrendelen dat je in een bunker zit. Nee, dat zou ik ook niet kunnen. (Eddy)

⁴⁴ Joe Van Holsbeek is een Belgische scholier die in 2006 op klaarlichte dag in volle spits vermoord werd in het Centraal Station van Brussel. Ook wel gekend onder de benaming MP3-moord.

⁴⁵ Kim De Gelder stapt in januari 2009 een kinderdagverblijf binnen in Sint-Gillis-Dendermonde, doodt er een begeleidster en twee baby's van 9 en 6 maanden, en verwondt 12 anderen (10 kinderen en 2 volwassenen).

⁴⁶ Aanslagen op de Twin Towers van het World Trade Centrum in New York op 11 september 2001.

- (...) na de situatie van Kim De Gelder had ik ook zo iets van: 'Jongens, op den duur kan je je nergens meer veilig voelen!' (...) **Op den duur moet je dat gewoon achter u laten** want je kan niet alles dat voorvalt blijven onthouden en blijven denken dat het nog een keer gaat gebeuren **want dan kan je gewoon nergens meer op uw gemak zijn.** (...) want ja, dan moet je gewoon de deur op slot doen en constant in uw huis binnen zitten en wie weet ben je dan nog niet veilig want er kan iemand door het raam naar binnen kruipen. **Dan word je gewoon paranoia denk ik als je met die gedachte blijft leven.** (Virginie)
- Je mag er wel eens aan denken (aan terroristische aanslagen), maar het moet niet de hele tijd door je hoofd spelen. **Anders doe je niets meer, kom je niet meer buiten.** (Liedekerke, KBS-rapport: 125).

Ook bij moeders merken we dat ze vaak in fatalistische termen spreken over het beschermen van hun kinderen:

in de tijd daar met Dutroux, als je dan zelf kinderen hebt, dat je dan denkt van oei: stel je voor dat dat mijn kind is. **In hoeverre dat je dat allemaal kan vermijden? Je kan ze toch moeilijk altijd in huis houden?** (Alice)

Het is belangrijk om op te merken dat moeders voortdurende proactief nadenken om oncontroleerbaarheid te vermijden of kinderen daarop voor te bereiden (zie supra), en dat de 'waakzame en verantwoorde burger', na het nemen van zijn maatregelen, eerder op een gelaten manier berust in het discours van '*Je kan niet alles voorzien en controleren*'.⁴⁷

Bovenstaande voorbeelden tonen aan dat het laatmodern discours van normalisering en responsabilisering op een vreemde maar begrijpbare manier verbonden is met het premodern fatalistisch discours. Fatalisme helpt de laatmoderne burger om zijn verhoogd veiligheidsbewustzijn en verantwoordelijkheidsgevoel te managen en niet te laten domineren in het dagelijkse leven. In die zin lijkt fatalisme het sluitstuk te zijn van het proces van volwassen worden. In het voorbeeld van veiligheidsbeleving bij jongeren hebben we aangetoond dat normalisering van onveiligheid en responsabilisering beschouwd worden als essentieel om te komen tot een gezonde volwassen veiligheidsbeleving. De getuigenis van Willy suggereert dat dit proces nog een stap verder kan gaan. Op een meewarige wijze blikt Willy terug op zijn jeugdig idealisme, zelfvertrouwen en enthousiasme, die door allerlei ervaringen (o.a. via zijn beroep als onderzoeksrechter) een flinke deuk hebben gekregen. Het leidt ertoe dat Willy op een vrij moedeloze en fatalistische manier praat over jeugd delinquentie, i.e. het is een biologisch en psychologisch probleem:

Pas op, ik geloof ook dat het werkelijk in de genen zit hè. Het zal ook wel ergens op een bepaald moment karakterieel zijn: een persoonlijkheidsprobleem waardoor dat je je minder aanpast aan de maatschappij of zelfs u volledig niet wil integreren. (...) dat je in sommige gevallen toch moet zeggen: **Er is niets aan te doen. Echt niets aan te doen hoor. Niks hè. Ik bedoel dat je moet zeggen van: Je kan met alle goede moed en proberen te praten... Soms is het gewoon niet op te lossen.** En dat besef heb je dus naarmate dat je meer ervaring hebt.

Na het aanvaarden van de identiteit en het discours van de waakzame en verantwoorde burger, lijkt het leren hanteren en aanvaarden van het fatalistisch discours een mogelijke volgende stap in het proces van volwassen worden. Evenwel moet steeds nagegaan worden dat dit fatalisme gehanteerd wordt als een strategie binnen de grenzen van de routineuze

⁴⁷ Het lijkt ons interessant om in de toekomst verder te onderzoeken in welke mate het fatalistisch discours wel toegelaten is voor zichzelf en andere capabele volwassenen, maar niet toegepast wordt bij een altruïstische veiligheidsbeleving ten aanzien van kwetsbare groepen zoals kinderen en ouderen.

veiligheidsbeleving, en niet fungeert binnen een overtuiging dat onveiligheid op geen enkele wijze te voorspellen en te controleren is.

3.4 *Besluit*

In de vorige analyse hebben we aangetoond dat om te begrijpen waarom burgers tot een bepaalde constructie komen, het essentieel is na te gaan hoe burgers, in interactie met anderen, hun constructie opbouwen en verantwoorden. Deze laatste analyse geeft aan dat het individu bij het opbouwen, verantwoorden en managen van zijn veiligheidsbeleving gebruik maakt van bepaalde sociale en culturele bronnen die maatschappelijk ingebed zijn. In die zin komen burgers tot gedeelde constructies van veiligheidsbeleving waardoor we het individueel niveau overstijgen en op een meer algemene wijze kunnen praten over veiligheidsbeleving bij burgers; zonder daarom te hervallen in de klassieke veronderstelling dat veiligheidsbeleving een product is van sociale en culturele factoren die op een determinerende manier de individuele beleving in een bepaalde richting duwen.

Het voorbeeld van moederschap en de professionele cultuur illustreert dat bepaalde constructies van veiligheidsbeleving ingebed zijn in een sterke gedeelde identiteit met daaraan gekoppeld duidelijke verwachtings- en handelingspatronen waardoor de beleving vrij duurzaam is zowel in tijd en ruimte; in tegenstelling tot de constructies van veiligheidsbeleving bij pendelaars die transformeren zodra de omstandigheden wijzigen.

Een sterke maatschappelijke inbedding betekent evenwel niet dat de stabiele veiligheidsbelevingen immuun zijn voor verandering. Vanuit het sociaal constructionisme wordt gewaarschuwd de sociale en culturele kaders te beschouwen als bronnen, en niet als determinerende factoren die de veiligheidsbeleving in een bepaalde richting duwen (zie hfst 3). In bepaalde omstandigheden (cfr. anorectische dochter, een gasontploffing) bieden de sociale en culturele bronnen geen uitkomst, kan de beleving (tijdelijk) een andere vorm aannemen, en gaat de burger actief op zoek naar andere bronnen om de beleving verklaarbaar en voorspelbaar te maken. Het voorbeeld van veiligheidsbeleving bij mishandelde vrouwen geeft bovendien aan dat een stabiele beleving geen synoniem is voor een gezonde beleving, en dat het actief zoeken naar nieuwe denk- en handelingskaders soms juist aangemoedigd en ondersteund moet worden. De veiligheidsbeleving bij jongeren herinnert er ons aan dat er ook sociale en culturele processen zijn (e.g. volwassen worden) die verandering aanmoedigen en bijna als vanzelfsprekend worden toegepast. Het evolueren naar een waakzame en verantwoorde burger mag daarom niet automatisch verbonden worden met een problematische veiligheidsbeleving. De opmerking van politieagent Stef is daarin illustratief:

Misschien moet je dat bij andere mensen, bij mensen die geen deel uitmaken van de politiewereld ook zo eens bekijken. **Dat het niet is omdat ze alert zijn, en aandachtig zijn, dat ze een onveiligheidsgevoel hebben hè.**

De analyse geeft ook aan dat burgers niet perse hun veiligheidsbeleving willen laten evolueren naar een hanteerbare veiligheidsbeleving. De getuigenissen van moeders en pendelaars leren ons immers dat er bepaalde identiteiten bestaan die toegang hebben tot sociale en culturele bronnen die een bepaalde marge van oncontroleerbaarheid toelaten zonder dat dit problematisch wordt. De veiligheidsbeleving bij professionelen en de

‘waakzame en verantwoorde burger’ illustreert bovendien dat fatalisme een belangrijke strategie kan zijn om de beleving leefbaar te maken en te houden. Het bestaan van een fatalistisch discours toont aan dat criminaliteit niet altijd als voorspelbaar en controleerbaar wordt ervaren, en op die manier hebben we (opnieuw) bedenkingen bij het onzekerheidsmodel waarin wordt verondersteld dat een preoccupatie met veiligheid fungeert als een relatief geruststellend domein om, bewust of onbewust, de ongrijpbare processen van laatmoderniteit te verwerken.

Bij elke voorbeeld hebben we ook geïllustreerd dat veiligheidsbeleving een problematische vorm aanneemt wanneer het individu niet meer overtuigd is dat de sociale en culturele bronnen waarin de constructie is ingebed hem/haar helpen bij het managen van de veiligheidsbeleving en/of er niet in slaagt om deze constructie op een andere manier te verklaren, voorspelbaar en/of controleerbaar te maken (e.g. Heidi als ex-buschauffeur). Wanneer bovendien deze overtuiging en het ongenoegen gedeeld worden met anderen (e.g. andere buschauffeurs), dan is het essentieel na te gaan hoe de oude vertrouwde bronnen kunnen hersteld of vervangen worden.

4 Conclusie

Op basis van interviews met bewoners van Wijk A., aangevuld met getuigenissen van de KBS-studie, hebben we willen aantonen dat de sociaal constructionistische analysetools ons in staat stellen om veiligheidsbeleving beter te begrijpen.

In de analyse sluiten we ons aan bij de huidige wetenschappelijke consensus dat veiligheidsbeleving een relatief fenomeen is en dat het belangrijk is om zichtbaar te maken hoe burgers onveiligheid percipiëren en interpreteren (Ferraro, 1995). In die zin zijn we het ermee eens dat veiligheidsbeleving niet gereduceerd mag worden tot een reactie op de kenmerken en processen van het individu (e.g. geslacht, leeftijd), de omgeving (e.g. socio-economische status van de wijk) of de samenleving (e.g. globalisering en individualisering). We zijn het evenwel niet eens met de huidige benadering waarin beleving van onveiligheid verklaard wordt aan de hand van andere percepties, i.e. een al dan niet problematische perceptie van zichzelf (psyche), van de eigen leefomgeving of de samenleving. Net zoals veiligheidsbeleving, vragen deze percepties immers een eigen autonome analyse waarbij de interpretatieve praktijk van burgers niet gereduceerd wordt tot wat ze – al dan niet problematisch – waarnemen, maar grondig nagaat welke *betekenis* burgers toekennen aan hun eigen individuele kenmerken, de kenmerken en processen in de eigen leefomgeving of de samenleving. Met andere woorden, begrijpen waarom burgers al dan niet een situatie als onveilig beleven, vraagt een analyse die zichtbaar maakt wat de onveiligheid concreet betekent in het dagelijkse leven van die burgers:

- (1) Om die reden hebben we in eerste analyse onderzocht op welke manier de beschreven onveilige situatie een *storing* betekent op het normale dagdagelijkse patroon van het individu. Deze storing verloopt volgens een *continuüm van normalisering* waarbij we onderscheid maken tussen vier constructies: onvoorziene, onregelmatige, routineuze en hanteerbare veiligheidsbeleving.

Door te onderzoeken in welke mate een situatie ervaren wordt als een storing op het normale patroon, wordt duidelijk waarom veiligheidsbelevingen tegengestelde kenmerken

kunnen vertonen en waarom dezelfde situaties zo verschillend beleefd worden, maar het onderzoek leert ons ook dat er geen 'objectieve' (ook geen juridische of criminologische) kenmerken zijn om de veiligheidsbelevingen van burgers in te delen. Uiteraard erkennen we dat de betekenis die individuele burgers geven aan onveiligheid, niet los staat van de context waarin burgers leven en opgroeien. Integendeel, we zijn ervan overtuigd dat om te begrijpen waarom burgers tot een bepaalde beleving komen het essentieel is om te contextualiseren, zowel in het hier en nu van de onveilige ervaring, als in de maatschappelijke context waarin het individu is gesocialiseerd en leeft:

- (2) In de tweede analyse zijn we dus nagegaan welke *identiteiten en sociale categorisering* burgers identificeren bij het beschrijven van hun onveilige ervaring, i.e. welke sociale en geografische grenzen is het individu aan het afbakenen, versterken of verdedigen?

Identiteit wordt hierbij niet gereduceerd tot een statisch gegeven gemeten aan de hand van één of meerdere demografische, socio-economische of psychologische kenmerken, maar beschouwt als een dynamisch proces dat gebeurt in interactie met anderen die op dat moment in die ruimte (niet) aanwezig zijn.

- (3) Tenslotte hebben we in de laatste analyse het individueel niveau willen overstijgen, door de constructie te plaatsen in een brede *maatschappelijke context* en daarbij na te gaan in welke mate burgers bepaalde *sociale en culturele bronnen* delen bij het verantwoorden en managen van hun veiligheidsbeleving. De overtuiging of twijfel waarmee deze bronnen van veiligheidsbeleving worden aangewend, laten ook toe om de duurzaamheid van de constructies te evalueren.

Bij deze twee laatste analyses moet er steeds ervan worden uitgegaan dat zowel identiteitsvorming als het gebruik van sociale en culturele bronnen dynamisch processen zijn die in geen geval verheven mogen worden tot processen die los staan van menselijk handelen en de beleving op een determinerende wijze in een bepaalde richting duwen. Om die reden plaatsen we dan ook vraagtekens bij recente theorieën die veronderstellen dat veiligheidsbeleving een gevolg is van een identiteits- of ontologische onzekerheid veroorzaakt door politieke, economische, sociale of culturele processen die eigen zijn aan de laatmoderniteit. In de eigen analyse hebben we vastgesteld dat burgers geen passieve slachtoffers zijn van een politiek, een economie of een cultuur die hen zagezegd onzeker maken en in de ban brengen van onveiligheid, maar dat burgers vaak zeer goed bewust zijn van hun eigen identiteit en die van anderen, en dat het individu op een actieve manier gebruikt maakt van, en op zoek gaat naar sociale en culturele bronnen om zijn/haar veiligheidsbeleving te handhaven. In die zin hebben we vastgesteld dat burgers het laatmoderne discours van normalisering en responsabilisering onderschrijven maar dat dit niet automatisch leidt tot een problematische veiligheidsbeleving zolang burgers beschikken over, en overtuigd zijn van bronnen om onveiligheid te voorspellen, te verklaren, te vermijden en/of te controleren.

Veiligheidsbeleving wordt echter problematisch wanneer de burger overtuigd is dat de sociale en culturele bronnen waarmee hij/zij zichzelf en anderen identificeert en categoriseert niet (meer) werken (vervagen) en/of er niet in slaagt om deze te vervangen door nieuwe bronnen van veiligheidsbeleving. Veiligheidsbeleving kan dus gelinkt zijn aan onzekerheid, maar die onzekerheid is niet diffuus of on(begrijp)baar, en wordt zeer concreet

wanneer we de beleving situeren in het dagelijkse leven van burgers en nagaan welke sociale en culturele grenzen, verwachtingen en veronderstellingen er worden geschonden. In die zin argumenteren we dat een sociaal constructionistische benadering niet alleen leidt tot een beter begrijpen van de betekenis en de stabiliteit van veiligheidsbeleving, maar ook tot een meer efficiënte problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving. Een thema dat we verder uitwerken in het tweede deel van dit proefschrift.

DEEL II: PROBLEMATISERING EN AANPAK VAN VEILIGHEIDSBELEVING BIJ BURGERS

In Deel I van dit proefschrift stond centraal hoe we wetenschappelijk veiligheidsbeleving bij burgers kunnen begrijpen. In dit tweede deel staat de beleidsmatige problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving centraal. We staan eerst stil bij de huidige officiële problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers (hoofdstuk 5), vervolgens formuleren we enkele bedenkingen bij deze aanpak (hoofdstuk 6) om te eindigen met aanwijzingen om te komen tot een andere problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving (hoofdstuk 7).

Hoofdstuk 5: Officiële problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers

In hoofdstuk 5 staat centraal hoe officiële instanties veiligheidsbeleving problematiseren en aanpakken. Eerst bekijken we hoe in het officieel discours veiligheidsbeleving (fear of crime) bij burgers is uitgegroeid tot een autonoom aan te pakken fenomeen, en op welke mogelijke manieren die beleving wordt geproblematiseerd en aangepakt. We zullen hierbij vaststellen dat het responsabiliseren van burgers gaandeweg een centrale rol is gaan spelen in de aanpak van veiligheidsbeleving. Vervolgens zullen we aan de hand van een analyse naar de KBS-projecten aantonen dat deze problematisering en aanpak gepaard gaan met bepaalde burgervisies. De KBS-projecten lenen zich hiertoe aangezien in de KBS-oproep expliciet de betrokkenheid van burgers als voorwaarde werd gesteld om in aanmerking te kunnen komen voor subsidiëring. Tenslotte zoomen we in op één van deze KBS-projecten: het 'Project A'. Het 'Project A.' werd geselecteerd omdat het gericht is op de doorsnee Vlaamse burgers en omdat het een doorsnee vormt van een typisch KBS-project waarin burgers een centrale rol krijgen in het aanpakken van de veiligheidsbeleving van burgers. Aan de hand van dit project willen we duidelijk maken dat net zoals burgers ook officiële instanties verschillende constructies hanteren inzake veiligheidsbeleving, die niet een gevolg zijn van factoren in de werkelijkheid, maar voortvloeien uit de bronnen (principes, houdingen) die officiële instanties hanteren bij het uittekenen en implementeren van hun veiligheidsbeleid.

165

1 Ontstaan en evolutie van officiële visie van veiligheidsbeleving

Aan de hand van literatuur en onderzoek over het veiligheidsbeleid maken we een schets van de oorsprong en evolutie van de beleidmatige belangstelling voor veiligheidsbeleving bij burgers. Daarnaast maken we ook gebruik van beleidsdocumenten om na te gaan hoe in het huidige (Belgisch) beleidsdiscours veiligheidsbeleving bij burgers wordt geproblematiseerd en welke aanpak hieraan wordt verbonden.

1.1 *Officiële thematisering: veiligheidsbeleving als een autonoom en legitiem doel*

In zijn boek *Inventing Fear of Crime* situeert Murray Lee (2007) het ontstaan van de belangstelling voor veiligheidsbeleving bij burgers in de Verenigde Staten van de jaren 60. Naar aanleiding van een aantal nationale opiniepeilingen (o.a. de Gallup Poll en de Harris Poll) werd duidelijk dat 'criminaliteit' een belangrijke bezorgdheid was voor de Amerikaanse bevolking. Onder de toenmalige president Johnson kreeg een panel van experts, *The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*, als opdracht de 'criminaliteit' en de bestrijding ervan in kaart te brengen.

In hun rapport, *The Challenge of Crime in a Free Society* (1967) vinden we bevindingen en aanbevelingen die nog steeds aanwezig zijn in het hedendaags veiligheidsdebat. Het is in opdracht van deze Commissie dat de eerste nationale

slachtofferenquête werd georganiseerd. Vooreerst was deze NORC⁴⁸-survey bedoeld als aanvulling op de officiële politiecijfers, i.e. een manier om greep te krijgen op de dark number problematiek. Maar in de enquête werd ook voor het eerst gepeild naar de ‘publieke attitude’ ten aanzien van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding, o.a. werd voor het eerst gebruik gemaakt van de nu notoire en vermaledijde standaardvraag: *‘How safe do you feel walking alone in your neighbourhood after dark?’*. Voor de Commissie was het belangrijk beter te begrijpen welke impact criminaliteit had op de bevolking. Immers:

What America does about crime depends ultimately upon how Americans see crime. The government of a free society can act only in response to the desires of the governed. (...) The Nation’s overall effort against crime will be only as intense as the public demands that it be. The lines along which the Nation takes specific action against crime will be those that the public believes to be the necessary ones. (*Ibid.*: 49).

Kortom, de percepties, de noden en de behoeften van de bevolking dienden als belangrijke leidraad voor het organiseren van criminaliteitsbestrijding. Bovendien werd een verminderde veiligheidsbeleving ook als een probleem van legitimiteit beschouwd; de beleving van onveiligheid werd niet enkel opgevat als schadelijk voor de individuele burger en de sociale interacties tussen burgers, maar ook als een gevaar voor de stabiliteit en legitimiteit van de maatschappelijke orde:

(...) The tendency of many people to think of crime in terms of increasing moral deterioration is an indication that they are losing their faith in their society. And so the costs of the fear of crime to the social order may ultimately be even greater than its psychological costs to individuals. (*Ibid.*: 52)

Ook bij de introductie van slachtofferenquêtes in Nederland, verscheen in 1976 een rapport met de waarschuwing dat het negeren van opinies, gevoelens en emoties betreffende criminaliteit aanleiding zou kunnen geven tot burgeracties (vigilantisme/eigenrichting) die een bedreiging inhielden voor de maatschappelijke veiligheid en de legitimiteit van de Nederlandse overheid (Vanderveen, 2006). Bijgevolg moesten criminaliteitsstatistieken maar ook slachtofferenquêtes het beleid in staat stellen de veiligheidsbeleving beter te begrijpen en controleerbaar te maken, i.e. *“to enable politicians and policy makers to ‘count & control’ or to ‘explain & tame’”* (Vanderveen, 2006: 203).

Volgens Lee (2007) is de belangstelling voor veiligheidsbeleving bij burgers een uitkomst van een proces waarbij een aantal schijnbaar ongerelateerde ontwikkelingen in de politiek, de maatschappij en de wetenschap elkaar zijn gaan beïnvloeden en versterken. Lee gebruikt hiervoor de term ‘fear of crime feedback loop’. Enerzijds gaat het om de ontwikkeling van nieuwe sociaal-wetenschappelijke methoden waardoor grootschalige statistische dataverzameling en – analyse mogelijk werden (o.a. door de introductie van grootschalige slachtofferenquêtes). Anderzijds zijn er ook ontwikkelingen op het niveau van beleidsvoering, die onder druk van de burgerrechtenbeweging steeds meer rekening is gaan houden met de noden en behoeften van de bevolking. Beleidsmakers gingen bijzonder veel interesse tonen voor, en (voornamelijk financiële) impulsen geven aan, statistische studies die inzicht moesten bieden in ‘publieke attitude’ van de doorsnee burger (o.a. slachtoffers van criminele feiten). Tegelijkertijd ontwikkelde zich, naar aanleiding van de sociale onrust

⁴⁸ De survey werd afgenomen door de National Opinion Research Center (NORC) van de University of Chicago.

en rellen in de zwarte getto's, ook een populistische beleidsstroming. In tegenstelling tot de sociale programma's van de progressieve sociaal-democraten, stonden de populisten voor een harde en strenge aanpak van daders. In dit klimaat ontstond er een publiek bewustzijn over 'onveiligheid', en de populistische stroming speelde hier handig op in om hun 'law and order' boodschap te verspreiden, wat de beleidsmatige en wetenschappelijke belangstelling voor 'veiligheidsbeleving bij burgers' nog deed toenemen en versterkte. De belangrijke plaats die veiligheidsbeleving vandaag inneemt op de wetenschappelijke en politieke agenda vloeit volgens Lee voort uit deze 'fear of crime' feedback lus: *'The concept feeds the discourse and the discourse in turn justifies the concept.'* (Lee, 2007: 77).

Het uitgroeien van veiligheidsbeleving bij burgers tot een autonoom en legitiem te onderzoeken en te bestrijden fenomeen moet dus gesitueerd worden in het Amerika van de jaren '60, en is een resultaat van een samenspel van ontwikkelingen zowel in het politieke en maatschappelijke debat als in de sociale wetenschap die elkaar zijn gaan beïnvloeden en versterken. Een doorwrochte historische analyse over de thematisering van veiligheidsbeleving bij burgers in België valt niet binnen het bestek van dit proefschrift, maar andere auteurs (o.a. Pleysier, 2009) suggereren dat ook in België dit een resultaat is van een combinatie van politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen. De politieke belangstelling voor het thema 'veiligheid' die reeds gestart was in de jaren '80 (o.a. Heizeldrama, Bende van Nijvel, CCC), zal pas in de jaren '90 onder stimulans van een verhoogde maatschappelijke gevoeligheid (o.a. door de Dutroux-affaire in 1996 en de Witte Marsen) uitgroeien tot een autonoom beleidsdomein (Cartuyvels & Hebberecht, 2002). In die zin werden ook beleidsmatige impulsen gegeven aan statistische instrumenten die informatie beloven over de percepties van de burgers over onveiligheid en de bestrijding ervan door politionele en justitiële actoren (introductie van Veiligheidsmonitor in 1997 en Justitiemonitor in 2002). Bovendien werd deze maatschappelijke en politieke aandacht nog verder aangezwengeld door een populistisch discours van een extreem-rechtse partij (Vlaams Blok/Belang) die sinds zijn verkiezingsoverwinning van 1991 een belangrijke aandeel heeft (gehad) in het thematiseren van 'onveiligheid' (Hebberecht, 2004).

1.2 Officiële problematisering: de kloof tussen subjectieve en objectieve veiligheid

Vrijwel meteen na de eerste Amerikaanse slachtofferenquêtes werd echter duidelijk dat het fenomeen zich niet zomaar liet verklaren (en dus controleren). Reeds in het rapport van de Presidentiële Commissie (1967) wordt opgemerkt dat het onveiligheidsgevoel van de burger niet altijd in overeenstemming was met de risico's gemeten aan de hand van officiële criminaliteitsgraden en/of de slachtoffer- en criminaliteitservaringen van de burger:

- Fear of crime is not always highest in the areas where official crime rates are highest or where rates of victimization on the survey findings are highest. (*Ibid.*: 50)
- One of the most curious findings of the surveys was that fear of crime is less closely associated with having been a victim of crime than might be supposed. (*Ibid.*: 51)

Later werd dit fenomeen door criminologen (o.a. door Fürstenberg, 1971) geduid als de '*fear of crime paradox*', i.e. de vaststelling dat mensen met objectief gezien een klein risico op crimineel slachtofferschap, zich zeer onveilig voelen (e.g. vrouwen en ouderen), en dat mensen met een hoog slachtofferschaprisico, zich veilig voelen (e.g. mannen en jongeren).

Vanuit deze ‘fear of crime’ paradox is het veiligheidsbeleid gaandeweg een onderscheid beginnen maken tussen *objectieve en subjectieve vormen van onveiligheid*. Deze discrepantie tussen het objectief met cijfers gemeten slachtofferrisico (d.m.v. criminaliteitsstatistieken en slachtofferenquêtes zoals de Federale Veiligheidsmonitor) en het subjectief gemeten onveiligheidsgevoel (d.m.v. het meten van opinies en attitudes van burgers) heeft zowel op politiek als maatschappelijk niveau aanleiding gegeven tot een discussie over hoe men met die kloof tussen de objectieve en subjectieve onveiligheid moet omgaan.

Een discussie die nog steeds actueel is, zo blijkt uit een persbericht in de Standaard (2006)⁴⁹ dat verscheen naar aanleiding van de boekvoorstelling ‘Iedereen Veilig’ (2006) van Ludwig Vandenhove, SP.A-senator en burgemeester van Sint-Truiden. In dat boek maakt Ludwig Vandenhove zich zorgen over de kloof tussen het subjectieve onveiligheidsgevoel en de objectieve onveiligheid. Die kloof moet gedicht worden, en dit vereist een integraal veiligheidsbeleid en een goede communicatie met de burger. Naar aanleiding van de presentatie van het boek in de Senaat ontspint er zich een debat, met opvallende interventies van Frank Beke (toenmalig burgemeester van Gent) en Louis Tobback (burgemeester van Leuven). Louis Tobback vindt het onderscheid tussen subjectieve en objectieve onveiligheid niet zinvol: *“In Leuven wordt een fietsdiefstal anders ervaren dan in Diepenbeek” (...). Net als een vliegtuig objectief het veiligste vervoersmiddel is, maar de mensen hebben er toch de meeste schrik in. Veiligheid kan je niet meten.*” Frank Beke vindt dit onderscheid wel relevant: *“Het veiligheidsgevoel van de Gentenaren stijgt, ondanks de stagnatie van de criminaliteitscijfers. Daar speelt het gemeentelijke beleid een rol in. In Gent besturen we zo dicht mogelijk bij de mensen. Goede, duidelijke communicatie is belangrijk*”. De Hasseltse burgemeester, Herman Reynders benadrukt dat *‘andere maatregelen bijdragen tot een beter gevoel bij burgers, zoals een propere stad of het uitdelen van barbecuecheques, zodat burens elkaar leren kennen’*.

De discussie over de kloof tussen objectieve en subjectieve veiligheid kunnen we indelen in drie debatten die elk op hun manier de veiligheidsbeleving bij burgers problematiseren en aanpakken. Zowel in het eerste als in het tweede debat staat de discussie centraal in welke mate de veiligheidsbeleving in overeenstemming is met de objectieve gegevens over veiligheid (het rationaliteitsdebat), maar wordt de oorzaak van een gebrekkige overeenstemming elders gesitueerd. Het derde debat verlaat de idee dat onveiligheidsgevoelens louter begrepen kunnen worden als een reactie op criminele feiten.

1.2.1 De irrationele of verkeerd geïnformeerde burger

In het eerste debat wordt het gebrek aan overeenstemming tussen de objectieve en de subjectieve veiligheid beschouwd als het resultaat van een foutieve interpretatie van de burger die resulteert in een overdrijving (of onderschatting) van het objectief risico. De veronderstelling in dit debat is dat experts in onderzoek en beleid een objectief ijkpunt kunnen vaststellen op basis waarvan een oordeel kan geveld worden over de juistheid van

⁴⁹ <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=G4ATB36F>

de veiligheidsbeleving bij burgers. Binnen dit debat kunnen we beleidsmatig twee reacties optekenen.

In een eerste reactie – cfr. Louis Tobback – worden burgers gezien als niet in staat om een objectieve inschatting te maken van feiten. Hun veiligheidsbeleving wordt afgeschilderd als irrationeel, willekeurig, onbetrouwbaar en oncontroleerbaar. Dit impliceert dat beleid zich niet mag inlaten met die percepties van onveiligheid bij het opstellen van een veiligheidsbeleid, maar zich moet richten op de objectieve onveiligheid, m.n. het terugdringen van (de gevolgen van) criminaliteit door het verbeteren van de werking van justitie en de effectieve aanpak van de objectief meetbare en geregistreerde criminaliteit.

In een tweede reactie – cfr. Frank Beke – vertrekt men ook vanuit de premisse dat de percepties van de burgers niet overeenstemmen met de werkelijkheid, maar gelooft men wel dat die percepties corrigeerbaar zijn en dat mits correcte informatiedoorstroom de burgers hun ‘irrationeel’ beeld zullen bijstellen. Politici en wetenschappers hebben de taak de burgers te informeren over de ‘echte’ risico’s zodat ze een ‘juistere’ veiligheidsbeleving aannemen, m.n. een beleving die overeenstemt met de werkelijkheid.

1.2.2 De beperkte of verkeerd geïnformeerde overheid

In het tweede debat wordt de situatie omgedraaid en wordt niet de subjectieve maar de objectieve onveiligheid op de korrel genomen. De kritiek kwam vooreerst uit de hoek van het feminisme en het links-realisme die aankloegen dat experts het reële slachtofferschap van burgers onderschatten. Bij het berekenen van de ‘rationele veiligheidsbeleving’ gebruiken experts immers gegevens (meestal criminaliteitsstatistieken) die onderhevig zijn aan een aantal fouten (vertekening door aangiftebereidheid, registratiefouten, dark number) en is er weinig of geen aandacht voor incidenten, ergernissen en conflicten waarmee bepaalde sociale groepen dagelijks worden geconfronteerd. (Pain, 1997b; Stanko, 1995; Young, 1987). Bijgevolg wordt verondersteld dat officiële instanties, vooraleer ze maatregelen implementeren, zich goed informeren over de kenmerken en de dagelijkse problemen van de doelgroep en/of de setting.

Een belangrijke verdienste van deze feministische en links-realistische critici is dat ze de expertgebaseerde inschatting van veiligheidsbeleving in vraag stellen en de dagelijkse ervaringen van burgers opnemen in de analyse. Maar toch lijken deze kritische visies nog te geloven in een objectief gemeten risico dat als ijkpunt kan fungeren bij het evalueren van de rationaliteit van veiligheidsbeleving, zij het dat dit ijkpunt moet verbeterd worden. Net zoals in het eerste debat wordt veiligheidsbeleving dus gezien als het resultaat van een externe objectieve prikkel, i.e. de dagdagelijkse ervaring met criminaliteit en andere deviante gedragingen (Lupton & Tulloch, 1999).

1.2.3 De ontkoppeling van veiligheidsbeleving en criminaliteit

Het derde debat distantieert zich van een discussie over de rationaliteit van veiligheidsbeleving en verlaat de idee dat de subjectieve percepties louter begrepen kunnen worden als een reactie op criminele feiten. De subjectieve en objectieve onveiligheid worden volledig losgekoppeld van elkaar en de zoektocht buiten het criminaliteitspectrum onthult talloze factoren die op directe of indirecte wijze de veiligheidsbeleving beïnvloeden.

We merken hierbij op dat de vier klassieke verklaringsmodellen uit wetenschappelijk onderzoek ook zichtbaar zijn op beleidsniveau, i.e. veiligheidsbeleving wordt beschouwd als een reactie op bepaalde directe (e.g. criminele en verloederde buurt) of indirecte (e.g. media) signalen uit de samenleving en het onvermogen van bepaalde burgers om met deze signalen om te gaan als gevolg van hun eigen sociale en fysieke kwetsbaarheid, een gebrekkige sociale organisatie van de omgeving en/of van een sociaal-psychologische onzekerheid veroorzaakt door laatmoderne processen⁵⁰.

Kortom, in het derde debat lijkt het onderscheid en de discrepantie tussen objectieve en subjectieve onveiligheid aan relevantie in te moeten boeten aangezien uitdrukkelijk afstand wordt genomen van objectieve criminaliteitsfactoren en zowel onderzoek als beleid de oorzaken van onveiligheidsgevoelens uitbreiden naar allerlei fysieke, psychologische, sociale, culturele, economische en politieke factoren. Toch staat ook in het derde debat het onderscheid, de vergelijking of de overeenstemming tussen een subjectieve onveiligheid en een objectieve realiteit nog steeds centraal. Veiligheidsbeleving moet immers nog steeds in overeenstemming zijn met de realiteit, alhoewel die realiteit zich niet langer beperkt tot criminele ervaringen of feiten. Veiligheidsbeleving is voortaan de uitkomst van een heel gamma aan individuele kenmerken en/of percepties over sociale, politieke, economische en culturele feiten en veranderingen in de eigen leefomgeving en/of nationaal en globaal niveau. Veiligheidsbeleving vloeit voort uit de feiten, zij het feiten die zich niet langer beperken tot criminaliteit. De reactie van beleid – terug te vinden bij burgemeester Herman Reynders - is om deze feiten en veranderingen te lokaliseren en aan te pakken door te werken aan een leefbaar en aangenaam sociaal leefklimaat.

Samengevat kunnen we stellen dat officiële instanties veiligheidsbeleving bij burgers problematisch vinden wanneer deze niet overeenstemt met een objectieve werkelijkheid, i.e. de criminaliteitscijfers, maar ook andere individuele, sociale, culturele en politieke factoren. In die zin merken we dat, net zoals in klassiek wetenschappelijk onderzoek, ook in het politiek en maatschappelijk debat veiligheidsbeleving beschouwd wordt als een product van externe factoren. Beleid is dan ook gericht op het detecteren en controleren van die externe objectieve factoren die aanleiding geven tot een foutieve veiligheidsbeleving. De veronderstelling is dat wie de externe feiten aanpakt, de percepties van de burgers verandert en dus de kloof tussen de objectieve en subjectieve veiligheid overbrugt. In het volgende deel bekijken we hoe volgens het officieel beleidsdiscours deze kloof moet overbrugd worden.

1.3 *Officiële aanpak: overbruggen van de kloof*

Aangezien de officiële visie is dat veiligheidsbeleving meer is dan een reactie op objectieve criminaliteitsfenomenen, wordt de klassieke aanpak in de vorm van pure criminaliteitsbestrijding en het inzetten van traditionele veiligheidsfactoren ongeschikt

⁵⁰ We verwijzen naar hoofdstuk 2 voor een meer uitgebreide bespreking van de vier wetenschappelijke verklaringsmodellen.

geacht als oplossing voor de subjectieve onveiligheid. Aan de hand van het Federaal Veiligheids- en Detentieplan (2000) en de Kadernota Integrale Veiligheid (2004) overlopen we de kenmerken van de officiële aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers en welke actoren hierbij worden verantwoordelijk gesteld. Uiteraard zijn wellicht nog andere beleidsdocumenten relevant, maar de keuze viel op deze twee omdat ze heel goed illustreren hoe verschillend de officiële problematisering en aanpak kan zijn ten aanzien van veiligheidsbeleving bij burgers.

1.3.1 *Introductie van een integraal veiligheidsbeleid*

De officiële visie dat veiligheidsbeleving meer was dan een reactie op criminele feiten, noopt beleidsmakers ertoe in de aanpak ervan niet enkel de traditionele repressieve aanpak en veiligheidsactoren (politie en justitie) in te zetten, maar ook andere strategieën (preventief, nazorg) en actoren te mobiliseren, i.e. te evolueren naar een integraal veiligheidsbeleid. Uiteraard suggereren we hier niet dat het nieuwe beleid louter is ontstaan als een oplossing voor de problematische veiligheidsbeleving bij burgers. Aan de basis van het integraal veiligheidsdenken liggen immers diverse maatschappelijke en politieke ontwikkelingen die elders veel uitgebreider en beter worden beschreven (Cachet & Ringeling, 2004; Crawford, 2002; Garland, 2001; Goris, 2000; Ponsaers, 2008; van Swaaningen, 2005). Binnen het kader van dit proefschrift volstaat het om te vermelden dat het nieuwe veiligheidsbeleid geïnspireerd is op een nieuw bestuursmodel ‘*governance*’.

Het ‘*governance*’ bestuursmodel moet een antwoord bieden op de complexiteit van de laatmoderne problemen en op een overheid die aan geloofwaardigheid inboet. Het traditionele bestuursmodel van de interveniërende en zorgende staat, i.e. ‘*government*’ bestuursmodel, biedt geen afdoend antwoord meer op de verhoogde diversiteit, complexiteit en dynamiek die de huidige samenleving kenmerkt waardoor diverse actoren met elkaar verbonden zijn en bij hun handelen elkaar beïnvloeden. Daarom is het onhoudbaar één bepaalde actor verantwoordelijk te stellen voor oorzaken en/of oplossingen van maatschappelijke problemen. ‘*Governance*’ wordt hierbij beschouwd als een noodzakelijk en wenselijke alternatief bestuursmodel waarin de overheid zich opwerpt als faciliterende instantie voor of als partner in samenwerkingsverbanden bestaande uit zowel publieke als private actoren afkomstig uit diverse domeinen en niveaus. (Kooiman, 1999, 2003).

Dit gedachtegoed van ‘*governance*’ vinden we ook terug in het veiligheidsdomein. In België en in Nederland wordt het concept ‘*governance*’ vertaald naar ‘integrale veiligheid’ (van de Bunt & van Swaaningen, 2004) en in Groot-Brittannië staat het gekend onder ‘*community safety policy*’ (Crawford, 1999). De uitwerking van het concept mag dan wel verschillen, maar in al deze landen wordt aangenomen dat problemen rond veiligheid en criminaliteit zo complex zijn geworden dat antwoorden en oplossingen moeten gezocht worden in partnerschap en samenwerking met actoren buiten het traditioneel veiligheidsdomein: “*community governance is seen as a means of ‘joining up’ local strategies for the reduction of crime and disorder with other programmes aimed at the social and economic regeneration of excluded populations.*” (Edwards & Hughes, 2002:8).

1.3.2 Burgeractivering in functie van veiligheidsbeleving: focus op de burger

Alhoewel de beleidsmatige belangstelling voor de veiligheidsbeleving bij burgers reeds vroeger bestond (zie supra), is het pas in 2000 dat in België in een officieel overheidsdocument referentie wordt gemaakt naar een objectieve en subjectieve vorm van onveiligheid, waarin het eerste *“refereert naar het effectieve risico op slachtofferschap van criminele en/of maatschappelijke overlast, naar een werkelijke situatie van maatschappelijke kwetsbaarheid.”* en het tweede verband houdt *“met gevoelens van angst voor slachtofferschap en met gevoelens van onzekerheid.* (Federaal Veiligheids- en Detentieplan: 13-14). Daarbij wordt erkend dat beide samenhangen, maar dat een verhoging van de objectieve veiligheid niet automatisch leidt tot een groter veiligheidsgevoel. Veiligheidsbeleving wordt dus niet louter gezien als een reactie op criminaliteit maar behelst *“alles wat de persoonlijke zekerheid in het gedrang zou kunnen brengen, zowel op het relationele als het materiële vlak.”* (*Ibid.*: 14). We merken op dat in het eerste federaal veiligheidsplan duidelijk een ontkoppeling wordt gemaakt tussen veiligheidsbeleving en criminaliteit. Bovendien wordt voor het eerst veiligheidsbeleving gerelateerd aan laatmoderne ontwikkelingen (vierde verklaringsmodel). Als oorzaken wordt in het plan verwezen naar een gebrekkige sociale inbedding en een doorgezette individualisering:

Het onveiligheidsgevoel dat bij onze burgers tot uiting komt, is vooral te wijten aan het wegvallen van de sociale band, de vereenzaming, ook het individualisme en het ontbreken van culturele identiteit spelen een rol. (*Ibid.*: 20).

Bovendien wordt in de nasleep van de malaise en de vertrouwenscrisis uit de jaren '90 veiligheidsbeleving expliciet in verband gebracht met het wantrouwen van de burgers in de rechtstaat en gezien als aanleiding voor populistische reacties:

Onveiligheid en onvrede voeden de afkeer van de traditionele politieke partijen en maken dat mensen de weg vinden naar partijen met eenvoudige oplossingen; partijen die een ander bestel dan een democratische rechtsstaat voorstaan. (*Ibid.*: 15).

Veiligheidsbeleving wordt dus als problematisch ervaren omdat het een bedreiging is voor het gemeenschapsleven en de democratie:

Eenzijds hebben sommigen onder ons geen toegang meer tot volwaardige beleving van hun burgerschap en nemen ze geen deel meer aan het gemeenschapsleven omdat ze het te gevaarlijk vinden hun huis te verlaten. Anderzijds, en hier is het gevaar wellicht tastbaarder, maakt dit onveiligheidsgevoel de zwakste onder ons gevoeliger voor de lokroep van uiterst rechts en voor hun simplistische oplossingen. (*Ibid.*: 22).

De aanpak van deze laatmoderne veiligheidsbeleving is opnieuw geïnspireerd door het 'governance' bestuursmodel. In het model doorbreekt de overheid haar eigen monopolie op besturen. Niet enkel commerciële, niet-gouvernementele of vrijwilligersorganisaties worden aangesproken, maar ook burgergroeperingen en individuele burgers worden opgeroepen niet langer passief te blijven of enkel kritiek te uiten op de overheid, maar *actief* hun plichten en verantwoordelijkheid als burger op te nemen. Aan het concept '*actief burgerschap*' wordt immers niet enkel een status gekoppeld (rechten en plichten die voortvloeien uit burgerschap), maar ook een bepaalde houding en gedrag: 'goede' en 'deugdzaam' burgers verdedigen niet enkel hun rechten en vrijheden, maar nemen het ook op voor het algemeen belang. Een actieve burger is niet enkel gehoorzaam en volgzaam of kritisch en controlerend, maar ook een medeproducent van beleid en dienstverlening (Carton & Pauwels, 2005): *“...citizenship is about much more than the passive membership of*

a particular political entity. To be a citizen in the fullest sense, ..., you have to be active. It is about a willingness to get involved and make a contribution to both political debate and social action." (Brannan, John, & Stoker, 2006: 994). De veronderstelling is dat de heractivering van de burgerzin en het verhogen van de burgerparticipatie essentiële voorwaarden zijn om de diverse crisissen en problemen in de samenleving op te lossen: *"Generating civicness is perceived as a panacea for numerous previously intractable social, economic and political problems: social exclusion, community cohesion, crime, democratic deficit, political apathy and disillusionment, and unresponsive and underperforming public services."* (Brannan, et al., 2006: 1005). In dit opzicht vormen de ontwikkeling van een 'governance' bestuursmodel en de daarbij horende oproep tot actief burgerschap essentiële voorwaarden voor de aanpak van diverse sociale problemen.

Door 'governance' en actief burgerschap te stimuleren tracht de overheid bovendien een antwoord te formuleren op de legitimizeitscrisis waarin ze sinds midden de jaren '70 was terecht gekomen. De veronderstelling is immers dat de burger geen vertrouwen meer heeft in de overheid en dat dit vertrouwen verder afneemt. (Van Roosboek, 2006). In die zin wordt een partnerschap met burgers gezien als een middel om een stem te geven aan burgers en daarmee het besluitvormingsproces en de dienstverlening te democratiseren (Loopmans, 2005): *"Governance is also regarded as a means of restoring the authority of government agencies by empowering private citizens to participate more directly in their own government."* (Edwards & Hughes, 2005: 354). Ook in België was het naar aanleiding van een aantal crisissen in de jaren '90 zoals Zwarte Zondag, corruptieschandalen (o.a. Agusta-affaire) en de affaire-Dutroux dat de kloof tussen politiek en burger zichtbaar en groter werd en dat het concept 'burgerschap' (opnieuw) de aandacht trok van zowel academici (e.g. Elchardus & Smits, 2002; Huyse, 1996) als politici (e.g. Verhofstadt, en zijn tweede Burgermanifest uit 1992).

Alhoewel het veiligheidsdomein van oudsher het monopolie is van de natiestaat, wordt bij de introductie van de integrale veiligheidsaanpak ook verwezen naar het concept 'actief burgerschap'. Weliswaar wordt nog steeds geargumenteed dat veiligheid in de eerste plaats een taak is van de overheid, toch worden ook andere actoren opgeroepen bij te dragen tot de veiligheid:

De bevolking verdient de best mogelijke bescherming en dus ook de best mogelijke politie en justitie. Daar moet de overheid dan ook voor zorgen. Het is echter duidelijk dat zelfs de beste politie en justitie onmogelijk alles kunnen oplossen. **Veiligheid is een zaak van iedereen**, waaraan alle componenten van de samenleving moeten meewerken. (Federaal Veiligheids- en Detentieplan, 2000: 23).

Concreet wordt geijverd voor een verticale en horizontale integratie van de veiligheid. Bij *verticale integratie* wordt een oproep gedaan naar afstemming tussen de verschillende beleidsniveaus (gemeenten, arrondissementen, provincies, gewesten, federale en zelfs internationale structuren) en de verschillende niveaus in de strafrechtsbedeling (politie, parket). Het is echter voornamelijk in de omschrijving van *horizontale integratie* dat de hele samenleving wordt opgeroepen mee te werken aan veiligheid:

De horizontale integratie van de veiligheid komt erop neer dat zoveel mogelijk veiligheidsproblemen aan de bron worden aangepakt en opgelost. De overheid kan en moet dit weliswaar stimuleren, maar uiteindelijk moeten **individuele burgers**, gezinnen, buurten,

scholen, verenigingen, instellingen en bedrijven uit alle sectoren zélf hun **verantwoordelijkheid opnemen** en zich **actief inzetten** voor een veiliger samenleving. (*Ibid.*: 23).

In het federaal veiligheidsplan van 2000 wordt dan ook expliciet verwezen naar 'burgerschap':

...veiligheid [is] niet alleen een zaak van de overheid maar van alle mensen. De herovering van de openbare ruimte, bijvoorbeeld, vergt duidelijk een gezamenlijke inspanning van de burgers, de verenigingen, het bedrijfsleven en de overheid. Een efficiënt veiligheidsbeleid veronderstelt met andere woorden een **verantwoordelijk burgerschap**. Dat burgerschap moet gestimuleerd worden. (...). **Veiligheid is een recht van de burger en een plicht van iedereen**. (*Ibid.*: 15-16).

Bovendien wordt actief burgerschap beschouwd als een manier om de onzekere en wantrouwige burger opnieuw te integreren in en te betrekken bij de samenleving:

...de strijd tegen onveiligheid [is] eerst en vooral een strijd om de waardigheid van de minder bedeelde burgers te herstellen bij wie wij het **vertrouwen en de hoop opnieuw moeten opbouwen door sociale activiteit en integratie**. (...) Het is vandaag belangrijk om acties aan te moedigen die de sociale banden tussen de burgers aanhalen. De verantwoordelijkheid van de burger met betrekking tot de veiligheid moet gepaard gaan met de verscherping van de solidariteitsmechanismen. (*Ibid.*: 21-22).

1.3.3 *Corrigeren van de veiligheidsbeleving: focus op het lokale beleidsniveau*

In de Kadernota Integrale Veiligheid (2004) die slechts vier jaar later verschijnt, wordt veiligheidsbeleving nog steeds gerelateerd aan laatmoderne ontwikkelingen, maar wordt er toch opnieuw gefocust op fenomenen die ressorteren onder de noemer 'objectieve onveiligheid':

Meer en meer beleeft de burger niet alleen onveiligheid en criminaliteit maar ook de economische onzekerheid, een ongezond leefmilieu, arbeidsonzekerheid enz. als elementen van een **breder onveiligheidsgevoel**. Zonder deze ruime benadering uit het oog te verliezen zal onderhavige kadernota zich echter essentieel toespitsen op de aanpak van onveiligheid gerelateerd aan **criminaliteit, overlast en verkeersveiligheid**. (Kadernota: 4).

Waar in het vorig beleidsplan echter nog een relatie wordt gelegd tussen veiligheidsbeleving en een gebrekkige sociale integratie, wordt in de Kadernota veiligheidsbeleving hoofdzakelijk gerelateerd aan overlast:

In vele gevallen voelen mensen zich onveilig en brengen ze een situatie onder de noemer overlast **omdat hun tolerantiedrempel bereikt (of overschreden) is**. Wanneer we echter deze tolerantiedrempel kunnen verhogen, zal dit tevens met zich meebrengen dat situaties die voorheen als overlast werden bestempeld, nu vanuit een ander perspectief worden bekeken. Deze acties hebben voornamelijk een plaats binnen de veiligheids- en preventiecontracten. Concrete projecten binnen dit kader zullen dan ook aangemoedigd worden. (*Ibid.*: 112).

Uit dit citaat kunnen we afleiden dat burgers voornamelijk gezien worden als individuen die door een gebrek aan een bepaalde kennis of inzicht intolerant zijn (geworden) en hierdoor zichzelf een incorrecte veiligheidsbeleving aanmeten. In die zin zien we dat, in tegenstelling tot de visie van de onzekere en wantrouwige burgers in het Federaal Veiligheidsplan, de burger wordt voorgesteld als een onwetend en onredelijk individu dat op basis van verkeerde conclusies een irrationele veiligheidsbeleving ontwikkelt. Het is dan ook de taak van de overheid om hen daarop te wijzen en via allerlei maatregelen (aanwezig in de veiligheids- en preventiecontracten) hun tolerantiedrempel te verhogen. Concrete

maatregelen worden in de nota echter niet vermeld omdat een andere actor hiervoor verantwoordelijk wordt gesteld.

Net zoals in 2000 blijft de ‘governance’ gedachte wel nog overeind in de Kadernota van 2004. De complexiteit van de samenleving en de criminaliteit vereisen naar een integrale benadering, ook een ‘geïntegreerde aanpak’:

Door het gewijzigde karakter van de criminaliteit, de complexiteit van de samenleving en de complexiteit van de criminaliteit en onveiligheid is de klassieke aanpak (...) gedoemd te mislukken. Dit noodzaakt de betrokkenheid van bijkomende partners bij de aanpak van criminaliteit en onveiligheid, bijvoorbeeld administratieve diensten, inspectiediensten, private partners, gemeenschappen en gewesten. (*Ibid.*: 97).

Het is echter opmerkelijk dat in de Kadernota op geen enkele wijze nog verwezen wordt naar de actieve inbreng van burgers. Burgers maken in de nota geen deel uit van de oplossing, maar worden eerder geplaatst in een slachtoffer- of daderrol of gezien als een ‘target’ van beleidsmaatregelen. In die zin is de burger eerder ‘object’ van het veiligheidsbeleid in plaats van een actief participant in het veiligheidsdomein.

Vanuit de redenering dat veiligheidsbeleving en overlast met elkaar verbonden zijn, én dat er geen ‘*strikt omliggende en algemeen geldende (en objectieve) definitie voor overlast*’ (*Ibid.*: 112-113) mogelijk is, wordt geijverd voor een op maatgemaakte aanpak uitgevoerd door het *lokale beleidsniveau*. Dit niveau wordt beschouwd als de meest geschikte locatie om op een adequate en flexibele manier in te spelen op de diverse oorzaken en verschijningsvormen van overlast: “*Binnen de filosofie van een integraal en geïntegreerd veiligheidsbeleid verdient het de voorkeur dat er een zeker maatwerk tot stand komt op een zo laag mogelijk, werkbaar, niveau binnen een ruimer geschetst kader.*” (*Ibid.*: 112). De federale overheid voorziet ondersteuning (financieel) op voorwaarde dat de aanpak kadert in een integrale visie:

- De specifieke aanpak binnen een integraal en geïntegreerd veiligheidsbeleid is aangewezen ter bestrijding van overlastfenomenen. (...) In vele gevallen betreffen het immers situaties waarbij een eenzijdige directe politionele interventie weinig positief, structureel resultaat met zich zal meebrengen (als dit al mogelijk is). (*Ibid.*: 112).
- De lokale betrokkenen (magistratuur, gemeentelijke overheden, politiezones, preventiediensten, OCMW, gemeentelijke netheidsdiensten, enz.) spelen een doorslaggevende rol in de strijd tegen overlast en de uitwerking van een globale en geïntegreerde aanpak. (*Ibid.*: 84).

De problematisering van veiligheidsbeleving als een overlastprobleem en de noodzaak voor een op lokaal aangepaste aanpak, vinden we ook heel duidelijk vermeld in het huidige Nationaal Veiligheidsplan (2008-2011):

Overlast verschijnt in de meest diverse vormen en in de meest diverse situaties en beïnvloedt sterk het onveiligheidsgevoel van de burger. Het is een probleem dat een gepaste prioritaire aanpak vraagt op maat van de lokale situatie. De kans dat mensen er slachtoffer van worden of mee geconfronteerd worden, moet sterk verminderen. Hierdoor zal ook het onveiligheidsgevoel dalen. (Nationaal Veiligheidsplan: 2008-2011).

De analyse van het Federaal Veiligheids- en Detentieplan (2000) en de Kadernota Integrale Veiligheid (2004) is te beperkt en ontoereikend om te argumenteren dat er in het Belgisch beleidsdiscours een evolutie zou zijn in de manier waarop veiligheidsbeleving wordt geproblematiseerd en aangepakt. Deze analyse toont echter heel goed aan dat naargelang

de problematisering van veiligheidsbeleving, de aanpak heel verschillend kan zijn. In het Federaal plan wordt de veiligheidsbeleving gerelateerd aan laatmoderne ontwikkelingen die aanleiding geven tot onzekere en wantrouwige burgers die echter mits de juiste aansturing geactiveerd kunnen worden als partner in het veiligheidsdomein en op een verantwoorde manier kunnen instaan voor de eigen veiligheid en die van anderen. In de Kadernota is veiligheidsbeleving gerelateerd aan overlast en wordt de burger gezien als een niet goed ingelicht en onredelijk object dat via lokale maatregelen gecorrigeerd moet worden. In het beleidsdiscours wordt de burger nu eens als partner en oplossing voorgesteld, en dan weer als oorzaak en object van beleidsmaatregelen. Deze ambivalente houding ten aanzien van de burger en daaraan gekoppelde strategieën worden nog duidelijker wanneer we analyseren hoe de aanpak van veiligheidsbeleving gebeurt in de praktijk.

2 Strategieën en burgersvisies in de aanpak van veiligheidsbeleving: KBS-projecten

Aan de hand van twee beleidsdocumenten hebben we aangetoond dat officiële instanties veiligheidsbeleving deels ontkoppelen van criminaliteitsfactoren en oorzaken zoeken in onderliggende individuele en/of sociale problemen of als een gevolg van overlastperceptie veroorzaakt door een gebrekkig tolerantieniveau bij bepaalde burgers. Naargelang de problematisering wordt die burger beschouwd als partner en/of als te corrigeren object. In het volgend deel zoomen we in op de concrete kenmerken van de aanpak van veiligheidsbeleving; meer specifiek gaan we na welke strategieën er gebruikt worden om burger te responsabiliseren en met welke burgersvisies deze strategieën gepaard gaan. De analyse is gebaseerd op de Vlaamse projecten die in 2004 of 2006 financiële steun ontvingen van de Koning Boudewijnstichting (in totaal 72 projecten). De keuze viel op deze projecten omdat een voorwaarde voor financiële ondersteuning was dat het project gericht was op het verbeteren van de veiligheidsbeleving bij burgers en dat burgers hierbij nauw betrokken moesten worden⁵¹.

2.1 Globale kenmerken

2.1.1 Lokaal gerichte focus

Een typische kenmerk van de KBS-projecten is hun kleinschaligheid. Van de 72 projecten zijn er slechts zes die een vrij groot gebied (Vlaanderen, België, provincie, gerechtelijk arrondissement) en/of vrij grote doelgroep (de hele bevolking, alle bejaarden, alle autobestuurders) viseren. De meerderheid van de projecten (66) situeert zich dus op lokaal niveau. De responsabilisering van burgers is in de projecten met een ruime setting en/of met een ruime doelgroep uitsluitend beperkt tot het algemeen informeren en sensibiliseren van burgers. Aangezien we echter voornamelijk geïnteresseerd zijn in de manier waarop burgers op een directe manier betrokken worden in de aanpak van veiligheidsbeleving, richt de

⁵¹ Voor meer details over de keuze van de KBS-projecten en het materiaal van de analyse verwijzen we naar hoofdstuk 1.

analyse zich verder op de lokale projecten met brede vorm van burgerresponsabilisering (in totaal 65 projecten)⁵².

In die 65 projecten worden 68 steden vermeld. Op basis van de Dexia-studie (2007) hebben we deze steden onderverdeeld in 5 categorieën⁵³. De meeste projecten spelen zich af in centrumgemeenten (41) met als belangrijkste subcategorieën:

- grootsteden (vb: Antwerpen) of regionale steden (vb: Brugge) (17)
- steden in de rand van een grootstad/regionale stad (12) (Vb: Antwerpen-Noord).
- regionale steden (8) (Vb: Aalst)
- middelgrote steden (4) (Vb: Herentals)

Daarnaast zijn er 9 projecten in woongemeenten (vb: Sint-Pieters-Leeuw) en semi-stedelijke gemeenten (vb: Ronse). Tenslotte zijn er 5 projecten in gemeenten met een concentratie van economische activiteit (zoals Malle en Hoogstraten) en 4 projecten in landelijke gemeenten of verstedelijkte plattelandsgemeenten (vb: Bilzen). Het is dus opvallend dat de meest projecten zich niet afspelen in een grootstedelijke setting, maar eerder in de rand van de grootstad of in middelgrote steden of gemeenten met een vrij verstedelijkte context.

De meeste lokale projecten spelen zich af in een woonbuurt (32 projecten) of een omgeving met andere functies zoals een school, station, bibliotheek, jeugdcentrum, park, winkels, tramlijn (15 projecten). Slechts in 18 projecten wordt een gehele stad of regio (provincie) geïsoleerd. De geïsoleerde settings binnen de stad of de gemeente worden meestal omschreven als 'probleembuurt' die naast diverse sociale en economische problemen (armoede, werkloosheid) geïsoleerd worden door overlast, verkeersonveiligheid, vandalisme, druggebruik en -handel, zwerfvuil en burencorruptie (zie infra). Daarenboven wordt in bepaalde projecten verwezen naar de gevolgen van laatmoderne ontwikkelingen:

- Vooral in grotere steden spelen een hoge graad van individualisering, heterogeniteit en etnische verscheidenheid een belangrijke rol in het gebrek aan communicatie. Het verschil in taal, cultuur, levensgewoonten belemmeren vaak in hoge mate elk gesprek. (Project 16)
- De grootstedelijke context (...) brengt met zich mee dat de sociale netwerken rond gezinnen fragieler zijn. De integratie in een buurt is niet evident, ook de weg naar hulp- en dienstverlening verloopt moeizaam. (Project 58)

2.1.2 Problematiek: overlast en nog eens overlast

In de meeste projecten wordt expliciet verwezen naar een probleem (63 projecten)⁵⁴. In de meerderheid van de projecten (42)⁵⁵ wordt 'onveiligheidsgevoelens' gerelateerd aan één of meerdere problemen (zie figuur). We maken een onderscheid tussen criminele problemen (geweld, diefstal, drugverkoop), overlastproblemen (vandalisme, zwerfvuil, druggebruik, rondhanggedrag, geluidsoverlast) en samenlevingsproblemen (specifieke vermelding van

⁵² Eén lokaal project werd nog uitgesloten omdat het voornamelijk technisch van aard was en op geen enkele manier burgers werden betrokken bij het project.

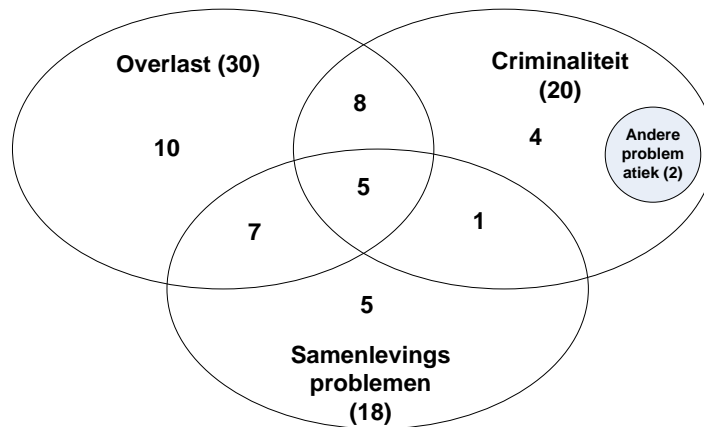
⁵³ Voor een uitgebreide definitie van elke (sub)categorie verwijzen naar Bijlage 8, Tabel 1)

⁵⁴ In 6 projecten wordt enkel 'onveiligheidsgevoelens' vermeld, zonder dat dit gerelateerd wordt met een specifieke problematiek.

⁵⁵ In 15 projecten wordt 'onveiligheidsgevoelens' niet vermeld en wordt enkel verwezen naar overlast (5), samenlevingsproblemen (2) en 'andere' niet criminele problemen zoals verkeersveiligheid, gebrek aan inspraak, kennis en integratie (4) of wordt een combinatie gemaakt van criminaliteit, overlast en samenlevingsproblemen (1) of samenlevingsproblemen en overlast (3).

een conflict en spanning tussen personen en groepen zoals burenruzies, etnische spanningen).

Figuur 6: Relatie 'onveiligheidsgevoelens' en problematieken in KBS-projecten

In de 42 projecten waarin een probleem wordt vermeld, komt overlast het meest voor (30 projecten). Bovendien wordt overlast op zich het meest alleen vermeld als problematiek (10 projecten). Ter vergelijking: samenlevingsprobleem als enig probleem komt voor in 5 projecten. Voor criminaliteit is dat slechts 4 projecten⁵⁶. Overlast wordt ook het meest gecombineerd met criminaliteit (8 projecten) en samenlevingsproblemen (7). Ter vergelijking: de combinatie criminaliteit en samenlevingsproblemen komt slechts 1 keer voor. Tenslotte zijn er 5 projecten waarin zowel verwezen wordt naar overlast, criminaliteit als samenlevingsproblemen. Het is duidelijk dat ook in de praktijk veiligheidsbeleving niet louter beschouwd wordt als een criminaliteitsprobleem, maar eerder als een overlastprobleem, al dan niet in combinatie met criminaliteit en/of samenlevingsproblemen.

De problematieken criminaliteit en overlast hebben we ook verder uitgesplitst. In de 30 projecten waarin overlast wordt vermeld kunnen we 71 specifieke vormen van overlast distilleren (meerdere vormen kunnen voorkomen in éénzelfde project):

- 23 hebben betrekking op rondhangjongeren (76,7% van de 30 projecten)
- 14 gaan over vandalisme (46,7% van de 30 projecten)
- 13 gaan over zwerfvuil (43,3% van de 30 projecten)
- 10 gaan over zichtbaar druggebruik (33,3% van de 30 projecten)
- 9 gaan over geluidsoverlast (30,0% van de 30 projecten)
- 1 gaat over hondenpoep
- 1 gaat over andere sociale overlast (respectloos gedrag)

In de 20 projecten waarin criminaliteit wordt vermeld zijn er in totaal 33 specifiek beschreven. Opnieuw kunnen meerdere vormen van criminaliteit in éénzelfde project voorkomen.

- 13 gaan over fysiek geweld (65% van de 20 projecten)
- 6 over diefstal (30% van de 20 projecten)
- 6 over verbaal geweld
- 5 over drugsdealen (25% van de 20 projecten)

⁵⁶ Criminaliteit wordt ook vermeld in combinatie met twee 'andere' niet-criminele problemen: gebrek aan personeel en verkeersonveiligheid.

2 andere (vandalisme en oplichting) (10% van de 20 projecten)
1 huisjesmelkerij

2.1.3 *Initiatiefnemers: stedelijke diensten en de lokale politie*

In totaal zijn er 69 initiatiefnemers voor 65 projecten⁵⁷. De meeste projecten hebben dus meestal één initiatiefnemer (62). Er zijn 2 projecten met twee initiatiefnemers en 1 project met zelfs drie roergangers. Ondanks de open oproep van de Koning Boudewijn Stichting zijn officiële instanties zoals de stedelijke bestuurlijke overheid (12) en de lokale politie (8) nog altijd de belangrijkste initiatiefnemers en hun aandeel stijgt: in 2004 was respectievelijk 15 en 8% van de initiatiefnemers de stad of de politie; in 2006 is dit aandeel gestegen naar respectievelijk 20 en 17%. Alhoewel de stedelijke en politionele actoren nog steeds de belangrijkste initiatiefnemers zijn, merken we dat ook andere instanties en verenigingen zich geroepen voelen om veiligheidsbeleving bij burgers te verbeteren. Andere initiatiefnemers zijn veelal actief in de buurt (*opbouwwerk* – 8) of afkomstig uit de buurt zelf zoals *buurtverenigingen* (6) en *andere lokale non-professionele organisaties en verenigingen* zoals jeugdverenigingen, allochtone organisaties, culturele verenigingen (7). Het aandeel initiatieven van opbouwwerk en buurtverenigingen is echter opvallend gedaald: van respectievelijk 15 en 13% in 2004 naar respectievelijk 7 en 3% in 2006. De lokale verenigingen stijgen echter in aandeel: in 2004 was 8% van de initiatiefnemers afkomstig van lokale organisaties en in 2006 13%. Een laatste belangrijke initiatiefnemer zijn *niet lokaal georiënteerde of georganiseerde verenigingen* (9): het gaat hier meestal om vzw's zoals Unizo, vzw Partner In Integratie, Unie van Turkse Arbeiders, Kristelijke Beweging van Gepensioneerden (KBG), ... Het aandeel van deze organisaties is stabiel in de tijd (13 % in zowel 2004 als in 2006)⁵⁸.

2.1.4 *Bevoorrechte partners: stedelijke diensten en de lokale politie*

In totaal zijn er 209 partners in 61 projecten. In vier projecten worden geen partners vermeld. De meest populaire partner is de bestuurlijke overheid (49): er wordt verwezen naar verschillende stedelijke diensten zoals jeugddienst, OCMW, technische dienst, dienst sociale zaken, dienst infrastructuur, groendienst, ombudspersoon, stadswachten, cultureel centrum, cultuurdienst, welzijndienst en integratiedienst. De volgende meest vermelde partner is de lokale politie (23). Daarna volgen andere lokaal georganiseerde verenigingen⁵⁹ (16), andere niet lokaal georganiseerde verenigingen⁶⁰ (15), scholen⁶¹ (14) en

⁵⁷ Voor meer details zie Bijlage 8: Tabel 2

⁵⁸ De andere 19 initiatiefnemers zijn andere overheidsdiensten (1 federaal, 2 provinciaal), CAW's (2), scholen (2), vormingsdiensten (2), hulpverlening (3), NGO's (1), (lokale) overlegorganen (2), straathoekwerk (1), jeugdhuis (2) en individuen (1).

⁵⁹ Zoals handelaarsvereniging, Turkse sportvereniging (voetbalclubs), jeugdcentra (Den Eglantier Berchem), Heemkundige Kring van Schoten: Scot vzw, parochie, Vrouwengroep Beraberlik, Team Alost

⁶⁰ Sportforum Antwerpen, stedelijke senioren dienst en –raad, Lijnrecht tegen Racisme, FORA (Forum voor Afrikaanse artiesten), VFJ (Vlaamse Federatie van jeugthuizen en jongerencentra), Divers!City, gezinsbond

bewonersverenigingen (13). Daarnaast wordt ook partnerschap gezocht met (lokale) overlegorganen⁶² (10), buurtopbouwwerk (9), provinciale diensten (9) en bepaalde sleutelfiguren⁶³ (9). Tenslotte wordt ook vaak verwezen naar vormingsdiensten (7), jeugthuizen en verenigingen (6), de hulpverlening⁶⁴ (6) en sociale huisvestingmaatschappijen (5)⁶⁵.

Vervolgens bekijken we met hoeveel en welke partners elke initiatiefnemer samenwerkt⁶⁶. Het grootst aantal partners vinden we terug bij opbouwwerk (35 partners), stedelijke diensten (32 partners), andere verenigingen (27 partners), buurtverenigingen (22 partners) en tenslotte de lokale politie (21 partners). Aangezien bepaalde initiatiefnemers meer voorkomen dan anderen, berekenen we het gemiddeld aantal partners per project. Algemeen zijn er gemiddeld 3,35 partners per project. Het grootst gemiddeld aantal partners vinden we terug bij *opbouwwerk en buurtverenigingen* (respectievelijk gemiddeld 4,4 en 3,7 partners per project): zij werken o.a. samen met stedelijke diensten en andere lokale verenigingen maar zijn vaak ook partner van elkaar. Andere *lokale non-professionele verenigingen* (buiten buurtverenigingen) hebben het minst aantal partners (gemiddeld 2,6 partners per project) en hun gewoonlijke partners zijn andere, al dan niet lokale, verenigingen en af en toe de politie, maar zelden wordt een beroep gedaan op ondersteuning van opbouwwerk, stedelijke diensten of buurtverenigingen. *Stedelijke diensten* hebben gemiddeld 2,9 partners en hun voornaamste partners zijn andere stedelijke diensten (jeugddienst, technische dienst, groendienst, cultuurdienst, welzijndienst, integratiedienst) of de lokale politie. De *lokale politie* heeft gemiddeld 3 partners per project en in hun samenwerking worden altijd stedelijke diensten vermeld. Samengevat kunnen we stellen dat de stedelijke diensten de meest begeerde partners zijn (inclusief zichzelf, na de lokale politie).

De motivatie voor partnerschap loopt parallel met die in het veiligheidsdiscours. Vooreerst wordt meestal verwezen naar de politie die niet in staat is alleen een complex probleem als onveiligheid(sgevoelens) aan te pakken of die de problematiek nog zou verergeren:

- Politie (...) is niet in staat om sommige achterliggende oorzaken van al of niet criminele feiten die de orde en rust verstoren aan te pakken. (...) Iedereen moet beseffen dat partnership i.h.k.v. leefbaarheidsproblematieken onontbeerlijk zijn. Wat baat immers een politietussenkomst als men weet dat het ontbreken van degelijke fietsstallingen of

⁶¹ Naast gewone scholen wordt ook verwezen naar ondersteuning van universiteiten en hoge scholen zoals KULeuven (Prof. Deklerck), VUB, Project Verbondenheid KULeuven (criminologie),

⁶² Lokaal veiligheidsoverleg, Structureel Permanent Armoedeoverleg (PAO), Provinciaal Overlegforum BurenBemiddeling (POBB), jeugdraad, Gemeentelijke Commissie Integrale Veiligheid, preventieraad, vertegenwoordiger van verenigingen, Lokaal Netwerk Jeugd welzijn Aarschot, ...)

⁶³ Verantwoordelijke moskeegemeenschap, oudercomité, wijkagent, politicus, ex-politieambtenaar, vertegenwoordigers van verenigingen, Marokkaanse buurtvaders, freelance journalist, vertegenwoordigers van Afrikaanse gemeenschappen, ...

⁶⁴ Opvangcentrum voor daklozen, drughulpverlening, drugpreventie, wit-gele kruis.

⁶⁵ De andere 18 partners zijn: andere overheidsdiensten (3 Vlaams, 4 Federaal, andere 1), CAW's (1), De Lijn (1), zelfstandige bedrijven (4), straathoekwerk (3), federale politie (1).

⁶⁶ Voor meer details zie Bijlage 8: Tabel 3 en Tabel 4.

vuilnisbakken aan de oorsprong van een probleem liggen en de bevoegde instanties niet voorzien in de installatie ervan (Project 71).

- Een politoneel optreden door de wijkagent werkt dikwijls alleen symptoombestrijdend. (...) De dieper liggende oorzaken worden zelden of niet aangepakt. Het niet kunnen aanbieden van een duurzame oplossing voor de gemelde conflicten wekt bij de buurtbewoners ongenoegen op en leidt tot een verzuring van de sociale contacten en tot een onbehagelijk gevoel (Project 16).

Voornamelijk bij officiële instanties (zoals politie en stedelijke diensten) wordt ook gekozen voor partnerschap als middel om tegemoet te komen aan de legitimiteitscrisis. Samenwerking zorgt voor integratie van de politie in de samenleving en verbetert het contact met de burger:

- De lokale politie raakt door deze wijze van buurtwerking geïntegreerd in de maatschappij (Project 39).
- Wijkbabbels zijn in de eerste plaats een middel om de samenwerking en contacten tussen burger, overheid en politie aan te halen en te faciliteren. Dit initiatief beoogt onder meer vertrouwensrelatie te bevorderen, een noodzakelijk gegeven wil men samen aan het veiligheidsgevoel in de wijken werken. Bovendien wordt het signaal gegeven dat de politie bij haar prioriteitstelling op lange termijn rekening wil houden met de mening van de burger. (...) Het is een partnership tussen: de gemeente – de commissie integrale veiligheid – het Buurtinformatienetwerk – de bevolking – de politie (Project 15).
- Gemeenschapsgerichte politiezorg (...) houdt onder meer in dat moet rekening gehouden worden met de verwachtingen van de partners. De bevolking is voor ons een partner in veiligheid en samen kunnen we werken aan een veilige en leefbare omgeving. Lokale buurtbabbels moet het contact tussen politie en bevolking verbeteren en een constructieve samenwerking mogelijk maken. (...) De zonale veiligheidsraad besliste dat de politie dient te werken aan een betere integratie in de maatschappij, het verlagen van de drempel, het verhogen van de betrokkenheid bij de medewerkers (Project 72).

2.1.5 Doelgroep: bewoners en jongeren

In de projectfiche wordt in de doelgroep verwezen naar zowel 'slachtoffers' die men wil activeren en beschermen als naar 'daders' die men wil corrigeren en beschermen. We gaan hier later nog verder op in. In alle 65 projecten wordt tenminste één doelgroep vernoemd, maar meestal zijn er meerdere. In totaal wordt er 131 keer naar een doelgroep verwezen. De meest vermelde doelgroep zijn 'alle bewoners' (38 keer). Ook hieruit blijkt dus dat de meeste projecten zich richten op één bepaalde (woon)setting. Daarna worden ook jongeren vaak vermeld (35 keer). In de meeste projecten wordt die jongerendoelgroep niet specifiek benoemd (24), maar soms wel: allochtone jongeren (6), allochtone en autochtone jongeren (4) en autochtone jongeren (1). Daarnaast worden ook de volgende groepen vermeld: professionelen⁶⁷ (17 keer), gebruikers van de setting⁶⁸ (12 keer), ouderen (8 keer), etnische minderheden (8 keer), ouders (8 keer), gezinnen met jonge kinderen (3 keer), druggebruikers (1 keer) en daklozen (1 keer).

⁶⁷ Onder professionelen verstaan we zelfstandigen, hulpverleners, buschauffeurs en leerkrachten.

⁶⁸ Onder gebruikers van de setting verstaan we bijvoorbeeld bezoekers van een recreatiedomein of park.

2.1.6 Strategieën: mobilisatie, sociale cohesie, sensibilisering, zelfredzaamheid

Alle 65 projecten formuleren één of meerdere strategieën om de veiligheidsbeleving bij burgers te verbeteren. In totaal wordt er 143 keer een strategie vermeld. De meest vermelde strategie is het *mobiliseren van burgers*: enerzijds op *passieve wijze* (21 keer), i.e. burgers betrekken bij het opstellen van beleid, bij het definiëren van problemen en formuleren van oplossingen, burgers laten participeren aan activiteiten. Anderzijds beoogt men een meer *actieve mobilisatie* (15 keer), i.e. burgers effectief betrekken bij het implementeren van het veiligheidsbeleid, burgers actief aanzetten om activiteiten en ontmoetingen te organiseren. De tweede belangrijkste strategie is het verbeteren van de *sociale cohesie* (33 keer vermeld), i.e. men wil een dialoog op gang brengen, de communicatie herstellen en sociale contacten bevorderen.

Andere vaak voorkomende strategieën zijn het *sensibiliseren en adviseren* van burgers (28 keer), i.e. men wil de organisatie bekend maken en voorstellen aan de bevolking, beleid voorstellen en/of de dienstverlening verduidelijken, en het *verhogen van de zelfredzaamheid* van de doelgroep (22 keer), i.e. men wil een bepaalde groep, meestal jongeren, emanciperen, bezig houden en laten kennis maken met allerlei (vrijtijds) activiteiten – deze strategie komt heel vaak voor in combinatie met sensibiliseren. Tenslotte wordt vaak verwezen naar *het verbeteren van de leefbaarheid* door infrastructurele inspanningen (13 keer), i.e. herstellen en aanpassen van straatmeubilair, gebouwen, speeltuigen, parkjes, organiseren van opruimacties, en wordt in bepaalde projecten letterlijk vermeld dat men *de (in)formele sociale controle wil verhogen of herstellen* (8 keer). Deze doelstelling komt bijna altijd voor in combinatie met het verbeteren van de sociale cohesie, i.e. men hoopt dat als burgers elkaar beter leren kennen, ze vervolgens ook meer een oogje in het zeil zouden houden. Slechts éénmaal wordt het *aanpakken van criminaliteit* als strategie geformuleerd⁶⁹. In het volgende deel werken we deze strategieën verder uit door na te gaan met welke burgervisie ze gepaard gaan.

2.2 Responsabilisering van de burger

Om de kloof tussen subjectieve en objectieve veiligheidsbeleving te dichten, worden verschillende strategieën ingezet om de burger te responsabiliseren. In dit laatste deel van de KBS-projecten, gaan we na met welke burgervisies de responsabilisering van burgers gepaard gaat. Doordat in de KBS-oproep de betrokkenheid van burgers een essentieel onderdeel vormde, is deze analyse van de beeldvorming over burgers niet zo moeilijk om te achterhalen. In de fiches vinden we burgers voornamelijk als doelgroep vermeld en zelden als partner die meestaat aan de wieg van het project. Bovendien wordt er binnen de doelgroep vaak onderscheid gemaakt tussen twee soorten burgers: burgers als ‘slachtoffers’ en burgers als (potentiële) ‘daders’. Maar de burgervisies in de aanpak van veiligheidsbeleving zijn veel complexer dan enkel het onderscheid tussen ‘slachtoffer’ en ‘dader’.

⁶⁹ Twee strategieën werden ondergebracht in een restcategorie (aankoop van een pand voor jeugdwerking, via een externe opdracht de jongerenproblematiek in kaart brengen).

Afhankelijk van de manier waarop de initiatiefnemers veiligheidsbeleving problematiseren kunnen we drie strategieën van responsabilisering onderscheiden. Ten eerste strategieën die ervan uitgaan dat de kloof tussen subjectieve en objectieve onveiligheid rechtstreeks veroorzaakt wordt door de perceptie en het gedrag van de burgers zelf de strategie zich bijgevolg focust op het *corrigeren* van die burger. Ten tweede strategieën die ervan uitgaan dat de perceptie verkeerd is maar dat de burger niet rechtstreeks schuld treft en dat die burger *via integratie* beschermd en begeleid moet worden. Tenslotte strategieën die de kloof willen dichten door de burger zelf *rechtstreeks te mobiliseren* in het problematiseren en/of oplossen van zijn eigen veiligheidsbeleving of die van anderen. Door de burger als 'slachtoffer' of 'dader' te kruisen met de responsabiliseringsstrategie komen we tot volgende zes burgervisies:

Figuur 7: Burgervisies in de KBS-projecten

Responsabiliseringsstrategie	Burgervisies	
	'Slachtoffer'	'Dader'
Corrigeren van burger		
- Informeren en sensibiliseren	Onwetend burger	
- Controleren		Onvoorspelbare burger
Integreren van burger		
- Participeren	Onzekere burger	
- Opwaarderen		Onaangepaste burger
Mobiliseren van burger		
- Consulteren	Burger als klant	
- Activeren	Burger als partner	

2.2.1 *Corrigeren van de onwetende en onvoorspelbare burger*

De eerste responsabiliseringsstrategie veronderstelt dat de burger zelf verantwoordelijk is voor de kloof tussen de subjectieve en objectieve onveiligheid. De officiële instanties hebben als taak de burgers te corrigeren en/of te controleren. Enerzijds kan deze strategie de vorm aannemen van *sensibiliserings- en informatieve acties* gericht op de gewone burger die door een gebrek aan inzicht of foutieve kennis de veiligheid verkeerd inschat en/of verkeerd handelt:

- Tevens kan door de bewoners aan het woord te laten en een goede en juiste informatie terug te geven reeds een deel van het onveiligheidsgevoel opgelost worden. Nu gaan soms de wildste geruchten de ronde die mede door aanwakking van bepaalde personen en groepen een echt onveiligheidsmilieu creëren. (Project 52)
- Door tijdens de adviesverlening te luisteren naar de burger en hem beter te informeren over inbraakvertragende maatregelen, zal het onveiligheidsgevoel van de burger afnemen. (Project 19).

De veronderstelling is dat door juiste informatie aan te leveren de burger zichzelf corrigeert.

Vanaf het moment dat de deelnemers dieper ingaan op deze zaken, gaat het angst- en onveiligheidsgevoel verminderen omwille van hun verworven kennis en juiste handelingsmethode. (Project 20).

Deze responsabiliseringsstrategie gaat enigszins terug op de traditionele notie van burgerschap: de burger heeft niet enkel recht op veiligheid, maar heeft ook de plicht om zich

te (laten) informeren om zichzelf en zijn/haar omgeving te beschermen tegen onveiligheid en/of niet in gevaar te brengen.

Het is de bedoeling op het lokale vlak de weggebruiker aan te zetten om zich in het verkeer op een meer verantwoordelijke manier te gedragen in het bijzonder naar kinderen en jongeren toe.” (Project 9)

Bovendien wordt ook verondersteld dat door de juiste informatie ook de weerbaarheid verhoogt en het vertrouwen in de officiële instelling zich herstelt en/of wordt versterkt:

- Een sensibiliseringscampagne moedigt jongeren aan om het slachtofferschap van steaming bespreekbaar te stellen. De kans op een verhoogd onveiligheidsgevoel en mijdingsgedrag neemt immers toe naarmate de jongeren zijn slachtofferervaring niet deelt met anderen en aldus niet erkend wordt als slachtoffer. (Project 21).
- Het bespreekbaar maken van het onveiligheidsgevoel en het verstrekken van informatie betreffende hulpkanalen en instanties waar men eventueel terecht kan, kunnen het **zelfvertrouwen versterken** en subjectieve gevoelens reduceren. (Project 68)
- Het vertrouwen van de burger in justitie is uitermate laag, met als pijnpunten de gebrekkige communicatie en de geslotenheid van het justitieel apparaat. (...) Wij proberen voornamelijk de drempel naar justitie te verlagen (...). Wij willen van de ivoren toren een glazen huis met een open deur maken. (...) Het beschouwen van de burger als klant en daarmee de klantvriendelijkheid binnen justitie stimuleren, is dan ook de eerste stap in de heropbouw van dit vertrouwen. **Informeren van burgers lijkt een belangrijk onderdeel van klantvriendelijk werken.** (...) Indien we (...) meer gepast (...) kunnen reageren zal dit automatisch het veiligheidsgevoel en het vertrouwen in justitie ten goede komen. Daarenboven zal de kennis over justitie van de burgers toenemen. (Project 51)

Anderzijds merken we dat corrigerende maatregelen ook gericht zijn op burgers die door hun aanwezigheid of gedrag de veiligheidsbeleving van andere burgers schade toebrengen. Veiligheidsbeleving wordt hier als problematisch ervaren omdat burgers door *hun asociaal en onvoorspelbaar* gedrag ergernis en frustratie opwekken, maar ook angst en vermijdingsgedrag. In de KBS-projecten worden meestal geen ‘daders’ of ‘veroorzakers’ vermeld, maar indien ze bij naam worden genoemd vormen jongeren veruit de grootste categorie (31 op de 50 veroorzakers zijn jongeren). De strategie is meestal gericht op het *beheersen en controleren* van het aantal, het gedrag en de aanwezigheid van deze onvoorspelbare burgers. In de KBS-projecten neemt deze controlestrategie meestal de vorm aan van een bezigheidstherapie, i.e. jongeren worden niet met een harde aanpak verwijderd, maar via allerlei projecten en activiteiten probeert men hen op een niet storende en sociaal aanvaardbare manier bezig te houden.

- Jongeren die nu zorgen voor overlast en onveiligheid een positief alternatief bieden door het sportterrein aantrekkelijker te maken. (Project 37).
- Het wijkcomité wil op een positieve manier het onveiligheidsgevoel benaderen door het oprichten van een jeugdbasketbalploegje (...). Via één van de belangrijkste, zo niet het belangrijkste facet van het veiligheidsbeleid, nl. zorgen voor een zinvolle vrijetijdsbesteding voor jongeren, willen we het onveiligheidsgevoel dat bij sommige mensen leeft verminderen. (Project 36).
- Het is niet de bedoeling om de jongeren te ‘straffen’, maar wel om hen duidelijk te maken dat ze overlast veroorzaken en hen respect te leren opbrengen voor hun medeburgers. (...) Door aanwezigheid van coaches, die kunnen bemiddelen en preventief optreden kan overlast voorkomen worden. Zij kunnen er mee voor zorgen dat de aanwezigheid van jongeren minder overlast en dus minder onveiligheidsgevoelens teweeg brengt. (Project 6).

2.2.2 *Integreren van de onzekere en onaangepaste burger*

In de tweede responsabiliseringsstrategie wordt ook verondersteld dat de perceptie en het gedrag van de burger fout is, maar wordt de burger hier niet rechtstreeks voor verantwoordelijk gesteld. Een gebrekkige integratie in de samenleving wordt beschouwd als oorzaak van een verkeerde veiligheidsbeleving. Het is hier opnieuw de taak van officiële instanties om via integratieprojecten de burger opnieuw te betrekken bij de samenleving en op die manier zijn perceptie en gedrag te veranderen.

Eenzijds kan deze strategie gericht zijn op de gewone burger die hier niet zozeer wordt beschouwd als onwetend maar als een *onzeker subject* wiens zelfredzaamheid moet verhoogd worden door hem/haar *te laten participeren* aan activiteiten die opgezet worden door officiële instanties. De bedoeling is de burgers uit hun sociaal isolement te halen en (opnieuw) te integreren in de samenleving. Een typische doelgroep bij deze strategie zijn de ouderen:

- Uit de vele huisbezoeken die door de opbouwwerker werden gedaan gaven wijkbewoners aan dat er weinig werkelijk contact is tussen de verschillende groepen van mensen. Het gevolg is onbekendheid, vooroordelen, incidenten tussen jong en oud, allochtoon en autochtoon, dit leidt tot gevoelens van onveiligheid. (...) **Buurtreminiscentie is een methodiek waarbij herinneringen worden uitgewisseld om contact en communicatie tussen groepen te stimuleren om zo het onveiligheidsgevoel te verminderen.** De kwaliteit van sociale relaties in de buurten te verbeteren en de sociale cohesie te versterken. (Project 49)
- 'Onbekend maakt onbemind'. Vaak heeft het onveiligheidsgevoel te maken met anonimiteit. **Wij willen het onveiligheidsgevoel in de eerste plaats aanpakken, door mensen met elkaar in contact te brengen.** Daarmee garandeer je niet dat er geen straatcriminaliteit meer plaatsvindt. Maar het zorgt er wel voor dat buurtbewoners elkaar kennen en zich meer thuis voelen in hun eigen wijk. Zij zullen zich dan ook direct veiliger voelen. Wanneer jongeren en ouderen elkaar beter kennen, zullen er ook minder wederzijds wantrouwen en vooroordelen zijn. (Project 67)

Anderzijds is de integratiestrategie ook gericht op de (potentiële) daders. In deze strategie wordt hun gedrag echter niet geproblematiseerd (of gecriminaliseerd) als asociaal en als overlastveroorzakend, maar beschouwd als *onaangepast*. Ze worden beschouwd als burgers die onder invloed van de laatmoderne ontwikkelingen (individualisering, globalisering) verloren lopen in de samenleving en zich hierdoor uitsluiten of zich verstoten voelen door de 'normale' maatschappij en/of erg kwetsbaar en gevoelig zijn voor simplistische antwoorden en formules (extremisme, criminaliteit). Binnen deze strategie zijn probleemburgers niet onvoorspelbaar of onderontwikkeld, maar zijn ze onzeker en uiten ze die onzekerheid door sociaal onwenselijk gedrag dat bij andere burgers mogelijk irritatie en angst induceert. Opnieuw wordt in de KBS-projecten voornamelijk verwezen naar jongeren, maar ook naar etnische minderheden:

- Door jongeren te bereiken met een vrijetijdsaanbod is het mogelijk hen geleidelijk verder te betrekken. Voor hen is het belangrijk dat ze zich gesteund weten in hun zoeken naar de eigen identiteit, naar leuke activiteiten, naar werk, ... **Hun gedrag is vaak hun manier van reageren ten aanzien van hun leefsituatie en het gebrek aan perspectief.** Door overlast te veroorzaken krijgen ze aandacht, een positie en een rol in het buurtleven. Het is een uitdaging om hen op te zoeken, geleidelijk écht te bereiken en van daaruit hen te steunen om

op een meer aanvaard(bar)e manier rond te hangen, zich te amuseren, het eigen leven in de hand te nemen. (Project 27)

- Al jaren is er wrijving tussen de Turkse jongeren van de gemeenten (...). **Vele allochtone jongeren weten niet hoe zich moeten gedragen wanneer ze niet onder sociale controle zijn van de vertrouwde omgeving en van de ouders.** Met het gevolg dat ze zich stoer gedragen om aandacht te trekken. (...) Hierdoor ontstaan er naast kleinere onschuldige gevechten ook grote gevechten waarbij gewonden vallen. (...) Dit wekt een gevoel van onveiligheid bij de eigen doelgroep als bij de autochtonen. (Project 38).

Vanuit deze problematisering verzet de strategie zich tegen elke vorm van controle, hetzij via de harde aanpak, hetzij met de zachte hand (bezigheidstherapie).

Het belangrijkste inzicht is toch wel dat er ondanks de goede resultaten heel wat meer nodig is dan louter een interessant vrijetijdsaanbod om harde kernjongeren over de streep te trekken. (Project 61).

In deze responsabiliseringsstrategie worden probleemgroepen (jongeren, maar ook etnische minderheden, zigeuners, bedelaars, druggebruikers) benaderd als volwaardige burgers met rechten en plichten.

Centraal in het aanbod 'rondhangende jongeren' staat dat **rondhangen een recht is** en deze groepsvorming een onmisbare schakel is voor opgroeiende jongeren. (...) Deze jongeren krijgen te dikwijls een negatief imago aangemeten. Hun ogenschijnlijk doelloos rondhangen zorgt voor ergernis en overlast bij buurtbewoners en lokale beleidsmensen. (Project 54)

De bedoeling is deze sociaal verstotenen *op te waarden* door hen te engageren en te betrekken bij activiteiten en hen op die manier bewust te maken dat ze deel uitmaken van de samenleving en dat ze zich daar niet hoeven tegen te verzetten of aan te onttrekken.

- We willen deze problemen aanpakken via sport en benadering van jongen in hun vrijetijdsbesteding, die bijdraagt tot de sociale integratie van kansarme jongeren. Sport draagt eveneens bij tot de persoonlijke ontwikkeling en identiteitsvorming, stimuleert nieuwe vaardigheden, doet grenzen verleggen en leert omgaan met succes en falen. (Project 38).
- Integratie induceert veiligheid. Door àlle mensen, i.h.b. de meest kwetsbaren, dichter bij elkaar te brengen, mee te werken aan een harmonieuze, sociale en culturele opbouw van een veilige woon- en leefomgeving." (...) door bij de meest kwetsbaren de angst weg te nemen voor sociaal en cultureel contact met de andere inwoners, voelen zij zich goed, beschouwen zij die anderen als hun medeburgers en bedrijven zij minder of geen criminaliteit (...) (Project 46).

2.2.3 Mobiliseren van de burger als klant en partner

Tenslotte zijn er strategieën die de kloof tussen subjectieve en objectieve onveiligheid niet perse toeschrijven aan een verkeerde perceptie of gedrag van de burgers. Integendeel, men wenst die burger juist te mobiliseren bij het problematiseren en/of oplossen van zijn eigen veiligheidsbeleving of die van anderen.

In de eerste plaats moedigt deze strategie de burgers aan om zich uit te spreken over hun noden en behoeften en mee te denken aan oplossingen. In die zin wordt de burger beschouwd *als klant* die recht heeft op een leefbare en veilige samenleving en die op een betrouwbare manier informatie kan leveren en constructief kan meedenken. In de KBS-projecten wordt het *consulteren* van burgers voornamelijk gebruikt door lokale politiezones die bij het opstellen van hun beleid graag input ontvangen van burgers:

- Een wijkbabbel heeft een detecterend, signalerend en inventariserend karakter. Er zijn twee doelstelling vooropgesteld. Enerzijds zorgt de wijkbabbel voor **een actieve inbreng van de**

burger in de beleidsvoorbereiding en prioriteitsstelling van het zonaal veiligheidsplan 2009-2012. **Anderzijds vormt de wijkbabbel een goede gelegenheid om het contact tussen de burgers en politie aan te halen en te bevorderen.** (Project 15)

- Via een formeel overlegplatform tussen de Marokkaanse gemeenschap en de stad en lokale politie wordt **een dialoog op gang gebracht met het oog op een gezamenlijke aanpak van de jongerenproblematiek te (naam stad).** (Project 66)

Vaak gaat deze responsabiliseringsstrategie samen met andere strategieën: het consulteren van de burgers wordt niet enkel beschouwd als een aanvulling op de officiële kennis, maar ook als een manier om de beleving van de burger te corrigeren en/of te vergroten en zodoende ook de eigen legitimiteit te verhogen:

- Luisteren naar mensen over hun onveiligheid en over hun beleving in verband met de leefbaarheid van hun wijk, werkt **ontwapenend naar verzuring en subjectieve onveiligheid toe.** Het actief en gestructureerd betrekken van de bevolking bij de prioriteitsbepaling van het beleid van meerdere actoren eveneens. (Project 25)
- Via samenkomsten, georganiseerd door burgers en politiemensen, op een gestructureerde manier nadenken over hoe we samen kleine problemen in de buurt kunnen oplossen. (...) Wanneer burger mee participeren zullen ze **meer zicht krijgen op de maatregelen die reeds genomen werden** en kunnen ze invloed uitoefenen. Zij kunnen hun stem laten horen. (Project 18).

Binnen deze strategie wordt ook een veel actievere inbreng verwacht van burgers. Burgers kunnen gestimuleerd worden om *actief bij te dragen* tot het implementeren van oplossingen. Deze responsabiliseringsstrategie gaat terug op de notie van actief burgerschap: de burger heeft niet alleen het recht op veiligheid en de plicht om onveilige situaties te vermijden, maar ook de verantwoordelijkheid om *als partner* actief te werken aan een veiligere samenleving. In de KBS-projecten is dit samenwerken vaak gericht op sociale cohesie: concreet wordt verwacht dat als burger samenwerken aan één doel, het vertrouwen tussen de burgers verhoogt waardoor de sociale cohesie toeneemt en de veiligheidsbeleving bij burgers verbetert:

- door mensen in contact te brengen met elkaar (...), begrip te krijgen voor mekaar (...), samen te overleggen (...), met mekaar te zoeken naar win-win-situaties, iets te organiseren, iets te creëren (...) want vooral door samen iets te doen of te dragen ontstaat er meer verbondenheid. (...) **het bezorgen van een gevoel van betrokkenheid en samenhang is de beste remedie ten aanzien van het onveiligheidsgevoel.** (Project 42).
- Samen werken met eenzelfde doel voor ogen geeft verbondenheid. Mensen gaan zich vrijer bewegen, ze leren andere mensen kennen, **de kleine kring waarin ze tot nu functioneerden wordt groter, daardoor vergroot het veiligheidsgevoel.** (Project 49).
- In een buurt waar mensen hun verantwoordelijkheid nemen, elkaar kennen, samen activiteiten plannen, is het goed leven en daalt het onveiligheidsgevoel. (Project 41)

Binnen de KBS-projecten is samenwerken aan sociale cohesie één van de belangrijkste strategieën om de kloof tussen subjectieve en objectieve onveiligheid te dichten, i.e. in de helft van de projecten wordt sociale cohesie expliciet vermeld of wordt verwezen naar het belang van 'goede contacten en relaties' tussen burgers als een manier om de veiligheidsbeleving bij burgers te verbeteren. Bovendien wordt in bepaalde projecten sociale cohesie uitdrukkelijk beschouwd als een manier om de *informele sociale controle* te verhogen of te herstellen:

- In een wijk waar iedereen iedereen kent, waar burensamen activiteiten ondernemen, een oogje in het zeil houden voor elkaars kinderen, werpt POSITIEVE **sociale controle** zijn vruchten af, kan overlast dalen en het veiligheidsgevoel stijgen. (Project 41).
- De aanwezigheid van buurtbewoners op het speelplein verhoogt de **sociale controle** en maakt dat het onveiligheidsgevoel daalt. (Project 29).
- Door het proces dat de bewoners zullen doormaken wordt het gevoel van onderlinge verbondenheid en het wij-gevoel van de bewoners van de wijk veel sterker. Daardoor zal er veel meer respect zijn voor de burensamen en de buurt. De slogan 'Goede burensamen, betere buurt' is hier zeker van toepassing. Door die verbondenheid staat men ook veel sterker tegenover de externen die in de wijk voor overlast zorgen. **Men draagt zorg en beschermt de eigen buurt.** Door het creëren van die sociale cohesie verwachten we ook dat de buurt in de toekomst zelf zal instaan voor eigen acties en initiatieven. (...) Bedoeling is om bewoners (...) zelf een stuk verantwoordelijkheid te laten opnemen om de leefbaarheid en het veiligheidsgevoel in de buurt te versterken. (...) we willen de bewoners laten ervaren dat ze hun eigen veiligheidsgevoel ook een stuk zélf in de hand hebben. (Project 10)
- Door mensen samen te brengen en hun ervaringen te laten uitwisselen, zullen mensen zich minder alleen voelen, minder anoniem. Het zal het imago van het park weer beter maken. **Sociale controle** zal verhogen en zullen anderen aanzetten om zich meer verantwoordelijk te gedragen. (...) Het park biedt minder mogelijkheden voor kleine criminaliteit omdat de **sociale controle** verhoogt. (Project 59)

2.3 *Besluit*

Op basis van de KBS-projecten hebben we een beeld willen geven van hoe veiligheidsbeleving in de praktijk wordt aangepakt. We hebben vastgesteld dat een typisch KBS-project meestal gesitueerd is in een kleine geografische setting die geconfronteerd wordt met voornamelijk overlastproblemen en met als belangrijkste doelgroep de bewoners van de setting en/of jongeren. De initiatiefnemers zijn meestal officiële instanties zoals de stedelijke overheid en de lokale politie die voornamelijk ook elkaar als partner hebben en die de veiligheidsbeleving willen verbeteren door burgers (actief of passief) te mobiliseren en te werken aan sociale cohesie.

De analyse van de responsabiliseringsstrategieën toont dat afhankelijk van de problematisering van de veiligheidsbeleving de burgervisie van officiële instanties heel sterk kunnen variëren. Enerzijds wordt veiligheidsbeleving beschouwd als een gevolg van onwetende en onvoorspelbare burgers die door sensibilisering en controle gecorrigeerd moeten worden of er wordt geoordeeld dat de burger onzeker en onaangepast is en door participatie en opwaardering (opnieuw) geïntegreerd moet worden in de samenleving. Anderzijds merken we dat de burger ook wordt voorgedragen als klant die via consultatie inspraak moet krijgen en/of als partner die op een actieve manier kan bijdragen tot een veilige samenleving. Het is duidelijk dat niet alleen in discourses maar ook in de praktijk de officiële aanpak een zeer ambivalente visie heeft op de burger.

3 **Problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers: Project A.**

In traditionele beleidsdiscourses wordt veiligheidsbeleving beschouwd als een probleem wanneer deze beleving niet in overeenstemming is met de werkelijkheid. Aan de hand van de KBS-projecten hebben we vastgesteld dat allerlei strategieën worden toegepast om die

burger te responsabiliseren en de kloof met de werkelijkheid te dichten en dat dit gepaard gaat met diverse, soms tegenstrijdige burgervisies. Door in te zoomen op één van deze projecten, Project A., willen we aangeven dat, net zoals bij burgers, de veiligheidsbeleving bij officiële actoren een sociale constructie is, die niet afgeleid wordt van objectieve factoren, maar voortvloeit uit de principes en opvattingen (bronnen) die gelden binnen de officiële instantie en gebruikt worden bij het uittekenen en implementeren van het veiligheidsbeleid⁷⁰.

Deze analyse gebeurt aan de hand van fragmenten waarin officiële instanties uitspraken doen over de wijk A (problemen van de wijk en de oorzaken), het wijkcomité (doelstelling en de evaluatie van deze doelstellingen), maar ook over hoe ze nadenken over veiligheidsbeleving en burgerparticipatie in de eigen stad/zone, voornamelijk met betrekking tot problemen in de wijken A2 (Horecaproject) en A3 (woonwagengewoners), en in het algemeen⁷¹. De belangrijkste officiële instantie is uiteraard de lokale politie aangezien zij aan de basis lag van het project. In totaal hebben we 5 personen van de lokale politie geïnterviewd verspreid over 4 interviews: (1) de toenmalige korpschef, (2) de toenmalige beleidsofficier, (3) de wijkinspecteur van de wijk, en (4) een driekoppig interview met de huidige teamchef wijkwerking (afkorting TW), de beleidsadviseur (afkorting BA) van de huidige korpschef en wederom de wijkinspecteur (afkorting WI). Naar dit interview verwijzen we met de term ‘politieoverleg’. Daarnaast werden er nog 2 interviews uitgevoerd met de andere instanties die in de projectfiche als partner werden aangeduid, i.e. de toenmalige en ook huidige burgemeester van de stad (en tevens voorzitter van de politiecollege) en een vertegenwoordiger van de sociale huisvestingmaatschappij die zowel nu als toen verantwoordelijk is voor de wijk (afkorting SHM). Dit materiaal wordt ook aangevuld met informatie verzameld via observaties van wijkcomitévergaderingen, officiële documenten (project- en evaluatiefiches van de KBS, politiedocumenten) en mediaberichtgeving.

3.1 Officiële problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving in Project A.

Vooraleer we inzoomen op *hoe* officiële instanties hun veiligheidsbeleving construeren, verantwoorden en managen, gaan we kort na *wat* de lokale officiële instanties van Project A. verstaan onder een problematische veiligheidsbeleving, welke verklaringen ze hierbij hanteren en welke aanpak hieruit voortvloeit.

Bij het thematiseren van veiligheidsbeleving merken we dat, net zoals in andere beleidsdiscourzen en –praktijken, de officiële instanties van Project A. een onderscheid maken tussen subjectieve en objectieve vormen van onveiligheid waarbij veiligheidsbeleving wordt beschouwd als een subjectieve reactie (perceptie) op eenzelfde realiteit:

⁷⁰ In de verdere tekst kan uit de zinsbouw worden opgemaakt dat ook organisaties en instanties construeren e.g. ‘*we gaan na hoe officiële instanties het probleem construeren*’. Uiteraard zijn deze constructies toe te schrijven aan de individuen die de officiële instantie of organisatie vertegenwoordigen. Omwille van de leesbaarheid wordt de term ‘vertegenwoordigers’ vaak weggelaten. Lees dus altijd: ‘*we gaan na hoe vertegenwoordigers van officiële instanties het probleem construeren*’.

⁷¹ Voor meer informatie over de vragenlijst zie Bijlage 10.

- Maar er is toch ook veel **subjectief** bij hè. Veel dat eigenlijk niet gestoeld is op (stille) zaken in de realiteit. (...) Er is ook veel aan de persoon gelegen. (Politieoverleg, Beleidsadviseur)
- Onveiligheid is **afhankelijk van persoon tot persoon** (Wijkinspecteur)

Reeds van bij het begin van het Project wordt vastgesteld dat die realiteit niet beperkt was tot criminaliteit en direct slachtofferschap. Zowel de analyse van meldingen bij de politie⁷² met voornamelijk rapportering van burentwisten (28,6%), bedreiging (18,4%), diefstal (14,3%) en lawaai (12,2%), als de signalen die de wijkinspecteur ontving, geven aan dat bewoners zich voornamelijk ergeren aan allerlei *overlast*problemen. Dit wordt ook bevestigd door een 'fijnmazige bevraging'⁷³, waarin o.a. gepeild werd naar de percepties van de bewoners over problemen in de wijk, en waaruit blijkt dat bewoners voornamelijk problemen hebben met vervuiling in de wijk, het verkeer (o.a. hard rijden), vandalisme en burenruzies. Naast deze omgevingsfactoren, wordt van in het begin ook verwezen naar het kwetsbaarheidsmodel, i.e. voornamelijk senioren en jongeren/kinderen worden beschouwd als groepen die omwille van hun fysieke en/of socio-economische kwetsbaarheid risico lopen op een problematische veiligheidsbeleving.

- Rond een bepaald plein situeren zich vooral **alleenstaande ouderlingen**, die zich mateloos ergeren **aan voor hen storende factoren** zoals samenscholing jongeren, lawaaihinder, ... (Projectfiche)
- **Verdere verloedering van de buurt kan stigmatiserend werken naar deze leeftijdsgroep** (opgroeïende kinderen). (Projectfiche)

Later in het project (in de evaluatiefiche) wordt naar deze probleemgroepen veel minder verwezen, en wordt een gebrekkige sociale cohesie beschouwd als een bedreiging voor de veiligheidsbeleving bij burgers:

In bepaalde straten was er een duidelijk aanwezigheid van **burentwisten**. De **sociale samenhang en wijkbetrokkenheid bleek eerder laag te zijn** binnen de wijk A. **Hierdoor verhoogde het risico op een stijgend onveiligheidsgevoel** (...). (Evaluatiefiche).

Het is dus duidelijk dat, net zoals in het (inter)nationaal veiligheidsdiscours, de lokale instanties van Project A. veiligheidsbeleving loskoppelen van criminaliteitsfactoren en andere verklaringsmodellen toepassen. Ook bij de aanpak van de veiligheidsbeleving merken we dat het Project A. zich volledig inschrijft in de algemene principes van integrale veiligheid.

Wanneer de toepassing van het concept zou slagen in deze wijk, zou de weg ingeslagen zijn om te evolueren tot een gemeenschapsgerichte veiligheidszorg, waar we op een **integrale en geïntegreerde wijze het veiligheidsbeleid** gestalte kunnen geven. (Evaluatiefiche)

Bij de initiatiefnemer van het project, de lokale politie, krijgt deze integrale benadering gestalte in de *filosofie van de gemeenschapsgerichte politiezorg* (GPZ) waarbij de traditionele vijf pijlers als volgt worden omschreven:

Dit concept (GZP) omvat volgende pijlers: **externe gerichtheid** (maatschappelijke integratie van de politie en een dienstverlenende attitude afgestemd op de noden en verwachtingen), **partnerschap** (in dit aspect komt de bevolking voor als gelijkwaardige en evenwaardige partner), **bekwame betrokkenheid** (zowel van de politie als de partner), **probleemoplossend werken en verantwoording afleggen**. (Projectfiche)

Centraal binnen dit GPZ-model is *het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de burger*. Regelmatig verwijzen de politionele actoren naar het belang ervan en zijn ze overtuigd dat

⁷² Zie Bijlage 9, Politiedocument 1.

⁷³ Zie Bijlage 9, Politiedocument 2.

dit niet alleen bijdraagt tot een verhoogde tevredenheid over de dienstverlening: *‘Je kan maar echt werken aan tevredenheid, als er eerst vertrouwen is in uw politie’* (Ex-beleidsofficier) en functioneert als een manier om informatie te verzamelen over de problemen in de wijk: *‘Je schept een vertrouwensband en dan gaan ze (bewoners) tegen u beginnen babbelen’* (Politieoverleg, Wijkinspecteur), maar dat deze vertrouwensrelatie ook bijdraagt tot een betere veiligheidsbeleving bij burgers en op lange termijn ook tot het verhogen van de objectieve onveiligheid:

- Door uw aanwezigheid in de wijk. (...) Als ze u veel zien en ze kennen u, gaan ze zich **automatisch veiliger voelen** of gaan ze korter op de bal spelen. Dan gaan ze zeggen: ‘Bob, kom eens!’. (Politieoverleg, Wijkinspecteur)
- Het subjectieve onveiligheidsgevoel is weg te werken door die **vertrouwenspersoon**, die wijkagent (...) En als dat kan gaan **die objectieve cijfers ook naar beneden gaan**. (Politieoverleg, Wijkinspecteur).

Een ander belangrijk principe van integrale veiligheid is dat de politie niet alléén kan instaan voor de veiligheid in de samenleving. In de eerste plaats wordt verwezen naar *“het taakgeïntegreerd werken tussen de basisfunctionaliteiten (interventie, onthaal, buurtwerking, lokale recherche, slachtofferbejegening en openbare orde)”* (Evaluatiefiche), maar ook naar samenwerking met andere officiële instanties, in het bijzonder de bestuurlijke overheid:

We wouden vermijden dat het allemaal weer bij de politie terechtkomt. Daar zijn we niks mee. (...) Dus wij wouden dat die bestuurlijke overheid ook altijd aanwezig was als we dergelijke vergaderingen (met bewoners) organiseerden.” (Ex-beleidsofficier).

Vanuit dit principe worden ook *individuele burgers* aangemaand om hun verantwoordelijkheid op te nemen:

Wij kunnen het allemaal niet alleen als politie, als politieorganisatie. We hebben daar partners voor nodig en één van die voornaamste partners is die bevolking om daaraan mee te werken. (Ex-beleidsofficier).

Aan de hand van verschillende responsabiliseringsstrategieën worden burgers betrokken in het Project A. In de eerste plaats worden bewoners *geconsulteerd* via een fijnmazige bevraging, maar ook via een mobiliserende vergadering. Er wordt ook verwacht dat de bewoners een meer actievere rol opnemen en dat ze zich organiseren tot een ‘klankbordforum’ om op regelmatige basis proactief *problemen te signaleren en constructief na te denken over oplossingen* inzake overlast en leefbaarheid.

Dit wijkcomité is een **evenwaardige partner** bij het formuleren van oplossingen en initiatieven en bij de actieve uitvoering ervan.” (Evaluatiefiche).

Evenwel groeit, onder impuls van de lokale politie, dit forum uit tot een wijkcomité, i.e. van de geactiveerde bewoners (de leden van het wijkcomité) wordt verwacht dat ze ook *activiteiten organiseren om de sociale cohesie in de wijk, en de zelfredzaamheid van de bewoners te stimuleren*.

- Succesvolle acties worden herhaald, nieuwe worden georganiseerd om **een steeds sterkere binding tussen de bewoners te bewerkstelligen**.”. (Evaluatiefiche)
- De mensen kenden elkaar niet en als je elkaar niet kent, is dat ook soms wat irriterend als er iets is. **Terwijl als je elkaar kent, probeer je zelfredzaam te zijn en uw plan te trekken**. (Politieoverleg, Wijkinspecteur)

De officiële instanties van het Project A. veronderstellen dat dit activeren van de burgers bijdraagt tot een betere, leefbare en zelfs veiligere samenleving:

- *I: Wat was de doelstelling van zo'n werkgroep?*

TW: De leefbaarheid en de mensen bij elkaar brengen. (...) Je kent dat dan: als je de mensen leert kennen in uw wijk, is er **sociale controle. En sociale controle geeft meer veiligheid.** Ja, dat is een wiel hè, een cirkel. (Politieoverleg, Teamchef Wijkwerking).

Ook de andere niet-politionele partners zijn van mening dat een wijkcomité leidt tot een betere veiligheidsbeleving en een beter samenleven:

- In het algemeen draagt het (wijkcomité) toch bij tot, in mijn ervaring, een betere verstandhouding, een **groter veiligheidsgevoel** enzovoort." (Burgemeester)
- We vinden dat (wijkcomité) positief omdat het de mensen van de wijk misschien wat meer samenbrengt omdat het dan misschien bepaalde **problemen ook niet laat escaleren.** (SHM)

Op basis van deze analyse naar *wat* officiële instanties uit Project A. verstaan onder veiligheidsbeleving en welke verklaringen en strategieën ze gebruiken, stellen we vast dat zowel inzake problematisering als aanpak van veiligheidsbeleving, het Project A. zich volledig inschrijft in het traditionele (inter)nationale discours: veiligheidsbeleving is een product van criminele en niet-criminele factoren en vergt dus een integrale aanpak waarbij zowel officiële instanties als burgers opgeroepen worden om in partnerschap de leefbaarheid en het samenleven in de wijk te verbeteren en op die manier de kloof tussen de objectieve en subjectieve onveiligheid te overbruggen. In de volgende delen willen we echter aantonen dat deze officiële problematisering en aanpak geen reactie is op objectieve factoren of subjectieve percepties van burgers, maar dat, net zoals burgers, de principes en opvattingen (bronnen) van waaruit officiële instanties vertrekken bepalen hoe ze veiligheidsbeleving construeren (problematiseren), verantwoorden en managen (aanpakken).

3.2 GPZ als bron voor de oorsprong van het Project A. en de keuze van wijk A.

Een eerste voorbeeld van hoe ook de officiële problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving een sociaal construct is, merken we aan het ontstaan van het project A: niet een 'objectief' feit of een uitgesproken ongenoegen bij de bewoners, maar de introductie van een nieuwe politievisie (GPZ) en de aanwezigheid van een begeisterende korpsleiding en een enthousiaste wijkinspecteur liggen aan de basis van het Project A. en de keuze van de wijk A.

Alhoewel in de KBS-fiches en in de interviews een aantal problemen in de wijk worden opgesomd (zie supra), staat de wijk niet echt gekend als een problematische wijk bij de officiële instanties. Integendeel, meermaals wordt hij omschreven als een rustige wijk met bewoners en problemen zoals andere woonwijken:

- *I: Hoe zou je de wijk in het algemeen omschrijven?*

SHM: Ik denk vrij rustig. (...) **ik denk dat het ongeveer hetzelfde is zoals met de andere wijken.** Ik kan niet zeggen dat de wijk A. beter of slechter scoort. (...)

I: Hoe zou je de bewoners omschrijven?

SHM: Hoe zou je de bewoners omschrijven? (grinnikt). Gewoon. Bewoners zoals u en ik! (nogal geagiteerd). We hebben er feitelijk weinig problemen mee met die bewoners daar. (...)

Goh. Ja. Gewoon. Soms, gewone burenruzies. **Maar dat kan in elke verkaveling voorkomen.** Het is niet omdat het een sociale wijk is dat het bij ons meer voorkomt.

- *I: Hoe zou je algemeen het leven in de wijk omschrijven?*

Burgemeester: Goed. Ik denk dat de mensen daar gelukkig zijn. Ik hoop het in elk geval. En ik denk dat ook. (...) **Volgens mijn ervaring zijn er daar geen grotere problemen** (dan in andere wijken. (...))

I: (...) *Je ziet daar geen verschil in met andere wijken (in stad A.)?*

Burgemeester: Neen. Ik toch niet. Dat die goed met elkaar opschieten. Uitzondering niet te na gesproken. **Maar dat heb je overal hè. Dat heb je overal.**

Aanleiding voor het Project A en de keuze van de wijk A. is dus geen specifiek dramatisch incident of een plotse problematische verandering in de wijk. De meeste problemen waarvan sprake in de fiches en de interviews, werden immers pas zichtbaar naar aanleiding van een bevraging bij de bewoners. Een bevraging die echter pas werd uitgevoerd *nadat* de officiële initiatiefnemers voor de wijk hadden gekozen. Bij de oorsprong van het project en de keuze van de wijk hebben dus andere elementen meegespeeld zowel op macro-, meso- als microniveau:

3.2.1 Pilootzone voor GPZ

Aan de basis van zowel de oorsprong van het project als de keuze van de wijk ligt een essentiële verandering in de organisatie van de initiatiefnemer, i.e. de lokale politiezone. Net vóór de KBS-oproep fungeerde de politiezone immers als één van de pilootprojecten voor de nieuwe politiefilosofie, i.e. de *gemeenschapsgerichte politiezorg* (GPZ). Dit wordt ook vermeld in de projectfiche:

Hoe is de idee voor het project gegroeid? In het kader van de nieuwe filosofie van de 'gemeenschapsgerichte politiezorg' waarop de nieuwe politiewerking gestoeld is. (Projectfiche)

Na de Belgische politiehervorming in 1998 werd GPZ als leidend principe opgenomen in de Memorie van toelichting bij de Wet op de Geïntegreerde Politie en geoperationaliseerd met een Ministeriële Omzendbrief⁷⁴. Naar aanleiding hiervan werden nationaal enkele zones geselecteerd die fungeerden als pilootzones voor de implementatie van deze filosofie. Als pilootproject ontving de zone veel ondersteuning van de federale politiediensten in de vorm van specifieke opleidingen voor de wijkinspecteurs, excursies naar het buitenland, werkbezoeken van buitenlandse politiediensten en regelmatig overleg met andere pilootprojecten. Vanuit de federale politie (CGL⁷⁵) kreeg ieder pilootproject ook een gestandaardiseerde vragenlijst die de lokale zone in staat moest stellen op een 'fijnmazige' manier bewoners te bevragen naar de problemen in de zone. De federale politie begeleidde hen ook bij het verwerken van die enquêtegegevens. In die zin kreeg de lokale politiezone vanuit het nationale niveau heel wat opportuniteiten en ondersteuning om de GPZ-filosofie te implementeren. Evenwel is er dan iemand nodig die op deze opportuniteiten ingaat. In Project A. waren dit klaarblijkelijk de ex-korpschef en de ex-beleidsofficier.

⁷⁴ Omzendbrief CP 1 van 27 mei 2003 betreffende Community Policing, definitie van de Belgische interpretatie van toepassing op de geïntegreerde politiedienst, gestructureerd op twee niveaus, *B.S.*, 9 juli 2003.

⁷⁵ CGL is een dienst bij de federale politie en staat in voor de relaties met de lokale politie. http://www.polfed-fedpol.be/org/org_afkortingen_nl.php

3.2.2 Een begeisterende korpsleiding

De respondenten geven aan dat de toenmalige korpschef een hevige voorstander was van de GPZ-filosofie en dat hij bij zijn eigen bestuurlijke overheid erop heeft aangedrongen om de zone te betrekken in de pilootfase van GPZ.

I: Waarom werd de zone gekozen als pilootproject (voor GPZ)?

Ex-beleidsadviseur: (...) En ook omdat **onze korpschef op dat moment er enorm (legt nadruk) achter stond**. Die heeft dus echt ook **via de burgemeesters er echt op aangedrongen** van: 'Ik wil mijn korps gemeenschapsgericht gaan organiseren. En ik wil echt dat wij daar kunnen testzone voor worden.'. **Hij heeft dan ook mensen van het CGL uitgenodigd** om daarover te praten. (...) Hij had een heel gerichte visie daarop: hij wou echt gemeenschapsgericht gaan werken.. (Ex-beleidsadviseur).

Ook de andere politieke actoren wijzen unaniem naar de toenmalige korpschef en ook de beleidsadviseur als de belangrijkste drijvende krachten voor de implementatie van de nieuwe politiefilosofie: *"Onze vroegere korpschef en (naam beleidsadviseur) dat waren echt voorvechters van de GPZ."* (Politieoverleg, teamchef wijkwerking). Voor zowel de ex-korpschef als de ex-beleidsadviseur impliceert gemeenschapsgerichte politiezorg voornamelijk een verandering in cultuur, een mentaliteit, een attitude, een 'zijn':

...het concept van gemeenschapsgerichte politiewerking is in feite een manier van uw werk doen. Ik bedoel: het is een 'zijn'. Niet een: 'Ah! (klapt op tafel). Nu gaan we eens community policing doen.' (...) En morgen zijn we weer anders bezig." (Ex-korpschef).

Beiden vinden dat de politie zich niet langer meer kan beperken tot het handhaven van het recht en de orde (law & order mentaliteit), maar dat ze zich ook meer moet richten op de behoeften en noden van de bevolking. In die zin moet de moderne politieman zich een bepaalde attitude aanmeten die hem/haar in staat stelt met die bevolking in contact te staan:

Verdraagzaam zijn. Open staan voor het gesprek. Compromis bij manier van spreken. Sociaal voelend zijn. En wat is het allemaal. Er is wel een reeks. (Ex-korpschef).

De introductie van de GPZ in de politiezone bracht een aantal mechanismen in gang die voornamelijk de wijkwerking in de zone grondig veranderden. Concreet werd in uitwerking van de GPZ-filosofie immers de nadruk gelegd op wijkwerking. De ex-korpschef is nog steeds overtuigd dat de wijkinspecteur de 'speerpunt' is van de politiezone en dat andere functionaliteiten binnen de politie (interventie, recherche) hem moeten ondersteunen.

(...) een buurtwerker (wijkinspecteur) is een **kleine korpschef in zijn wijk**, hij weet wat er gebeurt, hij geeft zoveel mogelijk informatie door en stuurt de rest van de ondersteunende diensten van de politie: mijn recherche, mijn verkeersdiensten... Dat komt allemaal van die buurtwerker die zegt: 'Kijk, ik heb daar problemen'. (Ex-korpschef).

Ook de toenmalige beleidsadviseur vindt dat de cultuurverandering alleszins moest beginnen bij de wijkwerking:

Er moest ook een stuk afgestapt worden van de vroegere taakinvoering; En dan spreken we vooral over de wijkwerking. (...) We moeten af van een wijkwerking die belast wordt met ik weet niet hoeveel kantschriften, administratieve opdrachten die eigenlijk door de rest van het korps gezien wordt als **een soort van veredelde postbode**. (...) Echt wijkgericht gaan denken en een perfect beeld hebben van een wijk, dat was eigenlijk onbestaande. Dat werd ook gezien door het korps als een **uitbolfunctie** hè. (...) Dat waren collega's die interventie hadden gedaan en die eigenlijk tegen het einde van hun carrière zaten. Dus je zat ook voor een stuk met die erfenis. Dan willen wij dat omvormen. (...). Kantschriften, ok, niet meer alleen onze wijkinspecteur, maar **ze moeten ook een bepaalde tijd echt in hun wijk**

aanwezig zijn, ze moeten die wijk leren kennen, ze moeten dat in zich opnemen.(Ex-beleidsofficier)

Het zijn dus voornamelijk de wijkinspecteurs die werden getraind⁷⁶ in de GPZ-filosofie:

- In dat (piloot)project kregen een aantal voortrekkers binnen die wijkwerking al specifiek opleidingen: Hoe treed je in contact met de burger? Hoe organiseer je een wijkvergadering? Hoe kan je een kleine bevraging organiseren? (Ex-beleidsofficier).
- **We gingen onze wijkinspecteur ook een stuk gaan begeleiden en opleiden om inderdaad wijkbabbels te organiseren.** Gewoon maar om onze politiezone voor te stellen, onze nieuwe werking: wie zit waar, wat kan je van ons verwachten, wat willen wij van u, of waar kan jij aan meewerken? En dat is uw wijkagent, uw wijkinspecteur. (Ex-beleidsofficier)

De nationale aandacht voor de wijkwerking en in het bijzonder de gedrevenheid en expliciete ondersteuning van de toenmalige lokale korpsleiding moeten heel aanstekelijk zijn geweest. Zowel de teamchef wijkwerking als de wijkinspecteur spreken nog altijd met heel veel enthousiasme over gemeenschapsgerichte politiezorg:

En dan met de gemeenschapsgerichte politiezorg dat er gekomen is, dan is er een grote stap vooruit gezet naar wijkwerking, naar buurtwerking. Dus onder onze vorige korpschef, (naam) en (naam toenmalige beleidsofficier), is er een grote stap geweest. Dan werd er echt gewerkt naar, niet verkeerd begrijpen, **elite wijkwerkers**. Dus echte wijkwerkers zoals het beschreven wordt. **Dus echt bij de mensen gaan, echt in de wijk zijn, echt, echt.**” (Politieoverleg, teamchef wijkwerking)

Bij de wijkinspecteur leidde dit zelf tot een algemene grotere werktevredenheid:

Wat wel zo was, de korpschef was toen op dat vlak tamelijk vooruitstrevend. In die zin goed dat hij u als buurtinspecteur of als wijkinspecteur het initiatief liet pakken. Dus er was een buurtvergadering en ik gaf mijn uitleg, mijn exposé. Niet hij. Ik moest het wel voorleggen maar dan: “Bob, je kan dat, doe maar.” **Op die manier apprecieerde hij...heb je plezier aan je werk dat je gedaan hebt.** (Wijkinspecteur).

Hun enthousiasme en overtuiging blijken ook uit de heimwee waarmee zowel de wijkinspecteur als de teamchef wijkwerking terugblikken naar het beleid van de toenmalige korpschef en uit de hevigheid waarmee ze de gemeenschapsgerichte politiezorg verdedigen ten aanzien van het beleid van de huidige korpschef die volgens hen minder GPZ-minded is.

- In de beginfase, met de opkomst van dat project (Project A.) en die inzet als pilootproject en nationaal en weet ik wat allemaal, werd er maximaal prioriteit gegeven naar de wijk toe. **Wat dat we nu gewaar worden: stop.** (Wijkinspecteur) .
- Gemeenschapgerichte gerichte politie. **Maar dat is een beetje aan het wegebben.** We proberen dat weer op te trekken en het korps en de leiding erop te wijzen dat we voortrekkers waren in de tijd, dat ze ons moesten tegenhouden omdat we misschien een beetje te snel van wal staken en **nu is dat precies wegebt.** (Wijkinspecteur).

Dat hun geloof heel sterk is, blijkt ook tijdens het politieoverleg waarbij ze niet verlegen zijn om in discussie te gaan met de beleidsadviseur van de korpschef en in haar bijzijn het vorige beleid te prijzen boven dat van de huidige korpschef. Het fragment begint met de beleidsadviseur die het huidige beleid inzake wijkwerking verdedigt:

Beleidsadviseur (BA): Ik wil juist eventjes duidelijk stellen dat wel wijkwerking – en dat is ook zo gesteld door de korpschef – allez, wijkwerking is wel ons, is eigenlijk de kernopdracht van het korps.

Teamchef wijkwerking (TW): Ja. (een beetje afgemeten)

⁷⁶ De teamchef wijkwerking gebruikt op een positieve manier zelfs de term ‘gebrainwasht’ (zie ook infra).

BA: Allez, dat is toch zo hè, (naam van teamchef)

TW: Jajajaja.

BA: Omdat het misschien lijkt dat het niet zo het geval is. Het is de kernopdracht van het korps. De manier waarop het ingevuld wordt, daar wordt op gestudeerd. Ja. Ja, dat is.

TW: En dat schuift en dat vernieuwt en

BA: De verschillende visies ja.

TW: Ja (haalt diep adem). Ja, we zijn zeven jaar gebrainwasht geweest hè. Dat GPZ-gedoe. En nu verschuift dat en dat wrijft hè. (...)

Wijkinspecteur (WI): Ze (vorige korpsleiding) lieten u dichter bij de mensen staan.

TW: Ja. Je kreeg tijd. Je mocht zelf uw uren bepalen om bij de mensen te gaan. Echt, echt, heel veel vrijheid kreeg je als wijkinspecteur, om je werk als wijkinspecteur goed te doen.

I: Je vond dat (GPZ) een goede evolutie?

TW: Ja. Een heel goede evolutie. **Een heel goede evolutie. Dat een beetje verminderd is.**

WI: Dat ze (huidige korpsleiding) nu meer...

TW: Dat ze nu verschrikkelijk terug trekken. (...) **En dat (gemeenschapsgerichte politiezorg) is eigenlijk een beetje herroepen nu.**

WI: We mogen nog wijkwerking doen. Maar we hebben altijd bagage⁷⁷ mee. Dus ze overladen ons met opdrachten. (...) (*Politieoverleg*).

De ondersteuning op nationaal niveau en het enthousiasme op lokaal niveau zijn noodzakelijk, maar nog steeds onvoldoende opdat de GPZ-filosofie ingang zou vinden in de praktijk. Opnieuw is er uiteindelijk iemand nodig die deze nieuwe denkwijze ter harte neemt en bereid is en/of in staat is om deze in de praktijk om te zetten. In Project A. is duidelijk dat voornamelijk de wijkinspecteur van wijk A. een fervente voorstander is (geworden) van de GPZ-filosofie.

3.2.3 Een fervente wijkinspecteur

De persoonlijkheid van de wijkinspecteur is een belangrijk bijkomend element om te begrijpen waarom het Project A. in die wijk werd opgestart. Op basis van de fiches en uit de interviews met de toenmalige korpsleiding wordt duidelijk dat de wijkinspecteur Bob de ideeën van GZP zeer toegewijd is:

- Een wijkinspecteur is bij ons bekwaam betrokken. Zoals Bob, want **dat is eerlijk gezegd één van de voortrekkers**. Binnen uw wijkwerking heb je altijd een aantal mensen waarvan je zegt: Die hebben het, die gaan niet terugdeinzen om een babbel te organiseren, om bemiddelend op te treden. (...) **Anderen moesten we meer gaan begeleiden dan bijvoorbeeld een Bob die daar onmiddellijk mee weg was en die daar het nut van inzag.** (Ex-beleidsofficier).

Ook in de evaluatiefiche wordt zijn 'integratie' in de wijk geprezen:

- Hij (wijkinspecteur) heeft vooral een **heel persoonlijke inbreng in het project waardoor hij geïntegreerd raakt in zijn buurt.**" (Evaluatiefiche).
- Door de uitvoering van het project is de buurtinspecteur gekend door de bewoners van wijk A. en heeft hij de kans gegrepen zich te **integreren in de wijk. Hij wordt door veel bewoners reeds beschouwd als aanspreekpunt voor de politie.** Door zijn betrokkenheid heeft hij ook een ruim overzicht van de leefbaarheidsproblemen binnen zijn wijk. Hij heeft als het ware een foto van de buurt kunnen maken. **Voor hem betekende het persoonlijk contact met elke inwoner, een heel positieve ervaring.** Dit werd trouwens ook zo ervaren door de inwoners zelf. (Evaluatiefiche).

⁷⁷ Kantschriften

De wijkinspecteur wordt zelfs vernoemd als een belangrijke factor in het voortbestaan van het wijkcomité:

Door de maatschappelijke integratie van de buurtinspecteur zal er een **constante opvolging** blijven binnen de buurt. Het buurtleefbaarheidsnetwerk blijft **via hem levend**, door eventueel nieuwe initiatieven. (Evaluatiefiche).

De wijkagent is een ex-rijkswachter die na de politiehervorming gekozen heeft voor wijkwerking. Na 9 jaar kijkt hij tevreden terug op zijn werk als wijkinspecteur, en geeft hij duidelijk aan dat een wijkinspecteur moet kunnen omgaan met diverse burgers:

Ik heb altijd van in het begin voldoening gehad in mijn werk. Je kan om met mensen van allerlei niveaus en standen, zonder afbreuk te doen aan, maar je moet tegen iedereen spreken. (Wijkinspecteur).

Omgaan met de burger is volgens hem iets dat men moet leren en hij vermoedt dat gebrek aan ervaring ook één van de redenen is waarom jonge inspecteur niet voor deze functionaliteit kiezen:

Ze zijn niet rijp genoeg om in gesprek te gaan met een burger en hem te wijzen op wat kan en niet kan en hoe dat je oplossingen kunt geven en hoe niet. Dat is ook een beetje ervaring hè. (Wijkinspecteur).

In het interview geeft de wijkinspecteur zelfs aan dat hij zijn roeping als sociaal assistent heeft gemist en dat hij geen enkel probleem heeft met het toepassen van de GPZ-visie van de wijkinspecteur als een sociaal iemand die zich onder de mensen begeeft:

Als je bepaalde nota's of studies over wijkwerking leest, zeggen ze: 'We (wijkinspecteurs) hebben kantschriften nodig om bij de mensen binnen te geraken.'. Ik heb dat in de wijk A. (...) nooit nodig gehad om bij de mensen binnen te geraken. Er was altijd wel iets, zonder dat ik een papier had waarop dat opstond dat er iets loos was, dat ik er binnen kon en kon vragen en praten. (Wijkinspecteur).

Het belang van de persoonlijkheid van de wijkinspecteur voor het Project A. wordt goed zichtbaar in de keuze om de bewoners van wijk A. te onderwerpen aan een 'fijnmazige bevraging'. Omdat de bevraging vrij tijdsintensief was en om te vermijden dat de bevraging het onveiligheidsgevoel bij bewoners zou aanwakkeren, werd binnen de lokale zone beslist om niet elke wijk te bevragen, maar slechts die wijken te selecteren waar volgens de 13 wijkinspecteurs van de zone zich een probleem stelde.

We zijn met 13 wijkagenten. Ze hadden voorgesteld dat iedereen met een project zou starten. Dat is niet altijd evident. (...) Dat iedereen een plaats zou detecteren waar dat we dat (een bevraging) zouden doen. Het gevaar bestaat dan dat je zelf een onveiligheidsgevoel gaat creëren waar dat er geen is. (...) **Als je (als wijkinspecteur) detecteert dat er problemen zijn. Akkoord dat we dat (bevraging) dan doen.** (Wijkinspecteur).

Binnen hun wijkgebied mochten wijkinspecteurs autonoom beslissen welke wijken meer aandacht nodig hadden en een bevraging van de bevolking dus opportuun was. Deze wijken fungeerden vervolgens als experimenten voor de GPZ-filosofie. In de zone werden op die manier drie projecten opgestart. Eén project situeert zich in een andere gemeente van de politiezone en werd heel snel overgenomen door de lokale bestuurlijke overheid die zelf de bevolkingsbevraging organiseerde en vervolgens een aantal maatregelen trof, i.e. een meldpunt voor klachten van bewoners van de gemeente. De andere twee projecten situeren zich allebei in de stad A. en het werkingsgebied van de wijkinspecteur Bob, i.e. het Project A. in wijk A. en het Horecaproject in wijk A2 dat betrekking had op overlast veroorzaakt door

dancings. In het onderstaande fragment komt duidelijk naar voor dat de keuze van de wijk bij de wijkinspecteur lag:

- *I: Maar waarom de wijk A.? Waarom geen andere wijk in de stad A.?*
Ex-beleidsofficier: Daar is niet echt een keuze rond...Dat was... Bij ons was dat ook een aspect binnen die fase van gemeenschapsgerichte politiezorg: 'Als wijkinspecteur: Ken uw wijk!' Ze (wijkinspecteurs) kregen dan een instrument (bevraging) aangereikt **en iedereen koos zelf op welke manier ze het gingen aanpakken. (...) En Bob heeft er eigenlijk twee gedaan want (het horecaproject) was ook zijn idee. (...) En hij heeft ook gekozen voor de wijk A.** omdat hij zei: 'Ik krijg signalen. Er zijn ook vaststellingen van overlast. En dit en dat. En burenruzies. Ik krijg die signalen en ik wil daar iets mee gaan doen en daar rond verder werken.' Dus op die manier, ja, zo is dat gebeurd." (Ex-beleidsofficier).

Het feit dat Bob als enige van de 13 wijkinspecteurs twee projecten in zijn werkingsgebied heeft geïnitieerd, geeft duidelijk aan dat de wijkinspecteur persoonlijk heel vatbaar was voor de GPZ-filosofie en bijgevolg ook veel gevoeliger was voor problemen in zijn wijkgebied dan zijn collega's werkzaam in andere gebieden. De signalen die de wijkinspecteur ontving betroffen een aantal feiten die hem deden vermoeden dat de veiligheid in de buurt problematisch was:

- Ik heb eens gezocht in ons meldingsverslag, in ons afhandelingsverslag. Zijn er recente feiten? En welke feiten zijn er? En die feiten hebben in feite de doorslag gegeven om te zeggen: 'Kijk, nu gaan we het doen'. (Wijkinspecteur)
- En er waren ook signalen die de doorslag hebben gegeven: een fietsdiefstal. (...). Ze (bewoners) zien die dief met die fiets een dag of twee drie later rijden. Ze rijden er met een auto achter en ze rijden gewoon die fiets omver met die gast er nog op. (...) Jongeren die wat teveel lawaai maken. Eén die in een dronken bui buiten komt en met zijn vlindermes staat te zwaaien. (...) Daar hebben we dus op gereageerd. En met die feiten hebben we ook gezegd: 'Er zijn misschien nog zaken die gebeuren, die we niet weten.'. (Politieoverleg, wijkinspecteur).

Zonder de GPZ-introductie hadden deze signalen wellicht tijdelijk voor wat ophef gezorgd, maar ze hadden nooit aanleiding gegeven tot een verhoogde politionele aandacht en het indienen van een aanvraag bij de KBS. De aanzet voor het project en de specifieke keuze voor de wijk is niet een specifiek dramatisch incident of een plotse problematische verandering, maar bepaalde ontwikkelingen op verschillende niveaus (1) de introductie van een GPZ-filosofie op nationaal niveau waarbij specifieke ondersteuning wordt toegekend aan lokale politiezones die fungeerden als pilootprojecten (2) een lokale korpsleiding die inging op deze nationale opportuniteiten en als hevig voorstander de wijkwerking grondig veranderde en een prominente rol toekende aan de wijkinspecteurs en (3) een wijkinspecteur die heel vatbaar was voor die GPZ-filosofie en hierdoor ontvankelijker en attenter werd voor signalen uit zijn wijkgebied. Al deze ontwikkelingen zijn noodzakelijk om te begrijpen waarom bij de lokale politie de notie ontstond van de wijk A. als een problematisch wijk die nood en recht had op extra (politionele) aandacht en dus werd uitgekozen als (en uiteindelijk ook uitgroeide tot) één van de belangrijkste experimenten van GPZ binnen de zone. De ontstaansgeschiedenis van het Project A in wijk A., leert ons dat als we willen begrijpen waarom officiële instanties een bepaalde wijk of bewoners problematiseren, we goed moeten analyseren vanuit welke achterliggende principes en opvattingen (bronnen) deze instanties vertrekken. Dit komt nog beter tot uiting als we analyseren hoe verschillende officiële instanties van Project A., eenzelfde problematiek, op

een andere manier construeren, verantwoord (problematiseren) en managen (aanpakken).

3.3 *Verschillen in problematisering en aanpak bij officiële instanties in Project A.*

In de analyse naar de oorsprong van het Project A. hebben we gemerkt dat de filosofie van de gemeenschapsgerichte politiezorg een belangrijke bron is geweest voor de problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers. In deze analyse zullen we aantonen dat de GPZ-bril verklaart waarom politionele actoren vaak tot een andere constructie (problematisering) komen van veiligheidsbeleving bij burgers dan andere actoren, i.e. het bestuurlijk beleid, sociale huisvestingmaatschappij en andere politionele basisfunctionaliteiten, en dus op een andere manier die beleving verantwoord (verklaren) en managen (aanpakken).

3.3.1 *Leefbaarheid: een normale veiligheidsbeleving*

Uit de objectieve analyse van meldingen bij de politie, maar voornamelijk uit de fijnmazige bevraging van de bewoners, blijkt dat bewoners in de wijk A. zich voornamelijk zorgen maken over de leefbaarheid van de wijk, i.e. zwerfvuil, groenonderhoud en infrastructuur. Volgens de politionele actoren die de GPZ-filosofie onderschrijven, is de verloedering van de wijk een terechte bezorgdheid en frustratie van de bewoners:

Als we gans begonnen met het project – het is misschien ruw gezegd of slecht verwoord – de verloedering een beetje van de wijk die aan de gang was. Zeker paden die niet verzorgd werden en dat er niemand meer door kon, overgroeid tot en met. En iedereen kon hem erin wegsteken. Het had zo een onverzorgde indruk. (Wijkinspecteur).

De oorzaak van die verloedering ligt volgens GPZ-voorstanders niet bij de burgers, maar is de verantwoordelijkheid van de bestuurlijke overheid die haar taak niet of onvoldoende heeft uitgevoerd en weinig of geen oog heeft voor het terechte ongenoegen van de burgers:

Op die eerste mobiliserende vergadering was er veel frustratie bij de mensen. **Het ging er soms wel hevig aan toe, naar de bestuurlijke overheid vooral.** Niet zozeer naar die wijkinspecteur of politie, maar **vooral naar die bestuurlijke overheid.** Dat ging allemaal over kleine storende elementen zoals de verlichting (...) aan het speelplein. (...) Het was daar te donker. Die huisvuilophaling. En dat was nogal: ja, dat ging er nogal hevig aan toe. Dat was een stuk frustratie: **'We melden dat altijd, maar er gebeurt niks mee'.** (Ex-beleidsofficier).

In deze fragmenten wordt duidelijk dat de burger hier wordt voorgesteld *als klant* die recht heeft op een leefbare (woon)omgeving en dat de bestuurlijke overheid hier wordt gepositioneerd als dienstverlener die tekortschiet. We zien dit ook terugkomen in het Horecaproject in wijk A2. Dit project draaide voornamelijk rond problemen inzake leefbaarheid rond dancings, i.e. *“lawaaioverlast, afval, roepen en tieren, zelfs vechten op straat”* (Wijkinspecteur). Net zoals in het Project A. werd ook een bevraging van de bewoners georganiseerd. Volgens de GPZ-voorstanders was deze bevraging echter niet nodig want het was voor 'iedereen', behalve de bestuurlijke overheid, duidelijk wat de problemen waren.

Die bevraging hadden wij er (wijk A2) eigenlijk niet moeten doen. Want de problemen, dat er problemen waren en welke problemen, eigenlijk iedereen wist dat: geluidsoverlast langs de uitgang van de dancing, parkeeroverlast, **iedereen wist dat**, maar dikwijls heb je toch wel

eens iets nodig (...) om uw bestuurlijke overheid voor een stuk mee te confronteren van: Kijk, je moet nu niet komen zeggen: ‘Ah, maar ja, wij weten dat. De mensen klagen allemaal’. **Hier zijn de feiten.** We hebben ze bevraagd en dat gevoel leeft er, wat gaan we er nu meedoen? **Dat is een stuk verantwoording.**” (Ex-beleids officier).

In bovenstaand fragment zegt de ex-beleids officier twee opvallende elementen. Ten eerste verwijst hij naar de bevraging van de perceptie van de bewoners als feitelijk: ‘*Hier zijn de feiten*’. Hieruit blijkt dat hij de frustraties van de burgers terecht en normaal vindt. Ten tweede verwijst hij op het einde naar één van de vijf pijlers van GPZ, i.e. verantwoording. In die zin stelt hij zich volledig achter de GPZ-visie waarin de burger ‘serieus’ moet genomen worden en een officiële instantie, in dit geval de bestuurlijke overheid, haar verantwoordelijkheid moet opnemen. Het is duidelijk dat de GPZ-voorstanders de bezorgdheid van de burgers omtrent leefbaarheid construeren als een *normale veiligheidsbeleving*. Om die constructie te verantwoorden verwijzen ze naar een belangrijk GPZ-principe waarbij het beschouwen van de burger als klant een essentieel onderdeel vormt bij het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de burgers. In die zin is het dan ook niet onlogisch dat bij het managen van deze beleving de burger wordt beschouwd als een *deskundige en betrouwbare bron van informatie* en kan fungeren als een *constructieve partner* om problemen te signaleren en op te lossen.

- *I: ...waarom hebben jullie gekozen om te gaan samenwerken met burgers?*

Ex-beleids officier: **Tja, omdat zij toch de eerste betrokkenen zijn binnen hun wijk: zij wonen daar, zij leven daar, ze zitten er alle dagen in voor een stuk. Dus zij voelen het aan. Dat is toch heel belangrijk.** (Ex-beleids officier).

- Dus in het buurtbeheer zoals de wijk A. (...) **staat de participatie van de bewoners centraal. Dat is nogal evident hè.** Wij beschouwen hen als *deskundige* voor de problemen die in hun directe woon- en leefomgeving zijn, **voor het vinden van oplossingen en van hen wordt dan ook een actieve bijdrage verwacht.** (...) (Ex-korpschef)

Vanuit die constructie gebaseerd op die burgervisies is het dan ook niet verwonderlijk dat de GPZ-voorstanders zich ergeren aan de bestuurlijke overheid die onvoldoende de (geactiveerde) bewoners als klant en als informatiebron ‘serieus’ neemt. De wijkinspecteur moet de bestuurlijk overheid regelmatig op haar engagement in het project wijzen:

Bij de gemeente durven ze wel al eens zeggen: **‘Allemaal goed en wel, maar die gaan ons niet commanderen’.** Algemeen onderhoud, snoeiwerken, opkuiswerken, afval die er ligt. Dat wij (wijkinspecteurs) dan een telefoontje doen: ‘Is het niet mogelijk dat, als er een ploeg passeert, dat die het vuilnis meepakken? Of als er iemand van de groendienst vrij is, om daar eens snoeiwerken te doen?’ **Dat zij zeggen: ‘Wij hebben nog andere werk. En gaan die mensen van de wijk ons commanderen?’.** Daar moeten wij dan op inspelen en zeggen: ‘Ja, maar jongens, we doen mee aan een project. Het vergt van iedereen een beetje een investering. **En als je in een project stapt, (...) zou je je toch een beetje meer moeten engageren naar dat project toe, naar de buurt toe.’.**” (Wijkinspecteur).

De GPZ-voorstanders geven aan dat de bestuurlijke overheid faalt omdat ze onvoldoende overtuigd is dat de burgers op een positieve manier kunnen bijdragen tot het oplossen van leefbaarheidsproblemen:

Maar hij (burgemeester) was daar ook sceptisch tegenover. We hebben hem echt moeten overtuigen. Want hij zei: ‘Ja, ok, een wijkcomité, maar we doen al investeringen in die wijk, als we dat nu nog eens gaan doen, dan gaan we er niet meer uit zijn want ja, kijk, **dat wordt een klachtenmuurtje.**’ (Ex-beleids officier).

Volgens de GPZ-voorstanders domineert bij de burgemeester het beeld dat voornamelijk de jammerende en veeleisen burger zal geactiveerd worden: *“Hij had een beetje schrik, denk ik, van te veel klachten. In het begin krijg je veel klachten.”* (Politieoverleg, Teamchef Wijkwerking). Dit wordt ook bevestigd door de burgemeester zelf. In eerste instantie is de burgemeester heel positief ten aanzien van het responsabiliseren van burger:

Als ze (burgers) ervaring hebben, hetgeen dat ze zelf meemaken, dat ze dat overbrengen. (...) Daar kunnen wij iets uit leren en ons bepaalde opstellingen maken (...), of we moeten daar bijsturen, of we moeten daar meer aandacht aan besteden (Burgemeester)

Net zoals de GPZ-voorstanders vindt de burgemeester het belangrijk om te weten wat er bij de burger leeft. Onder andere reserveert hij elke weekdag een aantal spreekuren zodat burgers met hem een persoonlijk gesprek kunnen aangaan over hun zorgen of problemen. Bovendien vindt hij zelf dat hij goed weet wat onder de bevolking leeft: *“Ik ben zo nog iemand die nogal dicht bij de mensen staat en dan durven ze mij van alles en nog wat...Je kent dat wel hè.”* (Burgemeester). De burgemeester heeft er dus geen bezwaren tegen persoonlijk geconfronteerd te worden met vragen en klachten van individuele burgers. Hij heeft echter wel een grote terughoudendheid ten aanzien van georganiseerde vormen van burgeractivering op grote schaal omdat ze volgens hem voornamelijk de negatieve en kritische burgers aantrekken, die enkel denken aan hun eigenbelang:

Ja. Burgerparticipatie. (stilte). Ik ben daar in principe voor; Maar mijn ervaring is als je zoiets organiseert, dat je daar over het algemeen **de negativisten** naartoe krijgt. (...) Maar in principe ben ik er voor hoor, voor burgerparticipatie. **Mijn terughoudendheid komt waarschijnlijk door het individualisme dat toeneemt. En dat die dan komen voor zichzelf, en niet meer voor de maatschappij, voor het algemeen belang.** Ik weet niet of ik zo negatief mag zijn, **maar dat ze teveel komen voor hun eigen zaak.”** (Burgemeester).

Vanuit de GPZ-visie worden de eisen en klachten van de burgers als normaal ervaren en wordt deze klagende en fulminerende burger juist beschouwd als onderdeel van de oplossing:

We wisten dat iets ging komen (tijdens mobiliserende vergadering), en je kan op dat moment niets doen. Uitrazen en dan zeggen: ‘Jongens, eventjes op adem komen en nu gaan wij iets zeggen. En dan duidelijk maken: **‘Kijk, het is wel de bedoeling dat jullie ventileren, naar ons toe zodanig dat wij lessen kunnen trekken uit in welke richting dat we moeten verder werken, of in welke richtingen dat we moeten (nadruk) inslaan om te voldoen aan uw vragen of uw problemen of het onveiligheidsgevoel..** (Politieoverleg, wijkinspecteur).

De burgemeester daarentegen meent dat bij georganiseerde vormen van burgeractivering voornamelijk de veiligheidsbeleving van negatief ingestelde burgers domineert. Vanuit deze burgervisie construeert hij de veiligheidsbeleving bij burgers dan ook als onterecht, i.e. als niet overeenstemmend met de werkelijkheid. Vanuit deze constructie gebaseerd op een negatieve burgervisie is het dan ook logisch dat de burgemeester ernstige kanttekeningen maakt over de mate waarin die negatieve en egocentrische burger actief kan betrokken worden bij het aanpakken van de veiligheid(sbeleving):

- Maar mijn ervaring doet mij toch een beetje voorzichtigheid aan de dag leggen. Want als je u daardoor dan laat leiden, **zou je wel kunnen verkeerde houdingen aannemen.** Omdat je alleen de negativisten gehoord hebt. Diegenen die kritiek hebben. Ik ben een beetje terughoudend. Maar principieel ben ik ervoor. Ik ben voor een burgerparticipatie zo groot mogelijk. Maar mijn ervaring zegt me: Wees toch voorzichtig. Wees voorzichtig. (...) Met een zekere terughoudendheid. **Men moet oppassen dat men niet verkeerd gestuurd wordt.** Dat men sturing geeft. Als je alleen aan de hand van de negativisten zou laten sturen, **dan zou je**

wel kunnen een verkeerde richting ingaan. Dat is nu sterk uitgedrukt. Maar toch, een richting die je beter niet neemt.

Alhoewel we vanuit democratisch standpunt uiteraard voorstander zijn van een beleid dat de burger serieus neemt en zijn rechten en wensen op een leefbare en veilige samenleving respecteert, kunnen we ook wel begrip opbrengen voor de terughoudendheid van de burgemeester. Binnen een democratie is het een vaak terugkomend beleidsvraagstuk: hoe kunnen we de burger serieus nemen, zonder hem/haar (altijd) gelijk te geven? Het is een vraagstelling die we graag verder opnemen in hoofdstuk 7 waarbij we tools aanreiken om te komen tot een andere problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers. Voor nu volstaat het vast te stellen dat, alhoewel het gaat om eenzelfde problematiek, GPZ-voorstanders en de burgemeester omwille van een verschillende burgervisie komen tot een andere constructie van veiligheidsbeleving. In de volgende delen zullen we echter zien dat GPZ-voorstanders ook nog andere burgervisies hanteren en daardoor komen tot andere constructies van veiligheidsbeleving.

3.3.2 *Samenlevingsproblemen: een bevattelijke veiligheidsbeleving*

In de interviews en de projectfiches worden ook een aantal samenlevingsproblemen beschreven, i.e. conflicten tussen bewoners onderling. Vaak worden ze veroorzaakt door spelende kinderen en rondhangjongeren.

Daar (S-straat) had je een burenruzie tussen twee à drie gezinnen. En dat was voornamelijk ja: 'Ze spelen op straat met voetballen, gooien ballen, tennissen op straat en die bal vloog eens tegen de venster, in de voortuin, dan werd er een bloemetje vertrapt. (...) Dat kaderde allemaal in de verdraagzaamheid, en **onverdraagzaamheid** en **daar moeten we dan wel tamelijk kort op de bal spelen**. Eerst de ouders, de volwassenen erop attent maken dat sommige dingen kunnen en sommige dingen niet kunnen en **hen bewust maken** dat het de leefbaarheid ten goede komt als iedereen zich een beetje houdt aan de richtlijnen die er zijn. Vind ik toch persoonlijk." (Wijkinspecteur).

In dit fragment is reeds duidelijk dat de veiligheidsbeleving ten aanzien van spelende kinderen wordt beschouwd als een 'fout' van de *onverdraagzame burger* en dat het aan de wijkinspecteur is om deze 'fout' te detecteren en te corrigeren door de ouders en andere volwassenen bewust te maken van een aantal richtlijnen. GPZ-voorstanders menen dan ook dat veiligheidsbeleving vaak veroorzaakt wordt door *onwetendheid* en/of een gebrek aan *relativeringsvermogen*:

Nu of dat mensen hun veiligheidsbeleving niet goed beleven. Ja, op wat is dat gebaseerd? Je kan inderdaad informatie geven. (...) **als men bepaalde problemen gaat naar voor brengen, kan je die enkel en alleen trachten te verduidelijken en te kaderen, als het niet echt een criminaliteitsprobleem is.** Hangjongeren bijvoorbeeld: 'Ja, meneer! Daar aan het bankje! En 's avonds komen ze daar met tien zitten. En drugs hè!. En dit en dat!'. (...) Wat ik dan dikwijls deed, (...) is zeggen: 'Ja maar, laat ons nu eens teruggaan in de tijd als wij jong waren, en wat deed je toen?'. 'Ah ja, we zaten aan de kerk'. 'Rookten wij gaan sigaartje in 't geniep?'. 'Ah ja!'. (...) **dan zie je wel dat daar een zekere vorm van verdraagzaamheid, begrip gaat ontstaan en dat men wel bereid is om (te tolereren)** (Ex-korpschef).

Ten alle tijden wordt echter vermeden dat de *gefrustreerde burger* zelf tot actie overgaat:

Ik heb er één, die mens is nu verhuisd, maar waar dat ik alle maanden zeker eens moest bij gaan. (...) **Op alle kleinigheden ging hij in.** Gasten die met een bal op de straat aan het spelen waren of die eens door een voortuin liepen of die een lege fles cola achter lieten. Alles. **Hij**

zou er zelf achter gelopen hebben. Dat je dan tegen hem zegt: Als ik ze (gasten) zie, zal ik er bij gaan. (...) **Gerust stellen. Ik zoek een oplossing.** (Politieoverleg, Wijkinspecteur).

In tegenstelling tot de constructie van leefbaarheid waarbij burgers beschouwd worden als klant en als partner met een normale veiligheidsbeleving, stellen we vast dat inzake samenlevingsproblemen de veiligheidsbeleving bij burgers als problematisch wordt geconstrueerd. In de bovenstaande fragmenten wordt wel duidelijk dat die problematische veiligheidsbeleving niet onverklaarbaar is. Integendeel, de afwijkende beleving wordt verklaard door de burgers voor te stellen *als beperkt*, i.e. de burger die door zijn/haar beperkte kennis, relativiserings- en/of tolerantievermogen komt tot een verkeerde beleving van veiligheid in de samenleving. In die zin menen we dat officiële instanties een *bevattelijke veiligheidsbeleving* construeren, i.e. een beleving die niet overeenstemt met de werkelijkheid, maar die wel begrijpbaar en/of verklaarbaar is. Het is duidelijk dat deze constructie niet vertrekt vanuit de visie dat de burger kan bijdragen tot het aanpakken van die veiligheidsbeleving, maar dat die taak volledig wordt toegekend aan de officiële instantie, i.e. de politie.

- Vooraleer ik iets zeg, ga ik altijd luisteren naar de partijen. (...) En als er twee antwoorden zijn, is het aan mij om te distilleren (...) wat juist en wat niet juist is. (Wijkinspecteur).
- Ik zeg het: het is een beetje geven en nemen en soms moet je eens terugnemen ook, dat je zegt: 'Wij gaan het eens zeggen.'. In eerste instantie moet je het samen proberen op te lossen. Als het niet gaat, dan moet er één de knoop doorhakken. (Wijkinspecteur).

Het opbouwen van vertrouwensrelatie met de burger staat hier niet in functie van de burger als klant of als partner. Aanwezigheid, nabijheid, aanspreekbaarheid, zichtbaarheid, controleerbaarheid worden hier beschouwd als manieren om kennis te verzamelen over de wijk en de bewoners om vervolgens te kunnen oordelen wanneer de beleving afwijkt en waarom, en op die manier adequaat de problemen in de wijk te controleren of te corrigeren.

Deze constructie, verantwoording en aanpak ervan vinden we bijvoorbeeld heel goed terug in de manier waarop de wijkagent omgaat met 'balorige' spelende kinderen of rondhangjongeren. Volgens de GPZ-voorstanders is het gedrag van die kinderen en jongeren normaal en toegelaten: *"En ergens mogen ze natuurlijk. Ze mogen daar rondhangen hè."* (Politieoverleg, Teamchef wijkwerking). Het GPZ-principe van 'Ken uw wijk' stelt de wijkinspecteur in staat om de problematiek van 'balorige' kinderen en rondhangjongeren als bevattelijk te construeren. Door die kennis heeft de wijkinspecteur het gevoel dat hij het probleem controleert of kan corrigeren indien er iets misloopt:

Ik ging bij die jongeren want ik ken die. De helft van de jongeren, als ik hun naam niet ken dan weet ik wiens kinderen dat het zijn en ik ga dan eens aan de deur bellen: 'Uw kleine hier, hij heeft...'. (reactie van ouders): 'Godmiljaar, is het weer van dat. Hier komen! (tegen hun kinderen). (Politieoverleg, Wijkinspecteur).

Door dit contact met kinderen, jongeren en hun ouders actief te onderhouden, zorgt hij er bovendien voor dat die constructie bevattelijk is en blijft:

Als ik die (rondhang jongeren) zie dan vlieg ik daar niet naar toe. Ik rijd daar op mijn gemak naar toe, ik stop eens en zeg: Gij, gij en gij. Gij zijt van daar! En gij zijt van ginder. En gij? Van waar zijde gij? **Zodat we zicht hebben op wie dat er daar komt.** (...) En dan: 'Auw, ik moet hier toch stilletjes zijn want als er iets gebeurt, de wijkinspecteur kent ons allemaal.'. **Maar als dat anoniemen zijn...** (Politieoverleg, Wijkinspecteur)

De kennis van de wijk en de bewoners stelt de wijkinspecteur in staat om de problematiek bevattelijk te construeren. Bij dit construeren merken we dat de wijkinspecteur zeer goed in

staat is om burgers/bewoners te categoriseren, i.e. in gefrustreerde, onwetende en intolerante burgers, en bij elk van dit soort bewoners een gepaste aanpak te formuleren. Dit categoriseren van burgers wordt ook toegepast om het dilemma tussen een sociale (bemiddelende) of verbaliserende (repressieve) aanpak op te lossen. De GPZ-voorstanders zijn zich zeer bewust van de spanningen die de GPZ-filosofie inhoudt en de discretionaire ruimte die hiermee samenhangt:

Je moet die eigenschappen bezitten om de gemeenschapsgerichte werking uit te dragen en je zo te gedragen. Maar langs de andere kant, moet je ook die pet van politiemans en vertegenwoordiger van de wet, die consequent is in zijn optreden, ook nog altijd hanteren. (Ex-korpschef)

Het onderstaand fragment illustreert heel goed hoe de wijkinspecteur de keuze maakt tussen een harde of een meer soepel aanpak. Het fragment gaat over het probleem van het te vroeg buiten zetten van vuilnisbakken:

Omdat je ze (bewoners) kent. Dat ik zeg: **Dat is één van mijn kornuiten. Daar moet ik voorzichtig mee zijn.** (...) Tegen anderen, dat ik zeg: Ja, **bij die mens is dat een vergetelheid.** Soms zaken die opgeblazen worden. Een vuilbak die een dag te vroeg buiten staat. (...) Dat blazen ze op en dan zeggen ze: ‘Alle weken’. **Buiten bij een ander waarvan je weet dat het wel degelijk alle weken is en dat hij het moedwillig doet, moet je directer zeggen:** ‘Luister nog één keer! Volgende week als hij er terug staat, kameraad, **op papier hè!** Ge weet het! Ik heb het je al twee drie keer gezegd!’ Tegen die anderen zeg je: ‘Luister Franky⁷⁸, het is zo en niet anders.’ **Je moet altijd consequent zijn. Voor iedereen gelijk. Maar de aanpak is iets zachter dan tegen iemand die het doet om de mensen te pesten.”** (Wijkinspecteur).

De kennis van de buurt en de bewoners stelt de wijkinspecteur in staat om bewoners te categoriseren in diverse groepen, i.e. één van zijn lastige kornuiten of een verstrooide bewoner. Het voorbeeld illustreert heel goed dat de constructie en de aanpak van het probleem niet afhangt van de objectieve feiten, maar dat naargelang de burgervisie van de wijkinspecteur (gehoorzamend of moedwillig) eenzelfde feit (het te vroeg buiten zetten van vuilnisbakken) op een andere manier geconstrueerd wordt (bevattelijke of onterechte veiligheidsbeleving bij de klagende bewoners) en aangepakt (begrijpend aanmanend of hard terechtwijzend). De kennis van de buurt en de bewoners zorgt ervoor dat de wijkinspecteur op een vrij eenvoudige wijze een keuze kan maken tussen een sociale of verbaliserende aanpak. Verbaliseren en een sociaal gerichte aanpak lijken bij deze wijkinspecteur niet tegenstrijdig te zijn. In onderstaand fragment is heel duidelijk te zien dat de wijkinspecteur zijn kennis van de bewoners en zijn verbaliserende macht ook inzet (gebruikt) om mensen aan te zetten tot ‘juist’ handelen. Het fragment handelt over een auto van een bewoner die niet verzekerd op de openbare weg staat:

In principe moet je dat direct verbaliseren. Dan zeg je: ‘Kijk op het einde van de week moet hij weg. (...) **Als hij niet weg is, dan schrijf ik hem op, de klem erop of takelen. En niet op mijn kosten, maar op uw kosten hè.’** Je weet dan dat ze niet veel hebben om rond te komen, dus probeer je het maken van kosten (te beperken). En je geeft de pap in de mond hè: Zet uw auto die ingeschreven is op straat, en zet uw auto die niet ingeschreven is in de garage. Geen problemen meer. (...) (Wijkinspecteur)

GPZ-voorstanders zijn zich bewust dat *andere basisfunctionaliteiten* dit wel onmiddellijk verbaliseren:

⁷⁸ Naam van een comitélid. Toeval of niet?

Passeert de interventie, zien ze het, dan schrijven ze het op. Passeert de verkeersdienst, ze schrijven het op. En terecht. **Ik kan dat ook terecht opschrijven, maar je moet een vertrouwensrelatie proberen te bekomen met die mensen. En dan geef je ze altijd een klein beetje respijt. Niet te lang, maar toch.** (Wijkinspecteur).

Vanuit het GPZ-principe waarbij het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de burgers centraal staat, vinden GPZ-voorstanders het echter niet verstandig om onmiddellijk te verbaliseren. Ze zijn er immers van overtuigd dat vanuit hun GPZ-principe ze vaak veel beter en efficiënter kunnen optreden dan de andere functionaliteiten die vertrekken vanuit het traditionele model waarbij de nadruk ligt op repressie en waarin de 'crime fighter' mentaliteit nog steeds de bovenhand neemt:

De interventie die komt daar toe en die mogen bellen, die geraken gewoon niet binnen. Bij ons zijn dat goede klanten. Met wie je eens een babbeltje gaat doen. (Politieoverleg, wijkinspecteur)

Bovendien menen ze dat een gebrek aan dit GPZ-principe, i.e. de kordate aanpak van sommige functionaliteiten, soms problematisch is omdat het schade toebrengt aan de zorgvuldig opgebouwde vertrouwensrelatie met de burger:

als er interventie met een bepaalde mentaliteit in die wijk binnenkomt en die pakken daar iets aan dat je zegt van: **Dat vertrouwen is geschaad hè. Dat is weg.** (Ex-beleidsofficier).

GPZ-voorstanders zijn zich dus heel goed bewust dat GPZ vertrekt vanuit specifieke burgervisies en dat ze hierdoor vaak komen tot een andere problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers dan andere basisfunctionaliteiten die niet of onvoldoende het GPZ-principe respecteren. Dat die repressieve aanpak eigen is aan de politie of bepaalde functionaliteiten die onvoldoende doordrongen zijn door GPZ-filosofie, is echter niet altijd het geval. In Project A. stellen we vast dat *de vertegenwoordiger van de sociale huisvestingmaatschappij (SHM)* burenruzies op een heel andere manier problematiseert en aanpakt dan de GPZ-voorstanders. Net zoals de GPZ-voorstanders meent de vertegenwoordiger SHM dat een officiële instantie moet optreden en bemiddelen bij burenruzies. Maar in tegenstelling tot de wijkinspecteur, geeft de vertegenwoordiger aan dat bemiddelen bij burenruzies 'in principe' niet tot zijn takenpakket behoort:

I: Welke klachten behandelen jullie?

SHM: Awel ja, met betrekking tot hagen. De ene doet zijn haag niet af, die sparren die groeien daar naar een zekere hoogte. Zo van die zaken. Of schotelantennes. Dan ook bijvoorbeeld hinder van honden, een hond die continu zit te blaffen ofzo. Dat zijn allemaal gevallen waar wij dan proberen om te bemiddelen. **Of dat het in principe ons taak is, dat is nog iets anders...** (SHM)

Vanuit dit 'principe' is zijn kennis en begrip voor de beleving van de bewoners veel kleiner dan bij de wijkinspecteur, en domineert de visie van de burger als onnozel: *"Onnozelheid feitelijk, waarmee je je dan mee moet bezig houden."* (SHM). Bijgevolg construeert hij de veiligheidsbeleving van de bewoners niet als bevattelijk, maar als onterecht, i.e. als afwijkend en onredelijk. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij het heel normaal vindt om bij 'onnozele' burenruzies een iets hardere aanpak te hanteren zoals dreigen met uit huiszetting: *"En soms een beetje kordaat spreken van: 'Ja, als het hier niet opgelost is, gaan we jullie doen verhuizen ofzo.'*" (SHM). Dreigen met uit huiszetting is echter wettelijk niet mogelijk bij burenruzies en ook de vertegenwoordiger is zich hiervan bewust. Maar dan nog vindt de vertegenwoordiger dat bemiddeling 'in principe' niet tot zijn taak behoort, en dat burgers dan maar een beroep moeten doen op politie en juridische instanties zoals de

vrede rechter. Voor de vertegenwoordiger is afschrikken ('dreigen met uit huiszetting) vaak de enige manier om met een onterechte veiligheidsbeleving om te gaan:

- *I: Maar dat is eigenlijk alleen maar bedreigen, want dat kunnen jullie niet doen?*

SHM: Ah neen hè, voor burenruzies gaan we niemand buiten zetten.

I: Maar dat is wel een stok dat je kan gebruiken?

SHM: Ah ja. Als we natuurlijk zeggen dat we iemand uit het huis gaan zetten of opzeg geven, ook al kunnen we dat misschien niet maken, juridisch gezien. **Maar ze luisteren er wel naar, dat woord verstaan ze wel. Dan denken ze de volgende keer wel eens na.**

Vanuit de visie van de burgers als 'onnozel' en onredelijk, construeert de vertegenwoordiger een onterechte veiligheidsbeleving die op een vrij repressieve manier moet worden gecorrigeerd. Die vrij 'harde aanpak' vinden we ook terug wanneer de vertegenwoordiger vertelt over het probleem van bewoners die hun huis niet onderhouden. Voor de vertegenwoordiger is dit een ernstige overtreding die vaak enkel kan opgelost worden door (te dreigen met) uit huiszetting:

Er was daar een gevalletje, drie jaar geleden. Ergens in de S. straat en die zijn woning zat volledig onder het vuil. Dus van zijn garage had hij bijna een stort gemaakt. (...) ik ben er ook naar toe gegaan en gezegd: **'Als dat hier binnen de kortste keren niet opgeruimd is, zal ik jullie opzeg betekenen en dan kan je een andere woning zoeken.'** (SHM)

Het effectief uitvoeren van een uit huiszetting is volgens de vertegenwoordiger soms noodzakelijk, niet enkel omwille van de woning, maar voornamelijk uit vrees dat andere bewoners het gedrag zouden kopiëren:

In de C-straat hebben we twee jaar geleden ook iemand uitgedreven. We hebben een vonnis van de vrede rechter bekomen maar die zijn woning was effectief een stort. (...) want als een voortuin een stort is en als sommige andere huurders dat zien: 'Ja, dat mag allemaal en ze (officiële instanties) reageren er toch niet op!'. **Dan bestaat het risico dat ze dat bij hun ook beginnen te doen hè.** (...) Zo van: 'Die mag dat wel. En ik zou een brief van jullie krijgen dat ik alles moet opruimen. Ga eerst daar maar eens gaan kijken. Dat hij zijn boel opruimt. Zo van die reacties dus. (SHM)

De vertegenwoordiger van de sociale huisvestingmaatschappij construeert het probleem van verwaarlozing van de woning duidelijk vanuit een wantrouwige burgervisie, i.e. een visie waarbij een harde aanpak hoort omdat anders het risico bestaat dat andere/alle bewoners zouden overgaan tot het verwaarlozen van hun woning. Een alternatieve constructie zou zijn dat de verwaarlozing vertrekt vanuit een 'beperkte' burgervisie, i.e. een weinig bemiddelde, oude en/of verstandelijk gehandicapte bewoners die nood heeft aan ondersteuning bij het onderhouden van zijn/haar woning. De vertegenwoordiger geeft ook zelf aan dat er alternatieven zijn:

Maar de wijkagent heeft dat goed proberen op te lossen. Hij is zelf bij de burgemeester gegaan en ze zijn dan met een paar vrachtwagens of een paar containers afgekomen zodanig dat de huurder al zijn vuil kon laten wegvoeren. (...) Die woning is dan toch goed opgeruimd geweest en de **wijkagent is er dan nog een paar keer naartoe geweest om eens te kijken of hij zich nu houdt aan de afspraken of dat hij er niet opnieuw een stort van maakt.** Tot op heden is dat goed opgelost geweest, want anders, ja, anders ging hij er misschien niet meer wonen of gingen we een procedure uit huis zetting uitgevoerd hebben. (SHM).

Uit huiszetting is in dit geval dus voorkomen dankzij de wijkinspecteur die, wellicht vanuit de GPZ-geïnspireerde 'beperkte burgervisie', vastgesteld heeft dat de bewoners hulp nodig hadden om de woning te laten opruimen en nu de situatie van dichtbij verder opvolgt.

In deze analyse van de verschillen in de manier waarop officiële instanties problemen (leefbaarheid, samenlevingsproblemen) construeren, hebben we kunnen vaststellen dat de filosofie van de gemeenschapsgerichte politiezorg een belangrijke bron is waardoor GPZ-voorstanders vaak eenzelfde problematiek (leefbaarheid of samenlevingsproblemen) op een andere manier construeren (problematiseren), verantwoorden (verklaren) en managen (aanpakken). In de volgende analyse zullen we echter aantonen dat zelfs bij de GPZ-voorstanders de constructie en aanpak van bepaalde problemen de GPZ-filosofie niet altijd de belangrijkste bron is.

3.4 *Verandering in problematisering en aanpak bij officiële instanties in Project A.*

Doorgaans hanteren de GPZ-voorstanders vanuit de GPZ-filosofie vrij positieve burgervisies, i.e. de burger als klant, informatiebron en/of partner in het veiligheidsbeleid, of de burgers als beperkt maar corrigeer- of controleerbaar. Deze burgervisies verklaren waarom GPZ-voorstanders veiligheidsbeleving bij burgers vaker als normaal of minstens als bevattelijk construeren dan andere officiële instanties die niet vertrekken vanuit een positieve burgervisie. Desondanks zijn er bepaalde omstandigheden waarin de GPZ-bril afvalt en de voorstanders de veiligheidsbeleving als onterecht construeren, i.e. als afwijkend en on(be)grijpbaar. In het Project A. is dat het geval met de problemen verkeer, drugs in wijk A. en de aanwezigheid van woonwagenbewoners in wijk A3.

3.4.1 *Verkeer: een onterechte veiligheidsbeleving*

Uit de ‘fijnmazige’ bevraging van de bewoners werd vastgesteld dat ‘snel rijden’ één van de belangrijkste problemen was van de wijk A. Het is daarom opmerkelijk dat ‘*verkeerssnelheid*’ niet als thema werd opgenomen in het Project A. Toch is dit niet vreemd als men nagaat hoe officiële instanties verkeerssnelheid construeren:

Er zijn mensen die vragen: ‘Ja, er wordt hier te snel gereden’. Ok, we (politie) gaan er een onderzoekje naar doen. Eerst hangen we een camera voor een nulmeting: er zijn zoveel voertuigen, ze rijden zo snel... Is het waar? Is het niet waar? **‘Ja, meneer, kijk, we hebben onderzoek gedaan: 2% rijdt te snel. Dus dat is hier geen onveiligheidsgevoel.’** Ofwel: ‘Ze rijden hier wel te snel. We gaan controles doen.’” (Politieoverleg, Teamchef wijkwerking)

In dit fragment wordt dus heel duidelijk dat officiële instanties overtuigd zijn dat om het fenomeen verkeerssnelheid in kaart te brengen, hun meetinstrument efficiënter is dan het bevragen van burgers, en dat het zelfs gebruikt wordt om de veiligheidsbeleving van burgers te corrigeren. Aangezien ‘snel rijden’, ofschoon het belangrijkste probleem volgens de bevraging van de bewoners, niet is opgenomen in het Project A., vermoeden we dat een meting is uitgevoerd, maar de veiligheidsbeleving bij burgers als niet correct werd gepercipieerd en zodoende het probleem niet verder werd aangepakt. De problematiek van de verkeerssnelheid geeft dus aan dat zodra officiële instanties beschikken over kennis en informatie (bronnen) waarvan ze overtuigd zijn dat ze de problematiek (beter) verklaren, de veiligheidsbeleving bij burgers die niet overeenstemt met deze bronnen als onterecht wordt geconstrueerd. Bovendien merken we dat die constructie vaak gepaard gaat met een negatieve burgervisie, i.e. de burger als iemand die overdrijft:

“Verkeer. Onveiligheidsgevoel. Ja. Regelmatig krijg ik wel eens, en ook vanuit de wijk A. heb ik dat ook al gekregen, dat de mensen daar te snel rijden. (...) Maar wat stellen we vast: ik doe dan controle door de politie en **dan stellen we vast dat het niet klopt** (...) de politie doet dan snelheidscontroles over een aantal dagen, en **dan stellen we vast dat het niet klopt.** (...) **En dan moet ik altijd antwoorden: ‘Het is niet juist’.** (...). **Het is toch overtrokken** (overdreven). (...) **Men krijgt een verkeerd beeld.** (Burgemeester)

Een gelijkaardige constructie van veiligheidsbeleving treedt ook op bij het probleem van drugs in de wijk, alhoewel deze analyse ook aantoont dat zodra de ‘objectieve’ bron in vraag wordt gesteld, de constructie verandert.

3.4.2 Drugs: een variabele ontorechte veiligheidsbeleving

Bij het interviewen van de bewoners stelde de onderzoeker vast dat een aantal onder hen zich zorgen maken over druggebruik en –verkoop op het pleintje in de wijk A (zie hfst 6). De wijkinspecteur erkent dat er in het verleden een kleinschalige drugshandel is geweest in de wijk, en volgens hem zijn er vandaag nog een paar druggebruikers in de wijk, maar die veroorzaken zeker geen overlast en er wordt dan ook vanuit de politie niet specifiek rond drugs in de wijk A. gewerkt:

Dat (er een kleinschalige drugshandel was) mogen we zeker zeggen. En nu? Ja, kleinschalig. Er is geweten dat er links en rechts er wel één woont die regelmatig zijn pilletje pakt of zijn jointje rookt. Maar die niet onmiddellijk voor overlast zorgt. En er wordt daar niet expliciet rond gewerkt. (...) Maar expliciet mensen die in het oog worden gehouden, of geobserveerd worden in hun woning in de wijk A., dat niet. (Wijkinspecteur)

Uiteindelijk erkent de wijkinspecteur dat een aantal bewoners zich zorgen maken. Op basis van zijn eigen observaties heeft hij echter nooit iets vastgesteld en daaruit leidt hij af dat het gebruik en de verkoop van drugs in de wijk beperkt is in omvang en zeker niet structureel is ingebed:

WI: Ik ben daar al enkele keren geweest. Dat ze (bewoners) zeggen: ‘Het is altijd ’s avonds op dat uur.’. Dat ik (...) probeer zicht te krijgen. Dat ik specifiek met mijn burgervoertuig naar beneden rijd.

I: *Je hebt daar nog nooit iets gezien?*

WI: Neen. Ik ga niet zeggen dat het niet gebeurt. (...) **Er zit zeker geen regelmaat in. Ik zou zeker niet zeggen: wekelijks gebeurt dat hier.** (Politieoverleg)

Net zoals bij verkeerssnelheid, merken we dat de wijkinspecteur de kennis van de politie en de eigen observatie hoger inschat (objectiever vindt) dan de klachten van de bewoners. Wanneer de eigen informatie dan ook uitwijst dat de klachten van de bewoners foutief zijn, construeert hij de veiligheidsbeleving van burgers inzake drugs in de wijk ontorecht en besluit hij dat de bewoners overdrijven:

- Ik denk dat daar iets van zal waar zijn, maar **dat het een klein beetje opgeblazen wordt.** Het is niet omdat er daar jongeren samentroepen dat er altijd expliciet drugs gebruikt wordt. (...) (Wijkinspecteur).
- Ik ga niet zeggen van niet. **Maar ik denk dat het een beetje overroepen is of overroepen wordt.** (...) Mijn inziens. (Wijkinspecteur, Politieoverleg)

In de loop van het gesprek, naarmate de interviewer meer informatie geeft over de beleving van de bewoners en voornamelijk de reactie van de bewoners (neiging om over te gaan tot eigenrichting), gebeurt er echter iets opvallend: de teamchef van de wijkwerking (TW) die niet op de hoogte was van het probleem en zich heel de tijd afzijdig hield, begint namelijk de kennis en informatie van de wijkinspecteur (WI) in vraag te stellen:

WI: Dat er zo gangsterpraktijken aan de gang zijn in de wijk A. Dat zou me ten zeerste verwonderen.

I: Ja, soms hoor ik dat vallen. Mensen die toch wel serieus geïrriteerd zijn. Die bendes roepen naar de mensen en ze dagen ze uit, ze intimideren ze.

TW (richt zich tot de interviewer): Mag ik een vraag stellen? **Vind je het nodig dat de wijkagent daar naartoe gaat? Vind je het ernstig of...**

I: Het is weg nu volgens de bewoners. Sinds de actie van deze zomer is dat weg, zeggen ze.

WI: Ik ben daar regelmatig geweest. Als ik een late shift deed, reed ik altijd eens naar beneden naar (het pleintje). Stond er daar een auto dan stopte ik. Ik schreef altijd de nummerplaat op. Ik sprak ze altijd aan. Kende ik ze niet, dan vroeg ik wie dat het was. Dus ik denk dat dat ook een beetje...

TW (onderbreekt WI): **Maar als je weet dat er een onveiligheidsgevoel heerst of blijft, moet je toch met die mensen eens aan tafel gaan zitten. Of er moet over gepraat worden. (...)**

WI: Het moet misschien binnen de werkgroep overwogen worden om zo een wijkbabbel te doen. (Politieoverleg)

In bovenstaand fragment merken we dat de teamchef wijkwerking licht gealarmeerd is door de informatie die de interviewer aanlevert en zich hierdoor luidop begint af te vragen of dit niet verder onderzocht en aangepakt moet worden. Dit toont heel goed aan hoe dynamisch een constructie is: de teamchef construeert de beleving van de bewoners nog niet als normaal en terecht, maar onder invloed van ander 'overtuigend' materiaal (gegevens van de interviewer), is hij van oordeel dat de kennis van de wijkinspecteur onvoldoende is om de veiligheidsbeleving van de bewoners als onterecht te construeren en zomaar te negeren. De wijkinspecteur probeert zijn kennis en standpunt nog te verdedigen, maar door de nieuwe informatie aangeleverd door de interviewer, verdwijnt bij de teamchef de hiërarchie tussen de kennis van de wijkinspecteur en de beleving van de bewoners, waardoor opnieuw de GPZ-bril actief wordt en de noodzaak ontstaat om via gesprekken beter te begrijpen (en eventueel te corrigeren) wat de beleving is van de bewoners, i.e. te komen tot een bevattelijke veiligheidsbeleving.

3.4.3 Overlast en woonwagengewoners: normale en onterechte veiligheidsbeleving

In wijk A3 zijn er twee problemen, i.e. een probleem met overlast en een probleem met woonwagengewoners:

Wijk A3 heeft twee problemen, die misschien **mis ingeschat** worden door de bewoners. De wijk heeft een fuifzaal die als er fuiven zijn, **overlast** heeft van het volk die aan- en wegrijden. Plus diezelfde locatie wordt momenteel ook gebruikt door **doortrekkers**: dus zigeuners die toekomen met auto's en caravans. En ze (bewoners van de wijk maar ook de stad) **associëren dat met feiten die zouden kunnen gebeuren in stad A. op het moment dat ze er zijn.** (Wijkinspecteur, Politieoverleg)

Beide problemen zorgen voor heel wat ongenoegen bij de burgers. Officiële instanties construeren echter de beleving van beide problemen op een andere manier. De bewoners van de wijk A3, maar ook andere burgers uit de stad A., beweren dat de woonwagengewoners verantwoordelijk zijn voor een reeks woning- en winkelinbraken:

Daar is de ervaring, dat de mensen, (...) dat als er iets gebeurt in de stad A (inbraken) men dat in de schoenen schoof van die zigeuners, van die woonwagengewoners. **Terwijl de politie aan de hand van cijfers dat heeft kunnen weerleggen dat het niet (benadrukt) die woonwagengewoners waren. (...)** de politie heeft kunnen bewijzen dat het een **georganiseerde bende uit Brussel** was die hier de inbraken pleegde. (Burgemeester)

De officiële instanties, i.e. politie en de burgemeester, zijn overtuigd dat de beleving van de burgers ‘fout’ is omdat er ‘objectieve’ gegevens bestaan die aantonen dat de inbraken gepleegd zijn door een bende uit Brussel. In eerste instantie wordt die veiligheidsbeleving als bevattelijk geconstrueerd, i.e. de burgers beschikken immers niet over deze gegevens (zijn onwetend) en moet dus daarover geïnformeerd worden zodat de beleving kan bijgesteld worden. Tijdens een druk bijgewoone informatievergadering worden die cijfers dan ook meegedeeld:

Er is een vergaderingetje geweest van de burgemeester uit naar de bevolking toe en daar werd ook gezegd: ‘Ja, het is allemaal die zigeuners en dit en dat.’. **En dan heeft de korpschef hem recht gesteld en gezegd: ‘Kijk, de cijfers dat wij hebben daaruit blijkt dat het niet die zigeuners zijn.’** Het is ook een subjectief onveiligheidsgevoel. **Je denkt dat het altijd de die zijn die het doen. Neen, dat blijkt niet waar te zijn. (Wijkinspecteur, Politieoverleg).**

De officiële instanties, voornamelijk de burgemeester, stellen echter verbouwereerd vast dat deze informatie niet corrigerend werkt. Overtuigd van de juistheid van de cijfergegevens, hebben de officiële instanties weinig begrip voor de hardnekkigheid waarmee burgers onveiligheid blijven associëren met de woonwagenbewoners. Bijgevolg wordt de beleving als onterecht geconstrueerd. Als dit bovendien gecombineerd wordt met een overtuiging dat woonwagenbewoners behoren tot een kwetsbare en zwakke groep in de samenleving, wordt die niet corrigeerbare burger gepositioneerd als bevooroordeeld en onverdraagzaam:

Ik heb daar van opgekeken. De vooringenomendheid ten aanzien van die zigeuners bij de bevolking is zeer groot. Echt waar hoor. (...) Men heeft daar al klacht tegen ingediend bij de gouverneur dat we dat doen: dat we die mensen hier opvangen. Want dat is een **zwakke bevolkingsgroep** in onze gemeenschap, zigeuners, de doortrekkers. En men is daar **vooringenomen** ten aanzien van die mensen. Men schuift alles wat er gebeurde dat misliep in Z.: diefstallen enzovoort. Het was allemaal zij die het gedaan hebben. (...) **En ondanks dat (politiecijfers), kon je de mensen daar niet van overtuigen. Is dat gevoel gebleven.** (...)

Het verschil waarmee officiële instanties de veiligheidsbeleving ten aanzien van overlast in de wijk A3 construeren is opvallend:

(de wijk A3 is) een punt geworden (...) waar veel activiteiten doorgaan. Je hebt daar de voetbal. Die mannen spelen nu in, wat is het? – derde of tweede klasse? Er is altijd wel iets te doen. En dan hebben we straks weer (een muziekfestival), een evenement met 10.000 man per dag. **Allez, ja, die buurt lijdt daar voor een stuk natuurlijk wel onder.** (Ex-korpschef)

In tegenstelling tot de beleving van woonwagenbewoners, zijn de officiële instanties het eens dat de klachten van overlast veroorzaakt door allerlei evenementen wel terecht is: *“Maar die mensen (bewoners van wijk A3) worden ook wel geconfronteerd met geluidsoverlast. Dat is wel waar.”* (Burgemeester). Inzake overlast zijn er blijkbaar geen andere (overtuigende) bronnen die de klachten tegenspreken, en wellicht wordt om die reden de veiligheidsbeleving ten aanzien van overlast als normaal geconstrueerd. Het verschil in constructie tussen overlast en woonwagenbewoners blijkt ook heel goed uit onderstaand fragment waarbij de burgemeester verwijst naar een ‘respectabele’ getuige, i.e. een gespecialiseerde arts, die in wijk A3 woont en naar de informatievergadering kwam omdat hij bezorgd was over de overlasthinder:

Er was hier **een dokter, een specialist**, die ook in de wijk A3 woont. Die mens is weggegaan: “Ik kan dat niet meer horen”, zei hij, ‘Wat dat er hier allemaal verteld wordt van negativisme ten aanzien van die mensen (woonwagenbewoners). **Dus hij kwam dat bijwonen omdat de wijk A3 wel geconfronteerd wordt met veel beweging, veel verkeer door het feit dat er een**

zwembad is, de fuifzaal. Voor de hinder, de lawaaihinder, daarvoor kwam die man. Maar niet voor die zigeuners hè. (...) Hij is weggegaan: 'Ik kan dat niet meer horen', zei hij, 'en ik wil daar niet mee vereenzelvigd worden met dat publiek dat hier zit.'

Met deze getuigenis wil de burgemeester niet enkel aantonen dat de overlastbeleving normaal is, maar bevestigt en versterkt hij vooral, met deze 'respectabele' getuige, dat de veiligheidsbeleving ten aanzien van woonwagengewoners onterecht is en voornamelijk gedragen wordt door onverdraagzame burgers. Evenwel merken we dat, net zoals bij drugs in de wijk A., er binnen de officiële instanties twijfels en onenigheid zijn in welke mate de 'objectieve' cijfers moeten gevolgd worden:

I: Maar de burgemeester zegt: 'De politie heeft dat ontkracht dat het niet die zigeuners waren.'

Ex-beleids officier: Ja, dat zal. Er zullen er tussen zitten. **Maar binnen de politie zelf hoor je ook dat er daar verschillende meningen over zijn.**

Dit fragment toont aan dat zelfs zogenaamde 'objectieve' bronnen niet onomstootbaar zijn en dat een constructie steeds een dynamisch gegeven is, i.e. indien de oude bronnen ondergraven worden en er nieuwe (geloofwaardigere) bronnen opduiken die voldoende actoren overtuigen, dan zou er wel eens heel snel verandering kunnen optreden in de visie over de 'onverdraagzame burger met een onterechte veiligheidsbeleving'.

3.5 **Besluit**

In het Project A. hebben we vastgesteld dat de politionele actoren vanuit de GPZ-filosofie een vrij positieve bril hanteren ten aanzien van de burger. Vanuit het principe 'opbouwen van een vertrouwensrelatie' wordt de burger beschouwd *als een klant, informatiebron en/of constructieve partner met een normale veiligheidsbeleving* die recht heeft op en/of kan bijdragen tot een veilige samenleving (e.g. leefbaarheidsproblemen). Anderzijds merken we dat dit 'opbouwen van een vertrouwensrelatie' de politionele actoren in staat stelt om de burgers te beschouwen *als beperkt met een bevattelijke veiligheidsbeleving*, toch blijft het de taak van de politie, i.e. de wijkinspecteur, om die beperkingen te detecteren en te corrigeren en/of te controleren (e.g. samenlevingsproblemen). Andere officiële instanties in Project A. daarentegen, i.e. de bestuurlijke overheid, andere politionele basisfunctionaliteiten en de sociale huisvestingmaatschappij, die niet vertrekken vanuit de GPZ-principes, beschouwen de burgers eerder *als neutraal of negatief met een onterechte veiligheidsbeleving* waardoor hun aanpak vaak uitblijft of repressief van aard is.

We zijn ons bewust dat met het Project A. we slechts een beperkt aantal officiële instanties bereikt hebben en dat onze concrete bevindingen dan ook beperkt zijn tot het Project A. We willen dus niet suggereren dat in het algemeen de (lokale) politie een 'betere' constructie zou hanteren van veiligheidsbeleving dan andere officiële instanties. In het Project A. hebben we immers ook kunnen vaststellen dat, ondanks hun overtuiging in de GPZ-filosofie, er bepaalde omstandigheden zijn waardoor GPZ-voorstanders andere constructies aannemen. Zodra ze overtuigd zijn dat andere bronnen een fenomeen beter in kaart brengen en de burgers niet navenant reageren op die 'objectieve' bronnen, wordt hun beleving als onterecht en on(begrijpbaar) geconstrueerd (e.g. verkeer, drugs, woonwagengewoners).

Ondanks het beperkt aantal bevroegde officiële instanties, geeft de analyse aan dat, net zoals gewone burgers, officiële instanties constructies maken van veiligheidsbeleving, en dat ze zich daarbij baseren, niet op een objectieve werkelijkheid, maar op de bronnen (principes, opvattingen) die zij belangrijk vinden bij het uittekenen en implementeren van het veiligheidsbeleid. Net zoals bij burgers, kunnen deze constructies omwille van hun inbedding in bepaalde (professionele) filosofie vrij stabiel zijn, maar zijn ze ook vatbaar voor verandering. In die zin gaat het construeren (problematiseren), verantwoorden (verklaren) en managen (aanpakken) van veiligheidsbeleving gepaard met zeer ambivalente burgervisies. Die ambivalentie in problematisering, aanpak en burgervisies zorgt niet enkel voor spanning tussen officiële actoren (e.g. politie en bestuurlijke overheid), maar is ook aanwezig binnen eenzelfde instantie (e.g. wijkteams en interventieteams) en tussen actoren die dezelfde principes hanteren (e.g. wijkinspecteur en zijn teamchef over drugs in de wijk). Onvermijdelijk leidt die ambivalentie ook tot een vreemde relatie met de burger die op het ene moment wordt ingeschakeld als partner en op een ander moment object is van corrigerende en controlerende maatregelen. Binnen een integraal veiligheidsbeleid waarin samenwerking tussen officiële instanties en responsabilisering van burgers centraal staan, is het dan ook belangrijk om hierin duidelijkheid te brengen.

4 Conclusie

In dit hoofdstuk stond centraal hoe officiële instanties veiligheidsbeleving bij burgers problematiseren en aanpakken. Zowel in het discours als in de praktijk (KBS-projecten, Project A.) hebben we vastgesteld dat officiële instanties veiligheidsbeleving problematiseren wanneer de percepties van de burgers niet overeenstemmen met de objectieve werkelijkheid. Onder invloed van de wetenschappelijke verklaringsmodellen is die werkelijkheid uitgebreid met talloze factoren, van criminaliteitscijfers naar individuele kenmerken en omgevingskenmerken, tot sociaal-psychologische factoren opgewekt door laatmoderne processen (zie hfst 2). Beleidsmatig volgt men die problematisering, en tracht men die kloof tussen subjectieve en objectieve onveiligheid te overbruggen met een *integrale aanpak* waarin zowel officiële instanties als individuele burgers worden opgeroepen om hun *verantwoordelijkheid* op te nemen. In dit hoofdstuk hebben we echter aangetoond dat zowel in discours als in de praktijk, de traditionele problematisering en aanpak gepaard gaan met *zeer ambivalente burgervisies*: het ene moment is de burger een onwetend, gefrustreerd of onaangepast object dat gecorrigeerd en geïntegreerd moet worden, dan weer is de burger een klant, informatiebron of partner die passief of actief mag meewerken en -denken aan een betere en veiligere samenleving.

Eenzijds kunnen we die ambivalentie als positief beschouwen. De algemene consensus is immers dat veiligheidsbeleving een relatief en complex fenomeen is en dat vergt nu eenmaal verschillende vormen van problematisering en aanpak. De integrale veiligheidsbenadering vermijdt dat de veiligheidsbeleving genegeerd wordt, en opent nieuwe perspectieven die officiële instanties in staat stellen om op een meer genuanceerde wijze om te gaan met de beleving en niet onmiddellijk terug te grijpen naar repressieve methodes.

Anderzijds leidt die ambivalentie ook tot problemen. Het concept integrale veiligheid geeft immers geen duidelijkheid over wanneer we welke problematisering en aanpak moeten volgen. In eerste instantie kan dit leiden tot *spanningen tussen officiële instanties*. In Project A. hebben we immers vastgesteld dat, alhoewel de problematiek dezelfde is, officiële instanties vanuit hun eigen principes en achtergrond (bronnen) veiligheidsbeleving op een andere manier kunnen problematiseren (construeren), verklaren (verantwoorden) en managen (aanpakken). Binnen een integrale veiligheidsbenadering waarin officiële actoren met elkaar moeten samenwerken, is het niet ondenkbaar dat omwille van de consensus het beeld versterkt wordt van *veiligheidsbeleving als een lege doos* met diverse oorzaken en methodes van aanpak, en hierdoor het gevaar bestaat dat allerlei sociale problemen meegezogen worden in een veiligheidsdenken, en onterecht met veiligheidsmaatregelen – en strategieën worden aangepakt (e.g. repressieve aanpak van de vertegenwoordiger van de sociale huisvestingmaatschappij).

Ten tweede kan die ambivalentie ook leiden tot spanningen *tussen officiële instanties en burgers*. Beleidsmatig ervaart men immers dat de veiligheidsbeleving van burger zich niet (altijd) laat inlijven in de traditionele verklaringsmodellen (e.g. er is geen drugsprobleem in wijk A.) en/of stelt men vast dat wanneer men de geïdentificeerde factoren aanpakt er geen verandering optreedt in de veiligheidsbeleving van burgers, of nog erger, de beleving verslechtert (e.g. verbouwde burgemeester die vaststelt dat de informatievergadering over de woonwagenbewoners niet corrigerend werkt). In die zin kan de ambivalentie de relatie tussen burgers en officiële instanties (verder) bemoeilijken en de idee versterken van *veiligheidsbeleving als een zwarte doos*, i.e. een glibberig en on(be)grijpbaar fenomeen dat oncontroleerbaar is en het best genegeerd wordt. Vanuit die context is het niet verwonderlijk dat bepaalde officiële instanties (e.g. de burgemeester) terughoudend zijn in de manier waarop burgers betrokken moeten worden in de problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving.

In het volgende hoofdstuk zullen we aantonen dat die terughoudendheid niet helemaal onterecht is omdat het responsabiliseren van burgers geen neutraal proces is en mogelijk een negatieve invloed heeft op de veiligheidsbeleving bij burgers. In hoofdstuk 7 geven we tenslotte aan hoe we de problemen van ambivalentie en de risico's van een lege en zwarte doos kunnen vermijden door een alternatieve problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving te formuleren, die in lijn is met de alternatieve benaderingen ontwikkeld in Deel I van dit proefschrift, en die afstapt van de veronderstelling dat veiligheidsbeleving problematisch is wanneer ze niet in overeenstemming is met factoren in de werkelijkheid.

Hoofdstuk 6: ‘Allen voor veiligheid, veiligheid voor allen!’? Bedenkingen bij de responsabilisering van burgers inzake onveiligheid

In het vorige hoofdstuk hebben we vastgesteld dat onder invloed van het integrale veiligheidsdenken het responsabiliseren van burgers een belangrijk principe is geworden om veiligheidsbeleving bij burgers aan te pakken. Om de kloof tussen objectieve en subjectieve veiligheid te overbruggen wordt veel verwacht van het corrigeren, integreren en mobiliseren van burgers. In dit hoofdstuk overlopen we kritisch de veronderstellingen die gepaard gaan met deze responsabiliseringsstrategieën. In het bijzonder staan we stil bij de assumpties dat veiligheid en de beleving ervan verbetert doordat (1) een geactiveerde burger bijdraagt tot zijn eigen veiligheid en die van anderen, en (2) dat activering leidt tot sociale integratie van het individu en een verhoogde sociale cohesie in de samenleving.

We beginnen met een schets van de voornaamste hedendaagse theorieën die argumenteren dat ‘actief burgerschap’ en ‘sociale cohesie’ bijdragen tot het verbeteren van de veiligheid(sbeleving). Vervolgens formuleren we hierover een aantal bedenkingen op basis van (onderzoeks)literatuur⁷⁹. Tenslotte keren we terug naar Project A. en overlopen we met welke grenzen en spanningen de activering van de bewoners van de wijk A. gepaard gaan.

1 “Veiligheid: een zaak van iedereen, een taak van iedereen!”

De slogan ‘Veiligheid: een zaak van iedereen, een taak van iedereen!’ ontleen we aan de Koning Boudewijn Stichting (KBS); het is een oproep naar zowel beleidsmakers als burgers om samen te werken aan veiligheid. De Stichting houdt een pleidooi om burgers meer verantwoordelijkheid te geven: *‘we moeten gedragingen van passiviteit en het ‘ieder voor zich’ tegengaan, en ijveren voor een warmere samenleving, waarvan wederzijdse hulp een wezenlijk kenmerk is*⁸⁰ (Persbericht KBS, 9/03/2006). ‘Actief burgerschap’ en ‘sociale cohesie’ worden dus duidelijk geïntroduceerd als peilers in de aanpak van veiligheidsbeleving. In dit eerste deel schetsen we de belangrijkste theoretische contouren en kenmerken van dit pleidooi.

1.1 *Communitarisme: ‘actief burgerschap’ en ‘sociale cohesie’ als antwoorden op laatmoderniteit*

De introductie van ‘actief burgerschap’ en ‘sociale cohesie’ in de aanpak van veiligheidsbeleving is nauw verbonden met het vierde verklaringsmodel waarin veiligheidsbeleving gelinkt wordt aan laatmoderne processen die risico’s en onzekerheden

⁷⁹ Beide delen zijn een uitgewerkte versie van een reeds gepubliceerd artikel (Van den Herrewegen, 2010).

⁸⁰ Persbericht website Koning Boudewijnstichting: *Onveiligheidsgevoelens: een zaak van iedereen. Een verslag van de Koning Boudewijnstichting* (9/03/2006): <http://www.kbs-frb.be/pressitem.aspx?id=177526&LangType=2067> [19/08/2010]

met zich meebrengen en leiden tot gevoelens van onbehagen en onveiligheid (Bauman 2001, Beck, 1992) (zie hoofdstuk 2). Volgens Bauman (2001) is het communitarisme een logisch antwoord op deze laatmoderne processen. In essentie belooft communitarisme dat sociale integratie en inbedding in de gemeenschap bescherming bieden tegen de laatmoderne risico's en onzekerheden.

Eén van de voornaamste voorstanders van communitarisme is de Amerikaanse socioloog Robert Putnam. In zijn boek 'Bowling Alone' (2000) argumenteert Putnam dat sinds de jaren '70 het *sociaal kapitaal* afneemt, i.e. mensen zijn veel minder actief in sociale netwerken en groepen met gemeenschappelijke normen en waarden die zich kenmerken door wederzijds vertrouwen en ondersteuning. Aan sociaal kapitaal worden positieve eigenschappen toegeschreven: *"At its core, the social capital perspective argues that both the quality of democratic politics and the vitality of a region's economic life depend on the degree to which its people enjoy social capital."* (Mayer, 2003: 112). Sociaal kapitaal wordt gezien als de sociale lijm die het individu integreert en zijn/haar democratisch bewustzijn verhoogt, maar die ook bijdraagt tot de economische groei en de sociale orde in de samenleving. Indien het sociaal kapitaal afneemt, is dit nefast voor zowel het individueel welzijn als de maatschappelijke welvaart. Volgens communitaristen kan deze crisis in sociale cohesie gestopt worden door het sociaal kapitaal nieuw leven in te blazen, i.e. door burgers (opnieuw) te mobiliseren in het maatschappelijk leven (civil society): *"...access to 'social capital' implies improved competitiveness as well as social cohesion; lack of 'social capital', however, correlates with lack of economic success, and consequently, with social exclusion and poverty."* (Mayer, 2003, p. 113-114).

Actief burgerschap wordt in die zin beschouwd als een voorwaarde tot sociale cohesie. Er wordt verondersteld dat geactiveerde burgers niet enkel opkomen voor hun eigen rechten en vrijheden, maar ook bezorgd zijn over het algemeen belang, deelnemen aan het publiek debat en actief bijdragen tot de samenleving (Carton & Pauwels, 2005). Actief burgerschap vraagt aan burgers: *"to go beyond asserting their rights and calls for them to go further in taking on board wider personal and community responsibilities."* (Brannan, et al., 2006: 996). Bovendien wordt verondersteld dat burgeractivering essentieel is om diverse crisissen en problemen aan te pakken: *"Generating civiness is perceived as a panacea for numerous previously intractable social, economic and political problems: social exclusion, community cohesion, crime, democratic deficit, political apathy and disillusionment, and unresponsive and underperforming public services."* (Brannan, et al., 2006: 1005).

In zijn boek argumenteert Putnam dat de overheid de taak heeft om burgerzin aan te zwengelen door burgers te stimuleren om deel te nemen aan het verenigingsleven. De analyse en oproep van Putnam resoneert dan ook op politiek niveau, voornamelijk bij politici die voorstander zijn van het 'governance' bestuursmodel (3^e weg benadering) en op die manier een antwoord te bieden op de laatmoderne processen en het dalend vertrouwen van burgers in elkaar en de overheidsinstellingen: *"...third wayers' argue that self-governance through mutual institutions fits the spirit of the times and can replace the decline in trust in traditional institutions, whilst boosting a sense of belonging at the same time."* (Forrest & Kearns, 2001, p. 2139).

1.2 Sociale desorganisatietheorie: 'collective efficacy'

De analyse van het communitarisme vinden we ook terug in criminologische theorieën. De veronderstelling is daar dat zonder sociale cohesie: *"a society (...) would be one which displayed social disorder and conflict, disparate moral values, extreme social inequality, low levels of social interaction between and within communities and low levels of place attachment."* (Forrest & Kearns, 2001: 2128).

Binnen de criminologie is het voornamelijk de sociale desorganisatie theorie die het belang van sociale cohesie benadrukt in de aanpak van veiligheid(sbeleving). In hoofdstuk 2 hebben we deze theorie reeds uitgebreid besproken. Kort samengevat veronderstelt de theorie dat de sociale ontwrichting van een setting leidt tot een gebrekkige informele controle waardoor deviant gedrag en overlast niet of weinig worden onderdrukt en de veiligheid(sbeleving) van de burgers wordt aangetast.

Recent werd in deze theorie sociale cohesie uitgebreid met het concept 'collective efficacy', i.e. een set van gemeenschappelijke normen en waarden die de informele sociale controlemechanismen staven. Een setting met een gebrekkige 'collective efficacy' kenmerkt zich door sociaal wantrouwen en een verminderde bereidheid van burgers om zich in te zetten voor het algemeen belang. (Sampson, et al., 2002; Sampson & Raudenbush, 1999; Sampson, et al., 1997). Door sociale cohesie uit te breiden met 'collective efficacy' en de bereidheid van burgers om te interveniëren, bevestigt de sociale desorganisatie theorie, bewust of onbewust, het belang van 'actief burgerschap' voor de veiligheid(sbeleving) van burgers. Er wordt immers verondersteld dat geactiveerde burgers bezorgd zijn over het algemeen belang, verantwoordelijkheid opnemen en interveniëren wanneer andere burgers in gevaar zijn. In die zin wordt activering in de sociale desorganisatietheorie beschouwd als de basis van informele sociale controlemechanismen die noodzakelijk zijn voor de veiligheid(sbeleving) van burgers.

1.3 Integraal veiligheidsdenken: 'community safety'

In hoofdstuk 5 hebben we reeds gezien dat de concepten 'sociale cohesie' en 'actief burgerschap' ook terug te vinden zijn in het huidig veiligheidsdiscours en –praktijk van integrale veiligheid. In het huidig integraal veiligheidsbeleid worden criminaliteit en overlast immers geherdefinieerd: *"...public policy has tended to define contemporary crime and disorder problem in rather simplistic terms of the breakdown of informal control, moral decline and a collapse in social capital"* (Crawford, 2006: 958). Verwacht wordt dat een heropleving van actief burgerschap positieve gedragingen stimuleert en negatief gedrag verhindert. (Prior, 2005; Brannan et al., 2006). De stelling is echter dat deze burgerzin vernieuwd moet worden omdat laatmoderne processen de morele basisprincipes van burgerschap ondergraven en de evidente richtlijnen van goed gedrag niet meer gekend zijn. Het huidig integraal veiligheidsbeleid, stimuleert bijgevolg, bewust of onbewust, actief burgerschap. (Boutellier, 2007).

Het communitaristische gedachtegoed komt voornamelijk goed tot uiting in de Engelstalige term van integrale veiligheid, m.n. 'community safety': *"an approach which seeks to enable local communities or neighbourhoods to develop the protective capacity to*

reduce or eliminate the risks of crime and disorder (...) To be successful and sustainable, this capacity must include relationships of trust, mutuality and inter-dependence between community members and between those members and the local agencies of crime control." (Prior, 2005: 360). De veronderstelling is dat "[t]he reinvigoration of 'community' (...) facilitates informal social control mechanisms which prevent crime. Strong communities can speak to us in moral voices, allowing the policing by communities rather than the policing of communities" (Crawford, 2004: 513). De slogan van de Koning Boudewijn Stichting "Veiligheid: een zaak van iedereen, een taak van iedereen!" moet dan ook in die context worden gesitueerd en is een oproep naar iedereen, ook individuele burgers, om in partnerschap onveiligheid aan te pakken (Crawford, 2004). Crawford stelt dan ook vast dat: "[w]here once the public was told to 'leave it to the professionals', now they are enjoined to active participation in a 'self-policing society'" (Crawford, 2004: 67).

Volgens Lee (2007) speelt de beleving van criminaliteit hierin een belangrijker rol dan criminaliteit op zich: angst voor criminaliteit is immers een zeer geschikt middel om burgers te responsabiliseren: "The fearing subject is a responsabilised active citizen whose civic duty includes keeping one's self and one's belongings safe." (Lee, 2007: 141). In de laatmoderniteit wordt de burger dan ook overstelpt met boodschappen om zich verantwoordelijk te gedragen. Deze 'governance-through-fear' wordt echter niet enkel benadrukt door officiële beleidsinstantie, maar wordt ook gestimuleerd door zowel non-gouvernementele organisaties als door private bedrijven.

Samengevat: onder invloed van het integraal veiligheidsdenken is veiligheid niet langer het monopolie van de staat, maar een actieve verantwoordelijkheid voor elke burger: 'Veiligheid is een recht van de burger en een plicht van iedereen.' (Federaal Veiligheids- en Detentieplan, 2000: 15-16).

1.4 Een lokale benadering van 'actief burgerschap' en 'sociale cohesie'

'Sociale cohesie' en 'actief burgerschap' vormen dus belangrijke concepten bij de aanpak van veiligheidsbeleving van burgers. Tot nu toe hebben we deze concepten nog niet geografisch gelokaliseerd. Alhoewel de term 'community' een voorkeur suggereert voor een lokale benadering, zijn de concepten theoretisch niet gelimiteerd tot een bepaalde geografische setting. Zowel in onderzoek als beleid wordt echter een lokale benadering benadrukt. Ook uit de KBS-inventarisatie blijkt dat kleinschaligheid een typisch kenmerk van de projecten (zie hoofdstuk 5).

Deze lokale benadering vloeit voort uit het idee dat veiligheidsbeleving een laatmodern product is met diverse oorzaken en verschillende verschijningsvormen die veranderen in tijd en ruimte. Vanuit deze problematisering wordt een universele aanpak weinig zinvol geacht, en wordt gekozen voor een lokaal op maat gemaakte aanpak. Verbeteren van veiligheidsbeleving heeft dus nood aan een "differentiated approach which is tailor-made for the local situation" (Lasthuizen, van Eeuwijk, & Huberts, 2004: 218). In het bijzonder wordt een buurtgerichte aanpak gehanteerd: "To create and maintain a safe, manageable and predictable society, we shall have to start within the community, in the public's direct residential areas. The neighbourhood is the place where it all starts for the

public and therefore it should be the starting point for actions that really matter." (Lasthuizen, van Eewijk, 2004: 218).

Bovendien wordt geargumenteed dat de onveiligheid(sbeleving) het hardst toeslaat in de achtergestelde stedelijke buurten die omwille van onvoldoende sociaal kapitaal kampen met een gebrekkige sociale cohesie en een verminderde bereidheid om deviant gedrag te controleren. *"There is a common belief that there is less social cohesion now than in (usually) unspecified period in British history and that disadvantaged areas suffer particularly from a lack of the qualities and elements which produce and sustain social cohesion – that the poor in poor neighbourhoods are increasingly dislocated from mainstream society."* (Forrest & Kearns, 2001:2126). Ook via de KBS-inventarisatie stellen we vast dat de geïsoleerde setting binnen de stad of de gemeente meestal omschreven wordt als 'probleembuurt' (zie hoofdstuk 5). In die zin wordt het (her)opbouwen van sociale cohesie voornamelijk beschouwd als een lokaal proces.

Ook 'actief burgerschap' wordt gezien als een bottom-up proces en gesitueerd in een lokale benadering waarin de overheid burgers stimuleert om sociale activiteiten te organiseren of eraan deel te nemen (zoals buurtbarbecues) om de leefbaarheid en veiligheid van hun woonomgeving te verbeteren (van Caem, 2008; van Ostaaijen & Tops, 2007). In die zin wordt burgeractivering niet zozeer verbonden met het zich mengen in een globaal debat of deelname aan (inter)nationale organisaties, maar beschouwd als een attitude met voornamelijk een lokale cultivatie en manifestatie.

Door veiligheidsbeleving te omschrijven als een diffuus en relatief fenomeen dat nood heeft aan een lokaal op maat gemaakte aanpak, is het ook niet verwonderlijk dat in de meeste Europese landen, criminaliteit en onveiligheid steeds meer worden gedefinieerd als problemen van lokaal beleid en lokale interventie (van der Vijver & Terpstra, 2004). Kortom, alhoewel het vierde verklaringsmodel veiligheidsbeleving situeert als een product van globale krachten, is de (beleids)aanpak geografisch beperkt tot de factoren beschreven in het derde verklaringsmodel, i.e. de lokale omgeving, en in het bijzonder de residentiële buurt.

2 Allen voor veiligheid, veiligheid voor allen?

Vanuit de huidige laatmoderne visie op veiligheid(sbeleving) lijken 'sociale cohesie' en 'actief burgerschap' vanzelfsprekende antwoorden te zijn om de orde in de samenleving te garanderen en de veiligheidsbeleving van burgers te verbeteren. In dit deel staan we echter kritisch stil bij de veronderstelde relaties tussen 'sociale cohesie', 'actief burgerschap' en veiligheid(sbeleving). Is sociale cohesie positief en noodzakelijk voor de veiligheidsbeleving van burgers? Draagt actief burgerschap bij tot de sociale cohesie, en leidt het tot een betere veiligheidsbeleving bij de geactiveerde burgers?

2.1 Assumpties over sociale cohesie

De veronderstelling is dat sociale cohesie een natuurlijke barrière vormt tegen criminaliteit en overlast. Maar is dit wel zo? Waarom kost het officiële instanties dan zoveel inspanning

om een gemeenschapsgevoel te realiseren (Duyvendak, 2004)? Uit de literatuur blijkt dat er enkele bedenkelijke assumpties zijn over sociale cohesie en het belang ervan voor de veiligheid(sbeleving) van burgers.

2.1.1 *Sociale cohesie is in crisis*

De grootste misvatting omtrent sociale cohesie is dat ze zich in crisis bevindt. Deze misvatting is voornamelijk gebaseerd op een nostalgisch notie over het verleden en het idee dat in de gemeenschappen van weleer iedereen elkaar kende en met elkaar verbonden was. Vanuit dit nostalgisch verlangen wordt een herstel van die sociale cohesie beschouwd als een manier om de veiligheid(sbeleving) te verhogen. Ook in bepaalde KBS-projecten is die nostalgie aanwezig:

Door de burens terug 'naar de straat' te leiden en in contact te brengen met de jongeren begint er terug zo'n ouderwetse sfeer te groeien. Zoals in onze jeugd toen iedereen nog iedereen kende. Evenredig hieraan daalt het onveiligheidsgevoel. (Project 40).

Heeft het verlangen naar zekerheid en veiligheid onze beeldvorming van het verleden echter niet vertekend? Verlangen we niet naar een beeld van een samenleving dat misschien nooit geweest is? Bevindt de sociale cohesie zich wel in een crisis? Sociale cohesie lijkt ons eerder een contextgebonden begrip waarvan de invulling varieert in tijd, maar ook naar schaal. In die zin kunnen loyaliteit en verbondenheid op een bepaald niveau (buurt of groep) schadelijk zijn voor de solidariteit met groepen of settings op een ander niveau zoals het stedelijk of nationaal niveau. (Blokland, 2005; Forrest & Kearns, 2001). De juistheid van de stelling '*Sociale cohesie is in crisis*' is daarom afhankelijk van wie de uitspraak doet en in welke ruimte en tijd de uitspraak zich situeert: "*Thus whether society is said to face a crisis of social cohesion depends upon what spatial scale one is examining and the relative strength of the countervailing forces operating at each scale.*" (Forrest & Kearns, 2001: 2128-2129).

2.1.2 *Sociale cohesie als een lokaal proces*

De contextgebondenheid van sociale cohesie impliceert ook dat de cultivatie en manifestatie ervan niet gebonden zijn aan een geografische ruimte zoals een buurt. De laatmoderne processen van globalisering en individualisering zorgen ervoor dat individuen en groepen deel uitmaken van diverse netwerken en steeds meer loskomen van lokale vormen van interactie. In die zin is de woonomgeving van een individu maar één van de vele settings die individuen gebruiken en waar sociale cohesie kan ontstaan: "...*plaats(en) waar mensen hun wakker leven leiden [kunnen] wel eens van aanmerkelijk meer belang [zijn] voor hun ervaring van gemeenschap (...) dan de plaats waar zij slapen.*" (Blokland, 2005: 44). Dit betekent dat het lokale geen algemene maar een gespecialiseerde rol speelt in de socialisatie en sociale identificatie van een individu of groep: "...*the local neighbourhood remains important as a source of social identity but there are many other sources partly dependent upon our individual and collective time-geographies and action-spaces within the urban arena.*". (Forrest & Kearns, 2001, p. 2130). Het algemeen patroon is dat de identificatie met extralokale groepen of organisaties stijgt, maar de mate waarin het lokale een rol speelt is sterk afhankelijk van de levensfase en levenswijze van het individu. Bepaalde sociale groepen hebben meer nood aan lokale inbedding (zoals ouderen), wat niet betekent dat buurtschap niet meer belangrijk is: "*There is generally evidence to indicate an increasing*

distinction between 'cosmopolitans' and 'locals', but there is not a sharp polarisation – even cosmopolitans it seems spend time with neighbours. All this is consistent with the view of the neighbourhood as a social arena which continues to perform an important but increasingly specialised role." (Forrest & Kearns, 2001: 2133).

Bovendien wordt in de literatuur ook in vraag gesteld in welke mate kenmerken van een buurt ons inzicht geven in de sociale organisatie en stabiliteit van een buurt. In de sociale maar ook criminologische ecologie, in het bijzonder de sociale desorganisatietheorie, wordt verondersteld dat grote schommelingen en verschillen in de kenmerken en bevolkingsgroepen in een buurt nefast zijn voor de sociale organisatie en de controle in de buurt. In die zin wordt een toenemende heterogeniteit in de buurt gekoppeld aan een geringe sociale integratie en beschouwd als nefast voor de veiligheid(sbeleving). In haar studie toont Blokland (2005) echter aan dat buurtkenmerken en categoriale verschillen onvoldoende zijn om sociale buurtrelaties te evalueren, en dat analyse naar het *buurtgebruik* van bewoners van belang is om de sociale cohesie in een buurt te begrijpen. Bewoners uit eenzelfde categorie (vb: zelfde etnische achtergrond) kunnen immers een gevarieerd buurtgebruik hebben dat beïnvloed wordt door andere categoriale kenmerken (vb: leeftijd en geslacht). En omgekeerd: bewoners uit een andere categorie kunnen omwille van andere kenmerken toch hetzelfde buurtgebruik hebben. In die zin is het buurtgebruik van oudere allochtone vrouwen wellicht helemaal anders dan dat van jonge allochtone meisjes, maar misschien niet zo verschillend met die van bejaarde autochtonen.

Samengevat kunnen we stellen dat de sociale cohesie niet beperkt is tot de woonomgeving van burgers en dat als we meer willen begrijpen van de sociale interacties in een buurt we ons niet mogen blindstaren op de kenmerken van een buurt maar moeten nagaan welke betekenis die buurt heeft voor de bewoners en op welke wijze die betekenis al dan niet onderhevig is aan verandering.

2.1.3 *Sociale cohesie is positief*

Een derde grote misvatting is dat sociale cohesie ondubbelzinnig positief is. Deze assumptie is vooreerst gebaseerd op de verkeerde veronderstelling dat sociale cohesie enkel toebehoort aan 'mainstream' groepen en organisaties opgezet door gehoorzame burgers en erkend door de overheid. Sociale cohesie kan echter ook een kenmerk zijn van criminele organisaties (cfr. Mafia) en non-conformistische organisaties die de huidige *status quo* in de samenleving in vraag stellen (cfr. allerlei protestbewegingen). Deze 'upstream' organisaties hebben ook sociale netwerken gebaseerd op vertrouwen, wederzijdse steun, gemeenschappelijke waarden en normen en informele controlemechanismen. Behoudens hun ongehoorzaamheid aan de huidige wetten en autoriteiten, verschillen deze organisaties dan ook weinig van de 'mainstream' vormen van sociale cohesie. (Mayer, 2003).

Deze non-conformisten kunnen de onrust, het protest en het conflict in de samenleving vergroten en daardoor een bedreiging vormen voor de maatschappelijke orde en de veiligheid(sbeleving) van burgers. Maar er zijn in de criminologie ook voorbeelden gekend van 'upstream' vormen van sociale cohesie die weinig of geen negatieve invloed hebben op de veiligheidsbeleving van burgers. In deze settings vormen de criminele bendes geen bedreiging voor de veiligheid(sbeleving) omdat ze hun criminele activiteiten niet

richten op de bewoners. Meer nog: door bepaalde bewoners wordt hun aanwezigheid juist gewaardeerd aangezien ze tussenkomen in interne conflicten tussen bewoners en de buurt beschermden tegen externe criminelen. Deze bendes fungeerden dus als alternatieve ordehandhavers wanneer formele vormen van controle (cfr. politie) ontbraken en/of gewantrouwd werden. (Crawford, 1999; I. Taylor, Evans, & Fraser, 1996; Triplett, Sun, & Gainey, 2005; Walklate, 1998a, 1998b, 2001)

De positionering van sociale cohesie als onomstotelijk positief is in feite het resultaat van de communitaristische analyse waarin op geen enkele wijze het belang van 'macht' wordt aangehaald. In de analyse van Putnam wordt sociaal kapitaal zonder meer beschouwd als positief voor het individueel welzijn en de maatschappelijke welvaart. Evenwel is het opbouwen en onderhouden van een sociaal netwerk afhankelijk van de macht die een groep heeft ten aanzien van andere groepen en individuen in de samenleving (Bolt & Torrance, 2005). Bovendien wordt aangenomen dat ook andere vormen van kapitaal, i.e. economisch en cultureel kapitaal, essentieel zijn bij het ontstaan en verder bestaan van sociale cohesie (Portes, 1998).

Door het machtselement niet te erkennen, hebben communitaristen nooit oog gehad voor de negatieve gevolgen van sociale cohesie. Elke vorm van sociale cohesie, mainstream of upstream, is niet zonder risico "*Social cohesion is not unambiguously a universal human good*" (Crawford, 2006:961). Het vormen van een groep gaat niet enkel over het definiëren wie tot de groep behoort, maar is ook bepalen wie er niet toe behoort. In die zin kan sociale cohesievorming nefast zijn voor diegenen die geen lidmaatschapskaart hebben en die geen alternatieve bronnen kunnen aanspreken om hun belangen te verdedigen: "*Social cohesion at the neighbourhood level is therefore by no means unambiguously a good thing. It can be about discrimination and exclusion and about a majority imposing its will or value system on a minority.*" (Forrest & Kearns, 2001:2134). Bepaalde critici gaan zelfs zover om te beweren dat elke vorm van sociale cohesie inherent verbonden is met uitsluiting en ze waarschuwen ons dan ook voor de gevaren die het verlangen naar sociale cohesie inhoudt. Dit staat gekend als de paradox van sociale cohesie: "*Community therefore contains another fundamental contradiction at its heart. Coveted for its secure sense of belonging and inclusiveness, even its most fragile ephemeral realisation hinges upon vigorous exclusion and differentiation. To the extent we can experience it, we do so by expressing the insecurity of our own difference from others and their collective exclusion from our ranks.*" (Carson, 2004: 8).

2.1.4 *Sociale cohesie is essentieel voor veiligheid*

De laatste misvatting over sociale cohesie is dat ze essentieel zou zijn voor sociale controle en daarom een *conditio sine qua non* voor veiligheid(sbeleving). Door aan te tonen dat sociale cohesie niet zonder meer positief is, is duidelijk geworden dat sociale cohesie even goed schadelijk kan zijn voor de sociale orde en de individuele veiligheidsbeleving, i.e. de manifestatie van sociale cohesie kan immers aanleiding geven tot uitsluiting, wrevel, protest, spanningen en zelfs conflicten tussen groepen en individuen. We contesteren niet enkel het positieve van sociale cohesie, maar ook de noodzaak ervan voor de aanpak van

veiligheidsbeleving: is sociale harmonie een essentiële voorwaarde voor veiligheid? In de onderzoeksliteratuur vinden we evenwel voorbeelden die deze voorwaarde tegenspreken.

Onderzoek naar sociale cohesie is vaak te sterk gericht op probleembuurtten en daarom is de kennis over het belang van sociale netwerken in buurten vaak te eenzijdig. Een uitzondering hierop is Baumgartner (1988) die in zijn onderzoek naar conflictbeslechting in Amerikaanse suburbs vaststelde dat de sociale orde werd bewaard door het vermijden van conflict en door non-interventie. Sociale orde werd dus bereikt, niet door familiariteit en verbondenheid, maar juist door factoren waarvan wordt verondersteld dat ze aanleiding geven tot conflict en geweld, i.e. fragmentatie, vluchtigheid, isolatie, versplintering en onverschilligheid. (Foster, 1995). Ook elders werd vastgesteld dat in welgestelde woongebieden, bewoners eerder een beroep doen op formele dan op informele controlemechanismen (Crawford, 1999). Een andere voorbeeld zijn de ‘gated communities’ waar de sociale interactie tussen bewoners vrij beperkt is, maar waar private bedrijven betaald worden om te zorgen dat de buurt veilig is (zie o.a. ook Degraeuwe, 2009). Omgekeerd zijn er ook solidaire en hechte buurten die ondanks hun hoge interne sociale cohesie toch nog geconfronteerd worden met hoge criminaliteitscijfers en/of overlastproblemen. (Crawford, 1999; DeFillipis, 2001; Forrest & Kearns, 2001; Foster, 1995).

Sociale cohesie geconceptualiseerd als individuen verbonden in een sterk (lokaal) sociaal netwerk is dus niet een noodzakelijke voorwaarde voor meer sociale orde en veiligheid⁸¹. Andere factoren zijn minstens even, of zelfs meer belangrijk voor de veiligheid van een lokale setting. In zijn onderzoek, toont Patrick Carr (2003) aan dat sociale controle niet noodzakelijk verbonden is met een sterk sociaal netwerk: *"being closely tied is not a prerequisite for succesful informal social control"* (Carr, 2003: 1279). Met de term ‘New Parochialism’ argumenteert Carr dat effectieve sociale controle afhankelijk is van de mate waarin lokale individuen of organisaties een beroep kunnen doen op politieke en institutionele bronnen *buiten de buurt*: *"The new parochialism is that set of practices that creates solutions at the parochial level but owes its existence and its efficacy to the intervention of institutions and groups from outside the neighborhood."* (Ibid: 1252). Zowel in onderzoek als beleid wordt het belang van die *verticale relaties* vaak vergeten en of genegeerd:

Too much attention has been accorded to the internal dynamics of communities with little regard for the manner in which these mesh with, or are undermined by, the structure of the society around it. (...) there has been insufficient consideration of the ways in which (...) [informal support networks, neighbourliness, a sense of identity, security and trust] are influenced – either enhanced or undermined – by the power and resources which internal

⁸¹ Het argument dat het sociaal kapitaal van een buurt, i.e. de aanwezigheid van een sterk sociaal netwerk, geen vereiste is om te komen tot sociale orde en veiligheid, geldt ook voor sociaal kapitaal op individueel niveau en hun beleving van veiligheid, i.e. behoren of toegang hebben tot een sociaal netwerk is niet noodzakelijk positief voor het individu aangezien het netwerk een beperking kan zijn voor de vrijheid van het individu en zijn/haar toegang tot andere bronnen. Bijgevolg, is ook de relatie tussen het sociaal kapitaal van een individu en hun veiligheidsbeleving niet perse positief van aard. Zie o.a. Portes (1998) voor een meer kritische beoordeling van sociaal kapitaal op micro- en mesoniveau.

community members derive from the wider civil society in which a given locality is situated. (Crawford, 1999: 516-517).

De extralokale context, i.e. de sociale connecties van bewoners met de lokale overheid en andere officiële instanties, is belangrijk om te begrijpen op welke manier in de buurt wordt omgegaan met criminaliteit en ander deviant gedrag. (Crawford, 2006). In die zin is het niet verwonderlijk dat sociaal achtergestelde buurten, ondanks hun hoge sociale cohesie, er toch niet in slagen orde en veiligheid te garanderen: *"sociologist know that everyday survival in poor urban communities frequently depends on close interaction with kin and friends in similar situations. The problem is that such ties seldom reach beyond the inner city"*. (Portes, 1998: 13-14). In deze buurten ontbreekt dus het verticaal sociaal kapitaal om effectief controle uit te oefenen (Crawford, 2006): *"The problem in inner cities, therefore, is not that there is a lack of trust-based social networks and mutual support, but rather that these networks and support are unable to generate capital."* (DeFillipis, 2001, p. 797).

Naast sterke en verticale bindingen, mogen we ook het belang van *zwakke bindingen* niet negeren. Alhoewel deze occasionele en vluchtige contacten niet dezelfde ondersteuning geven als sterke bindingen, zijn ze echter ook minder voorwaardelijk en verlenen ze toegang tot middelen en bronnen waarover het eigen netwerk niet beschikt. Volgens Granovetter (1973, 1983) bieden niet alle zwakke bindingen die opportuniteit, enkel zwakke bindingen die bruggen vormen naar andere netwerken – het liefst met netwerken op hoger niveau – waardoor individuen of een groep beter in staat zijn om te mobiliseren en samen te handelen. Granovetter erkent ook nog wel de invloed van sterke bindingen: ze zijn toegankelijker en meer aanspreekbaar, de motivatie is groter om te helpen en de informatie en middelenoverdracht of –verspreiding gaat sneller en is geloofwaardiger dan die bij zwakke bindingen. Voor zowel individu als een samenleving is een combinatie van sterke en zwakke bindingen aan te raden⁸². Ook in een meer recent onderzoek stellen Henning & Lieberg (1996) vast dat in buurten er significant meer zwakke bindingen aanwezig zijn dan sterke en dat *"...weak ties provide security, a sense of identity and a feeling of home, as well as practical and social support."* (Ibid: 22).

In hun onderzoeken argumenteren Blokland (2005) en Soenen (2001, 2005) bovendien dat deze vluchtige en sporadische contacten zelfs geen bruggen moeten vormen, maar op zich waardevol zijn omdat ze de omgeving en de mensen in die omgeving meer voorspelbaar en betrouwbaar maken en op die manier bijdragen tot een veilig gevoel. Duyvendak prefereert daarom de term 'cognitieve' cohesie boven die van 'sociale' cohesie:

Proximity politics should focus on getting to know each other – on becoming acquaintances, not necessarily best friends. (...) To increase the feelings of safety and 'liveability' in neighbourhood requires that the quality of social relations meet certain minimum standards. To gain a sense of social safety, we don't have to be friends with each other, but we do need to get along. (Duyvendak, 2004: 33).

2.2 Assumpties over actief burgerschap

⁸² Ook Putnam (2000) zelf heeft dit erkend door onderscheid te maken tussen verbindende (bonding) en overbruggende (bridging) relaties.

Volgens de communitaristen en voorstanders van de ‘integrale veiligheidsaanpak’ is actief burgerschap een voorwaarde om te komen tot een samenhangende en dus veilige samenleving. In de volgende paragrafen overlopen we de assumpties over actief burgerschap en het belang ervan voor sociale cohesie en veiligheid(sbeleving).

2.2.1 *Actief burgerschap: “Yes, We can!”⁸³?*

Aan geactiveerde burgers worden heel wat goede eigenschappen gekoppeld: van goede burgers worden verwacht dat ze uitkijken voor zichzelf en anderen, zich informeren, automatisch samenwerken met beleid, actief deelnemen aan het gemeenschapsleven en oog hebben voor de sociaal zwakkeren in de samenleving. Deze verwachtingen veronderstellen echter veel kennis en vaardigheden die echter niet evenredig verdeeld zijn in de samenleving: niet elke burger beschikt over het nodige economisch, sociaal of cultureel kapitaal om zijn/haar burgerrechten – en plichten te praktiseren, i.e. beschikt over het geld, de relaties en de assertiviteit om zich te mobiliseren, eisen te formuleren en zich te mengen in van bovenuit gestuurde besluitvormingsprocessen. (Uitermark, 2007; Uitermark & Duyvendak, 2007).

Bovendien zijn deze hoge verwachtingen risicovol omdat burgers soms verondersteld worden verantwoordelijkheden op te nemen die in feite toekomen aan officiële instanties. Bijgevolg loopt men het risico op ‘blaming the victim’. Indien problemen terugkomen of aanhouden dreigt immers het idealiseren van actief burgerschap om te zwenken naar het positioneren van burgers als zondebok. (Duyvendak, 2004).

Zelfs indien burgers over de nodige vaardigheden beschikken, is het dan wel redelijk om van hen oplossingen te verwachten voor problemen die misschien niet in hun bereik liggen. Het is niet omdat ze problemen uiten dat de oorzaken en oplossingen bij de burgers liggen. Problemen in verband met veiligheid zijn vaak uitingen van dieper liggende structurele oorzaken die niet op te lossen zijn door activering van burgers (Duyvendak, 2004). In die zin doet een aanpak die louter focust op burgeractivering voornamelijk aan symptoombestrijding en risicobeheersing, maar reikt de aanpak zelden of nooit oplossingen aan op lange termijn. (Uitermark & Duyvendak, 2008; Uitermark, Duyvendak, & Kleinans, 2007)

Tenslotte stelt zich de vraag of burgers wel bereid zijn om zich in te zetten voor de veiligheid. Een vaak gehoorde frustratie en teleurstelling bij officiële instanties is dat burgers niet geïnteresseerd en moeilijk te motiveren zijn. Vaak is slechts een minderheid bereid om zicht te engageren. De meerderheid heeft echter geen tijd en energie om te participeren in burgerinitiatieven. In het bijzonder burgers uit achtergestelde buurten zijn voornamelijk bezig met hun eigen ‘overleven’ en zijn daarom weinig geïnteresseerd of niet in staat om zich te mobiliseren voor een beter samenleven met anderen. (Van den Broeck, 2004).

2.2.2 *Actief burgerschap is essentieel voor sociale cohesie*

Aan actief burgerschap worden ook positieve gevolgen gekoppeld: activering zou leiden tot verhoogde individuele integratie en het bevorderen van wederzijds contact tussen burgers.

⁸³ Slogan gebruikt door de Amerikaanse presidentskandidaat Barack Obama tijdens de presidentiële verkiezingen van 2008.

Bijgevolg wordt actief burgerschap beschouwd als de drijvende kracht voor sociale cohesie. In onderzoek zijn er echter indicaties dat actief burgerschap niet zondermeer positief is voor sociale cohesie en dat de implementatie ervan storend kan zijn voor het sociaal leven binnen de setting of de groep.

In zijn onderzoek stelt Maarten Loopmans (2005) vast dat bij de geactiveerde burgers twee spanningen aanwezig zijn. Enerzijds is er de *externe spanning* met niet-actieve bewoners wiens onverschilligheid en zelfs tegenwerking zeer demoraliserend en provocatief kunnen zijn voor de geactiveerde burgers. Bijgevolg versterkt activering (nog meer) de verdeeldheid in de setting en kan ze leiden tot (nog meer) conflicten. Anderzijds leidt activering ook tot *innerlijke spanningen*. Door activering stijgen de verwachtingen van burgers, maar tegelijk neemt ook hun alertheid toe voor problemen in de buurt. De situatie wordt problematisch wanneer onderhandelde oplossingen en successen de mislukkingen niet kunnen compenseren. Hierdoor vergroot de moedeloosheid en ontevredenheid bij de geactiveerde burgers waardoor activering niet meer gebaseerd is op verantwoordelijkheidszin en gericht is op het algemeen belang, maar op wanhoop en frustratie. In die context dient activering het eigenbelang en versterkt het de verschillen en tegenstellingen tussen burgers meer dan dat het burgers dichterbij elkaar brengt.

Deze focus op actief burgerschap krijgt vooral een wrang smaakjes wanneer het gericht is op zogezegd sociaal gemarginaliseerde groepen zoals allochtonen en jongeren in achtergestelde buurten. Juridisch gezien maken deze groepen deel uit van de samenleving en hebben ze als burgers van die samenleving zowel rechten als plichten. In de praktijk, echter, worden deze groepen wegens hun sociaal en/of economische achterstelling als niet-geïntegreerd beschouwd. Sinds de jaren '90 wordt hun precaire status echter ook, of vooral, verklaard vanuit een cultureel perspectief (Schinkel, 2007). Omwille van hun culturele achtergrond bevinden deze groepen zich buiten de doorsnee samenleving en worden ze geclassificeerd als passieve burgers die via cursussen ingeburgerd moeten worden, i.e. ze dienen burgerzin aan te leren die volledig parallel loopt met die van de dominante cultuur. Deze vorm van activering is niet zozeer gericht op emancipatie en insluiting, maar integendeel: deze activeringsinitiatieven onderdrukken juist identiteit en individualiteit (Schinkel, 2007) en zijn eerder gericht op disciplineren en civiliseren (Uitermark & Duyvendak, 2008). Kortom, ondanks de goede principes en intenties kan activering schadelijk zijn voor de sociale cohesie in de samenleving aangezien het een zeer delicate en moeilijke oefening is om achtergestelde groepen te activeren zonder hun anderszijn te benadrukken en mogelijk (verder) te stigmatiseren.

2.2.3 *Actief burgerschap is essentieel voor veiligheid*

De laatste assumptie over actief burgerschap is dat activering van burgers een noodzakelijke strategie is in de aanpak van veiligheid(sbeleving). Onderzoek naar integrale veiligheidsstrategieën toont echter een enigszins ander beeld. Deze onderzoeken betwijfelen in welke mate integrale veiligheidsaanpak daadwerkelijk leidt tot verhoogde burgerbetrokkenheid en een verbeterde veiligheidsbeleving bij burgers. Integendeel, bepaalde onderzoekers waarschuwen zelfs voor de negatieve effecten van activering op veiligheidsbeleving.

In eerste instantie zijn er een aantal algemene opmerkingen over *de waarde van de partnerschapsgedachte in de aanpak van veiligheid(sbeleving)*. Onderzoek toont aan dat in de praktijk samenwerkingsverbanden vaak beperkt blijven tot *overlegfora* waarin informatie tussen partners wordt uitgewisseld. (Cartuyvels & Hebberecht, 2002). Alhoewel communicatie en informatie-uitwisseling belangrijk zijn, maken ze niet de essentie uit van een integrale aanpak. Ook in de meeste KBS-projecten wordt de input van partners omschreven als adviesverlening, logistieke ondersteuning of het verlenen van toestemming of feedback:

Dit kan enkel een oplossing vinden in een globale en geïntegreerde aanpak. Het informeren van de betrokken partijen en het uitnodigen tot een open communicatie zijn de eerste stappen in een dergelijke aanpak. (Project 44).

Bovendien wijst onderzoek uit dat partnerschap niet noodzakelijk is voor het succesvol implementeren van veiligheidsprojecten. Partnerschap leidt immers tot *het delen en verspreiden van verantwoordelijkheid*, maar hierdoor bestaat het risico dat geen enkele partner ultiem de verantwoordelijkheid draagt:

the problem of many hands where so many people contribute that no one contribution can be identified; and if no person can be held accountable after the event, then no one needs to behave responsibly beforehand. As authority is 'shared' it becomes difficult to disentangle and can become almost intangible. (Crawford, 2004: 77).

Bepaalde onderzoekers geven zelfs aan dat het succes van veiligheidsinitiatieven afhangt van de toewijding van slechts een handvol gemotiveerde mensen: *"Despite all the talk about partnership crime prevention policies are shaped and determined by quite 'literally one handful of individuals'"*(Foster, 2002: 172). Bepaalde sleutelfiguren zoals een gemotiveerde wijkinspecteur, een gedreven opbouwwerker en geëngageerde burger kunnen vaak meer bereiken dan een partnerschap met diverse machtige en officiële organisaties. Het belang van de gedrevenheid van een aantal goed geplaatste personen wordt prachtig geïllustreerd in het onderzoek van Ben Rovers (2007a, 2007b). In zijn studie stelt Rovers vast dat in het veiligheidsbeleid te sterk gefocust wordt op het verbeteren van de 'objectieve' omstandigheden (criminaliteit reduceren, overlast bestrijden, verbeteren van de fysieke leefbaarheid) en/of het bijschaven van kennis en vaardigheden van burgers (verhogen van zelfredzaamheid, sensibiliseren en informeren). Het succes van een project is echter evenzeer, of zelfs meer, afhankelijk van de mate waarin de betrokken partijen (burgers, maar ook de initiatiefnemers en de partners) overtuigd zijn van het project en de mate waarin ze die overtuiging kunnen overbrengen naar anderen. Volgens Rover is dit *belief-effect*, bij zowel officiële instanties als individuen, cruciaal voor het welslagen van het project en verklaart het ook waarom een bepaalde succesvolle formule niet zomaar te transporteren is naar een andere context.

In tweede instantie merken we dat activering kan leiden tot een *verhoging van de spanningen tussen officiële instanties en (geactiveerde) burgers*. Onderzoek toont aan dat de integrale aanpak leidt tot een overvloed van projecten en benaderingen die zeer verwarrend kunnen zijn voor de burgers, zeker wanneer effectieve resultaten uitblijven: *"The policy network for the local governance of crime becomes a jumble, a Babylon confusion of tongues, which fails to bridge the (communication) gap between citizens and government*

and which does not produce any lasting results." (Van den Broeck, 2004: 132). Op die manier versterkt en bevestigt de partnerschapsgedachte in feite de legitimiteitscrisis en het wantrouwen van burgers in de overheid.

Bovendien is de samenwerking met officiële instanties niet altijd een positieve ervaring voor de *andere partners*. Strebelle (2003) merkt op dat lokale gemeenten en steden niet geheel onafhankelijk hun veiligheidsbeleid kunnen uittekenen omdat ze voor hun werking immers rekenen op federale en/of regionale subsidies die uiteraard aan voorwaarden verbonden zijn. Deze afhankelijkheidsrelatie bestaat echter ook op het lokale niveau. Uit de KBS-inventarisatie volgt immers dat officiële instanties (stedelijke overheid en politie) voornamelijk samenwerken met elkaar en minder met andere niet officiële organisaties of burgers (zie hoofdstuk 5). Officiële instanties vormen daarentegen wel een belangrijke partner bij deze niet officiële initiatiefnemers: hun expertise, hun toegang tot allerlei middelen en hun vaak noodzakelijke toestemming (vergunning toekennen) maken van de officiële instanties begerenswaardige partners; voornamelijk bij initiatiefnemers die niet over dergelijke middelen beschikken zoals buurtverenigingen en opbouwwerk. In die zin zijn deze initiatiefnemers afhankelijk van de bereidwillige medewerking en goodwill van officiële instanties. In één bepaald KBS-project wordt het gebrek aan medewerking en interesse van officiële instanties en politici duidelijk aangekaart als een belangrijk pijnpunt en een teleurstelling bij de actieve vrijwilligers:

Ondanks het feit dat we zéér goed samenwerken met de wijkpolitie en het buurttoezicht, is de werking van de stad (...) vaak de zwakste schakel. De essentiële service van de stad gaat erop achteruit, beleidsbeslissingen laten op zich wachten. (...) Is het niet aan de politiek om de samenleving te organiseren? Moeten de politici geen 'maatschappelijke' ondernemers zijn? Het stoort menig bewoner dat er zo weinig input komt van onze verkozenen des volks. Wij als vrijwilligers geloven in de maakbaarheid van de samenleving. Maar we missen de politici die het moeten 'maken'. (...) Het blijkt niet gemakkelijk te zijn om deze delicate problematiek aan ambtenaren en politici duidelijk te maken. (...) We hebben het gevoel dat het probleem bij de politici ligt: ze durven niet over de onveiligheidsproblematiek praten, ze houden de bal af. (...) Met mooie stadhuiswoorden beloven ze ondersteuning maar organisatorisch hebben ze blijkbaar weinig armslag. Veel zaken lopen mis omdat de overheid haar regiefunctie niet of slecht aanpakt. Er is een negatieve houding gegroeid van de burger naar de politiek, het water is zeer diep geworden. (Project 65).

Binnen het samenwerkingsverband bevinden de *geactiveerde burgers* zich meestal helemaal onderaan de ladder. Alhoewel in de meeste KBS-projecten burgers als partner worden vermeld, wordt bij een goede lezing duidelijk dat burgers eerder de doelgroep zijn van het project die nog moet geconsulteerd en/of betrokken worden en niet zozeer als partner die meestaat aan de wieg van het project. Ander onderzoek stelt vast dat burgers doorgaans teleurgesteld zijn over de mate en de wijze waarop ze mogen participeren aan het beleid. Vaak worden initiatieven met veel bravoure aangekondigd en worden bewoners aangesproken en overtuigd om mee te werken. Maar gaandeweg klagen bewoners dat de publieke hoorzittingen in feite fora zijn om van bovenuit bepaalde beslissingen aan te kondigen en/of dat hun activering misbruikt wordt om bepaalde onpopulaire maatregelen te verantwoorden en op te dringen aan andere sceptische burgers. (Van den Broeck, 2004). Bovendien is activering op lokaal niveau geen garantie op een meer democratisch beslissingsproces. Geactiveerde burgers ervaren soms dat beleid meer oog heeft voor de

problemen en zorgen van burgers met politieke invloed en mediacontacten. Dit doet Van den Broeck (2004) besluiten dat: *“Mere decentralisation does not eliminate or ‘magic away’ the existing ‘autocratic’, top-down management and leadership styles in the municipal apparatus.”* (Van den Broeck, 2004: 124).

Tenslotte merken we dat *activering potentieel nefast is voor het onderling vertrouwen tussen burgers (sociale cohesie) en hun veiligheidsbeleving*. In zijn onderzoek argumenteert David Prior (2005: 360) dat: *“...whilst a core aim of community safety intervention is an increase in the level of trust within a community, the outcome may often be an increase of suspicion.”*. Burgeractivering leidt dus niet perse tot meer sociale cohesie, maar kan juist het gevoel van wantrouwen en dus onveiligheid verhogen. Het doel van cameratoezicht (CCTV) bijvoorbeeld is gedragingen te controleren en te monitoren, maar de plaatsing van camera’s heeft ook als doel de veiligheidsbeleving van bewoners en gebruikers van de setting te verbeteren. Bewust of onbewust, verhogen camera’s echter ook de achterdocht en het wantrouwen omdat elk vreemd gedrag of elke onbekende wordt beschouwd als een potentieel gevaar. Sociale cohesie wordt daar dus nagestreefd door het continu verdenken en in het oog houden van andere burgers: *“the objective of increased trust and confidence in everyday life is pursued through the principle of the active and routine suspicion – the presumed distrust – of others.”* (Prior, 2005: 361). Een ander voorbeeld zijn de sociale preventiestrategieën die (re-)integratie beogen van (potentiële) daders via (re)activering. Deze strategieën veronderstellen dat bepaalde sociale groepen een bedreiging zijn voor de sociale orde en via dwang of overreding (opnieuw) geïnitieerd moeten worden in de dominante attitudes, waarden, levenswijzen en gedragingen. In de KBS-inventarisatie zijn deze projecten voornamelijk gericht op jongeren die via bezigheidstherapieën en allerlei projecten gecontroleerd en/of (opnieuw) ingebed moeten worden in de samenleving. Deze projecten lijken echter *“to reproduce and possibly exacerbate the inherent dynamics of social exclusion that exist within communities”* (Prior, 2005: 365) en in die zin bevestigen ze de achterdocht en de veiligheidsbeleving van andere burgers ten aanzien van die groepen. David Prior concludeert dan ook dat veiligheid geen neutraal concept is en dat veiligheidsstrategieën altijd bepaalde ideeën en normen over veiligheid en orde verspreiden, en bijgevolg onvermijdelijk bepaalde levensstijlen en gedragingen als deviant definiëren, veroordelen en elimineren. In die zin is het niet verwonderlijk dat deze veiligheidsstrategieën er niet in slagen om het maatschappelijk vertrouwen en de sociale cohesie te verbeteren.

2.3 Besluit

In dit deel hebben we willen aantonen dat ‘actief burgerschap’ en ‘sociale cohesie’ niet noodzakelijk positief verbonden zijn met elkaar en dat ze geen noodzakelijke voorwaarden zijn voor veiligheid(sbeleving) van burgers. Meer nog: het streven naar sociale cohesie en burgeractivering kunnen zelfs schadelijk zijn van de veiligheidsbeleving van burgers. De reden voor deze ambivalente relaties is dat beide concepten, bewust of onbewust, verschillen en tegenstellingen benadrukken. Bijgevolg kan het stimuleren van burgeractivering en sociale cohesie de oppervlakkige spanningen en achterdocht tussen

burgers onderling en tussen burgers en officiële instanties bevestigen en versterken. In die zin is activering potentieel schadelijk voor de sociale verbondenheid, en de veiligheidsbeleving van burgers. In het volgende deel zoomen we in op de burgeractivering in het Project A. en gaan we na met welke grenzen en spanningen de activering van burgers gepaard gaan.

3 Officiële grenzen bij de activering van burgers in Project A.

Aan de hand van Project A. zullen we illustreren dat zowel officiële instantie als de geactiveerde burgers bewust zijn dat burgeractivering geen neutraal proces is. Officiële instanties ontwikkelen dan ook strategieën om dit activeringsproces te begrenzen. In hoofdstuk 5 hebben we vastgesteld dat officiële instanties ambivalente visies hebben op burgers, i.e. de burger als klant, informatiebron en partner, maar ook als onzeker, intolerant en irrationeel. Officiële instanties hebben dan ook reserves bij het activeren van die burgers en ontwikkelen principes om die activeringen te begrenzen. We zullen echter zien dat het onderscheid tussen ‘goede’ en ‘slechte’ vormen van activering niet bepaald wordt door deze principes, maar afhankelijk is van de constructie die officiële instanties maken over de veiligheidsbeleving bij (geactiveerde) burgers.

3.1 Begrenzen van burgeractivering

In Project A. was het in eerste instantie de bedoeling om via een mobiliserende vergadering zicht te krijgen op de problemen in de wijk, en vanuit die vergadering een aantal bewoners samen te brengen in een *klankbordforum* dat op een constructieve manier meewerkt aan een geloofwaardige analyse en oplossing van leefbaarheidsproblemen. Officiële instanties stellen echter vast dat dergelijk activering vaak kritisch ingestelde burgers aantrekt. In die zin is de burgemeester terughoudend ten aanzien van georganiseerde vormen van burgeractivering (zie hfst 5). Maar ook de politionele actoren die vanuit de gemeenschapsgerichte politiezorg de burger beschouwen als een betrouwbare bron en constructieve partner met een normale veiligheidsbeleving, merken op dat activering ook de kritische en veeleisende burgers aanspreekt:

...het draagvlak dat je hebt is meestal nogal van die **harde roepers** die dus gewoon kiezen of delen, wit of zwart. (...) ‘Burger, kom nu eens uw goesting zeggen!’. **Ja, wie krijg je dus over de vloer? Ja, niet diegenen die content zijn.** (...) En (daarom) heb ik mijn bedenkingen stilaan gekregen met het organiseren van zomaar praatcafés. (Ex-korpschef)

De GPZ-voorstanders menen dan ook dat activering meer moet zijn dan enkel kritiek uiten en langs de zijkant staan:

Het is niet alleen voldoende om langs de kant te staan en te zeggen: ‘Ah, dat is het probleem!’ en kritisch te zijn. Je moet ook meegaan in de volgende stap: dat is het bedenken van de oplossingen die aanvaardbaar zijn en mogelijk zijn, én ze moeten een actieve bijdrage doen hè. (Ex-korpschef)

Activering vertrekt dus niet enkel vanuit de visie op de burger als een betrouwbare informatiebron en constructieve partner, maar is ook een manier om kritiek van burgers te counteren. Het is aan de officiële instanties om burgers bewust te maken van hun verantwoordelijkheid en te zorgen dat de probleemanalyse en –oplossing gebeurt in het algemeen belang van de wijk: *“het comité spreekt wel voor gans de wijk en niet voor: ‘Voor mijn deur is een put’, maar ‘In gans de wijk is er daar een put, daar, daar en daar.’”*

(Wijkinspecteur). De geactiveerde burgers genieten dus autonomie maar staan wel onder supervisie van de officiële instantie die erover waakt dat de *activering in functie staat van het algemeen belang*:

Zij (wijkcomitéleden) evolueren positief tot een bekwaam en betrokken geheel, met het engagement de **spreekbuis te zijn voor de ganse buurt**. (Evaluatiefiche).

Het begrenzen van activering vinden we ook terug in de tweede opdracht van de geactiveerde burgers. Onder impuls van de GPZ-voorstanders is het 'klankbordforum' uitgegroeid tot een *wijkcomité* dat zich ook toelegt op het organiseren van activiteiten. Volgens de GPZ-voorstanders creëren de geactiveerde burgers hiermee gelegenheden waarbij bewoners problemen met elkaar of met de leden van het wijkcomité uitpraten:

...dus de mensen met elkaar in contact brengen zodanig dat als er een onveiligheidsgevoel is, dat het niet opgekropt werd. (...) Als er (vroeger) iets was, dan was het altijd roepen en tieren over de draad. En dat proberen we, eerst door de mensen naar activiteiten buiten te krijgen zodat ze daar elkaar tegenkomen, en zelfs al praten ze niet met elkaar, dan konden ze wel praten met de mensen van het comité. (Politieoverleg, Wijkinspecteur)

De ex-korpschef is minder overtuigd dat sociale cohesie bijdraagt tot het corrigeren van de veiligheidsbeleving. Toch vermoedt hij dat verbeterde sociale banden ten minste een preventief effect hebben omdat ze de verdraagzaamheid tussen de bewoners verhogen:

Of dat daarmee alles opgelost is en dat iedereen zich daar veilig gaat voelen? Neen, dat zeg ik ook niet. **Misschien heeft men wel voor een stuk beter met elkaar leren omgaan. En het helpt soms met simpele dingen. Ken uw buurman.** Bij manier van spreken. Spreek er eens tegen. Zeg eens goiedag en het één en ander. Je hoeft niet op elkaar verliefd te zijn om te kunnen samenleven en enige verdraagzaamheid te hebben. **Het is toch zo gemakkelijk om te reageren tegen iemand die onbekender is, dan tegen iemand die bekender is.** (Ex-korpschef)

Officiële instanties verwachten van de wijkcomitéleden dat ze via sociale activiteiten bijdragen tot het corrigeren en controleren van de 'beperkte' medeburgers. Kortom, de geactiveerde burger fungeert als *VN-blauwhelm* die bijdraagt tot de aanpak van de *bevattelijke veiligheidsbeleving*. Ook de burgemeester is van oordeel dat, alhoewel geactiveerde burgers elkaar ook kunnen opjutten, de meerderheid gematigder is en een kalmerend en relativerend effect uitoefent op de onzekere en gefrustreerde burgers met een afwijkende veiligheidsbeleving:

Ze kunnen natuurlijk elkaar ophitsen, maar als burens overleggen met elkaar, **zullen er ook wel altijd positieve mensen tussen zitten die zeggen: 'Ja, maar je moet dat toch zo niet gaan opschroeven, laat ons dat relativeren.** En men kan eens overleggen, men kan dialogeren. **Ik vind dat als mensen samen komen dat het altijd bijdraagt tot een betere verstandhouding, tot een beter aanvoelen, dus dat men zich veiliger voelt enzovoort. Ik denk dat het over het algemeen bevorderlijk is voor de samenleving en het veiligheidsgevoel.** (...) Ze (mensen) overleggen eens. Ze kalmeren, relativeren. Ik ben daar een grote voorstander van. (Burgemeester)

De burgemeester is zelfs van oordeel dat het stimuleren van een gemeenschapsgevoel ook de oorzaken van de onterechte veiligheidsbeleving, m.n. individualisme en egoïsme, kunnen uitschakelen: "*Een individualist zal zich vlugger onveilig voelen (...) Een groepsaanvoelen, dat draagt bij tot een groter veiligheidsgevoel*" (Burgemeester). Toch merken we dat officiële instanties ook deze activeringsvorm begrenzen: de activering moet voornamelijk onrechtstreeks, via sociale cohesie, leiden tot een verbeterde veiligheidsbeleving. Het is niet

de bedoeling dat de leden rechtstreeks interveniëren of bemiddelen bij onveilige situatie of conflicten tussen bewoners:

I: En welke rol speelt het wijkcomité en de leden daarin (inzake veiligheid)?

Wijkinspecteur: **Met het wijkcomité zelf is er afgesproken dat zij niet politieel optreden. Zij moeten niet gaan optreden en zeggen: ‘Gij moet zo en dat!’.** Neen. Als er iets is, dan moeten ze het doorgeven. Doorgeefluik. Ze mogen de klachten van de mensen noteren of ter kennis krijgen, maar **het is niet de bedoeling dat ze zelf een oplossing aanbieden zonder dat ik erbij betrokken** wordt. Want soms komt dat wat verkeerd over naar de buurtbewoners toe. Dat ze zeggen: ‘Het wijkcomité doet er niets aan!’. Maar het wijkcomité kan er niks aan doen omdat er politieel moet ingegrepen worden. **Daar moeten we voor opletten.** (Wijkinspecteur)

Bovendien moet erover gewaakt worden dat de leden van het wijkcomité niet ‘burgemeester gaan spelen in de wijk’ en gaan bepalen wat mag en niet mag:

(...) **Het is natuurlijk ook zo dat je niet moet zeggen: ‘Ok, laat ze nu maar los’ en uiteindelijk wordt de wijk A klein België of een ander land waar dat men zijn eigen regels gaat schrijven.** Pas op, dat komt ook dikwijls naar voor: ‘Ah, we vinden dat er hier niet moet geverbaliseerd worden in onze wijk voor het parkeren. Iedereen is daarmee akkoord.’. Sorry, maar dat kan bijvoorbeeld niet.”. (Ex-korpschef).

Het is dus niet de bedoeling dat de leden van het wijkcomité noch de bewoners zich ontpoppen tot bemiddelaars of zich structureren tot een soort burgerwacht die dagelijks in de wijk patrouilleert en (potentiële) daders aanspreekt, fouilleert en aanhoudt. De hoofddoelstelling van het wijkcomité is het bevorderen van de sociale cohesie door het organiseren van sociale activiteiten die *openstaan voor iedereen*. Opnieuw waken de officiële instanties erover dat bij het organiseren van activiteiten het wijkcomité zich niet richt tot een bepaalde ‘elite’ (term gebruikt door de ex-korpschef) in de wijk, maar dat een groot deel van de bewoners wordt aangesproken: *“Feitelijk moeten ze alles doen voor de buurt. Niet voor zichzelf, maar alles voor de anderen.”* (Wijkinspecteur). Om die reden werd ervoor gezorgd dat het wijkcomité een representatief staal is van de demografische samenstelling van de wijk, en het verklaart ook waarom de afwezigheid van jongeren in het comité (nog steeds) als problematisch wordt ervaren:

Eén nadeel was: er zaten geen jongeren bij. Vrouwen, mannen, gepensioneerden, werkenden, werkzoekenden. Maar jongeren die zaten er niet bij. (Ex-beleidsofficier)

We stellen dus vast dat officiële instanties erkennen dat activering niet perse leidt tot een verbeterde veiligheid(sbeleving) en in die zin het noodzakelijk vinden om activering te begeleiden en te begrenzen.

3.2 Officieel onderscheid tussen ‘goede’ en ‘slechte’ burgeractivering

In Project A. merken we dat officiële instanties onderscheid maken tussen ‘goede’ en ‘slechte’ vormen van activering. Officiële instanties gaan dus, bewust of onbewust, selectief om met activering, i.e. bepaalde burgers worden meer geschikt geacht voor activering dan anderen. De geschikt geachte burgers worden omschreven als ‘sleutelfiguren’ die omwille van hun kennis, ervaring of achtergrond expliciet vermeld worden in de evaluatiefiche van het project, i.e. een schepen van de stad A. en de uiteindelijk voorzitter van het wijkcomité, Willy, die beroepsmatig ervaring heeft met het veiligheidsdomein:

Sleutelfiguren in de wijk: **de schepen van financiën** van de stad A. woont in de wijk A. en heeft zich geëngageerd om deel uit te maken van het wijkcomité. Hij vormt een

verbindingsschakel tussen de bewoners en het gemeentebestuur. Hij slaagt erin zijn beide rollen te onderscheiden en weet wanneer hij optreedt als buurtbewoner of als bestuurslid van de gemeente. De voorzitter van het wijkcomité is **een ambtenaar binnen de gerechtelijke overheid** en levert hierdoor ook een specifieke inbreng. (Evaluatiefiche).

Enerzijds erkennen we dat een vereniging, zoals een wijkcomité, baat heeft bij de aanwezigheid van leden met kennis, ervaring en connecties⁸⁴ en dat deze figuren van belang (kunnen) zijn bij de start en het verder bestaan van het wijkcomité. Anderzijds merken we dat de officiële instanties steeds meer de nadruk beginnen te leggen op deze voortrekkers en allianties met hen aangaan om te zorgen dat de andere leden op het juiste pad blijven:

Wel, Willy is een brave mens dat hij dat wil om zich ervoor te engageren. Er zouden vele zeggen: 'Jongens, eij!'. Want zoals je zegt: het is niet evident. Ik kom soms ook met mensen in contact dat hij zegt: 'Op welke manier gaan we dat hier aan de man brengen?'. Onze wil om bepaalde zaken te verwezenlijken. (...) **Hij wil wel bepaalde zaken vooruit duwen, maar er zijn er die niet mee kunnen hè.** (Wijkinspecteur)

Ook de ex-korpschef is het eens dat een wijkcomité een aantal voortrekkers nodig heeft en dat de huidige voorzitter daarvoor een 'geschikt figuur' is omdat hij *'open staat voor andere achtergronden'*. In die zin merken we dat officiële instanties onderscheid maken tussen 'goed' en 'slecht' geactiveerde burgers op basis hun capaciteit om te handelen in functie van het algemeen belang. Ook de burgemeester is van mening dat niet alle geactiveerde burgers in staat zijn om het algemeen belang te laten primeren: *"Ze zijn wel in een vereniging en in een buurtcomité, maar men ziet nog altijd teveel zijn individueel belang."* (Burgemeester).

De vaststelling dat bepaalde geactiveerde burgers hun eigen belangen willen verwezenlijken, doet officiële instanties, ondanks hun inspanningen om het wijkcomité heterogeen samen te stellen, twifelen aan de representativiteit van het comité: *"Wie zegt dat het wijkcomité een representatieve groep is van de wijk A.?"* (Ex-beleidsofficier). Het is dan ook niet vreemd dat er algemene bedenkingen geformuleerd worden in welke mate geactiveerde burgers kunnen functioneren als vertegenwoordiger van andere burgers: *"Want men zit er dan als burgers, maar zit men daar dan als spreekbuis van alle burgers?"* (Politieoverleg, Beleidsadviseur). Deze bedenkingen doen de ex-beleidsofficier en de ex-korpschef, toch overtuigde GPZ-voorstanders, twifelen aan de waarde van bepaalde activeringsinitiatieven zoals wijkbabbels, en aan de noodzaak om *alle* burgers daarbij te betrekken. De ex-beleidsofficier verwijst, al dan niet correct, naar resultaten van wetenschappelijk onderzoek waarbij werd aangetoond dat sleutelfiguren misschien beter zijn dan grootschalige wijkbabbels met iedereen:

(...) één van de onderzoeken is van **Lieven Pauwels** die dan zegt: 'Ik stel vast dat je eigenlijk **veel beter investeert in uw sleutelfiguren in uw wijk** dan dat je wijkbabbels organiseert.' (...) En **Terpstra** heeft dat ook (gezegd). In Nederland is men daar ook een stuk van teruggekomen: **'Niet iedereen betrekken, maar betrek dan toch tenminste de mensen die voortrekkers zijn. (...)** Beter met zo een kleine kern iets gaan doen in de wijk, dan proberen iedereen te betrekken.' (Ex-beleidsofficier)

De ex-korpschef gaat zelfs nog verder in zijn bedenkingen. Volgens hem zijn burgerinitiatieven zoals wijkbabbels en praatcafés voornamelijk projecten die enerzijds voornamelijk de meest kritische en eisende burgers activeren (zie ook supra) en anderzijds

⁸⁴ De verticale relaties zijn vaak (even) belangrijk(er) voor het functioneren van een vereniging als/dan de horizontale bindingen. (zie supra)

door officiële instanties gebruikt worden om hun imago op te poetsen. Als huidig veiligheidsadviseur van de stad A. ijvert hij voor een meer gestructureerde aanpak van klachten van burgers binnen de de bestaande structuren, i.e. de verschillende *adviesraden* waarin burgers zetelen. De ex-korpschef lijkt dus meer vertrouwen te hebben in burgers die op een officiële en meer georganiseerde wijze reeds beschikbaar zijn en professioneel gewoon zijn advies en voorstellen te formuleren. In die zin merken we dat zelfs overtuigde GPZ-voorstanders terughoudend zijn ten aanzien van activering van individuele burgers.

De erkenning dat activering geen neutraal proces is en gestaafd moet worden met bepaalde principes, leidt er dus toe dat officiële instanties onderscheid maken tussen 'goede' en 'slechte' vormen van activering. In Project A. stellen we echter vast dat dit onderscheid niet altijd consequent wordt doorgetrokken en dat dus andere criteria aan de basis liggen van het onderscheid. Dit komt voornamelijk goed tot uiting ten aanzien van de situatie in wijk A3 die geconfronteerd wordt met overlast en woonwagenbewoners en waar de bewoners zich georganiseerd hebben in een actiecomité om de problemen aan te kaarten en aan te pakken. Alhoewel we hebben vastgesteld dat officiële instanties principieel niet willen dat burgers zelf interveniëren in veiligheidsproblemen, heeft de ex-korpschef er echter geen problemen mee dat de bewoners van wijk A3 zich organiseren om toezicht te houden tijdens het jaarlijks muziekfestival:

Dan zijn er mensen die inderdaad iets meer toezicht houden of dat er echt niets gebeurt en zelfs tussenkomen bij manier van spreken, als er daar jongeren vandalisme doen, door erop te wijzen: 'Allez, manneke!' (...) Ze hebben er zelfs een comité opgericht. (Ex-korpschef)

Deze contradictie wordt begrijpelijk als we nagaan hoe officiële instanties de veiligheidsbeleving bij deze bewoners construeren. In hoofdstuk 5 hebben we namelijk vastgesteld dat ten aanzien van overlast de officiële instanties een normale veiligheidsbeleving construeren. Volgens de ex-korpschef moet het actiecomité dan ook begrepen worden als een logisch gevolg van onvoldoende monitoring en anticpering door zowel de politie als de bestuurlijk overheid:

Kijk, dergelijke initiatieven die komen er maar als, in feite, als je het als politie niet gezien hebt en u niet bewust bent van het feit dat er een bepaalde problematiek is. (...) Nu als politie moest je daar een stuk geanticipeerd hebben. (...) Ik denk dat er daar te weinig de signaalfunctie gebeurd is van een buurtinspecteur of het algemeen beleid. (...) Men weet dat er problemen zijn. En ze hebben daar onvoldoende daadkrachtig op gereageerd. (Ex-korpschef).

Het construeren van een normale veiligheidsbeleving verklaart ook waarom de burgemeester, die heel terughoudend staat ten aanzien van georganiseerde vormen van activering, toch geen enkel probleem heeft met Buurtinformatienetwerken (BIN) waarbij burgers actief worden ingeschakeld om inbraken te voorkomen:

Burgemeester: Ik sta daar positief tegenover de BIN. Ik heb geen slechte ervaring. Niet de minste. Niet de minste. **Ik zie niet in wat men daar zou tegen hebben.**

I: Want uiteindelijk zijn het ook burgers die zich organiseren.

Burgemeester: Die zich organiseren en die zeggen: 'Pas op, ik heb hier bezoek gekregen.' En hij verwittigt zijn burea. **Allez, dat is toch goed.** 'Ik heb hier bezoek gekregen, het ziet er mij een verdacht man uit. Of hij heeft me dat willen aansmeren. Wees op uw hoede. Wees voorzichtig.'

Het onderscheid tussen 'goede' en 'slechte' burgeractivering wordt dus niet perse geleid door de principes dat burgers zich niet mogen bezig houden met veiligheid of zelf niet

mogen interveniëren bij veiligheidsproblemen. Activering wordt echter wel problematisch wanneer officiële instanties overtuigd zijn dat de activering gebaseerd is op een onterechte veiligheidsbeleving. Dit komt goed tot uiting bij de splitsing van het actiecomité in wijk A3. Ongeveer één jaar na de oprichting is het oorspronkelijk actiecomité immers uiteengevallen in enerzijds een groep van bewoners die *“zich voornamelijk [zal] bezig houden met de samenhang van de bewoners van de wijk A3, ondermeer door het organiseren van activiteiten”* en anderzijds *“een ander actiecomité (...) dat zich met de problemen in de wijk zal bezig houden. De belangrijkste besloomingen zijn de doortrekkers op de parking van de wijk A3 en de overlast van de fuifzaal.”* (Nieuwsbericht, januari 2010). Zowel voor de bestuurlijke overheid als de GPZ-voorstanders gaat het om een sociale meerderheid met een ‘normale’ en/of ‘gecorrigeerde’ vorm van veiligheidsbeleving die zich niet meer wenst te associëren met een harde en extreme kern die een ‘onterechte’ veiligheidsbeleving hebben ten aanzien van woonwagenbewoners:

- *I: En hoe zijn ze verschillend? Gematigd en extreem?*
 WI: Die extremen zeggen: ‘Het is allemaal de fout van die (woonwagenbewoners). En de gematigden die zeggen: (...) ‘Awel ja, inderdaad, als het die niet zijn.’. En nu zakt die revolte, die tegenkanting daartegen. Dat gaat wat weg. Behalve bij die **extremen**, die blijven (zeggen): ‘Het zijn de die! En het is lawaai!’ (Politieoverleg, Wijkinspecteur)
- **Dus die harde kern dat zijn onredelijke, in mijn ogen, onredelijke mensen. Die zijn niet redelijk.** Je moet redelijk zijn in de maatschappij. Je moet beseffen dat je niet alleen leeft. Dat er nog anderen zijn die andere opvattingen hebben enzovoort. **En die worden dan door de meerderheid niet meer gevolgd.** (Burgemeester).

Zodra officiële instanties dus overtuigd zijn dat de geactiveerde burgers extreem en onredelijk zijn en hun beleving onterecht is, merken we dat de activering beschouwd wordt als negatief. Voor de burgemeester is het zelfs een reden om die geactiveerde bewoners compleet te negeren: *“Ik wens met die mensen niet meer (in contact te komen).”*. Met de gematigde groep bewoners heeft de burgemeester wel nog contact, en alhoewel ook zij bedenkingen hebben over de woonwagenbewoners, is hij toch bereid hierover te onderhandelen omdat hij dit construeert als een terechte bekommernis:

I: En die gematigde groep, die hebben dan een andere instelling?

Burgemeester: Die hebben daar begrip voor, voor die zigeuners. Maar ze zeggen: ‘Als je enigszins kunt, zet ze een beetje hoger op de parking. (...) In plaats van dat ze tot aan onze achtertuin komen, zet ze een beetje hoger.’. **En we gaan dat doen.**

Deze beperkte analyse leert ons dat het feit of officiële instanties burgeractivering als ‘goed’ of ‘slecht’ beoordelen niet perse gesteund is op bepaalde principes (e.g. burgers mogen niet zelf interveniëren bij onveiligheid), maar mee bepaald wordt door hoe officiële instanties de veiligheidsbeleving van geactiveerde burgers construeren.

3.3 Besluit

Aan de hand van Project A. hebben we aangetoond dat officiële instanties ervan bewust zijn dat burgeractivering geen neutraal proces is en bepaalde grenzen leggen aan het activeringsproces. Activering moet in functie staan van het algemeen belang en moet beperkt blijven tot het signaleren van problemen of het organiseren van activiteiten die onrechtstreeks, via sociale cohesie, de veiligheid(sbeleving) in de wijk verbeteren. De finale beslissing en uiteindelijk interventie ligt bij de officiële instanties. In die zin hebben we

vastgesteld dat officiële instanties selectief omgaan met activering en dat bepaalde burgers of acties meer geschikt worden geacht voor activering en ondersteuning dan anderen.

Evenwel hebben we vastgesteld dat deze principes niet rigoureuus worden toegepast en dat bepaalde vormen van activering die zich richten op (het rechtstreeks interveniëren in) veiligheid niet als problematisch worden ervaren (e.g. buurtinformatienetwerken) zolang de geactiveerde burgers een normale veiligheidsbeleving wordt toegekend. In die zin laat het al dan niet problematiseren van activering zich niet inlijven in 'objectieve' principes, maar is het afhankelijk van de manier waarop officiële instanties de veiligheidsbeleving bij geactiveerde burgers problematiseren. In hoofdstuk 5 hebben we echter vastgesteld dat de officiële problematisering van veiligheidsbeleving niet af te leiden is van objectieve feiten, maar een sociaal construct is dat voortvloeit uit de bronnen waarvan officiële instanties op dat moment in die plaats overtuigd zijn dat ze veiligheid het best verantwoord(en) (verklaren) en managen (aanpakken). In het geval van de woonwagenbewoners in wijk A3 hebben we bijvoorbeeld vastgesteld dat bepaalde officiële instanties twijfels hebben over de 'objectieve' cijfers die ontkennen dat de woonwagenbewoners betrokken zijn bij woninginbraken (zie hfst 5). In die zin is de constructie van officiële instanties een dynamisch gegeven en is het een risico om op basis hiervan bepaalde activeringsvormen als 'slecht' af te schrijven en de veiligheidsbeleving van die geactiveerde burgers te negeren. In hoofdstuk 7 zullen we verder ingaan op de vraag hoe een alternatieve problematisering van veiligheidsbeleving uitwegen biedt en toelaat om de veiligheidsbeleving van geactiveerde burgers, ook die van de misnoegde en extreme bewoners van wijk A3, serieus te nemen, zonder hen daarom perse gelijk te geven.

4 Activering volgens de geactiveerde burgers in Project A.

Dat activering geen neutraal proces is, zien we ook bij de geactiveerde burgers van het Project A., i.e. de leden van het wijkcomité. Enerzijds merken we dat aan de verschillen in de manier waarop de leden invulling geven aan activering, i.e. idealistische en kritische activering. Anderzijds stellen we vast dat die activering gepaard gaat met zowel externe spanningen (met officiële instanties en andere niet-geactiveerde bewoners) als interne spanningen (tussen (ex-)leden onderling).

4.1 Problemen en doelstellingen van het wijkcomité

Zowel qua probleemanalyse van de wijk als in de doelstellingen van het wijkcomité, lijken de leden op het eerste zicht weinig te verschillen van de officiële instanties. Net zoals de officiële instanties zijn de leden het erover eens dat de wijk een aangename en rustige woonomgeving is en dat de wijk een demografische verandering meemaakt, i.e. tegelijk vergrijzing en een sociale mix van ouderen, jongeren, migranten. Net zoals de officiële instanties, bevestigen de leden dat er een aantal problemen zijn inzake leefbaarheid (zwerfvuil, verwilderd groen, slecht aangelegde voetpaden) en inzake samenleven (twisten en conflicten tussen burens, rondhangjongeren). Een belangrijk verschil met de officiële instanties, is dat de leden zich wel zorgen maken over het drugsprobleem in de wijk

(druggebruik en –dealen op het pleintje) en zich ergeren aan de verkeersonveiligheid in de wijk (te snel rijden).

Alle leden zijn het erover eens dat de kiem van het wijkcomité een *mobiliserende vergadering* was die georganiseerd werd door de lokale politie en de bestuurlijke overheid. Van in het begin was het voor hen ook duidelijk dat er een link was met het project van de Koning Boudewijn Stichting. Alhoewel erkend wordt dat de politie een belangrijke initiator was, wordt door geen enkel lid verwezen naar de nieuwe politiefilosofie of het feit dat de zone fungeerde als pilootproject voor de gemeenschapsgerichte politiezorg.

De leden bevestigen dat tijdens deze mobiliserende vergadering de officiële instanties een oproep lanceerden naar de bewoners om van elke straat een vertegenwoordiger af te vaardigen die een aanspreekpunt zou zijn voor zijn/haar burens en dat deze vertegenwoordigers op regelmatige basis problemen zouden *signaleren* aan de bevoegde autoriteiten (i.e. het *klankbordforum*). Nog steeds wordt door de leden als een belangrijke doelstelling van het comité ervaren en zijn ze ook bereid constructief mee te denken en te werken aan oplossingen voor die problemen. In die zin worden dan ook in het kader van *leefbaarheid* acties georganiseerd zoals een tweejaarlijkse *opruimactie* waarbij andere bewoners via strooibriefjes worden uitgenodigd om mee te helpen en kinderen zelfs beloond worden met een bon van 5 euro. Ook de *bloemactie* waarbij bewoners via een voordelige prijs bloemen en planten kunnen bestellen met daaraan gekoppeld een wedstrijd voor het mooiste voortuintje, is volgens de leden een subtiele manier om bewoners aan te moedigen om hun tuintjes in orde te maken en te houden.

Voor de leden werd het voornamelijk in de tweede vergadering duidelijk dat voor de officiële instanties de afgevaardigde bewoners meer moesten zijn dan een constructieve partner bij het signaleren en oplossen van leefbaarheidsproblemen, maar dat via het organiseren van activiteiten het wijkcomité ook actief moest bijdragen tot de *sociale cohesie* in de wijk. De activiteiten ter verbetering van de sociale cohesie zijn enerzijds specifiek gericht op de kinderen in de wijk (sinterklaasfeest, paaseierenraap), maar hebben ook de bedoeling de ouders (of andere familieleden) op een ongedwongen manier met elkaar in contact te brengen. Anderzijds zijn er ook activiteiten die bedoeld zijn voor *alle* bewoners van de wijk, i.e. het jaarlijks wijkfeest en de kerstboomverbranding. Deze initiatieven hebben als doel: “... om via activiteiten, door de mensen trachten buiten te doen komen, door te tonen dat het goed kan zijn als men met elkaar spreekt, als men met elkaar activiteiten doet.” (Willy). Alhoewel initieel ‘leefbaarheid’ de doelstelling was, kunnen we op basis van de statuten van het wijkcomité opmaken dat ‘sociale cohesie’ uitgegroeid is tot de primaire taak van het wijkcomité:

Art. 4.1: Het hoofddoel van de vereniging is het presteren van vrijwilligerswerk ten behoeve van de inwoners van de wijk A. te (stad) A., **met het oog op het bevorderen van het welzijn, de samenhang en solidariteit in de wijk.**

Volgens de leden behoort *veiligheid* niet tot de kerntaken van het comité, i.e. volgens de meeste leden moeten ze onveiligheid signaleren aan de bevoegde instanties, meestal de politie, maar is het niet de bedoeling dat ze zelf ingrijpen bij onveilige situaties. Het bevorderen van veiligheid en de veiligheidsbeleving wordt eerder beschouwd als een neveneffect van hun functie van doorgeefluik van problemen, en van hun acties gericht op leefbaarheid en sociale cohesie. De leden menen dat als het wijkcomité problemen

signaleert, een officiële instantie misschien wat sneller zal reageren dan als een individuele bewoner een klacht indient. Door oog te hebben voor de leefbaarheid in de buurt en door problemen te signaleren qua onderhoud (losliggende tegels) of door oplossingen te suggereren (verlagen van borduren voor de bejaarden in rolstoel, ophaling van huisvuil reorganiseren), willen de leden bepaalde ongemakken en bijhorende angsten, irritaties en wrevels bij de bewoners wegnemen. Hetzelfde neveneffect wordt verwacht van activiteiten ter bevordering van de sociale cohesie. Werken aan sociale cohesie is in de eerste plaats bedoeld om de bewoners dichter bij elkaar te brengen. Maar onrechtstreeks hopen bepaalde leden dat door dergelijke initiatieven de conflicten en twisten tussen bewoners zouden verminderen.

I: Wat is eigenlijk de doelstelling van het comité?

Franky: Awel, dat iedereen elkaar in de wijk zou kennen. Dat iedereen meer zou buiten komen. Dat er geen *ambras* (ruzie, onenigheid) is. Dat het een wijk is om te leven. Rustig. Alles proper.

In veel opzichten zijn er heel wat overeenkomsten tussen de geactiveerde bewoners en de officiële instanties: er is eensgezindheid dat het wijkcomité zich voornamelijk moet focussen op leefbaarheid en het samenleven; en de geactiveerde bewoners lijken zich in te schrijven in de officiële doelstellingen en grenzen van het wijkcomité. In de volgende paragraaf zal echter duidelijk worden dat alhoewel alle leden de doelstellingen erkennen, de leden onderling toch wel van mening verschillen over welke doelstelling primeert, en dat bepaalde leden de officiële grenzen van activering in vraag stellen.

4.2 Invullen van burgeractivering

238

Alhoewel we slechts een beperkt aantal geactiveerde burgers hebben geïnterviewd, zijn er toch verschillen in de manier waarop de leden van het wijkcomité invulling geven aan activering. Deze verschillen worden duidelijk wanneer we de persoonlijke motivatie bekijken waarom deze bewoners zich geëngageerd hebben in het wijkcomité. Leden lijken enerzijds op een idealistische manier invulling te geven aan activering en anderzijds zich te laten leiden door een kritische ingesteldheid. De beide instelling vinden we het zuiverst terug bij respectievelijk Willy en Michel.

4.2.1 Idealistische burgeractivering

Willy is als 'jongste' comitélid voorzitter van het wijkcomité, werkt als magistraat, en is sinds 15 jaar eigenaar van een woning gebouwd op een sociale verkaveling. Willy realiseerde zich pas tijdens de mobiliserende vergadering dat de bewoners in de wijk zich ergerden aan bepaalde problemen. Hijzelf had tot dan nog geen problemen ondervonden. Zijn persoonlijk motivatie omschrijft hij dan ook als volgt:

I: Wat was uw motivatie om u toch te engageren?

Willy: Gewoon omdat ik me wil engageren. Dat is euh...een **beetje idealisme wellicht**. Euhm. Ik heb persoonlijk wel interesse in wat er in de maatschappij leeft. Euhm. **Ook beroepsmatig** (*hij is magistraat*) tracht ik van zoveel mogelijk de mensen te doen inzien: 'Denk eens na. Kan je zelf niks veranderen?'. Het is een beetje een **ideaal**: laat ons door activiteit, door de mensen samen te brengen problemen op te lossen.

Omwille van zijn woordgebruik, omschrijven we de activering van Willy als idealistisch. Als idealist legt hij de nadruk op de doelstelling van *sociale cohesie*, en hoopt hij via de

activiteiten mensen bewust te maken van hun eigen verantwoordelijkheid en inbreng ten aanzien van problemen en oplossingen:

...trachten met elkaar tot een oplossing te komen, leer elkaar kennen en je zal zien als je eens met elkaar kan babbelen dat je al veel dingen oplost en dat de problemen al kunnen uitgesproken worden en ze zich niet meer voordoen. (Willy)

Het streven naar sociale cohesie is ook belangrijk voor zijn persoonlijk goed voelen:

Ik woon ook liever in een wijk waar dat er gelachen wordt, waar dat de mensen een goed gevoel hebben, dan een wijk waar dat iedereen met een sip gezicht rondloopt en het geeft ook een beter gevoel.

Het is duidelijk dat Willy zich volledig conformeert met het officieel responsabiliseringsdiscours: de burger heeft niet alleen rechten, maar ook de plicht om zelf verantwoordelijkheid op te nemen, voor zichzelf, maar ook ten aanzien van anderen. Bovendien wil hij die doelstelling realiseren in samenwerking met officiële autoriteiten. Willy is het enige comitélid dat het idee om te werken aan sociale cohesie ziet als een gezamenlijke beslissing van autoriteiten en bewoners⁸⁵:

En eigenlijk hebben **wij** het idee gehad van **we** gaan trachten vooral via een aantal activiteiten die naar alle bewoners toe gericht zijn, door de mensen bij elkaar te brengen eigenlijk en op die manier trachten (...) meer samenhang te krijgen, meer de mensen met elkaar te laten spreken. Onze burgemeester is daar ook iemand die (...) op die manier tracht te werken. (Willy)

Officiële instanties beschouwt Willy als een belangrijk partner in het realiseren van een leefbare en veilige wijk. Doordat Willy de nadruk legt op sociale cohesie en een vrij groot vertrouwen heeft in officiële instanties, is hij het ook volledig eens met de grenzen die officiële instanties opleggen aan de activering, i.e. veiligheid behoort niet tot de taken van het wijkcomité: *Maar eigenlijk is het wel zo dat we met de politie een duidelijk afspraak hebben dat wat eigenlijk écht criminaliteit is of onveiligheid, dat is jullie taak.* (Willy). Door zijn idealistische invulling van activering en conformistische houding ten aanzien van (de grenzen van) officiële instanties, is het niet verwonderlijk dat officiële instanties Willy omschrijven als een belangrijk sleutelfiguur in het Project A.

Een gelijkaardige idealistische invulling van activering vinden we ook terug bij Jenny. Jenny is een gescheiden vrouwen van bijna 50 jaar, zij werkt als bediende in Brussel en woont sinds 8 jaar met haar tienerzoon in een sociale huurwoning. Ook Jenny benadrukt heel sterk het werken aan sociale cohesie:

...de bewoners van alle leeftijden bij activiteiten te betrekken om zo ook een beetje het gevoel te hebben van: 'We zijn hier één grote groep, we zijn hier één wijk. We moeten een beetje aan mekaar hangen. Samen staan we sterk'. (Jenny).

Net zoals Willy, ziet ze de doelstelling ook als heilzaam voor haar persoonlijk, i.e. als nieuwkomer in de wijk en als sociaal persoon 'Ik ben wel een sociaal iemand, ik heb mensen rondom mij nodig. (...) Misschien nog iets van de tijd van mijn zelfstandigheid dat overgebleven is (ze was bakkersvrouw)', vond ze lidmaatschap van het wijkcomité een ideale manier om contacten te leggen met haar medebewoners. Het belang dat Jenny hecht aan sociale contacten met haar burens, blijkt ook uit andere handelingen die ze stelt (versturen

⁸⁵ De andere leden geven aan dat het idee om naast leefbaarheid, ook activiteiten te organiseren rond sociale cohesie, afkomstig was en gestimuleerd werd van bovenuit, i.e. de politie en de bestuurlijke overheid.

van nieuwjaarskaartjes naar haar directe burenen) en haar waardering voor de steun die burenen haar geven (als alleenstaande moeder en vrouw heeft ze soms nood aan een babysit of hulp bij een klusje). Zoals Willy onderschrijft Jenny ook de officiële grenzen aan de activering. Inzake criminaliteit en veiligheid is de plicht van de burger beperkt tot signaleren en ligt de ultieme verantwoordelijkheid bij de officiële instanties:

Maar we zijn hier niet om zo problemen van criminaliteit op te lossen. Daar kunnen wij niet in tussenkomen. We kunnen alleen dat op ons beurt signaleren en doorgeven. Wij worden aangesproken voor burenruzies. Maar daar kunnen wij niet tussenkomen, dat is niet onze bevoegdheid. Wij worden aangesproken om extra verkeersborden te plaatsen of om andere verkeersborden te laten weghalen. Maar dat zijn dingen die wij niet kunnen, ook niet mogen. Maar die we op onze beurt wel bespreken via de wijkagent. (Jenny).

Jenny heeft echter ook felle kritiek op officiële instanties die hun verantwoordelijkheid niet opnemen. Zowel binnen als buiten de buurt stelt ze vast dat de politie niet altijd efficiënt reageert en zelfs oproepen en noodkreten van burgers negeert of minimaliseert:

Ik vind toch dat er een zekere laksheid is bij ons politiemensen. Dat zij toch vaak niet zijn waar dat ze zouden moeten zijn, en waar ze niet moeten zijn dan staan ze daar wel om soms te reageren op bagatellen. In mijn ogen dan wat een bagatel is misschien

Ze maakt zich ook zorgen over *‘de grote gaten die ons gerechtsysteem vertoont’* en het plaatsgebrek waardoor opgepakte daders onmiddellijk weer vrijgelaten worden. We merken dus dat Jenny het grotendeels eens is met de idealistische invulling van activering, maar ook duidelijk gevoelig is voor het argument dat officiële instanties soms hun verantwoordelijkheid onvoldoende opnemen. Deze argumentatie vinden we het sterkst terug bij Michel die duidelijk een kritische invulling geeft aan activering.

4.2.2 Kritische burgeractivering

Michel is een 50-jarige arbeider die reeds 14 jaar eigenaar is van een sociale woning. Voor Michel was de mobiliserende vergadering voornamelijk een moment waarop bewoners ‘hun gedacht mogen zeggen’ en dat is ook wat Michel motiveerde om lid te worden van het comité:

Iedere bewoner heeft een schrijven gekregen van de politie om eens hun **gedacht te mogen zeggen** op een vergadering. En de politie was daar. Er waren mensen bij van de gemeente. De sociale huisvestingmaatschappij. **Iedereen had eens de gelegenheid om zijn gedacht te zeggen.** En toen werd er van hun uit voorgesteld om een vertegenwoordiger te krijgen per straat. En ik voelde me aangetrokken om zoiets te doen. Omdat ik, denk ik, de jongste ben van de straat hier. Ik voelde mij daartoe aangetrokken. (Michel)

Michel legt de nadruk op *leefbaarheid*. Dit blijkt o.a. uit zijn verzoek om de onderzoekster rond te leiden in de wijk en daarbij aan te geven welke problemen er zich voordoen. Hij is zich bewust dat andere leden een andere invulling geven aan activering en meer de nadruk leggen op het organiseren van sociale activiteiten. Maar, alhoewel hij vermoedt dat andere leden hem dan ‘misschien als een lastpost’ ervaren, vindt Michel het zijn taak om de anderen leden er regelmatig aan te herinneren dat ook leefbaarheid een doelstelling is: *“Jongens, waar zijn we toch eigenlijk mee bezig? We zijn een feestcomité aan het worden in plaats van (te werken aan leefbaarheid).”* (Michel). Inzake leefbaarheid vindt hij dat de wijk verwaarloosd wordt door de bestuurlijke overheid. Hij kaart bijvoorbeeld aan dat het groenonderhoud te wensen overlaat (bomen worden niet gesnoeid, bladeren blijven liggen):

We betalen toch ook belastingen hè. En in de stad wordt dat met een bladveger (...) gekuist. Maar hier: zodra de bladeren beneden vallen, heb je hier nog niks gezien. Ze blijven allemaal liggen. De rioleringsputten worden niet op de tijd gekuist. **We moeten zelf al bellen:** 'Kan je eens komen?'. (Michel)

In tegenstelling tot Willy, beschouwt Michel officiële instanties niet als partner, maar integendeel, als verantwoordelijk voor de onleefbaarheid in de wijk omdat ze te traag of onbekwaam reageren. Voor Michel is de belangrijkste doelstelling van het wijkcomité problemen (inzake veiligheid en leefbaarheid) te signaleren en officiële instanties aan te manen tot oplossingen. In die zin vinden we dat Michel een *kritische* invulling geeft aan activering die vertrekt vanuit het discours dat een leefbare en veilige wijk een recht is van de bewoners, en officiële instanties de plicht en verantwoordelijkheid hebben om hiervoor te zorgen. Tijdens het interview ontpopt Michel zich dan ook meermaals als de kritische en waakzame burger die de fouten en tekortkomingen van officiële instanties opmerkt en aankaart⁸⁶ (zie ook infra).

Het is duidelijk dat de kritische activering van Michel een vorm aanneemt die door officiële instanties (e.g. de burgemeester) vaak gevreesd wordt (de kritische, veeleisende en klagende burger) en waardoor ze het noodzakelijk vinden om de activering te begeleiden en/of te begrenzen. Officiële instanties zouden echter meer alert moeten zijn wanneer die kritische houding gecombineerd wordt met actiebereidheid. Michel positioneert zich immers niet alleen als kritisch, maar ook als iemand die zich *actief* inzet om te zorgen dat hij en zijn familie en medebewoners in een veilige en leefbare wijk kunnen wonen. Ondanks zijn kritiek op de doelstellingen van het wijkcomité, is hij een trots lid van het wijkcomité⁸⁷. Hij ergert zich aan de andere bewoners, die wel kritisch zijn, maar die alles passief ondergaan alhoewel ze volgens hem over de nodige tijd, kennis en vaardigheden beschikken om zelf initiatief te nemen (zie ook infra). Net zoals Willy is hij dus overtuigd dat burgers ook zelf verantwoordelijkheid dragen, maar hij geeft er wel een andere invulling aan, i.e. de capabele burgers heeft de plicht en verantwoordelijkheid ofwel officiële instanties te wijzen op problemen en hun tekortkomingen ofwel zelf initiatief te nemen. De wens om meer te mogen doen, blijkt ook uit onderstaand fragment waarin Michel antwoordt op de vraag wat zijn verwachtingen waren toen hij zich engageerde:

Mijn verwachtingen waren in het begin niet wat dat het geworden is. Ik had meer verwacht dat we ons nog meer gingen toeleggen op veiligheid, en het beter worden en het properder worden van de wijk. (Michel)

In tegenstelling tot Willy en Jenny die benadrukken onrechtstreeks (via sociale cohesie) te werken aan veiligheid(sbeleving), vindt Michel dat het wijkcomité zich meer direct moet toeleggen op leefbaarheids- en veiligheidsproblemen. In die zin merken we dat Michel lijkt te twijfelen aan de officiële grenzen die de geactiveerde bewoners verbieden zelf te

⁸⁶ Zijn kritische ingesteldheid wordt ook duidelijk tijdens één van de wijkvergaderingen waarbij hij de wijkagent confronteert met het niet opdagen van de politie toen hij deze heeft gebeld naar aanleiding van een bijna-aanrijding van zijn buurvrouw (Sarah, ook respondent) en de non-respons van de politie nadat diezelfde buurvrouw op het politiebureau aangifte ging doen van de nummerplaat van de roekeloze chauffeur.

⁸⁷ Tijdens het interview haalt hij heel enthousiast een doos boven met de statuten, krantenknipsels en ander materiaal dat betrekking heeft op het wijkcomité.

intervenieren bij onleefbare en onveilige situaties. De combinatie van een kritische ingesteldheid ten aanzien van officiële instanties en hun wens om zelf actief te reageren, maakt deze geactiveerde burgers gevoelig voor de idee van eigenrichting, zeker wanneer ze van oordeel zijn dat de officiële instanties falen (zie infra over drugs).

Een ander wijkcomitélid dat ook heel trots is op zijn lidmaatschap is Franky, een 52-jarige arbeider die sinds 10 jaar een sociale woning huurt. Franky positioneert zich als de drijvende kracht voor het organiseren van de activiteiten van het wijkcomité en beweert dat zonder hem het grootste evenement, het wijkfeest, nooit opnieuw en blijven zou zijn opgestart. Dat Franky belangrijk is bij de organisatie van evenementen, wordt ook bevestigd door andere leden *“Onze grote werkkraft in het comité, die dus heel veel, die eerlijk gezegd, het meeste werk verzet organisatorisch (somt een aantal zaken op). Dat is Franky.”* (Jenny). Alhoewel Franky zich soms ergert aan de onwil en passiviteit van andere leden (zie infra), geniet hij ook van het organiseren van evenementen en vooral van de erkenning die hij ervoor krijgt. Als geëngageerd lid in andere verenigingen (visserclub, wielclub) en ex-uitbater van een dancing kan Franky zich volledig scharen achter de doelstelling omtrent sociale cohesie, i.e. de bewoners samenbrengen en entertainen om op die manier te komen tot een gezellige en leefbare wijk.

Maar net als Michel, positioneert Franky zich ook heel sterk als de waakzame en kritische burger die zich ergert aan bepaalde fouten van officiële instanties (cfr. verkeerde aanleg van rondpunt) en die volgens hem met overbodige controles en regelneerij het leven van gewone bewoners/burgers onnodig belast (cfr. speciale alcoholcontrole tijdens het wijkfeest) en de organisatie van werk en festiviteiten belemmert (cfr. verhoogde controle op zwart werk zodat het wijkcomité geen oibers vindt voor het wijkfeest). Tevens geeft Franky aan zich actief in te zetten voor de leefbaarheid van de wijk (cfr. zwerfvuil oprapen in zijn omgeving) en werpt hij zich op als iemand die durft te intervenieren als de veiligheid van anderen wordt bedreigd. Uit de twee volgende voorbeelden kan je opmaken dat Franky hier heel ver in durft gaan (misschien zelfs verder dan Michel) en zich daarbij niet laat afschrikken door fysieke of sociale overmacht. Zo vertelt Franky dat hij een aantal jaren geleden de toenmalige baas van het plaatselijk café heeft geholpen toen vier mannen dreigden met de vernieling van zijn café. Eigenhandig heeft Franky deze mannen met fysiek en verbaal geweld uit het café verwijderd. Een tweede voorbeeld van zijn actieve inzet is zijn verzet tegen een politiecommissaris die in de straat een fietser had aangereden. Volgens Franky had deze de intentie om de schuld bij de fietser te leggen en het ongeluk te verdoezelen. Franky heeft toen foto's genomen en hierdoor de commissaris gedwongen om een correcte regeling te treffen ten aanzien van het slachtoffer. Het is moeilijk te achterhalen in welke mate deze verhalen kloppen, maar deze verhalen illustreren wel dat Franky zich wenst te profileren als iemand met een kritische ingesteldheid die waakzaam is en niet aarzelt om tussen te komen wanneer de rechten en de veiligheid van anderen worden aangetast. In die zin menen we dat Franky niet zou aarzelen om de officiële grenzen van activering naast zich neer te leggen wanneer hij van oordeel is dat hijzelf of iemand anders in gevaar is.

4.2.3 *Ideaaltypes en mengvormen van activering*

De gemengde motivering van Jenny en Franky geven al aan dat de idealistische en kritische invulling van activering *ideaaltypes* zijn en dat in de praktijk beide posities niet zo helder en uitdrukkelijk aanwezig zijn. Ook bij de twee ‘extreme’ leden is dit niet zo. Michel is niet enkel kritisch, waakzaam en assertief, maar ook sociaal voelend en ook hij vindt een harmonieuze samenleving belangrijk. Net zoals Willy ergert hij zich ook wel eens aan de manier waarop officiële instanties en andere bewoners reageren. Deze samensmelting van beide invullingen van activering, wordt ook nog eens mooi geïllustreerd door Guido, de nestor van het wijkcomité: een gepensioneerd stadsbediende die reeds 25 jaar in de wijk woont. In tegenstelling tot andere leden heeft Guido zich niet onmiddellijk en spontaan kandidaat gesteld als lid van het wijkcomité:

Ik heb een klein beetje afgewacht. De straat (waar dat hij woont) is niet zo groot. Maar niemand. **De burgemeester zit naar mij te kijken.** Ja, die kent mij natuurlijk. Ik werkte daar nog. Jajaja, goed. Voor mij geen probleem. **Je kan misschien nog ten dienste zijn van iemand.** Vroeger nog 29 jaar bij de **brandweer** geweest. Ik zeg: ‘Ja, ik wil dat wel doen’. Geen probleem.’

Guido liet graag andere bewoners van zijn straat voorgaan, maar onder aanmoediging van de burgemeester (zijn toenmalige werkgever), voelde Guido een sociale druk om zich te engageren. Het is ook opvallend dat net zoals Willy (magistraat) en Jenny (ex-bakkersvrouw), Guido expliciet verwijst naar zijn beroep (stadsambtenaar) en vrijwilligersinzet (bij de brandweer) bij het motiveren van zijn lidmaatschap bij het wijkcomité. Net zoals Willy, ziet Guido het als zijn plicht om ten dienste te staan van andere mensen. Guido onderschrijft ook de doelstelling van sociale cohesie, alhoewel hij wel bedenkingen heeft in welke mate de activiteiten kunnen bijdragen tot een wij(k)gevoel: *“Het gebeurt weinig (onderling contact tussen bewoners). (...) Er wordt in feite weinig contact gezocht met andere mensen.”* en hij veralgemeend dit ook naar hele samenleving: *“Ik denk dat dat een beetje algemeen is. (...) ik denk dat dat overal een beetje is: de burens kennen elkaar niet meer in feite hè. Dus niemand heeft nog veel contact met zijn burens. Of heel weinig.”*(Guido). Bovendien is hij ook van oordeel dat in Wijk A. er nooit een groeps- of gemeenschapsgevoel is geweest. Guido is dus vrij kritisch ten aanzien van de idee dat een betere sociale cohesie mogelijk is, maar toch blijft hij het (voorlopig) zinvol vinden om door te zetten met de activiteiten gericht op sociale cohesie:

We blijven ijveren om dat te verwezenlijken. Of dat gaat lukken, is een ander probleem. Maar als je jezelf blijft inzetten voor het doel, dan kunnen **ze** jou niets verwijten in feite. (Guido)

Met de laatste zin wordt echter ook zichtbaar hoe ook bepaalde elementen van de kritische activering aanwezig zijn. “Ze” in het fragment kan zowel wijzen op bewoners als officiële instanties (de interviewer had hier naar moeten doorvragen), maar zelfs zonder goed te weten wie ‘ze’ zijn, maakt Guido met deze zin een onderscheid tussen enerzijds zichzelf en de andere leden die een duidelijk doel voor ogen hebben, en anderzijds de andere bewoners en/of instanties die zich beperken tot kritiek uiten en/of helemaal niets ondernemen. Op een meer subtiele manier dan Michel, laat Guido blijken dat hij, in vergelijking met sommige anderen, zijn verantwoordelijkheid niet ontloopt en tenminste pogingen onderneemt om verandering te brengen. In tegenstelling tot Michel, ergert Guido zich echter minder aan de onbekwaamheid of inertie van officiële instanties zoals de bestuurlijke overheid. Als

voormalig stedelijk ambtenaar heeft hij immers inzicht in de interne werking van de stadsdiensten en weet hij welke kanalen hem, het wijkcomité en de wijk zullen verder helpen (zie ook infra). Guido kunnen we dus omschrijven als een gematigd idealist die zich actief inzet voor de sociale cohesie, maar tegelijk ook op subtiële wijze kritiek geeft op de passiviteit en de laksheid van bepaalde bewoners en officiële instanties.

In de volgende paragrafen bekijken we de spanningen die activering met zich meebrengt waarbij we nagaan in welke mate de idealistische en kritische activeringen leiden tot specifieke spanningen met officiële instanties en bewoners, en wanneer de twee invullingen in conflict liggen met elkaar.

4.3 *Spanningen bij de activering*

Maarten Loopmans (2005) heeft in zijn onderzoek aangetoond dat activering gepaard gaat met allerlei spanningen die enerzijds nefast zijn voor de sociale cohesie omdat ze de verschillen met niet-geactiveerde bewoners bevestigen en versterken, en anderzijds leiden tot een inwendige spanning bij de geactiveerde burgers waardoor activering meer geleid wordt door frustratie en eigenbelang dan door burgerzin en het algemeen belang van de wijk. Ook in Project A. stellen we vast dat activering gepaard gaat met spanningen zowel met officiële instanties en andere niet-geactiveerde bewoners als tussen de (ex-)leden onderling. We stellen evenwel vast dat die spanningen anders verklaard en aangepakt worden naargelang de manier waarop de leden invulling geven aan activering.

4.3.1 *Spanningen met officiële instanties*

Alle leden zijn zich ervan bewust dat het wijkcomité geïnitieerd is door officiële instanties en in die zin wordt in het algemeen op een vrij positieve manier gesproken over de samenwerking met officiële instanties: *“In samenspraak met politie en gemeente, is dat stilaan op gang gekomen. En ik mag zeggen, nu is die samenwerking vrij goed.”* (Guido). In het bijzonder de wijkinspecteur van wijk A. wordt gewaardeerd voor zijn aanwezigheid en steun op de wijkvergaderingen en omwille van zijn bemiddelende houding ten aanzien van problemen zoals burenruzies, zwerfvuil, verkeer en vandalisme: *Hij (wijkinspecteur) spreekt met de mensen en zegt dan: Kom, dat mag niet meer gebeuren hè. Dus die gaat niet direct daar invliegen, die probeert altijd te sussen.* (Guido). Niettemin leidt het verschil in ingesteldheid tussen idealistische en kritische burgeractivering onvermijdelijk tot een andere relatie met officiële instanties.

Voor de idealistische geactiveerde burgers zijn de officiële instanties partners en die wederzijdse relatie komt goed tot uiting bij de voorzitter die aangeeft dat *doordat het comité bestaat, dat hij (de wijkinspecteur) toch wel concreter heeft kunnen werken* en dat *“hij (de wijkinspecteur) nu ook vlugger op de hoogte wordt gebracht van een aantal problemen zodanig dat hij vlugger kan optreden en dat we iets vlugger de wrevel tijdelijk kunnen weg krijgen.”* (Willy). Bovendien is er ook veel begrip voor de beperkingen van de officiële instanties:

(...) maar die man staat ook alleen. In die zin dat hij voor gans de wijk niet alle problemen kan oplossen. Ik weet dat hij vooral eigenlijk geconfronteerd wordt met meer de individuele gevallen zoals burenruzies, door de afval die in de tuin blijft liggen of hondengeblaf of kattengejank enzovoort. (Willy).

Ook Jenny erkent de benarde situatie van de wijkinspecteur die vaak moet schipperen tussen enerzijds de wensen en verwachtingen van de bewoners van de wijk, en anderzijds de verplichtingen ten aanzien van zijn collega's en de opdrachten van superieuren:

Ja, die mens (wijkinspecteur) die heeft geen gemakkelijke taak. Die staat tussen ons en zijn collega's en zijn oversten. Die noteert alles prachtig en ik ben er zeker van dat hij dat allemaal doorgeeft. Maar soms denk ik ook wel van: Komaan, pusht eens wat meer! (lacht). Soms denk ik dat hij een beetje te braaf is. Maar ik begrijp zijn positie ook wel.". (Jenny).

In het fragment merken we dat Jenny zich soms ook wel eens irriteert aan de aanpak van officiële instanties. Ontevredenheid over de (samen)werking van officiële instanties vinden we echter voornamelijk terug bij burgers met een kritische activering.

Een kritische activering komt voornamelijk tot uiting ten aanzien van de *verkeersveiligheid* in de wijk. De bevraging van de bewoners heeft uitgewezen dat verkeersnelheid het meest voorkomend probleem is in de wijk (zie hfst 5), en ook alle leden ergeren zich aan onverantwoord rijgedrag (snel rijden, negeren van voorraangsregels, links rijden, fiets- en wandelpaden als autoweg gebruiken). Uiteindelijk is het probleem echter niet opgenomen in Project A. omdat de 'objectieve' metingen uitwezen dat er slechts uitzonderlijk snel wordt gereden en hierdoor officieel de beleving als *onterecht* wordt geconstrueerd (zie hfst 5). Aan hun verantwoordingen merken we dat de leden het verkeersprobleem niet zozeer voor zichzelf als problematische ervaren: de verkeerspijnpunten zijn gekend waardoor de leden een *routineuze veiligheidsbeleving* construeren waarbij ze geleerd hebben om extra voorzichtig te zijn op die plaatsen in de wijk.

- En de straten die erop uitkomen die hebben eigenlijk allemaal voorrang, maar als je van rechts komt en je moet de B-straat oprijden, kan je beter stoppen of je hebt bijna iedere keer prijs. (Willy).
- Maar al die straten die erop uitkomen, die hebben allemaal voorrang. (...) Maar stop maar hoor! (Franky).

Opvallend is dat de leden de aanwezigheid van de politie die snelheidscontroles uitvoert, gebruiken als een bevestiging dat verkeersnelheid een gekend, frequent en terugkomend fenomeen is: "*Ze (politie) komen hier standvastig flitsen. (...) Op één dag pakken ze er hier 80 die te snel rijden.*" (Franky). Evenwel stellen we vast dat, voornamelijk de kritisch ingestelde leden, een *altruïstische onregelmatige veiligheidsbeleving* construeren ten aanzien van het verkeersprobleem. Als kritisch geactiveerde burgers die veiligheid en leefbaarheid benadrukken, menen zowel Franky als Michel dat de problematische verkeerssituatie voornamelijk de zwakkere groepen in de wijk bedreigt, i.e. kinderen, ouderen en zwakke weggebruikers (voetgangers en fietsers), die fysiek meer kwetsbaar zijn en/of mentaal (nog) niet (meer) in staat zijn om rekening te houden met de verkeersregels, laat staan het onverantwoord rijgedrag van andere chauffeurs:

Want er rijden hier dan kleine kinderen met hun fietsje rond die het besef soms nog niet hebben dat ze rechts moeten rijden. Iets dat logisch is, dat die kinderen dat nog niet direct weten. Er komt dan zo één naar beneden gevolgen. Ik hoop dat het met mijn kind niet gebeurt. (Michel)

Door hun kritische ingesteldheid worden voornamelijk de officiële instanties verantwoordelijk geacht om enerzijds de problematiek op te lossen. In die zin ijvert Michel dat de wijk zou erkend worden als een woonerf zodat voor iedereen duidelijk is wat de maximum snelheid is (30 km/h) en dat er drempels of kabels worden geplaatst zodat de wijk niet meer een 'ideaal' raceparcours is voor onverantwoorde chauffeurs.

De kritische leden stellen de officiële instanties ook verantwoordelijk voor het creëren van onveiligheid. Recent zijn er in de wijk een aantal wegen vernieuwd, maar de snelheidsbeperkende maatregelen en drempels worden door Franky ervaren als onnuttig en zelfs beschouwd als een achteruitgang: *"Het is vernieuwd, maar het is nog slechter nu. Nu vliegen ze nog erger. Die vluchtheuvel, daar kijken ze niet naar want dat zijn geen hoge."* (Franky). Ook de heraanleg van het rondpunt onderaan de wijk is geen verbetering: het is niet meer duidelijk wie aan wie voorrang moet geven, en bovendien zijn er geen zebrapaden meer waardoor de situatie heel onduidelijk is voor de (bejaarde) voetgangers. Hetzelfde geldt volgens Franky voor de veiligheid van de fietsers die gebruik maken van de kleine paadjes door de wijk. Doordat de bestuurlijke overheid regelmatig vergeet het gras langs het paadje af te maaien, staat het gras soms zo hoog dat autobestuurders de fietsers niet zien aankomen. Franky ziet het dan ook als de taak van het wijkcomité om de bestuurlijke overheid te wijzen op hun verantwoordelijkheid: *"We moeten dat zelfs zeggen om dat gras hier af te rijden, anders staat dat hier zo hoog."* (Franky). Bovendien vrezen de kritische leden dat de situatie met de geplande uitbreiding van de wijk niet zal verbeteren. Ze vinden dat de officiële instanties (bestuurlijke overheid en sociale huisvestingmaatschappij) op een onbekwame en ondoordachte manier de uitbreiding plannen: *"Neen, die wijk is slecht gedaan. De uitvalswegen zijn slecht gedaan."* (Franky).

246

De spanning tussen kritische leden en officiële instanties vinden we ook weer bij *leefbaarheidsproblemen*. Aangezien de kritische activering de nadruk en verantwoordelijkheid respectievelijk legt op leefbaarheid en bij officiële instanties, is het niet verwonderlijk dat ze zich vaak ergeren aan de inertie en het inefficiënt optreden van de bestuurlijke overheid wanneer de leden problemen doorgeven⁸⁸. Uiteraard gaat dit ook gepaard met ergernis over de officiële grenzen van hun activering. In de getuigenis van Guido merken we dat Franky graag zelf zou willen optreden inzake sluitstorten:

Franky had eens gezien wie dat er ging bijleggen. Maar wat moet je doen? Je kan niet optreden hè. Hij heeft dat wel gemeld aan Bob (wijkinspecteur) (...) Maar ja, als die man zegt: 'Dat is niet van mij!'. **Franky wou dan foto's nemen maar je moet daar wel voorzichtig mee zijn hè.** Je kan enkel melding maken en de politie moet optreden. Maar dat is niet altijd evident dat ze daarvoor optreden hè. (Guido).

In tegenstelling tot de kritisch geactiveerde burgers, blijkt Guido de officiële grenzen van activering te respecteren, en alhoewel Guido erkent dat de officiële instanties traag reageren, heeft hij ook begrip:

Tuurlijk, het is ook zo en dat besef ik ook heel goed: als ik of eender wie van het comité bij de schepen ga van onderhoud van groen en dergelijk, dat ze hier 's anderdaags of de week erop

⁸⁸ Een ergernis die ook erkend wordt door de politionele actoren die de veiligheidsbeleving inzake leefbaarheid als normaal construeren en de bestuurlijke overheid verantwoordelijk stellen voor het slecht onderhoud in de wijk en zich ook ergeren dat deze de klachten van de (geactiveerde) bewoners onvoldoende serieus neemt. (zie hfst 5)

nog niet kunnen staan. Maar er wordt wel een reactie op gegeven. Dus op dat gebied zijn we, denk ik, goed bezig. (Guido).

De beperkte ergernis bij Guido is niet enkel een gevolg van zijn deels idealistische instelling, maar ook omdat hij als voormalig stedelijk ambtenaar heel goed weet welke kanalen hij kan aanspreken die hem en het wijkcomité zullen verder helpen. In de wijkcomitévergaderingen neemt Guido dan ook vaak het voortouw bij het opstellen van brieven naar bevoegde instanties om problemen aan te kaarten en/of oplossingen te suggereren. Het illustreert heel goed hoe niet alleen sterke horizontale bindingen, maar ook verticale bindingen belangrijk zijn bij het realiseren van de doelstellingen van een vereniging, en dat deze kunnen helpen bij het reduceren van bepaalde externe spanningen en inwendige frustraties.

4.3.2 *Spanningen met andere bewoners*

Zowel in de individuele interviews als in de wijkcomitévergaderingen stellen we vast dat de leden van het wijkcomité worstelen met de houding en reacties van niet-geactiveerde bewoners. Alhoewel leden opmerken dat bepaalde bewoners positief en dankbaar reageren over hun inspanningen, is non-respons de prominentste reactie:

Nu, er zijn er (bewoners) die heel dankbaar zijn dat we als comité werkzaam zijn. En je hoort daar ook heel positieve dingen over. Dus het is zeker niet allemaal negatief. Maar als ik daar een percentage moet opkleven van wie we nu in de wijk eigenlijk al bereikt hebben, dan zou ik zeggen: een positief percentage 25% en negatief 10%. Maar dan schiet er dus wel 75% (in feite 65%) over waarvan je denkt: Allez, kom. Waarom? (Willy)

Daarnaast stellen leden vast dat bewoners vaak onrealistische verwachtingen hebben over wat het wijkcomité kan realiseren: *“Je kan niet alles doen natuurlijk. Want ze (bewoners) komen soms met vragen af... Je kan niet alles oplossen hè.”* (Franky). Niettegenstaande het gaat om een minderheid, zijn er ook negatieve reacties en houdingen waaruit leden afleiden dat bewoners geen vertrouwen hebben in het comité of die bewust het comité en haar activiteiten ondermijnen. Net zoals Maarten Loopmans (2005) stellen we vast die non-respons, onrealistische verwachtingen en negatieve reacties kunnen leiden tot moedeloosheid en frustratie over het nut en de waarde van het wijkcomité en hun activiteiten. In tegenstelling tot Loopmans' observatie, menen we dat dit niet automatisch overhelt naar een activering in het eigenbelang in plaats van het algemeen belang. Veel is echter afhankelijk van de ingesteldheid van de geactiveerde bewoners die bepalend is voor de manier waarop ze de reacties van de bewoners interpreteren.

Vanuit de idealistische ingesteldheid worden bewoners meestal als *beperkt* geïdentificeerd en hebben ze nood aan *begrip en ondersteuning*. Zwerfvuil bijvoorbeeld wordt doorgaans beschouwd als veroorzaakt door kinderen en jongeren, maar aan het soort afval dat ze opruimen merken leden op dat ook volwassenen verantwoordelijk zijn: *“Maar dan merken we dat we dingen tegen komen die niet van kinderen zijn: een strijkplank die ergens onder de struiken ligt, een wcpot die achter een hoek of een kant staat. Dat is niet van een kind hè.”* (Jenny). *“Ze zeggen: dat zijn van jongeren. Maar die jongeren brengen dat niet mee hè: dozen melk en dozen waspoeder.”* (Franky). De idealistisch ingestelde leden nemen ofwel aan dat dit veroorzaakt wordt door buitenstaanders, ofwel wordt het gezien als een gevolg van de *beperkte financiële draagkracht* van de bewoners:

Maar er zijn een aantal ja (stille), doordat het een sociale wijk is, zijn er aantal mensen die inderdaad heel, ik ga niet zeggen echt armoede is, maar toch weinig bemiddeld zijn. Die waarschijnlijk geen geld om veel huisvuilzakken te kopen en van die toestanden en die dan eerder het huisvuil, dat kan groot huisvuil zijn, daar gewoon achter een omheining kiepen.” (Willy).

De burger als beperkt wordt ook gebruikt om de hoge non-respons te verklaren: alhoewel deelname aan of het bijwonen van activiteiten vaak gratis is, en de prijzen zo laag mogelijk worden gehouden, menen leden dat omwille van *fysieke en/of financiële beperkingen* niet alle bewoners in staat zijn om geld uit te geven:

...niet iedereen is in de mogelijkheid om daar naartoe te gaan hè. Want voor een heel groot stuk hebben we dus een oudere bevolking die we eigenlijk niet bereiken: gepensioneerden, mensen die echt moeilijk buiten komen. (Willy).

Ook Franky, die doorgaans vrij kritisch is, maar ook de nadruk legt op sociale cohesie, meent dat bewoners vaak niet kunnen deelnemen omwille van financiële beperkingen: “*Omdat er veel mensen zijn die van het OCMW leven. Er zijn hier veel sukkelaars die niet buiten kunnen. (Om)dat ze niets hebben. Dat ze schrik hebben dat als ze er (wijkfeest) naar toe gaan dat ze niets kunnen kopen om te drinken*” (Franky). Ook de onrealistische verwachtingen van de bewoners, identificeren de idealistische leden als een beperking, i.e. een gevolg van *onwetendheid* die moet gecorrigeerd worden:

Ze (bewoners) hebben verwachtingen die ik niet kan inlossen of die wij als comité niet kunnen inlossen. **Maar ik zeg dat dan ook direct.** (...) En sommige begrijpen dat dan, en anderen hebben dat een beetje moeilijker om dat te begrijpen. **Dan moet je dat een beetje dieper gaan uitleggen** (lacht). Je kan niet voor iedereen goed doen. Helaas! (Jenny)

Jenny vergelijkt de positie van de leden met de benaderde tussenpositie van de wijkinspecteur (zie ook supra):

Ik heb dat (een tussenpersoon) als lid van het wijkcomité met burens die mij aanspreken omdat ik in dat wijkcomité ben en die dan denken: ‘Jij gaat dat wel voor mekaar krijgen’. (Jenny geeft voorbeelden van problemen zoals criminaliteit, burenruzies, gevaarlijke verkeerssituaties) (...). **Maar daar kunnen wij niet tussenkomen.** Dat is niet onze bevoegdheid. (...) Dat zijn dingen die wij niet kunnen, ook niet mogen. (...) En op dat moment zit je zelf in die tussenpersoonsituatie en daaraan **kan ik mij dan wel spiegelen wat onze wijkagent** meemaakt als tussenpersoon zijnde. Dat het niet altijd zo evident is. (Jenny).

Dit fragment bewijst dat een idealistische activering gepaard gaat met begrip voor de niet-begrijpende medebewoners. De vergelijking met de wijkinspecteur is bovendien opnieuw een heel goede illustratie van hoe idealistische leden zich identificeren met de officiële instanties en zich volledig vereenzelvigen met de officiële grenzen van activering. Ook inzake samenlevingsproblemen menen de idealistische leden dat dit vaak een gevolg is van een beperking, i.e. *sociaal onvermogen* van bewoners om naar elkaar te luisteren en op een rustige manier tot een oplossing te komen.

Wat (praten) in onze wijk natuurlijk voor sommige mensen niet evident is, omdat sommigen gewoon niet geletterd zijn. Niet gewoon zijn om met woorden iets op te lossen, maar eerder een beetje agressiever. Allez, er wordt bij mijn weten niet echt gevochten in de wijk, maar praten is dan meer roepen tegen elkaar, dan eens echt luisteren naar elkaar. Mensen luisteren niet meer naar elkaar. Ze horen de andere wel spreken maar ze denken niet na wat er gezegd wordt.” (Willy).

Vanuit zijn idealistische activering is Willy overtuigd dat bewoners problemen met elkaar moeten leren uitpraten en hij tracht dit ook om te zetten in de praktijk. Zo vertelt hij over

een gezin dat bij hem in de buurt woonde en die voor heel wat overlast zorgde (nachtlawaai, blikjes in de gft-container) en waar bovendien wellicht ook drugs werden gebruikt (en gedeald volgens andere burens). De overlast en het druggebruik was volgens hem een gevolg van de problematische aard van het gezin, i.e. een alleenstaande moeder met geplaatste kinderen wiens jonge minnaar en jongvolwassen nog inwonende kinderen zich bezig hielden met drugs. Als idealistische ingestelde burger die hoopt dat burgers bewust kunnen gemaakt worden van hun eigen verantwoordelijkheid, vond hij het dan ook zijn taak om de buurvrouw te waarschuwen over de overlast die het problematisch gedrag van haar kinderen veroorzaakte. Uiteindelijk is dit gesprek echter niet gelopen zoals Willy het had gewenst: de vrouw beschermde haar kinderen en verwijt hem nu persoonlijk dat het gezin gedwongen is om te verhuizen: “...dat is ook iets dat ik ondertussen ervaren heb, dat het heel moeilijk is om dat te communiceren hè. Dat de mensen niet graag gewezen worden op hun problemen.”. Evenwel bevestigt de verdedigende reactie bij Willy dat bepaalde burgers beperkt zijn in hun vermogen om inzicht te hebben in problemen.

Ondanks hun idealistische instelling, zijn de leden ook niet blind voor de negatieve reacties van medebewoners. De voorzitter merkt op dat de geactiveerde burgers vaak als klaagpaal fungeren voor de bewoners, en dat ze moeten kunnen omgaan met soms venijnige reacties. Bovendien is er ook heel wat achterdocht ten aanzien van het wijkcomité, i.e. er zijn heel wat roddels in de buurt over wat de leden doen met het geld van hun acties. De voorzitter ziet dit echter voornamelijk als een vorm van *onwetendheid* en probeert uit te leggen hoe het wijkcomité functioneert om op die manier de achterdocht weg te nemen: “Maar je legt dat uit, maar sommigen die geloven dat niet. (...) ‘Jamaar, doe je het niet voor jezelf?’ (...) Terwijl als iemand mee wilt organiseren, mag die komen en dan zal die wel zien dat we dat geld niet aan onszelf besteden.” (Willy). We zullen zien dat de kritisch ingestelde leden veel minder begrip hebben voor de beperkingen van hun medebewoners en zich meer wantrouwig opstellen.

Kritische geactiveerde burgers geven niet enkel kritiek op officiële instanties, maar menen dat ook de (capabele) burgers hun verantwoordelijkheid moeten opnemen. Michel ergert zich dan ook aan zijn medebewoners die wel kritiek uiten, maar die alles *passief* ondergaan en zelf geen initiatief nemen om problemen te signaleren en op te lossen, alhoewel ze volgens hem wel over de nodige tijd, kennis en vaardigheden beschikken:

Het zijn altijd dezelfde mensen die met dezelfde problemen komen. (...). ‘Seg, jongens, je kan toch ook eens een telefoon pakken. Je bent alle dagen thuis!’. Het zijn dan meestal mensen die alle dagen thuis zijn. ‘Als er distels staan, pakt u grasmachine en rijdt eventjes tot daar en rijdt het zelf af! Chicaneer (zeur) er eens niet over!’. (Michel).

Vanuit hun kritische instelling hebben ze ook veel minder begrip voor samenlevingsproblemen. Eén van de kritische leden⁸⁹ heeft problemen met de tienerkinderen van de buurvrouw die hem en zijn gezin lastig vallen. Net zoals Willy, beschouwt hij dit als een gevolg van een problematische gezinssituatie, maar in tegenstelling

⁸⁹ Wegens de gevoeligheid van de thematiek laten we hier in het midden om welke comitédid het precies gaat.

tot Willy, heeft hij veel minder begrip voor de alleenstaande moeder die volgens hem op een *onverantwoorde* wijze haar tienerkinderen opvoedt (alleen laten, niets verbieden).

We merken echter ook dat omwille van hun onvoorwaardelijke inzet om te komen tot een veilige en leefbare wijk, de kritische leden ook veel vatbaarder zijn voor negatieve reacties van bewoners. Bij één kritisch lid⁹⁰ is dit zelfs heel persoonlijk, i.e. zowel hijzelf als zijn familie worden getreiterd door andere burens en hij beschouwt dit als een rechtstreeks gevolg van zijn van zijn engagement bij het wijkcomité:

Ze (pestende burens) kunnen dat niet af. Ze kunnen dat niet af. Hetgeen wat je doet op de wijk. Ze kunnen dat precies niet af. Hetgeen wat wij doen met het wijkcomité. Dat organiseren. Dat kunnen ze allemaal niet af. 'Burgemeester van de wijk' (zeggen de burens). (...) 'Omdat jij denkt dat je alles mag hier.' Ik organiseer en ik doe van alles op de wijk. (...) Vanaf ik met het wijkcomité ben begonnen, is dat begonnen. Dan is het verslecht. Ja. Dat is zo.

Hij heeft dan ook de indruk dat het zwerfvuil dat hij opruimt rondom zijn woning express door zijn burens wordt achtergelaten: "Ze doen dat om te pesten: 'Je kuist dat toch op' (...) Als ze zien dat je afkomt, dat ze nog wat vuil buiten gooien, dat je het zou meepakken.". Voor dit ene lid heeft activering duidelijk niet geleid tot betere relaties met zijn burens en ook frustratie en moedeloosheid heeft meegebracht. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij luidop overweegt ontslag te nemen als actief lid, en zelfs om te verhuizen en zich nooit meer te engageren in een vereniging. Voor iemand die graag in de wijk woont en zich ook actief inzet/heeft ingezet voor andere verenigingen zijn dit vrij drastische overwegingen:

Als ik geen kinderen zou hebben, dan woonde ik al aan de zee. Dan trek ik mij niets meer aan. (...) Ik zou ermee stoppen. Want ik heb al dikwijls gezegd: Ik ga stoppen met het wijkcomité. Het werd teveel. (...) Ik zeg het: aan de zee, op mijn gemak. Gedaan. Op mijn gemak. (...) Niks meer van iets aantrekken. Gedaan! Dan zou ik ermee stoppen.

Het wantrouwen waarmee de kritische activering gepaard gaat, blijkt ook het feit dat Franky samen met zijn gezin, gedurende het wijkfeest, een aantal dagen in de feesttent slaapt om te vermijden dat het materiaal gestolen of beschadigd wordt. Omwille van deze negatieve reacties en visies op hun medebewoners, is het dan ook niet verwonderlijk dat de kritische leden zich meer beschermend opstellen ten aanzien van het wijkcomité. Net zoals Willy, stelt Franky vast dat bepaalde bewoners zich nieuwsgierig maar ook met de nodige achterdocht afvragen hoe het huidige comité erin slaagt bepaalde acties te financieren. In tegenstelling tot Willy, weigert Franky echter te verduidelijken waar het geld vandaan komt: "*Dat zeg ik hem niet. (...) Ik zal het hem nooit zeggen. (...) Hij moet dat niet weten hoe wij dat doen. (...) Hij mag erbij komen en dan zal hij het wel weten.*" (Franky). Ook aan de onderzoekster, wordt vriendelijk maar toch duidelijk gecommuniceerd dat de financiële situatie van het wijkcomité niet toegankelijk is voor buitenstaanders⁹¹. Het beschermen van het wijkcomité tegen externe (f)actoren is dus een belangrijk element in de kritische activering. In de volgende paragraaf zullen we vaststellen dat de dreiging ook van binnenuit komt.

⁹⁰ Wegens de gevoeligheid van de thematiek laten we hier in het midden om welke comitélid het precies gaat.

⁹¹ Tijdens de wijkvergadering wordt de map met de boekhouding zonder woorden en heel subtiel doorgenomen en doorgeschoven naar de leden.

4.3.3 Spanningen tussen (ex-)leden

Ondanks de spanningen met officiële instanties en de non-respons van andere bewoners, stellen we vast dat het wijkcomité intern vrij goed functioneert. In de statuten wordt ook alles formeel goed geregeld inzake taakverdeling en de manier waarop beslissingen worden genomen. Formeel zijn er drie functies: de voorzitter, de penningmeester en de secretaris, maar informeel lijkt er wel een verdeling te zijn tussen leden die zich voornamelijk bezig houden met de administratieve taken (opstellen van brieven, bijhouden van de inschrijvingen) en de technische vaardigheden (elektriciteit voorzien, opstellen van de tent): *Ik tracht vooral de administratie te doen.* (Willy) en *“Op technisch gebied komen ze wel bij mij.”* (Guido). Hierover is er weinig of geen discussie: *“Elk doet wat hij kan in feite. Tot nu toe loopt dat heel vlot.”* (Guido). Zelfs de meest kritisch ingestelde leden zijn tevreden over de manier waarop beslissingen worden genomen: *“(…) over ieder voorstel dat we eventueel uitvoeren, wordt er gestemd.”* (Michel). Ergernissen en discussies tussen leden, lijken voornamelijk gesitueerd te worden in het verleden bij ex-leden. Ook de idealistische voorzitter erkent dat er spanningen waren tussen leden waarbij hij heeft ondervonden dat dialoog en overleg niet altijd een oplossing boden:

Maar ook, uiteindelijk stel je vast dat er binnen het comité zelf er een aantal mensen zijn uitgegaan. Dat het wel te maken heeft met persoonlijke meningsverschillen **die ik niet heb kunnen oplossen** (...) dus dat er binnen het comité zelf conflicten kwamen en dan moet je eigenlijk vaststellen dat je er als groep aan begint, maar dat het dan toch de kleine dingen, de individuele gebreken, te sterk worden om samen te kunnen blijven. (Willy).

Als idealist heeft de voorzitter er wel begrip voor dat niet iedereen bekwaam is om bepaalde taken uit te voeren, maar gelaten stelt hij vast dat in het belang van het functioneren van het wijkcomité het uitsluiten van bepaalde leden soms noodzakelijk is:

Ik kan dat nog aanvaarden. Ok, je kan dat niet aanvaarden in de werking van het comité. Dat is niet met kwade bedoelingen maar die heeft daar gewoon weer niet aan gedacht. Ja (zucht). Natuurlijk, **als je als groep wilt werken, dan is dat een probleem voor de groep.** (Willy)

Dit fragment ontkracht de idee (de hoop) van de communitaristen dat het verenigingsleven een context is waar burgers vaardigheden leren. Zelfs de idealistische geactiveerde burgers die zich kenmerken door hun begrijpende houding, zijn van oordeel dat in functie van het functioneren en overleven van de vereniging er weinig ruimte is voor geduld met leden die niet beschikken over vaardigheden.

Vanuit een kritische activering die inzet benadrukt, is er uiteraard weinig of helemaal geen begrip en geduld voor ex-leden die zich onvoldoende engageerden voor het wijkcomité: *“Maar als er dan de handen uit de mouwen moet gestoken worden (...) dan konden ze toevallig die dag niet.”* (Michel). In die zin heeft Michel ook kritiek op een ex-lid die als lokaal politicus geen antwoord gaf op de problemen en kritieken die Michel formuleerde en die weigerde zijn kennis en connecties te delen met de wijkcomitéleden en/of die in te zetten in het belang van het wijkcomité:

Die is eruit gegaan. Omdat ik natuurlijk veel vragen stelde waarop ik antwoord wou. (...) Om moeilijkheden te vermijden en om op vragen niet te kunnen antwoorden waarop hij een antwoord op wist, maar dat hij niet tegen ons kon zeggen.

Het zich onvoldoende inzetten voor het wijkcomité wordt ook soms geuit ten aanzien van de huidige leden die voornamelijk bij activiteiten die een inspanning vragen (opruimactie, het

wijkfeest), niet opdagen of met een flauwe uitvlucht vroegtijdig vertrekken en/of zich op het laatste moment verontschuldigen. Hun kritiek is echter het hardst ten aanzien van ex-leden die het wijkcomité dreigden te ondermijnen. Een transparante boekhouding is voor de wijkcomitéleden, voornamelijk de kritisch geactiveerde leden, heel belangrijk: “...we zitten met een volledig open boekhouding. (...) Iedereen, dus niet beperkt tot voorzitter en schatbewaarder, iedereen krijgt daar alles van. We zullen volledig open.” (Guido). De ex-boekhouder hield zich echter niet aan dit principe. Officieel is de man opgestapt omwille van private redenen (ziekte in de familie), maar volgens Michel is hij verwijderd uit het comité omdat hij op een verdachte manier de boekhouding beheerde: “...iedere keer als het vergadering is, dan willen wij dat kasboek zien (slaat op tafel). Wij willen dat als wij willen, dat we in dat kasboek kunnen kijken. En op iedere vergadering zei hij: ‘Ja, het ligt thuis’. ‘Ja, vergeten’.”(Michel). Ter bescherming van het comité is Michel ook van mening dat de voorzitter en de wijkinspecteur een ex-lid hebben aangemaand om het comité te verlaten omwille van vermoedens van pedofilie.

Spanningen tussen leden lijken dus voornamelijk tot het verleden te behoren. In de dagelijkse werking leiden ook de twee verschillende invullingen van activering niet tot een frontale confrontatie en vormen ze geen bedreiging voor het functioneren van het wijkcomité. In wijkcomitévergaderingen is er dan ook weinig te merken van tegenstellingen tussen de idealistische en kritisch geïnspireerde geactiveerde burgers. Enerzijds blijft het beperkt tot een onderhuidse spanning omdat de twee activeringsvormen ook dezelfde woordenschat gebruiken. Zowel de idealistische als de kritische activering kunnen zich immers scharen achter de slogan van de KBS: ‘Veiligheid: een zaak van iedereen, een taak voor iedereen!’ en de filosofie dat ‘Elke burger de verantwoordelijkheid heeft om te zorgen voor een veilige en leefbare samenleving’. Anderzijds merken we aan de behoedzame en bemiddelende houding van de voorzitter dat hij zeer goed bewust is van de kritische visie van bepaalde leden. Om die kritische activering te kanaliseren, waakt hij erover dat bij elke beslissing en evaluatie van activiteiten en/of problemen, elk lid de kans krijgt om zijn/haar mening te geven en bedenkingen of alternatieven te formuleren. Het is dus voornamelijk de voorzitter die erin slaagt om de kerk in het midden te houden⁹². Een confrontatie is echter onvermijdelijk wanneer de kritische leden de officiële grenzen van activering niet meer respecteren, i.e. eigenrichting wordt door de voorzitter beschouwd als een reden om zich terug te trekken:

Ik ga eerlijk zijn: moest het gebeuren dat ik effectief vaststel dat er mensen van het comité écht het recht in eigen handen nemen dan zou ik er mij wel onmiddellijk van terugtrekken.

Dan zouden we gefaald hebben. (Willy).

In Project A. stellen we vast dat die situatie echter zelden voorkomt. Volgens de voorzitter is dat een aantal jaren geleden eens gebeurd toen de wijk geconfronteerd werd met diefstallen uit voortuintjes ((stelen van planten, bloempotten, tuinkabouters). Op dat moment hebben een aantal bewoners het initiatief genomen om zelf in de wijk te surveilleren: “Er zijn dus waarschijnlijk mensen die op een bepaald moment zijn beginnen rond te toeren. Maar dat heeft niet echt gevolg gekregen op dat moment.” (Willy).

⁹² Deze bemiddelende eigenschap van de voorzitter wordt bovendien ook erkend door de officiële actoren betrokken in het Project A. (zie supra).

Uiteindelijk is het toen niet verder uitgelopen, maar recent dreigde opnieuw eigenrichting naar aanleiding van een vermeende drugshandel op het pleintje. In hoofdstuk 5 hebben we vastgesteld dat officiële instanties, i.e. de wijkinspecteur, de beleving van de bewoners als onterecht construeerde omdat er geen aanwijzingen waren die wezen op een probleem. Met deze constructie staan de officiële instanties echter lijnrecht tegenover de beleving van de geactiveerde leden (en ook andere bewoners): elk lid, ook de idealistische ingestelde leden, zijn immers overtuigd dat drugs en de handel ervan een acuut en reëel probleem zijn in de wijk:

“We weten dat het hier vergeven is van de drugs” (Franky), “We weten nu pertinent zeker dat zij (politie) ervan afweten van die...dat zal een minimale drugshandel zijn hier.” (Jenny); “Er werd gedeald. Dat was duidelijk.” (Willy) “Er zijn hier al mensen opgepakt voor het verhandelen van verdovende middelen. Drugs.” (Michel).

Voor de leden, zelfs de idealistische leden, was het echter niet duidelijk waarom de officiële instanties niet optraden: *“Het was eigenlijk door iedereen geweten dat er wat problemen waren met die jongeren. Maar de politie zelf deed nog niets.”* (Willy). Door de kritische leden werd die non-reactie beschouwd als een teken van angst bij de politie om op te treden tegen drugsdealers:

Je ziet meer blauw op straat vóór vier uur dan na vier. (...) Misschien om hun eigen veiligheid. (...) Want anders zouden ze toch meer patrouilleren 's avonds. En als ze komen dan laten ze het zeker en vast merken dat ze er zijn (met sirene en zwaailichten naar het pleintje rijden). (Michel).

Maar ook de voorzitter geeft toe dat ook hij begon te twifelen aan de intenties van de politie: *“We hadden zelfs de indruk dat de politie het wist, maar niet onmiddellijk kon of...(...) Op den duur krijg je het idee: ‘Willen ze wel optreden?’”* (Willy). Het uitblijven van een reactie van de politie op het drugsprobleem, was voornamelijk moeilijk voor de kritische geactiveerde leden. De combinatie van een kritische activering en de percepties dat officiële instantie niet (adequaat) reageren, deed de gemoeiden hoog oplopen: *“De sfeer bij de vergaderingen begon dan ook op te lopen hè. Met enorme frustraties naar het gebrekkige...of het inerte, niet goed optreden van de politie.”* (Willy). De stap naar eigenrichting was dan ook heel klein. Kritische activering roept immers op om, zeker wanneer officiële reacties uitblijven, zelf het recht op veiligheid in handen te nemen:

- (...) de reactie (was): **‘Als de politie niets doet dan gaan we het zelf in handen nemen.** Gaan we die gasten aanpakken. Gaan we desnoods ze op dezelfde manier bedreigen. (...) Moesten bepaalde jongeren gereageerd hebben dan denk ik dat het niet uitgesloten is dat er zou gevochten geweest zijn. (Willy)
- Er was één iemand van ons comité die een wapenvergunning heeft en een wapen in huis heeft en die zei: ‘Kijk, als ze ermee doorgaan om mijn huis, mijn afsluiting, mijn tuinhuis te beschadigen **dan ga ik zelf het recht in eigen handen nemen.** (...) Ik zeg niet dat hij er zou naar schieten, maar misschien in de lucht ofzo. (Jenny)

Alhoewel de idealistisch ingestelde leden begrip hebben voor de frustraties van het uitblijven van een officiële reactie, wordt die stap naar eigenrichting niet goedgekeurd. Binnen de idealistische visie hebben de burgers/bewoners immers een beperkte bevoegdheid, zeker inzake veiligheid, en de kritische visie overschrijdt heel duidelijk deze grens van wat (geactiveerde) burgers/bewoners mogen en niet mogen. In Project A. merken we dus dat beide visies op activering doorgaans iet onverzoenbaar zijn, maar dat de spanning tussen leden oploopt wanneer men overtuigd is dat er een probleem is, maar de

perceptie leeft dat officiële instanties het probleem niet serieus nemen wanneer dit gesignaleerd wordt:

Als je signaleert en men doet niets, diegenen die het moeten doen. Hoe ga je dan op den duur vermijden dat het eens zou escaleren binnen de wijk zelf. Je voelde wel de spanning stijgen hè. (Willy)

In hoofdstuk 7 zullen we dit voorbeeld van drugs op het pleintje verder uitwerken en gebruiken om aan te tonen hoe officiële instanties via een andere problematisering van veiligheidsbeleving, kunnen voorkomen dat geactiveerde burgers overgaan tot eigenrichting.

4.4 Besluit

Met deze analyse van de leden van het wijkcomité zijn we er ons terdege van bewust dat we niet exhaustief kunnen zijn in de manier waarop burgers omgaan met activering en de spanningen die hiermee gepaard gaan. De bedoeling van deze analyse van een klein aantal geactiveerde burgers was aan te tonen dat ook bij burgers activering geen neutraal proces is en dat naargelang hun invulling van activering hun relatie met officiële instanties, andere niet-geactiveerde bewoners en met elkaar anders verloopt en gepaard gaat met specifieke spanningen. De analyse omvat echter ook aanwijzingen hoe we met die verschillen en spanningen kunnen omgaan:

De spanningen met officiële instanties leren ons dat we die kunnen verminderen door als officiële instantie de gesignaleerde problemen serieus te nemen en goed te communiceren over hoe en wanneer deze problemen zullen worden aangepakt of niet. De frustratie neemt ook af door het creëren van voldoende en duidelijke aanspreekkanalen om problemen te signaleren en eventueel aan te dringen op antwoord en actie (e.g. Guido). Om iets te kunnen realiseren heeft activering immers niet enkel nood aan goede horizontale relaties, maar moet ze ook beschikken over verticale relaties die ondersteuning bieden en toegang verlenen tot middelen die niet aanwezig zijn in het eigen geactiveerde netwerk.

De spanningen met andere bewoners leren ons dat activering onvermijdelijk gepaard gaat met het indelen van bewoners. Zowel de idealistische activering die begrip toont voor de beperkingen van andere burgers als de kritische activering die zich ergert aan het gebrek aan inzet en verantwoordelijkheid bij andere burgers, categoriseren andere burgers. Op die manier gaan geactiveerde burgers selectief om met hun medeburgers en gebruiken ze die selectiecriteria om te bepalen wie een waardige doelgroep is voor hun activiteiten of wie in aanmerking komt om deel te nemen aan de activering. In Project A. onderschrijven de leden het principe dat het wijkcomité het belang van de hele wijk en alle bewoners als uitgangspunt heeft. Toch merken we dat de leden zich focussen op specifieke doelgroepen, i.e. kinderen en bejaarden. De leden zijn er zich van bewust dat jongeren niet bereikt worden, toch worden geen suggesties geformuleerd om jongeren direct aan te spreken noch inspanningen gedaan om hen te betrekken bij activiteiten. Dit is evenwel niet verwonderlijk aangezien de leden overtuigd zijn dat de jongeren aan de basis liggen van heel wat problemen in de wijk (drugs, lawaaioverlast, vandalisme, zwerfvuil, verkeersonveiligheid) en zich daarom wellicht niet geroepen voelen om jongeren te benaderen. Het selectieve blijkt niet alleen uit hun voorkeur voor bepaalde doelgroepen, maar ook uit de manier waarop ze leden aannemen. Enerzijds zijn de leden steeds op zoek naar nieuwe leden om het

wijkcomité te versterken. Anderzijds zijn ze ook van mening dat niet om het even wie kan worden toegelaten en daarom wordt er gestemd over elke bewoner die zich kandidaat stelt. Dit is ook geformaliseerd in hun statuten:

Artikel 6: De nieuwe leden worden door het bestuur aangenomen. Hiertoe moet een verzoek door het kandidaat-lid aan het adres van de vereniging worden gericht. De beslissing van het bestuur wordt genomen bij gewone meerderheid. **Een eventuele weigering moet niet worden gemotiveerd.** (Statuten van het wijkcomité).

In die zin is, volgens één comitélid, de kandidaatstelling van een koppel geweigerd omdat iemand van het comité beweerde dat deze man en vrouw ook lid zijn/waren van andere verenigingen en daar problemen hadden veroorzaakt. Activering gaat dus gepaard met categorisering en het uitsluiten van een aantal onwenselijk doelgroepen of kandidaat-leden. We zijn het dan ook eens met Uitermark (2007) dat officiële instanties initiatieven moeten ontwikkelen om te vermijden dat activering een elitegoed wordt dat enkel werkt of open staat voor burgers die tot bepaalde categorieën behoren of over bepaalde vaardigheden en connecties beschikken. Evenwel stellen we net zoals Carson (2004) vast dat dit opdelen en categoriseren, paradoxaal genoeg, wel zorgt voor een goed functionerend wijkcomité, i.e. het identificeren van labiele elementen in de wijk en het uitsluiten van slecht functionerende (kandidaat)leden, helpt bij het vormen van een solidair, hecht en stabiel wijkcomité. Indien officiële instanties activering wensen uit te breiden naar andere zwakkere doelgroepen, moet dus nagegaan worden dat dit niet ten koste gaat van de werking van het initiatief zelf. De draagkracht van het wijkcomité A. is o.i. (nog) te klein en te zwak om de leden te bezwaren met de opdracht moeilijke doelgroepen en/of mindere capabele burgers te benaderen, tenzij dit officieel goed wordt begeleid en ondersteund.

De onderlinge spanning tussen de geactiveerde leden leert ons dat activering ook een eigen interne dynamiek heeft. In project A. slaagt de voorzitter er wonderwel goed in om de twee activeringsvormen met elkaar te verzoenen, zolang echter de geactiveerde burgers, en in het bijzonder die met een kritische instelling, het gevoel hebben dat hun problemen officieel serieus worden genomen. Bovendien kunnen we ons inbeelden dat in andere situaties, deze modererende taak misschien moet opgenomen worden (althans in het begin) door een vertegenwoordiger van een officiële instantie. Tenslotte is het ons opgevallen dat kritische activering, die doorgaans door officiële instanties niet geprefereerd wordt en vaak onderwerp is van begrenzing, vaak gepaard gaat met een grote inzet en een groot geloof en vertrouwen in hun eigen kunnen en die van anderen en in die zin een belangrijk drijfkracht vormt voor activering. In die zin zijn we van mening dat kritische activering niet bij voorbaat mag genegeerd worden. Omwille van hun hoge verwachtingen, zowel ten aanzien van zichzelf en andere leden als naar andere medeburgers, is het dan ook niet verwonderlijk dat kritisch geactiveerde burgers vaker en sneller teleurgesteld en moedelozer zijn dan de idealistisch ingestelde burgers die meer begrip en geduld hebben met fouten en tekortkomingen van andere leden en medeburgers. Maar voor beiden is het belangrijk dat officiële instanties voortdurend alert zijn voor frustraties en moedeloosheid, en die op voorhand beperken door duidelijk te communiceren over welke inbreng van hen officieel verwacht wordt en door gedurende het activeringsproject regelmatig, ook ten aanzien van de niet-geactiveerde burgers, zichtbaar te maken wat reeds gerealiseerd is.

5 Conclusie

Op basis van onderzoeksliteratuur hebben we kunnen vaststellen dat responsabilisering van burgers inzake veiligheid onvermijdelijk samenhangt met grenzen en spanningen. Activering van burgers is daarom geen neutraal proces maar gaat gepaard met in- en uitsluitingmechanismen. Hierdoor is activering niet noodzakelijk positief of een absolute voorwaarde voor een betere veiligheidsbeleving. Meer nog: burgeractivering kan, bewust of onbewust, de verschillen tussen groepen bevestigen en op die manier spanningen en conflicten in een samenleving initiëren en/of versterken. In die zin leidt 'Allen voor Veiligheid' niet noodzakelijk tot 'Veiligheid voor Allen'.

De analyse naar het officieel begrenzen van activering in Project A. geeft aan dat officiële instanties zich ervan bewust zijn dat activering geen neutraal proces is. De analyse van de leden van het wijkcomité in Project A. bevestigen de indruk van officiële instanties dat activering inderdaad niet alleen burgers aanspreekt die zich inschrijven in het officieel discours en officiële grenzen van responsabilisering, maar dat burgers activering gebruiken om kritiek te uiten op het beleid, en als een oproep beschouwen om zelf te interveniëren inzake veiligheid. In Project A. hebben officiële instanties veelal een voorkeur voor de conformistische geactiveerde burgers (e.g. de voorzitter) en ontwikkelen ze strategieën om kritische activering onder controle te houden.

Ook wij hebben in ons besluit over de geactiveerde burgers, aanwijzingen geformuleerd over hoe officiële instanties kunnen omgaan met de verschillen in activering en de spanningen die het met zich meebrengt. Evenwel menen we dat we die verschillen en spanningen niet kunnen en mogen verhinderen. De literatuur leert ons dat activering onvermijdelijk samen gaat met andere invullingen en het categoriseren van zowel officiële instanties als (mede)burgers. We kunnen dus verschillen en spanningen niet voorkomen of glad strijken, meer nog: we zijn van mening dat deze verschillen en spanningen eigen zijn aan een democratische samenleving en het onwenselijk zou zijn ze in naam van een consensus te willen wegwerken.

Het is enerzijds niet ondenkbaar dat in naam van de consensus bepaalde dissidente stemmen met andere constructies, en dus andere problematiseringen en aanpakken van veiligheidsbeleving opzij worden geschoven. Van den Broeck en Eliaerts (1997) hebben zo aangetoond dat onder invloed van de consensus snelle en repressieve interventies vaak voorrang krijgen op sociale en emanciperende doelstellingen. In die zin kan consensus de idee bevestigen van *veiligheidsbeleving als een zwarte doos*, i.e. dat bepaalde vormen van beleving irrelevant of onterecht zijn en het best genegeerd worden.

Anderzijds kan het ook zijn dat door het consensusdenken verschillen in veiligheidsbeleving worden erkend, maar hierdoor het beeld van *veiligheidsbeleving als een lege doos* wordt bevestigd, i.e. een fenomeen met diverse oorzaken en aanpakken. In die zin is het niet ondenkbaar dat consensus mogelijk aanleiding geeft tot het instrumentaliseren van sociaal beleid in functie van de algemene veiligheid (Goris, 2000, 2002) en het criminaliseren van sociale problemen: *A potential consequence of according to crime a central place in the construction of the social order, is that fundamental public issues may*

become marginalised, except in so far as they are defined in terms of their crimogenic qualities." (Crawford, 1999: 527).

Het nostalgisch verlangen naar eenheid en consensus houdt dus risico's in, en is bovendien ook contraproductief voor een integraal veiligheidsbeleid waarin partners zetelen met diverse en vaak tegengestelde doelstellingen en visies inzake veiligheid: "*...nostalgic appeals to community as the basis of moral order may often be incongruous with the radical transformations necessary to realise modern institutions of governance through partnerships.*" (Crawford, 2004: 81). Peter Goris (2001a, 2001b, 2001c) ijvert daarom voor een samenwerking op basis van een conflictmodel waarin verschillen in veiligheidsbeleving mogelijk zijn. We zijn het eens met dit conflictmodel, maar de vraag blijft dan wel *hoe we binnen een integraal veiligheidsbeleid omgaan met die verschillen in veiligheidsbeleving* en toch keuzes kunnen maken zonder daarom bepaalde belevingen te laten primeren en andere te negeren. In lijn met de bevindingen van hoofdstuk 4, argumenteren we daarom in hoofdstuk 7 voor een alternatieve problematisering die ons in staat stelt de beleving van burgers serieus te nemen, zonder dat we hen automatisch gelijk moeten geven.

Hoofdstuk 7: Naar een alternatieve problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers

In deel II van dit proefschrift staat centraal hoe veiligheidsbeleving wordt geproblematiseerd en aangepakt. In hoofdstuk 5 hebben we aangetoond dat officiële instanties veiligheidsbeleving problematiseren als die niet in overeenstemming is met factoren in de werkelijkheid. Onder invloed van de ‘fear of crime’ paradox en als antwoord op het rationaliteitsdebat, wordt veiligheidsbeleving niet enkel beschouwd als een reactie op criminele factoren, maar ook als een gevolg van het fysiek, sociaal en/of psychisch onvermogen van (bepaalde) burgers om te reageren op indirecte signalen van criminaliteit, overlast, gebrekkige sociale cohesie en/of maatschappelijke veranderingen. Een integrale veiligheidsbenadering die zich niet enkel richt op criminele factoren lijkt dan ook een logische aanpak om de beleving van burgers te corrigeren. Evenwel hebben we ook vastgesteld dat deze problematisering en aanpak gepaard gaan met ambivalente burgervisies, en dat ondanks het breed spectrum van factoren om veiligheidsbeleving te verklaren en aan te pakken, er in de praktijk vaak twijfels zijn over hoe we met die beleving van burgers moeten omgaan, i.e. wanneer moeten we die burger volgen in zijn/haar beleving, en wanneer moeten we behoedzaam zijn en de beleving negeren?

Omwillen van die ambivalentie en die twijfels, hebben we in hoofdstuk 6 kunnen vaststellen dat, alhoewel de integrale veiligheidsbenadering de burgers beschouwt als klant, informatiebron en/of als partner, officiële instanties de responsabilisering van burgers doorgaans begrenzen. Niet geheel onterecht: uit literatuuronderzoek blijkt dat burgeractivering insluitings- en uitsluitingmechanismen inhoudt die mogelijk nefast zijn voor zowel de sociale cohesie als de veiligheid(sbeleving) in de samenleving. Ook in het eigen onderzoek hebben we vastgesteld dat burgers activering niet alleen conformistisch, maar ook kritische kunnen invullen waarbij ze de officiële grenzen van activering niet altijd volgen of sterk in vraag stellen. Het negeren van de beleving van kritische geactiveerde burgers is echter o.i. niet verstandig omdat dit kan leiden tot eigenrichting, maar ook omdat kritische activering vaak samen gaat met een grote inzet en in die zin een drijvende kracht vormt binnen een activeringsinitiatief. De vraag stelt zich dan ook hoe we met de veiligheidsbeleving van dissidente burgers kunnen omgaan, zonder daarom de meer gematigde en zwakkere stemmen te negeren?

Hoofdstuk 7 heeft als doel antwoord te geven op de vraag hoe we kunnen omgaan met verschillen in veiligheidsbeleving, zonder daarom een voorkeur te uiten voor de één of de andere beleving. In lijn met de sociaal constructionistische benadering en de bevindingen in hoofdstuk 4, argumenteren we eerst voor een *alternatieve problematisering van veiligheidsbeleving* waarbij we afstappen van het idee dat die in overeenstemming moet zijn met ‘objectieve’ factoren in de werkelijkheid. Vervolgens formuleren we een *alternatieve aanpak van veiligheidsbeleving* die ons in staat stelt de diversiteit in constructies te respecteren zonder kritische of zwakke stemmen te negeren. Deze alternatieve problematisering en aanpak zullen we tenslotte illustreren aan de hand van specifieke

voorbeelden uit Project A., i.e. de problematiek van spelende kinderen, verkeersonveiligheid en drugshandel in de wijk A., en de problematiek van woonwagenebewoners in wijk A3.

1 Identificeren van problematische en niet-problematische veiligheidsbeleving

In hoofdstuk 4 hebben we vastgesteld dat burgers hun veiligheidsbeleving niet altijd als problematisch ervaren. Ook in de KBS-projecten wordt deze opmerking gemaakt, zoals bij het KBS-project dat gericht was op de aanpak van veiligheidsbeleving bij ouderen:

De ervaring was snel dat we door te focussen op 'onveiligheid' de boodschap gaven dat het vanzelfsprekend is dat mensen zich onveilig voelen, terwijl heel wat ouderen ook opmerken: 'Wij voelen ons helemaal niet onveilig.' (Project 45)

In dit eerste deel gaan we na hoe we een onderscheid kunnen maken tussen problematische en niet-problematische vormen van veiligheidsbeleving.

1.2 Traditioneel: functionele en disfunctionele veiligheidsbeleving

De vaststelling dat veiligheidsbeleving bij burgers niet altijd problematisch is, wordt ook opgemerkt in recente (kwantitatieve) onderzoeken door Jackson en zijn collega's (Gray, Jackson, & Farrall, 2010; Jackson & Gray, 2010). In kader van het beter meten van veiligheidsbeleving bij burgers, doen ze een oproep om onderscheid te maken tussen disfunctionele en functionele veiligheidsbeleving. In hun studie stellen ze vast dat 20 % van de respondenten een *disfunctionele veiligheidsbeleving* hanteren, i.e. ze duiden aan dat ze bezorgd zijn over criminaliteit en menen dat die bezorgdheid en/of hun voorzorgsmaatregelen hun levenskwaliteit heeft aangetast. Een klein percentage (8%) heeft echter een *functionele veiligheidsbeleving*, i.e. ze zijn bezorgd over criminaliteit, maar menen dat hun voorzorgsmaatregelen hen een veiliger gevoel geven, en dat noch hun voorzorgsmaatregelen noch hun bezorgdheid nefast zijn voor hun levenskwaliteit. In die zin besluiten de onderzoekers dat bezorgdheid omtrent criminaliteit en onveiligheid niet automatisch mag beschouwd worden als iets negatief, maar een positieve kracht kan zijn die aanzet tot waakzaamheid en verantwoord gedrag. Gelijkaardige bevindingen komen ook terug in het onderzoek van Lupton (2000) en in ons eigen onderzoek naar hoe burgers omgaan met het responsabiliseringsdiscours: een verhoogd veiligheidsbewustzijn en het nemen van voorzorgsmaatregelen worden ervaren als normale en routineuze houdingen en reacties die bijdragen tot de eigen veiligheid en die van anderen, zonder dat deze perse wordt ervaren als nefast en ingrijpend voor het eigen dagdagelijkse leven.

Het onderzoek van Jackson en zijn collega's is waardevol omdat ze bevestigen dat veiligheidsbeleving niet altijd problematisch is, en in hun conclusie geven ze aan dat individueel handelen van belang is om die problematisering van veiligheidsbeleving te begrijpen: "*Our data have highlighted the role of the active agent and the conscientious and effectual individual.*" (Jackson & Grey, 2010: 16). Uit hun opmerkingen, een pagina later, merken we evenwel dat Jackson en zijn collega's die beleving nog altijd willen aftoetsen aan een werkelijkheid buiten het menselijk handelen: "*(...) the question is whether the level of feeling and action is appropriate. Does the level of emotion and action reflect an adequate 'tuning to the world' (Solomon, 2006:186)?*" (*Ibid*: 17, eigen onderlijning). Ook de opmerking

van de onbewuste ‘hidden costs’⁹³ die gepaard gaan met bezorgdheid en het nemen van voorzorgsmaatregelen, suggereert dat veiligheidsbeleving al dan niet gepast is omwille van factoren buiten het individueel handelen.

Door deze opmerkingen zien we dat Jackson en zijn collega’s nog steeds vastzitten aan het klassieke model van problematiseren waarbij er een ‘fit’ moet zijn tussen de veiligheidsbeleving van de burgers en het object van hun beleving. Dit veronderstelt een individuele, subjectieve en menselijke beleving die foutief kan zijn in vergelijking met een gestandaardiseerde en geijkte vorm van veiligheidsbeleving die gemeten wordt op basis van factoren die los staan van menselijk handelen. Evenwel bieden Jackson en zijn collega’s geen aanwijzingen hoe die ‘objectieve’ beleving er zou kunnen uitzien en daarmee dreigen ze het rationaliteitsdebat en de impasse omtrent veiligheidsbeleving opnieuw aan te zwengelen. Ondanks hun erkenning van een niet-problematische veiligheidsbeleving en hoe we die moeten meten, geven ze immers geen antwoord op de vraag hoe we het onderscheid tussen een problematische en een niet-problematische veiligheidsbeleving kunnen begrijpen en aanpakken. We menen dat een sociaal constructionistische benadering hier wel op kan antwoorden, maar evenwel vanuit de premisse dat er geen ‘objectieve’ werkelijkheid is waarmee die beleving moet overeenstemmen.

1.2 Alternatief: problematische en niet problematische constructies van veiligheidsbeleving

Alhoewel Jackson en zijn collega’s een bepaalde marge van ‘agency’ erkennen, merken we dat de auteurs zich nog steeds vastklampen aan de idee dat de individuele subjectieve interpretatie ‘fout’ is wanneer die afwijkt van een ‘objectieve’ vorm van beleving die afgeleid is van de werkelijkheid. Sociaal constructionisme daarentegen zoekt een evenwicht tussen ‘agency’ en ‘context’ en het individu is hier geen speelbal van externe factoren en krachten, maar een actieve interpretator die in interactie met bronnen in zijn omgeving zijn/haar veiligheidsbeleving construeert, verantwoordt en managet. Door aan beide evenveel belang te hechten, bestaat er geen ‘subjectieve’ of ‘objectieve’ vorm van veiligheidsbeleving, en bijgevolg kan de individuele beleving nooit ‘fout’ zijn. Evenwel is het toch mogelijk om binnen het sociaal constructionisme een onderscheid te maken tussen problematische en niet-problematische constructies van veiligheidsbeleving .

De analyse van *hoe* burgers veiligheidsbeleving construeren, heeft ons geleerd dat burgers diverse constructies van veiligheidsbeleving hanteren. Omwille van hun benaming lijkt het eenvoudig en logisch om onvoorziene en onregelmatige veiligheidsbeleving als problematisch te catalogiseren en routineuze en hanteerbare veiligheidsbeleving als niet-problematisch. Evenwel leert ons de stabiele routineuze veiligheidsbeleving van mishandelde vrouwen dat routineus niet altijd onproblematisch is. De tijdelijke onregelmatige veiligheidsbeleving bij jongeren kan daarentegen beschouwd worden als een

⁹³ “Hidden opportunity cost might include where an individual could have spent money and time on other things. Hidden community costs (such as the summed effects of people investing in gated communities) might lead to unfortunate social divisions and ever increasing sensitivity to safety and insecurity.” (Jackson & Grey, 2010: 17).

positief en noodzakelijk onderdeel van het proces van volwassen worden, waarbij jongeren bewust worden van de risico's in de samenleving en vervolgens zoeken naar manieren om die risico's te managen (zie hfst 4). De constructies op zich zijn dus onvoldoende om onderscheid te maken tussen problematische en niet-problematische constructies van veiligheidsbeleving.

1.2.1 Aandacht voor de overtuigingskracht van bronnen

De analyse van *waarom* burgers een bepaalde constructie van veiligheidsbeleving hanteren, zet ons wel op een geëigend spoor. De contextualisering van de constructies leert ons dat de constructie gebeurt in interactie met anderen en dat burgers bij het categoriseren van zichzelf en de anderen, gebruik maken van bepaalde bronnen die in hun omgeving voorhanden zijn. Het gebruik van die bronnen is echter niet enkel afhankelijk van de mate waarin bronnen beschikbaar zijn en burgers bewust zijn van hun bestaan, maar is vooral afhankelijk van de mate waarin burgers *overtuigd zijn* dat die bronnen zinvol zijn om hun beleving al dan niet voorspelbaar, verklaarbaar en/of controleerbaar te construeren. Om te begrijpen waarom een beleving een bepaalde vorm aanneemt, is het dus niet voldoende vast te stellen over welke bronnen burgers beschikken, maar ook na te gaan in welke mate burgers *geloven* in die bronnen.

Het is de combinatie van zowel de beschikbaarheid van, als het geloof in de bronnen die ons ook aanwijzingen geeft hoe onderscheid te maken tussen problematische en niet-problematische constructies van veiligheidsbeleving. Indien burgers beschikken over bronnen én overtuigd zijn dat deze bronnen hen helpen bij het voorspellen, verklaren en managen van hun veiligheidsbeleving, dan kunnen we de veiligheidsbeleving als niet problematisch omschrijven. Indien echter burgers in hun dagelijkse leven ervaren dat die bronnen geen antwoorden (meer) bieden op onveilige situaties, dan kan men spreken van een problematische veiligheidsbeleving.

Een klein voorbeeld over de impact van de 'slachtofferervaring' kan dit misschien verduidelijken. In hun onderzoek stellen Jackson en zijn collega's vast dat 'slachtofferervaring' statistisch significant gelinkt is met een disfunctionele veiligheidsbeleving, maar niet met een functionele veiligheidsbeleving. De onderzoekers suggereren dan ook dat: *"recent experience of crime helps 'tip' worry about crime from something that is motivational (functional) into something that erodes well-being and quality of life (dysfunctional)."* (Jackson & Grey, 2010: 15). Met andere woorden 'slachtofferschap' wordt hier beschouwd als een factor die leidt tot een disfunctionele veiligheidsbeleving⁹⁴.

In het eigen onderzoek hebben we vastgesteld dat burgers inderdaad een 'slachtofferervaring' (tijdelijk) kunnen ervaren als heel ingrijpend (e.g. Evi als inbraakslachtoffer) of veronderstellen dat die ervaring een belangrijke impact zou hebben op hun beleving en hun dagelijkse leven (e.g. routineuze veiligheidsbeleving van de waakzame en verantwoorde burger). We hebben evenwel vastgesteld dat een

⁹⁴ Deze vaststelling doet de auteurs suggereren dat het onderscheiden van functionele en disfunctionele vormen van veiligheidsbeleving helpt bij het verklaren van de dubieuze relatie tussen slachtofferervaring en 'fear of crime' (zie hfst 2), en in die zin het onderscheid van belang is voor het oplossen van de 'fear of crime paradox' en het rationaliteitsdebat.

criminele/onveilige ervaring niet perse leidt tot een problematische veiligheidsbeleving. Emma, als slachtoffer van een gewelddadige overval, en Xavier als militair met een bijna-doodervaring in Libanon, gaan hun ervaringen immers construeren als een gevolg van hun eigen onverantwoord gedrag en het onvoldoende honoreren van de voorhanden zijnde regels en houdingen (bronnen) die dergelijke incidenten voorkomen (zie hfst 4). ‘Slachtofferschap’ bij Emma en Xavier verandert dus hun veiligheidsbeleving niet, noch doet die ervaring hen twifelen aan de werking van de veiligheidsmaatregelen (bronnen). Integendeel, de ervaring bevestigt hun constructie van veiligheidsbeleving en hun geloof in de bronnen om dergelijke situatie te vermijden of te controleren. Zolang de criminele of onveilige ervaring geen schade toebrengt aan het geloof in de bronnen van veiligheidsbeleving, zal de ervaring dus niet leiden tot een problematische veiligheidsbeleving. De beleving van de ‘onveilige respondenten’ van Carvalho & Lewis (2003, zie hfst 3) en de onregelmatige beleving van Heidi als buschauffeur en voor woninginbraak (zie hfst 4) zijn daarentegen wel problematisch omdat ze onvoldoende of niet (meer) geloven in (de voorhanden zijnde) bronnen die hen bijstaan om onveilige situaties te voorspellen, te verklaren en te managen.

1.2.2 Naar een concrete problematisering

Sociaal constructionistische benadering stelt ons bovendien in staat veiligheidsbeleving op een concrete manier te begrijpen en te problematiseren zonder daarom een beroep te moeten doen op vage concepten of processen. Opnieuw een voorbeeld om dit te verduidelijken. In hun onderzoek stellen Jackson en zijn collega’s (2010) tot hun verbazing vast dat percepties van overlast en de perceptie van een gebrekkige ‘collective efficacy’ statistisch significant gerelateerd is aan zowel functionele als disfunctionele veiligheidsbeleving⁹⁵. De auteurs lossen dit op via de suggestie dat deze percepties uiting geven aan laatmoderne onzekerheden (*expressive fear*), en dat die onzekerheid terug te vinden is bij respondenten met zowel een functionele als disfunctionele veiligheidsbeleving. Door het probleem te situeren op een macroniveau, trachten de auteurs hun theorie en hun bevindingen met elkaar te verzoenen. Met deze problematisering waarbij verwezen wordt naar overkoepelende factoren en processen die zich afspelen boven de hoofden van burgers, bevinden de auteurs zich echter ver van een concrete aanpak van veiligheidsbeleving.

Sociaal constructionisme daarentegen roept ons op om veiligheidsbeleving te begrijpen en te problematiseren door ze te situeren in de dagelijkse leefwereld van de burgers en na te gaan op welke manier de beschikbare bronnen in een omgeving gebruikt worden bij het construeren van veiligheidsbeleving. Het waarnemen van fysieke en sociale desorganisatie in de eigen leefomgeving kan een belangrijke invloed hebben op de veiligheidsbeleving, maar het puur percipiëren van problemen is onvoldoende. De aanwezigheid en/of het percipiëren van onveilige elementen worden immers enkel

⁹⁵ Hun hypothese was dat deze percepties sterker zouden zijn bij respondenten met een disfunctionele veiligheidsbeleving: *“a disorderly social and physical environment lead individuals to worry about crime and take precautions about crime in a manner that damages their quality of life”* (Jackson & Grey, 2010: 14).

problematisch voor de beleving wanneer de burgers niet (meer) beschikken over, en overtuigd zijn van bronnen die overlast voorspelbaar en verklaarbaar maken (e.g. bewoners zijn financieel beperkt en kunnen geen vuilniszakken kopen) en/of wanneer er geen alternatieve bronnen zijn om de gebrekkige informele sociale controle op te vangen (e.g. overtuiging in eigen fysieke kracht of in een snelle en efficiënte politie).

Verschillende redenen zijn mogelijk en enkel een op maat gemaakte analyse die dicht bij de dagelijkse leefwereld blijft, kan aantonen hoe burgers omgaan met overlast en een gebrekkige 'collective efficacy' en waarom deze percepties al dan niet problematisch worden ervaren. Een dergelijke analyse levert dus een heel concrete problematisering op en leidt tot concrete suggesties over de aanpak ervan. Hiermee erkennen we wel het bestaan van processen die zich afspelen in de samenleving op macroniveau, maar willen we erop wijzen deze niet te beschouwen als los van menselijke interpretaties en handelen. Enkel door ze te situeren in het dagelijkse leven, krijgen we inzicht in hoe deze processen gebruikt worden bij het construeren van veiligheidsbeleving, en krijgen we concrete aanwijzingen waar de onzekerheid zich bevindt en suggesties hoe we die kunnen aanpakken (cfr. veiligheidsbeleving t.a.v. vreemden in hfst 4, en woonwagenbewoners, zie infra)

We zijn er ons van bewust dat de analyse waarop deze alternatieve problematisering is gebaseerd niet eenvoudig is, maar de relatieve aard van veiligheidsbeleving bij burgers vraagt nu eenmaal een complexe analyse. We zijn echter overtuigd dat de complexe analyse noodzakelijk en beloftevol is omdat ze concrete aanwijzingen oplevert over hoe we veiligheidsbeleving bij burgers kunnen aanpakken. In het volgende deel zullen we concreet uiteenzetten hoe we de complexe analyse van het sociaal constructionisme kunnen omzetten in de praktijk.

2 Aanpak van verschillende constructies van veiligheidsbeleving

In Deel I van dit proefschrift hebben we aan de hand van een sociaal constructionistische benadering aangetoond hoe burgers verschillende constructies van veiligheidsbeleving hanteren en hoe we die verschillen kunnen *begrijpen*. In dit deel argumenteren we dat sociaal constructionisme ook aanwijzingen bevat voor een alternatieve *aanpak* die rekening houdt met *alle* constructies van veiligheidsbeleving. We zullen dit ook illustreren met voorbeelden uit Project A. Met deze alternatieve aanpak willen we ons geenszins afzetten tegen de huidige integrale benadering van veiligheid. Integendeel, de alternatieve aanpak bouwt voort op principes van het integraal veiligheidsbeleid, maar biedt o.i. ook een uitkomst voor de ambivalenties en spanningen die onvermijdelijk met een integrale aanpak gepaard gaan.

2.1 Alternatieve aanpak binnen de integrale veiligheidsbenadering

In Deel II van dit proefschrift hadden we voornamelijk bedenkingen bij de manier waarop officiële instanties omgaan met verschillen in veiligheidsbeleving. Alhoewel ze duidelijk kiezen voor een integrale benadering van veiligheid die rekening houdt met de mogelijkheden en beperkingen van alle burgers, merken we dat bij de concrete

implementatie van deze benadering bepaalde belevingen, bewust of onbewust, primeren, en andere genegeerd. De verklaring is dat officiële instanties nog steeds vasthouden aan de veronderstelling dat er een gestandaardiseerde en gepaste beleving bestaat die als ijkpunt fungeert bij het evalueren van de belevingen van burgers. We hebben evenwel vastgesteld dat, net zoals burgers, ook officiële instanties constructies maken van veiligheidsbeleving, en dat naargelang de bronnen (e.g. principes, metingen) die ze daarbij volgen, officiële instanties eenzelfde beleving zowel als normaal als onterecht kunnen construeren. Met andere woorden, het officieel ijkpunt is geen objectief maar een dynamisch gegeven dat afhankelijk is van de bronnen die officiële instanties tot hun beschikking hebben en de mate waarin ze overtuigd zijn dat deze bronnen zinvol zijn bij het opstellen en implementeren van een veiligheidsbeleid. Gevolg is echter dat er mogelijk een voorkeur bestaat voor bepaalde belevingen omdat ze gelijk lopen of zich conformeren met de officiële constructie of omdat ze een geprivilegieerde relatie hebben met officiële instanties, en er een reëel risico is dat de belevingen van dissidente of sociaal zwakkere burgers genegeerd of niet gehoord worden.

De integrale veiligheidsbenadering is dus geen garantie op een 'neutrale' aanpak (Goris, 2001; Raes, 2006) en tal van publicaties zijn verschenen met tips, *best practices* en aanbevelingen wat een integrale aanpak precies moet inhouden en hoe vermeden kan worden dat men afglijdt naar een eenzijdige aanpak (zie o.a. Cahierreeks integrale veiligheid⁹⁶ en Toolkits over veiligheidsbeleving⁹⁷). Ondanks onze kritiek zijn we echter overtuigd dat een integrale veiligheidsbenadering ten aanzien van veiligheidsbeleving noodzakelijk is. Meer bepaald onderschrijven we drie principes:

- De noodzaak van een op maat gemaakte aanpak
- De noodzaak om burgers te betrekken in de analyse
- De noodzaak om samen te werken met andere officiële instanties

We willen deze principes evenwel aanvullen of aanpassen om meer garanties in te bouwen voor een integrale aanpak die rekening houdt met *alle* constructies van veiligheidsbeleving.

2.1.1 *Gesitueerde aanpak*

Vanuit de integrale veiligheidsbenadering wordt aangeraden rekening te houden met de specifieke kenmerken en gevoeligheden van de setting en de doelgroep. De noodzaak voor een *op maat gemaakte aanpak* verklaart wellicht ook waarom, alhoewel geargumenteed wordt voor een integrale aanpak op alle beleidsniveaus, eerder het lokale niveau, i.e. steden en gemeenten, beschouwd wordt als het best geplaatst om de integrale aanpak in de praktijk om te zetten. (Willekens, 2006). Critici argumenteren dat door die focus op het lokale, genegeerd wordt dat de structurele oorzaken zich vaak op andere niveaus situeren en veel te hoge verwachtingen en eisen worden gesteld aan de lokale instanties en de burgers in de locatie. (Duyvendak, 2004).

⁹⁶ Reeks van 9 publicaties over o.a. de regie (Bruggeman, 2007), de beleidsplannen (Dormaels & Scharff, 2008), de actoren (Carmen, Easton, & Pieters, 2009) van een integraal veiligheidsbeleid en een veiligheidstoolbox (De Kimpe & Collier, 2008).

⁹⁷ <http://www.hetccv.nl/instrumenten/Toolkit+Veiligheidsbeleving/index> (Nederland) en <http://tna.europarchive.org/20100413151441/http://crimereduction.homeoffice.gov.uk/toolkits/an030101.htm> (Groot-Brittannië)

Alhoewel we het grotendeels eens zijn met deze kritiek, menen we dat de op maat gemaakte benadering noodzakelijk is om op een goede manier veiligheidsbeleving te analyseren, problematiseren en aan te pakken. We willen het lokale niveau evenwel niet reduceren tot een geografische locatie, en daarom verkiezen we de term een *gesitueerde aanpak*. In hoofdstuk 4 hebben we immers aangetoond dat het *situieren in de dagelijkse leefwereld* een eerste belangrijke stap is om te begrijpen waarom veiligheidsbeleving een bepaalde vorm aanneemt. Een gesitueerde aanpak maakt ons niet enkel bewust van wat de specifieke problemen zijn, maar ook van welke groepen en personen bij die problemen betrokken zijn en vooral *hoe die personen en groepen zich tot elkaar verhouden*. Bij het verantwoorden van hun beleving gaan burgers immers zichzelf en anderen categoriseren, en een inschatting maken hoe anderen hen identificeren. Met andere woorden, een gesitueerde aanpak maakt duidelijk *welke grenzen burgers trekken*, en deze grenzen kunnen geografisch zijn, maar zijn vaak ook sociaal-cultureel. In die zin vormt deze eerste analyse al onmiddellijk aanwijzingen welke setting(s) of doelgroep(en) in de verdere analyse betrokken moeten worden.

Het is evenwel een analyse die ook steeds opnieuw gemaakt moet worden: in de analyse kan immers duidelijk worden dat bepaalde burgers minder relevant zijn, en nieuwe burgers gezocht en toegelaten moeten worden. Een verkeersprobleem kan bijvoorbeeld gesignaleerd worden door verschillende bewoners, maar tijdens de analyse kan duidelijk worden dat voornamelijk burgers met (klein)kinderen zich zorgen maken en de aanpak zich meer moet richten tot die doelgroep.

2.1.2 Burgergerichte aanpak

Een tweede belangrijk principe van een integrale veiligheidsbenadering is dat ze tegemoet komt aan de zorgen en belangen van de burgers. In die zin wordt het bevragen van burgers vaak als een minimum beschouwd bij het opstellen en evalueren van een aanpak. Critici beweren echter dat niet alle burgers capabel zijn om hun belangen en zorgen te formuleren (Uitermark, 2007; Uitermark & Duyvendak, 2007) of op een gelijkwaardige manier worden betrokken (Van den Broeck, 2004). Bovendien hebben we zelf vastgesteld dat officiële instanties soms terughoudend zijn om kritische burgers te betrekken (zie hfst 6). Opnieuw zijn we het eens met deze kritiek en begrijpen we de terughoudendheid, toch is het betrekken van burgers essentieel om veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen en te problematiseren, wat evenwel niet betekent dat we zomaar de veronderstellingen, verklaringen en oplossingen van burgers moeten overnemen. Sociaal constructionistische benadering neemt de veiligheidsbeleving bij burgers ernstig, zonder hen perse gelijk te geven.

Burgers serieus nemen betekent dat we er aandacht voor hebben *hoe* burgers hun veiligheidsbeleving verantwoorden en aanpakken. In hoofdstuk 4 hebben we vastgesteld dat enkel een diepgaande analyse van de bronnen van veiligheidsbeleving aangeeft wat de impact en stabiliteit is van een veiligheidsbeleving in het dagelijkse leven van burgers. In de eerste plaats betekent dit dat wordt nagegaan in welke mate burgers *beschikken* over bronnen om hun beleving te verklaren, te voorspellen en te managen. Het beschikbaar zijn van bronnen is evenwel niet voldoende, burgers moeten ook *geloven* dat die bronnen zinvol

zijn. Om de overtuigingskracht van een bron in kaart te brengen, raden we aan om kwalitatieve technieken te gebruiken⁹⁸. Vervolgens is het belangrijk na te gaan in welke mate bepaalde constructies en bronnen terug te vinden zijn bij verschillende burgers, i.e. *in welke mate zijn constructies en bronnen gedeeld?* Is een constructie en de bronnen die erbij horen enkel terug te vinden in een bepaalde geografische of sociale groep, en hoe zijn die verspreid in tijd en ruimte? Veiligheidsbeleving is immers een dynamisch gegeven, wat impliceert dat er een continue of minstens een regelmatige monitoring nodig is om vast te stellen hoe constructies veranderen en welke bronnen wegvallen en erbij komen. Op basis van de impact en stabiliteit van een beleving, kunnen we dan tenslotte opmaken in welke mate de veiligheidsbeleving problematische proporties aanneemt en in welke mate en hoelang deze problematische veiligheidsbeleving verspreid is in de bestudeerde setting en/of doelgroep.

Zicht krijgen op hoe burgers hun beleving invullen en in welke mate ze die beleving al dan niet delen en nagaan hoe vatbaar ze is voor verandering, zijn dus noodzakelijke analysestappen om veiligheidsbeleving van een individu of een groep te begrijpen en te problematiseren. In die zin is het serieus nemen van *alle* burgers essentieel voor de sociaal constructionistische benadering. Serieus nemen van alle burgers impliceert dat we *alle* verantwoordingen, verklaringen, strategieën en suggesties meenemen in de analyse omdat deze ons veel duidelijk maken over hoe burgers overeenkomen of verschillen in de manier waarop ze veiligheidsbeleving voor zichzelf en anderen voorspelbaar en verklaarbaar maken. Het betekent echter niet dat we in de aanpak de constructies en bronnen van burgers moeten overnemen, of een voorkeur moeten hebben voor één of andere constructie en bron. Sociaal constructionisme waarschuwt er immers expliciet voor om in de analyse van een fenomeen, de constructies en bronnen van burgers niet zomaar over te nemen als verklaring of oplossing, maar deze juist te onderwerpen aan analyse (Gubrium & Holstein, 1997).

Het is deze analyse die vervolgens aanwijzingen geeft in welke mate burgers nood hebben aan externe ondersteuning bij het onderhouden of veranderen van hun beleving en welke bronnen hierbij zinvol zijn of toe zijn aan vernieuwing of vervanging. In die zin kunnen officiële instanties burgers aanmoedigen en ondersteunen door hen bronnen te leveren of hen daarvan bewust te maken, maar vooral ook door te zorgen voor zinvolle bronnen zodat de burgers overtuigd zijn om de bronnen te gebruiken bij het verklaren, voorspellen en managen van onveiligheid. De veiligheidsbeleving bij mishandelde vrouwen (zie hfst 4) heeft ons zo geleerd dat we deze vrouwen moeten ondersteunen bij het doorbreken van hun routine om de daden van hun partner goed te praten, maar dat we misschien nog harder moeten inzetten op het veranderen van hun onregelmatige veiligheidsbeleving ten aanzien van de buitenwereld door hen bronnen aan te bieden (financiële ondersteuning, opvang voor kinderen, begeleiding in het zoeken naar werk) die hen capabel maken en doen geloven

⁹⁸ Het is immers via woorden en handelingen dat burgers bronnen verbinden met constructies en zichtbaar wordt welke bronnen meer overtuigend zijn dan anderen. In dit proefschrift is de techniek beperkt gebleven tot interviews, maar het is ook mogelijk om deze aan te vullen met andere kwalitatieve technieken zoals het observeren van een setting of dagboekmethoden waarbij burgers elk dag noteren welke maatregelen ze hebben genomen om zich veilig te voelen.

dat ze ook alleen verder kunnen. Om die reden zijn we ook voorstander van een integrale aanpak waarin diverse actoren en instanties betrokken zijn.

2.1.3 Reflexieve aanpak

De integrale veiligheidsbenadering is ontstaan als antwoord op de toenemende complexiteit van het criminaliteitsprobleem. Omwille van die complexiteit is één van de belangrijkste principes dat *verschillende actoren en methoden* betrokken zijn bij het analyseren, problematiseren en aanpakken van veiligheidsproblemen. Een integrale aanpak vereist dus partnerschap en overleg tussen traditionele veiligheidsactoren, maar ook actoren uit andere sectoren zoals de welzijnssector (straathoekwerk, jeugd, OCMW's) en de private sector. De veronderstelling is dat hierdoor de aanpak automatisch zou bestaan uit een combinatie van allerlei preventiemethodes, repressieve elementen maar ook herstellende strategieën. De praktijk is echter niet zo evident en tal van auteurs hebben gewezen op de tekortkomingen en gevaren van het partnerschapsdenken in een integraal veiligheidsbeleid. Vaak blijft het partnerschap beperkt tot overlegfora waar informatie wordt uitgewisseld (Cartuyvels & Hebberecht, 2002), leidt het delen en verspreiden van verantwoordelijkheid ertoe dat geen enkele officiële instantie zich nog verantwoordelijk voelt (Crawford, 2004) en als er dan successen worden geboekt is het vaak dankzij een beperkt aantal gemotiveerde mensen (Foster, 2002; Rovers, 2007a, 2007b). Bovendien kan partnerschap leiden tot een afhankelijkheidsrelatie ten aanzien van beleidsniveaus (Strebelle, 2003) en instanties die toegang hebben tot financiële en andere middelen (e.g. toekennen van vergunningen). Maar vooral wordt er gevreesd dat omwille van het veiligheidskader, bepaalde sociale aanpakken gericht op lange termijn aan de kant worden geschoven ten voordele van repressieve maar snelwerkende strategieën (Van den Broeck & Eliaerts, 1997), of dat de sociale sector, bewust of onbewust, meegezogen wordt in het veiligheidsdenken (Crawford, 1999; Goris, 2000, 2002).

Wederom zijn deze bedenkingen terecht, maar toch willen we vasthouden aan het principe van partnerschap. We menen evenwel dat de samenwerking efficiënter zal verlopen en minder spanningen met zich meebrengt op voorwaarde dat de partners afstappen van de idee dat er zoiets bestaat als een objectieve en gepaste veiligheidsbeleving. Dit vergt o.i. een *reflexieve ingesteldheid*, i.e. een bewustzijn van de beperkingen van de eigen bronnen die men gebruikt bij het construeren van veiligheidsbeleving bij burgers en een erkenning van alternatieve problematiseringen en aanpakken van veiligheidsbeleving. Samenwerking moet dan ook niet gericht zijn op een streven naar een consensus over welke problematisering van veiligheidsbeleving juist is, maar heeft als doel te komen tot een vollediger overzicht van de verschillende bronnen die burgers gebruiken bij het construeren van veiligheidsbeleving. Discussies binnen een partnerschap zijn dus essentieel om te komen tot een rijkere problematisering van veiligheidsbeleving. Op die manier krijgt men ook een beter zicht op de verschillende aanpakken die zorgen dat burgers over meerdere en zinvolle bronnen beschikken om hun veiligheidsbeleving te managen. Indien de partners aan tafel er niet in slagen op basis van hun bronnen veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen, kan het belangrijk zijn om nieuwe actoren uit andere sectoren te betrekken in de discussie.

Een reflexieve ingesteldheid is dus essentieel opdat een partnerschap bijdraagt tot een integrale aanpak. Omgekeerd, zijn we van oordeel dat samenwerking reflexiviteit kan stimuleren. Door samen te werken met andere officiële instanties die vertrekken vanuit andere bronnen om veiligheidsbeleving te begrijpen, wordt men bewust van de eigen beperkingen en groeit het besef dat veiligheidsbeleving vaak op meerdere fronten kan worden aangepakt. Bovendien menen we dat partners elkaar kunnen wijzen op de gevolgen die hun handelingen hebben ten aanzien van de veiligheidsbeleving bij burgers. Burgers gebruiken immers heel vaak de reacties en houdingen van officiële instanties als een bron om hun eigen veiligheidsbeleving te bevestigen of te veranderen. Soms kan dit positief zijn, maar vaak kan dit ook burgers bevestigen in hun problematische veiligheidsbeleving. Het is belangrijk om hier als officiële instanties van bewust te zijn (zie infra drugs in de wijk).

Tenslotte zijn we het eens met van Swaaningen (2002) die in reactie op Goris (2002) zich afvraagt of de tweedeling tussen enerzijds de politionele actoren gericht op criminaliteitsbeheersing en anderzijds de welzijnsactoren gericht op emancipatie en integratie theoretisch wel houdbaar is, en dat een partnerschap sowieso leidt tot een onderdrukking van sociale doelstellingen of de incorporatie van sociaal beleid in een veiligheidskader. De keuze voor een repressieve of preventieve aanpak is o.i. meer afhankelijk van de bronnen waarover officiële instanties beschikken om veiligheidsbeleving bij burgers te begrijpen dan van de 'oorspronkelijke taken' die hen worden toegeschreven. In Project A. hebben we zo vastgesteld dat dankzij de filosofie van de gemeenschapsgerichte politiezorg en zijn kennis over de wijk en de bewoners, de wijkinspecteur een veel begripvollere aanpak formuleerde ten aanzien van burenruzies en de verwaarlozing van de sociale huurwoning dan de vertegenwoordiger van de sociale huisvestingmaatschappij, die traditioneel tot de sociale sector wordt gerekend, maar wel verwees naar politie en justitie en zelfs dreigde met uit huis zetting (zie hfst 5). Een minder repressieve aanpak kan dus uit heel onverwachte hoek komen.

2.2 *Alternatieve problematisering en aanpak van problemen in Project A.*

Om de alternatieve problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers concreet te illustreren, zoomen we in op een aantal problemen die aan bod zijn gekomen in Project A. Het zijn problemen waaromtrent verschillende belevingen bestaan en waarbij we vastgesteld hebben dat officiële instanties ofwel de beleving van bewoners onterecht construeren (verkeer, drugshandel en woonwagengewoners) ofwel er niet goed inslagen de beleving van bewoners met elkaar te verzoenen (burenruzie over spelende kinderen).

Met deze voorbeelden willen we geenszins de aanpak van officiële instanties betrokken bij Project A. laken, maar willen ze aanmoedigen om af te stappen van de idee dat veiligheidsbeleving moet worden afgetoetst aan 'objectieve en juiste' criteria, en hen duidelijk maken hoe ze verschillen in constructies van veiligheidsbeleving anders kunnen begrijpen, problematiseren en aanpakken. In al deze voorbeelden zal het belang geïllustreerd worden van een gesitueerde aanpak om te begrijpen hoe en waarom burgers hun beleving op een bepaalde manier construeren, zal geargumenteed worden dat een burgergerichte aanpak niet impliceert dat we verklaringen en oplossingen van burgers

moeten overnemen, en zal duidelijk worden dat een reflexieve aanpak inzicht geeft over de krachten en beperkingen van de officiële bronnen en op die manier bijdraagt tot een integrale veiligheidsbenadering

2.2.1 *Problematiek van spelende kinderen in wijk A.*

Burenruzies zijn in de dicht bebouwde wijk een vaak voorkomend probleem, aldus de wijkinspecteur. Meestal betreft het kleine zaken die leiden tot irritaties tussen bewoners:

Een kind dat eens teveel roept, een hond die eens blaft, een kat die teveel in de tuin loopt, een boom die overwaait, kinderen die spelen en roepen en tieren, een voetbal die eens tegen de venster vliegt. Dat zijn zo allemaal zaken die gemeld worden en ze zeggen: 'Dat kan toch niet!' (Wijkinspecteur)

De wijkinspecteur heeft hiervoor begrip maar beschouwt de conflicten ook als een gevolg van het beperkte vermogen van burgers om te relativiseren, te tolereren en onderling deze spanningen uit te praten om zo tot een oplossing te komen. In die zin construeert de wijkinspecteur burenruzies als bevattelijk, i.e. een beleving die afwijkt van wat normaal is, maar die wel begrijpbaar en/of verklaarbaar is. Omwille van het beperkt vermogen van burgers, ziet hij het dan ook als zijn taak op een bemiddelende manier tussen te komen en een oplossing aan te reiken (zie hfst 5). Alhoewel we deze bemiddelende houding ten zeerste toejuichen, stellen wij, net als de wijkinspecteur zelf, vast dat zijn interventie niet altijd even succesvol is. In een bepaalde straat in wijk A. doet er zich een conflict voor tussen Emma, een moeder met twee tienerzonen en haar burens die zich ergeren aan het gedrag van haar kinderen. Eén van die burens is Eddy:

Ze (tienerzonen van Emma) liepen hier rond met een katapult en ze hebben die mensen (zijn burens) hun ramen kapot geschoten met marbles (knikkers). (...) We hebben dat al met ons eigen ogen al gezien hoe dat ze sommige mensen (...) staan te treiteren: het straat overlopen en met hun voet op de (garage)poort en 'Bang' erop en terug naar de overkant van de straat tot wanneer ze terug buiten komen. Zo uitdagend hè. (...) En ze liepen hier met een stok en een voetbal (...). Dat hebben verscheidene mensen gezien. En met de stok op de (geparkeerde) auto's en de voetbal in de lucht, maar als hij op het dak van de auto valt, een lederen bal, dan is er een buil in hè!

De informele sociale controle toepassend, trachten Eddy en zijn burens de tieners erop te wijzen dat zulk gedrag niet getolereerd wordt in de straat:

Ik heb me laatst ook buiten geschoten. Hij (de oudste tienerzoon van Emma) sjoette (voetbalde) tegen een metalen luchtfiltertje van een motor of een brommer, en dat vloog hier op de venster. Ik zat in de zetel naar de koers te kijken en ik zeg: 'Godverdimmeling!' Ik ga buiten en ik zeg: 'Allez jong! Dat wordt toch niet gedaan!' Hij stond mij daar zo te bekijken. Ze waren dan weg en ik zei: 'Pak je klodden maar mee hè!'.

Eddy en zijn burens merken evenwel dat dit niet helpt, en dat dreigen met de politie evenmin werkt:

Onlangs zaten ze op een andere mens zijn hof (tuin) en de buur vraagt: 'Wat loop je daar te doen?' 'Daar heb je geen affaires (zaken) mee!', zegt de oudste. (...) 'Ja, maar ik zal eens naar de politie bellen!'. 'Bel maar naar de politie! Je denkt toch niet dat ik schou (bang) ben van de politie!' Voor snotneuzen van 13-14 jaar.

Bovendien achten ze de tieners in staat om wraak te nemen:

Ik ben buiten gegaan maar ik had beter gezwegen. Je bent beter dat je dat gerust laat. In mijn ogen is het dom om erop te reageren, want dan pas daag je hen uit. Want ze hebben geen schrik van jou. Ze hebben geen schrik van jou. Die ene stond daar te lachen. We hebben dat

gezien met hun voet op de poort bij die mensen. Boenke: 'Allez, kom buiten! Kan je me pakken?' Echt, echt op die manier daar in het midden van de straat staan lachen. Zo effenaf. En die vrouw moest maar haar man vasthouden, want die ging hem buiten schieten.

Volgens Eddy ligt de oorzaak van het 'balorig' gedrag van deze tieners bij de moeder, die haar kinderen logischerwijs beschermt, maar geen controle over hen uitoefent:

Maar met die kinderen heeft ze niets onder controle. Hoe komt dat? Dat weet ik ook niet want ze is elke dag thuis. Is dat de aard van het beestje ofzo?

Alhoewel de tieners dus veel overlast veroorzaken, meent Eddy dat die jongens geen schuld treft, maar dat voornamelijk hun opvoeding te wensen overlaat:

Die jongens kunnen er niet aan doen hè. Die jongens kunnen aan hun afkomst niet doen. De kinderen kunnen er niets aan doen. (...) Ach de opvoeding hè. Mijn spreekwoord is: "Onder een appelaar zal je niet gauw peren vinden'. Dat betekent dat de kinderen nogal veel mee hebben van hun vader of moeder hè.

De familiale situatie van Emma is inderdaad vrij complex⁹⁹. Desondanks positioneert Emma zich als een sterke vrouw en het is daarom dat Eddy en de burens haar ook niet onderschatten:

Je hebt er geen vat op. Ik ben zeker dat moest je eraan toucheren (komen), dat je miserie zou hebben. Moest je nu zeggen dat je ze een klets geeft ofzo, dat je miserie zou hebben. Want die gasten kennen hun weg. Dat is één (de moeder) die al veel watertjes doorzwoomen heeft, die vrouw.

Vanuit zijn filosofie van gemeenschapsgerichte politiezorg beslist de wijkinspecteur om tussen te komen en vertrekt hierbij vanuit het principe dat de straat geen speelterrein is voor kinderen:

En soms moet je dan eens tussenkomen en dat je zegt: 'Het is misschien toch best dat kinderen niet op straat spelen. Het is geen woonerf, het is geen speelstraat.' (...) Die straat was dan voornamelijk waar dat er doorgaand verkeer is. (haalt die adem). En om een beetje die moeilijkheden van spelende kinderen tussen burgers te vermijden, hebben we gezegd dat ze misschien beter op het speelpleintje gaan spelen in plaats van hier op straat. (Wijkinspecteur).

De wijkinspecteur hoopt dus het conflict op te lossen door de moeder erop te wijzen dat haar kinderen niet zomaar op straat mogen spelen. De moeder vecht evenwel terug en haalt de pers erbij. Met die persaandacht beweert Emma dat ze voornamelijk haar buurman wou treffen die, althans in haar verhaal, haar kinderen heeft aangevallen en die dreigde haar huis in brand te stekken. Een succesvolle strategie in haar ogen: *"Ik heb Het Laatste Nieuws op zijn dak gestuurd. Het was gedaan. Ik heb hem (buurman) nooit meer gehoord. (...) Ze zijn aan zijn deur geweest en meneer had geen commentaar. Dus dat zegt genoeg hè. Een artikel in de krant geschreven. Gedaan! Nooit meer iets van gehoord!"* Maar het persbericht heeft ook de wijkinspecteur in de problemen gebracht:

Met de gevolgen dat je soms via de pers...Allez, we lopen ook in de kijker : 'De wijkagent heeft gezegd dat de kinderen niet meer mogen spelen.' Er stond expliciet in dat de wijkagent gezegd had, mijn naam stond er zelfs bij, dat de kinderen niet meer mochten spelen. Dat

⁹⁹ In een interview met haar geeft Katrien zelf aan dat haar kinderen verschillende vaders hebben. Omwille van psychologisch misbruik van haar laatste partner heeft ze ook beroep gedaan op slachtofferhulp. Momenteel leeft ze van een ziekte-uitkering en staat ze alleen in voor de opvoeding van haar kinderen. Ze spreekt honderduit over haar tienerzonen, en pas bij het afscheid vermeldt ze een 16-jarige dochter die niet meer bij haar woont. Volgens Eddy maar ook andere respondenten (Fernand) zou de dochter geplaatst en zwanger zijn.

wordt dan soms verkeerd geïnterpreteerd en dan moet je verantwoording gaan afleggen en zeggen: Kijk, dat is gezegd en dat was de bedoeling, niet wat er in de pers is verschenen'. (Wijkinspecteur)

Naar aanleiding van het bericht is de wijkinspecteur geïnterpelleerd door de korpschef en dit is niet onopgemerkt gebleven door de burens van Emma:

(...) de wijkagent heeft er schrik van. Want de wijkagent is op het matje geroepen omdat die bepaalde mevrouw (Emma) hem gaan zwart maken is bij de commissaris en die mens (wijkagent) heeft dat gezegd: 'Jullie weten niet in welke wespennest ik mij hier weer bevind!'. (...) De wijkagent heeft liever dat hij hem niet moet gaan moeien, want hij weet in welke situatie hij gebracht is. (Eddy)

Eddy en zijn burens stellen dus vast dat niet alleen hun eigen terechtwijzingen niet helpen, maar dat ook de wijkinspecteur geen vat heeft op de vrouw en haar tienerzonen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Eddy en wellicht ook de andere burens, de situatie ervaren als grote belasting voor hun dagelijkse leven en geen uitwegen meer zien:

Als je daar persoonlijk niets mee voor hebt of als je daar geen problemen mee hebt, dan vergeet je dat rap. Maar iemand die daarmee geconfronteerd wordt en je ziet dat dagelijks. Ik denk dat het toch ergens een beetje moet knagen hè. (...) En dat je zegt: 'Wat is er aan te doen?' Er is weinig aan te doen.

Het falen van de eigen reacties en die van de wijkinspecteur zorgt dus voor een vrij problematische veiligheidsbeleving bij de bewoners. We menen dat aandacht voor de verschillende constructies en bronnen van de ruziënde bewoners, ook die van Emma, o.i. kan leiden tot een meer genuanceerde analyse met meer aanwijzingen hoe we de situatie kunnen aanpakken. In hoofdstuk 4 hebben we gewezen op het belang van de identiteit en de sociale categorieën van waaruit burgers vertrekken bij het construeren van hun veiligheidsbeleving. Hierboven is duidelijk geworden dat Eddy en zijn burens zichzelf positioneren als slachtoffer en Emma als een alleenstaande moeder die geen controle heeft over haar kinderen. Gezien de aanpak van de wijkinspecteur vermoeden we dat ook hij deze categorisering volgt. Emma vertrekt echter vanuit een andere, o.i. ook aannemelijke, constructie en categorisering. Wanneer we Emma vragen naar wat zij spontaan associeert met onveiligheid, begint ze onmiddellijk over het conflict met de burens en haar kinderen. Emma stelt vast dat haar burens op een vrij agressieve manier met haar kinderen omgaan:

- (...) als mijn kleinen hier durft buiten komen met zijn skateboard, die (buurvrouw) staat hem altijd uit te maken voor vorte vis.
- Die gasten kruipen buiten in bomen op een stuk grond dat eigenlijk aan niemand toebehoort. Die mannen die willen (dat) niet en hij (buurman) zit er met een riek achter.
- Kijk ons gasten ook. Dat speelt voetbal op straat. (...) De gasten poef, de bal op hun hof (tuin van de overburens). Allez, nog een keer, nog een keer. Allez, gaan halen. Die man (buurman) begint van zijn oren te maken: 'En mijn gras! En mijn haag!' Het is hem verleed (beu), hij pakt zijn mes, hij steek de bal kapot. Allez ja. Al van die dingen.

Emma beseft wel dat haar kinderen kattenkwaad uitsteken en een grote mond durven opzetten, en op die manier volwassen personen kunnen irriteren. Emma is echter van oordeel dat dit normaal gedrag is voor kinderen en dat je dit als ouder niet altijd kan controleren: *"Ons gasten kunnen eens stout zijn. (...) Je hebt er zoveel van: 'Je kan me toch niet raken'. (...) Maar een kind kan je niet altijd intomen: je kan het niet vasthangen (lacht)."* Wanneer er zich problemen voordoen dan wenst Emma dat de bewoners haar daarover aanspreken:

Als er iemand, als er een kind hier nu bij mij in de tuin het één of ander komt misdoen, ik ga naar de ouder gaan en zeggen: 'Kijk, sorry, voor mij kan dat niet.' Ik ga dat kind zelf niet aanvallen. Begrijp je?

Emma vindt het dan ook onaanvaardbaar dat volwassen buurtbewoners zich rechtstreeks richten op haar kinderen, maar een gesprek met haar uit de weg gaan:

Allez, als grote mens, alstublieft! Praat dat uit met een grote mens. Toch niet met een kind! (...) begint niet te vitten op die gasten want ze kunnen er toch niks aan doen. (...) En dan heb ik zo een beetje de colère (kwaad zijn) tegenover de mensen die dus wel achter die gasten gaan zitten, en als jij buiten komt om te zeggen: 'Wat scheelt er?' Die zich dan uit de voeten maken. Zo van: 'Oei, ze is daar ook!'. Daar krijg ik het dus van hè.

Emma heeft dus een altruïstische onregelmatige veiligheidsbeleving ten aanzien van haar kinderen waarbij ze haar kinderen positioneert als slachtoffer van de aanvallen van burens die blijkbaar niet begrijpen hoe volwassen moeten omgaan met kinderen: *"Als ze eigenlijk alleen buiten lopen, ben ik daar niet helemaal gerust in. Dat is zo van, af en toe eens gaan kijken: 'Er is toch niets?'"*. De constructie en verantwoording van Emma vertrekt vanuit de identiteit als moeder die erkent dat kinderen fouten maken, en niet altijd te controleren zijn (zie hfst 4), maar ook vanuit de overtuiging dat ouders hun kinderen berispen, en dat buitenstaanders zich moeten beperken tot het melden van problemen¹⁰⁰. Deze constructie en verantwoording vinden we ook terug bij een andere alleenstaande moeder in de wijk, die Emma niet kent, maar die ook ruzie heeft met haar naaste burens over haar tienerzonen:

Ik zei hen (de burens) dan: 'Luister, dat je er eens iets op zegt ofzo ok, maar ik ben de moeder. Ik ben moeder en vader, en cheffen of luisteren moeten ze naar mij doen, niet naar een vreemde. En als er iets is, ben ik altijd bereid om met u te babbelen of een oplossing te zoeken. Maar jij zo zitten schelden, mijn kinderen uitschelden enzo, ik pik dat niet. Ik ben de moeder en als er iets is, zal ik ze wel op het matje roepen en hen straffen.' (Kitty).

Alhoewel we met deze analyse begrip en aandacht vragen voor het verhaal van de moeders, betekent dit niet dat we de zorgen van de andere bewoners negeren. Een bemiddeling van de wijkinspecteur (of een andere sociale actor) lijkt ons hier gepast, evenwel moet erover gewaakt worden dat in die aanpak de gevoeligheden van zowel de bewoners als de moeder aan bod komen. Langs de kant van de bewoners impliceert dat respect voor de autoriteit van de moeder en dat er duidelijk afspraken zijn over hoe ze haar kunnen bereiken wanneer er zich problemen voordoen. Anderzijds betekent dit dat de moeder respect heeft voor de bewoners en steeds bereid is om minstens naar hen te luisteren. Indien echter de situatie verder escaleert, kan dit erop wijzen dat de moeder externe ondersteuning nodig heeft bij het opvoeden van haar kinderen en kan haar op een respectvolle manier gewezen worden op personen en kanalen die haar kunnen bijstaan bij het opvoeden van haar kinderen (e.g. telefoonnummers van psychologen, maatschappelijke werkers). Dit voorbeeld toont aan hoe officiële instanties kunnen komen tot een subtielere aanpak door inzicht te hebben in de verschillende manieren waarop betrokken burgerpartijen hun beleving construeren, en de identiteiten en bronnen die daarbij betrokken zijn. In de volgende voorbeelden verschillen

¹⁰⁰ Wellicht is het daarom ook dat Katrien niet echt een appreciatie heeft voor de interventie van de wijkinspecteur die haar wees op haar verantwoordelijkheid als moeder om haar kinderen van straat te houden. Een opdracht die althans in de ogen van Katrien onmogelijk en zelfs onwenselijk is. In hoofdstuk 4 hebben we immers vastgesteld dat Katrien de confrontatie met de buitenwereld een essentieel onderdeel vindt van de opvoeding.

echter niet (alleen) burgers van beleving, maar hebben (ook) officiële instanties en de burgers tegenstrijdige belevingen.

2.2.2 Problematiek van verkeersnelheid in wijk A.

Omtrent de verkeersnelheid in wijk A. beschikken officiële instanties over twee gegevens die echter elkaar tegenspreken. Uit de officiële verkeersmetingen blijkt dat ‘overdreven snelheid’ slechts sporadisch voorkomt, maar de bevraging wijst uit dat verkeersnelheid volgens de bewoners het meest voorkomend probleem is (zie hfst 5). Uiteindelijk hebben we vastgesteld dat officiële instanties de meting boven de bevraging verkiezen en daarom ‘verkeersnelheid’ construeren als een onterechte veiligheidsbeleving bij burgers. Om die reden zijn er dan ook geen specifieke initiatieven opgezet of gepland om verkeersnelheid in de wijk aan te pakken.

De analyse van hoe burgers denken over ‘verkeersnelheid’ leert ons echter dat burgers hun constructie baseren op heel specifieke identiteiten en gebruik maken van heel andere bronnen dan officiële instanties bij het verantwoorden en managen van hun veiligheidsbeleving. In hoofdstuk 6 hebben we reeds vastgesteld dat de geactiveerde bewoners het verkeersprobleem in de wijk voor zichzelf als een *routineuze veiligheidsbeleving* construeren omdat ze weten welke de pijnpunten zijn in de wijk en hoe ze daarmee moeten omgaan. Evenwel construeren een aantal (kritische) leden wel een *altruïstische onregelmatige veiligheidsbeleving* ten aanzien van kinderen, ouderen en zwakke weggebruikers (voetgangers en fietsers) die fysiek meer kwetsbaar zijn en/of mentaal (nog) niet (meer) in staat zijn om rekening te houden met de verkeersregels, laat staan met het onverantwoord (snel) rijgedrag van andere chauffeurs (zie hfst 6). We vinden dit ook terug bij de andere niet-geactiveerde bewoners, voornamelijk bij Marc en Lise die zich zorgen maken over kinderen in het verkeer. Bij het verantwoorden van hun beleving wordt meewarig verwezen naar vroeger:

- Ik ben hier grootgebracht en vroeger konden we hier tenminste buiten lopen. Het werd ons toevertrouwd om te wandelen als we jonger waren. Maar nu? Nee, nee. Ik zou er nog niet mogen aan denken dat ik mijn gasten hier moet laten buiten spelen. (Lise)
- (...) de auto is nog altijd heer en meester in het verkeer hè. Alles moet daarvoor wijken. (...) En kinderen die kunnen niet meer vrij spelen. Dat vind ik wel een zeer zware achteruitgang. Op exploratie gaan dat is eigenlijk uitgesloten. Je moet er altijd bij zijn of het is gevaarlijk. Dat heb ik drastisch zien achteruit gaan vanuit mijn kinderjaren, naar de kinderjaren van mijn kinderen - dat was toen tamelijk. Hier in de wijk dan kon men spelen, en nu? Kleine kinderen dat is levensgevaarlijk als die hier alleen op weg zijn. (Marc)
- Vroeger konden de kinderen hier buiten spelen. Altijd al gehoord van iedereen: ‘Vroeger speelden wij tot halftien buiten op straat’. Nu is dat niet meer verantwoord eigenlijk. (Michel)

Als verantwoorde (groot)ouders trachten ze hun onregelmatige veiligheidsbeleving te managen door kinderen steeds te begeleiden en goed bij de hand te houden wanneer ze op straat komen: *“Als je hier met je kleinkind gaat wandelen, moet je echt de jongen stevig bij de hand nemen.”* (Marc), en door hun kinderen te verbieden om alleen op straat te komen:

Als ze groter zijn, kunnen ze alleen naar beneden gaan (naar de speeltuin), [dacht ik]. Maar zo? Neen. Dus je gaat ze altijd tegenhouden om iets alleen te doen. (Lise)

De bewoners vinden evenwel dat ook officiële instanties hun verantwoordelijkheid moeten opnemen. Deze bewoners zijn immers overtuigd dat ook vandaag kinderen *recht* hebben op een kindvriendelijke omgeving waar ze op een veilige manier kunnen spelen, exploreren en fietsen. Vanuit die overtuiging wordt dan ook naar officiële instanties gekeken:

- (...) ik vind dat er binnen de bebouwde omgeving, dat de open ruimte die er nog is dat die moet bewaard blijven zodanig dat oudere mensen en kinderen nog veel meer, los van het verkeer, toch nog enige vrije plaatsen zouden vinden. **En ik vind dat de stad daar dingen zou moeten aan doen.** (Marc)
- Het is zijn stad (van de burgemeester), het is zijn verantwoordelijkheid. Ja, dat vind ik toch wel. Het is niet aan ons om hier iets te veranderen. Wij kunnen dat ook niet, maar hij weet het, dus vind ik dat hij er zeker iets moet aan doen. (Lise)¹⁰¹

In tegenstelling tot wat de officiële instanties denken, zijn de bewoners bewust dat het onmogelijk is om snel rijden volledig te bannen: *“Ik denk niet dat je dat (verkeerssnelheid) volledig kan vermijden.”* (Lise). In die zin streven de bewoners niet naar een hanteerbare veiligheidsbeleving, i.e. ze beseffen dat een volledig verkeersveilige wijk of samenleving onmogelijk is. Lise geeft bijvoorbeeld eerlijk toe dat ze zich ook niet altijd aan de snelheidsbeperkingen houdt, maar dat ze wel oplet in bewoonde omgevingen:

Ik zeg niet dat ik me altijd aan mijn snelheid hou. Ver daarvan. Maar je moet weten waar. Dat ze dat op grote banen doen. **Allez, niet op een wijk.** Versta je mij? Niet daar waar je weet dat er direct iemand kan oversteken of waar er veel wandelaars zijn in de zomer. (Lise)

De bewoners verwachten dat de officiële instanties de wijk specifiek erkennen als een woonomgeving met veel jonge gezinnen met kleine kinderen en daarover een duidelijk standpunt inneemt:

Dat ze er **iets** zouden aan doen. Al was het maar remmingen voor de snelheid of **wat dan ook**. Dat ze **iets** veranderen. Dat zou al een begin zijn hè. Dan weten we dat we toch steun krijgen, en dan kan het alleen maar beter gaan, alles stap voor stap. Ik weet dat ook en ik ben daar realistisch in dat dat allemaal niet in één keer kan veranderen, maar het zou moeten veranderen. (Lise).

De bewoners wensen dus te evolueren naar een routineuze veiligheidsbeleving inzake verkeersveiligheid voor hun kinderen. Concreet verwachten ze van de overheid dat ze duidelijkheid creëert over de verkeersregels van de wijk en aan de hand van verkeersborden of verkeersdrempels hierover communiceert, zodat zowel bewoners als bezoekers van de wijk weten welk rijgedrag wel en niet getolereerd wordt. Op dit moment bestaat hier te veel onduidelijkheid over, aldus de bewoners.

Ondanks de onduidelijkheid slagen de meeste bewoners erin hun altruïstische onregelmatige beleving inzake verkeersveiligheid te managen door hun kinderen te beschermen en doordat ze overtuigd zijn dat officiële instanties hun bezorgdheid delen. Zodra echter bewoners vaststellen dat ook deze strategieën en verwachtingen niet kloppen, krijgt de beleving een problematisch karakter. We stellen dit vast bij Lise wiens vierjarige

¹⁰¹ Zowel Marc als Lise beperken zich niet tot passief kritiek uiten, maar zijn bereid om zich actief te engageren om officiële instanties hiervan bewust te maken. Lise wil zich o.a. daarom lid maken van het wijkcomité om dan als doorgeefluik druk uit te oefenen op beleid. Marc is, na jarenlange trouwe dienst aan de christendemocraten, in de laatste gemeenteraadsverkiezingen opgekomen voor de groene partij o.a. omdat deze streven naar een meer evenwichtigere ruimtelijke ordening met aandacht voor groene en veilige ruimtes.

zoontje en haar echtgenoot bijna werden aangereden terwijl ze wandelden op een voetpad in de wijk. Bovendien ontkende de chauffeur, een medebewoner, zijn eigen verantwoordelijkheid en schoof hij de fout door naar hen:

Dan ging hij de politie bellen dat wij in fout waren: ‘En je moet uw kind maar aan de hand houden!’ Maar hij liep aan de hand, wij liepen op het voetpad, **wij waren volledig in ons recht.** (Lise)

Overtuigd van de ernst van het probleem, heeft Lise toen de politie opgebeld, maar verbouwereerd heeft ze moeten vaststellen dat de politie haar standpunt niet deelt:

Als zij dat de normale gang van zaken vinden bij de politie? Het eerst wat ze ons vroegen: ‘Zijn er gewonden mevrouw?’ Nee, maar dan nog. Moeten er effectief gewonden of doden vallen vooraleer ze hier staan?

Deze ervaring zorgt ervoor dat Lise’s veiligheidsbeleving problematisch wordt. Het voorval doet haar beseffen dat de eigen strategieën (kind aan de hand houden, op voetpad lopen) onvoldoende bescherming bieden. Maar vooral, heeft Lise vastgesteld dat de politie, een instantie waarvan ze verwacht dat ze instaan voor de (verkeers)veiligheid, haar probleem niet ernstig neemt omdat er geen gewonden zijn gevallen. Het verhaal van Lise maakt duidelijk dat inzake verkeersveiligheid (de reactie van) een officiële instanties een belangrijke bron is voor burgers, en dat het wegvallen van het vertrouwen in die bron problematische gevolgen heeft. Officiële instanties die een burgergerichte aanpak nastreven, moeten dan ook zeer zorgvuldig nadenken over hoe ze met zulke meldingen omgaan. Het verhaal van Lise gaat echter nog verder. Ondanks haar verontwaardiging over de ervaring, *durft* Lise niet officieel klacht in te dienen tegen de buurtbewoner die de auto bestuurde:

(...) omdat ik schrik had dat ze dat gingen te weten komen in die familie en dat ze ons ging komen zoeken want daar heb ik dan ook schrik voor. Het is allemaal goed om naar de politie te bellen, maar als je jouw naam moet opgeven of als je vernoemd wordt, en voor de veiligheid van ons gezin doe je dat dan ook niet.

Om represailles te vermijden en de algemene veiligheid van haar gezin niet in gevaar te brengen, heeft Lise dus haar bekommernis omtrent verkeersveiligheid opzij gezet. Dit lijkt ons geen wenselijke situatie, zeker omdat Lise niet alleen staat met deze redenering. Ook John kiest ervoor om de racende jongeren te negeren: “(...) *je mag niet buiten komen, je mag niets zeggen, want dan word je geviseerd.*”, bovendien is John ook van mening dat de politie er machteloos tegenover staat: “*De politie weet dat, en de politie kan er ook niets aan doen. Dus wat zou ik er kunnen aan doen? (grinnikt)*”. Om te vermijden dat deze situatie verder escaleert, lijkt het ons aangewezen dat officiële instanties dit opvolgen en verder uitklaren.

Deze alternatieve analyse naar verkeersveiligheid toont aan dat officiële instanties verschillen in hun constructie van veiligheid ten aanzien van burgers omdat ze zich baseren op andere gegevens en overtuigingen (bronnen). Officiële instanties vertrekken vanuit hun snelheidsmetingen, en burgers baseren zich op hun identiteit als (groot)ouder en vanuit de overtuiging dat kinderen recht hebben op een veilige leefomgeving.

Het is nu aan de officiële instanties om te bepalen welke weg wordt ingeslagen. Ofwel blijft de verkeerssituatie ongewijzigd en moet duidelijk gecommuniceerd worden aan de bewoners dat spelende kinderen zich beperken tot de speelterreinen. Ofwel, kan de officiële overheid erkennen dat de wijk aan het verjongen is, en moet er duidelijk gecommuniceerd worden aan de chauffeurs in de wijk dat ze rekening moeten houden met

spelende kinderen. Aangezien meerdere bevraagde bewoners klagen over het verkeersprobleem in de wijk en ook de bevraging van de politie uitwijst dat snelheid een prioritair probleem is voor vele bewoners, lijkt ons de laatste optie aangewezen. Welke optie er ook wordt genomen, deze analyse heeft ons ook geleerd dat voor burgers de (reacties van) officiële instanties een belangrijke bron zijn om hun beleving inzake verkeersveiligheid te managen en dat, zeker wanneer burgers melding maken van een onveilige ervaring, het uitblijven van een reactie (wat die ook mag zijn) potentieel nefast kan zijn voor de veiligheidsbeleving van burgers.

2.2.3 Problematiek van woonwagenbewoners in wijk A3.

Op het moment van het onderzoek (2008), en tot op vandaag (2011), is de hele stad verdeeld over het 'zigeunerprobleem' in wijk A3. Langs de ene kant bevinden zich de inwoners en handelaars, gesteund door de lokale politieke oppositie, die de aanwezigheid van woonwagenbewoners linken met overlast en een stijging van woninginbraken en winkeldiefstallen. Ze argumenteren dat hun verblijf illegaal is en hebben zich hieromtrent actief georganiseerd (oprichting van een actiecomité). Aan de andere kant staan de burgemeester, de korpschef, de andere politici en burgers die aangeven dat ook woonwagenbewoners recht hebben op een verblijfplaats. Zij tonen met politiecijfers aan dat de veiligheidsbeleving onterecht is en verwijten de tegenstanders onverdraagzaamheid (zie hfst 5). Deze verdeeldheid komt ook terug bij de geïnterviewde inwoners van wijk A. John en Xavier scharen zich heel duidelijk achter de standpunten van de eerste groep:

- John: (Het)zelfde fenomeen met die zigeuners hé. Dat zijn ook mannen met lange vingers die zigeuners: ze komen de winkel binnen en ze houden de verkoopster bezig en ondertussen is de andere bezig met het één of het ander te pieken (stelen) en hup ze zijn weg.
- Xavier: (...) En als die zigeuners er zijn, de inbreuken die stijgen met 60 70%.

I: Volgens u is er een link tussen de aanwezigheid van zigeuners en een stijging van inbraken?

Xavier: Ja. Zonder twijfel. Ik zeg niet dat het die bepaalde personen zijn hè, Maar als die zigeuners hier zijn, stijgen de inbraken en de diefstallen, in magazijnen, gelijk hoe of wat. Want op de wijk A. zelf, tijdens de dag, als ze daar zijn, zien we ze rondrijden met hun wagens. En alles zo een beetje gadeslaan.

Rik, die ook een lokaal politicus is, verdedigt het standpunt dat de veiligheidsbeleving van de tegenstanders onterecht is en dat de burgers in de war zijn, omdat de cijfers aantonen dat het niet om de woonwagenbewoners gaat, maar om rondtrekkende dadergroepen met een gelijkaardig uiterlijk.

Er is een informatievergadering geweest (...) En de korpschef die spreekt dat tegen en die zegt (...) dat het niet die zigeuners zijn die een aantal diefstallen gepleegd hebben, maar dat het uitgaat van rondtrekkende Roemenen. Die hetzelfde uitzicht ongeveer hebben waardoor de verkeerde daarmee (...) opgezadeld wordt. (Rik)

Rik is dan ook van oordeel dat beleid zich niet mag laten leiden door dit onterecht en 'subjectief' veiligheidsgevoel, en de taak heeft burgers bewust te maken van die verkeerde associatie door hen er bijvoorbeeld op te wijzen dat ook leden van het 'eigen volk' inbraken, winkeldiefstal en oplichterij plegen.

Rik: (...) men ziet een zigeuner en men zegt: "Dat is een dief". **Dus die associatie die compleet fout is.** En ik geef het voorbeeld (van een Vlaams meisje die mensen oplicht) ik geef dat er alle keren bij als ik zoiets hoor van die zigeuners: **'Pas maar op als je die zigeuners altijd beschuldigt, want andere dingen gebeuren ook door eigen mensen!'**

Nog andere respondenten zijn genuanceerder in hun associatie:

Virginie: Dat (inbrakenplaag) was de periode dat er in de wijk A3. zigeuners stonden en iedereen had echt zoiets van: 'Dat zijn zij! Zij hebben dat gedaan!'. Ja, op den duur begin je ook zoiets te denken omdat zij daar dan gewoon zijn. Het is gemakkelijk om de schuld op hen te steken, maar de daders zijn nog niet gevonden dus...

De maatregelen van de burgemeester en de korpschef om de bewoners gerust te stellen (o.a. een informatievergadering) lijken niet te werken (zie ook hfst 5) en sinds het voorjaar 2009 woedt zowel in de gemeenteraad als in de media (occasioneel ook in de nationale media) een hevig debat over de 'zigeunerproblematiek' waarbij de protagonisten zich steeds feller positioneren in 'hun' argumenten. De impasse lijkt compleet. Gezien de problematiek reeds twee jaar de lokale politiek domineert, regelmatig aan bod komt in de lokale media en ook wijd verspreid is onder andere inwoners van stad A., lijkt het ons echter niet aangewezen om de huidige officiële analyse en aanpak aan te houden waarbij het ongenoegen gesitueerd wordt bij een radicale intolerante minderheid die moet genegeerd worden (zie hfst 5). Volgens ons kan een sociaal constructionistische analyse echter een ander licht werpen op de problematiek, waarbij we tegemoet komen aan de zorgen van de tegenstanders, zonder hen daarom gelijk te geven.

In de tweede analyse van hoofdstuk 4 hebben we het belang benadrukt van identiteit en sociale categorisering om te begrijpen waarom burgers een bepaalde veiligheidsbeleving opbouwen. We hebben daarbij vastgesteld dat bij het construeren van hun veiligheidsbeleving burgers zichzelf en anderen identificeren en daarbij onderscheid maken tussen veilige en onveilige plaatsen en personen. Dit is een proces dat burgers continu in hun dagelijkse leven doen. Veiligheidsbeleving krijgt een onregelmatig karakter wanneer burgers het gedrag van bepaalde personen en plaatsen niet kunnen voorspellen of verklaren. We spreken echter van een problematische beleving zodra de aanwezigheid van die 'Andere' de grenzen van de eigen identiteit doet vervagen. Op die manier kunnen we de veiligheidsbeleving ten aanzien van vreemden, zoals woonwagenbewoners, niet enkel begrijpen als een angst voor het onbekende, of als een gevolg van een racistische of ethnocentrische houding, maar ook als een bekommernis over wat de aanwezigheid van deze personen betekent voor de eigen gewoontes en voorzieningen binnen de gekende sociale en geografische grenzen.

Als we inderdaad nagaan hoe de respondenten (die niet eens in wijk A3 wonen) hun veiligheidsbeleving verantwoorden, merken we dat de respondenten deze buitenstaanders met hun eigenaardige levensstijl, "*Van wat leven die?*" (Eddy), ervaren als een bedreiging voor het vredevol leven in de wijk die het normaal dagdagelijkse leven van iedereen ernstig verstoort:

Vrouw van John: Wijk A3 wordt nu geterroriseerd door die zigeuners

John: (...) **En dat was ook zo'n rustige wijk A3. Ook een droomwijk, en nu?** Mensen hebben hun eigen comité gesticht om in het weekend en 's avonds het spel in de gaten te houden. (...) zij (woonwagenbewoners) staan daar 48u en nemen de plaats in en scheppen daar ook een sfeer van onveiligheid. **Die mensen van wijk A3., die kinderen durven bijna niet meer naar het zwembad gaan. Er is daar een sportzaal. Die kadeeën durven daar bijna niet meer passeren ginder.** Ze hebben honden. Ik passeer daar ook en ik heb daar eens een hond gehad die achter mij kwam.

Bepaalde respondenten zien zich dan ook genoodzaakt om maatregelen te nemen die ze voorheen niet namen. Zoals John, die elke woensdagavond zijn kleinzonen ophaalt aan de sportzaal in wijk A3:

Als ik buitenstap (uit de auto), ik kijk goed waar ik alleen ben of waar ik parkeer. **Iets dat ik vroeger nooit zou gedaan hebben.** Als ik nu vertrek 's avonds met mijn auto, ik maak altijd vanbinnen de slotjes vast, de centrale beveiliging. Dat ze de deur niet kunnen opentrekken. **En vroeger stond die beveiliging niet op en nu altijd.** (John)

De reacties van zowel de tegenstanders (oprichten van actiecomité, de kritieken van de politieke oppositie) als van de overheid (politiecombi's in de buurt) lijken de indruk te versterken dat het nemen van veiligheidsmaatregelen noodzakelijk is:

Ik heb gehoord en ik heb het met mijn eigen ogen al gezien, dat dagdagelijks, dat er daar dagdagelijks bezoek is van de politie. En het is niet met 1 auto, het is met 2, 3 auto's dat ze daar staan (Eddy)

Bovendien hebben de respondenten niet het gevoel dat de burgemeester hun bezorgdheid ernstig neemt, en zijn ze ongerust dat andere prioriteiten (zoals verkeersveiligheid in de eigen wijk) niet meer aan bod komen:

- *I: Je zei dat de burgemeester daar een ander standpunt over heeft?*
Xavier: Jajaja, die beschermt ze tot en met. Dat is. Je moet er niet tegen beginnen tegen onze burgervader want dat is... **'Verdraagzaam zijn', zegt hij. Ja, wat moet je dan zeggen?**
- Lise: Er zijn er veel die daar (zigeuners) iets tegen hebben. Als je ze nog maar ziet toekomen is het al van: 'Lap, ze zijn daar weer, ze komen alweer logeren op ons kosten'. Water en elektriciteitsverbruik. Jij moet daar voor betalen en **als ze daar geld willen insteken. Amai!** Terwijl ze dan hier (wijk A) bijvoorbeeld iets kunnen doen dat de mensen een wat veiliger gevoel zou kunnen geven. Dat ze al veel minder vlug zouden kunnen rijden.

Het is duidelijk dat we deze onregelmatige veiligheidsbeleving ten aanzien van de woonwagenebewoners, niet (enkel) mogen begrijpen als een 'angst voor het onbekende' of een gebrek aan tolerantie, maar ook kunnen problematiseren als een ongerustheid over de vervaging van de eigen vertrouwde sociale en geografische grenzen en de gewoontes, gedragingen en voorzieningen die binnen die grenzen gelden. Eenvoudigweg de burgers aansporen om meer verdraagzaam te zijn, en/of informeren dat de criminaliteit veroorzaakt wordt door andere groepen, is dan ook niet voldoende om de ongerustheid bij tegenstanders weg te nemen.

Om de aanslepende polemiek over de 'zigeunerproblematiek' te doorbreken is er o.i. voornamelijk nood aan een overheid die burgers geruststelt dat de aanwezigheid van woonwagenebewoners geen bedreiging zal zijn voor hun eigen dagdagelijkse leven. In die zin zouden we de officiële instanties aanraden om niet enkel burgers te informeren over wie de woonwagenebewoners zijn, hoe ze leven en wat ze wel en niet doen, maar ook duidelijk te communiceren hoe de opvang zal verlopen. In die zin is er o.i. nood aan een concreet beleidsplan met daarin niet enkel de voorzieningen voor de woonwagenebewoners, maar ook duidelijke richtlijnen over wie er wordt toegelaten op het terrein, aan welke regels ze zich moeten houden, wie er zal op toezien dat deze regels gerespecteerd worden en op welke manier burgers de overheid kunnen contacteren wanneer zich toch problemen voordoen. Aangezien wijk A3 reeds een druk bezochte pleisterplaats is met vele voorzieningen en evenementen, moet misschien ook overwogen worden om de inplanting van het doortreksterrein te situeren op een andere, minder overbelaste plaats. Het zijn maar

enkele suggesties en onvermijdelijk zal er altijd kritiek zijn, maar een concreet uitgewerkt beleidsplan en een goede communicatie en opvolging ervan, kan al heel wat onrust en ongenoegen wegnemen, en op geen enkel moment krijgt geen enkele partij gelijk of wordt er iemand genegeerd. Een gelijkaardige analyse en aanpak kunnen we ook toepassen ten aanzien van de problematiek van drugs in wijk A.

2.2.4 Problematiek van rondhangjongeren en drugs in wijk A.

De problematiek van rondhangjongeren en drugs op het pleintje in wijk A. wordt door officiële instanties heel anders geconstrueerd dan door de geactiveerde bewoners. De wijkinspecteur erkent dat de bewoners zich zorgen maken, maar op basis van eigen observaties en gesprekken met de jongeren zelf, stelt hij vast dat het gebruik van drugs en de verkoop ervan zeer beperkt is. Hierdoor concludeert hij dat de veiligheidsbeleving van de bewoners onterecht is en dat de bewoners overdrijven (zie hfst 5). Met dit standpunt staat de wijkinspecteur echter lijnrecht tegenover de geactiveerde leden, ook de idealistische ingestelde leden, die op basis van eigen ervaringen en verhalen van omwonenden rond het pleintje, overtuigd zijn dat drugs en de handel ervan een acuut en reëel probleem zijn in de wijk (zie hfst 6).

Officiële instanties en burgers verschillen dus in de bronnen die ze gebruiken en komen zo tot andere constructies van de problematiek. Het is o.i. echter geen oplossing om als officiële instanties de eigen bron als objectiever en correcter te positioneren dan die van burgers. Het negeren van de beleving en het uitblijven van een officiële reactie leidt immers tot spanningen binnen het comité en zet kritische ingestelde leden aan om het recht in eigen handen te nemen (zie hfst 6). Evenwel betekent dit niet dat officiële instanties de (kritische) bewoners zomaar moeten volgen. We menen dat een sociaal constructionistische analyse kan bijdragen tot een beter begrip van hoe en waarom de bewoners de drugsproblematiek op een bepaalde manier construeren, en aanwijzingen kan geven voor een andere aanpak.

De manier waarop bewoners en officiële instanties het drugsprobleem in de wijk construeren heeft veel gelijkenissen met de situatie in het idyllische Prestbury uit het onderzoek van Girling, Loader & Sparks (2000). Ook in Prestbury ervaren de bewoners drugsgebruik en –verkoop als een reëel probleem, maar ontkennen de officiële instanties, i.e. de politie, dat er een uitgesproken drugsprobleem is. De auteurs (Loader et al, 2000) suggereren dat we die beleving echter niet mogen beoordelen op basis van feitelijke politionele informatie, maar moeten begrijpen als een onrust over de vervaging van de gekende en gekoesterde sociale en geografische grenzen van het dorp. Met hun gedrag en vermeend drugsgebruik importeren de rondhangjongeren van Prestbury immers de ‘gevaarlijke en chaotische’ buitenwereld en brengen ze hiermee de eigenheid en identiteit van het dorp in gevaar. Als we de constructies en verantwoordingen bekijken van de bewoners in wijk A. komen we tot eenzelfde vaststelling.

Rondhangjongeren op het pleintje zijn al een aantal jaren een doorn in het oog van de bewoners omwille van zwerfvuil, lawaaioverlast, klein vandalisme, verkeersoverlast en pesterijen ten aanzien van omwonenden en passanten. Evenwel in vergelijking met deze ‘traditionele’ problemen die de meeste bewoners gewoon zijn en toeschrijven aan ‘jong zijn’, worden de drugsactiviteiten ervaren als iets nieuw, uitzonderlijk en ongewoon:

“Hetgeen dat daar gebeurt, dat zijn uitzonderlijke gevallen.” (Guido). Bovendien brengen die drugs volgens de bewoners nieuwe gedragingen met zich mee zoals zeer gevaarlijk en ongeoorloofd rijgedrag (racen en slippen met auto's, iemand op een motorkap vervoeren): *“Maar wat ik met mijn eigen ogen gezien heb, dus van die gasten die bezig waren, dat was iets dat niet klopte. (...) Geen normale werken.”* (Eddy). De aanwezigheid van drugs maakt hun gedrag ook meer onvoorspelbaar: *“(…) mensen die aan de drugs zitten die dan echt goed weg zijn, die zijn toch niet 100% te vertrouwen, dus je weet niet waartoe die mannen in staat zijn.”* (Lise). Op basis van deze ervaringen en verhalen is het niet verwonderlijk dat de bewoners een *onregelmatige veiligheidsbeleving* construeren ten aanzien van de (drugs)activiteiten op het pleintje en ervoor opteren om, zeker 's avonds, het pleintje te mijden:

- Dan na een keer of twee ga je langs daar niet meer hè. Dan ga je niet meer langs daar en zeker (legt nadruk) niet meer als het begint donker te worden of gelijk wat. (Eddy)
- (...) als ze daar rondhangen dan durf ik sowieso al niet passeren. Vroeger konden wij nog eens 's avonds, ook al was het donker (door de wijk wandelen). Je zult dat nu niet meer doen, ook al ben je met twee, of met een gezin,. Je zult dat niet meer doen. (Lise).

De veiligheidsbeleving krijgt echter problematische proporties omdat de bewoners vaststellen dat mijden niet altijd helpt. De personen op het pleintje gaan volgens de bewoners vaak rechtstreeks de confrontatie aan: via bedreigingen en intimidaties t.a.v. bewoners en passanten, en vandalisme aan de huizen, willen ze iedereen op afstand houden.

- En 's avonds, die kwamen zo afgelopen op u als jij kwam afgelopen met de hond en dat tot op een paar meter van jou en hop terug weg: ‘Allez, we gaan u uitdagen en wat zou jij nu doen?’. (Eddy)
- Ze doen stoer om ons te laten weten: ‘Laat ons met rust. (...) We gaan ons de man tonen zodat ze (bewoners) ons met rust laten en daarmee doen ze niets aan ons.’(Franky).
- Mijn gedacht is dat ze de mensen schrik aanjagen zodanig dat ze (bewoners) zeker niet meer buitenkwamen 's avonds. (Guido).

De bewoners zijn dan ook overtuigd dat op het pleintje niet alleen drugs worden gebruikt, maar er ook wordt gedeald. Voor de bewoners is het niet helemaal duidelijk wie precies betrokken is bij deze handel, maar ze vermoeden dat de dealers behoren tot bendes buiten de buurt en/of de stad (jongeren in de auto) en de kopers zowel afkomstig zijn van binnen als buiten de buurt (jongeren op brommertjes):

- Maar dat zaakje was al lang bezig. Dat we dat hoorden en dat we dat zagen dat er hier auto's kwamen toegevlogen aan hoge snelheid. Je ziet direct chauffeurkes die erin zitten met het klakken (petje) achteruit. Vroeemm! En dat duurde daar niet lang hé. Bepaalde bleven daar op dat bankje zitten. Bepaalde. Ik denk dat dat maar kleine visjes zijn of meelopers, en daar zijn er een paar die ik ken. Maar die andere gasten met die auto's daar ken ik niets af. (Eddy)
- Dat is al een tijdje aan de gang. Op donderdagavond als het goed weer is, is dat hier vrij druk. Dan zie je werkelijk de auto's beneden rijden. Snelle wagen over het algemeen. En een kwartier nadien zijn de brommers er en die verdwijnen dan weer langs alle kanten. En dat zijn ze (dealers) weer weg. De levering is gebeurd. (Michel).

De bewoners menen dat deze dealers voor niets terugdeinzen en in staat zijn geweld te gebruiken en/of wraakacties te ondernemen wanneer bewoners zelf iets ondernemen of de politie zouden waarschuwen:

- Als je hier buiten loopt dan roepen ze naar u. Ze kunnen schieten ook hè. Dat weet je niet. (...) Als je die mannen lastig valt, kan het gebeuren dat ze heel uw boel komen kapot smijten. Die mannen die drugs leveren die doen van alles hè. (...) Die bendemannen vrezzen niks. (Franky)
- Maar de mensen zijn ook, je voelt dat wel, die zijn wel bang om (...) op papier aan politiediensten te vertellen: 'Ik ben door die lastig gevallen'. (Willy)

Bovendien is er ook weinig vertrouwen in de officiële kanalen om drugszaken af te handelen: 'Wat hebben we toch te verliezen', denken sommigen (dealers). Als je eens hoort en ziet hoe ze redeneren. Op een vrij banale manier toch? Wat kunnen ze ons doen? Wat kunnen ze ons doen en wat gaan ze met ons doen? Als ze vandaag opgenomen (opgepakt) worden, een paar uur nadien zijn ze gelost (vrij). De politieman is nog bezig met zijn verslag te maken en hij loopt al op de straat. (Eddy)

De reacties van lokale officiële instanties dragen niet bij tot een oplossing. Integendeel, hun reacties bevestigen de veronderstelling bij de bewoners dat het gaat om louche en gevaarlijke figuren. In eerste instantie blijft een officiële reactie uit. Voor de bewoners geeft deze non-reactie aan dat ook de politiediensten bang zijn en is het een bewijs dat wat zich op het pleintje voordoet onvoorspelbaar en gevaarlijk is (zie hfst 6). Uiteindelijk is er in de zomer van 2009 toch een politionele interventie gekomen waarbij personen werden gefouilleerd en aangehouden en auto's onderzocht en vastgezet met een klem.

Eddy: We hebben een 2-3 keer gezien dat ze (politie) hier werkelijk toegekomen zijn met die overvalwagens, 3-4 overvalwagens, 's avonds en dat ze 'den boel' (omgeving) hier hebben afgezet. Naar verluid werd er hier gedeald.

I: Maar je bent dat niet zeker?

Eddy: Nee, maar als er een auto aangeslagen wordt, dan weten we genoeg.

De bewoners omschrijven dit als een 'raid'¹⁰², en nadien is het drugsprobleem op het pleintje verdwenen. Maar ook deze repressieve interventie van de politie bevestigt de bewoners in hun beleving en problematisering van het drugspleintje, i.e. de politie zou immers niet repressief optreden indien het niet om gevaarlijke en louche figuren gaat.

Deze alternatieve analyse naar hoe burgers drugs op het pleintje construeren toont aan dat de bewoners voornamelijk ongerust zijn dat door de aanwezigheid en het drugsgebruik van de lokale rondhangjongeren op het pleintje, bepaalde louche buitenstaanders de wijk opzoeken en het dagelijkse leven en handelingen van de bewoners (e.g. 's avonds de hond uitlaten) ernstig verstoren. Zelfs de idealistische voorzitter, die minder zeker is dat het gaat om bendes, is overtuigd dat de jongeren op het pleintje het leven in de wijk ernstig aantasten: "Als je een beetje ervaring hebt met criminologie enzo, of met criminaliteit, weet je dat die hervallen, dat die blijven, dat die uitdagen en dus de sfeer verzieken." (Willy). Net zoals bij de woonwagenbewoners in wijk A3 en net zoals in Prestbury, zijn de bewoners overtuigd dat de rondhangjongeren in wijk A met hun

¹⁰² Als de interviewer de wijkinspecteur daarover aanspreekt, geeft hij aan dat er vanuit de politie geen specifieke actie is geweest omtrent drugs op het pleintje, maar dat het een actie was die viel binnen de 'gewone' werkopdrachten van de interventieploeg: "Dat zal niet expliciet een raid geweest zijn. Maar dat zal gewoon een interventie zijn. (...) Tuurlijk, dat is misschien een beetje spectaculair voor de mensen die er rond wonen als er daar twee drie met gespreide armen tegen de combi staan, fouille, de paspoorten afgeven en 'Nu ga je daar gaan staan en gaan we eens je auto doorzoeken.'. Dat ze dan zeggen: 'Dat is een raid op de wijk A.'. Neen, dat is gewoon binnen de werkopdrachten, dat is geen project." (Wijkinspecteur).

drugsgebruik de ‘gevaarlijke en chaotische’ buitenwereld importeren en hiermee de eigenheid en identiteit van wijk A. in gevaar brengen.

Het is duidelijk dat de huidige aanpak door de politie, negeren of repressief handelen, niet bijdraagt tot een betere veiligheidsbeleving bij bewoners, maar integendeel, hun overtuigingen heeft bevestigd. Alhoewel de problematiek zich vandaag niet meer stelt, lijkt het ons daarom aangewezen om in de toekomst een andere aanpak te volgen die de onrust bij de bewoners reduceert in plaats van bevestigt. De partnerschapsgedachte in de integrale veiligheidsbenadering biedt o.i. uitwegen. In die zin dat niet de politie, maar andere actoren uit de sociale sector beter geplaatst zijn om contact te zoeken met die jongeren. De wijkinspecteur, vanuit zijn filosofie van gemeenschapsgerichte politiezorg, slaagt hier ook in, maar omwille van zijn functie blijft zijn relatie met de jongeren onvermijdelijk op het controleniveau steken. Bovendien geeft hij zelf toe dat hij niet altijd de tijd en ruimte krijgt om die jongeren op te zoeken. De introductie van een jeugdwerker of een straathoekwerker in de wijk lijkt ons dan ook zinvol. Wellicht zal hij/zij een minder autoritaire relatie met de jongeren kunnen uitbouwen. Gezien de mogelijke verjongingstendens in de wijk, lijkt ons dit bovendien geen slechte investering.

De aanwezigheid van een sociale werker vermijdt dat de bewoners onmiddellijk een negatief beeld vormen over de jongeren, maar tegelijk is het een signaal dat de officiële instanties de zorgen en problemen van en met jongeren serieus neemt. Bovendien kan deze sociale werker ook fungeren als tussenpersoon in de relatie bewoners en jongeren, eventueel via het wijkcomité, en op die manier vragen en zorgen beantwoorden van ongeruste bewoners. Op lange termijn kan dit eventueel de rechtstreekse relatie tussen bewoners en jongeren verbeteren, en wie weet zullen jongeren ooit samenwerken met het wijkcomité bij bijvoorbeeld het organiseren van het jaarlijks wijkfeest?

Opnieuw zijn dit slechts suggesties, en geven we toe dat het onmogelijk, en misschien wel onwenselijk, is om te komen tot een samenleving zonder intergenerationele spanningen. Evenwel is het wel wenselijk om in te grijpen wanneer omwille van die spanningen de ene groep niet meer beschikt over, of overtuigd is van, de bronnen die zorgen dat ze hun veiligheidsbeleving in het dagelijkse leven kunnen verklaren, voorspellen en managen. In dit voorbeeld hebben de bewoners een problematische veiligheidsbeleving, maar evengoed kunnen het de jongeren zijn. Door op een gesitueerde wijze aandacht te hebben voor de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving krijgen we hier zicht op en worden nieuwe pistes van aanpak zichtbaar, zonder dat hierbij partijen worden genegeerd of gedemoniseerd.

3 Conclusie

We zijn Deel II van dit proefschrift begonnen met de vaststelling dat officiële instanties een onderscheid maken tussen objectieve en subjectieve vormen onveiligheid. Het eerste verwijst naar het slachtofferrisico van burgers dat gemeten wordt aan de aan hand van cijfers (e.g. criminaliteitsstatistieken, slachtofferenquêtes) en het tweede naar de opinies en attitudes van burgers over onveiligheid gemeten aan de hand van bevolkingssurveys (e.g. Federale Veiligheidsmonitor). De beleving van burgers wordt als problematisch bestempeld

wanneer de subjectieve percepties niet overeenstemmen met de objectieve cijfers. Vervolgens zijn er tal van debatten en verklaringen geformuleerd over hoe die kloof tussen het objectieve en subjectieve onveiligheid moet begrepen en overbrugd worden. De enige consensus die hieromtrent bestaat is de noodzaak om dit te begrijpen en aan te pakken via een integrale veiligheidsbenadering die de belofte inhoudt rekening te houden met de verschillende kenmerken en lokale gevoeligheden van zowel diverse doelgroepen als de setting, en toegang geeft tot allerlei methoden en strategieën om de beleving van burgers te corrigeren.

In de loop van Deel II hebben we echter vastgesteld dat deze problematisering en aanpak niet zonder kritiek is. Het debat over hoe we de kloof tussen subjectieve en objectieve onveiligheid kunnen begrijpen is immers niet afgesloten. In hoofdstuk 5 hebben we opgemerkt dat ook binnen het officieel discours er niet altijd eensgezindheid is over de 'objectieve' principes en gegevens waaraan de 'subjectieve' beleving van burgers wordt afgetoetst, en er dus twijfels ontstaan in welke mate de beleving van burgers gevolgd moet worden. Bijgevolg is er ook vaak discussie over welke de 'juiste' aanpak is. Critici van het integraal veiligheidsbeleid wijzen erop dat het vaak de 'zwakkere' sociale actoren zijn die het onderspit delven aangezien deze sector vaak niet beschikt over 'harde' overtuigende gegevens, en omdat, in vergelijking met de veiligheidsactoren, er binnen de sociale sector meer verdeeldheid is over de principes en de doelstellingen die nagestreefd moeten worden (Goris, 2002).

Om deze twijfels en spanningen tussen officiële instanties onderling en met burgers op te heffen, hebben we, in lijn met de bevindingen van hoofdstuk 4, een pleidooi gehouden voor een alternatieve problematisering van veiligheidsbeleving waarbij het traditionele onderscheid tussen subjectieve en objectieve onveiligheid wordt verlaten. Een 'objectieve' onveiligheid is immers ook een dynamisch gegeven. De term 'objectief' wordt gebruikt wanneer de officiële instanties eensgezind overtuigd zijn dat de bronnen het probleem adequaat beschrijven (e.g. snelheidsmeter, criminaliteitscijfers over woninginbraken, observaties van de wijkagent). 'Subjectief' zijn dan de belevingen die gebaseerd zijn op andere bronnen (e.g. ervaringen van bewoners). Zodra echter twijfel bestaat over de officiële bronnen (e.g. door bijkomende informatie van de interviewer), verdwijnt die overtuiging en daarmee ook de 'objectieve' maatstaf waartegen de beleving van burgers wordt afgetoetst. Het is dan ook weinig zinvol de problematisering te omschrijven als een kloof tussen een 'subjectieve' en 'objectieve' onveiligheid, en energie te steken in het begrijpen en overbruggen van die kloof (zie ook: Van den Herrewegen & Verfaillie, in review).

Dit impliceert evenwel niet dat we over veiligheidsbeleving niets kunnen zeggen (zwarte doos) of dat alle belevingen even gelijkwaardig zijn (lege doos). Indien officiële instanties de keuze maken om in hun veiligheidsbeleid rekening te houden met de veiligheidsbeleving van burgers, dan biedt o.i. een sociaal constructionistische benadering uitwegen over hoe ze (verschillen in) veiligheidsbeleving kunnen begrijpen, hoe ze verschil kunnen maken tussen problematische en niet-problematische belevingen, en levert dit aanwijzingen op hoe ze met die (verschillende) belevingen kunnen omgaan. Met deze alternatieve analyse en problematisering hebben we geenszins de bedoeling om de integrale

veiligheidsbenadering te vervangen, integendeel: we onderschrijven de principes, maar wensen deze aan te vullen of aan te scherpen zodat ze bijdragen aan een alternatieve problematisering en aanpak.

Een *gesitueerde aanpak* bouwt voort op de op maat gemaakte aanpak van de integrale veiligheidsbenadering, maar geeft vooral aan in welke mate de beleving een afwijking is van de dagelijkse leefwereld van de burger, en vanuit welke identiteiten en sociale categorieën de burger hierbij vertrekt. Een gesitueerde aanpak impliceert niet enkel een gedifferentieerde aanpak naargelang de setting of de doelgroep, maar ook oog hebben voor de verschillende doelgroepen die in één setting aanwezig zijn, en hoe deze groepen zich verplaatsen zowel in tijd als ruimte. In die zin zal een veiligheidsbeleid in een (metro)station zowel alert moeten zijn voor de behoeften en noden van de geroutineerde trein- en metroreizigers buiten de spitsuren (zie hfst 4), als gericht moeten zijn op de dagjestoeristen en de internationale reizigers die voor het eerst in het station komen.

Met een *burgergerichte aanpak* erkennen we het belang van het betrekken van burgers in het veiligheidsbeleid, zonder dat we daarom hun belevingen zomaar moeten overnemen. Sociaal constructionisme waarschuwt er immers expliciet voor dat we de constructies en bronnen van burgers niet mogen verheffen tot verklarende factoren, maar juist moeten onderwerpen aan analyse. Indien officiële instanties ervoor kiezen burgers te betrekken in het veiligheidsbeleid dan impliceert dit dat ze in de analyse de verantwoordingen, verklaringen, overtuigingen, strategieën van *alle* burgers ernstig nemen, zich niet beperken tot een overzicht van *wat* burgers onveilig vinden en absoluut niet overgaan tot een evaluatie in welke mate hun belevingen en bronnen al dan niet juist zijn. Sociaal constructionisme benadrukt immers ook de erkenning van het individu als een actieve interpretator, die niet mag gereduceerd worden tot een passief slachtoffer van de bronnen die in zijn/haar omgeving beschikbaar zijn. Kwalitatieve technieken zijn dan ook o.i. noodzakelijk om na te gaan *hoe* burgers hun constructies en bronnen met elkaar verbinden, i.e. in welke mate de burgers overtuigd zijn dat deze bronnen hen helpen bij het verklaren, voorspellen en managen van hun constructie van veiligheidsbeleving. Een problematische veiligheidsbeleving doet zich voor zodra we vaststellen dat burgers niet (meer) beschikken én geloven in bronnen die hun beleving onderhouden en/of veranderen. Nagaan in welke mate deze constructies en dit (gebrek aan) geloof in deze bronnen gedeeld worden door andere burgers, geeft vervolgens indicaties over de mate waarin deze (problematische) beleving verspreid is in een groep en/of een setting, en in de tijd.

Tenslotte willen we met een *reflexieve aanpak* de samenwerking tussen verschillende actoren bevorderen. We zijn het eens met de critici die argumenteren dat de spanningen en onevenwichtige verhoudingen tussen partners in een integraal veiligheidsbeleid een gevolg zijn van een streven naar een consensus, maar dat die consensus onmogelijk is omdat de officiële instanties verschillende principes en overtuigingen hanteren over wat veilig en onveilig is. Inzake veiligheidsbeleving bij burgers betekent dit dat er tussen de verschillende officiële instanties geen overeenstemming is over de gegevens die we moeten gebruiken bij het evalueren van de veiligheidsbeleving bij burgers. Binnen de alternatieve problematisering die afstapt van de kloof tussen een 'objectieve' en 'subjectieve' onveiligheid is die consensus niet meer noodzakelijk. Het streefdoel binnen een

partnerschap is immers niet te bepalen wat een juiste en objectieve onveiligheid is, maar te komen tot een rijker inzicht hoe we veiligheidsbeleving bij burgers kunnen begrijpen, problematiseren en aanpakken. Dit impliceert wel een bereidheid bij de officiële instanties om tijdens de discussie hun eigen beperkingen inzake het in kaart brengen van de beleving van burgers te erkennen en open te staan voor alternatieve gegevens van de andere partners aan tafel. De enige overeenstemming die na deze discussie dan bereikt moet worden, is welke aanpakken zinvolle bronnen opleveren die burgers ondersteunen in het onderhouden en/of veranderen van hun beleving, in welk tijds kader deze aanpakken worden toegepast en wie in staat voor de concrete uitvoering ervan. Gezien veiligheidsbeleving een dynamisch gegeven is, lijkt het ons ook zinvol om op gezette tijdstippen opnieuw samen te komen en te evalueren hoe burgers omgaan met deze stimulansen van ondersteuning of verandering.

Vanuit deze principes van de integrale veiligheidsbenadering aangevuld en aangescherpt met sociaal constructionistische analysetools, kunnen we veiligheidsbeleving bij burgers begrijpen en problematiseren zonder dat er daarom overeenstemming moet zijn – tussen officiële instanties onderling, maar ook met en tussen burgers onderling – over wat een juiste en gepaste veiligheidsbeleving is. Op die manier, kunnen we o.i. komen tot aanwijzingen over een aanpak die veiligheidsbeleving van *alle* burgers serieus neemt, en niet leidt tot het vergeten of negeren van zwakke of dissidente stemmen in de samenleving.

Hoofdstuk 8: Algemeen besluit

Burgers in de ban van onveiligheid?

In dit proefschrift hebben we onderzocht hoe burgers in hun dagelijkse leven onveiligheid beleven. We vertrokken daarbij vanuit de analyses van de socioloog Frank Furedi (2006) en de criminoloog David Garland (2001) die aangeven dat we de huidige westerse preoccupatie met onveiligheid niet louter mogen begrijpen als een reactie op gevaarlijke en onveilige situaties zoals rampen, ziektes of criminaliteit, maar als een gevolg van *nieuwe culturele praktijken* omtrent het identificeren, verklaren en afhandelen van onveiligheid. Een nieuwe cultuur die het resultaat is van doorgedreven moderniseringsprocessen (zie ook Beck, 1992 en Bauman, 2000) en die enerzijds een bevrijding inhoudt van de traditionele keurslijven waarbinnen westerse burgers hun leven kunnen organiseren, maar die zich anderzijds kenmerkt door een *verhoogd bewustzijn* omtrent de risico's die gepaard gaan met die modernisering en tegelijk een tanend geloof in de oude organisatiekaders om die risico's te voorspellen, te vermijden of te beheersen. Dit losbreken uit de oude algemene kaders zou burgers meer *zelf verantwoordelijk maken* voor het organiseren van hun leven, maar tegelijk hen ook meer confronteren met *twijfels en onzekerheid* omdat er (voorlopig) geen geloof is in nieuwe algemene formules om de laatmoderne risico's in te schatten en te managen.

In de 50-jarige onderzoekstraditie naar 'fear of crime' vinden we die sociaal-culturele analyse voornamelijk terug in wat wij het *onzekerheidsmodel* hebben genoemd (zie hoofdstuk 2). In dit model wordt geargumenteed dat veiligheidsbeleving niet louter mag begrepen worden als een reactie op directe of indirecte ervaringen inzake criminaliteit (slachtoffermodel) en een gebrek aan individuele weerbaarheid (kwetsbaarheidsmodel) en/of sociale ondersteuning (omgevingsmodel) om met deze ervaringen om te gaan; maar dat we ook rekening dienen te houden met veiligheidsbeleving als een meer stabiele geneigdheid of aanleg van het individu die een projectie is voor (Hollway & Jefferson, 1997) of een reflectie is van (Jackson, 2004; Pleysier, 2009) onzekerheden en onbehagen veroorzaakt door laatmoderne processen.

Aangezien beleidsmatige visies historisch vrij nauw verbonden zijn met de wetenschappelijke inzichten, is het niet verwonderlijk dat deze sociaal-culturele analyse ook terug te vinden is in het officieel discours en de praktijk inzake de problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving bij burgers (zie hoofdstuk 5). De 'subjectieve' beleving van burgers wordt daarin niet enkel als problematisch omschreven als ze niet in overeenstemming te brengen is met 'objectieve' criminaliteitsmetingen, of omdat ze het gevolg is van verkeerd geïnformeerde burgers of van asociaal gedrag, maar wordt ook geproblematiseerd als een gevolg van gevoelens van onbehagen en onzekerheid bij burgers die maatschappelijk geïsoleerd of onaangepast zijn. Om die kloof tussen de 'subjectieve' beleving en de 'objectieve' inducerende factoren en processen te overbruggen wordt daarom gekozen voor *integrale aanpak* die niet enkel inzet op criminaliteitsbestrijding of corrigerende initiatieven zoals sensibilisering en controlerende strategieën, maar ook

investeert in initiatieven die burgers (opnieuw) integreren in de maatschappij en hen mobiliseren om actief mee te denken en te werken aan een leefbare en veilige samenleving.

In dit proefschrift hebben we enkele bedenkingen willen plaatsen bij deze huidige wetenschappelijke en beleidsmatige visies op veiligheidsbeleving bij burgers. Daarbij ontkennen we niet het bestaan van de laatmoderne transformatieprocessen zoals individualisering en globalisering, en de daarmee gepaard gaande veranderende culturele praktijken in de manier waarop zowel burgers als officiële instanties respectievelijk hun dagelijkse leven en beleid organiseren. We zijn in dit proefschrift evenwel op zoek gegaan naar een wetenschappelijke benadering die veiligheidsbeleving bij burgers begrijpbaar en onderzoekbaar maakt zonder daarbij burgers te reduceren tot passieve slachtoffers van hun eigen kenmerken of persoonlijkheid, hun directe leefomgeving of van een cultuur, een politiek, een economie en/of media die hen in de ban brengen van onveiligheid. In deze conclusie overlopen we de belangrijkste uitgangspunten en kenmerken van dit alternatief begrijpen van veiligheidsbeleving bij burgers, en bekijken we telkens de implicaties van een dergelijk begrijpen voor de problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving.

In de zoektocht naar een alternatieve wetenschappelijke benadering sluiten we ons aan bij de consensus dat *interpretaties* van burgers belangrijk zijn, maar nemen we duidelijk afstand van benaderingen die veronderstellen dat die beleving gestuurd wordt door (percepties van) een externe (e.g. omgevingskenmerken of samenlevingsprocessen) of interne (e.g. psyche van het individu) werkelijkheid die los staat van menselijk handelen. Integendeel, we hebben geopteerd voor *een sociaal constructionistisch perspectief* dat vertrekt vanuit de veronderstelling dat de werkelijkheid vorm krijgt doorheen de interpretatieve en interactionele praktijken van individuen (zie hoofdstuk 3). Aangezien binnen sociaal constructionisme er dus geen 'objectieve' werkelijkheid is waaraan die beleving verantwoording moet afleggen, is het dan ook weinig zinvol om in de problematisering van veiligheidsbeleving te spreken in termen van een kloof tussen 'subjectieve' belevingen en percepties en de 'objectieve' factoren en processen in de werkelijkheid. Indien beleidsmatig de keuze is gemaakt voor een *burgergerichte aanpak* waarin de beleving en opinies van burgers onderdeel uitmaken van de ontwikkeling en implementatie van het beleid, dan is het o.i. essentieel deze beleving op zich ernstig te nemen, en ze niet te ridiculiseren, te negeren of te demoniseren omdat ze niet in overeenstemming zou zijn met de officiële analyse gebaseerd op cijfers of andere 'objectieve' bronnen.

Afstand doen van een 'objectieve' werkelijkheid ten aanzien waarvan we veiligheidsbeleving kunnen aftoetsen, betekent echter niet dat alle belevingen en opvattingen over onveiligheid gelijkwaardig zijn (relativisme) of dat we niets met zekerheid kunnen zeggen over veiligheidsbeleving bij burgers (scepticisme). Om te begrijpen welke betekenis burgers toekennen aan onveiligheid mogen we de analyse evenwel niet beperken tot *wat* burgers waarnemen en hoe problematisch die waarnemingen zijn, maar dienen we een beroep te doen op kwalitatieve technieken en methoden die zichtbaar maken *hoe burgers onveiligheid situeren in hun dagelijkse leven*. Aan de hand van interviews met bewoners uit Wijk A. aangevuld met interviewfragmenten uit de KBS-studie, hebben we zo vastgesteld dat veiligheidsbeleving inderdaad een complex fenomeen is dat we niet beter

begrijpen door de kenmerken van de beschreven onveilige situaties hiërarchisch te inventariseren of door een vergelijking te maken met de juridische/criminologische ernstgraad van de onveilige situatie. Een gesitueerde analyse naar *hoe de onveilige situatie afwijkt van het normale dagdagelijkse patroon* van de burgers, maakt immers duidelijk dat eenzelfde ervaring (e.g. slachtofferschap) zowel onverwacht en onverklaarbaar (onvoorziene veiligheidsbeleving) geconstrueerd kan worden, als wel verwacht en verklaarbaar (routineuze veiligheidsbeleving), maar ook dat binnen eenzelfde constructie allerlei onveilige ervaringen terug te vinden zijn, i.e. routineuze veiligheidsbeleving kan betrekking hebben op verkeerssituaties maar ook op drugsdealers en partnermoord (zie hoofdstuk 4). Om die reden zijn we dan ook voorstander van een *gesitueerde aanpak* van veiligheidsbeleving bij burgers, waarin aandacht is voor de specifieke kenmerken en gevoeligheden van de doelgroep en de setting, maar waarin ook wordt nagegaan hoe de beschreven onveilige situatie afwijkt van het normale verwachtings- en verklaringspatroon van burgers. Bovendien zijn een gesitueerde analyse en aanpak ook noodzakelijk om te begrijpen waarom burgers hun veiligheidsbeleving op een bepaalde manier construeren.

Om te begrijpen *waarom* burgers een onveilige situatie al dan niet verwachten, verklaarbaar en controleerbaar vinden, is het noodzakelijk de constructie te *contextualiseren*. Alhoewel het sociaal constructionistisch perspectief aangeeft dat er geen werkelijkheid bestaat buiten het menselijk handelen, wordt wel erkend dat betekenis niet tot stand komt in een sociaal vacuüm. Hoe burgers denken, spreken en handelen over onveiligheid is dus een gesitueerd proces dat gebeurt in *interactie* met anderen. Het is dus belangrijk na te gaan welke identiteiten betrokken zijn bij het construeren van veiligheidsbeleving, i.e. hoe identificeren burgers zichzelf en anderen, en hoe denken burgers dat anderen hen zien? Deze analyse maakt zichtbaar dat het construeren van veiligheidsbeleving geen neutraal proces is, maar onvermijdelijk gepaard gaat met het *afbakenen, versterken of verdedigen van sociale en/of geografische grenzen*. Het mobiliseren van burgers in kader van onveiligheid, één van de huidige strategieën inzake de aanpak van veiligheidsbeleving, is daarom geen neutrale onderneming, en kan mogelijk spanningen veroorzaken tussen burgers onderling, en tussen burgers en officiële instanties (zie hoofdstuk 6). De vraag is echter niet hoe we een onderscheid kunnen maken tussen ‘juiste’ en ‘foute’ belevingen van onveiligheid, en het gaat er o.i. ook niet zozeer over hoe we (potentiële) spanningen kunnen vermijden of wegwerken. Immers, het risico is dat door het maken van dit onderscheid en het streven naar een consensus bepaalde belevingen belangrijker worden geacht, en andere dissidente of zwakkere belevingen genegeerd of vergeten. Om te komen tot efficiënte problematisering en aanpak van (verschillen in) veiligheidsbeleving bij burgers is het noodzakelijk dat officiële instanties op *reflexieve wijze* bewust zijn van de beperkingen van de eigen methoden en technieken om onveilige situaties in te schatten, en nagaan vanuit welke overtuigingen de verschillende burgers, situaties en personen als veilig of onveilig construeren.

Sociaal constructionisme erkent het belang om de constructie van veiligheidsbeleving te situeren in het hier en nu van de onveilige ervaring en daarbij na te gaan in welke mate die specifieke ervaring afwijkt van het normaal patroon van de burgers en welke identiteiten hierbij betrokken zijn. Sociaal constructionisme erkent echter ook dat deze constructie niet

telkens opnieuw van nul wordt gemaakt, maar geïnspireerd is op sociale en culturele kaders waarbinnen burgers zijn opgegroeid en leven. Burgers zijn dus verbonden met de wereld waarin ze leven, evenwel zonder dat de sociale en culturele praktijken van die wereld hen dicteren hoe ze hun veiligheidsbeleving dienen te construeren. In die zin verwijzen we naar deze praktijken, conventies, rituelen, regels, normen, houdingen en verwachtingen als sociale en culturele *bronnen* die burgers mogelijk kunnen gebruiken bij het verantwoorden en managen van hun veiligheidsbeleving. Deze analyse naar hoe burgers hun beleving verantwoorden en managen maakt niet alleen duidelijk naar welke bronnen burgers verwijzen, maar ook met welke *overtuiging* burgers deze bronnen gebruiken en op die manier biedt deze analyse ook inzicht *in de mate waarin de constructies van veiligheidsbeleving stabiel zijn in tijd en ruimte*. Zodoende hebben we kunnen vaststellen dat burgers niet perse streven naar een stabiele en hanteerbare veiligheidsbeleving (e.g. professionele veiligheidsbeleving), maar dat er ook belevingen zijn die gebaseerd zijn op bronnen die (een bepaalde marge aan) oncontroleerbaarheid toelaten (e.g. routineuze veiligheidsbeleving bij moeders) en dat er bronnen zijn die juist verandering aanmoedigen (e.g. onregelmatige veiligheidsbeleving bij jongeren). Analyse naar *hoe burgers bronnen van veiligheidsbeleving gebruiken en delen*, is dus een essentieel onderdeel van de problematisering en aanpak van veiligheidsbeleving. We zijn ervan overtuigd dat officiële instanties slechts een beperkt aantal burgers uit de geviseerde doelgroep of setting dienen te bevragen om na te gaan hoe bronnen gebruikt worden, en in welke mate dit gebruik gedeeld is binnen de onderzochte groep of locatie. Evenwel is het belangrijk om deze analyse regelmatig te maken aangezien het gebruik van, en het vertrouwen in bronnen een dynamisch gegeven is, en dus geen enkele constructie immuun is voor verandering.

Sociaal constructionisme waarschuwt ervoor om bronnen van veiligheidsbeleving ook niet te beschouwen als statische processen of factoren, of deze bronnen te verheffen tot oorzaken, structuren, culturen die los staan van menselijke handelen en interpretatie (*reïfificatie*). We hebben aangetoond dat burgers bij het verantwoorden en managen van hun beleving inderdaad verwijzen naar eigen ervaringen, die van anderen, mediaboodschappen en bepaalde rituelen en gewoontes. Maar daarbij hebben we ook vastgesteld dat burgers deze verhalen, ervaringen en praktijken op een heel creatieve manier gebruiken, en dat indien deze bronnen niet meer voldoen, burgers *actief* op zoek gaan naar nieuwe strategieën en antwoorden om hun veiligheidsbeleving te onderhouden of te veranderen. Naar problematisering en aanpak impliceert dit dat burgers niet altijd nood hebben aan externe (officiële) ondersteuning bij het managen van hun veiligheidsbeleving. De erkenning van de actieve daadkracht van het individu (*agency*) betekent echter niet dat we de bronnen van burgers zomaar mogen overnemen als oplossing, aangezien dit opnieuw een onderscheid impliceert tussen gepaste en ongepaste constructies en bronnen van veiligheidsbeleving. De constructie van veiligheidsbeleving en het gebruik van bronnen zijn dus steeds onderwerp van de analyse, en het is die analyse die ons uiteindelijk in staat stelt om in de problematisering rekening te houden met verschillende veiligheidsbelevingen, en ons aanwijzingen geeft voor een concrete aanpak zonder daarom te verwijzen naar vage processen of concepten zoals laatmoderniteit en ontologische of identiteitsonzekerheid.

Om veiligheidsbeleving te begrijpen is het dus niet enkel belangrijk zichtbaar te maken *wat* (personen, plaatsen) burgers beschrijven als onveilig en *wat* ze daarbij identificeren als oorzaken, maar is het ook essentieel om na te gaan *hoe* die burgers betekenis geven aan onveiligheid in hun dagelijkse leven, en *hoe* ze daarbij gebruik maken van gedeelde sociale en culturele kaders om die betekenis te verantwoorden en te managen. Naar problematisering en aanpak impliceert dit dat we niet langer de beleving van burgers in overeenstemming trachten te brengen met wat ze zich in de werkelijkheid afspeelt, maar vooral trachten te begrijpen *in welke mate burgers beschikken over én overtuigd zijn van strategieën en antwoorden om hun veiligheidsbeleving te voorspellen, te verklaren en eventueel te controleren*. Het is deze analyse die concrete aanwijzingen levert over hoe officiële instanties burgers kunnen ondersteunen bij het onderhouden, versterken of veranderen van hun beleving, en ook aangeeft wanneer de beleving een nefaste impact heeft op het dagelijkse leven van burgers. Het is immers wanneer burgers niet (meer) overtuigd zijn van (het bestaan van) bronnen die hun veiligheidsbeleving verklaarbaar en voorspelbaar houden, dat veiligheidsbeleving een problematisch karakter krijgt, en dat burgers nood hebben aan extra ondersteuning (zie hoofdstuk 7).

Tijdens deze zoektocht naar een alternatief begrijpen, problematiseren en aanpakken van veiligheidsbeleving is duidelijk geworden dat burgers inderdaad vinden dat de samenleving onveiliger is geworden of minstens observeren dat ze via allerlei kanalen, zoals media en politici, meer bewust geworden zijn van onveiligheid. Bovendien hebben we ook vastgesteld dat burgers inderdaad zichzelf verantwoordelijk achten om in te staan voor hun eigen veiligheid (en die van naasten zoals kinderen) en daaromtrent allerlei strategieën vinden en maatregelen nemen. In die zin bevestigen we de ‘crime complex’ beschreven door Garland. We hebben evenwel ook kunnen vaststellen dat burgers dit verhoogd veiligheidsbewustzijn en dit responsabiliseringsdiscours niet perse als nefast ervaren in hun dagelijkse leven, en automatisch verbinden met een problematische veiligheidsbeleving, maar dat burgers actief op zoek gaan naar strategieën en praktijken, daarbij zich zelfs soms beroepend op premoderne noties zoals lot en pech, om te vermijden dat dit bewustzijn en die responsabilisering hun leven domineren.

Het is in die zin dat we bedenkingen uiten bij theoretische modellen die veronderstellen dat veiligheidsbeleving een projectie is van, of uiting geeft aan, diffuse en ambigue gevoelens van onbehagen, en onzekerheden over het eigen bestaan en de eigen identiteit die veroorzaakt worden door laatmoderne processen. Uiteraard ontkennen we die maatschappelijke transformaties niet, en erkennen we dat de huidige laatmoderne burgers geconfronteerd worden met een myriade aan keuzes en identiteiten om hun leven op te bouwen, maar dit betekent niet dat burgers die keuzes niet meer maken en actief op zoek gaan naar nieuwe kaders en grenzen om hun leefwereld te ordenen en identiteiten vast te leggen. Kortom, in de laatmoderniteit verloopt het proces van kiezen en identiteitsvorming misschien wat moeizamer dan vroeger, maar het is een proces dat sowieso plaatsgrijpt omdat het inherent is aan de mens. In die zin suggereren we dat de huidige culturele preoccupatie met onveiligheid niet een product is van laatmodern onbehagen en onzekerheid, maar eerder fungeert als een *bron* die burgers mogelijk gebruiken om duidelijk te maken voor zichzelf en ten aanzien van anderen wie men is en waarvoor men staat.

Kortom, onveiligheid niet als een uitkomst van een onzekere identiteit maar integendeel, als een instrument om grenzen en identiteiten op te bouwen, te bevestigen, te versterken of te veranderen. Wetenschappers en officiële instanties die burgers willen begrijpen, dienen oog te hebben voor dit proces van identiteitsvorming, en het is aan criminologen en andere bij veiligheid betrokken actoren om te begrijpen in welke mate het concept 'veiligheid' hierin een rol speelt, en welke identiteiten en sociale categorieën hiermee worden opgebouwd, ondersteund en versterkt, maar ook uitgesloten of genegeerd.

In dit proefschrift lag de focus op de diversiteit van constructies en bronnen van veiligheidsbeleving bij burgers in een doorsnee Vlaamse wijk. In de toekomst zou het interessant zijn om specifiek in te zoomen op de constructies en bronnen van veiligheidsbeleving bij burgers die, bijvoorbeeld omwille van hun beroep, hobby, woon- of werkplaats, meer op dagelijkse basis geconfronteerd worden met onveilige situaties. Bovendien is het ook noodzakelijk verder aandacht te hebben voor de verschillende manieren waarop burgers invulling geven aan initiatieven die oproepen tot een actieve inzet inzake onveiligheid (e.g. Burgernet in Nederland) en op die manier de idealistische en kritische activeringsvormen teruggevonden bij de wijkcomitéleden van Wijk A. verder te verfijnen en uit te breiden.

Doorheen de analyse hebben we vastgesteld dat dé veiligheidsbeleving van de doorsnee burger niet bestaat. Veiligheidsbeleving is niet te herleiden tot bepaalde individuele kenmerken (leeftijd, geslacht) of omgevingsfactoren (wonen in een bepaalde buurt), maar is afhankelijk van hoe burgers in hun dagelijkse leven onveiligheid een plaats geven en in welke mate ze ervan overtuigd zijn dat ze die onveiligheid kunnen voorzien, voorspellen en managen. In die zin hebben we bedenkingen bij de suggestie van Farrall et al. (2009) dat de veiligheidsbeleving van de middenklasse meer onderhevig is aan laatmoderne processen en eerder een vage 'expressive' vorm aanneemt, en dat burgers woonachtig in buurten met hoge criminaliteit, overlast en een beperkte 'collective efficacy' eerder een concrete 'experienced' veiligheidsbeleving ontwikkelen. Met dit onderscheid onderschatten de auteurs niet alleen de onveilige ervaringen van 'middenklasse' burgers, maar suggereren ze ook dat niet-middenklassers minder of geen impact ondervinden van laatmoderne processen. Uiteraard zijn er in de samenleving socio-economische verschillen tussen groepen en is de toegang tot bepaalde maatregelen (e.g. inbraakalarm) ongelijk. We hebben in dit proefschrift evenwel willen duidelijk maken dat veiligheidsbeleving niet louter kan begrepen worden als een reflectie van *wat* burgers meemaken of ontbreken, maar dat we ook dienen na te gaan *hoe* ze die onveilige ervaringen betekenis geven en in welke mate ze in staat zijn alternatieve mechanismen te ontwikkelen om met die onveiligheid om te gaan. In die zin lijkt het ons interessant verder te exploreren hoe veiligheidsbeleving wordt geconstrueerd bij personen die meestal niet tot de doorsnee burgers worden gerekend, zoals bewoners van verpauperde wijken, etnische minderheden, maar ook personen die leven in de marginaliteit en betrokken zijn in criminele activiteiten. Alhoewel hun ervaringen en strategieën inhoudelijk wellicht sterk zullen verschillen, vermoeden we dat dezelfde constructies terug te vinden zijn als bij de 'gewone' burgers, en lijkt het ons ook interessant na te gaan hoe deze 'ongewone' burgers omgaan met het laatmodern discours: vertonen

ook zij een verhoogd criminaliteitsbewustzijn en zijn ze ook vatbaar voor de oproep tot individuele responsabilisering?

Naast deze focus op burgers en hun veiligheidsbeleving, lijkt het ons ook aangewezen in de toekomst verder te onderzoeken hoe officiële instanties onveiligheid construeren. In dit proefschrift hebben we immers vastgesteld dat afhankelijk van de bronnen waarover officiële instanties beschikken en waarvan ze overtuigd zijn, eenzelfde onveilige situatie toch op een andere manier wordt geconstrueerd, geproblematiseerd en aangepakt, en dat net zoals bij burgers, deze constructies en bronnen onderhevig zijn aan verandering. In functie van een integraal veiligheidsbeleid, is het o.i. essentieel om verder te analyseren hoe zowel publieke als private actoren binnen een partnerschap, betekenis geven aan onveiligheid, en hoe het gebruik van bronnen en visies aan de basis ligt van verschil en verandering in de constructie van onveiligheid. Bovendien is het o.i. interessant om in die analyse ook na te gaan hoe officiële instanties gebruik maken van de belevingen van burgers bij het construeren van onveiligheid en, indien burgers actief betrokken worden, verder te exploreren hoe die instanties onderscheid maken tussen 'goede' en 'slechte' vormen van burgeractivering.

Welke onderzoekspiste ook wordt gekozen, essentieel is om in onderzoek naar belevingen, zowel van burgers als van officiële instanties, te kiezen voor perspectieven die het complex en menselijk karakter van belevingen erkennen, en die deze niet trachten te begrijpen vanuit factoren of processen buiten het menselijk handelen, maar de belevingen op zich serieus nemen en op aparte wijze benaderen.

Bibliografie

- Albers, C., & Teller, M. (2006). *Luisteren naar mensen over onveiligheid. Algemeen verslag over onveiligheidsgevoelens*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Anderson, D., & Saunders, D. (2003). Leaving an Abusive Partner: an Empirical Review of Predictors, the Process of Leaving and Psychological Well-being. *Trauma, Violence & Abuse, 4*, 163-191.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2001). *Community. Seeking Safety in an Insecure World*. Malden (USA): Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd. .
- Baumgartner, M. P. (1988). *The Moral Order of a Suburb*. USA: Oxford University Press.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Bell, M. E., Goodman, L. A., & Dutton, M. A. (2007). The Dynamics of Staying and Leaving: Implications for Battered Women's Emotional Well-Being and Experiences of Violence at the End of a Year. *Journal Family Violence, 22*, 413-428.
- Bellair, P. (2000). Informal Surveillance and Street Crime: A Complex Relationship. *Criminology, 38*(1), 137-169.
- Blokland, T. (2005). *Goeie buren houden zich op d'r eigen. Buurt, gemeenschap en sociale relaties in de stad*. Den Haag: Dr. Gradus Hendriks-stichting.
- Blommaert, J., & Verfaillie, K. (2009). Discoursanalyse. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism*. Berkeley: University of California Press.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in Kwalitatief Onderzoek. Denken en Doen*. s.l. : Boomonderwijs.
- Bolt, G., & Torrance, M., I. (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. Utrecht: DGW/NETHUR.
- Boutellier, H. (2002). *De veiligheidsutopie: hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Boutellier, H. (2007). Kirstallen in vloeistof. Veiligheid in het werk van Zygmunt Bauman. In T. Daems & L. Robert (Eds.), *Zygmunt Bauman. De schaduwzijde van de vloeibare moderniteit* (pp. 37-49). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Brannan, T., John, P., & Stoker, G. (2006). Active Citizenship and Effective Public Services and Programmes: How Can We Know What Really Works? *Urban Studies, 43*(5/6), 993.
- Bruggeman, W. (2007). *Cahier Integrale veiligheid: De regie* (Vol. 1). Brussel: Politeia.
- Cachet, A., & Ringeling, A. B. (2004). Integraal veiligheidsbeleid: goede bedoelingen en wat ervan terecht kwam. In E. Muller (Ed.), *Veiligheid. Studies over inhoud, organisatie en maatregelen* (pp. 635-662). Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Carmen, I., Easton, M., & Pieters, B. (2009). *Cahier Integrale Veiligheid: De actoren van het integrale veiligheidsbeleid* (Vol. 7). Brussel: Politeia.
- Carr, P., J. (2003). The New Parochialism: The Implications of the Beltway Case for Arguments Concerning Informal Social Control. *American Journal of Sociology, 108*(6), 1249-1291.
- Carson, W. G. (2004). Is Communalism Dead? Reflections on the Present and Future Practice of Crime Prevention: Part One. *Australian and New Zealand Society of Criminology, 37*(1), 1-21.

- Carton, A., & Pauwels, G. (2005). Burgerschap in Vlaanderen anno 2004. De perceptie van de rol van de burger en de overheid in de weegschaal gelegd. Administratie Planning en Statistiek. Departement Algemene Zaken en Financiën. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Cartuyvels, Y., & Hebberecht, P. (2002). The Belgian Federal security and crime prevention policy in the 1990's. In P. Hebberecht & D. Duprez (Eds.), *The prevention and security policies in Europe*, (pp. 15-49). Brussels: VUB University Press.
- Carvalho, I., & Lewis, D. A. (2003). Beyond Community: Reactions to Crime and Disorder Among Inner-city Residents. *Criminology*, 41(3), 779-812.
- Chang, J. C., Dado, D., Hawker, L., Cluss, P. A., Buranosky, R., Slagel, L., et al. (2009). Understanding Turning Points in Intimate Partner Violence: Factors and Circumstances Leading Women Victims Toward Change. *Journal of Women's Health*, 19(2), 251-259.
- Covington, J., & Taylor, R. (1991). Fear of Crime in Urban Residential Neighbourhoods: Implications of Between- and Within-Neighbourhood Sources for Current Models. *The Sociological Quarterly*, 32, 231-249.
- Crawford, A. (1999). Questioning Appeals to Community within Crime Prevention and Control. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 7, 509-530.
- Crawford, A. (2002). The Governance of Crime and Insecurity in an Anxious Age: the Trans-European and the Local. In A. Crawford (Ed.), *Crime and Insecurity. The Governance of Safety in Europe* (pp. 27-51). Devon: Willian Publishing.
- Crawford, A. (2004). The Governance of Urban Safety and the Politics of Insecurity. In K. van der Vijver & J. Terpstra (Eds.), *Urban Safety: Problems, Governance and Strategies* (pp. 65-85). Enschede: Institute for Social Safety Studies. University of Twente.
- Crawford, A. (2006). 'Fixing Broken Promises?': Neighbourhood Wardens and Social Capital. *Urban Studies*, 43(5/6), 957-976.
- De Kimpe, S., & Collier, A. (2008). *Cahier Integrale Veiligheid: De integrale veiligheidstoolbox: kant en klaar en bruikbaar?* (Vol. 6). Brussel: Politeia.
- De Wree, E., Vander Beken, T., & Ponsaers, P. (2006). "Help ik voel me veilig" Diversiteit in representaties over het ervaren van onveiligheid. *Panopticon*, 27(2), 5-29.
- DeFillipis, J. (2001). The Myth of Social Capital in Community Development. *Housing Policy Debate*, 12(4), 781-806.
- Degraeuwe, T. (2009). *Burgerinitiatieven inzake onveiligheid en criminaliteit. Doctoraal proefschrift in de Criminologie*. UGent: Vakgroep Strafrecht en Criminologie.
- Ditton, J., & Farrall, S. (2000). *The fear on crime*. Dartmouth: Ashgate.
- Dormaels, A., & Scharff, P. (2008). *Cahier Integrale Veiligheid: Beleidsplannen: verheerlijkt en verwenst* (Vol. 5). Brussel: Politeia.
- Duyvendak, J. W. (1998). Van verzuiling naar vermenging. Wijkopbouw en opbouwwerk in een multiculturele samenleving. *Ethiek en Maatschappij*, 1(3), 80-93.
- Duyvendak, J. W. (2004). Neighbourhoods, Cohesion and Social Safety. In K. van der Vijver & J. Terpstra (Eds.), *Urban Safety: Problems, Governance and Strategies* (pp. 107-132). (pp. 27-35). Enschede: Institute for Social Safety Studies. University of Twente.
- Edwards, A., & Hughes, G. (2002). Introduction: the Community Governance of Crime Control. In G. Hughes & A. Edwards (Eds.), *Crime Control and Community: The New Politics of Public Safety* (pp. 1-19). Devon: Willian Publishing.
- Edwards, A., & Hughes, G. (2005). Comparing the Governance of Safety in Europe: A Geo-historical Approach. *Theoretical Criminology*, 9(3), 345-363.

- Elchardus, M., De Groof, S., & Smits, W. (2003). *Onveiligheidsgevoelens. Een literatuurstudie*. Brussel: Koning Boudewijn Stichting.
- Elchardus, M., & Smits, W. (2002). *Anatomie en oorzaken van wantrouwen*. Brussel: VUBPress.
- Elchardus, M., Smits, W., & Kuppens, T. (2003). *Bedreigd, kwetsbaar en hulpeloos: onveiligheidsgevoelens in Vlaanderen*. Brussel: Administratie Planning en Statistiek van de Vlaamse overheid.
- Enander, V., & Holmberg, C. (2008). Why Does She Leave? The Leaving Process(es) of Battered Women. *Health Care for Women International, 29*, 200-226.
- Evers, J. (2007). *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Den Haag: Lemma.
- Farrall, S. (2004). Revisiting crime surveys: emotional responses without emotions? OR Look back at anger. *International Journal of Social Research Methodology, 7*(2), 157-171.
- Farrall, S., Bannister, J. O. N., Ditton, J., & Gilchrist, E. (1997). Questioning the Measurement of the 'Fear of Crime': Findings from a Major Methodological Study. *British Journal of Criminology, 37*(4), 658-679.
- Farrall, S., Bannister, J. O. N., Ditton, J., & Gilchrist, E. (2000). Social Psychology and the Fear of Crime. Re-Examining a Speculative Model. *British Journal of Criminology, 40*, 399-415.
- Farrall, S., & Gadd, D. (2004). Research Note. The Frequency of the Fear of Crime. *British Journal of Criminology, 44*, 127-132.
- Farrall, S., Jackson, J., & Gray, E. (2009). *Social Order and the Fear of Crime in Contemporary Times*. Oxford: University Press.
- Ferraro, K. F. (1996). Women's Fear of Victimization: Shadow of Sexual Assault. *Social Forces, 75*(2), 667-690.
- Ferraro, K. F., & LaGrange, R. L. (1987). The Measurement of Fear of Crime. *Sociological Inquiry, 57*, 70-101.
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies, 38*(12), 2125-2143.
- Foster, J. (1995). Informal Social Control and Community Crime Prevention. *British Journal of Criminology, 35*(4), 563-583.
- Foster, J. (2002). 'People Pieces'; the Neglected but Essential Elements of Community Crime Prevention. In G. Hughes & A. Edwards (Eds.), *Crime Control and Community: The New Politics of Public Safety* (pp. 167-196). Devon: Willian Publishing.
- Furedi, F. (2006). *Cultuur van angst* (N. Groen, A. Mulder & M. Post, Trans.). Amsterdam: Meulenhoff.
- Fürstenberg, F. (1971). Public Reaction to Crime in the Streets. *American Scholar, 40*, 601-610.
- Gabriel, U., & Greve, W. (2003). The Psychology of Fear of Crime. *British Journal of Criminology, 43*(600-614).
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Garland, D., & Sparks, R. (2000). Criminology, Social Theory and the Challenge of our Times. *British Journal of Criminology, 40*, 189-204.
- Garofalo, J., & Laub, J. (1978). The Fear of Crime: Broadening our Perspective. *Victimology, 3*, 242-253.

- Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with Television: the Violence Profile. *Journal of Communication*, 26(2), 173-199.
- Gerstenfeld, P. B. (2011). *Hate Crimes: Causes, Controls, and Controversies* (2nd ed.). Los Angeles: Sage.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Girling, E., Loader, I., & Sparks, R. (2000). *Crime and social change in Middle England : questions of order in an English town* London: Routledge.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. University of Edinburgh Social Sciences Research Centre: Anchor Books Edition
- Goodey, J. (1997). Boys Don't Cry. Masculinities, Fear of Crime and Fearlessness. *British Journal of Criminology*, 37(3), 401-418.
- Goris, P. (2000). Veiligheidsbeleid 2000-2004. Preventie is...justitialisering voorkomen. *Alert*, 26(2-3), 31-43.
- Goris, P. (2001a). Community Crime Prevention and the 'Partnership Approach': a Safe Community for Everyone? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9, 447-457.
- Goris, P. (2001b). Criminaliteit en onveiligheid in woonbuurten. Op zoek naar een (op)positie van het welzijnswerk. *Alert*, 27(2), 60-71.
- Goris, P. (2001c). Zoeken naar een evenwichtige en sociaal rechtvaardige preventie. In J. Casselman, J. Goethals, F. Goossens & L. Walgrave (Eds.), *Veiligheid, een illusie? Theorie, onderzoek en praktijk*. Brussel: Politeia.
- Goris, P. (2002). Geïntegreerde preventie: dualisering in onze samenleving versterkt of afgeremd? *Orde van de Dag*, 19, 7-22.
- Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Granovetter, M. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*, 1, 201-233.
- Gray, E., Jackson, J., & Farrall, S. (2008). Reassessing the Fear of Crime. *European Journal of Criminology*, 5(3), 363-380.
- Gray, E., Jackson, J., & Farrall, S. (2010). Feelings and Functions in the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, Advance Access published 1-20.
- Greve, W. (1998). Fear of Crime Among the Elderly: Foresight, not Fright. *International Review of Victimology*, 5(3/4), 277-309.
- Gubrium, J. J., & Holstein, J. A. (1997). *The New Language of Qualitative Method*. Oxford: Oxford University Press.
- Hale, C. (1996). Fear of Crime: a Review of the Literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150.
- Hale, C., Pack, P., & Salked, J. (1994). The Structural Determinants of Fear of Crime: an Analysis Using Census and Crime Survey Data from England and Wales. *International Review of Victimology*, 3, 211-233.
- Harcourt, B. (2001). *Illusion of Order: The False Promises of Broken Windows Policing*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Hardyns, W., & Pauwels, L. (2010). Different Measures of Fear of Crime and Survey Measurement Error. In M. Cools, B. De Ruyver, M. Easton, L. Pauwels, P. Ponsaers, G. Vande Walle, T. Vanderbeken, F. VanderLaenen, G. Vermeulen & G. vynckier (Eds.), *Safety, Societal Problems and Citizens' Perceptions* (pp. 19-39). Antwerpen: Maklu.

- Hebberecht, P. (1994). Onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap bij Marokkaanse en Turkse migranten. *Panopticon*, 15(6), 544-570.
- Hebberecht, P. (2004). Het Belgische preventie- en veiligheidsbeleid. *Justitiële Verkenningen*, 7, 81-94.
- Henning, C., & Lieberg, M. (1996). Strong Ties or Weak Ties? Neighbourhood Networks in a New Perspective. *Scandinavian Housing & Planning Research*, 13, 3-26.
- Herek, G. M., Gillis, R. J., Cogan, J. C., & Glunt, E. K. (1997). Hate Crime Victimization Among Lesbian, Gay, and Bisexual Adults. Prevalence, Psychological Correlates, and Methodological issues. *Journal Interpersonal Violence*, 12(2), 195-215.
- Hofman, H. (1991). Onveiligheid als stedelijk probleem. *Panopticon*, 12, 575-591.
- Hollway, W., & Jefferson, T. (1997). The Risk Society in an Age of Anxiety: Situating Fear of Crime. *British Journal of Sociology*, 48(2), 255-266.
- Hollway, W., & Jefferson, T. (2000). *Doing qualitative research differently : free association, narrative and the interview method* Sage.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. J. (1995). *The Active Interview*. London: A Sage University Paper.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. J. (1997). Active Interviewing. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative Research. Theory, Method and Practice* (pp. 113-129). London: Sage Publications.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. J. (2000). *The Self We Live By. Narrative Identity in a Postmodern World*. Oxford: Oxford University Press.
- Hope, T., & Sparks, R. (2000). *Crime, risk and insecurity : law and order in everyday life and political discourse* London: Routledge.
- Huyse, L. (1996). *De lange weg naar Neufchâteau*. Leuven: Van Halewyck.
- Innes, M. (1999). 'An Iron Fist in an Iron Glove?' The Zero-Tolerance Policing Debate. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 38(4), 397-410.
- Innes, M. (2004a). Crime as a Signal, Crime as a Memory. *Journal for Crime, Conflict and Media Culture*, 1(2), 15-22.
- Innes, M. (2004b). Signal Crimes and Signal Disorders: Notes on Deviance as Communicative Action. *The British Journal of Sociology*, 55(3), 335-355.
- Jackson, J. (2004). Experience and Expression. Social and Cultural Significance in the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 44, 946.
- Jackson, J., & Gray, E. (2010). Functional Fear and Public Insecurities about Crime. *British Journal of Criminology*, 50, 1-22.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Kelling, G. (2001). 'Broken Windows' and the Culture Wars. In R. Matthews & J. Pitts (Eds.), *Crime, Disorder and Community Safety* (pp. 311-334). London: Routledge.
- Kesteloot, C. (2003). *Verstedelijking in Vlaanderen: problemen, kansen en uitdagingen voor het beleid in de 21ste eeuw.*: Witboek Stedenbeleid.
- Kooiman, J. (1999). Social-Political Governance. Overview, Reflections and Design. *Public Management: an International Journal of Research and Theory*, 1(1), 68.
- Kooiman, J. (2003). *Governing as Governance*. London: Sage Publications.
- LaGrange, R. L., Ferraro, K. F., & Supancic, M. (1992). Perceived Risk and Fear of Crime: Role of Social and Physical Incivilities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29(3), 311.
- Lasthuizen, K., van Eeuwijk, B., & Huberts, L. (2004). Feelings of Insecurity in Communities: What does really matter? Results of Survey Research in the Netherlands. In K. van der Vijver & J. Terpstra (Eds.), *Urban Safety: Problems, Governance and Strategies* (pp. 205-220). Enschede: Institute for Social Safety Studies. University of Twente.

- Lee, M. (2007). *Inventing Fear of Crime. Criminology and the Politics of Anxiety*. Devon: Willan Publishing.
- Loader, I., Girling, E., & Sparks, R. (1998). Narratives of Decline. Youth, Dis/order and Community in an English 'Middletown'. *British Journal of Criminology*, 39(3), 388-403.
- Loader, I., Girling, E., & Sparks, R. (2000). After Success? Anxieties of Affluence in an English Village. In T. Hope & R. Sparks (Eds.), *Crime, Risk and Insecurity. Law and Order in Everyday Life and Political Discourse* (pp. 65-82). London: Routledge.
- Loopmans, M. (2005). From Residents to Neighbours: The Making of Active Citizens in Antwerp, Belgium. In J. W. Duyvendak, T. Knijn & M. Kremer (Eds.), *Policy, People, and the New Professional. De-professionalisation and Re-professionalisation in Care and Welfare* (pp. 109-121). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Lupton, D. (2000). Part of Living in the Late Twentieth Century: Notions of Risk and Fear in Relation to Crime. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 33(1), 21-36.
- Lupton, D., & Tulloch, J. (1999). Theorizing fear of crime: Beyond the rational/irrational opposition. *The British Journal of Sociology*, 50(3), 507-523.
- Maesschalck, J. (2009). Methodologische kwaliteit in het kwalitatief criminologisch onderzoek. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 119-145). Leuven: Acco.
- Marlowitz, F., Bellair, P., Liska, A., & Liu, J. (2001). Extending Social Disorganization Theory: Modeling the Relationships Between Cohesion, Disorder and Fear. *Criminology*, 39, 293-317.
- Mayer, M. (2003). The Onward Sweep of Social Capital: Causes and Consequences for Understanding Cities, Communities and Urban Movements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(1), 110-132.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994 (2nd ed)). *Making Good Sense. Drawing and Verifying Conclusions*. In M. B. Miles & A. M. Huberman (Eds.), *An Expanded Sourcebook. Qualitative Data Analysis* (pp. 245-287). London: Sage.
- naa. (2006, vrijdag 9 juni). Burger ongevoelig voor stijgende veiligheid in steden. *De Standaard Online*. Retrieved from <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=G4ATB36F>
- Newman, O. (1976). *Defensible Space: Crime Prevention through Urban Design*. New York: Collier.
- Pain, R. (1997a). 'Old Age' and Ageism in Urban Research: The Case of Fear of Crime. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(1), 117-128.
- Pain, R. (1997b). Social Geographies of Women's Fear of Crime. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 22(2), 231-244.
- Pain, R. (2000). Place, social relations and the fear of crime: a review. *Progress in Human Geography*, 24(3), 365-387.
- Pain, R. (2001). Gender, Race, Age and Fear in the City. *Urban Studies*, 38(5), 899 - 913.
- Pantazis, C. (2000). 'Fear of Crime', Vulnerability and Poverty. Evidence from the British Crime Survey. *British Journal of Criminology*, 40, 414-436.
- Pauwels, L. (2002). *De ene buurt is de andere niet. Exploratie van mogelijkheden tot contextualisering van geregistreerde criminaliteit op buurtniveau*. Brussel: VUBPRESS.
- Perry, B. (Ed.). (2003). *Hate and Bias Crime: a Reader*. New York: Routledge.

- Phillips, D. (2006). Parallel Lives? Challenging Discourses of British Muslim self-segregation. *Environment and Planning D: Society and Space*, 2006(24), 25-40.
- Phillips, T. (2006). Accounting for Everyday Incivility: an Australian Study. *Australian Journal of Social Issues*, 41(3), 295-311.
- Phillips, T., & Smith, P. (2003). Everyday incivility: towards a benchmark. *The Sociological Review*, 51(1), 85-108.
- Phillips, T., & Smith, P. (2004). Emotional and Behavioural Responses to Everyday Incivility: Challenging the Fear/Avoidance Paradigm. *Journal of Sociology*, 40(4), 378-399.
- Phillips, T., & Smith, P. (2006). Rethinking Urban Incivility Research: Strangers, Bodies and Circulations. *Urban Studies*, 43(5/6), 879-901.
- Pitcher, J. (2006). Evaluating Community Safety Programmes and Community Engagement: The Role of Qualitative Methods and Collaborative Approaches to Policy Research. *Urban Policy and Research*, 24(1), 67-82.
- Pleysier, S. (2009). 'Angst voor criminaliteit' onderzocht. *De brede schemerzone tussen alledaagse realiteit en irrationeel fantoom* Doctoraal Proefschrift in de Criminologie. Leuven: K.U.Leuven.
- Pleysier, S., Vervaecke, G., & Goethals, J. (2002). Het onveiligheidsgevoel onderzocht. Groeipijnen van een onderzoekstraditie in wording. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers & G. Vervaecke (Eds.), *Criminologie in actie* (pp. 189-206). Brussel: Politeia.
- Ponsaers, P. (2000). Lokeren, criminaliteit en onveiligheid: is er reden tot paniek? . In R. Lippens (Ed.), *Vorbij de nulloptie: beschouwingen over nultolerantie en lokale (on)veiligheid* (pp. 38-53). Brussel: IMAVO vzw.
- Ponsaers, P. (2008). Public Security Policies in Belgium - Scandals as Impulse for Structural and Cultural Reform. In A. Cachet, S. De Kimpe, P. Ponsaers & A. B. Ringeling (Eds.), *Governance of Security in the Netherlands and Belgium* (pp. 59-76). The Hague: Bju Legal Publishers.
- Portes, A. (1998). Social Capital: its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 1-24.
- Prior, D. (2005). Civil Renewal and Community Safety: Virtuous Policy Spiral or Dynamic of Exclusion? *Social Policy & Society*, 4(4), 357.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Raes, K. (2007). Hoe het veiligheidsdenken onveiligheid produceert door uitsluiting. Het postmoderne onbehagen van Zygmunt Bauman. In T. Daems & L. Robert (Eds.), *Zygmunt Bauman. De schaduwzijde van de vloeibare moderniteit* (pp. 51-63). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Ralph, B. T. (1996). Neighborhood Responses to Disorder and Local Attachments: The Systemic Model of Attachment, Social Disorganization, and Neighborhood Use Value. *Sociological Forum*, 11(1), 41-74.
- Rhatigan, D., Street, A., & Axsom, D. (2006). A Critical Review of Theories to Explain Violent Relationship Termination: Implications for Research and Intervention. *Clinical Psychology Review*, 26, 321-345.
- Riessman, C. K. (1993). *Narrative Analysis* (Vol. 30). London: Sage.
- Rountree, P. W. (1996). Perceived Risks versus Fear of Crime: Empirical Evidence of Conceptually Distinct Reactions in Survey Data. *Social Forces*, 74(4), 1353-1376.
- Rountree, P. W. (1998). A reexamination of the crime-fear linkage. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35, 341-372.

- Rovers, B. (2007a). *Preventie van jeugdcriminaliteit en de placeborespons: toepassing van het belief-effect in het veiligheidsveld*. Paper presented at the Marktdag van de Nederlandse Vereniging voor de Kriminologie (NVK).
- Rovers, B. (2007b). 'Ze deugen nergens voor': Het Belief effect in justitiële interventies. Lectorale Rede (9 november 2007).
- Sampson, R. J., & Groves, B. (1989). Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory. *American Journal of Sociology*, 94(774-802).
- Sampson, R. J., Morenoff, J. D., & Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing "Neighborhood effects": Social Processes and New Directions in Research. *Annual Review of Sociology*, 28(1), 443-478.
- Sampson, R. J., & Raudenbush, W. (1999). Systematic Social Observation of Public Spaces. A New Look at Disorder in Urban Neighbourhoods. *American Journal of Sociology*, 105, 603-651.
- Sampson, R. J., Raudenbush, W., & Earls, F. (1997). Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277.
- Schinkel, W. (2007). Tegen 'actief burgerschap'. *Justitiële Verkenningen*, 33(8), 70-90.
- Seale, C. (1999a). Quality in Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 5(4), 465-478.
- Seale, C. (1999b). *The Quality of Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Silverman, D. (2001 (2nd ed)). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Snedker, K. (2006). Altruistic and Vicarious Fear of Crime: Fear for Others and Gendered Social Roles. *Sociological Forum*, 21(2), 163-195.
- Soenen, R. (2001). *Diversiteit in verbondenheid. Paper in het kader van de Task Force Leven in de stad: thema 'sociale cohesie en etnische diversiteit'*: Witboek Stedenbeleid.
- Soenen, R. (2005). *Het kleine ontmoeten: over het sociale karakter van de stad*. Antwerpen: Garant.
- Soenen, R. (2010). De betekenis van vluchtigheid voor gemeenschap en conflict. Ambigüiteit als uitdaging voor politiewerk. In M. Easton, P. Ponsaers, F. Bovenkerk & L. G. Moor (Eds.), *Policing Multiple Communities* (pp. 121-139). Antwerpen: Maklu.
- Spalek, B. (2008). *Communities, Identities and Crime*. Bristol: Policy.
- Sparks, R., Girling, E., & Loader, I. (2001). Fear and Everyday Urban Lives. *Urban Studies*, 38(5), 885-898.
- Stanko, E. A. (1995). Women, Crime, and Fear. *Annals of the American Academy of Political and Social Science, Reactions to Crime and Violence*, 539, 46-58.
- Stiles, B. L., Halim, S., & Kaplan, H. B. (2003). Fear of Crime among Individuals with Physical Limitations. *Criminal Justice Review*, 28(2), 232-253.
- Stiles, W. B. (1993). Quality Control in Qualitative Research. *Clinical Psychology Review*, 13, 593-618.
- Strebelle, C. (2003). Les contrats de sécurité: une évaluation indépendante. In P. Mary (Ed.), *Dix ans de contrats de sécurité: évaluation et actualité*. (pp. 13-37). Brussel: Bruylant.
- Sutton, R. M., & Farrall, S. (2005). Gender, Socially Desirable Responding and the Fear of Crime. Are Women Really More Anxious about Crime? *British Journal of Criminology*, 45(212-224), 212-224.
- Talen, E. (1999). Sense of Community and Neighbourhood Form: an Assessment of the Social Doctrine of New Urbanism. *Urban Studies*, 36(8), 1361-1379.
- Taylor, I., Evans, K., & Fraser, P. (1996). *A Tale of Two Cities*. Routledge: London.
- Taylor, R. B. (2001). *Breaking Away from Broken Windows*. Boulder (Colo.): Westview Press.

- Taylor, R. B., & Covington, J. (1993). Community Structural Change and Fear of Crime. *Social Problems*, 40, 374-395.
- Triplett, R., A., Sun, I., Y., & Gainey, R., R. (2005). Social Disorganization and the Ability and Willingness to Enact Control: A Preliminary Test. *Western Criminology Review*, 6(1), 89-103.
- Tulloch, M. (2000a). The Meaning of Age Differences in the Fear of Crime. Combining Quantitative and Qualitative Approaches. *British Journal of Criminology*, 40, 451-467.
- Tulloch, M. (2000b). The Meaning of Age Differences in the Fear of Crime. Combining Quantitative and Qualitative Approaches. *British Journal of Criminology*, 40, 451-467.
- Tulloch, M. (2003). Combining Classificatory and Discursive Methods: Consistency and Variability in Responses to the Threat of Crime. *British Journal of Social Psychology*, 42, 461-476.
- Tulloch, M. (2004). Parental Fear of Crime. A Discursive Analysis *Journal of Sociology*, 40(5), 362-377.
- Uitermark, J. (2007). Temper de transformatiedrift met bewonersparticipatie. *Stadschiers*, 1(1), 36-42.
- Uitermark, J., & Duyvendak, J. W. (2007). Gemengde ervaringen van actieve bewoners in Rotterdam. In C. Bouw, J. W. Duyvendak & L. Veldboer (Eds.), *De mix factor*. Amsterdam: Boom.
- Uitermark, J., & Duyvendak, J. W. (2008). Civilizing the City: Populism and Revanchist Urbanism in Rotterdam. *Urban Studies*, 45.
- Uitermark, J., Duyvendak, J. W., & Kleinhans, R. (2007). Gentrification as a Governmental Strategy: Social Control and Social Cohesion in Hoogvliet, Rotterdam. *Environment and Planning*, 39(125-141).
- van Caem, B. (2008). *Verborgen kracht. Burgerparticipatie op het vlak van veiligheid*. Amsterdam: Dynamics of Governance - Faculteit der Sociale Wetenschappen -Vrije Universiteit Amsterdam.
- Van Craen, M., & Ackaert, J. (2005). *De veiligheidsscan. Instrument voor een lokaal veiligheids- en leefbaarheidsbeleid*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.
- van de Bunt, H., & van Swaaningen, R. (2004). Van criminaliteitsbestrijding naar angstmanagement. In E. Muller (Ed.), *Veiligheid: studies over inhoud, organisatie en maatregelen* (pp. 663-676). Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Van den Broeck, T. (2004). "Words Like Daggers" ... A Community's Perspective on Social Safety Policy in Urban Areas. In K. van der Vijver & J. Terpstra (Eds.), *Urban Safety: Problems, Governance and Strategies* (pp. 107-132). Enschede: Institute for Social Safety Studies. University of Twente.
- Van den Broeck, T., & Eliaerts, C. (1997). 'A Tale of Two Cities'. De veiligheidscontracten in Gent en Antwerpen: een stand van zaken na de evaluatie (Deel 2). *Panopticon*, 481-506.
- Van den Herrewegen, E. (2010). 'Safety: everybody's concern, everybody's duty'? Questioning the significance of 'active citizenship' and 'social cohesion' for people's perception of safety. In M. Cools, B. De Ruyver, M. Easton, L. Pauwels, P. Ponsaers, G. Vandewalle, T. Vander Beken, F. Vander Laenen, G. Vermeulen & G. Vynckier (Eds.), *Governance of Security Research Papers. Safety, Societal Problems and Citizens' Perceptions. New Empirical Data, Theories and Analyses* (Vol. 3, pp. 85-108). Antwerpen: Maklu.

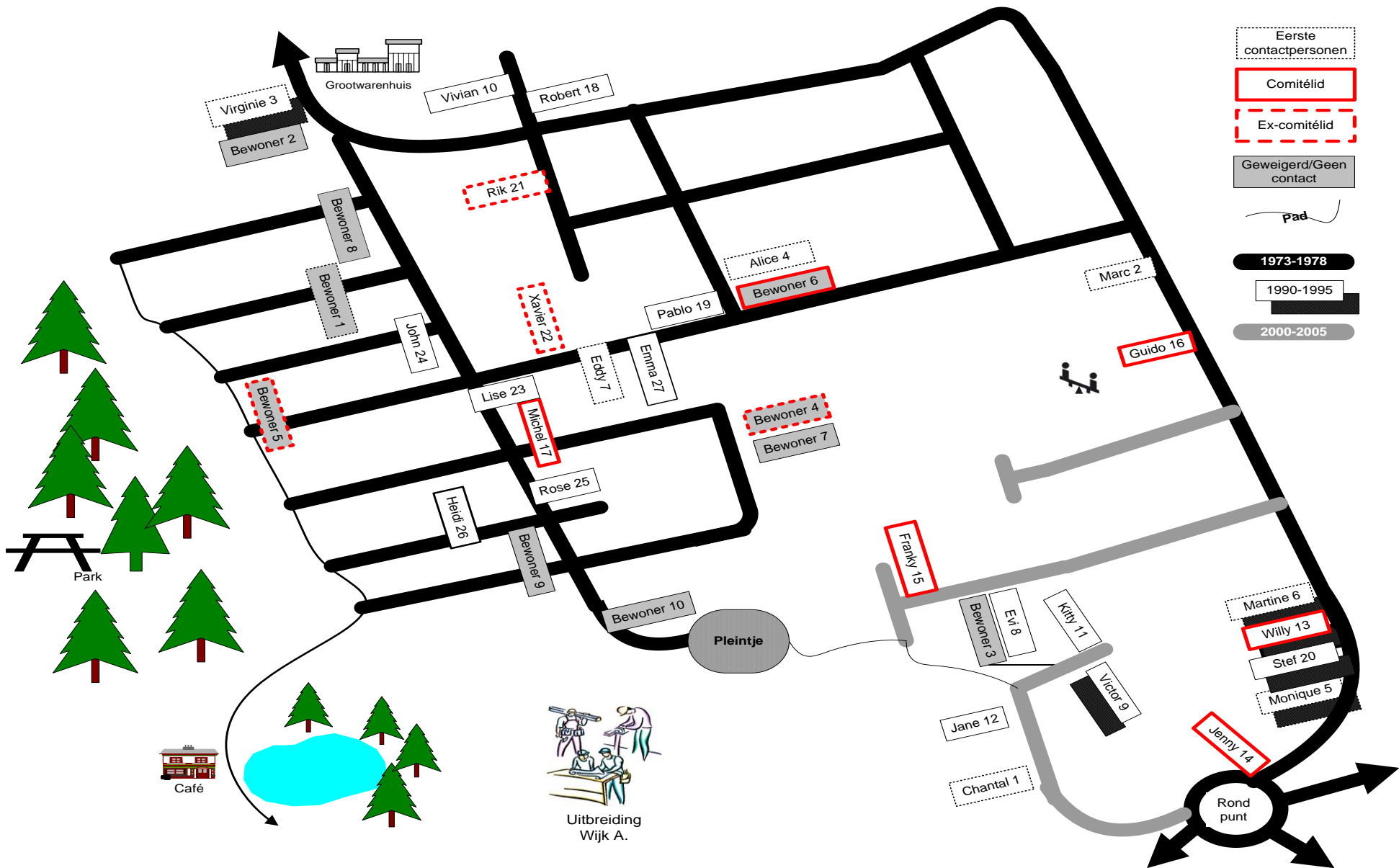
- Van den Herrewegen, E., & Verfaillie, K. (in review). De kloof tussen objectieve en subjectieve onveiligheid anders bekeken. Over waarheidsaanspraken in het veiligheidsdomein. *Panopticon*.
- van der Vijver, K., & Terpstra, J. (2004). *Urban Safety: Problems, Governance and Strategies*. Enschede: Institute for Social Safety Studies. University of Twente.
- van der Wurff, A., van Staalduinen, L., & Stringer, P. (1988). Angst voor misdaad en woonomgevingen. De toetsing van een psychologisch model. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 43, 232-242.
- van der Wurff, A., van Staalduinen, L., & Stringer, P. (1989). Fear of Crime in Residential Environments: Testing a Social Psychological Model. *The Journal of Social Psychology*, 129(2), 141-160.
- van Dijk, T., Flight, S., & Oppenhuis, E. (2000). *Voor het beleid achter de cijfers*. Hilversum: Intomart bv.
- van Ostaaijen, J., & Tops, P. (2007). Active Citizens and Local Safety. How the Active Citizens Matrix Can Help Local Government to Support Citizens in Their Efforts to Improve Safety. In P. Delwit, J.-B. Pilet, H. Reynaert & K. Steyvers (Eds.), *Towards DIY-Politics. Participatory and Direct Democracy at the Local Level in Europe* (pp. 321-359). Brugge: Vanden Broele.
- van Soomeren, P. (1991). De Chicagoschool revisted. *Justitiële Verkenningen*, 17(9), 8-16.
- van Swaaningen, R. (2002). Veiligheid, leefbaarheid en sociale rechtvaardigheid. *Orde van de Dag*(19), 23-29.
- van Swaaningen, R. (2005). Public Safety and the Management of Fear. *Theoretical Criminology*, 9(3), 289-305.
- Vancluysen, K., Van Craen, M., & Ackaert, J. (2010). De perceptie van buurtoverlast: verschillen tussen etnisch-culturele groepen en impact op onveiligheidsgevoelens. In M. Van Craen (Ed.), *Meer kleur op straat. Diversiteit en veiligheid in België en Nederland* (pp. 167-201). Brugge: Vanden Broele.
- Vande Walle, G. (1999). Co-optcity: "ver-ruimte-lijking" van de stedelijke criminologie. *Panopticon*, 20(6), 523-541.
- Vandenhove, L. (2006). *Iedereen Veilig*. Antwerpen: Garant.
- Vanderstraeten, M. (2011). Mammografie. *De Morgen*, 1.
- Vanderveen, G. (1999). Stoere mannen, bange vrouwen? Over het sprookje van de fear-victimization paradox. *Tijdschrift voor Criminologie*, 41(1), 2-20.
- Vanderveen, G. (2006). *Interpreting Fear, Crime, Risk and Unsafety*. Dissertatie (mr. N.J.H. Huls & dr. H. Elfers.) Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Verhofstadt, G. (1992). *De weg naar politieke vernieuwing : het tweede burgermanifest*. Antwerpen: Hadewijch.
- Veysey, B., & Messner, S. (1999). Further Testing of Social Disorganization Theory: an Elaboration of Sampson en Groves's 'Community Structure and Crime'. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36, 156-174.
- Walklate, S. (1998a). Crime and Community: Fear or Trust? *The British Journal of Sociology*, 49(4), 550-569.
- Walklate, S. (1998b). Excavating the Fear of Crime: Fear, Anxiety or Trust? *Theoretical Criminology*, 2(4), 403-418.
- Walklate, S. (2001). Fearful Communities? *Urban Studies*, 38(5), 929 - 939.
- Warr, M., & Ellison, C. (2000). Rethinking Social Reactions to Crime: Personal and Altruistic Fear in Family Households. *The American Journal of Sociology*, 106(3), 551-578.

- Warren, C. (2001). Qualitative Interviewing. In J. J. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.), *Handbook of Interview Research* (pp. 83-101). London: Sage Publications.
- Willekens, P. (2006). Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht: integrale veiligheid. *Orde van de Dag*(35), 9-16.
- X. (1967). *The Challenge of Crime in a Free Society. A Report by the President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*. Washington DC: United States Government Printing Office.
- X. (2000). *Federaal Veiligheids- en Detentieplan* (pp. 213). Brussel: Ministerie van Justitie en Binnenlandse Zaken.
- X. (2004). *Kadernota Integrale Veiligheid*. Brussel: FOD Justitie en FOD Binnenlandse Zaken.
- X. (2007). *De trimestriële studie "Lokale financiën": Sociaaleconomische typologie van de gemeenten* (pp. 64). Brussel: Dexia.
- X. (2008-2011). *Nationaal Veiligheidsplan 2008-2011*. Brussel: Federale Politie.
- Young, J. (1987). The Tasks Facing a Realist Criminology *Crime, Law and Social Change*, 11(4), 337-356.
- Young, J. (1999a). The Criminology of Intolerance: Zero-Tolerance Policing and the American Prison Experiment. In J. Young (Ed.), *The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity* (pp. 121-147). London: Sage Publication.
- Young, J. (1999b). *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. London: Sage Publications.
- Young, J. (2007). *The Vertigo of Late Modernity*. London: Sage.

Bijlagen

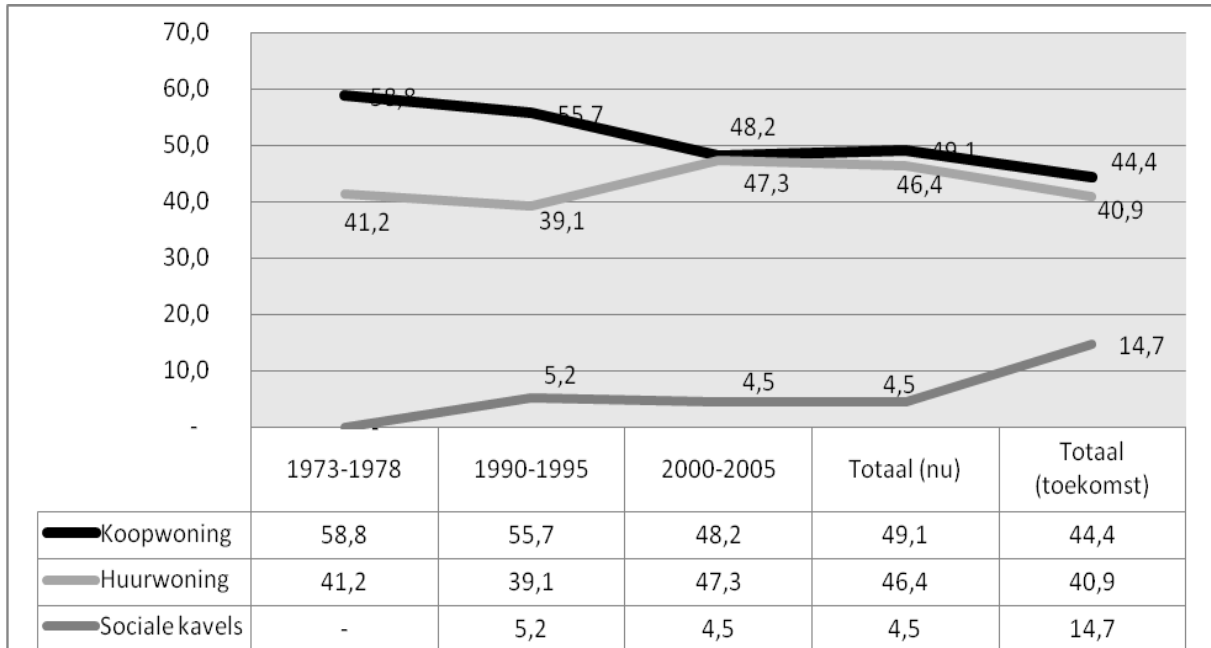
Bijlage 1: Kaart van Wijk A.	i
Bijlage 2: Demografische en woongegevens van Wijk A.	ii
Bijlage 3: Overzicht van de respondenten	iv
Bijlage 4: Brief aan bewoners van Wijk A.....	vii
Bijlage 5: Interviewrichtlijnen	viii
Bijlage 6: Informed consent	ix
Bijlage 7: Interviewgids voor bewoners van Wijk A.	x
Bijlage 8: KBS-projecten	xiii
Bijlage 9: Politiedocumenten inzake Project A.	xvi
Bijlage 10: Interviewgids voor officiële instanties van Project A.	xix
Bijlage 11: Schema's voorgelegd aan leden van het wijkcomité	xx

Bijlage 1: Kaart van Wijk A.

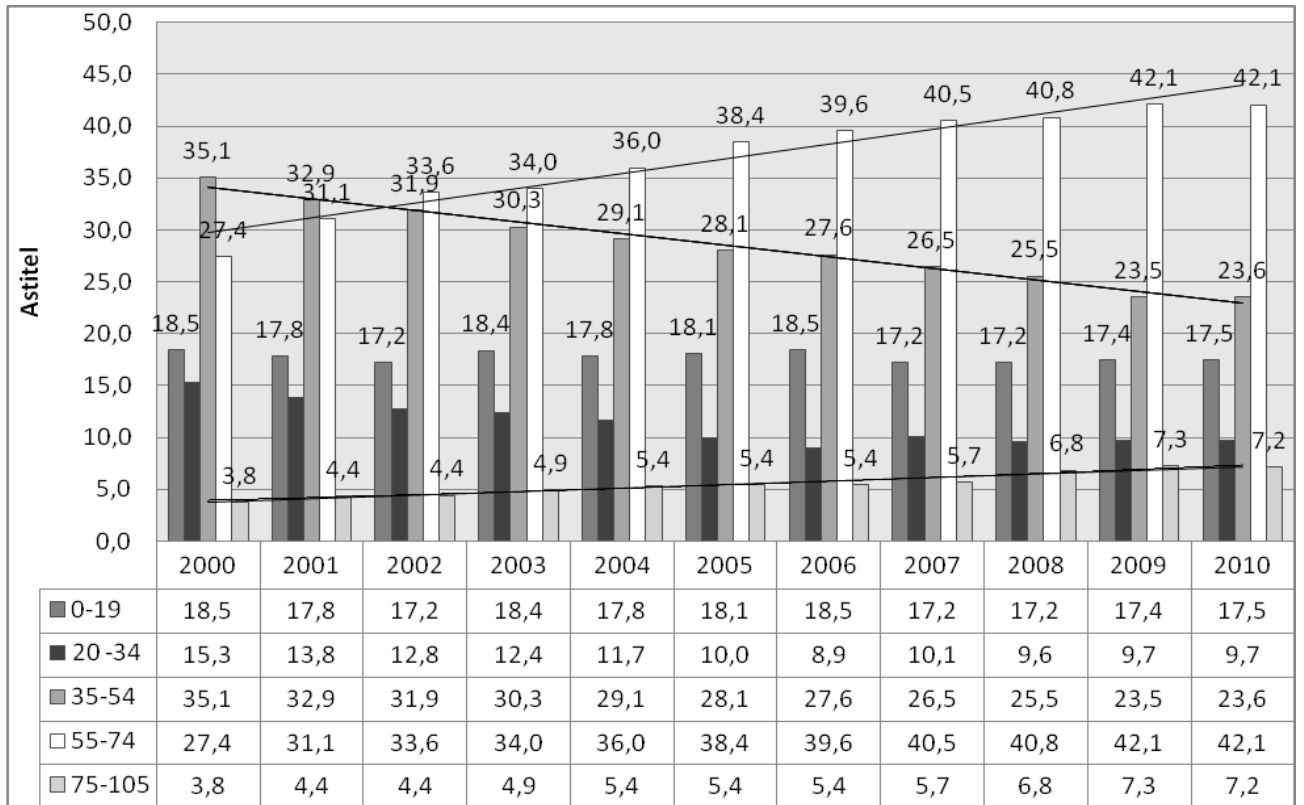
Bijlage 2: Demografische en woongegevens van Wijk A.

Grafiek 1: Evolutie van de verhouding tussen woningtypes (%)

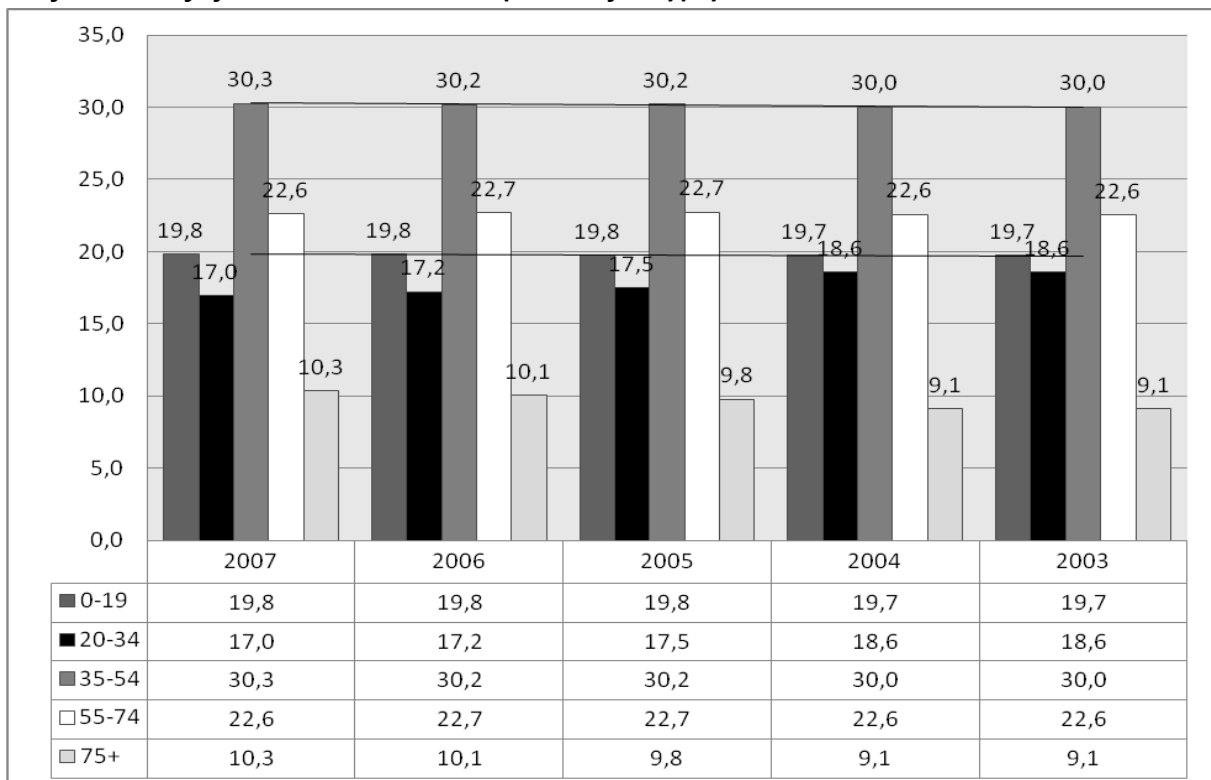
Bron: Sociale Huisvestingsdienst van Wijk A..

Grafiek 2: Leeftijdsevolutie in Wijk A. (%)

Bron: Bevolkingsdienst Stad A.

Grafiek 3: Leeftijdsevolutie in Stad A. (incl. Wijk A.)(%)

Bron: Bevolkingsdienst Stad A.

Bijlage 3: Overzicht van de respondenten

Overzicht van de geïnterviewde respondenten

	Alias	Nr. contacts	Contactwijze	Lid Wijk comité	M/V	Lft (2010)	Aantal jaren in Wijk A.	Woningtype	Burgerlijk Staat	Gezinsam	Opleiding	Huidige beroepsituatie	duur interview
1	Chantal	1	Via kennis A.	Nee	V	55	4	huurwoning	Gehuwd	Uithuizige dochter	MO	Huisvrouw	3:52
2	Marc	1	Via kennis B.	Nee	M	64	38	koopwoning	Gehuwd	Uithuizige kinderen	UO	Gepensioneerd ambtenaar	2:48
3	Virginie	1	Via kennis B.	Nee	V	22	22	sociale verkaveling	Thuiswonend (partner)	Bij ouders (ook Gent)	Student	Lerarenopleiding	1:23
4	Alice	1	Via kennis B.	Neen	V	54	32	koopwoning	Weduwe	Uithuizige kinderen	MO	Bediende	1:40
5	Monique	1	Via kennis C.	Nee	V	41	16	sociale verkaveling	Gehuwd	Zoon (16) Dochter (8),	HO	Ambtenaar	1:10
6	Martine	1	Via kennis C.	Nee	V	43	17	sociale verkaveling	Gehuwd	Dochter (16) Zoon (13)	HO	Ambtenaar (Onderwijs)	1:14
7	Eddy	1	Via kennis C.	Nee	M	68	38	koopwoning	Gehuwd	Uithuizige kinderen	MO	Gepensioneerd arbeider	2:01
8	Evi	2	Via Virginie	Nee	V	21	9	huurwoning	Thuiswonend (Single)	Bij ouders	MO	Allerlei jobs	1:21
9	Victor	2	Via Monique	Neen	M	47	16	sociale verkaveling	Gehuwd	Zoon (18) Dochter (17)	HO	Politie (ex-beroepsmilitair)	1:28
10	Vivian	2	Via Marc	Neen	V	57	32	koopwoning	Gehuwd	Uithuizige kinderen	HO	Gepensioneerd ambtenaar (Onderwijs)	1:48

	Alias	Nr. contactpers	Contactwijze	Lid Wijk comité	M/V	Lft (2010)	Aantal jaren in Wijk A.	Woningtype	Burgerlijk Staat	Gezinssam	Opleiding	Huidige beroepsituatie	duur interview
11	Kitty	2	Via Martine	Neen	V	47	6	huurwoning	Single (gescheiden)	Zonen (15 en 18)	HO	Bediende (ziekteverlof)	2:56
12	Jane	2	Via Martine	Neen	V	43	11	huurwoning	Single (gescheiden)	Zonen (14 en 13)	MO	Bediende (ziekteverlof)	2:49
Geïnterviewde leden van het Wijkcomité													
13	Willy	2	Via Martine	Ja	M	48	15	sociale verkaveling	Gehuwd	Zoon (17) Dochter (15)	UO	Magistraat	1:40
14	Jenny	3	Via Willy	Ja	V	49	8	huurwoning	Single (gescheiden)	Zoon (13)	MO	Bediende (Private sector)	2:34
15	Franky	3	Via Jenny	Ja	M	52	10	huurwoning	Gehuwd	Zoon (22) Uithuizige dochter (23)	MO	Arbeider	2:22
16	Guido	//	Wijkcomité	Ja	M	63	25	koopwoning	Gehuwd	Uithuizige zoon	HO	Gepensioneerd ambtenaar	1:51
17	Michel	//	Wijkcomité	Ja	M	50	14	koopwoning	Gehuwd	Dochter (13)	MO	Bediende	2:37
18	Robert	3	Via Vivian	Neen	M	41	9	koopwoning	Single	//	HO	Ambtenaar	1:59
19	Pablo	3	Via Jane	Neen	M	24	24	koopwoning	Thuiswonend (Partner)	Bij ouders	HO	Interieurarchitect	1:30
20	Stef	3	Via Victor	Neen	M	37	7	sociale verkaveling	Gehuwd	Dochter (16) v Zoon (13)	MO	Politie (recherche)	1:24
21	Rik	//	Wijkcomité	Neen (ex-lid)	M	58	31	koopwoning	Gehuwd	3 uithuizige kinderen	UO	Ambtenaar	2:09
22	Xavier	//	Wijkcomité	Neen (ex-lid)	M	60	34	koopwoning	Gehuwd	Uithuizige kinderen	HO	Gepensioneerd (beroepsmilitair)	2:27
23	Lise	4	Via Michel	Neen (interest)	V	28	7	koopwoning	Gehuwd	Dochter (4) Zoon (1)	MO	Ambtenaar	1:37

v

	Alias	Nr. contactpers	Contactwijze	Lid Wijk comité	M/V	Lft (2010)	Aantal jaren in Wijk A.	Woningtype	Burgerlijk Staat	Gezinssam	Opleiding	Huidige beroepsituatie	duur interview
24	John	4	Via Rik	Neen	M	77	38	koopwoning	Gehuwd	Uithuizige kinderen	MO	Gepensioneerd bediende	1:52
25	Rose	5	Via Lise	Neen	V	71	38	koopwoning	Weduwe	Inwonende zoon (47) en uithuizige dochter (44)	MO	Gepensioneerde bediende	1:44
26	Heidi	5	Via Lise	Neen	V	28	1	koopwoning	Gehuwd	Zoon (2)	MO	Student verpleegkunde	2:32
27	Emma	//	Wijkagent	Neen	V	43	11	huurwoning	Single (gescheiden)	Zonen (9 en 13)	MO	Arbeidster (ziekteverlof)	1:16

vi

Overzicht van de aangeschreven maar niet-bereikte respondenten

	Alias	Contact pers	Contactwijze	Lid Wcomité?	Geslacht	Geweigerd/Afspraak mislukt
1	Bewoner 1	1	Via kennis D.	Neen	V	Geweigerd
2	Bewoner 2	2	Via Virginie	Neen	V	Afspraak mislukt
3	Bewoner 3	3	Via Evi	Neen	V	Geweigerd
4	Bewoner 4	//	Wijkcomité	Neen (ex-lid)	M	Geweigerd
5	Bewoner 5	//	Wijkcomité	Neen (ex-lid)	V	Geweigerd
6	Bewoner 6	//	Wijkcomité	Ja	M	Geweigerd
7	Bewoner 7	//	Via wijkagent	Neen	M	Geen contact
8	Bewoner 8	//	Via wijkagent	Neen	V	Geweigerd
9	Bewoner 9	//	Via burgemeester	Neen	M	Geweigerd
10	Bewoner 10	//	Zelf aangesproken	Neen	V	Geweigerd

Bijlage 4: Brief aan bewoners van Wijk A.

Gent,
[datum]

Geachte Heer/Mevrouw,

Mijn naam is Evelien Van den Herrewegen en ik ben als onderzoeker werkzaam aan de Universiteit van Gent. Momenteel ben ik betrokken in een onderzoek dat peilt naar de opinies van burgers over veiligheid. Als onderzoekssetting heb ik gekozen voor *Wijk A*. in *Stad A*. Graag zou ik u met deze brief uitnodigen om deel te nemen aan dit onderzoek.

Het doel van dit onderzoek is in kaart te brengen welke ervaringen mensen hebben met veiligheid. Concreet houdt dit in dat ik mensen opzoek en hen laat vertellen over wat ze onveilig vinden en hoe ze met minder veilige situaties omgaan. Dit gesprek zou ongeveer anderhalf uur duren.

Binnenkort zal ik bij u thuis langskomen met de vraag of u bereid bent om deel te nemen aan dit onderzoek en eventueel concreet af te spreken wanneer dit gesprek kan doorgaan.

Mocht u nu reeds vragen hebben over dit onderzoek, aarzel dan niet om mij te contacteren op onderstaande gegevens. U kan met vragen en opmerkingen ook terecht bij professor Paul Ponsaers die dit onderzoek begeleidt.

Alvast bedankt voor uw medewerking.

Met vriendelijke groeten,

Evelien Van den Herrewegen

Evelien Van den Herrewegen
Evelien.Vandenherrewegen@ugent.be
Universiteitstraat 4, 9000 Gent
09/264.84.78
0486/26.30.55

Promotor: Prof. dr. Paul Ponsaers
Paul.Ponsaers@ugent.be
Universiteitstraat 4, 9000 Gent
09/264.69.59

Bijlage 5: Interviewrichtlijnen

Voor het interview

Doel van het onderzoek:

- In kader van mijn doctoraat ga ik na hoe mensen denken over onveiligheid, wat beschouwen ze als onveilig, wat doen ze hiermee, hoe is dat veranderd,
- Het interview bestaat uit twee grote delen. Het eerste deel is langer dan het eerste. Ik zal aangeven wanneer ik begin aan het tweede deel. Dan naderen we het einde van het interview.
- Als u een vraag niet goed begrijpt, dan mag u dat gerust zeggen en om verduidelijking vragen. Er bestaan geen goede of foute antwoorden.
- Misschien wilt u bepaalde vragen niet beantwoorden en dat is uiteraard ook u volste recht.
- Soms zal ik iets noteren. Dit zijn meestal kleine opmerkingen of vraagjes die ik graag aan u wil voorleggen, maar die ik niet onmiddellijk vraag zodat ik u niet stoort terwijl u aan het woord bent.

viii

Opnemen:

- ik zou graag dit interview opnemen, dit is belangrijk voor mijn onderzoek zodat ik achteraf juist kan analyseren..
- Deze fragmenten zou ik gebruiken als illustratie – uiteraard gebeurt dit volledig anoniem.
- Het is ook niet de bedoeling dat ik u interview laat horen aan derden.
- U kan dit uiteraard weigeren. Of u kan ook vragen om op bepaalde momenten de opname stil te zetten

Informed consent:

- Tegenwoordig zijn we vanuit de universiteit verplicht om formeel uw toestemming te vragen en dit op te nemen in een document. Mijn gegevens staan er ook op. Ook gegevens van mijn promotor worden vermeld. Eén exemplaar mag u bijhouden.

Na het interview:

Doorverwijzen naar een ander persoon:

- Zou ik u mogen vragen of u nog personen zou kennen die wonen in de Wijk A. en die zouden mee willen doen aan dit onderzoek?

Danken van de respondent voor zijn/haar medewerking en aangeven dat indien de respondent nog vragen heeft of nog iets wil toevoegen, ze niet moeten aarzelen om mij te contacteren.

Bijlage 6: Informed consent

Plaats: ...

Datum: ...

De heer of mevrouw ...
(geïnterviewde)

- is op de hoogte dat dit interview wordt gevoerd voor een onderzoek in kader van een doctoraal proefschrift en gaat hiermee akkoord.

De geïnterviewde geeft hierbij de toestemming aan Evelien Van den Herrewegen (interviewer)

- om het interview op band op te nemen en uit te typen
- om de gegevens uit het interview te gebruiken en te verwerken in het doctoraal proefschrift, op voorwaarde dat de identiteit van de geïnterviewde op geen enkel wijze te achterhalen is.

De interviewer garandeert:

- dat de gegevens uit het interview op een vertrouwelijke manier worden behandeld
- dat de gegevens op een anonieme wijze worden verwerkt
- dat de gegevens enkel gebruikt worden in kader van het doctoraal proefschrift

Handtekening interviewer,

Handtekening geïnterviewde,

Bijlage 7: Interviewgids voor bewoners van Wijk A.

DEEL I: Onveiligheid

Associaties met onveiligheid:

Wat is voor u 'onveiligheid'? Waaraan denkt u spontaan bij het woord 'onveiligheid'?

- Wat is voor u een onveilige situatie?
- Op welk moment in uw leven was u bezorgd over uw veiligheid?
- Zijn er specifieke plaatsen of personen die u onveilig vindt?

Waarom vindt u dit onveilig? Wat denkt u dat er zal gebeuren?

Gevolgen en reacties:

Hoe probeert u met die onveiligheid om te gaan?

- Doet u iets bijzonder om die onveiligheid te controleren?
- Zijn er bepaalde maatregelen die u hebt ondernomen zodat die onveiligheid afneemt?

Welke impact heeft die onveiligheid op uw leven?

- Domineert onveiligheid uw leven?
- Is onveiligheid iets dat vaak voorkomt in uw leven?
- Zijn er bepaalde dingen die u niet (meer) doet omdat u ze onveilig vindt?
- Zijn er bepaalde dingen die u meer doet omdat ze bijdragen tot uw veiligheid?

Nog eens doorvragen naar associaties met onveiligheid:

- Zijn er nog bepaalde situaties die u als onveilig beschouwt?
- Zijn er bepaalde plaatsen/groepen die u onveilig vindt?

Verandering in onveiligheid

Is uw beeld over onveiligheid veranderd in uw leven?

- Bent u anders gaan nadenken over onveiligheid?
- Beschouwt u de hierboven *beschreven onveiligheid* vroeger ook als onveilig?
- Zijn er situaties/gedragingen of personen die u vroeger veilig achtte, maar die u nu als onveilig beschouwt?
- Of omgekeerd: zijn er situaties/handelingen of personen die u vroeger onveilig vond, maar die u nu veilig vindt?

Waarom is uw beeld over onveiligheid niet gewijzigd?

- Wat is er gelijk gebleven?

OF

Waarom is uw beeld over onveiligheid gewijzigd?

- Wat is er veranderd of gebeurd in uw leven dat uw beeld over onveiligheid is gewijzigd?

Denkt dat u beeld over onveiligheid nog zal veranderen?

- Zal u anders gaan nadenken over onveiligheid?
- Zal u de *hierboven beschreven onveiligheid* ook nog beschouwen als onveilig?
- Zijn er misschien omstandigheden die u vandaag niet zo belangrijk vindt, maar die u in de toekomst toch belangrijker zal vinden voor uw veiligheid? Bijvoorbeeld: de aanwezigheid van bepaalde personen; het vermijden van bepaalde handelingen, plaatsen of personen?

Waarom zou uw beeld over onveiligheid niet wijzigen?

- Waarom zou dit beeld stabiel blijven?
- Onder welke omstandigheden zou dit beeld toch nog wijzigen?

OF

Waarom zou uw beeld over onveiligheid wijzigen?

- Waarom zou dit beeld veranderen?
- Wie of wat zal er veranderen?

DEEL II: De buurt

Beschrijving buurt

Waarom heeft u gekozen om in deze buurt te komen wonen?

- Wat was uw eerste indruk van de buurt?
- Heeft u ook nog ergens anders gewoond?
- Hoe zou u die buurt/wijk vergelijken met de Wijk A?

Hoe zou u het leven in deze buurt beschrijven aan buitenstaanders?

- Hoe gaan de bewoners met elkaar om?
- Helpen burens elkaar?
- Is de buurt veranderd tov vroeger?
- Hoe ziet de toekomst van de buurt eruit?
- Zijn er dingen in deze buurt die u graag anders zou zien?
- Om welke reden zou u uit de buurt verhuizen?

Problemen in de buurt:

Zijn er bepaalde problemen in de buurt?

- Waren die problemen er vroeger ook?
- Zijn er mensen die zich bezig houden met die problemen?
- Hoe ziet u dit evolueren?

Is onveiligheid volgens u een probleem in de buurt?

- Doen er zich soms onveilige situaties voor in de buurt?
- Zijn er plaatsen of personen in de buurt die u als onveilig beschouwt?
- Was er vroeger (ook) onveiligheid?
- Hoe ziet u dit evolueren?

Het buurtcomité:

Wat vindt u van de activiteiten die georganiseerd worden voor de bewoners?

- Heeft u daar al aan deelgenomen? Waarom (niet)?

Wat vindt u van een initiatief zoals het buurtcomité?

- Weet u wat dit buurtcomité doet?
- Wat zou zo'n buurtcomité moeten doen volgens u?
- Kent u mensen die actief zijn in dit buurtcomité? Zou u hieraan actief deelnemen? Waarom wel of waarom niet?

Denkt u dat zo'n buurtcomité de veiligheid in de buurt kan verbeteren?

Vragen (geïnteresseerde)/(ex)-leden van het buurtcomité:

- Waarom is het buurtcomité opgericht?
- Wat is de doelstelling van het comité? Wordt die doelstelling bereikt?
- Wat was/is uw motivatie om lid te worden van het comité?
- Wat is/was uw rol in het buurtcomité?
- Denkt u dat het buurtcomité bijdraagt tot de veiligheid?
- Wat vindt u van de andere leden, de voorzitter?
- Waarom zijn er leden uitgestapt?/Waarom bent u eruit gestapt?
- Wat vindt u van de wijkagent?

De wijkagent:

Wat vindt u van uw wijkagent?

- Op welke momenten bent u al in contact geweest met de wijkagent? Zou u de wijkagent meer willen zien?
- Hoe vindt u dat hij zijn werk doet? Wat moet volgens u een wijkagent zijn?

DEEL III

Geboortejaar

Burgerlijke staat

Opleiding

Beroep

Gezinssamenstelling

Kinderen?

Ouders?

Leeftijd?

Aantal jaren in Wijk A?

xii

Woning:

Eigenaar? Huurder?

Bijlage 8: KBS-projecten

Tabel 1: Omschrijving stad op basis van Dexia-studie (2007)

CENTRUMGEMEENTEN¹⁰³	41
Grootsteden (Gent, Brussel, Antwerpen) of regionale steden ¹⁰⁴ (Brugge Hasselt, Leuven)	17
Rand van grootstad/regionale stad (Antwerpen Noord, Hoboken, Berchem, Deurne, Sint-Kruis, Kessel-Lo, Koekelberg, Anderlecht, Assebroek)	12
Regionale steden ¹⁰⁵ : (Aalst, Kortrijk, Roeselaere, Mechelen)	8
Middelgrote steden ¹⁰⁶ (Herentals, Diest/Dilbeek, Aarschot, Zottegem)	4
WOONGEMEENTEN¹⁰⁷	9
Agglomeratiegemeente met tertiaire activiteiten ¹⁰⁸ (Sint-Pieters-Leeuw, Schoten, Beersel)	6
Woongemeenten in stadsrand (Herent, Kortenberg)	2
Woongemeente in landelijke zone	1
SEMI-STEDELIJKE GEMEENTEN OF AGGLOMERATIEGEMEENTEN¹⁰⁹	9
Sterk verstedelijke gemeenten met lage inkomens ¹¹⁰ (Maasmechelen, Zelzate, Beringen/Heusden, Houthalen-Helchteren, Ronse)	8
Weinig verstedelijkte gemeente met demografische achteruitgang	1
GEMEENTEN MET EEN CONCENTRATE VAN ECONOMISCHE ACTIVITEIT¹¹¹	5
Verstedelijkte plattelandsgemeenten met industriële activiteit en demografische groei (Malle, Hoogstraten)	4
Landelijke en agrarische gemeente met industriële activiteit	1
LANDELIJKE GEMEENTE OF VERSTEDELIJKTE PLATTELANDSGEMEENTE¹¹²	4
gemeenten of verstedelijkte plattelandsgemeenten met sterke demografische groei (Bilzen, Lanaken, Herselt, Hulshout)	4

¹⁰³ **Centrumgemeenten:** een grote aantrekkingskracht en/of centrumfunctie: administratieve gebouwen, uitrustingsgraad van de KULeuven, werkgelegenheidscentrum, scholencentrum, het regelmatig bezoeken van de gemeente, verplaatsing van de bevolking.

¹⁰⁴ **Grootsteden en regionale steden - hoofdplaatsen:** uitgesproken externe aantrekkingskracht, uitgesproken tertiaire activiteit aanwezig, vergrijzing is er groot, demografische evolutie is negatief (door de natuurlijke component) en inkomens onder het regionale gemiddelde.

¹⁰⁵ **Regionale steden:** 35 000 tot 75 000 inwoners, hoge verstedelijkingsgraad, grote aantrekkingskracht en economische activiteit (vooral in tertiaire sector, uitz Genk en Roeselare waar de industriële activiteit de overhand heeft), inkomen is gevoelig lager dan het regionale gemiddelde (uitz. Kortrijk en Aalst), sterke vergrijzing (met uitz. Genk), positieve demografische evolutie voor Mechelen, Roeselare en vooral Vilvoorde, maar status-quo of negatief in andere steden.

¹⁰⁶ **Middelgrote steden:** 20 000 tot 30 000 inwoners, sterke centrumfunctie gecombineerd met een grote economische activiteit (vooral in de tertiaire sector), verstedelijking blijft beperkt, inkomen en het socioprofessionele karakter is gevoelig lager dan het regionale gemiddelde (uitz. Zottegem), grote vergrijzing en minder gunstige demografische evolutie dan andere gemeenten uit de regio. Vb: Aarschot, Geraardsbergen, Ieper, Ninove, Oudenaarde, Wetteren, Zottegem, ...

¹⁰⁷ **Woongemeenten:** inkomstenniveau ligt hoger dan het regionale gemiddelde en de gemeenten hebben een lage centrumfunctie.

¹⁰⁸ **Agglomeratiegemeenten met tertiaire activiteit:** uitgesproken residentieel karakter, gevoelig hogere inkomens dan het regionaal gemiddelde, erg hoge economische activiteit (distributie, logistiek, transport, winkelcentra), vrij grote vergrijzing, stagnerende demografische evolutie, heel wat buitenlandse inwoners afkomstig uit buurlanden en andere EU-landen. Vb: Aartselaar, Dilbeek, Kontich, Mortsel, Schoten, Ternat, Zaventem, ...

¹⁰⁹ **Semistedelijke of agglomeratiegemeenten:** gemeenten met een stedelijk of semistedelijk karakter, maar een lage centrumfunctie en economische activiteit en een inkomensniveau dat onder het regionale gemiddelde ligt.

¹¹⁰ **Sterk verstedelijkte gemeenten met lage inkomens:** een achtergesteld 'sociaal-economisch' niveau (laagste inkomens in Vlaanderen) gecombineerd met een vrij grote verstedelijking, een positieve maar niet zo uitgesproken centrumfunctie en economische activiteit. Vb: Beringen, Boom, Evergem, Hamme, Lokeren, Maasmechelen, Temse, Zele, Zelzate, ...

¹¹¹ **Gemeenten met een concentratie van economische activiteit:** gemeenten gekenmerkt door een grote economische, vooral industriële activiteit.

¹¹² **Landelijke gemeenten of verstedelijkte plattelandsgemeente:** erg lage verstedelijking zowel op morfologisch vlak (bevolkingsdichtheid, bebouwd gebied) als functioneel vlak (centrumfunctie, uitrusting).

Tabel 2: Kruising initiatiefnemer en indienjaar

Initiatiefnemer (69)	Indienjaar			
	2004 (38)		2006 (25)	
	#	%	#	%
Stad (12)	6	15,38	6	20,00
Lok politie (8)	3	7,69	5	16,67
Opbouwwerk (8)	6	15,38	2	6,67
Andere vereniging (9)	5	12,82	4	13,33
Buurtvereniging (6)	5	12,82	1	3,33
Lokale vereniging (7)	3	7,69	4	13,33
Andere initiatiefnemers (19)	11	28,21	8	26,67
Totaal	39	100,00	30	100,00

(gepercentageerd op het totaal aantal initiatiefnemers per jaar)

Tabel 3: Initiatiefnemers en aantal partners

Initiatiefnemer	#partners	#projecten met partners	Gemid. # partners/project
Buurtopbouwwerk (8)	35	8	4,4
Stedelijke dienst (12)	32	11**	2,9
Andere vereniging (9)	27	9	3,0
Buurtvereniging (6)	22	6	3,7
Lokale politie (8)	21	7**	3,0
Andere vereniging (lokaal) (7)	18	7	2,6
Andere initiatiefnemers (19)	63	17**	
Totaal (69)	218*	65**	3,35

* In totaal zijn er 209 partners voor 65 projecten, maar er zijn drie projecten met meerdere initiatiefnemers en dus werden sommige partners meerdere keren geteld: de lokale politie is 23 keer partner, maar hier 25 keer (+2); stedelijke diensten zijn 49 keer partner, maar hier 51 keer (+2); buurtvereniging is 13 keer partner, maar hier 14 keer (+1); buurtopbouwwerk is 9 keer partner, maar hier 10 keer (+1); zelfstandigen zijn 4 keer partner, maar hier 5 keer (+1); hulpverlening is 6 keer partner, maar hier 7 keer (+1); individuen zijn 9 keer partner, maar hier 10 keer (+1) = 209 + 9 = 218.

** Niet iedere initiatiefnemer werkt met partners: er zijn vier initiatiefnemers die niet samenwerken met partners: 1 lokale politie, 1 stedelijke dienst en 2 andere initiatiefnemers.

Tabel 4: Kruising initiatiefnemer en partners

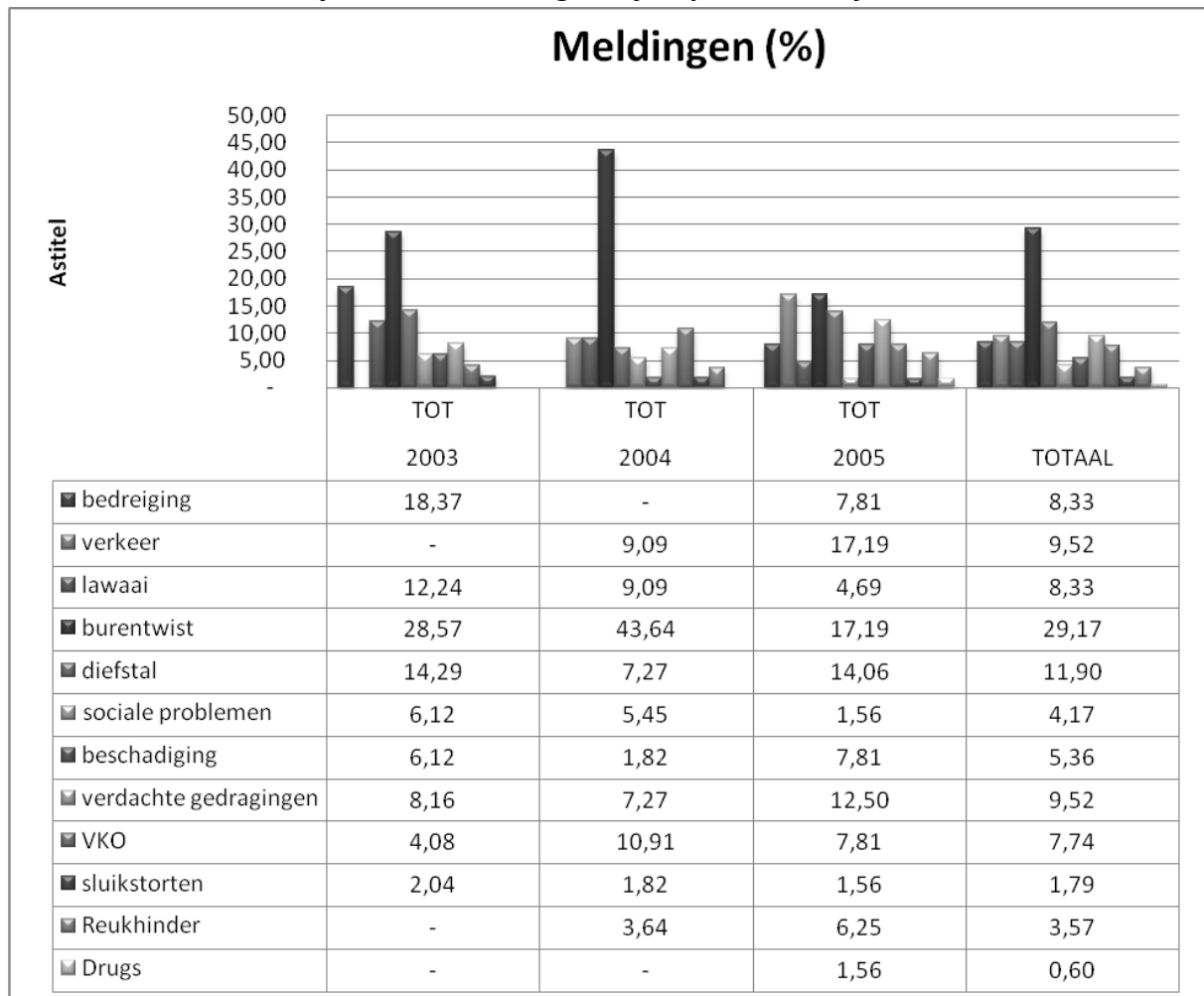
Initiatiefnemer	#partners	Welke partner?
Buurtopbouw- Werk (8)	35	11x stadsdiensten 4x buurtvereniging, andere vereniging (lokaal) 3x (lokaal) overleg 2x lokale politie, buurtopbouwwerk en vormingsdiensten, 1x provinciale dienst, federale overheidsdiensten, andere overheidsdienst, andere vereniging, sociale huisvestingmaatschappij, scholen en straathoekwerk
Stedelijke dienst (12)	32	8x lokale politie 6x andere stadsdiensten 3x (lokaal) overleg 2x andere vereniging (lokaal), jeugdhuis/vereniging, 1x buurtopbouwwerk, CAW, sociale huisvestingmaatschappij, scholen, straathoekwerk, hulpverlening, vormingsdienst, individu, politie, provinciale dienst en buurtverenigingen
Andere vereniging (9)	27	7x stedelijke diensten 4x andere vereniging 3x lokale politie en provinciale overheidsdienst, 2x individu en scholen 1x Vlaamse overheidsdienst, 1 buurtvereniging, (lokaal) overlegorgaan, andere vereniging (lokaal), buurtopbouwwerk en straathoekwerk
Buurt-vereniging (6)	22	5x stadsdiensten 3x opbouwwerk 4x andere vereniging (lokaal) 2x individu en buurtvereniging 1x zelfstandige, sociale huisvestingmaatschappij, hulpverlening, jeugdhuis/vereniging, lokale politie en andere vereniging
Lokale politie (8)	21	7x stadsdiensten 3x zelfstandigen/bedrijven, 2x provinciale diensten, buurtvereniging en hulpverlening 1x federale dienst, andere vereniging, sociale huisvestingmaatschappij, (lokaal) overlegorgaan en individu
Andere vereniging (lokaal) (7)	18	4x andere vereniging 4x andere vereniging (lokaal) 3x lokale politie 2x stadsdiensten en buurtopbouwwerk 1x hulpverlening, jeugdhuis/vereniging en scholen
Andere initiatiefnemers (19)	63	
Totaal (69)	218*	

* In totaal zijn er 209 partners voor 65 projecten, maar er zijn drie projecten met meerdere initiatiefnemers en dus werden sommige partners meerdere keren geteld: de lokale politie is 23 keer partner, maar hier 25 keer (+2); stedelijke diensten zijn 49 keer partner, maar hier 51 keer (+2); buurtvereniging is 13 keer partner, maar hier 14 keer (+1); buurtopbouwwerk is 9 keer partner, maar hier 10 keer (+1); zelfstandigen zijn 4 keer partner, maar hier 5 keer (+1); hulpverlening is 6 keer partner, maar hier 7 keer (+1); individuen zijn 9 keer partner, maar hier 10 keer (+1) = 209 + 9 = 218.

** Niet iedere initiatiefnemer werkt met partners: er zijn vier initiatiefnemers die niet samenwerken met partners: 1 lokale politie, 1 stedelijke dienst en 2 andere initiatiefnemers.

Bijlage 9: Politiedocumenten inzake Project A.

Politiedocument 1: analyse van de meldingen bij de politie uit wijk A.

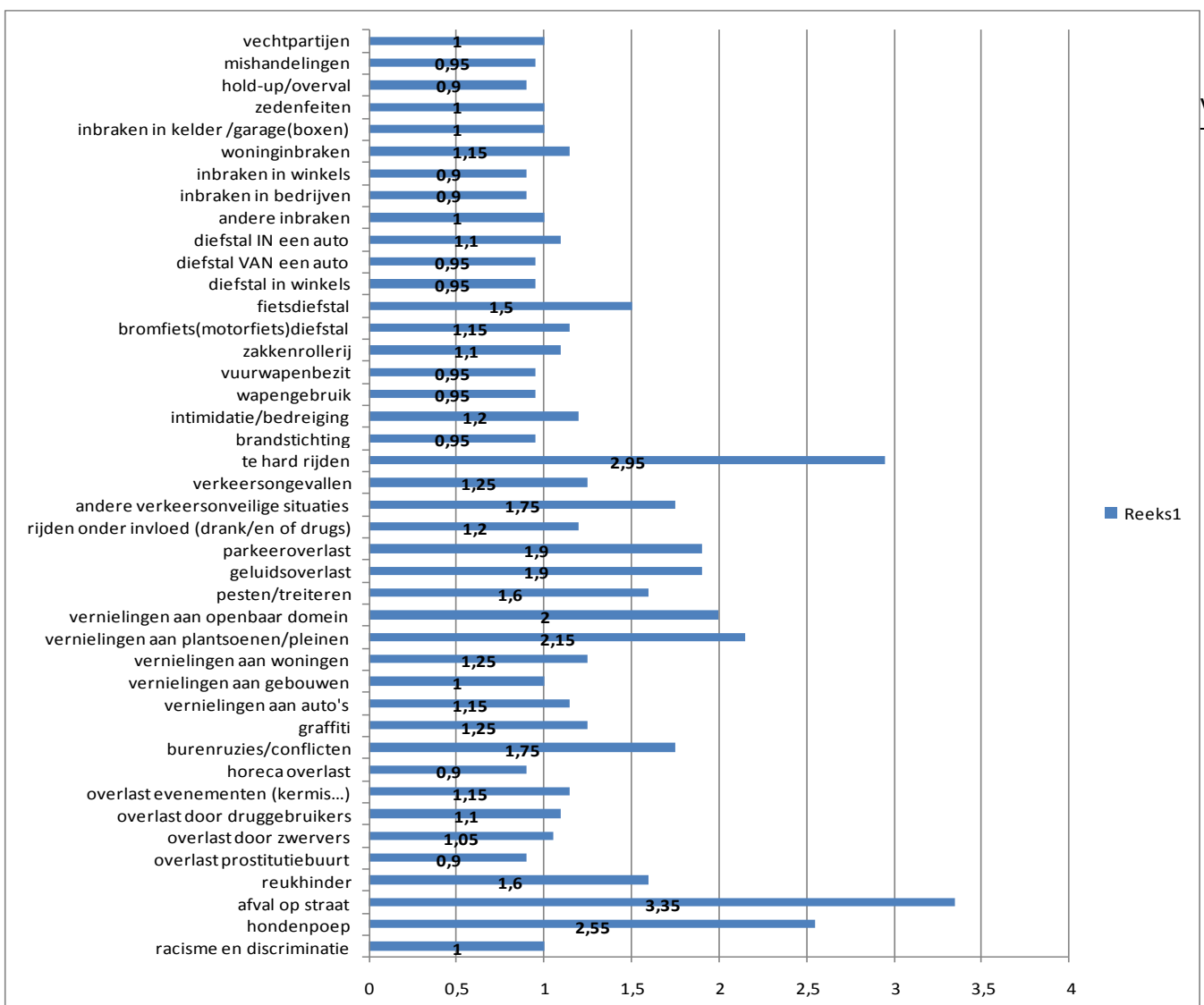
Politiedocument 2: Inhoud en resultaten van ‘Fijnmazige bevraging’ van bewoners van wijk A.

Foto van de buurt... (afkomstig van de CGL – 31/10/2006).

Invullen van het formulier: Dit formulier kan ingevuld worden in ongeveer 10 minuutjes. Lees het formulier aandachtig. Onderaan het formulier is ruimte voorzien om zaken te vermelden die niet op het formulier staan, maar die u wel belangrijk vindt.

Probleemvelden: Geef aan in welke mate onderstaande items naar uw mening in uw wijk/buurt een probleem vormen. Kruis daarvoor per item één score aan: 1 = geen probleem. 6= groot probleem. Als u vindt dat het probleem afgenomen is, kruis dan het pijltje (naar bovenwijzend) aan. Als het probleem volgens u toegenomen is, kruis dan het pijltje (naar benedenwijzend) aan.

- racisme en discriminatie, hondenpoep, afval op straat, reukhinder, overlast prostitutiebuurt, overlast door zwervers, overlast door druggebruikers, overlast evenementen (kermis...), horeca overlast, burenruzies/conflicten, graffiti, vernielingen aan auto's, gebouwen, woningen, plantsoenen/pleinen, openbaar domein, pesten/treiteren, geluidsoverlast, parkeeroverlast, rijden onder invloed (drank en/of drugs), andere verkeersonveilige situaties, verkeersongevallen, te hard rijden, brandstichting, intimidatie/bedreiging, wapengebruik, vuurwapenbezit, zakkenrollerij, bromfiets(motorfiets)diefstal, fietsdiefstal, diefstal in winkels, diefstal van een auto, diefstal in een auto, andere inbraken, inbraken in bedrijven, in winkels, woninginbraken, inbraken in kelder/garage (boxen), zedenfeiten, hold-up/overval, mishandelingen, vechtpartijen.
- Resultaat (zie tabel hieronder)

Omgevingsindicatoren: Geef aan in welke mate onderstaande items naar uw mening in uw wijk/buurt gewaardeerd worden. Kruis daarvoor per item één cijfer aan (1= slecht en 6=uitstekend). Geef ook aan of sprake is van een verbetering of een verslechtering van de situatie. Kruis per item één pijltje aan. (naar bovenwijzend) = een verbetering. (naar benedenwijzend) = een verslechtering.

- voorzieningen op vlak van wonen, winkelen, horeca, sport, recreatie, zorg/medische, voor jongeren, kinderopvang, speelvoorzieningen, basisonderwijs, voorgezet onderwijs, openbaar vervoer, parkeer, stallingen (brom)fietsen, groenvoorziening, onderhoud openbaar groen, onderhoud tuinen, onderhoud woningen, onderhoud van de weg/straat, verkeersverlichting, voetpad, fietspaden.
- Resultaat (geen cijfers; gebaseerd op politiepresentatie tijdens mobiliserende wijkvergadering)
 - o Onderhoud + aanbod voorzieningen
 - o Onderhoud van het groen
 - o Onderhoud van de voetpaden
 - o Behoefte aan fiets- en voetpad
 - o Isolatie gebouwen

 - o Hoge waardering woonvoorziening
 - o Hoge waardering openbaar vervoer

xviii

Maatschappelijke indicatoren. Geef aan in welke mate onderstaande items naar uw mening in wijk/buurt voorkomen. Kruis daarvoor per item één cijfer aan. (1 = laag, 6 = hoog). Geef ook aan of sprake is van een toename of een afname in deze situatie. Kruis per item één pijltje aan. (naar bovenwijzend) = een toename. (naar benedenwijzend) = een afname.

- aantal kinderen (tot 12 jaar), aantal jongeren (13-18 jaar), aantal 65+, aantal alleenstaanden, aantal één-ouder-gezinnen, aantal (etnische) minderheden, aantal huurwoningen, aantal appartementsgebouwen, leegstaande panden, werkzoekenden, verloop/verhuizingen, buurt/wijkbetrokkenheid bewoners, (wijk)vereniging, straatbetrokkenheid bewoners, onveiligheidsgevoel:
- Resultaat (geen cijfers; gebaseerd op politiepresentatie tijdens mobiliserende wijkvergadering):
 - o Vergrijzing van de Wijk A?
 - o Weinig verloop/verhuizingen
 - o Eerder lage buurt-/wijkbetrokkenheid, straatbetrokkenheid bij de bewoners
 - o Weinig (wijk)vereniging
 - o Algemeen laag onveiligheidsgevoel!

Bijlage 10: Interviewgids voor officiële instanties van Project A.

Persoonlijke achtergrond:

- Wat is uw functie?
- Wat is uw relatie met de stad ABC?

Onveiligheid:

- Wat is voor u onveiligheid? Met wat associeert u onveiligheid? Waaraan denkt u dan?
- Wat zijn de belangrijkste veiligheidsproblemen in Stad A.? Wat zijn de prioriteiten?
- Hoe kan men volgens u het best beleving van onveiligheid bij burgers aanpakken?
- Hoe wordt in het beleid rekening gehouden met de veiligheidsbeleving van burgers?
- In welke mate worden burgers betrokken in het veiligheidsbeleid? Hoe? Waarom (niet)?

Over de wijk A:

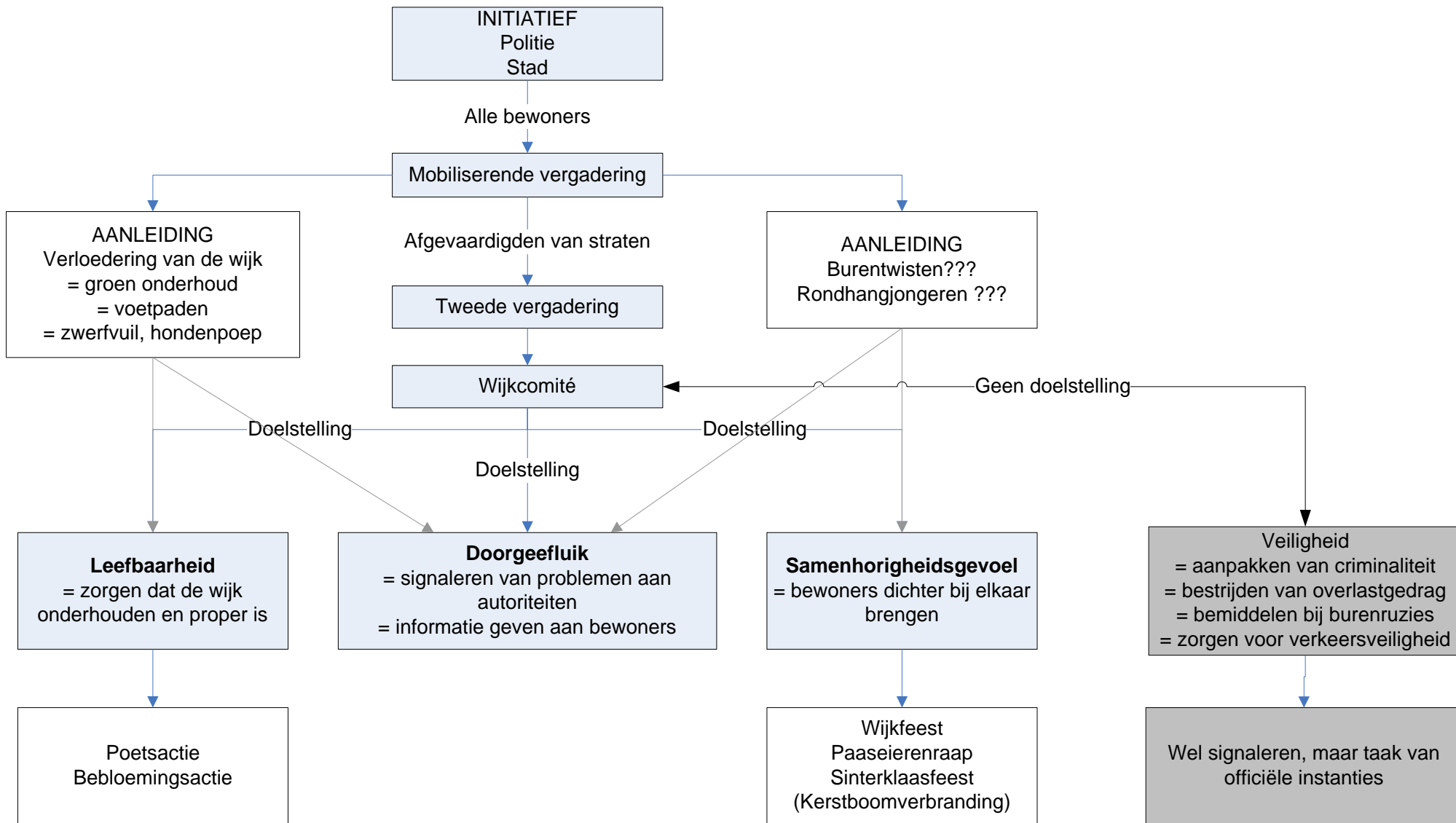
- Hoe zou u het leven in de Wijk A beschrijven? Kenmerken bevolking? Vergelijking met eigen woonbuurt, andere wijken in Stad A.?
- Welke problemen zijn er in de wijk? Wordt deze wijk ervaren als een probleebuurt?
- Is onveiligheid een probleem in de wijk?

KBS-project

- Om welke reden werd voor de wijk beroep gedaan op financiering bij de Koning Boudewijnstichting? Wat was de aanleiding hiervoor? Ontstaansgeschiedenis? Aanleiding?
- Waarom werd gekozen voor de wijk A?
- Wie was betrokken bij het initiatief?
- Wat was uw bijdrage/functie in het project?
- Welke doelstelling had het project? Wordt/werd die doelstelling bereikt? Is er verandering? Is er een evaluatie gebeurd? Toekomst project?
- Draagt zo'n initiatief bij tot de veiligheid(sbeleving) van burgers?
- Zijn er nadien nog dergelijke initiatieven genomen?
- Welke rol speelt de wijkagent/buurtinspecteur in dit project? Functie van de wijkagent in dit project? Hoe wordt dit ingevuld? Bepaalde bewoners zouden de wijkagent nog meer willen zien in hun wijk. Reactie?
- Kent u bewoners die betrokken zijn in het project? Mening over leden, voorzitter, wijkagent, ex-leden?

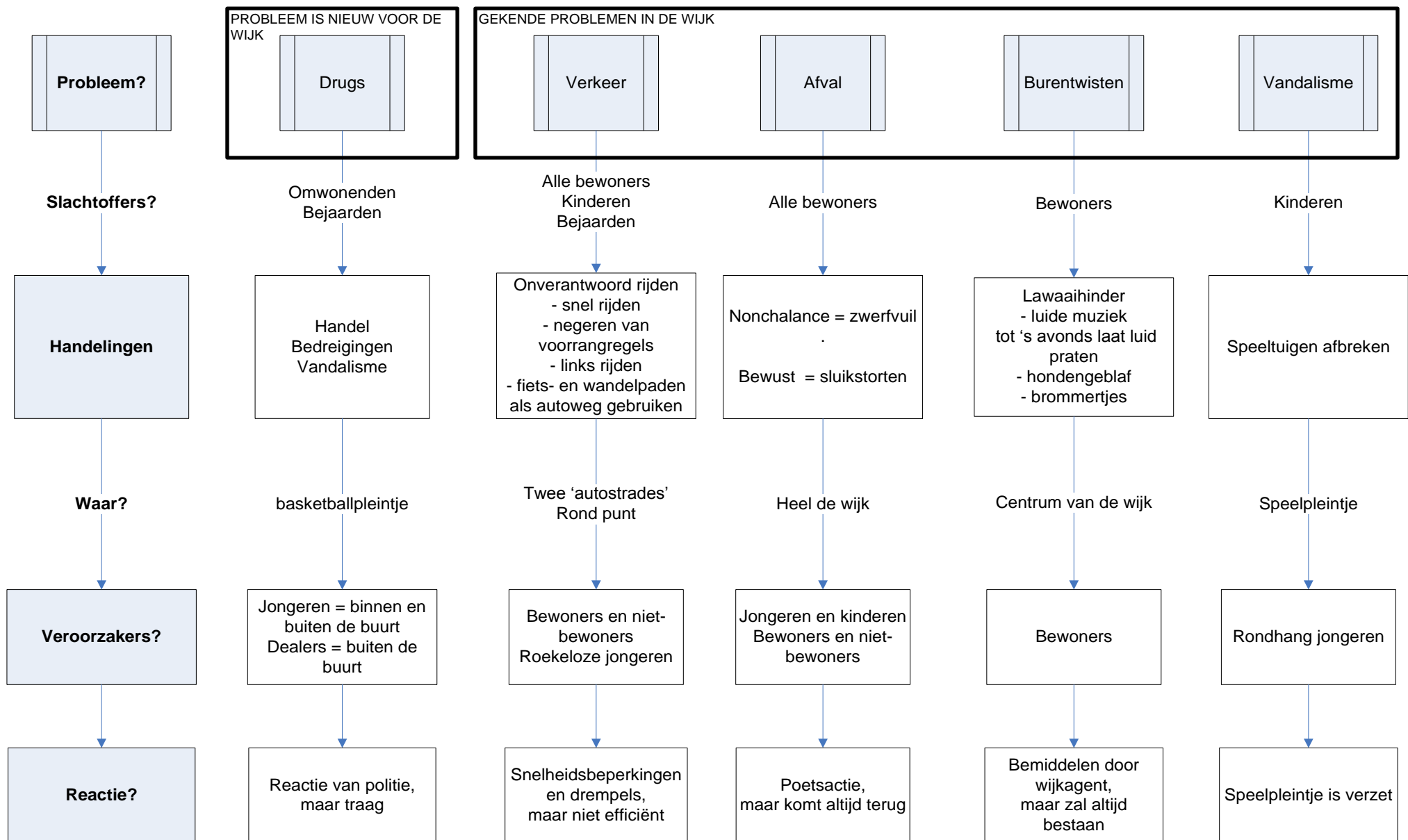
Bijlage 11: Schema's voorgelegd aan leden van het wijkcomité

Schema 1: Ontstaan en de doelstellingen van het comité

xx

Schema 2: Problemen in de wijk

Schema 3. Relaties met andere bewoners en officiële autoriteiten

RELATIE MET ANDERE BEWONERS:

Positieve respons
= waardering voor het werk

Meerderheid:

= weinig of geen respons van bewoners

- afhankelijk van activiteit (voor kinderen > poets)
- fysieke en financiële mogelijkheden van bewoners
- concurrentie van andere evenementen
- onverschilligheid (algemeen aan onze samenleving)

Kleine minderheid:

= onrealistische verwachtingen = veeleisend, soms achterdochtig (mbt geld)
= maken misbruik (cfr. Poetsactie)

RELATIE OFFICIËLE AUTORITEITEN

- goede samenwerking, ontvangen van financiële en materiële ondersteuning, mits nodige administratie (brief schrijven, facturen bijhouden).

- soms is er niet altijd onmiddellijk een reactie (maar begrijpelijk) ⇨ aandringen en aanmanen is dan noodzakelijk

